

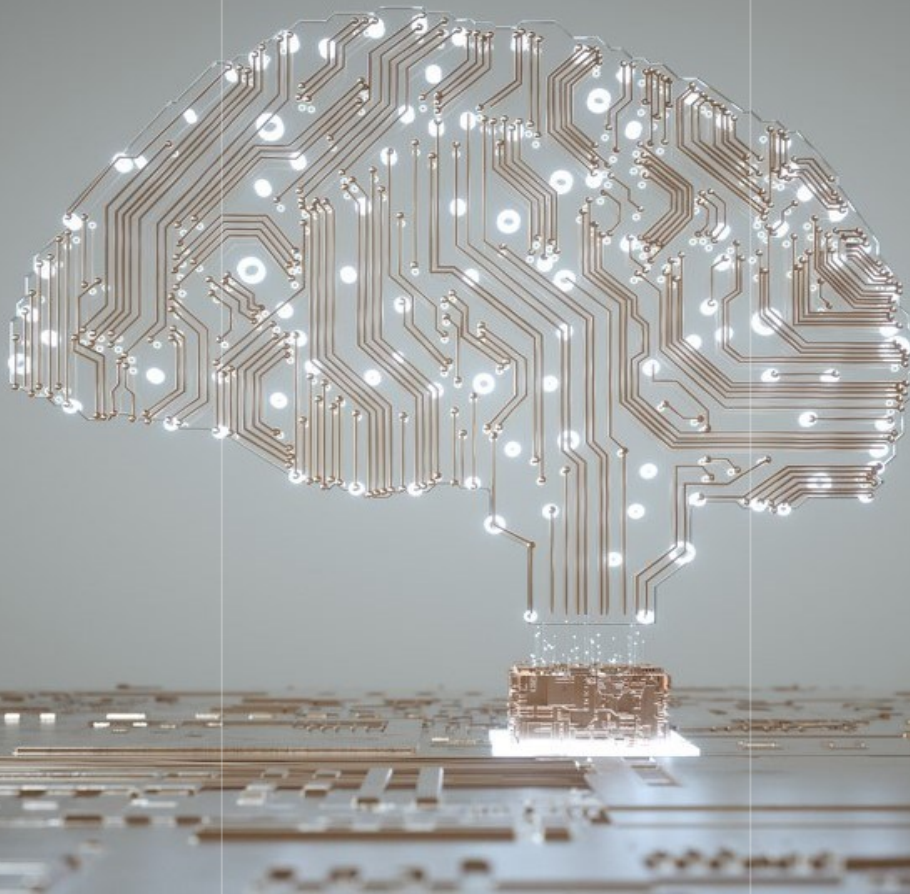
Overzicht ingekomen stukken van externe partijen tbv de coalitie-onderhandelingen

Stuk	Afzender	Onderwerp
Algemeen (Leestip!)		
3	De Denktank Provincies	Advies ambtelijke Denktank Provincies voor nieuwe college-/statenperiode
4	IPO	Interprovinciaal Overdrachtdossier
5	Vereniging van Nederlandse Gemeenten afdeling Utrecht	Manifest van de Utrechtse Gemeenten voor de Staten van Utrecht 2023 2027
7	De interprovinciale Denktank Strategie	De Kring van CvdK's en de Kring van Provinciesecretarissen
69	De zestien colleges van burgemeester en wethouders Utrecht10	U10-bijdrage aan VNG Manifest van de Utrechtse gemeenten 2023
69A	De zestien colleges van burgemeester en wethouders Utrecht10	Vitale kernen
69B	De zestien colleges van burgemeester en wethouders Utrecht10	Voldoende werklocaties voor werk voor iedereen
Wonen en bouwen		
6	De vertegenwoordiging van 500 partijen uit de achterbannen van de City Deal Cii	Visie naar een duurzame bouwsector en een toekomstbestendige agrarische sector
8	BOL/BO-Mirt - Aangeleverd via griffie	Afspraken BOL en BO MIRT in 2022 over mobiliteitsmaatregelen die bijdragen aan het versnellen van woningbouw.
34	P10 en K80	De kracht van het platteland, vitale kernen en nabijheid
38	Greenports Nederland	Aandacht voor huisvesting internationale medewerkers
39	Werklandschappen van de toekomst	Samenwerking met programma Werklandschappen van de Toekomst
45	Cooplink▪ Erfdelen▪ GEN Nederland (Global Ecovillage Network)LVGO Gemeensc	COOPERATIEF WONEN MANIFEST PROVINCIES
54	Koninklijke Bouwend Nederland Regio Randstad Noord	Zo bouw je na de coalitieonderhandelingen door aan een toekomstbestendige provincie
56	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	Regie op de Volkshuisvesting in relatie tot formatie
58	PARK - Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit Utrecht	Ongevraagd advies herwaardering van ruimtelijke ordening
62	InRetail	Winkels en winkelstraten zijn belangrijk voor de steden, dorpen en wijken in uw provincie.
Water		
10	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden	Feliciteitsbrief Statenleden-verkiezingen maart 2023
21	Vitens	Aandachtspunten Vitens drinkwater
22	Waterschap Vallei en Veluwe	Aandacht grondwater
23	Vewin - vereniging van waterbedrijven in Nederland	De toekomst van ons drinkwater
31	Koninklijk Nederlands Watersportverbond	Blauwe brief - het water, het 'blauw', mag zeker niet ontbreken.
41	Waterschap Amstel Gooi - en Vecht	Maak water en bodem sturend in ruimtelijk beleid
46	Deltacommissaris	Bijdrage Deltaprogramma aan ruimtelijke opgaven
Landelijk gebied		
2	Veiligheidsregio Utrecht	Natuurbrandbeheersing t.b.v. onderhandelende partijen
9	Josja Veraart, Natuur en Milieufederatie Utrecht	Natuur werkt: maak werk van natuur!
11	Transitie Coalitie Voedsel	Voorstellen van Transitiecoalitie Voedsel aan statenleden, GS-leden en coalitieonderhandelaars
12	De Moeflon	Verzoek tot agenderen verantwoord beheer wolvenpopulatie
17	BoerenPerspectief	Plan Boeren Perspectief
27	Gebiedscommissie Utrecht-West	Gebiedscommissie Utrecht-West
29	Wereld Natuur Fonds	Natuur als bondgenoot
32	Transitiecoalitie Voedsel (TcV)	Bouwstenen voor provinciale politici ten behoeve van toekomstbestendige landbouw
35	Cascade	Maatschappelijke meerwaardere regionale oppervlaktedelfstoffenwinning
49	CaringFarmers	Lijst met aanbevelingen voor de verkenner(s) van het nieuwe College van Gedeputeerde Staten
43	CaringFarmers	Duurzame, Volhoudbare landbouw
44	Instituut Maatschappelijke Innovatie (IMI) en De Natuurverdubbelers in opdach	Combineren van agro, wonen en natuur
57	LTO Noord	Coalitieprogramma-input vanuit LTO Noord
55	Food-Print Utrecht Region	Duurzame gezonde voedselomgeving
19	Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL)	Natuurinclusief
53	Taskforce Korte Keten Landelijke Samenwerking Korte Keten Nieuwe Boerenfami	Tekstvoorstellen coalitieakkoord
60	Greenports Nederland en LTO	Uitnodiging Greenports Nederland en LTO 9 juni: werkbezoek aan huisvestingslocatie bij een agrarisch ondernemer in Noord-Limburg

68. IJsselmeervereniging	Bericht aan de IJsselmeerprovincies
72. Extinction rebellion	bericht aan de nieuwe coalitie
Energie	
13 Energie van Utrecht	Informatie Energie van Utrecht en de lokale energiecoöperaties
14 Tennet	Informatie tbv coalitie-onderhandelingen
20 Energie van Utrecht	Lokaal eigendom bij grootschalige zon- en windenergieopwekking
25 Pure Energie	Punt voor (in)formatie: onafhankelijke procesbegeleiding windtrajecten door provincie
52 Nederlandse Vereniging Duurzame Energie	Overgang naar een duurzame energievoorziening
65 burgerinitiatieven en energiecoöperaties uit de provincie Utrecht	Windenergie? Ja, graag!Goed voorwoningbouw en ons vestigingsklimaat
Mobiliteit	
26 Rover	Openbaar vervoer in het coalitieakkoordUtrecht2023-2027
28 SATL - Samenwerkende actiegroep tegen laagvliegen	Coalitieakkoord2023, luchtvaart en Lelystad Airport
33 Geopark Heuvelrug Gooi Vecht	Op weg naar een Geopark Heuvelrug Gooi Vecht in Utrecht en NoordHolland
36 Landelijk Platform Overlast GoederenTreinen	Ruimte voor landbouw, woonlocaties, gezondheid, veiligheid en mobiliteit,
66 Ondernemingsvereniging evofenedex: het kennisknooppunt voor handel en logis	Kasen voor handels- en productiebedrijven
67 Utrechts FietsOverleg (UFO)	Inbreng Fietsersbond voor het coalitieakkoord voor de Statenperiode 2023 - 2027
67A Bijlage bij 67.	10 punten voor de fietsers in de provincie Utrecht
71 Transport en Logistiek Nederland	Logistiek en goederentransport
Financiën	
Overig (oa sociaal, cultureel, kennis, onderwijs, sport, arbeidsmarkt)	
1 Berenschot	Whitepaper Digitalisering
15 De Voedselbank Arnhem e.o.	Input voor coalitie-onderhandelingen Voedselbank Arnhem e.o.(vanuit distributiefunctie voor de voedselbanken in Utrecht-Oost).
16 Katapult - aanjagers voor de kennis van morgen	Input onderwijs-arbeidsmarktbeleidnieuw coalitieakkoord
18 Save the Children	Kinder-en jongerenparticipatie in het coalitieakkoord
30 Nederlandse Archeologievereniging (AWN)	Felicitatie en inbreng AWN (verenigt belangstellenden in de archeologie, beroepsmatige archeologen en amateur archeologiebeoefenaars)
37 Univé	Duurzame zekerheid Univé
40 Van en voor podia	Omarm de podia in de nieuwe coalitie
42 Beweegalliantie	Oproep tot meer bewegen in Utrecht
47 Decisio Economisch Onderzoek en Advies	Factsheet arbeidsmigranten Utrecht
48 Copu - Centrum Overleg Provincie Utrecht	Behoud en versterk de leefbaarheid.
50 Save the Children	COALITIEAKKOORD IN KINDERTAAL
51 Techniekpact	De grote uitdagingen waar we op de arbeidsmarkt
59 Koninklijk Horeca Nederland	Standpunten KHN
61 VNO-NCW Midden	Ondernemersvriendelijk provinciaal beleid
63 Utrecht Region	Actief bestemmingsmanagement
64 Vereniging van Gelderse Gemeenten	Perspectief voor de veren
70 De Veerpontcoalitie	Ponten: verbinden en beleven
Errata	
24 VRU - veiligheidsregio Utrecht (was dubbel geregistreerd)	Natuurbrandbeheersingt.b.v. onderhandelende partijen

EEN ADVIES AAN HET IPO BESTUUR NAMENS DE BKD

Whitepaper Digitalisering

Vormgeving van samenwerking op
digitalisering vanaf april 2023

Concept 6 januari 2023

1. Introductie

De provincies staan voor een historische taak. Het Rijk verwacht van de provincies dat ze de grote transities in de fysieke leefomgeving oppakken en invulling geven aan hun de Rol in de Ruimte.¹ Het is daarmee aan de provincies om nationale uitdagingen en ambities ten aanzien van woningbouw, economische ontwikkeling, en duurzaamheid te vertalen naar ruimtelijke voorstellen die aansluiten bij de regionale ruimtelijke en politieke context. Dit resulteert in een 'ruimtelijke puzzel' met als uitdaging de beperkte beschikbare ruimte toe te kennen aan bijvoorbeeld de landbouw, nieuwe woongebieden, of duurzame energieproductie. Dit alles moet uiteraard passen binnen de gestelde stikstofnormen en rekenschap geven van de gevolgen van klimaatverandering.

Om goed in te kunnen spelen op deze veelkoppige uitdaging is een vergaande toepassing van digitale technologie door provincies essentieel. Bovendien zien we dat digitalisering van grote invloed is, en zal blijven, op de provinciale organisaties en hun taakstelling. Zoals alle overheden zal ook de provincie zelf een transformatie moeten ondergaan. Om haar rol als middenbestuur waar te maken, zijn provincies nodig die niet enkel gebruik maken van digitale middelen, maar die ook steeds meer een digitale organisatie worden: datagedreven te werk gaan en de volledige potentie van digitale technologie weten te benutten. Deze dubbele uitdaging, het benutten van digitale middelen en de digitalisering van de provinciale organisatie, maakt van digitalisering een meervoudige opgave.

Iedere provincie geeft zelf invulling aan de eigen digitale toekomst, maar provincies kunnen elkaar wel helpen en versterken. De afgelopen jaren hebben de provincies al succesvol samengewerkt om de digitale transformatie vorm te geven. Het programma Interprovinciale Digitale Agenda (IDA) van het Interprovinciaal Overleg (IPO), onder aansturing van een bestuurlijke kopgroep namens het IPO-bestuur, heeft waardevolle producten opgeleverd (zie kader voor een selectie van toonaangevende producten). Bovenal heeft de samenwerking ertoe geleid dat zowel binnen de provinciale organisaties als daarbuiten niemand meer twijfelt aan de meerwaarde van een slagvaardige digitale provincie.

Middels dit whitepaper doet de Bestuurlijke Kopgroep Digitalisering (BKD) een handreiking aan het bestuur van het IPO. Dit paper schetst het belang van digitalisering voor de provincie van de toekomst en biedt een handelingsperspectief voor de onderlinge samenwerking tussen provincies en het realiseren van aansluiting bij initiatieven van mede-overheden. Tevens geeft het whitepaper een beeld van de manier waarop de interprovinciale governance op de samenwerking vorm kan krijgen. De handreiking vatten we tot slot samen in vier concrete adviezen aan het IPO-bestuur.

Voorbeelden van resultaten opgeleverd binnen IDA

Hieronder presenteren we een niet-uitputtende lijst met een aantal voorbeelden van interprovinciale producten die de afgelopen jaren zijn opgeleverd via IDA.

- **Onderzoek rol in de (digitaliserende) ruimte.** Dit onderzoek reflecteert op drie rollen die provincies kunnen pakken in het kader van digitalisering en hun rol in de ruimte. De rollen leiden tot handelingsperspectieven waarmee provincies beter kennis kunnen delen, de uitvoering verbeteren en/of hun belangen kunnen behartigen.
- **Interprovinciale gids ethiek en digitale transformatie.** De gids gaat in op de belangrijkste waarden van waaruit provincies handelen, geeft richting voor borging van ethiek op organisatieniveau en biedt concrete handvatten voor projecten. Een Interprovinciale Ethische Commissie is in de maak en verschillende provincies hebben inmiddels een algoritmeregister.

---

¹ Coalitieakkoord 2021-2025 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst', via: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten/publicaties/2022/01/10/coalitieakkoord-omzien-naar-elkaar-vooruitkijken-naar-de-toekomst>

- **Scan digitale volwassenheid provincies.** Deze scan heeft in kaart gebracht wat de digitale volwassenheid van de provincies is. Op basis van de resultaten zijn de inzichten gebundeld in het boek 'De moderne digitale provincie'. Hierdoor hebben provincies een gezamenlijk begrip van digitalisering en beter zicht op collectieve leerpunten binnen de digitale transformatie.
- **Fieldlab energietransitie.** Het fieldlab en alle betrokken experts hebben een kernset van indicatoren gedefinieerd en geoperationaliseerd voor alle provincies. Hierdoor is het mogelijk de energietransitie op provinciaal niveau te monitoren en zo te rapporteren als één bestuurslaag.
- **Licentie afspraken gezamenlijk Microsoft contract.** De provincies hebben in onderhandeling met Microsoft nieuwe afspraken kunnen maken over Microsoft-producten. Hiermee is bij bepaalde producten de digitale weerbaarheid het best geborgd. Het contract levert de provincies financiële, organisatorische en juridische voordelen op.
- **Manifest open data.** In dit manifest staan de provinciale standpunten uitgewerkt ten aanzien van open data. Met dit stuk is een gezamenlijke ambitie uitgesproken en het dient als een stip op de horizon.
- **Informatiekundige visie.** In deze visie is uiteengezet waarom informatievoorziening essentieel is voor de provinciale opgaven. De visie benadrukt dat een schaa sprong nodig is op de provinciale informatievoorziening om de rol als gebiedsautoriteit waar te maken. De schaa sprong vraagt veel middelen en ontwikkeling en daarom zouden de provincies in gezamenlijkheid moeten optrekken.
- **Interprovinciale innovatiestrategie.** De innovatiestrategie doet handreikingen om kennisdeling tussen de provincies te versterken en bevat zeven inhoudelijke doelen gericht op digitale innovatie in de provinciale opgaven en taken.
- **Visie op e-dienstverlening.** De provincies hebben een nulmeting laten doen die inzicht biedt in het niveau van hun digitale dienstverlening. De nulmeting biedt concrete handvatten om aan de slag te gaan met de ambities uit de visie. De visie dient als richtinggevend kader voor de ontwikkeling van e-dienstverlening bij provincies.
- **Doorontwikkeling data governance.** In dit project is onderzocht hoe de datagovernance tussen en binnen provincies verbeterd kan worden. Het belangrijkste resultaat is een raamwerk dat de rollen en verantwoordelijkheden in een dataorganisatie beschrijft. Het raamwerk dient als basis voor datamanagement binnen de provincies.

2. Provincies werken nauw samen aan de digitale transformatie

Sinds 2018 werken de provincies intensief samen via de IDA. Het doel van deze agenda is het gezamenlijk regie voeren op de digitale transformatie. Het IDA-programma heeft diverse concrete producten opgeleverd, de lobby en belangenbehartiging heeft mooie producten opgeleverd en we hebben ontzettend veel geleerd.

“De samenwerking binnen IDA de afgelopen vier jaar heeft geleid tot een enorme boost op positionering en profilering van de provincies”

Door de samenwerking binnen de IDA is er voor provincies een grote hoeveelheid nieuwe kennis beschikbaar voor een bredere groep gebruikers. Iedere provincie heeft andere kennis in huis en IDA is het platform dat uitwisseling van deze kennis faciliteert. Dit leidt tot verbetering van de kwaliteit en professionaliteit. De provinciale bundeling van krachten versterkt ook de lobbypositie van provincies op verschillende dossiers richting het Rijk. Dankzij IDA zitten we steeds vaker 'aan tafel' en zijn we als provincies beter in staat onze invloed op (digitaal) beleid te doen gelden. Dat wordt bijvoorbeeld zichtbaar bij de inbreng die we hebben gehad in het Rondetafelgesprek Digitalisering (2022), het Hoofdlijnendebat Digitalisering (2022) en het Wetgevingsoverleg Digitalisering (2022). Door ons te positioneren als één blok profileren we ons stevig als middenbestuur. Vanzelfsprekend houden wij de

notie van 'één overheid' daarbij voor ogen. Ook liggen hier nog verbetermogelijkheden, met name door bij de ambtelijke, departementale voorbereidingen van wetsvoorstellen 'aan de voorkant' onze invloed uit te oefenen.

De digitale transformatie gaat onverminderd voort. Dat betekent enerzijds dat we steeds meer data en middelen tot onze beschikking krijgen om onze taken uit te voeren. Dat stelt eisen aan de digitale vaardigheden van onze medewerkers. Aan de andere kant houdt dit ook in dat we als provincies slagen moeten maken om onze organisaties verder te digitaliseren om in te kunnen spelen op maatschappelijke ontwikkelingen: de dienstverlening, handhaving en communicatie richting burgers en ondernemers, maar ook om aansluiting te behouden met andere overheden.

Omgevingsanalyse: wat er speelt bij andere bestuurslagen?

- **Europa.** De Europese Commissie is kaderstellend en faciliterend voor de Nederlandse overheid. Europa heeft doelen geformuleerd in de Europese Digital Decade en het Digitale Kompas met het oog op een bredere agenda die focust op het Europees vormgeven van digitalisering. Daarbij is zowel aandacht voor economische aspecten, als voor de bescherming van grondrechten en publieke waarden. Het uitgangspunt is de samenwerking tussen de EU, lidstaten en decentrale overheden te bevorderen. Vanuit het Digital Europe Programme hebben de provincies subsidie gekregen voor deelname aan de Dutch Societal Innovation Hub (DSIH, waarin we intensief samenwerken met de VNG). Vanuit één van de provincies is inmiddels een initiatief gestart om de gevolgen en impact van de aanstaande Europese wetten en richtlijnen voor provincies in kaart te brengen.
- **Het Rijk.** De Rijksoverheid is zowel kaderstellend als faciliterend voor medeoverheden in Nederland. Het kabinet beschouwt digitalisering als een zeer belangrijke maatschappelijke opgave en heeft daarom in voorjaar 2022 de hoofdlijnenbrief Digitalisering² naar de Tweede Kamer gestuurd en deze kabinetsperiode een coördinerend bewindspersoon digitalisering aangesteld. In deze hoofdlijnenbrief wordt gesteld dat overheidsorganisaties de plicht hebben regie te voeren op digitale toepassingen, maar momenteel nog te weinig zelf aan het roer staan. In aanvulling op deze brief zijn inmiddels een nationale Strategie Digitale Economie en de Werkagenda Digitalisering opgesteld. Er wordt nog gewerkt aan een separate Werkagenda Digitale Samenleving. Voor deze agenda's verwacht het Rijk ook inzet vanuit de provincies in goede interbestuurlijke samenwerking. Zij zijn dienend aan het landelijk beleid van het Rijk, maar spelen ook een rol in de regionale doorvertaling van dat beleid naar gemeenten en waterschappen.
- **Gemeenten.** Gemeenten spelen een belangrijke rol in de vraagstukken waaraan we als provincies werken in de fysieke leefomgeving. Zij dragen verantwoordelijkheid over de lokale uitwerking van landelijk en regionaal beleid en maken gebruik van eigen data en de data van samenwerkingsverbanden en kennisinstituten³, zoals RIVM en CBS. Gemeenten hebben als uitgangspunt dat bij het vormen van een digitaal fundament inwoners, publieke waarden, maatschappelijke opgaven en uitvoerbaarheid centraal staan. De informatiepositie van gemeenten - het worden tenslotte steeds meer 'Smart Cities' - is daarin uniek.
- **Waterschappen.** De waterschappen stellen digitalisering als elementair onderdeel van de bedrijfsvoering van de waterschappen, met samenwerking als norm. De waterschappen zetten in op de realisatie van de digitale overheid en samenwerking tussen de waterschappen. De waterschappen hebben de ambitie te werken als één overheid, als één backoffice die diensten en informatie aanlevert.

---

² De hoofdlijnenbrief Digitalisering is op 8 maart 2022 naar de Tweede Kamer gestuurd en ondertekend door 4 bewindspersonen. Het schetst de ambities van het kabinet op de thema's Digitaal Fundament, Digitale Overheid, Digitale Samenleving en Digitale Economie.

³ De rol van de kennisinstituten was de afgelopen jaren en zal dat ook de komende jaren heel belangrijk zijn. Hierbij zal het Common Ground principe ('data bij de bron') conform de IBDS de basis zijn een federatief datastelsel. Hierdoor is elk bestuursorgaan in staat zijn rol te spelen in de grote maatschappelijke opgaven.

Processen en systemen worden op elkaar afgestemd zodat alle partijen daar voordeel van hebben en in het bijzonder de maatschappij.

Op verschillende deelterreinen zijn al grote stappen gezet, maar we zijn er nog lang niet. Denk bijvoorbeeld aan de implementatie van Europese wetgeving, de aanpak van cyber security, of de gezamenlijke inkoop van software en data. We kunnen elkaar daarbij helpen door zoveel mogelijk gezamenlijk aan te pakken; om van elkaar te leren, samen te investeren en, bijvoorbeeld, gezamenlijke afspraken te maken met leveranciers. Om kosten te besparen, maar ook om een krachtigere positie in te nemen ten opzichte van aanbieders. Andere vormen van samenwerking bestaan uit gezamenlijke afspraken over ruimtelijke indicatoren en gemeenschappelijke standaarden voor de classificatie van data. Hetzelfde geldt voor een 'Community of Practice' en een 'Dataspace Ruimtelijke Ordening', gericht op het samenbrengen van data, en professionals, t.b.v. een integrale gebiedsgerichte aanpak van de transitieopgaven.⁴

Hoewel een gezamenlijke en gestandaardiseerde aanpak waardevol kan zijn, bestaat ook het risico dat dit ten koste gaat van onze slagvaardigheid. De urgentie van de grote opgaven is dusdanig groot dat we direct met praktische oplossingen moeten komen die op korte termijn zijn te realiseren. Dit betekent dat het raadzaam is om samen te werken wanneer het de snelheid van ontwikkeling en kwaliteit van oplossingen ten goede komt. Maar het betekent ook dat we niet op elkaar kunnen wachten wanneer dat niet noodzakelijk is. Wel is het te allen tijde van belang om een open blik naar elkaar te houden, ervaringen uit te wisselen en waar mogelijk op elkaars oplossingen voort te bouwen

3. Digitalisering is onmisbaar bij onze rol als gebiedsautoriteit

De digitale transformatie is een proces van de lange adem. Tegelijkertijd hebben we op korte termijn wel oplossingen nodig voor onze rol als gebiedsautoriteit. Gezien de complexiteit en verwevenheid van de vraagstukken kan dat niet anders dan dat we daarbij op strategisch niveau gebruik maken van data en digitalisering. Of het nu gaat om de stikstofproblematiek, het aanwijzen van locaties voor woningbouw, bedrijventerreinen of wind- of zonneparken; ze landen allemaal op dezelfde vierkante meter. Dit vraagt om een zorgvuldige afweging van - soms tegenovergestelde - belangen en een open dialoog met de samenleving. Een datagedreven aanpak dient dan niet zozeer om de slimste of beste keuze te kunnen maken, maar juist om een feitelijke basis te creëren voor een dialoog met de samenleving en betrokkenen als boeren en omwonenden. Dit vraagt om data en modellen die een fijnmazig en betrouwbaar beeld geven van de ruimtelijke werkelijkheid, en waarmee we ook de samenhang tussen de verschillende opgaven duidelijk en visueel kunnen maken. Dit lukt alleen wanneer we beschikking hebben over de juiste data en deze ook visueel inzichtelijk kunnen maken voor een brede doelgroep van belanghebbenden. De dialoog met de samenleving vraagt ook om modellen waarmee we op voorhand verschillende oplossingen kunnen doorrekenen, en achteraf ook kunnen toetsen of we onze doelstellingen hebben behaald.

“Grote provinciale opgaven zijn steeds pregnanter geworden én er wordt nu echt naar provincies gekeken als gebiedsautoriteit. Digitalisering is cruciaal om de opgaven te kunnen realiseren en de rol waar te maken.”

Vaak zijn we nog niet zo ver en beschikken we hooguit over een deel van de benodigde data en zijn we beperkt in staat deze op een betekenisvolle manier in te zetten voor de maatschappelijke dialoog. Dit betekent dat er in iedere provincie nog grote stappen te zetten zijn om digitalisering te benutten ten behoeve van de rol als gebiedsautoriteit. Bijvoorbeeld om data te verkrijgen van andere publieke

---

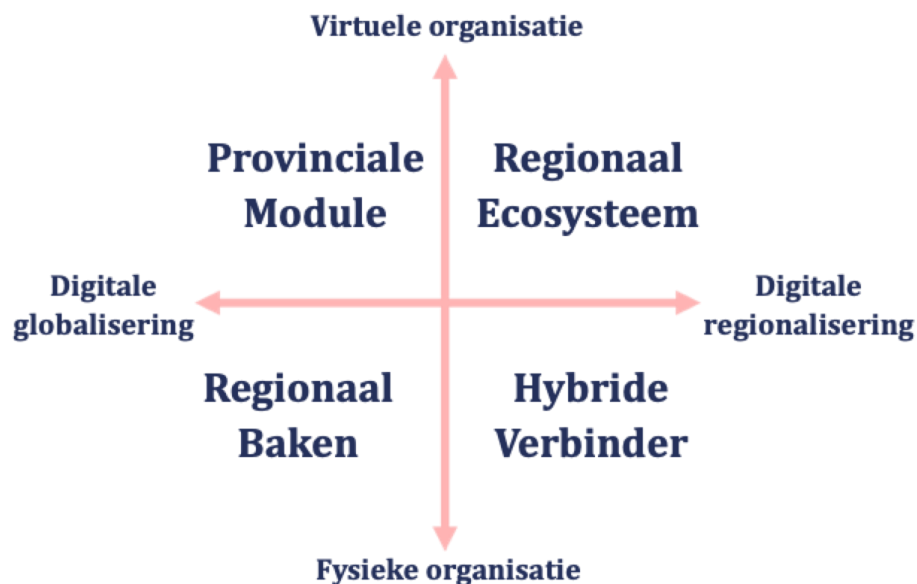
⁴ Datagedreven aanpak integrale gebiedsplannen – Agenda voor een duurzame RO-dataspace, Paul Padding en Jan Bruijn, conceptversie 29 november 2022

instellingen of gezamenlijk te investeren in technologie om zelf (stikstof)metingen te kunnen doen. Ook wanneer de data wel voor handen is, zijn nog grote slagen te maken waar het gaat om de interpretatie van data, het doorrekenen van verschillende scenario's, en dit op een voor iedereen begrijpelijke en betrouwbare manier te presenteren.

Tegelijkertijd staan we allemaal voor dezelfde opgaven en kunnen we elkaar helpen om samen slimmer, veiliger, en efficiënter te werken. Op die manier werken we ook aan verhoging van het draagvlak en de legitimiteit van hetgeen we doen als provincies. Bestaande plannen en ideeën voor samenwerking vragen om nadere uitwerking en concrete acties. Binnen de provincies zelf, maar ook richting het Rijk, gemeenten en Europa (zie tekstbox). Voortzetting en verdieping van de huidige samenwerking na de Provinciale Statenverkiezingen van 2023 is nodig om huidige ambities te realiseren en echt toekomstbestendig te worden.

Inspiratie: scenario's voor de Digitale Provincie van de Toekomst

De digitale transformatie leidt tot grote veranderingen in de samenleving en dit stelt andere eisen aan de provincie van de toekomst. Aanvullend op de concrete handreikingen die dit whitepaper doet m.b.t. de interprovinciale samenwerking op digitalisering voor de komende jaren, bieden onderstaande scenario's inspiratie om een visie op de Digitale Provincie voor de langere termijn te ontwikkelen. Tijdens een inspiratiesessie op 17 november 2022 hebben we samen met een groot aantal vertegenwoordigers van de provincies nagedacht over uiteenlopende scenario's met betrekking tot de rol en aard van de provincie in een digitale toekomst. De vier scenario's onderscheiden zich van elkaar langs twee 'assen van onzekerheid'. De eerste as heeft betrekking op de samenleving: zal digitalisering leiden tot een verdere globalisering van handel en ideeën waardoor de regio haar relevantie verliest, of zal digitalisering juist bijdragen aan een versterking van de regionale economie en identiteit? Waar deze eerste as een exogene trend beschrijft die zich grotendeels buiten de invloedssfeer van de provincie afspeelt, beschrijft de tweede as juist de (endogene) ontwikkeling van de provincie zelf: blijft dit een traditionele organisatie waarbinnen digitalisering alleen belangrijke middelen blijven, of evolueert de provincie tot een digitaal platform waarop burgers, ondernemers en andere belanghebbenden samen komen?

- **Provinciale Module.** De provincie maakt nadrukkelijk gebruik van internationale digitale platformen om de burger te bereiken en haar dienstverlening aan te bieden. Deze platformen maken onderdeel uit van een sterk gedigitaliseerde en geglobaliseerde samenleving, waarin steeds meer activiteiten verhuizen naar de digitale sfeer. Een voorwaarde voor provincies om hier gebruik van te maken is dat

ze hun eigen 'modules' kunnen beheren en daarmee regionale normen (en regelgeving) kunnen bewaken en ook een hun eigen identiteit kunnen behouden.

- **Regionaal Ecosysteem.** De provincie vervult een sleutelrol in een regionaal digitaal ecosysteem waarbinnen burgers, bedrijven en overheden elkaar weten te vinden. Zo'n ecosysteem omvat niet enkel beleidsrelevante data, maar dient ook voor dienstverlening, besluitvorming en uitvoering van beleid. Op deze manier wordt de regio het optimale schaalniveau om de virtuele wereld te laten functioneren.
- **Regionaal Baken.** De provincie vormt een regionaal baken en vangnet in een snel globaliserende wereld. De provincie maakt volop gebruik van digitale middelen, maar bewaakt hierbij de eigen normen en het belang van de regio. Zo blijft ze een zichtbare en betrouwbare partner voor burgers en ondernemers.
- **Hybride Verbinder.** De provincie is verbinder in de samenleving en aanjager van de regionale (digitale) economie. Deels gebeurt dit middels digitale technologie, maar 'echte' netwerken en persoonlijk vertrouwen blijven de boventoon voeren.

Wat deze scenario's met elkaar gemeen hebben is dat de provincie, in welke vorm dan ook, haar taken het beste kan vervullen door een schakel te vormen tussen de digitale samenleving en de belangen, waarden en normen van de regio. Data en algoritmen zullen tenslotte meer en meer de basis vormen voor (publieke en private) besluitvorming en de creatie van economische waarde. Ze kennen echter wel een eigen (wereldwijde) dynamiek, gebaseerd op schaal- en netwerkeffecten, en kunnen gemakkelijk de overhand krijgen over lokale belangen en ideeën die minder meetbaar of schaalbaar zijn. Het is dus zaak voor provincies om, hand in hand met het Rijk en gemeenten, ervoor te zorgen dat digitalisering niet leidt tot technocratisering. Dit kan door juist (regionale) waarden en doelstellingen voorop te stellen in de ontwikkeling en toepassingen van digitale middelen. Dit betekent niet dat de provincies altijd een (inhoudelijk) leidende rol moet spelen of zelf allerlei applicaties moet ontwikkelen, vaak past juist een meer faciliterende rol waarin de provincie kennis en kunde aanlevert, partijen met elkaar verbindt en de juiste randvoorwaarden creëert.

4. De meervoudigheid van digitalisering

Digitalisering is onmisbaar om uitvoering te geven aan de provinciale opgaven, maar tegelijkertijd vormt digitalisering ook een opgave in zichzelf. Enerzijds omdat de provinciale organisatie zelf steeds 'digitaler' wordt en anderzijds omdat de rol van de provincie binnen een digitaliserende samenleving zal veranderen.

“Digitalisering beïnvloedt niet alleen andere opgaven, maar is ook een opgave in zichzelf”

Zoals aangegeven in de Kamerbrief over het hoofdlijnen beleid voor digitalisering⁵ van de Rijksoverheid en de recente Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren⁶ zijn overheden verantwoordelijk voor het realiseren van een stevig en deugdelijk digitaal fundament. Dit heeft betrekking op het borgen van publieke waarden, zoals kansengelijkheid, vertrouwen en autonomie, in de digitale infrastructuur en systemen. Het kabinet verwacht nadrukkelijk ook van provincies dat zij hun bijdrage leveren aan de

---

⁵ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/03/08/kamerbrief-hoofdlijnen-beleid-voor-digitalisering>

⁶ Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren, 1 november 2022

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/11/04/bijlage-1-werkagenda-waardengedreven-digitaliseren>

doelen in de werkagenda's.⁷ Dit begint ook voor provincies bij de digitalisering van de overheid zelf; de digitale provincie dient professioneel, integer en transparant te zijn. Dit betekent onder meer dat de digitale systemen van de provincies waardegedreven en open moeten zijn, dat zorgvuldig wordt omgegaan met data van burgers (en ondernemers), en dat iedereen in staat moet zijn deze systemen te gebruiken.

Op termijn bewegen we zo van een document-gestuurde overheid naar een datagedreven overheid. En dit is niet enkel een technische uitdaging, maar vraagt ook om een organisatorisch, juridisch, bestuurlijk en ethisch perspectief. Bijvoorbeeld omdat een ander soort kennis en expertise nodig is om digitale systemen te laten functioneren. En nog meer om te werken in een dynamische context waarin nieuwe feiten, inzichten en handelingsperspectieven sneller zichtbaar worden en waarin deze zich ook niet langer laten vangen binnen een enkele organisatie of afdeling. Het is dus belangrijk dat informatie goed vindbaar en uitwisselbaar is, zowel binnen de organisatie als tussen overheidsorganisaties. Dit kan alleen als digitaal samenwerken het uitgangspunt is en systemen dit faciliteren.

Ook zullen provincies veel vaker buiten de bestaande organisatiegrenzen treden en zal de samenleving - burgers, ondernemers of andere organisaties - veel vaker vragen om transparantie en openheid. Zoals ook aangegeven in de Werkagenda van het Rijk vraagt een digitaliserende overheid om extra bewustzijn van ambtenaren bij het creëren van informatie. Bijvoorbeeld door informatie, beleidsvoornemens, en besluiten te verwoorden in begrijpelijke taal, maar ook door heldere afspraken te maken over de opslag en uitwisseling van data.

Diezelfde samenleving verwacht ook dat de dienstverlening, communicatie, en handhaving van overheden meebeweegt met deze tijd. Waar overheidsinstellingen nu nog vaak redeneren vanuit hun eigen processen en systemen, vragen burgers en de ondernemers juist om gebruiksvriendelijke dienstverlening die aansluit op hun manier van werken en denken, en die ze kennen van andere digitale dienstverleners. Wanneer het digitale fundament binnen de eigen organisatie op orde is, stelt dit provincies ook in staat om de verbinding te zoeken met andere overheden, met burgers en met andere maatschappelijke partners.

“Digitalisering verandert het ruimtelijk-economische speelveld en dus ook de rol van de provincie”

Een samenleving die draait op data, algoritmen en connectiviteit, vraagt dus om een andersoortige overheid. Niet alleen een overheid die zelf mee-digitaliseert en kansen weet te benutten, maar ook een overheid die actief vormgeeft aan de digitale samenleving. Dit begint met het anticiperen op nieuwe technologieën en hun toepassingen en daarover ook het (ethische) gesprek te voeren met de samenleving. Waar nodig is dit ook een overheid die – samen met maatschappelijke partners - experimenteert en leert⁸, maar die ook keuzes maakt en randvoorwaarden stelt, bijvoorbeeld ten aanzien van kansengelijkheid en cyberveiligheid. Voor provincies gaat het concreet over kwesties als ruimtelijke afwegingen ten aanzien van datacentra en andere elementen van de digitale infrastructuur, of de ruimtelijke impact van e-commerce en de daartoe benodigde distributiecentra.

Daarnaast vraagt de digitale samenleving mogelijk ook van provincies dat zij een grotere rol spelen als verbinder in de regionale economie en als aanjager van innovatie. Bijvoorbeeld als hoeder van regionale autonomie en identiteit in een wereld die dankzij digitalisering ook steeds vaker globaal georiënteerd is.

---

⁷ Op dit moment werkt het Ministerie van BZK aan de uitwerking van de Werkagenda Digitale Samenleving en hier werken de samenwerkende provincies nadrukkelijk aan mee.

⁸ Werkagenda Waardengedreven Digitalisering (2022), Rijksoverheid

De beschikbaarheid van steeds fijnmazigere data, bijvoorbeeld op erf-niveau waar het de uitstoot van stikstof betreft, maakt het ook mogelijk om als overheid nog nadrukkelijker te sturen op brede welvaart en dus op het welzijn van inwoners. Data over (ervaren) veiligheid, gezondheid, mobiliteit en andere aspecten van het dagelijks leven zijn nodig om inzicht te krijgen in het welzijn van inwoners en bieden ook aanknopingspunten voor ander beleid. Bijvoorbeeld door gericht in te kunnen grijpen of de juiste prikkels aan te bieden aan inwoners en ondernemers.

5. Vier adviezen aan het IPO-bestuur

Verdergaande digitalisering gezien de maatschappelijke uitdagingen en kansen voor de overheid zelf is essentieel en vraagt om stevige bestuurlijke keuzes. Keuzes ten aanzien van de rol van data en digitale technologie in de aanpak van ruimtelijke opgaven en de rol van provincies als gebiedsautoriteit. Eveneens vraagt dit om keuzes ten aanzien van de provinciale organisatie zelf en de positie van de provincie in een snel veranderende digitale samenleving. Kortom, digitalisering is een bestuurlijk vraagstuk en gezien het belang ervan verdient het een eigen plek in de structuur van het IPO. In dit hoofdstuk presenteren we een aantal adviezen aan het IPO-bestuur ten aanzien van de vormgeving van de samenwerking op digitalisering vanaf de volgende coalitieperiode.

“Strategische keuzes zijn nodig t.a.v. de rol die digitalisering speelt in het openbaar bestuur, de positie die provincies willen innemen in de digitale transformatie en de samenwerking met partners in de samenleving.”

Gezien de urgentie van onze opgaven en de cruciale positie van provincies als regionaal middenbestuur is versnelling in de digitale transformatie vereist. Digitalisering wordt, echter, nog te vaak gezien als enkel een technisch of beleidsinhoudelijk vraagstuk, dat alleen thuishoort bij bedrijfsvoering of beleidsafdelingen. Daarmee missen we de strategische vragen die de afzonderlijke beleidsterreinen overstijgen, maar ook de *'sense of urgency'* om echt te versnellen en gemeenschappelijke voorzieningen te ontwikkelen. In de volgende coalitieperiode is het daardoor onontkoombaar te blijven investeren in de samenwerking op digitalisering, in zowel beleid, uitvoering, lobby als beheer. Dit vraagt ook wat van de structuur van de samenwerking, omdat de beweging anders onvoldoende tot stand komt.

1. **Zorg er voor dat digitalisering interprovinciaal nadrukkelijk op zowel de bestuurlijke als de ambtelijke agenda blijft staan, door het thema te verankeren in de IPO structuren.**⁹ Digitalisering is cruciaal voor de aanpak van de opgaven, maar het raakt ook aan bredere maatschappelijke vraagstukken en de ontwikkeling van het openbaar bestuur zelf. Deze meervoudigheid maakt het onontkoombaar om digitalisering niet enkel te borgen binnen de afzonderlijke (ruimtelijke) opgaven, maar het ook als een zelfstandige opgave te beschouwen. Dit is, onder meer, van belang met het oog op visievorming (wat is een digitale samenleving en wat is een digitale overheid?) en het aanjagen en de ontwikkeling van collectieve voorzieningen over opgaven heen (zoals een Community of Practice voor de gebiedsgerichte aanpak). Dit is ook essentieel voor het organiseren van de gezamenlijke lobbykracht, het monitoren van ontwikkelingen binnen de afzonderlijke opgaven en de kwaliteitsborging met het oog op publieke waarden.
2. **Geef individuele provincies het advies om bij de formatie het thema digitalisering als bestuurlijke portefeuille te beleggen.** Om gezamenlijk met voldoende kracht in de ontwikkeling te kunnen treden, is ook verankering binnen individuele provincies noodzakelijk. Dat kan bekrachtigd worden door voor iedere provincie een portefeuillehouder digitalisering aan te wijzen die verantwoordelijk is voor dezelfde bovengenoemde aspecten op organisatieniveau. Niet om

---

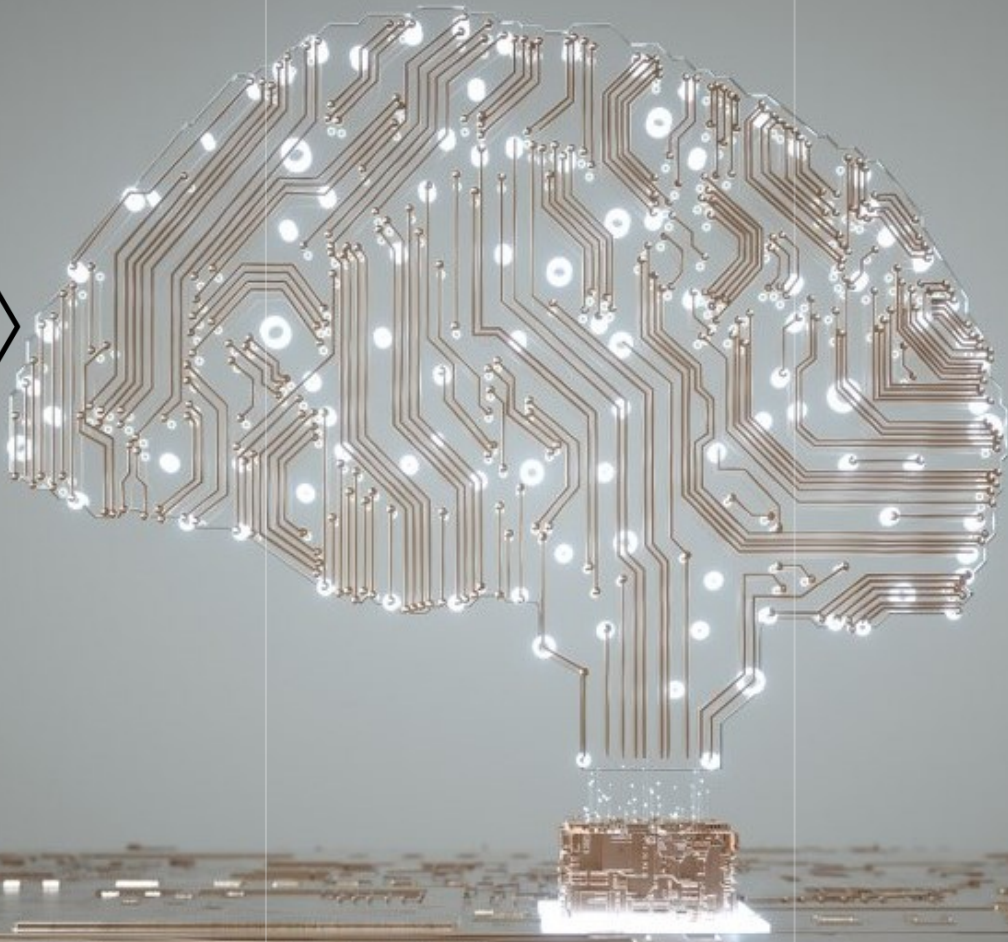
⁹ Op dit moment wordt nog gewerkt aan het rapport 'Focus in de samenwerking' van Andersson Elffers Felix, dat advies geeft over de vormgeving van de IPO structuren. We adviseren dit advies af te wachten en hierbij aan te sluiten.

verantwoordelijkheden weg te nemen van andere portefeuilles, maar om deze te ondersteunen en concrete ontwikkelingen aan te jagen.

3. **Zorg voor versteviging van onze interbestuurlijke positionering en profilering, zodat de gezamenlijke provincies een krachtige gesprekspartner zijn richting Rijk en Europa.** Om de provincies interbestuurlijk te blijven positioneren is het noodzakelijk dat we ontwikkelingen van partners goed in de gaten houden en bijdragen aan initiatieven van het Rijk, de EU, gemeenten, en waterschappen. Daarnaast kan een meer proactieve houding ons helpen in onze profilering: door ons te richten op zaken waar we écht goed in zijn kunnen wij onze regionale en interbestuurlijke partners ook weer verder helpen. Er liggen veel kansen om die samenwerking te bestendigen. Dat vereist wel dat er zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau meer mensen vanuit provincies gaan participeren in interbestuurlijke gremia en initiatieven. Ook vraagt dit meer nadruk op de borging van publieke waarden dan voorheen. Daarmee kan de provinciale aansluiting op de initiatieven van het Rijk versterkt worden. Ga in navolging van de adviezen van de aanstaande Interprovinciale Ethische Commissie na in welke gevallen welke waarden aan de orde zijn. Bepaal in dit licht ook of, en hoe, provincies willen aansluiten bij het PublicSpaces initiatief. Zie ook de recente motie van de Tweede Kamer op dit punt.¹⁰
4. **Collectieve uitvoeringskracht is een voorwaarde om onze gezamenlijke ambities te kunnen realiseren.** Dit is van groot belang voor de benodigde versnelling op digitalisering en om de individuele provincies in staat te stellen een deugdelijk en datagedreven ruimtelijk voorstel aan het Rijk aan te bieden. De benodigde uitvoeringskracht bestaat bijvoorbeeld uit een interprovinciale infrastructuur voor data en kennis, maar ook uit de gezamenlijke inkoop van data, software en hardware en een stevigere positionering ten opzichte van leveranciers. Deze uitvoeringskracht hebben we de komende jaren ook nodig om invulling te geven, en daarmee onze verplichtingen na te komen, aan verschillende meerjarige projecten en initiatieven, zoals de Dutch Societal Innovation Hub en de Europese Single Digital Gateway (SDG).

---

¹⁰ Zie ook: <https://publicspaces.net/2022/12/07/tweede-kamer-neemt-motie-aan-om-alle-ministeries-aan-te-laten-sluiten-bij-publicspaces/> deze nog even netjes maken

Berenschot Groep B.V.

Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG UTRECHT

Postbus 8039, 3503 RA UTRECHT

030 2 916 916

www.berenschot.nl

Retour: Postbus 3154, 3502 GD Utrecht

Provinciale staten van de provincie Utrecht
T.a.v. de voorzitter Postbus
80300
3508 TH UTRECHT

Datum

31 maart 2023

Contactpersoon

088 878 1000

Ons kenmerk**Uw kenmerk**

-

Bijlagen

-

Onderwerp

Natuurbrandbeheersing t.b.v. onderhandelende partijen

Geachte voorzitter,

Met deze brief willen wij u verzoeken het thema Natuurbrandbeheersing en de rol die de provincie hierin speelt als onderwerp mee te nemen in de besprekingen over het te bereiken bestuursakkoord van de nieuwe coalitie.

Situatie door klimaatverandering

Door het veranderende klimaat is het risico op onbeheersbare branden substantieel hoger geworden in de laatste tien jaar. Niet alleen zijn de hoeveelheid brandrisicovolle dagen verdubbeld. Ook heeft de vegetatie moeite om zich aan te passen, wat leidt tot meer beschikbare brandstof. Het is de verwachting dat natuurbranden vaker gaan voorkomen door warmer en droger weer.

Nederland is in de afgelopen jaren geconfronteerd met een aantal natuurbranden die grote impact hebben gehad. Recente voorbeelden zijn de branden in de Mariapeel (2022), Nationaal Park De Meinweg (2020) en de Deurnese Peel (2020). In de afgelopen jaren heeft de brandweer in de provincie Utrecht een groot aantal natuurbranden bestreden en is in een aantal gevallen escalatie ternauwernood voorkomen, waaronder op de Leusderheide (2019) en Ecoduct Rumelaarseweg (2018).

De brandweer was de afgelopen jaren in de meeste situaties in staat te voorkomen dat er onbeheersbare natuurbranden ontstonden. Een aantal branden werd wel onbeheersbaar en leidde in sommige gevallen tot grootschalige evacuatie. Brandweer Nederland roept op tot een betere beheersing van het natuurbrandrisico door goed te kijken naar de weerbaarheid van de natuur tegen natuurbranden, de impact van natuurbranden op mens en maatschappij en een integrale aanpak van natuurbrandbeheersing bij revitalisering van bestaande en nieuwe bossen. In het

Veiligheidsregio Utrecht

Archimedeslaan 6
3584 BA Utrecht Postbus
3154
3502 GD Utrecht 088 878
1000 info@vru.nl
www.vru.nl
veiligheidsregioutrecht
 @vrutrecht

 @Veiligheidsregio_Utrecht

KvK

51817330

recent door wetenschappelijke instituten uitgegeven rapport Natuurbrandsignaal '23 wordt dit nader uitgelegd¹. Ons kenmerk

Door het Rijk wordt dit risico inmiddels ook onderkend in de in 2022 gepubliceerde Rijksbrede Veiligheidsanalyse, waarin de kans op onbeheersbare natuurbranden gekwalificeerd wordt als zeer waarschijnlijk. Daarnaast wordt de impact ervan op de veiligheid en gezondheid van mensen, de vitale infrastructuur en de economie geschat op ernstig tot zeer ernstig. Uw kenmerk

Regionaal risicoprofiel Veiligheidsregio Utrecht

Op 6 februari 2023 heeft het algemeen bestuur van de Veiligheidsregio Utrecht (VRU) het Regionaal Risicoprofiel (RRP) vastgesteld. Hierin is opgenomen dat door het veranderende klimaat de kans op natuurbrand groter wordt en onbeheersbaar dreigt te worden. Het risico manifesteert zich vooral aan de oostzijde van de provincie waar het gebied 'Utrechtse Heuvelrug' is gelegen. Met een oppervlakte van 22.000 hectare het op één na grootste aaneengesloten bos- en heidegebied van Nederland.

De natuurgebieden worden gebruikt voor een grote variatie aan functies, liggend in of grenzend aan het natuurgebied. Denk hierbij aan mobiliteitsinfra, vitale objecten, recreatieondernemingen, zorginstellingen en cultureel erfgoed. De interactie tussen deze functies brengt een groot risico op het ontstaan van natuurbranden met zich mee. Deze kunnen leiden tot zeer ernstige impact op de gezondheid van mensen, natuurwaarden, continuïteit van ondernemingen, maar ook op het openbaar bestuur.

Wat is nodig in onze provincie

De VRU stelt een programmatische aanpak voor ten aanzien van de meest urgente gebieden binnen het natuurgebied Utrechtse Heuvelrug. Een aanpak die aansluit bij het Strategisch Bosbeleid zoals dat door de Provinciale Staten van Utrecht op 11 mei 2022 is vastgesteld en de passage die over natuurbrand is opgenomen in de Omgevingsvisie van de Provincie Utrecht². Een eerste aanzet waarbij met stakeholders is samengewerkt staat op het punt van afronding.

Om het risico aan de preventiekant beter te kunnen beheersen, is de provincie vanuit haar verantwoordelijkheid voor natuurbeleid bij uitstek de partij die hier een regisserende rol in kan spelen. Samen met terreinbeherende organisaties/ natuureigenaren, veiligheidsregio, gemeenten, waterschappen en partijen uit andere betrokken sectoren (bijv. recreatie, zorginstellingen) kan gewerkt worden aan de 'gebiedsgerichte aanpak natuurbrandbeheersing'³ om de risico's aan de preventiekant beter te beheersen. Wij willen voor het nieuwe coalitieakkoord graag inbrengen dat de provincie hier een regierol in pakt. Daarvoor moeten capaciteit en middelen worden vrijgemaakt.

¹ <https://nipv.nl/natuurbrandsignaal-23-meer-onbeheersbare-natuurbranden-met-grotere-impact-op-samenleving/> ² "Wij verkennen, in overleg met de Veiligheidsregio, de mogelijkheden voor het nemen van preventieve maatregelen in gebieden in onze provincie waar als gevolg van de toenemende droogte het risico op natuurbrand veel groter is. Wij willen dat er bij

ruimtelijke ontwikkelingen en bij beheer van terreinen in deze gebieden aandacht wordt besteed aan het risico op natuurbranden.”

³ <https://nipv.nl/wp-content/uploads/2022/03/20210630-BwNL-IFV-Gebiedsgerichte-aanpak-natuurbrandbeheersing.pdf>

Afsluitend

Wij zien veel kansen om in de natuurontwikkeling en het natuurherstel aan de voorkant maatregelen te realiseren die niet alleen kunnen bijdragen aan meer biodiversiteit, maar ook verdroging tegengaan en daarmee de provincie weerbaarder maken tegen natuurbranden. Doelstelling is het realiseren van een optimale balans tussen natuurwaarden, gebruik van het gebied en veiligheid. Wij verzoeken u dit thema en de benodigde regierol van de provincie mee te nemen in het coalitieakkoord. Wij zijn van harte bereid om samen met een afvaardiging van ons bestuur een presentatie te verzorgen voor de formerende partijen over dit thema. Ook blijven wij graag in gesprek met de provincie over andere risico's zoals water & veiligheid en energietransitie.

Met vriendelijke groet,

J.R. Donker

Algemeen directeur/ regionaal commandant brandweer

Ons kenmerk
23.0000920

Uw kenmerk
-

Advies ambtelijke Denktank Provincies voor nieuwe college-/statenperiode

Naar een stevige bedding voor een integrale gebiedsaanpak

De Denktank Provincies is een actief netwerk van strategen van 12 provincies. De Denktank geeft gevraagd en ongevraagd advies en functioneert onder de Kring van Provinciesecretarissen. Het opdrachtgeverschap is binnen de Kring belegd.

Dit briefadvies is bedoeld als input voor een nieuwe college-/statenperiode die na de verkiezingen in maart ingaat. Daarom is het advies gericht aan de Kring van CvdK's en de Kring van Provinciesecretarissen. Zowel de CvdK als de provinciesecretaris is in adviserende zin betrokken bij de uit te zetten koers voor de komende vier jaar.

Met dit briefadvies sluiten we aan bij een tweetal eerdere adviezen die we hebben gegeven.

Te weten:

- 'Gebied en brede welvaart centraal' (2020)
- 'Zonder leren geen presteren' (2022)

Leidraad voor ons is steeds de vraag hoe we als provincies onze unieke kracht, rol en positie kunnen inzetten om maximale impact voor de samenleving te hebben.

Rol in de ruimte: provincie als *de* integrale gebiedsregisseur

Onder het kabinet Rutte IV hebben provincies - in lijn met hun gezamenlijke strategische propositie 'Rol in de Ruimte' - een centrale rol als gebiedsregisseur gekregen in het fysieke domein. Zij zijn op regionaal schaalniveau expliciet verantwoordelijk voor het in samenhang laten landen van de grote ruimtelijke opgaven en transities (wonen/bereikbaarheid, klimaat/energie, landelijk gebied/stikstof/water). Dit is een opwaardering en versterking van onze rol als middenbestuur.

De vraag die zich daarbij laat stellen is: zijn we ook klaar voor onze rol in de ruimte?

Daar past in onze ogen een genuanceerd antwoord bij. De rol van gebiedsregisseur is natuurlijk niet nieuw voor provincies. We starten ook niet bij nul. Er zijn tal van bestaande gebiedsarrangementen waar provincies een regisserende rol hebben of nauw betrokken zijn. Tot zover is er weinig nieuws onder de zon.

Tegelijk zien we dat er veel gebiedsgericht wordt gewerkt, maar dat veel (sectorale) opgaves hun eigen gebiedsgerichte uitwerking krijgen: als ze elkaar al kruisen, is van kruisbestuiving weinig sprake. Wat nodig is, is dat we verschillende opgaven en processen met elkaar stroomlijnen, dat we zo kansen voor synergie benutten en dat we noodzakelijke keuzes maken, omwille van helderheid en voortgang. Integraal werken gebeurt tot nu toe niet vanzelf.¹

Zeggen dat we dat als provincies wel even gaan fixen, zou van veel overmoed getuigen. Integraal werken op gebiedsniveau vraagt een stevige bedding. Zeker als we dat naar de samenleving toe als 1 overheid willen doen. En in de wetenschap dat we van doen hebben met transities, die een

---

¹ Of zoals de Raad voor Openbaar Bestuur het formuleerde: we zijn te ver doorgesloten in sectoraal opgavegericht werken en er moet weer een betere balans komen met integraal gebiedsgericht werken.

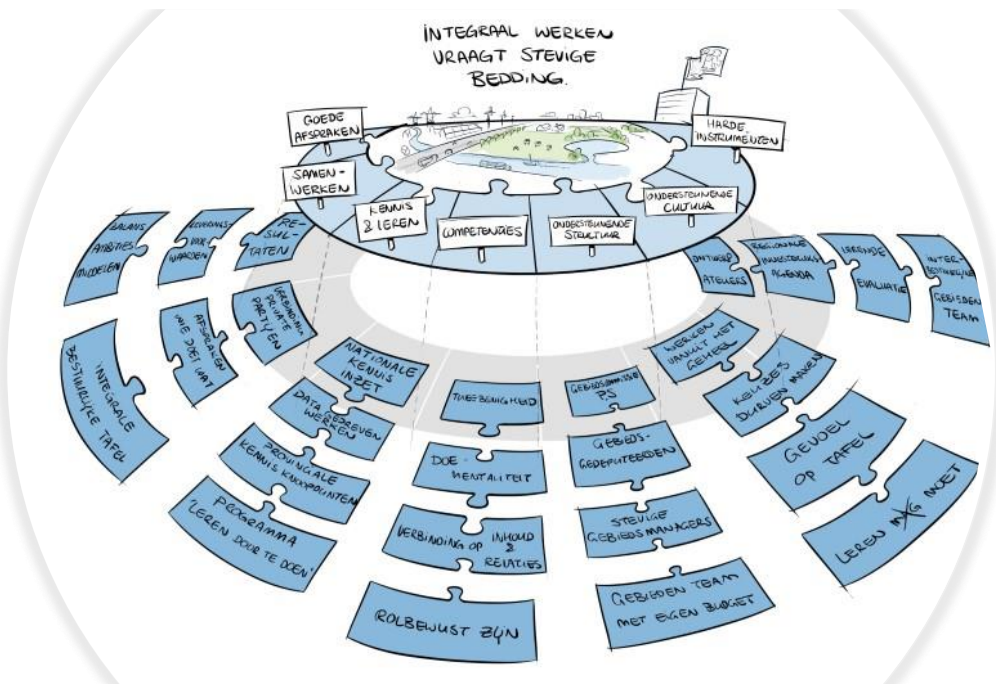
complex en schurend karakter hebben. Het vraagt een andere aanpak en een ander soort partnerschap tussen overheden onderling, in en met de samenleving.

Als we zo'n stevige bedding voor integraal gebiedsgericht werken *niet* creëren, gaat het water binnen een mum van tijd weer stromen zoals het altijd stroomde: sectoraal, om noodzakelijke keuzes heen en te veel vanuit de gedachte dat alles zich aan de voorkant laat uittekenen en uitrekenen.² Goede intenties zijn belangrijk, maar niet genoeg.

Stevige condities creëren om onze rol waar te kunnen maken

Een succesvolle invulling van onze rol als integraal gebiedsregisseur vraagt stevige condities die we deels met het Rijk en met de vier overheidsgeledingen moeten invullen. Maar deels zullen we die ook in eigen huis moeten creëren. *In dit briefadvies beperken we ons tot wat we daar zelf (in de provinciehuizen) in te doen hebben.*

In ons advies 'Zonder leren geen presteren' pleiten we voor een systemische blik als we kijken naar condities die we moeten creëren. Onderstaand plaatje illustreert dat³.

De condities variëren van goede afspraken over doelen en de samenwerking die nodig is om doelen te realiseren, instrumenten die integraal werken ondersteunen in plaats van ontmoedigen, een

² Het beeld van de bedding en de stroming van het water is geleend van de NSOB: 'Grenzeloos Samenwerken, van A naar B via B'.

³ Afkomstig uit ons advies 'Zonder Leren geen Presteren'.

ondersteunende cultuur, structuur en competenties, goede benutting van kennis en data en een systematische aanpak van leren door te doen.

We zien een nieuwe Statenperiode als een kans om expliciet afspraken te maken over wat we als provincies zelf te doen hebben om onze rol in de ruimte waar te kunnen maken. Hoe zorgen we zelf voor een stevige bedding voor integraal gebiedsgericht werken in onze provincie?

1. In de afspraken met het Rijk, gemeenten en waterschappen zorgen we voor een goede balans tussen ambities en middelen.

- Waarbij het bij middelen niet alleen gaat om geld, maar ook om capaciteit en expertise en tijd die nodig is voor een ordentelijk (democratisch) proces.
- Gelet op grote schaarsten op de arbeidsmarkt moeten overheden elkaar niet gaan beconcurreren, maar samenwerken, ook over provinciegrenzen heen.
- Inzet van het instrument van een (integrale) regionale investeringsagenda kan ons helpen om tot een integrale programmering (wat, wanneer, waar) te komen en kan een katalysator zijn in het gesprek over het ontschotten van geldstromen en inzet van schaarse menskracht.

2. In nieuwe afspraken over GS-portefeuilles en Statencommissies integraal gebiedswerken ondersteunen.

- Organiseer naast sectorale commissie en portefeuilles ook portefeuilles en commissies voor gebieden. Monitor daar de integrale gebiedsaanpak en agendeer daar de te maken keuzes die sector-overstijgend zijn.
- Onderscheid daarbij steeds de horizontale rol (gelijkwaardige samenwerkingspartner bij realisatie) en de verticale rol (knopen hakken, dingen doorzetten).
- Ga werken met gebiedenteams met een eigen mandaat en budget om integraal werken aan te jagen en intersectorale impasses te agenderen en doorbreken.
- Kijk bij de gebiedskeuze van buiten naar binnen. Wat zijn vanuit inhoudelijke en interbestuurlijke (dus niet alleen de eigen provinciale) optiek logische gebieden voor een integrale gebiedsaanpak op regionaal schaalniveau?

3. Gaan bouwen aan kennisautoriteit en een stevige decentrale kennis- en data-infrastructuur.

- Voor een succesvolle invulling van onze regisserende rol is een goede benutting van data en kennis voor en uit onze gebiedsprocessen essentieel.
- Er is veel kennis, maar nauwelijks decentrale infrastructuur om kennis uit de nationale kennisilo's op maat naar gebieden te ontsluiten en omgekeerd nationale kennis te verrijken met aanwezige gebiedskennis.
- Investeer komende periode in een stevige decentrale kennis- en data-infrastructuur en bouw daarbij voort op wat er nu al is.⁴
- Doe dat samen met de andere decentrale overheden en het Rijk.

---

⁴ Onze ronde langs provincies laat zien dat wat er nu al is vaak klein en versnipperd is en het fysieke domein lang niet dekt. Ook andere overheden kunnen trouwens stukken of stukjes van zo'n decentrale kennis- en data-infrastructuur hebben.

4. Zet een lerende aanpak (systematisch en kort-cyclisch 'leren door te doen') in de integrale gebiedsaanpakken centraal.

- Onderken dat een lineaire aanpak niet de manier is om de complexiteit van de grote opgaven en transities in de ruimte het hoofd te bieden.
- Kies voor een aanpak van systematisch (dus niet vrijblijvend) en kort-cyclisch 'leren door te doen'. Kijk ook hoe samen met PS een goede manier van 'lerend monitoren en verantwoorden' kan worden ontwikkeld.
- Borg systematisch 'leren door te doen' in iedere gebiedsaanpak. Borg reflectie en leren ook over gebieden heen. En kijk hoe knelpunten in onze systemen en processen (bijvoorbeeld knellende regelgeving of belemmerende werkwijzen) van handelingsperspectief kunnen worden voorzien.

Er valt nog veel meer over te zeggen en te schrijven, maar dit zijn volgens de Denktank vier belangrijke condities die er samen voor kunnen zorgen dat een voldoende stevige bedding voor een integrale gebiedsaanpak ontstaat. Met dit samenstel aan (elkaar versterkende) interventies zijn we beter in staat om onze rol in de ruimte succesvol te pakken.

Uiteraard is de Denktank bereid om bovenstaande verder toe te lichten, desgewenst en waar dan ook.

Interprovinciaal Overdrachtdossier

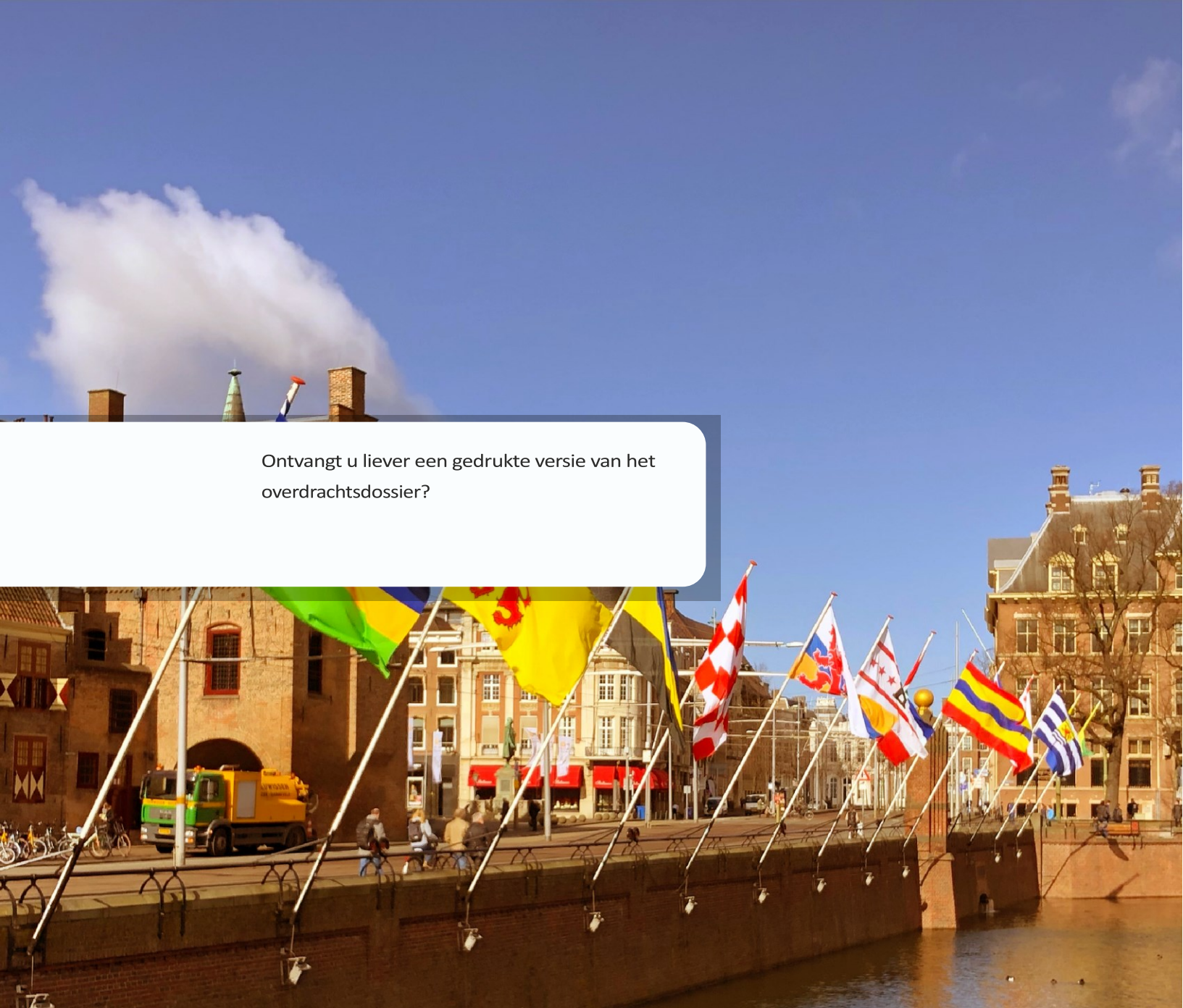
2023

Interprovinciaal Overleg

Gezamenlijke provincies

[WWW.IPO.NL](http://www.ipo.nl)

Ontvangt u liever een gedrukte versie van het
overdrachtdossier?

De drie pijlers van onze vereniging

Een nieuwe Periode

Als het stof van verkiezingen is neergedwarreld, stropen we de mouwen op om aan de slag te gaan. We doen dat allemaal in onze eigen provincies. Allemaal dienen we het maatschappelijk belang op een manier die ons het beste past. Dat daar ruimte voor is, is de kracht van onze democratie. Ik ben daar trots op en ben blij dat ik daar deel van uitmaak.

Maar niet alleen in onze eigen provincies gaan we aan de slag. We doen dat ook via het samenwerkingsverband van het Interprovinciaal Overleg (IPO). Daarin bundelen we onze krachten om voor alle provincies een goede uitgangspositie te creëren. Of het nou om het netwerk, de kennis of onze public affairs gaat; het adagium 'samen staan we sterk' gaat dan gelden.

Nu wellicht nog meer dan ooit. De enorme opgave waar Nederland voor staat en waar we in de provincies mee aan de slag gaan, vraagt veel van onze tijd, inzet

en energie. Als we daarin wat kunnen winnen door het gezamenlijk te doen, geeft dat een enorme kans. Want, we doen het voor de inwoners van Nederland.

Dit document is het overdrachtdossier 2023 van het Interprovinciaal Overleg. Het bevat een korte samenvatting per onderwerp waarop de twaalf provincies samenwerken. Zo proberen we u een vliegende start in uw rol te geven.

Want hoe mooi is het om bij te kunnen dragen aan een krachtig en groen

Nederland! Als IPO voorzitter wens ik dat u een succesvolle bijdrage kunt leveren aan deze bijzondere taak in deze bijzondere tijd.

Van harte welkom bij het IPO.

Van harte gefeliciteerd met uw verkiezing tot lid van Provinciale Staten of uw benoeming tot lid van Gedeputeerde Staten! De provincies gaan komende jaren over urgente thema's, zoals klimaat en energie, wonen en bereikbaarheid, en natuur en stikstof. U moet de komende vier jaar namens de inwoners van uw provincie beslissingen nemen over onder meer deze belangrijke onderwerpen.

De twaalf provincies werken met elkaar samen binnen hun vereniging, het Interprovinciaal Overleg (IPO). Deze bundel met beknopte beschrijvingen van thema's en opgaven waarvoor de provincies aan de lat staan is een product van het IPO speciaal voor alle Statenleden en Gedeputeerden. Zeker als u net aan het ambt van provinciaal volksvertegenwoordiger of bestuurder begint, biedt deze bundel een mooi overzicht van de onderwerpen waar provincies over gaan en waar u binnenkort binnen maar zeker ook buiten het provinciehuis ongetwijfeld over komt te spreken. We hebben bij de beleidsdossiers ook de namen gezet van de mensen die binnen het IPO aan deze onderwerpen werken. Stuur gerust een mail naar hen als het IPO u bij uw werk kan helpen.

De provincies werken via het IPO op verschillende terreinen samen. In de eerste plaats delen de provincies met elkaar kennis en ervaringen. Via ambtelijke en bestuurlijke commissies ontmoeten ambtenaren en gedeputeerden van de twaalf provincies elkaar om over thema's als klimaat, energie, natuur en stikstof te spreken. Die kennisdeling en -vermeerdering vindt ook plaats via IPO-BIJ12. Dat is de afdeling binnen de vereniging waar bijvoorbeeld veel data over de stand van flora en fauna in de twaalf provincies worden verzameld, gedeeld en geanalyseerd.

De tweede pijler van de samenwerking binnen de IPO-vereniging is de gezamenlijke uitvoering van wettelijke regelingen. IPO-BIJ12 voert bijvoorbeeld voor de twaalf leden de regeling uit om de schade die dieren kunnen aanbrengen te vergoeden. Hetzelfde doet IPO-BIJ12 voor de

schade die de lozing van drugsafval kan veroorzaken. Door samen te werken bij de uitvoering van wettelijke regelingen kan kennis worden gebundeld en kunnen kosten worden bespaard.

De derde pijler van de samenwerking is de interbestuurlijke dialoog met andere overheden. Het IPO trekt veel samen op met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW), vooral in het contact met de rijksoverheid. Daarbij willen we bereiken dat het kabinet bij het maken van beleid dat de provincies raakt rekening houdt met de kennis en ervaring die ruim bij provincies aanwezig is. De provincies hebben naar het kabinet aangegeven de regie te willen nemen bij belangrijke vraagstukken hoe we met de schaarse ruimte willen omgaan. Maar provincies kunnen alleen hun rol pakken als zij daarvoor voldoende ruimte, bevoegdheden en geld voor krijgen. Het IPO vraagt daar in het gesprek met ministeries en het kabinet voortdurend aandacht voor. Daarnaast volgen we via het Huis van de Nederlandse Provincies (HNP) in Brussel Europese ontwikkelingen die het werk van provincies kunnen raken op de voet.

Juist omdat er zulke belangrijke en grote opgaven op de agenda van de provincies staan, doet uw werk er als Statenlid of Gedeputeerde ertoe. Vanuit het IPO proberen we u bij dat belangrijke werk zo goed mogelijk te helpen en

ondersteunen. Ik wens u veel plezier en succes als provinciaal volksvertegenwoordiger of bestuurder. Laat het weten als het IPO als uw vereniging u bij uw werk kan helpen.

Inhoudsopgave

Een nieuwe periode

Cultuur	16
Dossier: Bibliotheken	17
Dossier: Cultuureducatie - participatie	18
Dossier: Cultuureducatie - participatie	19
Interbestuurlijke & financiële verhoudingen	27
Dossier: Traject gericht op een nieuwe financieringssystematiek van provincies en gemeenten vanaf 2026	27
Dossier: Belastinggebied	29
Dossier: Traject nieuw verdeelmodel provinciefonds	31
Dossier: Actieagenda Sterk Bestuur	32
Klimaat & energie	34
Dossier: Regionale Energie Strategie (RES)	35
Dossier : Industrie en bedrijventerreinen	36
Dossier: Warmtetransitie	36
Dossier: Energie infrastructuur	37
Landelijk gebied	39
Dossier: Landbouw	39
Dossier: Natuurbeleid/Natura 2000	40
Dossier: Natura 2000	41
Dossier: Faunabeleid	42
Mobiliteit	44
Dossier: Duurzame Mobiliteit	44
Dossier: Openbaar vervoer en fiscale maatregelen	45
Dossier: Verkeersveiligheid	47
Dossier: Fiets	47
Dossier: Logistiek en goederenvervoer	48

Inhoudsopgave

Milieu, Toezicht en Handhaving	50
Regionale Economie	55
Dossier: Ruimtelijke Economie	55
Dossier: Digitale Economie	56
Dossier: Circulaire Economie	56
Dossier: Innovatiebeleid	57
Dossier: Dienstverlening	58
Ruimtelijke Ontwikkeling, Water en Bodem & Wonen	59
Dossier: Wonen	59
Dossier: Water	60
Dossier: Ruimtelijke ontwikkeling	61
Dossier: Omgevingswet	62
Stikstof	64
IPSN	64
Dossier: Uitvoeringsbeleid VTH en ondersteunend instrumentarium	64
Dossier: Beleidsontwikkeling gebiedsgerichte aanpak	66
Dossier: Strategie en visie landelijk gebied	67
Dossier: IPSN Algemeen	68
Werkgeverszaken	69
Dossier: Collectieve arbeidsovereenkomst (cao)	69
Dossier: Ontwikkelen en borgen goed provinciaal en publiek werkgeverschap	70
Dossier: Rechtspositie en integriteit politiek ambtsdragers	72
Collega's van het IPO-bureau	74

Over de vereniging

Het Interprovinciaal Overleg | **Den Haag**

Het Interprovinciaal Overleg behartigt de gezamenlijke belangen van de twaalf gezamenlijke provincies in 'Den Haag' en 'Brussel'. Enerzijds door een informerende en richtinggevende rol te spelen bij de (formele) voorbereiding van beleid dat voor de provincies van belang is. Anderzijds door kennisdeling met en informatievoorziening aan de provinciale partners en 'stakeholders'. Het IPO beschikt hiertoe over een uitgebreid netwerk en onderhoudt contact met onder andere het kabinet, het parlement, de ministeries, de Europese Unie en maatschappelijke organisaties op de terreinen waar de provincies actief zijn.

Het IPO biedt tevens een platform aan de provincies voor het stimuleren van innovatie en de uitwisseling van kennis. Op deze wijze kunnen provincies 'best practices' uitwisselen en vernieuwingen in het provinciaal beleid entameren. Doel daarbij is een bijdrage leveren aan de kwaliteit, effectiviteit en efficiëntie van het openbaar bestuur.

BIJ12 | Utrecht

BIJ12 is onderdeel van het IPO. BIJ12 voert structurele werkzaamheden uit voor de ondersteuning van de provincies bij de uitvoering van gemeenschappelijke opgaven, voornamelijk in het domein van de transitie natuur en stikstof. In mandaat van de 12 provincies voert BIJ12

twee wettelijke regelingen uit: de afhandeling van de faunaschades en de subsidieregeling opruiming drugsafval. BIJ12 verbindt de provincies met expertise en ondersteunt provinciale commissies, zoals de Adviescommissie Schade Grondwater (ACSG) en Stichting Certificering.

Als onderdeel van de taken van BIJ12 verwerkt BIJ12 gegevens tot betrouwbare informatie op basis waarvan provincies besluiten kunnen nemen. Dit draagt bij aan de versterking van de informatiepositie van provincies. De kracht van BIJ12 ligt in de versterking van de provincies op de gemeenschappelijke opgaven: uitvoering van regelingen, ondersteunen van de provincies met kennis, uniformering en standaardisering van gegevens en informatie.

BIJ12 is georganiseerd in vier inhoudelijke units: Expertiseteam Stikstof en Natura 2000, Natuurinformatie en Natuurbeheer, Faunazaken en ACSG en Gemeenschappelijke Beheer Organisatie. Deze worden ondersteund door Bedrijfsvoering. BIJ12 is gevestigd in Utrecht.

Aan alle opdrachten en taken die BIJ12 uitvoert, liggen wettelijke taken of (inter)bestuurlijke afspraken ten grondslag. De werkzaamheden van BIJ12 zijn structureel van aard en hebben financiële en kwalitatieve meerwaarde voor de provincies.

Voor meer informatie: klik op deze [link](#).

Over de vereniging

Het Huis van de Nederlandse Provincies | Brussel

Het Huis van de Nederlandse Provincies (HNP) is een internationale vereniging onder Belgisch recht met dertien leden: de twaalf provincies en het IPO. Het HNP treedt proactief op als gezamenlijke vooruitgeschoven post van de provincies en het IPO en behartigt de provinciale belangen op het Brusselse EU-speelveld.

In 2022 en 2023 heeft het HNP de volgende onderwerpen als gezamenlijke dossiers:

- » Klimaat & energie
- » Digitalisering
- » Agrofood
- » Regionale Economie
- » Duurzame en gezonde leefomgeving
- » Circulaire economie
- » Mobiliteit

Daarnaast werken provincies in wisselende coalities samen aan dossiers die voor specifieke regio's relevant zijn (denk aan kustregio's of grensregio's).

De inzet van de twaalf provincies is gebaseerd op de eigen provinciale opgaven, Europastrategieën én op de Europese actualiteit zoals onder andere beschreven in de jaarlijkse werkprogramma's van de Europese Commissie. De inzet wordt afgestemd met de IPO meerjaren-agenda.

De bestuurlijke agenda's van de twaalf provincies en het IPO én de actuele Europese beleidsontwikkelingen zijn daarmee leidend voor de keuze van de dossiers waar de provincies gezamenlijk op inzetten.

Door samen op te trekken in Brussel leveren de provincies synergie op de volgende terreinen: belangenbehartiging, signalering, informatievoorziening en advisering. Het HNP biedt de gelegenheid tot kennisdeling en profilering. Het HNP-kantoor is een multifunctionele werkomgeving en ontmoetingsplek.

Lees hier het [werkplan](#) van het HNP.

Transities in de Fysieke leefomgeving

De grote opgaven en transities rond klimaat, energie, wonen, bereikbaarheid, stikstof/natuur/ landbouw en economie/vestigingsklimaat hebben een enorme ruimtelijke en sociale impact. Dat vraagt om inhoudelijke sturing en om samenwerking tussen de vier overheden. De provincies staan als gebiedsregisseur aan de lat voor deze opgaven in de fysieke leefomgeving. Hier gebeurt van alles: van het bouwen van 900.000 bereikbare woningen, het opwekken van duurzame energie, stikstofreductie en natuurbeheer, de transitie in het landelijk gebied tot en met economische innovatie. Al deze vraagstukken hebben ruimte nodig en die is er onvoldoende. Oplossingen liggen op dezelfde vierkante kilometer en dat lukt alleen door de opgaven met elkaar te verbinden.

De provincies nemen de verantwoordelijkheid voor de realisatie van de transities in onze fysieke leefomgeving met een gebiedsgerichte aanpak. Deze is de afgelopen jaren stevig neergezet onder de noemer 'rol in de ruimte'. We zijn in overleg met het Rijk en de decentrale overheden over de middelen en onderlinge samenwerking die hiervoor nodig zijn. Onze rol en positie is ook stevig neergezet in de RO-brief van de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO). De provincies zorgen voor realisatie op gebiedsniveau, samen met de andere overheden en partners in de gebieden. Een gezamenlijke langjarige programmering en monitoring ('lerende evaluatie') zijn onderdeel van de aanpak.

Gelet op de complexiteit en urgentie van transities, kiezen we voor een systematische aanpak van 'leren door te doen'. Een goede ontsluiting van (nationale en gebiedsgerichte) kennis, een betere benutting van beschikbare data en inzet van onze beste gebiedsprofessionals zijn belangrijke voorwaarden voor succes. Datzelfde geldt voor het zo goed mogelijk

betrekken van inwoners bij de toekomst van de eigen leefomgeving.

Lobby & Belangenberhartiging

Parlementaire lobby

Voor de parlementaire lobby zijn er twee lobbyisten voor het IPO actief: Susan Cohen Jehoram en Mariet Feenstra. Zij onderhouden de contacten met Tweede Kamerleden, Eerste Kamerleden en hun medewerkers namens het IPO. De IPO-lobbyisten werken op de verschillende thema's samen met de provinciale lobbyisten, programmamanagers en de communicatieadviseurs van het IPObureau. Ook onderhouden zij nauwe contacten met de collega's van het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel als het om EU-beleid gaat in de Tweede Kamer.

Samen en apart

IPO-lobbyisten werken met de provincies samen aan de inzet op landelijke dossiers die alle provincies aangaan en waarop een gedeelde inzet is. Daarnaast voeren de provincies hun individuele lobby op provincie-specifieke punten. Dat gaat goed samen, zeker als het IPO en individuele provincies naar elkaar kunnen verwijzen. Zo zetten de gezamenlijke provincies bijvoorbeeld in op de Spreidingswet op basis van de consultatieinbreng namens alle provincies (bijvoorbeeld over de beloning van provincies, over de rol van de provincie als toezichhouder), maar lobbyen provincies apart van elkaar over de verdeling van de opgave. Op dezelfde manier hebben de gezamenlijke provincies zich in IPO-verband ook ingezet voor het Recovery and Resilience Facility (RRF), de woningbouwimpuls, het transitiefonds landelijk gebied en het klimaatfonds, maar ging de lobby over de verdeling zelfstandig per provincie.

Provincies zichtbaar in de politiek

De inbreng voor de Tweede Kamer is openbaar en te vinden op de [IPO-website](#). IPO-lobbyisten houden de Kameragenda nauwlettend in de gaten. Rond de verschillende thema's verzorgt het lobbyteam position papers en deelname van

gedeputeerden aan Ronde Tafelgesprekken in de Tweede en Eerste Kamer. Ook organiseren de lobbyisten werkbezoeken en "broodjes provincies" waarin we met Kamerleden en deskundigen een actueel onderwerp bespreken. Daarnaast faciliteren zij gesprekken tussen Kamerleden en Gedeputeerden, die dan namens de gezamenlijke provincies spreken. Met verschillende IPO-programma's organiseert het lobbyteam aanbiedingen van onderzoeken en plannen aan bewindslieden en Kamerleden. Met de communicatieadviseurs bereiden zij interviews in de media voor, maken video's, schrijven persberichten en beheren de sociale mediakanalen.

Samen staan we sterk: optrekken met stakeholders

In uitzonderlijke gevallen doet het IPOcampagnes zoals rond het [RRF](#) en vorig jaar met de campagne [#methetOV](#) waarin de gezamenlijke provincies samen met tien maatschappelijke

Lobby & Belangenberhartiging

partners aandacht vroegen voor het op peil houden van het openbaar vervoer. Uiteindelijk is hiervoor door de staatssecretaris extra geld beschikbaar gesteld. Samen met de VNG en Unie van Waterschappen organiseerden het IPO rond de Tweede Kamerverkiezingen de inzet voor de formatie met een [verkiezingsdebat](#) en [Krachtig Groen herstel](#).

VNG en UvW: belangrijke partners

De IPO-lobbyisten onderhouden contacten met voor de provincies relevante organisaties in Den Haag. Met name VNG en de UvW zijn belangrijke partners in de lobby naar de Tweede Kamer. Jaarlijks organiseren de decentrale koepels samen een bestuursdiner in het voorjaar en een Welcome

---

Backborrel bij Nieuwspoort na het zomerreces. Zo brengt het IPO Kamerleden, senatoren, bewindslieden en maatschappelijke partners in contact met provinciale bestuurders.

Haagse Zaken: wekelijkse nieuwsbrief

Wekelijks publiceert het IPO de Haagse Zaken, een nieuwsbrief over de Haagse politiek, met daarin een agenda van de politieke debatten en uitgebreide verslagen van Tweede Kamerdebatten en Bestuurlijke Overleggen. Alle gedeputeerden ontvangen deze automatisch. Geïnteresseerden kunnen zich hiervoor opgeven via communicatie@ipo.nl.

Politieke agenda en prioriteiten

Alle voor de provincies relevante debatten zijn vindbaar in de [politieke agenda](#). Al deze debatten worden gevolgd en de ambitie is om voor de meest relevante debatten inbreng te leveren namens de twaalf provincies. De lobby-prioriteiten worden vastgesteld in de bestuurlijke (advies) commissies waarna individuele uitingen worden afgestemd met de voorzitter/portefeuillehouder (dit ten behoeve van de slagvaardigheid). Het doel is om in het najaar van 2023 voor elk van de dossiers de lobby-prioriteiten voor de rest van deze regeerperiode vast te stellen. Het IPO hanteert daarbij de 80-20-regel, waarbij ruimte is om op actuele zaken in te springen.

Kennisdeling

Om onze 'rol in de ruimte' in de provincies en op gebiedsniveau waar te maken is de juiste kennis en expertise nodig. Zowel in de uitvoering een verbinding met (nationale) kennisinstellingen, als ervaringskennis die weer benut kan worden voor beleidsontwikkeling. Daarom werken de gezamenlijke provincies samen om kennisdeling te stimuleren en om te leren van elkaar. Zowel provincies onderling, als samen (leren) agenderen waar we tegenaan lopen én in samenwerking met de andere overheden.

Door de gezamenlijke provincies zijn via de Kring van Provinciesecretarissen (KPS) drie kennis- en leerkringen geïnitieerd, welke zich richten op kennis- en leerbehoeften in het ruimtelijk domein. Zowel op directieureniveau, gebiedsprofessionals en mensen die bouwen aan de (decentrale) kennisfunctie in de provincies. De leerkring op directieurniveau is daarnaast een kring om te agenderen waar de gezamenlijke provincies tegenaan lopen, en als hoog-ambtelijk gesprekspartner voor het Rijk.

Daarnaast is er een (ambtelijke) interprovinciale Denktank Strategie. Ook deze hangt onder de KPS en geeft gevraagd en ongevraagd advies en signaleringen over strategische thema's, zoals Gebied en brede welvaart centraal en Zonder leren geen presteren.

In het platform Professionalisering Leer- en Kennisnetwerken leefomgeving (PLeK) werken de provincies samen met de medeoverheden en kennisinstellingen aan kennisontwikkeling, kennisdeling en kennisbenutting in de (fysieke) leefomgeving. Overheden doen dit gezamenlijk om de grote maatschappelijke opgaven in samenhang aan te pakken en te werken als één overheid. De gezamenlijke provincies zijn hier met de eigen infrastructuur (o.a. de leerkringen) op aangehaakt.

Gremia

Het IPO is een vereniging van, voor en door de provincies. De provincies zijn de leden van de vereniging en zijn vertegenwoordigd in het bestuur en de Algemene Vergadering.

Algemene Vergadering

De Algemene Vergadering (AV) bestaat uit 24 leden die zijn voorgedragen door Provinciale Staten: twee Statenleden per provincie. De leden van de AV spreken binnen de vergaderingen dan ook namens hun Staten. De AV voert de 'governance'-rol binnen de vereniging uit en benoemt het bestuur en verleent goedkeuring aan de Meerjarenagenda, de Jaarplannen, het Jaarverslag en de Jaarrekening van het IPO. De vergaderingen van de AV worden geleid door de voorzitter van het IPO en worden ook bijgewoond door (een deel van) het IPO-bestuur.

Bestuur

Het IPO-bestuur bestaat uit twaalf leden: één gedeputeerde per provincie en een onafhankelijke voorzitter. Ieder bestuurslid heeft een eigen inhoudelijke portefeuille, zoals financiën, mobiliteit of klimaat & energie.

De termijn van het bestuur is gelijk aan de termijn van Provinciale Staten: vier jaar. Na iedere Provinciale Statenverkiezingen en nieuwe colleges van gedeputeerden wordt een nieuw bestuur samengesteld. Het bestuur kent naast de twaalf leden een viertal adviseurs: drie Commissarissen van de Koning en een Provinciesecretaris.

Gremia

als forum waar ervaringen en 'best practices' op het vlak van het provinciale bestuur en organisatie uitgewisseld worden. De Kring heeft ook een belangrijke rol binnen het IPO. De leden van de Kring zijn voorzitter van de Ambtelijke Adviescommissies en secretaris van de Bestuurlijke Adviescommissies. Het IPO is een vereniging van, voor en

Laatstgenoemde is doorgaans ook de voorzitter van de Kring van Provinciesecretarissen.

Bestuurlijke en Ambtelijke Adviescommissies Het bestuur wordt geadviseerd door de bestuurlijke adviescommissies (BAC's) die op hun beurt weer geadviseerd worden door de ambtelijke adviescommissies (AAC's). De agendering van deze gremia kan zowel van bovenaf (op verzoek van bestuurders) als onderop (ambtenaren) geschieden. Wel dient het al dan niet gezamenlijk inzetten op een bepaald dossier bestuurlijk geaccordeerd te worden door de BAC.

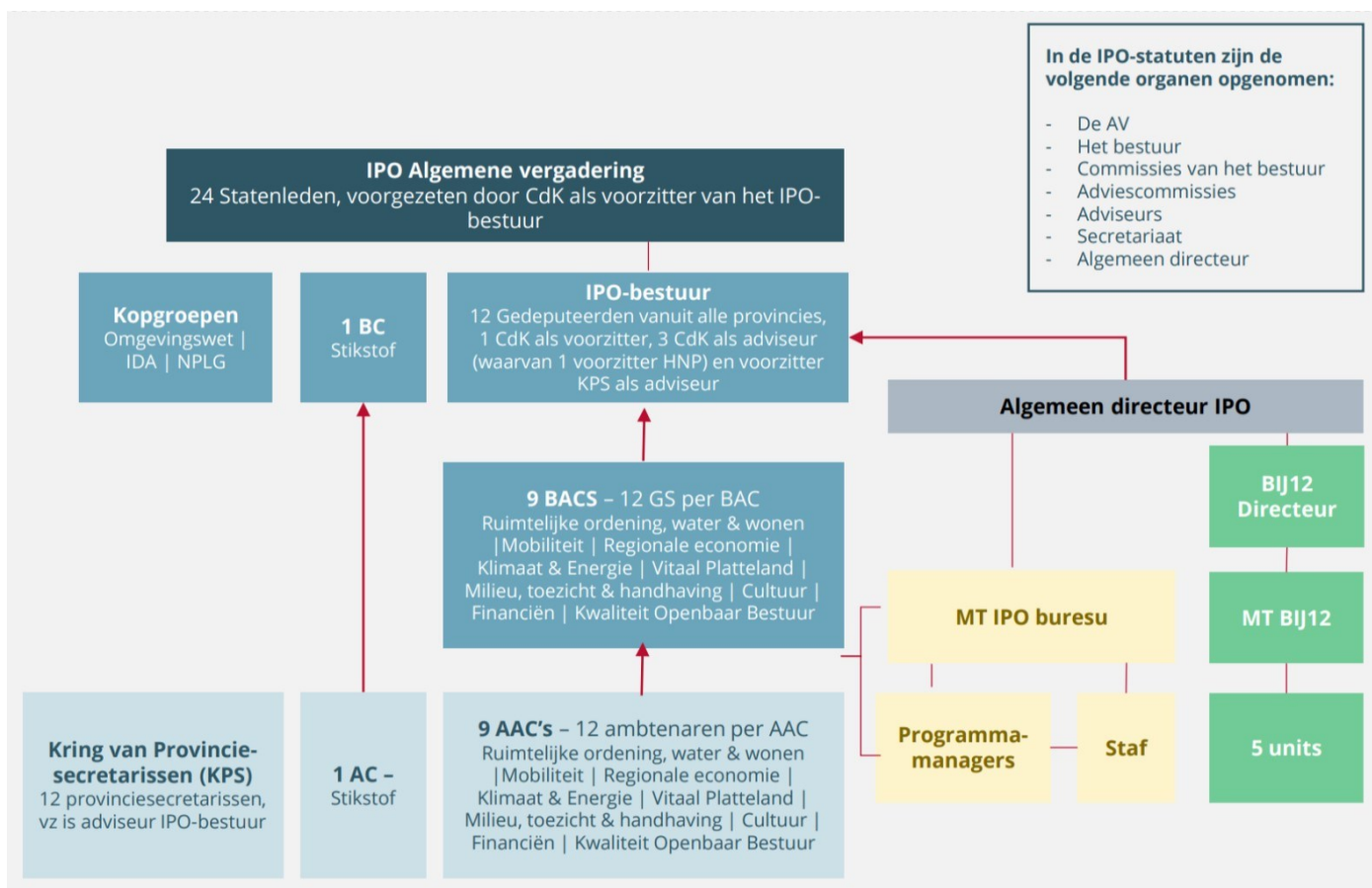
De BAC's bestaan uit twaalf leden: ieder College van Gedeputeerde Staten van de provincies benoemt uit haar midden een lid, doorgaans de Gedeputeerde met desbetreffend thema in zijn of haar portefeuille. De AAC's bestaan doorgaans uit dertien leden: één ambtenaar per provincie en een provinciesecretaris die de functie van voorzitter bekleedt. Deze provinciesecretaris is daarmee ook secretaris van de betreffende BAC.

Kring van Provinciesecretarissen

De Kring van Provinciesecretarissen is het overlegorgaan van de provinciesecretarissen en de algemeen directeur van het IPO.

De provinciesecretaris is in de eigen provincie de secretaris van het college van Gedeputeerde Staten en daarnaast algemeen directeur van de provinciale organisatie. De Kring fungeert

door de provincies. De provincies zijn de leden van de vereniging en zijn vertegenwoordigd in het bestuur en de Algemene Vergadering.

Figuur 1: Schematische weergave IPO-organisatie (bron: Adviesrapport AEF 'Naar meer slagvaardigheid').

Kernpunten Per dossier

Cultuur

Managementsamenvatting

De volgende ontwikkelingen hebben de afgelopen bestuursperiode (2019-nu) plaatsgevonden:

» Het IPO bestuur heeft in 2021 het positioneringspaper Cultuur en Erfgoed vastgesteld. De gezamenlijk standpunten zijn uitgewerkt in een Lobby programma. Concreet is dit gepresenteerd op 9 september 2021 tijdens een lunch met Kamerleden over Cultuur en Erfgoed.

Hoofdpunten uit de positionering;

- » Erfgoed; meer aandacht monumenten; meer middelen restauraties; verlenging erfgoeddeal;
- » Cultuur; Werk als overheid mét en niet naast elkaar, meer oog voor lokale, regionale behoeften; verbetering toegang moeten hebben tot kunst en cultuur; afstemming nodig van beleid op de drie overheidsniveaus; verankering van provincies in de nieuwe wet specifiek cultuurbeleid nodig.

» (Her)oprichten van de AAC Cultuur en Erfgoed in

september 2021 en starten van de AAC in januari 2022

» De rol van de provincie is de afgelopen bestuursperiode steeds duidelijker geworden op het gebied van cultuur en erfgoed. Het IPO is vaste gesprekspartner geworden van het ministerie van OCW en andere partijen. Op alle thema's (cultuur, erfgoed,

bibliotheken, cultuur educatie- participatie) zijn vaste overleggen tot stand gekomen met OCW en VNG.

» Erfgoed is opgenomen in de gebiedsopgaven 2023 – alle provincies worden geacht in de gebiedsopgaven de rol van erfgoed te borgen.

De volgende punten staan op de agenda de komende periode:

- » Borging rol van Provincies in het landelijke cultuurbestel door opname in de wet
- » Vernieuwing bestuurlijke en wettelijke afspraken bibliotheken, cultuur educatie- participatie en Erfgoed.
- » Lobby restauratie middelen voor kanjermonumenten.
- » Borging Erfgoed in de ruimtelijke opgaven
- » Inhoudelijk gesprek over de gezamenlijke behartiging van de provinciale belangen op het gebied van Cultuur en Erfgoed: wat is de rol van het IPO en op welke manier wordt de BAC/AAC/werkgroepen-structuur georganiseerd.

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

» Vaststellen position paper door IPO bestuur, start voor lobby en communicatie (lobbyfiche cultuur) richting politieke overlegpartners zoals VNG en OCW. Nadruk op toegankelijkheid van cultuur in alle regio's.

» Schadecompensatie (coronasteun) van

<< 16 >>

Rijk naar de provincies en afspraken over de onderlinge verdeling van deze middelen.

» Onderzoek stedelijke cultuurregio's van Florens Booijs (gemeente Utrecht)

» Ambtelijk overleg tussen VNG, OCW en IPO is structureel geworden

Kernpunten Per dossier

- » Rapport Berenschot 'De rol van de provincies in het culturele bestel' is opgezet, hier is een gezamenlijk gedragen IPO standpunt bij geformuleerd en deze zijn beiden aangeboden aan de staatssecretaris.
- » Gezamenlijk IPO standpunt geformuleerd over de stedelijke cultuurregio's n.a.v. het DSP rapport
- » Gezamenlijk IPO standpunt over verlenging van de Basis Infrastructuur geformuleerd in brief aan de staatssecretaris

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » De voorbereidingen voor de nieuwe cultuurplanperiode met daarin een nieuwe ronde voor de basisinfrastructuur (BIS) en de opdrachten aan de Fondsen. Wij zijn stelselpartner op basis van het interbestuurlijk kader.
- » Vernieuwing landelijke cultuurstelsel en positie van provincies daarin, met advies van Berenschot (kunsten) en cultuurregio's (stelselpartner en invulling toekomstige wettelijke taak). Het Rijk, de VNG en andere stelselpartners blijven oproepen tot meer gezamenlijkheid. Aandacht voor de invulling van de rolverdeling provincies t.o.v. de cultuurregio's.
- » Operationalisering van de codes: cultural governance, code culturele diversiteit en inclusie en code fair practices.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Het Algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen cultuur, zoals in 2012 overeengekomen door OCW, IPO en VNG, vormt de basis voor beleidsafstemming en geeft de taakverdeling weer tussen de verschillende overheidslagen. Op basis hiervan vinden ook de bestuurlijke overleggen plaats. De gezamenlijke provincies pleiten voor herziening van dit kader. Ook hebben we opgeroepen algemene doelen en een algemene rol voor provincies op te nemen in de Wet op het Specifieke cultuurbeleid.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG), Raad voor Cultuur, Rijks Cultuurfondsen, Kunsten 92, Federatie Cultuur en Federatie Creatieve Industrie, Boekmanstichting.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en BIJ12?

Invzet van creatieve kracht en ontwerpende kracht van cultuur in de ruimtelijke opgaven, zoals bv wonen.

Dossier: Bibliotheken

Wat is er al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Bijdrage geleverd aan de Evaluatie Wsob.
- » Ondertekening bibliotheekconvenant 2020-2023
- » Vaststellen position paper door IPO bestuur, start voor lobby en communicatie (lobbyfiche bibliotheken) richting politieke overlegpartners zoals VNG en OCW. Nadruk op toegankelijkheid van cultuur in alle regio's.
- » Inventarisatie van en opstellen position paper over provinciale bibliothekennetwerk en de kansen voor gezamenlijke lobbyinzet.
- » Intensivering overleggen met netwerkpartners
- » 2022 eindrapport midterm Review Bibliotheekconvenant.

Wat kunnen we verwachten op korte en lange termijn?

- » Afstemming over de uitwerking van de impuls op bibliotheken en wetwijziging (stelselpartner en wettelijke taak).
- » (Vorbereiding op) vernieuwing bestuurlijke afspraken bibliotheken:
  - » Afsluiten nieuw convenant voor periode 2024-2027 en
  - » Zorgplicht provincies in de wet met ingang van 2025
  - » Zorgplicht Rijk in de wet met ingang van 2025

Kernpunten Per dossier

Welke politiek bestuurlijke afspraken zijn gemaakt (wat ligt er vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Op grond van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorziening (Wsob) hebben de provincies wettelijke taken. Op 8 oktober 2020 hebben de stelselpartners samen met de KB (Koninklijke Bibliotheek), SPN (Stichting Samenwerkende POI's Nederland) en het

VOB (Vereniging Openbare Bibliotheken) het Bibliotheek Convenant 2020-2023 (convenant) ondertekend. De provincies maken zich samen met de stelselpartners sterk voor de realisatie van de robuuste maatschappelijke educatieve bibliotheek. In 2023 zal een nieuw convenant worden afgesloten.

Vanaf 2023 investeert het Rijk fors in het bibliotheekstelsel, zodat in elke gemeente een toekomstgerichte bibliotheekvoorziening is. Vanaf 2025 wordt voor gemeenten en provincies een zorgplicht voor bibliotheken in de wet opgenomen.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

OCW | VNG | Koninklijke Bibliotheek | Stichting Samenwerkende POI's Nederland | Vereniging van Openbare Bibliotheken.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en BIJ12?

Digitalisering.

Dossier: Cultuureducatie - participatie

Wat is er al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020: ontwikkeling van vele losse stimuleringslijnen naar een samenhangend stelsel voor de periode 2021-24.
- » Vaststellen position paper door het IPO bestuur, start voor lobby en communicatie (lobbyfiche cultuureducatie/participatie) richting politieke overlegpartners zoals VNG en OCW.

Nadruk op toegankelijkheid van cultuur in alle regio's.

- » Focus op kennisuitwisseling.
- » Opstarten gesprekken bestuurlijke afspraken 2025.
- » Opstart inrichting nationaal akkoord Amateurkunst.
- » Input aan FCP bij regeling samen cultuur maken.
- » Afstemming en advies over verlenging Cmk.

Wat kunnen we verwachten op korte /en lange termijn?

- » Doorlichting cultuurparticipatie beleid en vervolgens vernieuwing bestuurlijke afspraken cultuurparticipatie (stelselpartner, convenantpartner).
- » De impuls en vernieuwing bestuurlijke afspraken cultuureducatie (stelselpartner).
- » Inrichting nationaal akkoord Amateurkunst.
- » Betrokkenheid bij evaluatie Bestuurlijk Kader Cultuur & Onderwijs
- » Aandacht vragen voor cultuureducatie in de vernieuwing van het onderwijscurriculum.

Welke politiek bestuurlijke afspraken zijn gemaakt (wat ligt er vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

- » Cultuureducatie kent een bestuurlijke kader die tot 2025 loopt; OCW, de PORaad, wethouders en gedeputeerden voor cultuur én onderwijs ondertekenden op 16 december 2013 het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs (BKCO) die voort bouwt op Cultuureducatie met Kwaliteit.

Momenteel vindt er een doorlichting plaats van het beleid en worden de kaders vernieuwd voor de periode na 2024.

- » Cultuur educatie en participatie is van groot belang in het cultuurbeleid en de provincies hebben een schakelfunctie qua bewerkstelligen en borgen van bereik (daar waar minder stedelijke infrastructuur aanwezig is) en kennisdeling.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst | OCW | Fonds Cultuurparticipatie | Raad van 12 | VNG.

Dossier: Cultuureducatie - participatie

Wat is er al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Position paper erfgoed en uitvoeringsagenda is opgesteld en vastgesteld door het IPO bestuur.
- » Vaststellen position paper door IPO bestuur, start voor lobby en communicatie (lobbyfiche erfgoed) richting politieke overlegpartners zoals VNG en OCW. Nadruk op toegankelijkheid van cultuur in alle regio's.
- » Onderzoek restauratieopgave.
- » Start structureel overleg tussen OCW, IPO en VNG.
- » Verlenging erfgoed deal.
- » Reactie IPO op RvC-advies "Archeologie bij de Tijd".
- » Gezamenlijk standpunt Besluit Erfgoedwet Archeologie.
- » Interbestuurlijk Toezicht Erfgoed verbeteren.
- » Evaluatie SIM.
- » Vernieuwing van de afspraken m.b.t. de provinciale steunfunctie monumentenzorg en archeologie.
- » Stuurgroep Toekomstbestendig Religieus Erfgoed.

Wat kunnen we verwachten op korte /en lange termijn?

- » De vernieuwing van de bestuurlijke afspraken rondom 'kanjerrestauraties' (stelselpartner) met de afspraken tussen het Rijk en regio over restauratie.
- » Actualiseren van de bestuurlijke afspraken over restauraties rijksmonumenten (niet-woonhuizen) tussen het Rijk en de provincies en hierbij verduurzaming rijksmonumenten meenemen.
- » Monitoring Interbestuurlijk toezicht

Erfgoed (wettelijke taak, i.h.k.v. de landelijke Agenda Toekomst Interbestuurlijk Toezicht) en daaraan gekoppeld de versterking van de erfgoedketen met gemeentelijke ondersteuning om de erfgoed taak naar behoren te vervullen. En de erfgoed eigenaren voldoende te ondersteunen in hun wettelijke taken.

- » Inrichting Faro-akkoord (stelselpartner).
- » Inrichting verlenging van de Erfgoeddeal (stelselpartner) met programma Erfgoed voor de toekomst.
- » De cross-overs van erfgoed met de drie grote transitie's. Dit betreft de crossovers tussen ruimte/woonopgaven, klimaatadaptatie/water, erfgoed en energie, ook in het kader van NOVEX (stelselpartner). Ook de koppeling met de omgevingswet en ruimtelijke kwaliteit.
- » Aandacht voor archeologie.
- » Verduurzaming erfgoed, zowel rood, groen en blauw.
- » Archeologie
  - » "Archeologie bij de Tijd": gesprek met de staatssecretaris over de verhouding deponeringsplichtrapportageplicht en rol van provincies bij het thema 'capaciteit en deskundigheid bij gemeenten'
  - » Meedenken aan voorstel voor inrichting van structureel platform voor archeologisch onderzoek: start pilots in 2023 en 2024.
  - » In interprovinciaal verband afspraken maken over bijdragen aan het archeologisch bestel (bijv. SIKB en Archeodepot).

Welke politiek bestuurlijke afspraken zijn gemaakt (wat ligt er vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Erfgoeddeal wordt in maart verlengd, Archeologie en Monumentenzorg zijn vastgelegd en met een blik op de omgevingswet, rol in de ruimte.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

OCW | VNG | Rijksdienst voor het Cultureel

Erfgoed | Nationaal Restauratiefonds | FIM | Bureau Erfgoeddeal

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en BIJ12?

Erfgoed heeft een koppeling met de ruimtelijke opgaves zoals ook benoemd in de Kamerbrief over nationale regie in de ruimtelijke ordening (mei 2022). De provincies worden geacht erfgoed op te nemen in de bestuurlijke afspraken over de ruimtelijke inpassing van opgaven wonen, bereikbaarheid, energie, economie, landbouw en natuur. Deze afspraken vormen de basis voor een nieuwe nota ruimte in 2024. Erfgoed is een factor om rekening mee te houden qua gebiedsontwikkeling (bescherming archeologie- historische landschappen) en het is een factor om identiteit, verbinding en geborgenheid in en met een gebied te bewerkstelligen (agenda Mooi Nederland).

IBT archeologie en monumenten kent een verbinding met Kwaliteit Openbaar Bestuur: het bestuurlijk toezicht op gemeentes inzake archeologie en monumentenbeheer is in 2023 in een agenda vast gelegd. De uitwerking moet i.s.m. de ministeries van OCW en BXZK nog geconsolideerd worden.

Digitalisering

Managementsamenvatting

Sinds 2021 is digitalisering onderdeel van de IPO-begroting in de vorm van het programma

“Interprovinciale Digitale Agenda (IDA)”. Binnen het IPO is daarnaast in 2022 een belangenbehartiger digitalisering aangesteld, die de belangen van provincies op dit thema behartigt richting Europa, Rijk en medeoverheden.

Zowel op het gebied van belangenbehartiging als op het gebied van collectieve uitvoering hebben provincies hiermee de afgelopen periode goede stappen gezet, in aansluiting op de digitaliseringsstrategie van de Europese Commissie (EC) (Europa’s Digitale Decennium), de Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren en Werkagenda Digitale Samenleving van het Rijk, en de digitaliseringsagenda’s van de medeoverheden. In IPO-verband is in de afgelopen bestuursperiode nadrukkelijk aansluiting gezocht bij de inhoudelijke thema’s waarbij digitalisering een belangrijke rol speelt (energie, wonen, mobiliteit, water, stikstof en natuur).

Het IPO-bestuur stelde in 2021 een tijdelijke Bestuurlijke Kopgroep Digitalisering (BKD) in met de opdracht om de digitale transformatie van de gezamenlijke provincies te versnellen. De BKD gaf bestuurlijk richting aan het IDA-programma en heeft zijn werkzaamheden in februari 2023 afgerond met een advies aan het IPO-bestuur in de vorm van een white paper, over de toekomstige inhoud en governance voor dit thema in IPO-verband. Kern van dit advies is dat het thema Digitalisering ook in de nieuwe bestuursperiode bestuurlijke aandacht nodig blijft houden.

Wat is er al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Digitalisering is “chef sache” voor provincies. Digitalisering is randvoorwaardelijk om de provinciale “rol in de ruimte” waar te kunnen maken: zonder beschikbaarheid van data en

digitale innovaties kunnen provincies geen integrale gebiedsplannen maken voor de grote transitie in de fysieke leefomgeving. Daarnaast moeten provincies net als andere overheden voldoen aan Europese en nationale wet- en regelgeving op het gebied van digitalisering.

Om die reden is het thema digitalisering sinds 2021 onderdeel van de IPO-begroting in het programma IDA. Dit programma kent vier programmalijnen: data, dienstverlening, bedrijfsvoering en innovatie, waarbinnen de gezamenlijke provincies werkten aan 29 projecten. Binnen IPO is daarnaast in 2022 een belangenbehartiger digitalisering aangesteld, die de belangen van provincies op dit thema behartigt richting Europa, Rijk en medeoverheden. Met de collectieve uitvoeringskracht die op deze manier is georganiseerd zijn provincies erin geslaagd om belangrijke stappen te zetten in hun digitale transformatie.

Een greep uit de resultaten van de IDA:

- » **Programmalijn Data - Kerndataset** voor de energietransitie: in nauwe samenwerking met het programma Energie binnen IPO en betrokken ketenpartners is een kerndataset voor de energietransitie ontwikkeld en geoperationaliseerd voor alle provincies. Hierdoor is het mogelijk de energietransitie op provinciaal niveau te monitoren en zo op een uniforme manier te rapporteren over de bijdrage van provincies aan de doelen in het Klimaatakkoord van Parijs.
- » **Programmalijn Dienstverlening**: Aansluiting provincies op Europese Single Digital Gateway (SDG): De SDG moet ervoor zorgen dat iedereen in de EU op dezelfde manier toegang heeft tot digitale overheidsdienstverlening. In het IDA-programma is de technische “brugfunctie” gerealiseerd waarmee provincies kunnen aansluiten op de SDG. De komende jaren wordt nog gewerkt aan Annex II (Digitalisering van procedures) en III (Ondersteuning gebruikers).
- » **Programmalijn Bedrijfsvoering** - Aansluiting provincies op Landelijk Dekkend Stelsel (LDS): om de

cyberweerbaarheid van provincies tegen de toegenomen cyberdreiging te vergroten werken de gezamenlijke provincies op verzoek van het ministerie van BZK aan aansluiting op het Landelijk Dekkend Stelsel (LDS) voor cyber security. Provincies richten daarvoor een “Informatieknooppunt Cyber Security” op, dat naar verwachting eind 2023 operationeel kan zijn.

- » **Programmalijn Innovatie** - Dutch Societal Innovation Hub (DSIH): de digitale innovatiehub voor publieke dienstverlening die is opgezet door VNG, IPO en vijf innovatieecosystemen, met co-financiering van de EC(40%) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (40%). De DSIH is in 2023 van start gegaan en heeft in eerste instantie een looptijd van 3 jaar, met twee opties tot verlenging met nogmaals 2 jaar.

Wat kunnen we verwachten op korte en lange termijn?

De provincies staan voor een historische taak. Het Rijk verwacht van de provincies dat ze de grote transitie in de fysieke leefomgeving oppakken en invulling geven aan hun “Rol in de Ruimte”. Het is daarmee aan de provincies om nationale uitdagingen en ambities ten aanzien van woningbouw, economische ontwikkeling en duurzaamheid, te vertalen naar ruimtelijke voorstellen die aansluiten bij de regionale ruimtelijke en politieke context. Dit resulteert in een “ruimtelijke puzzel” met als uitdaging de beperkte beschikbare ruimte toe te kennen aan bijvoorbeeld de landbouw, nieuwe woongebieden, of duurzame energieproductie. Dit alles moet uiteraard passen binnen de gestelde stikstofnormen en rekenschap geven van de gevolgen van klimaatverandering. Om goed in te kunnen spelen op deze veelkoppige uitdaging en al deze opgaven te kunnen realiseren blijft vergaande toepassing van data en digitale technologie bij provincies onvermijdelijk. Bovendien blijft digitalisering van grote invloed op de provinciale organisaties en hun taakstelling en dienstverlening. Deze dubbele uitdaging - het benutten van digitale middelen voor de opgaven en de digitalisering van de provinciale organisatie - maakt van digitalisering een meervoudige opgave.

Provincies moeten zich hierin snel en nadrukkelijk ontwikkelen. Samenwerking met elkaar en andere (overheids)organisaties is hierbij cruciaal, want de digitaliseringsopgave is te groot en complex om individueel op te pakken. Deze samenwerking kunnen provincies het beste in IPO-verband organiseren. De afgelopen jaren zijn hierbij in het programma IDA al goede resultaten geboekt, maar om het benodigde tempo en de bereikte kwaliteit vast te houden is het noodzakelijk om het thema digitalisering ook in de komende coalitieperiode bestuurlijk en ambtelijk prioriteit te geven, met een bijpassende governance in IPO-verband.

Welke politiek bestuurlijke afspraken zijn gemaakt (wat ligt er vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Subsidieverplichten met een meerjarige doorwerking

Kernpunten Per dossier

De afgelopen jaren zijn in de IDA grote stappen gezet op het gebied van collectieve uitvoering van projecten voor de gezamenlijke provincies. Dit is niet onopgemerkt gebleven bij het Rijk en de EC. Afgelopen jaren is het steeds beter gelukt langs die lijnen externe financiering binnen te halen voor initiatieven op gebied van digitalisering voor de gezamenlijke provincies. Voor een belangrijk deel betreft dit meerjarige projecten die nog doorlopen tot 2024 of 2025 (gerangschikt per “programmaliijn” in IDA):

Het is van belang de opgebouwde collectieve uitvoeringskracht goed te borgen, zodat de gezamenlijke

Programmalijn	Project	Looptijd	Externe financiering
Data	Implementatie algoritmeregister	2023-?	N.v.t.
	Bijdrage aan doelen Interbestuurlijke Datastrategie (IBDS)	2022-2025	N.v.t.
Dienstverlening	Wet digitale overheid (Wdo)	2023-2024	N.v.t.
	Europese Single Digital Gateway (SDG) Annex II/III	2023-2025	€ 363k in 2023 (BZK) € 363k in 2024 (?) € 181k in 2025 (?)
Bedrijfsvoering	Wet open overheid (Woo)	2022-2026	€ 938k in 2022-2026 (BZK)
	Informatieknooppunt Cyber Security	2023-2024	€ 300k in 2022/2023 (BZK)
Innovatie	Dutch Societal Innovation Hub (DSIH)	2023-2025 (met 2x optie verlenging 2 jr)	€ 975k in 2023-2025 (50% EC/50% BZK)

provincies de gestarte projecten succesvol kunnen afronden en kunnen voldoen aan subsidieverplichtingen.

Besluitvorming IPO-bestuur met meerjarige doorwerking

In het kader van het thema Digitalisering zijn door het IPO-bestuur in de afgelopen periode twee besluiten genomen die een meerjarige doorwerking hebben richting de nieuwe coalitieperiode:

1. Oprichting Dutch Societal Innovation Hub (DSIH): zie kader hierboven voor een inhoudelijke toelichting. Het IPO-bestuur stemde in januari 2022 in met deelname van het IPO aan dit initiatief in de periode 2023-2025, met als randvoorwaarde dat de netto

bijdrage vanuit het IPO niet meer dan € 300k per jaar bedraagt in deze periode.

2. Beheer Interprovinciale Raamovereenkomst Microsoft: in het kader van de IDA hebben provincies een gezamenlijke raamovereenkomst voor de Microsoftdiensten afgesloten. Het beheer daarvan is in opdracht van het IPO-bestuur belegd bij BIJ12, die dit heeft uitbesteed aan het Shared Service Centrum Ons (een samenwerkingsorganisatie van de provincie Overijssel en een aantal gemeenten).

Invulling van het thema Digitalisering in de komende coalitieperiode

Het IPO-bestuur stelde in 2021 een tijdelijke Bestuurlijke Kopgroep Digitalisering (BKD) in met de opdracht om de digitale transformatie van de gezamenlijke provincies te versnellen. De BKD gaf bestuurlijk richting aan het IDA-programma en heeft zijn werkzaamheden in februari 2023 afgerond met een advies aan het IPO-bestuur in de vorm van een white paper, over de toekomstige inhoud en governance voor dit thema in IPOverband. Kern van dit advies is dat het thema Digitalisering ook in de nieuwe bestuursperiode bestuurlijke aandacht nodig blijft houden.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

BZK | VNG | UvW

Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren Dat digitalisering “chef sache” is voor Nederlandse overheidsorganisaties blijkt ook uit de benoeming van een specifieke Staatssecretaris voor Digitalisering en Koninkrijksrelaties binnen het kabinet Rutte-IV: Alexandra van Huffelen (D66). In november 2022 publiceert zij de “**Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren**”, waarin zij namens het kabinet haar plannen voor de komende jaren presenteert. De werkagenda richt zich nadrukkelijk op de borging van publieke waarden bij de inzet van digitalisering door de overheid en kent vijf programmalijnen, waarvan er vier direct van belang zijn voor provincies: “Iedereen kan meedoen in het digitale tijdperk”, “Iedereen kan de digitale wereld vertrouwen”, “Iedereen heeft regie op het digitale leven” en “Een digitale overheid die waardengedreven en open werkt voor iedereen”. De projecten binnen deze programmalijnen zijn vaak interbestuurlijk van karakter (bijvoorbeeld de vorming van een Landelijk Dekkend Stelsel voor cyber security, of de implementatie van digitaliseringswetgeving als de Wet digitale overheid en de Wet open overheid). Het belang dat de staatssecretaris hecht aan een actieve bijdrage vanuit de gezamenlijke provincies in IPO-verband blijkt uit het feit dat voor verschillende is dat de EU de digitale kloof moet aanpakken.” Om deze doelstelling te bereiken stelt de EC via het **Digital Europe Programme** middelen beschikbaar om bestuursorganen in Europa te helpen de gewenste versnelling op het gebied van digitale transformatie te realiseren, zoals de Dutch Societal Innovation Hub.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en BIJ12?

Met name op het gebied van datagedreven werken ligt een belangrijke verbinding met andere programma's binnen IPO. Zoals in het voorgaande is aangegeven is nauw samengewerkt met het programma Energie binnen IPO om te komen

projecten binnen de IDA incidentele subsidies zijn verstrekt vanuit BZK (zie hierboven).

Werkagenda Digitale Samenleving (in wording)

Daarnaast werkt het Ministerie van BZK aan een “Werkagenda Digitale Samenleving”, die voor provincies eveneens zeer relevant is: binnen die agenda moet namelijk gewerkt gaan worden aan de benodigde datavoorzieningen voor de transities in de fysieke leefomgeving, die centraal staan in het werk van provincies in de komende jaren en gaan helpen om als gebiedsautoriteit de “ruimtelijke puzzel” te gaan leggen in de gebieden.

Europa's Digitale Decennium

De Europese strategie “**Europa's Digitale Decennium**” is voor de komende coalitieperiode van provincies van direct belang. De EC verwoordt de doelstelling van deze strategie als volgt: “De EU moet haar strategische autonomie op het gebied van technologie vergroten en nieuwe regels en technologieën ontwikkelen om burgers te beschermen tegen namaakproducten, cyberdiefstal en desinformatie. Het belangrijkste

verband zijn enkele gemeenschappelijke Europese aanbestedingen gestart; dergelijke initiatieven kunnen in de toekomst vaker voorkomen.

In beheer nemen van producten uit de IDA: voor een aantal producten uit de IDA is het te overwegen om deze in beheer te brengen bij BIJ12. Op dit moment wordt daarvoor een business case uitgewerkt, die aan het nieuwe IPO-bestuur zal worden aangeboden.

Mogelijke toekomstige rol als “datahub” voor de maatschappelijke opgaven van provincies, zoals BIJ12 die momenteel ook al vervult voor het thema Natuur.

»

Kernpunten

Per dossier

tot de Kerndataset voor de energietransitie. In dit project werd ook samengewerkt met EZK en BZK, VNG, het programma Verbetering

Informatievoorziening Energietransitie (VIVET) en kennispartners Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), Nationaal Programma Regionale Energie Strategie (NPRES), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Rijkswaterstaat (RWS). De gekozen aanpak heeft geleid tot concreet resultaat en een verbeterde informatiepositie voor provincies. Begin 2023 wordt onderzocht hoe deze aanpak succesvol kan worden toegepast bij andere maatschappelijke opgaven (Wonen, Natuur, Mobiliteit), zodat op een goede manier de “ruimtelijke puzzel” kan worden gelegd in de gebieden.

Het programma Digitalisering heeft ook belangrijke raakvlakken met BIJ12, de uitvoeringsorganisatie van de gezamenlijke provincies (onderdeel van de Vereniging Interprovinciaal Overleg):

» Gezamenlijke inkoop- en contractmanagementfunctie: in IDA-

Interbestuurlijke & financiële verhoudingen

Managementsamenvatting

Provincies zijn voor de bekostiging van hun taken hoofdzakelijk afhankelijk van drie bronnen:

- » De uitkering uit het Provinciefonds (ca € 2,5 miljard)
- » Belastinginkomsten, de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting (ca € 1,7 miljard)
- » Inkomsten uit eigen middelen (ca € 300 miljoen)

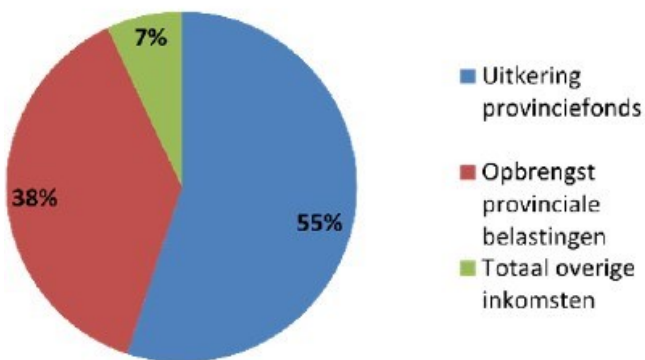
Vanwege de maatregelen in het regeerakkoord Rutte IV (januari 2022) staan de inkomsten vanuit het Provinciefonds onder grote druk en staan de inkomsten uit provinciale belastingen ter discussie. In het regeerakkoord staat

namelijk: “Om een stabielere financiering voor de medeoverheden te realiseren en hun autonomie te vergroten, wordt in de komende jaren een nieuwe financieringssystematiek voor de periode na 2025 uitgewerkt, waarbij de mogelijkheid voor een groter eigen belastinggebied wordt betrokken. Daarbij worden ook alternatieven voor de OZB en MRB in de beschouwing betrokken. In de huidige kabinetsperiode zal de financiering van de medeoverheden grotendeels worden vormgegeven via de accres systematiek.” De aangekondigde nieuwe financieringssystematiek kan leiden tot ingrijpende aanpassingen en vergt daarom een zorgvuldige uitwerking, die de komende periode zal plaatsvinden. Dit leidt tot onzekerheid over de beschikbaarheid van de financiële middelen voor de komende collegeperiode. Overigens is in de huidige kabinetsperiode sprake van een aanzienlijke toename van het Provinciefonds als gevolg van een positieve accresontwikkeling.

dossier

Daarnaast loopt sinds 2021 het traject dat gericht is op een nieuwe verdeelmodel voor het Provinciefonds, Het nieuwe verdeelmodel zal leiden tot herverdeling van de Provinciefondsuitkeringen aan de provincies en vergroot daarmee de onzekerheid voor provincies.

Gezien de grote samenhang tussen de verschillende dossiers hanteren de gezamenlijke provincies het uitgangspunt: 'nothing is agreed, until everything is agreed'. Dit om te voorkomen dat een besluit op een afzonderlijk subdossier nadelig uitvalt voor de andere dossiers.

Dossier: Traject gericht op een nieuwe financieringssystematiek van provincies en gemeenten vanaf 2026

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

In het [regeerakkoord Rutte IV](#) (10 januari 2022) zijn de volgende maatregelen aangekondigd die betrekking hebben op een nieuwe financieringssystematiek voor provincies en gemeenten:

- » Het voornemen om tot een nieuwe financieringssystematiek te komen.

» De maatregel om m.i.v. 2026 het volumedeel accres op stand Miljoenennota 2022 te bevriezen. De achtergrond hiervan lijkt het creëren van stabiliteit voor de rijksbegroting, maar niet dat de medeoverheden moeten gaan bezuinigen.

Daarentegen veroorzaakt deze maatregel vanaf 2026 een structureel lagere uitkering uit het Provinciefonds van ca € 300 miljoen per jaar (inclusief de opschalingskorting van € 75 miljoen). In de miljoenennota 2023 kondigt het kabinet aan dat er in 2026 een incidentele bijdrage van € 100 miljoen wordt verstrekt aan het Provinciefonds, om de negatieve effecten deels te dempen.

- » in de periode 2023-2025 fors hogere accessen in vergelijking met de periode daarvoor worden aangekondigd.
- » De inzet van transitiefondsen voor Natuur/Stikstof (€ 25 miljard) en Wonen/Bereikbaarheid (€ 10 miljard). Dit betreffen incidentele middelen.
- » De financiering van het Klimaatakkoord (€ 35 miljard) conform ROB-advies (2021).

Deze maatregelen betekenen dat er onvoldoende structurele middelen zijn om de ambities voor de transitie te kunnen waarmaken. De gesprekken hierover in het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen (BOFv, Rijk en koepels) in het voorjaar van 2022 hebben in juli 2022 geleid tot de [contourennota](#), die echter geen duidelijke oplossingen biedt. In deze nota wordt o.a. gesuggereerd:

- » om de fors hogere accessen van de periode 2023-2025 deels te reserveren en de gereserveerde bedragen in te zetten in de periode vanaf 2026.
- » dat de provincies nog capaciteit hebben om de belastingen te verhogen (hogere opcenten MRB).

Over dit laatste gaan echter de Provinciale Staten van de provincies over en niet het Rijk.

De middelen die tekort komen, zouden door vergroting van het belastinggebied beschikbaar moeten komen, zoals ook

dossier

als mogelijke optie is geformuleerd in het regeerakkoord. Hierover meer in dossier 'Belastinggebied'.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Overleggen in het Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen, waarin fondsbeheerders en koepels de mogelijke opties bespreken voor het oplossen van de problematiek.

- » Afspraken over de omvang, de wijze waarop en de voorwaarden waaronder de bijdragen vanuit de transitiefondsen aan de provincies worden verstrekt.

- » Resultaten van het Artikel 2-onderzoek van de Financiële verhoudingswet naar de activiteiten voor Natuur/Stikstof en Wonen/Bereikbaarheid.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

In tegenstelling tot de VNG heeft het IPO géén overeenstemming met de fondsbeheerders over de bevrozing van het volumedeel-accre over de periode 2023-2025, aangezien eerst de 2026-problematiek moet zijn opgelost.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

De fondsbeheerders: minister van BZK en staatssecretaris Financiën | VNG | UvW | ROB | EZK | I&W | LNV

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

In het IPO-bestuur van 15 december 2022 is besproken dat voor het kunnen uitvoeren van de grote transities de (financiële) randvoorwaarden moeten zijn gerealiseerd. Op het moment dat er niet meer financiële ruimte komt, betekent dat dat er minder taken opgepakt kunnen worden die voortvloeien uit de inhoudelijke dossiers/ programma's. Daarbij geldt dus

'nothing is agreed, until everything is agreed', gezien de samenhangen tussen de verschillende dossiers.

Dossier: Belastinggebied

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

In het [regeerakkoord Rutte IV](#) (2022) zijn twee maatregelen aangekondigd die effect hebben op het huidige belastinggebied van de provincies:

1. Aankondiging van introductie van Betalen naar Gebruik (BNG) in 2030, waarbij belasting wordt betaald op basis van de gereden kilometers en niet meer op basis van het bezit van een motorvoertuig, waardoor de opcenten in

de huidige vorm (op basis van bezit) zullen verdwijnen. Provincies moeten daarbij dus omzien naar een ander belastinggebied. Hiertoe wordt samen met het Rijk onderzocht of de opcenten op de MRB+ (kilometerafhankelijke MRB) een kansrijke optie is.

- » In 2020 is een met het Rijk gezamenlijk opgesteld rapport '[Onderzoek provinciaal Belastinggebied](#)' gepubliceerd, waarin de kansrijke nieuwe belastinggebieden zijn geïnventariseerd en beoordeeld.

- » De BAC Financiën heeft in 2022 een onderzoek laten doen naar de financiële effecten van de verschillende belastinggebieden voor de provincies en voor de burgers. Het lijkt dat ingezetenenheffing de minste afwijkingen vertoont met de huidige belastingheffing.

2. Aankondiging van een mogelijke vergroting van het belastinggebied als oplossing voor het financiële gat dat ontstaat m.i.v. 2026 als gevolg van de bevrozing van het volumedeel van het accres. Dit punt raakt

dossier

ook dossier 1 (Nieuwe financieringssysteem).

Het

IPO ondersteunt **de opvatting van de VNG**, waarin wordt verwoord dat uitbreiding zorgvuldig moet plaatsvinden, zoals het voldoen aan twee voorwaarden:

- » Vergroting van belastinggebied is niet bedoeld om de financiële tekorten te vullen die het Rijk veroorzaakt.
- » Hogere belastinginkomsten bij medeoverheden niet mogen leiden tot een hogere belastingdruk voor de burger, oftewel moet leiden tot lagere rijksbelastingen.

Aangezien met beide voorwaarden in het regeerakkoord geen rekening is gehouden, lijkt vergroting van het belastinggebied door medeoverheden politiek moeilijk te liggen in de coalitie.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Diverse Bestuurlijke overleggen. Zo vond op 24 januari een BO MRB+ plaats over de stand van zaken rond de invoering van BNG, in het bijzonder over de belastingheffing MRB+.

De gezamenlijke provincies zijn van mening dat de onderhandelingen met het Rijk rondom BNG in samenhang moet worden gezien met de onderhandeling rondom de nieuwe financieringssysteem. De verruiming en/of vernieuwing van het provinciaal belastinggebied is hierbij een cruciaal onderdeel, waarbij de provincies ook andere belastinggebieden willen onderzoeken dan opcenten onder MRB+. Dit betekent het volgende:

1. Binnen de financieringssysteem en de herijking van het provinciaal belastinggebied wordt de inkomstenstabiliteit en de onafhankelijkheid van provinciale inkomsten van rijksbeleid gewaarborgd.
2. Tot de nieuwe financieringssysteem, blijft het huidige systeem gehandhaafd waarbij de € 1,7

miljard aan huidige MRBinkomsten de ondergrens is en de potentie van € 0,5 miljard gehandhaafd.

3. Provincies worden als een serieuze partner in de ontwikkeling van het fiscale instrumentarium voor mobiliteit erkend en een slimme tarifiering (invloed op tijd/plaats/gebiedstype) wordt – gegarandeerd – mogelijk gemaakt.
4. Mits aan het bovenstaande wordt voldaan, zullen de provincies meegaan met platte heffing en met de mogelijkheid voor een congestion charge voor mede overheden. Het Rijk daarentegen baseert zich op het coalitieakkoord waarin is afgesproken dat de benodigde wetgeving voor BNG deze kabinetsperiode wordt vastgesteld. Rekening houdend met voldoende tijd voor het parlement om het wetsvoorstel te behandelen, betekent dit dat het wetsvoorstel eind 2023 – uiterlijk begin 2024 moet worden aangeboden aan de Tweede Kamer. Om dit te kunnen realiseren moeten in 2023 grofweg de volgende stappen worden doorlopen:
  - » Voorjaar 2023: opstellen wetteksten en verdiepend onderzoek naar o.a. de kilometerregistratie.
  - » Zomer 2023: Uitvoeringstoets en internetconsultatie.
  - » Najaar 2023: advies Raad van State.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Klimaatakkoord. Verder zijn er nog geen keuzes gemaakt rondom een alternatief belastinggebied, omdat de discussie hierover samenhangt met die van de nieuwe financieringssysteem.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Fondsbeheerders: minister van BZK en staatssecretaris Financiën | I&W | EZK | ROB

Kernpunten

Per dossier

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? Opcenten onder MRB+ is een onderdeel van het traject rond BNG, dat een belangrijk thema is onder Mobiliteit. BNG is een maatregel dat uitvloeisel is van het Klimaatakkoord en is bedoeld om de CO2-uitstoot te beperken. De gezamenlijke provincies zijn van mening dat BNG tevens een maatregel kan zijn om verkeerscongestie aan te pakken en daarmee de mobiliteit te bevorderen.

De afweging tussen de programma's Financiën en Mobiliteit is als volgt weer te geven:

Financiën	Mobiliteit
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grotere onzekerheid over stabiliteit van inkomsten ▪ Vergroot de verschillen tussen provincies ▪ Doelheffing, geen algemene belastinginstrument ▪ Afhankelijkheid van Rijksbeleid niet verminderd	» <ul style="list-style-type: none"> ▪ Opcenten op de MRB+ kan bijdragen aan een hoger volume en daarmee het (CO2) effect ▪ Provincies verwerven een positie bij het sturen op mobiliteit ▪ Differentiëren naar tijd en plaats/gebiedstype niet opgenomen in opzet BNG/MRB+ (=vlaktaks)

Dossier: Traject nieuw verdeelmodel provinciefonds

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » In 2019 is in het APE-rapport 'Verkenning Provinciefonds' beschreven welke knelpunten opgelost moet worden door een nieuw verdeelmodel. Opdrachtgever: BZK.
- » Op basis hiervan is zomer 2021 onderzoeksbureau Cebeon – in opdracht van BZK – van start gegaan met het ontwikkelen van een nieuw verdeelmodel, in een met BZK gezamenlijk te doorlopen

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Het proces bevindt zich januari 2023 nog in de fase van verkrijgen van duidelijkheid over de werking van het model

» traject. De provincies waren betrokken middels een begeleidingscommissie, verschillende gespreksrondes over de knelpunten (zowel ambtelijk als bestuurlijk) en bijpraatmomenten door Cebeon aan de AAC en BAC Financiën.

In oktober 2022 heeft Cebeon haar adviesrapport aangeboden aan de twaalf provincies, waarbij het model wordt toegelicht en begrijpelijk gemaakt, inclusief de herverdeeeffecten. Daarnaast is in deze politiek-bestuurlijke fase gekeken wat reëel is qua draagkracht van provincies (wat voor herverdeeeffecten zijn op te vangen) en wordt gesproken over

» mogelijke invoeringsmaatregelen (zoals en inzicht krijgen in de uitkomsten. De wens van de provincies is om op basis van alle verkregen gegevens al dan niet akkoord te gaan met het voorgestelde model. BZK zal op basis

Kernpunten Per

dossier

van de herverdeeeffecten en op basis van haalbaarheid van financiële effecten een voorstel doen voor fasering, ingroei, aftopping e.d..

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

De BAC FIN heeft in najaar 2022 het besluit genomen dat nog voor de verkiezingen een nieuw verdeelmodel beschikbaar is. Vanwege de voortgaande discussie over de inhoud en uitkomsten van het model is het nog de vraag of dit haalbaar is. Er moet een definitief besluit genomen worden over de datum van invoering van het nieuwe verdeelmodel.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Fondsbeheerders: minister van BZK en staatssecretaris van Financiën | Cebeon | ROB

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Geen directe koppeling, het gaat om de financiële randvoorwaarden om de kerntaken te kunnen uitvoeren. Het traject leidt echter tot herverdeeeffecten, waardoor – totdat het traject is afgerond – het onzeker is welke jaarlijkse uitkering de afzonderlijke provincies gaan ontvangen. Daarbij is wel afgesproken met BZK dat sprake zal zijn van beperkte, acceptabele herverdeeeffecten.

Dossier: Actieagenda Sterk Bestuur

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Op 20 januari 2023 heeft de minister van BZK de [Kamerbrief over Actieagenda Sterk Bestuur](#) met de Tweede en Eerste Kamer gedeeld. Met deze actieagenda wil de minister bijdragen aan het versterken van het bestuur, door te investeren in de samenwerking, aandacht te hebben voor uitvoerbaarheid van beleid en bijdragen aan sterke medeoverheden. De instrumenten die de minister in de actieagenda aanreikt zijn:

» Code Interbestuurlijke Verhoudingen: leidraad voor hoe verschillende overheden samenwerken en met welke omgangsvormen.

» Beleidskader Decentraal Bestuur: bevat criteria voor taaktoedeling naar decentrale overheden.

» Uitvoerbaarheidstoets Decentrale Overheden (UDO): faciliteert het proces om als Rijk en medeoverheden samen op te trekken bij het ontwikkelen van nieuwe beleidsvoornemens, waarbij zowel bestuurlijke als financiële aspecten belicht worden.

» Medeondertekening minister van BZK: de minister van BZK medeondertekent wetgeving die medeoverheden raakt als sprake is van afwijking van de uitgangspunten die we hanteren bij decentralisaties (zoals verplichte bovengemeentelijke samenwerking) of als sprake is van taken met grote impact op de decentrale overheden.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

» Op 22 maart vindt er een bestuurlijk overleg plaats over [het advies van de Raad van State](#) over de UDO en taakdifferentiatie.

» BZK streeft ernaar om eind Q1 het beleidskader naar de Tweede Kamer te sturen. Ook zal rond deze periode er een brief naar de Kamer worden verstuurd over de versterking van de positie decentrale overheden/volksvertegenwoordiging. Hiervoor is (via Statenlid.nu) een sessie met raad- en Statenleden georganiseerd

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

De actieagenda versterkt bestuur is vastgesteld namens de koepels en daarmee dus ook namens de twaalf provincies. De uitwerking ervan vindt plaats in vier actielijnen, waarbij

dossier

we als gezamenlijke provincies nog moeten besluiten bij welke actielijn we aan tafel willen zitten. Idealiter vindt er één overkoepelende coördinatiegroep plaats waarbij we met het IPO-bureau aansluiten namens de twaalf provincies.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Minister van BZK | IPO | VNG | UvW

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Hangt sterk samen met financiën. In een van de actielijnen van de actieagenda gaat het om het 'instrumentarium'. Hieronder vallen – wat de gezamenlijke provincies betreft – ook de financiële middelen. Interbestuurlijke en financiële randvoorwaarden hangen immers sterk met elkaar samen (bijv. in het kader van uitvoeringskracht). Er moet dus voor gewaakt worden dat de deze sporen volledig parallel van elkaar lopen.

Klimaat & energie

Managementsamenvatting

De basis voor de inzet van provincies en het IPO ten aanzien van de inzet voor Klimaat en Energie ligt in het in 2019 afgesloten klimaatakkoord. Het klimaatakkoord is een pakket aan maatregelen en afspraken tussen bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden om de uitstoot van broeikasgassen in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 1990. Dit akkoord is verwerkt in de klimaatwet. De eerder geformuleerde doelstelling in het coalitieakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst' (2021) van het huidige kabinet is daarbij verhoogd naar 55%-60% in 2030 om te kunnen voldoen aan de internationale 'Parijs-afspraken.'

In 2021 en 2022 is het kabinet voortvarend gestart met de uitwerking van de klimaatdoelen. Door de oorlog in Oekraïne en de energiecrisis die mede daardoor ontstond, is er zowel op Europees als nationaal niveau nog meer urgentie om tot versnelling te komen. In het kader van de landelijke voorjaarsnota worden belangrijke politieke keuzes verwacht ten aanzien van de inzet van het Klimaatfonds (investeringsfonds van 35 miljard) en het IBO-Klimaat waarin onder leiding van Laura van den Geest advies wordt gegeven over mogelijke aanvullende maatregelen om de voortgang van de doelen dichterbij te brengen.

Belangrijke onderwerpen voor de volgende bestuursperiode zijn: »

» De RES biedingen tellen op tot 55 kWh.

» Deze ambitie moet de komende jaren waar worden gemaakt. Provincies zijn mede-opdrachtgever van het Nationaal Programma RES (NP RES).

Provincies hebben het afgelopen jaar ene nieuwe rol gekregen ten aanzien van regie bij het oplossen van netcongestieproblemen én in de programmering van de regionale energie-infrastructuur (opstellen provinciale energie-infrastructuurplannen, PMIEKS). De PMIEKS zijn ook relevant voor de ruimtelijke planning van de energieinfrastructuur in de gebiedsplannen; energie is randvoorwaardelijk voor veel ruimtelijke ontwikkelingen en heeft tegelijkertijd ook zelf ook veel ruimte nodig.

» Provincies ondersteunen gemeenten bij de verduurzaming van de gebouwde omgeving en zijn mede-opdrachtgever van het Nationaal Programma Lokale Warmte (NPLW), dit zal ook steeds meer gaan over de in te zetten bronnenstrategie. Provincies willen bijdragen aan de opzet van een regionale infrastructuur voor waterstof. Hiervoor zijn nadere verkenningen en afspraken met het Rijk nodig.

» Er zijn diverse plannen en programma's om industrie en bedrijfsleven te ondersteunen bij de verduurzaming. Provincies zijn betrokken, of willen dat worden vanuit hun rol als bevoegd gezag of regisseur van de ruimte.

Op initiatief van provincies is er een - inmiddels interbestuurlijke - dataset klimaat en energie. Hierdoor kan klimaatbeleid eenduidig en onderling consistent worden gemonitord. De data en monitoring van klimaat wordt doorontwikkeld.

---

dossier

- » Het landelijke klimaatbeleid wordt mogelijk gemaakt door een omvangrijke Europese en nationale wetgevingskalender. Het IPO draagt zorg voor belangenbehartiging namens de 12 provincies op deze en andere voorgenomen wet- en regelgeving.
- » Na een periode van onduidelijkheid zijn er in 2022 bestuurlijke afspraken gemaakt over de uitvoeringslasten Klimaat voor gemeenten en provincies. Er is bestuurlijk afgesproken in 2024 een herijking te laten uitvoeren door het ROB die zijn beslag zal krijgen in de begrotingen van 2026-2030.
- » Binnen het werkveld Klimaat en Energie ligt de nadruk op dit moment vooral op Energie; een het onderwerp Klimaat verdient meer (gecoördineerde) aandacht vraagt van de BAC Energie.
- » Uitvoering geven aan de RES-biedingen, onder meer door het afgeven van alle aangevraagde benodigde vergunningen uiterlijk op 1 januari 2025. Dit is een strakke planning en vraagt de komende periode extra bestuurlijke aandacht: in bespreken voortgang, wegnemen (bestuurlijke) belemmeringen en realiseren randvoorwaarden: (zoals het opnemen van maatschappelijke eisen in de SDE, het oplossen van de defensieradar-problematiek, de vervolgaanpak van het kwaliteitsbudget (Q1/2) en het vinden van oplossingen voor de arbeidsmarktproblematiek. Ook moet duidelijkheid komen over de verbeterde toepassing van de voorkeursvolgorde en de wens van BZK om tot instructieregels te komen (Q2 2023) en worden afstandsnormen voor wind verwacht (2023/2024)).

Dossier: Regionale Energie Strategie (RES)

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » De RES-biedingen zijn ingediend en opgeteld meer dan gevraagd.
- » Het IPO is één van de opdrachtgevers van het Nationaal Programma RES en levert actieve bijdragen in de interbestuurlijke governance en aan de interbestuurlijke voorbereiding van kaders, randvoorwaarden, monitoring en bestuurlijke overleggen.
- » Het IPO heeft bijgedragen aan de Hacketon, om vernieuwende voorstellen voor het nieuwe energiesysteem te ontwikkelen.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Vorm geven aan het vervolg (en de opbrengsten) van de Hacketon.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

DE RES-biedingen zijn door alle staten en colleges geaccordeerd en is de onderliggende afspraak van decentrale overheden met het Rijk.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

De belangrijkste stakeholders van het RES-dossier zijn de provincies, gemeenten, waterschappen, netbeheerders en het Rijk.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? De belangrijkste koppelingen van het RESdossier liggen in de ruimtelijke

dossier

inpassing van de RES-opgave in de ruimtelijke puzzel (ROWW), de invoering van de omgevingswet (oa tav PlanMER, ROWW) en energie-infrastructuur (KenE), prioritering van RES-opgave in PMIEKS en voorkomen en oplossen netcongestie).

Dossier : Industrie en bedrijventerreinen

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Ondersteuning van de Cluster Energie Aanpak (CES) voor de industrie, inclusief het 6e cluster (verspreide bedrijven) zodat de toekomstige energiebehoefte van de industrie wordt meegenomen in de energieplanning.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Continueren van CES - en Cluster 6 aanpak; vooral de laatste aanpak komt nog onvoldoende van de grond.
- » Verkennen naar de haalbaarheid van regionale waterstof distributie vanuit het landelijk transportnet van Gasunie/ Delta Corridor naar Cluster 6-bedrijven, tankstations en andere afnemers buiten de vijf grote industrieclusters. Op basis van deze verkenning worden besluiten genomen over de vervolgstappen.
- » Positiebepaling ten opzichte van het nieuwe Nationale programma Verduurzaming Industrie. Het gaat daarbij ook om de relatie met de bestaande maatwerkafspraken en de aanpak piekbelasters in het kader van de stikstofaanpak.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

- » Provincies nemen regie op de cluster-6 aanpak, samen met het Rijk.
- » De precieze rol van provincies bij het nationaal programma verduurzaming industrie is nader te bepalen.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

De belangrijkste stakeholders van het dossier industrie en bedrijventerreinen zijn het Rijk, de provincies, netbeheerders, brancheorganisaties van bedrijven, industrieclusters, cluster-6 organisatie.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

De belangrijkste koppelingen van het dossier industrie en bedrijventerreinen liggen in de energie-infrastructuur (waterstof/planning energie-infrastructuur), verduurzaming industrie (Regionale economie), vergunningverlening (MTH) en aanpak piekbelasters (stikstof)

Dossier: Warmtetransitie

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Actieve inbreng van standpunten in de voorbereiding van het wetsvoorstel Warmtewet. Dit heeft geleid tot de keuze voor een publieke marktordening met een overgangstermijn.
- » Het IPO heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van het Nationaal Programma Lokale Warmte (NPLW).
- » Het IPO is één van de opdrachtgevers van het NPLW en levert actieve bijdragen in de interbestuurlijke governance en aan de interbestuurlijke voorbereiding van kaders, randvoorwaarden, monitoring en bestuurlijke overleggen. Hierdoor is het mogelijk de energietransitie op provinciaal niveau te monitoren en op een uniforme manier te rapporteren over de bijdrage van provincies aan de doelen in het Klimaatakkoord van Parijs.
- » Het IPO heeft inbreng geleverd ten aanzien van landelijke regelingen voor en aanpak van verduurzaming van maatschappelijk en bedrijfsmatig vastgoed.

dossier

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Afronding wetgevingsproces Warmtewet (financieringsconstructies en versterken uitvoeringskracht gemeenten (onder meer door ondersteuning provincies) zijn belangrijke issues.

Op basis van een nadere onderbouwing worden in 2023 nadere afspraken gemaakt over de bijdragen van provincies aan de doelstelling voor groen gas.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

- » Nadere afspraken maken over de rol van provincies in het verbinden en delen van kennis spelen ten behoeve van de lokale warmtetransitie en bijdragen aan bronnenstrategie; het realiseren van de warmtetransitie is een grote opgave.
- » Provincies, gemeenten, het Rijk, Netbeheer Nederland, Aedes en de warmtebedrijven.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

- » De belangrijkste koppeling ligt in energieinfrastructuur (KenE, bronnenstrategie en voorkomen netcongestie) en samenhang met woningbouwplannen (ROWW).
- » Daarnaast is er een koppeling met het IPO programma Digitalisering (data en monitoring).

Dossier: Energie infrastructuur

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Ontwikkeling en ondersteuning ten aanzien van provinciale energie-infrastructuurplannen en netcongestieplannen, inclusief het landelijk organiseren van de juiste randvoorwaarden en samenhang met landelijk beleid.

- » Landelijke ondersteuning voor de opzet, kennisdeling en het realiseren van randvoorwaarden voor de PMIEKS.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Een eerste oplevering van het PMIEK; evaluatie en opmaat naar volgende versie; prioriteren van netaanvragen met groot maatschappelijk belang. Ondersteunen van provincies bij het voeren van regie op plannen om netcongestie op te lossen. Bij randvoorwaarden is een oplossing voor First Come First Serve (FCFS) een belangrijk issue.
- » Standpuntbepaling ten aanzien van landelijke plannen over energieinfrastructuur (zoals het PEH en NPE) en input leveren op de infrastructuurverkenningen van de netbeheerders.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

- » Provincies pakken een regierol bij het PMIEK, leveren een eerste resultaat in maart, en gaan dan aan de slag met het afronden en de tweede ronde.
- » Provincies pakken een regierol op de acute netcongestievraagstukken.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Het Rijk, de provincies, de netbeheerders, de aanbieders van waterstof en warmteinfrastructuur.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Energie-infrastructuur en voorkomen netcongestie zijn randvoorwaardelijk voor andere (ruimtelijke en economische) ontwikkelingen (ROWW, Re) en moet daarom goed worden meegenomen in de ruimtelijke puzzel. De energievraag van bedrijven,

dossier

instanties en overheden moet goed in beeld zijn en meegenomen in de planvorming.

Landelijk gebied

Managementsamenvatting

Vanuit het dossier Vitaal Platteland zal komende collegeperiode vooral inzet nodig zijn op de thema's Landbouw, Natuurbeleid en Faunabeleid.

Landbouw - Op basis van het door het IPO Bestuur vastgestelde position paper landbouw levert IPO inbreng in het Landbouwakkoord. De verwachting is dat dit Landbouwakkoord afspraken bevat die deze collegeperiode verder uitgewerkt en geïmplementeerd gaan worden. Daarnaast wordt inzet verwacht van provincies bij de implementatie en start van de uitvoering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

Natuur – De afronding van de afspraken in het Natuurpact over de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland, de uitwerking van de natuurherstelopgave in het NPLG en de concretisering van de **Agenda Natuurinclusief** zijn belangrijke kernpunten in de komende coalitieperiode. Daarnaast is gezamenlijke inzet nodig bij standpuntbepaling en implementatie van het Europese natuurbeleid, die de vorm krijgt in onder meer de EU-verordening voor natuurherstel en de actualisatie van de doelensystematiek Natura2000.

Faunabeleid – De actualisatie van het gezamenlijke wolvenplan en de uitwerking van een systematiek voor bepaling van faunaschade worden gezamenlijk opgepakt. Daarnaast worden consequenties in beeld gebracht, en inzet geformuleerd, bij de besluitvorming van de Minister over mogelijke sluiting van de jacht.

Dossier: Landbouw

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

IPO Bestuur heeft een gezamenlijke Position Paper Landbouw en Voedsel. Hierin staat wat de provincies nodig hebben om perspectief te bieden aan de landbouw sector, in relatie tot de opgaven in het landelijke gebied. **Het Position Paper Landbouw en Voedsel** is een belangrijke provinciale bouwsteen voor het Landbouwakkoord en het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG).

Het Nationaal Strategische Plan voor het **Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLBNSP)** is ontwikkeld door het Rijk en provincies en is goedgekeurd in Brussel. Vanaf 1 januari 2023 kan gestart worden met de uitvoering. De implementatie loopt, maar vergt nog een grote inzet.

In het Klimaatakkoord is een sectortafel voor landbouw en landgebruik, gericht op vermindering van emissies uit landbouw en vergroting van de CO₂-opslag in landbouwbodems en in bos en natuur.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

» Er wordt hard gewerkt aan het leveren van inbreng in het Landbouwakkoord. Namens het IPO neemt gedeputeerde Elies Lemkes deel aan de hoofdtafel. Inzet is een akkoord in april. Daarna uitvoering van de afspraken, o.a. in gebiedsprocessen, afhankelijk van de afspraken in het Landbouwakkoord. De transitie in de landbouw vraagt forse

Kernpunten Per dossier

---

inspanning van alle betrokkenen: derogatie wordt afgebouwd, strengere normen rond gewasbeschermingsmiddelen volgen, aanpassing pachtregelgeving en afspraken zijn nodig over beloning ecosysteemdiensten en landschapsgrond.

- » Naar aanleiding van een handhavingsverzoek naar gebruik van gewasbeschermingsmiddelen nabij Natura2000-gebieden is er een gezamenlijke verkenning uitgevoerd, die provincies met Rijk verder moeten uitwerken. De verantwoordelijkheid voor vervolg ligt bij de provincies, niet bij het IPO.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

- » Het IPO Position Paper Landbouw en Voedsel is vastgesteld in het IPO bestuur van 17 november 2022 en is hét verhaal van de twaalf provincies. Afspraken Landbouwakkoord zijn in de maak.
- » GLB: covenant en uitvoeringsprotocol liggen nog niet vast, maar bevatten grotendeels eerder gemaakte (bestuurlijke) afspraken.
- » Afspraak is dat de Minister zorg draagt voor de voorfinanciering van de extra kosten voor het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), als gevolg van indexatie, wordt nog uitgewerkt.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

- » Het Rijk (m.n. LNV): zowel Landbouwakkoord/duurzame landbouw

als GLB.

- » Alle partijen landbouw- en voedselketen (van boer tot consument). Bij voorbereiding position paper landbouw is onder meer inbreng opgehaald bij LTO, NAJK en BoerenNatuur
- » Bij voorbereiding Landbouwakkoord wordt met Unie van Waterschappen en VNG samen opgetrokken
- » GLB: Regieorganisatie GLB, RVO, BoerenNatuur (ANLb), collectieven, LEADER-

groepen. **Dossier: Natuurbeleid/Natura 2000**

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Het natuurbeleid is sinds 2013 gedecentraliseerd naar de provincies. Afspraken over ambities en financiering van natuurontwikkeling -beheer en faunaschade zijn vastgelegd met het Natuurpact.

- » Natuurnetwerk Nederland - Onderdeel van deze afspraken is de afspraak dat provincies eind 2027 minimaal 80.000 ha extra natuur inrichten, als onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland. Provincies stellen jaarlijks, ondersteund door BIJ12, een voortgangsrapportage op. Het natuurbeleid wordt om de drie jaar middels een lerende evaluatie door het PBL i.s.m. WUR wordt geëvalueerd.

- » Programma Natuur - Als onderdeel van de structurele aanpak van stikstof en natuur, heeft het Kabinet een Programma Natuur aangekondigd, waarvoor t/m 2030 in totaal 3 miljard beschikbaar is. In het **Uitvoeringsprogramma Natuur** hebben provincies en Rijk afgesproken dat provincies de middelen inzetten op maatregelen, gericht op systeemverbetering in met stikstof overbelaste Natura2000-gebieden. Provincies hebben in 2021 van het Rijk een specifieke uitkering gekregen voor het eerste pakket maatregelen (€ 600 mln. voor maatregelen die voor eind 2023 verplicht zijn).

<<

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Afronding Natuurnetwerk Nederland (NNN) - Alle provincies zetten zich in om de inrichting van het NNN met het reeds beschikbare geld in af te ronden, maar hebben in de recente voortgangsrapportages dat het huidige realisatietempo daarvoor onvoldoende is. De provincies hebben gezamenlijk besloten tot het opstellen van provinciale realisatie-strategieën om de afronding van het Natuurnetwerk Nederland te versnellen.
- » Naar een natuurinclusieve samenleving - **De Agenda Natuurinclusief** wordt verder uitgewerkt, en zal worden uitgebreid met een concretere uitwerking van de financiering.
- » Programma Natuur - In 2023 worden afspraken gemaakt over de tweede fase van het Programma Natuur, dat een looptijd heeft tot 2030. Hierbij wordt ook verbinding gelegd met het NPLG en het proces van uitwerking van de gebiedsprogramma's.
- » Natuurmonitoring - In het kader van Programma Natuur is in 2022 een 'business case' opgeleverd die in beeld brengt welke inzet geleverd moet worden om te komen tot een monitoringssysteem gericht op het gehele VHR-doelbereik. Het Ministerie stelt voor de uitwerking middelen beschikbaar.

De Nationale Databank Flora en Fauna NDFF bundelt, uniformeert en valideert natuurgegevens in Nederland. In 2020 hebben provincies en Rijk een bestuurlijk akkoord gesloten over de transitie van de NDFF naar open data, dat leidt tot vernieuwing van afspraken over gegevenslevering door andere partijen.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Afspraken zijn vastgelegd in het Bestuursakkoord natuur, het Natuurpact en het Uitvoeringsprogramma natuur. In het kader van NPLG vindt nadere besluitvorming plaats over de opname van de

natuuropgaven in NPLG en gebiedsprogramma's. De Agenda Natuurinclusief wordt bestuurlijk doorontwikkeld.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Natuurbeheerders | Unie van Bosgroepen | Federatie Particulier Natuurbeheer | BoerenNatuur | Natuurinclusief: ambassadeur André van der Zande + 9 domeinleiders aangewezen

Dossier: Natura 2000

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

De Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen, gezamenlijk Natura2000, vormt de basis voor het nationale natuurbeleid. Het Ministerie van LNV is gestart met actualisatie van de doelensystematiek Natura2000, gericht op vergroting flexibiliteit en de efficiëntie van het Nederlandse Natura 2000-doelensysteem. LNV pakt dit interbestuurlijk op met Provincies, Rijkswaterstaat, IenW en Defensie.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

In het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) zullen de VHR-doelen op een geaggregeerd niveau worden uitgewerkt, ten behoeve van uitwerking in provinciale gebiedsprogramma's.

In de conceptvoorstellen van de verordening Natuurherstel stelt de EU-commissie voor om het verslechteringsverbod van toepassing te verklaren op de VHR waarden buiten Natura 2000. Dit kan mogelijk leiden tot een uitbreiding van de vergunningplicht. Zowel Rijk als provincies (via het HNP) zetten in het Brusselse proces in op andere wijzen van bescherming van deze waarden.

De Vogelrichtlijn kent een actualisatieplicht. Komende tijd wordt duidelijk hoe de Minister met deze actualisatie om zal gaan. Provincies hebben hierbij gewezen op het belang om waarden in agrarische gebieden met andere middelen dan gebiedsaanwijzing te behouden.

Kernpunten Per dossier

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

In 2023 en 2024 zullen afspraken worden gemaakt over onder meer het opnemen van de VHR-doelen in het NPLG, de geactualiseerde doelstellingen en over de consequenties van de actualisatieplicht van de Vogelrichtlijn. Provincies hanteren de

- » (mogelijk) Sluiten jacht wildsoorten door minister. Inzet is om tot goede afspraken met LNV te maken over (financiële) consequenties voor provincies.
- » Landelijke vrijstelling schadebestrijding. Provincies hebben LNV verzocht een reparatie door te voeren in de wetgeving.
- » Bevers. Vanwege toename van graafschade aan belangrijke infrastructuur als waterkeringen en spoordijken hebben waterschappen verzocht om te komen tot een gezamenlijke aanpak.

<<

lijn dat deze doelen uitlegbaar, haalbaar en uitvoerbaar moeten zijn.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

In 2023 en 2024 zullen afspraken worden gemaakt over onder meer het opnemen van de VHR-doelen in het NPLG, de geactualiseerde doelstellingen en over de consequenties van de actualisatieplicht van de Vogelrichtlijn. Provincies hanteren de lijn dat deze doelen uitlegbaar, haalbaar en uitvoerbaar moeten zijn.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Op korte termijn addendum op wolvenplan, op langere termijn actualisatie van het gezamenlijke wolvenplan (beoogd voorjaar 2024).
- » In 2023 verwacht besluit van het Ministerie van LNV over (volledig) sluiten jacht op wildsoorten.
- » Uitwerking van een andere vorm voor bepaling schadetegemoetkoming, aan de hand van een drempelsystematiek. Dit vraagt in de nieuwe periode om gezamenlijke uitwerking.
- » Verwacht wordt dat het gewenste beschermingsniveau van de wolf om een bestuurlijke uitspraak zal vragen.

Dossier: Faunabeleid

Wat is er in het verleden gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Provincies zijn verantwoordelijk voor bescherming, beheer en tegemoetkoming in schade voor inheemse soorten. Daarbinnen een aantal onderwerpen die bijzondere aandacht vragen:

- » Wolvenbeleid. Provincies willen beleidsmatig zo veel mogelijk gezamenlijk optrekken middels Interprovinciaal Wolvenplan.
- » Ganzenschade. Grootste kostenpost (minimaal 40 van de 45 miljoen) bij schadetegemoetkomingen, die BIJ12 voor provincies uitvoert.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

LNV | Faunabeheereenheden
| Wildbeheereenheden (jagers) | Grondgebruikers
(landbouwpartijen waaronder LTO) |
Soortenbeschermingsorganisaties.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

BIJ12 heeft een belangrijke rol bij de voorbereiding van de uitvoering op de natuurdossiers. Zo draagt BIJ12 zorg voor de monitoringsketen, voorbereiding van rapportages, het subsidiesysteem voor natuur- en landschapsbeheer (inclusief het agrarisch natuur en landschapsbeheer), de uitkering van faunaschade en ondersteuning bij uitwerking van de wolvenaankpak.

Mobiliteit

Managementsamenvatting

Nederland kent grote opgaven als wonen & bereikbaarheid, klimaat & energie en stikstof, waarvoor een hoogwaardig, duurzaam mobiliteitssysteem een randvoorwaarde is. Deze inzet is nodig om de afspraken uit het Klimaatakkoord, het Toekomstbeeld OV 2040, het Nationaal Toekomstbeeld Fiets (NTF) en het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 te realiseren. Woon- en werklocaties moeten bereikbaar, klimaatbestendig, natuurinclusief en energieneutraal/leverend zijn. Mobiliteitshubs met een breed scala aan voorzieningen en woningbouwlocaties zijn wederzijds randvoorwaardelijk. Onze inzet richt zich op o.a. het maken van de hiervoor benodigde afspraken met het Rijk. Betalen naar Gebruik (BnG) is gerelateerd aan de agenda Duurzame Mobiliteit, die wordt gedomineerd door de bovenliggende transitie van de complete set aan financiële verhoudingen.

Het gaat om een 'netwerkaanpak'.

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) is bezig met het opstellen van een Mobiliteitsvisie 2050 waarin de ambities van het IPO moeten worden meegenomen. De belangrijkste partners zijn Decentrale OVautoriteiten (DOVA), Kennisplatform Verkeer en Vervoer (KpVV)/CROW, VNG, Metropoolregio Rotterdam Den Haag

<<

(MRDH), Vervoerregio Amsterdam (VRA), G4 en IenW.

Het **Kennisplatform Verkeer en Vervoer (KpVV)** is een programma van CROW dat collectieve kennis voor medeoverheden ontwikkelt. Het programma wordt gefinancierd door provincies en vervoerregio's en het opdrachtgeverschap uitgevoerd via het IPO-bureau. Vanaf 1 januari 2024 wordt het KpVV-programma gefinancierd via een begrotingssubsidie. Ten aanzien van Europa worden een aantal richtlijnen in relatie tot duurzaam vervoer, een infrastructuur voor alternatieve brandstoffen (AFIR) en Intelligente Transportsystemen (ITS) gemonitord. Ook is er aandacht voor het Trans-Europees Transportnetwerk (TEN-

T). In het kader van datagedreven werken is er een relatie tussen digitalisering en de Gemeenschappelijke Europese dataruimtes voor mobiliteit.

Dossier: Duurzame Mobiliteit

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Het Klimaatakkoord is omarmd. De inzet is een transitie van het mobiliteitssysteem om te komen tot zorgeloze mobiliteit, voor alles en iedereen in 2050. Geen emissies, bereikbaarheid toegankelijk voor jong en oud, arm en rijk, valide en mindervalide. Betaalbaar, veilig, comfortabel, makkelijk én gezond. Dit gebeurt langs de sporen: verminderen, veranderen, en verduurzamen. Hieraan ligt de analyse ten grondslag dat het mobiliteitssysteem vastloopt indien uitsluitend wordt ingezet op CO2 reductie. Een transitie naar een ander mobiliteitssysteem is noodzakelijk.

Afspraken hiervoor zijn:

- » Samen met gemeenten voldoende laadinfrastructuur realiseren om elektrisch rijden mogelijk te maken via samenwerking in Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL)-regio's.
- » Opstellen van Regionale Mobiliteitsprogramma's (RMP's) met gemeenten gericht op verminderen en veranderen.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Het Ministerie van IenW werkt aan een Mobiliteitsvisie 2050 waarin strategische keuzen worden gemaakt. De inzet van de gezamenlijke provincies is dat de visie wordt opgesteld vanuit het begrip brede welvaart en kaders biedt voor het streven naar zorgeloze mobiliteit. RMP's moeten worden ondersteund met rijksbeleid gezien de **potentie van de programma's**. Provincies willen samenwerkingsafspraken over RMP's in het kader van de Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)afspraken. Aandacht is nodig voor de aanleg van laadinfrastructuur voor logistiek, gezien de congestie op het

dossier

elektriciteitsnet. Aanhaking bij Klimaat & Energie in de vorm van het Landelijk

Actieplan Netcongestie en de provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (pMIEK's) zijn belangrijk.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Het bestuurlijk kader wordt gevormd door het Klimaatakkoord en aanvullende Europese ambities.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Het Uitvoeringsoverleg | Klimaat Mobiliteit, bestaande uit: [TLN](#) | [SNM](#) | [Coalitie Anders Reizen](#) | [NAL](#) | [FET](#) | vertegenwoordigers van de brandstoftafel | EZK.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Koppeling is er met ruimtelijke ontwikkeling (MIRT), duurzame mobiliteit (publieke en actieve mobiliteit), 'nabijheid', OV, fiets, fiscaliteit, publieke/ gedeelde mobiliteit, BnG en vervoersarmoede.

Dossier: Openbaar vervoer en fiscale maatregelen

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Het OV kent drie uitdagingen:

- » Wegblijvende reizigers(inkomsten) na corona.
- » Sterk stijgende prijsstijgingen (incl. inflatie) en kostenontwikkelingen (exploitatie) door stijging energie- en personeelskosten.
- » Grote personeelstekorten (krapte arbeidsmarkt en beschikbaarheid chauffeurs).

Inzet van de gezamenlijke provincies en DOVA leidde tot een [vangnetregeling](#) (TVOV23), met afspraken over € 150 miljoen vangnet voor OV, behoud van exploitatiebijdrage en het aanpassen van het voorzieningenniveau aan de vraag. Deze

regeling geldt voor 2023. Als gevolg van het exploitatietekort en personeelstekorten is de dienstregeling met 10 tot 30 procent afgeschaald. Veel provincies dragen extra bij het voorzieningenniveau op peil te houden. De rol van OV in de transitieopgaven staat onder druk. Een andere, integrale, kijk op OV, fiets, deelmobiliteit en mobiliteitshubs is nodig om mobiliteit voor iedereen te kunnen blijven garanderen. Het [Toekomstbeeld OV 2040 \(TBOV2040\) met ontwikkelagenda](#) is gezamenlijk tot stand gekomen. IenW heeft toegezegd in 2023 te werken aan een beleidsintensivering voor 2024-2030 om de ambities uit het TBOV2040 haalbaar te houden.

In december 2022 is het Programma van Eisen (PvE) voor de Hoofdrailnetconcessie (HRN) vastgesteld, waarop de gezamenlijke provincies en DOVA hebben gereageerd. IenW is in gesprek met NS om onderhands te komen tot een concessieovereenkomst om het HoofdRailnet tot 2034 door NS te laten bedienen.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Exploitatiesubsidies voor het in stand houden van het voorzieningenniveau van OV stijgen. Dit neemt toe in 2024 en 2025 als de afspraken uit TVOV23 aflopen en de extra rijksbijdrage wegvalt. Het Rijk, decentrale overheden en vervoerders werken samen aan afspraken de neerwaartse spiraal te keren.

In april wordt de concessieovereenkomst met NS ter consultatie voorgelegd. Eind 2023 wordt de concessie (mits geen juridische bezwaren en binnen Europese regels) definitief aan NS gegund. De beleidsintensivering van plannen uit het TBOV2040 met gevolgen voor 2024-2030 wordt uitgedacht.

Fiscale maatregelen bieden kansen te komen tot een mobiliteitssysteem met prikkels die aansluiten op de mobiliteitstransitie ([STOMP-principe](#) en [trias mobilica](#)) en brede bereikbaarheid voor iedereen. Het IPO-bureau werkt – samen met Vervoerregio – aan maatregelen die aansluiten bij de ambities.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Afspraken voor TVOV23 liggen vast voor 2023 evenals de indexatie van de exploitatiebijdragen voor het afgesproken voorzieningenniveau in de huidige concessieovereenkomsten voor regionaal vervoer. De mate waarin het voorzieningenniveau in stand gehouden wordt, is een politieke keuze. 'Mobiliteit voor iedereen' kan alleen gegarandeerd worden bij een brede, over verschillende modaliteiten heen kijkende, aanpak; Publieke Mobiliteit. Hierbij wordt gekeken naar wat er publiek nodig is. Naast OV wordt deel-mobiliteit, flexvervoer, doelgroepenvervoer, MaaS en hubontwikkeling integraal meegenomen. Dit kan consequenties hebben voor het karakter van OVconcessies, die dan mogelijk integrale concessies voor OV, incl. aanbod van deelmobiliteit en fietsvoorzieningen worden.

Wat NS moet rijden is vastgesteld, de condities niet. Provincies worden hierover geconsulteerd, maar hebben geen rol in de besluitvorming. De impact is groot, omdat dit de basis van het OVstelsel is. Eisen aan NS in de nieuwe concessie zorgen voor meer kwaliteit en aansturing. Het TBOV2040 ligt vast. Het behalen van doelen volgt op besluitvorming en intensivering die in 2023 wordt uitgedacht.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

OV: NS | ProRail | regionale vervoerders | DOVA | IenW | VRA | MRDH | Nationaal OV-Beraad (NOVB).

Fiscale maatregelen: IenW | Financiën | SZW | EZK | VNG | VRA | MRDH | VNO-NCW | Mobiliteitsalliantie | Anders Reizen.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

OV draagt bij aan transitieopgaven: (bereikbaarheid van) woningbouwlocaties, reduceren van stikstof en het halen van klimaatdoelstellingen. Mobiliteit speelt een rol bij het bereiken van brede welvaart.

Dossier: Verkeersveiligheid

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Centraal staan het [Strategisch Plan Verkeersveiligheid \(SPV\)](#) en het bijbehorend Startakkoord: een gezamenlijke visie van IenW, JenV, IPO, VNG en de vervoerregio's op de aanpak van verkeersveiligheid. De nadruk ligt op een proactieve aanpak op basis van risico's in plaats van een reactieve aanpak op basis van ongevallen: een risicogestuurde aanpak. Dit heeft geleid tot een risicoanalyse en uitvoeringsprogramma per provincie. Het doel is te komen tot nul verkeersslachtoffers in 2050. Qua financiering heeft IenW (tot 2030 in tranches) € 500 mln uitgetrokken voor de Investeringsimpuls SPV, een rijksverdubbelaar ten behoeve van infrastructuur op het onderliggende wegennet.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Beschikbaarheid van data voor risicogestuurd verkeersveiligheidsbeleid, fietsveiligheid, opkomst van licht elektrische voertuigen en aandacht voor/ inzet op gedrag, educatie en handhaving. Verder implementatie en uitvoering van de richtlijn RISMII (EU richtlijn bevat regels en ter bevordering van verkeersveiligheid bij het beheer en bouw van onder andere wegen).

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

De evaluatie van het SPV en herziening van het bestuurlijke SPV-Startakkoord uit 2019 en het opstellen van een meer structurele financieringsstrategie ter uitvoering van het SPV.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

De SPV-partners: IenW | JenV | VNG | Vervoerregio's | Verkeersveiligheidscoalitie.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Verkeersveiligheid is randvoorwaardelijk bij mobiliteit ambities en ruimtelijke ordening en data is een toekomstige koppeling met BIJ12.

<<

dossier

Dossier: Fiets

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

In 2022 is het **Nationaal Toekomstbeeld Fiets (NTF)** vastgesteld: Een Schaalsprong Fiets met de ambitie 20 procent meer fietskilometers in 2027 t.o.v. 2017. Het NTF is een toekomstbeeld van Rijk en regio. De afspraak is dat Rijk en regio een meerjarige adaptieve uitvoeringsagenda opstellen.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Fietsveiligheid is belangrijk als gevolg van meer fietsongelukken. Er wordt meer gefietst en er zijn verschillende typen fietsen. Fiets heeft een aandeel in het oplossen van opgaven; minder emissie, een gezond alternatief én een oplossing van bereikbaarheid van woonlocaties. Fietsstimulering, de werkgeversaanpak en uitbreiden hoogwaardige fietsroutes staan op de agenda. Projecten worden landsdelig uitgevoerd en kennisontwikkeling, afstemming, lobby en monitoring worden op landelijk niveau voorzien, net als een vernieuwde overlegstructuur en herpositionering van **Tour de Force (TdF)** als platform en hechtere samenwerking met onder andere KpVV/CROW en DOVA.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

In 2023 kunnen meerjarige adaptieve uitvoeringsagenda's fiets worden vastgesteld. Afspraken over exploitatie van fietsenstallingen bij stations tussen rijk, provincies, gemeenten en NS zijn gaande.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

TdF is een platform van Rijk, medeoverheden, vervoersregio's en andere stakeholders, zoals Fietsers-bond, BOVAG en ANWB. Fietsparkeren bij stations gebeurt met IenW, Prorail, NS Stations en VNG.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? Fiets is een oplossing bij opgaven, klimaat en energie, stikstof, wonen en gezondheid. Vanuit de MIRT-afspraken 2022 zijn de 'bereikbaarheidsmiddelen Woningbouw' gelabeld aan fietsprojecten.

Dossier: Logistiek en goederenvervoer

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Een heffingsnetwerk vrachtwagenheffing is tot stand gekomen, het wetsvoorstel is aangenomen en monitoring en evaluatie is gestart. Zorgen over uitwijk op het onderliggend wegennet heeft geleid tot aanpassingen. T.a.v. GRIP op grootschalige bedrijfsvestigingen wordt met BZK, IenW en EZK tot afspraken gekomen met inzet op modal shift, green deals, verduurzaming transportsector en TEN-T.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Uitwerken van afspraken Vrachtwagenheffing, aandacht en inzet op verduurzaming logistiek en transport en bestuurlijke afspraken GRIP in ruimtelijke puzzels.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Afspraken over GRIP en effectuering daarvan in ruimtelijke arrangementen staan gepland. Afspraken over uitwijk vrachtverkeer als gevolg van vrachtwagenheffing worden gemaakt.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

IenW | RWS | Transport en Logistiek Nederland | ondernemingsvereniging evovendex | EZK | VNG | UvW

»	Standpuntbepaling	ten	aanzien	van
landelijke	plannen	over	energie	☐
infrastructuur	(zoals	het	PEH	☐
en	NPE) en	input	leveren op de	☐

infrastructuurverkenningen van de netbeheerders.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

» Provincies pakken een regierol bij het PMIEK, leveren een eerste resultaat in maart, en gaan dan aan de slag met het afronden en de tweede ronde.

» Provincies pakken een regierol op de acute netcongestievraagstukken.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Het Rijk, de provincies, de netbeheerders, de aanbieders van waterstof en warmteinfrastructuur.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? Energie-infrastructuur en voorkomen netcongestie

zijn randvoorwaardelijk voor andere (ruimtelijke en economische) ontwikkelingen (ROWW, Re) en moet daarom goed worden meegenomen in de ruimtelijke puzzel. De energievraag van bedrijven, instanties en overheden moet goed in beeld zijn en meegenomen in de planvorming

Milieu, Toezicht en Handhaving

Managementsamenvatting

Najaar 2019 is de Bestuurlijke agenda Milieu, Toezicht en Handhaving (MTH) 'Gezonde en Veilige Leefomgeving', door het IPO-bestuur vastgesteld. In 2021 is de agenda geactualiseerd, 'midterm review'. Deze agenda is leidend geweest voor de inzet van de gezamenlijke provincies voor de periode 2020-2023, om een bijdrage te leveren aan de realisatie van een gezonde en veilige leefomgeving. De bestuurlijke agenda is november 2019 aangeboden aan de toenmalige staatssecretaris van IenW en de geactualiseerde agenda is maart 2022 aangeboden aan de nieuwe staatssecretaris, en is door beide bewindspersonen omarmd. Met dit aanbod hebben de gezamenlijke provincies proactief en aan de voorkant mee kunnen bepalen wat de landelijke agenda's zijn in de relatie tussen maatschappelijke opgaven voor milieu en de inzet van Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH).

Door het uitrollen van de bestuurlijke agenda 'Gezonde en Veilige Leefomgeving' hebben de gezamenlijke provincies concrete resultaten geboekt op 5 thema's: een gezonde leefomgeving; Circulaire Economie (CE)/VTH en afvalstoffen; Klimaat en Energie/energiebesparing; Omgevingsveiligheid; en, versterking van het VTHstelsel. Dit heeft geresulteerd in handreikingen voor provincies om onder de Omgevingswet invulling te geven aan een gezonde en veilige leefomgeving, aanpassing van de Landelijke Handhavingsstrategie en een Bouwstenenvisie hoe provincies uitvoering kunnen geven aan een circulaire economie en VTH. Door een effectieve lobby zijn extra Rijksmiddelen beschikbaar gekomen voor de provinciale subsidieregeling opruimen drugsafval en middelen om het toezicht op energiebesparing bij bedrijven te intensiveren.

Ook zijn verschillende afspraken met bestuurlijke partners gemaakt, zoals het convenant BRZO+ (samenwerking in toezicht en handhaving van majeure risicovolle bedrijven) en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Versterking VTH-stelsel.

MTH is randvoorwaardelijk voor de opgaven in de leefomgeving en de grote transities, zoals klimaat/energie, wonen/bereikbaarheid en landelijk gebied, waaraan de gezamenlijke provincies bijdragen én is van belang voor het borgen van de kwaliteit van de leefomgeving. Om de Rol in de Ruimte daadwerkelijk waar te maken is het de komende bestuursperiode van belang om MTH aan de voorkant en vroegtijdig te betrekken. De opgaven vanuit MTH zullen zich de komende bestuursperiode met name richten op: versterking van het VTH-stelsel; het Nationaal Milieuprogramma (NMP); implementatie Omgevingswet en VTH; en uitvoerbaarheid van milieubeleid.

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

De bestuurlijke agenda MTH bevat 5 programmalijnen. Voor de verschillende programmalijnen zijn voorbeelden van behaalde resultaten onderstaand weergegeven.

Gezonde leefomgeving:

- » Geur en Geluid: een handreiking is opgesteld voor provincies hoe invulling te geven aan de bevoegdheid onder de Omgevingswet (Ow) t.a.v. geur (stankoverlast) en geluid.
- » Inspiratiekader Gezondheid: een inspiratie-/integratiekader is opgesteld voor provincies om gezondheid op evenwichtige wijze mee te nemen in ruimtelijke ontwikkelingen.
- » Schone Lucht Akkoord (SLA): inbreng is geleverd van de gezamenlijke provincies in de uitvoering van het SLA.

Circulaire economie/VTH en afvalstoffen:

Kernpunten Per dossier

- » Bouwstenenvisie Circulaire Economie (CE) (als uitwerking IPO-CE kansenkaart): een visie is opgesteld met bouwstenen die provincies kunnen opnemen in hun provinciaal beleid om uitvoering te geven aan een Circulaire Economie en VTH. De Bouwstenenvisie vindt u [hier](#).
  - » Uitwerking Taskforce Herijking Afvalstoffen (zie. Zorgdrager): een IPO voorstel voor het inrichten van een kennisgremium, materiaal of product afval (van belang voor circulariteit) is in het Bestuurlijk Omgevingsberaad (BOB) (overleg staatssecretaris van IenW, SZW, JenV, OM, IPO, VNG en UvW) vastgesteld en de inrichting daarvan wordt voorbereid.
  - » Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS)inventarisaties: provinciale inventarisaties van ZZS-emissies door bedrijven zijn geëvalueerd en geharmoniseerd, als input voor een landelijke documentatie- en minimalisatieplicht van ZZS in afvalstromen.
- Klimaat en energie (energiebesparing):
- » Energiebesparingsplicht (bedrijven): mede door lobby van het IPO is de energiebesparingsplicht verbreed naar een CO2-reductieplicht voor bedrijven (incl. ETS-bedrijven) onder de Rijksregel en is € 46 miljoen door het Rijk beschikbaar gesteld om toezicht op energiebesparing te intensiveren.
  - » Meer Jaren Afspraken Energiebesparing en -Efficiëntie (MJA-3/MEE): de bestaande afspraken met het bedrijfsleven zijn afgelopen. Voor het vervolg zijn, met een portefeuille aanpak voor beheerders van meerdere gebouwen, afspraken gemaakt over energiebesparing, met inbreng van IPO.
- Omgevingsveiligheid:
- » Provinciale subsidieregeling opruiming drugsafval: mede door lobby van het IPO is de subsidieregeling van € 1 miljoen met € 1.5 miljoen van JenV verhoogd om de problemen rond drugsafval adequaat te kunnen aanpakken.
  - » Brzo-monitor: bijdrage van het IPO aan de jaarlijkse Brzo-monitor, die inzichtelijk maakt of majeure risicovolle bedrijven (zgn. Besluit risico's zware ongevallen (Brzo-) bedrijven) voldoen aan de regelgeving, als onderdeel van de Staat van de Veiligheid.
- VTH-stelsel/Omgevingswet en VTH:
- » Instrumentenkoffer Omgevingswet: in IPO-verband is uitwerking gegeven aan een aantal instrumenten onder de Ow, waar onder milieuleges, bestuurlijke boete en een handreiking voor Financiële Zekerheidsstelling bij majeure risicobedrijven en afvalbedrijven.
  - » Evaluatie VTH-stelsel/rapport Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV): naar aanleiding hiervan is door het Rijk, IPO en VNG invulling gegeven aan verdere professionalisering van het stelsel en de aanpak van milieucriminaliteit. Door het IPO is advies opgesteld over professionalisering beleid-uitvoering (zgn. 'big 8'), 'onafhankelijkheid'/tegen gaan van ongewenste bestuurlijke inmenging in de uitvoering van toezicht en handhaving en is een nieuwe Landelijke Handhavingsstrategie onder de Ow (LHSO) opgeleverd, die in het BOB van 12 oktober 2022 is vastgesteld.
  - » Commissie Versterking VTH-stelsel (zie. Van Aartsen): op 4 maart 2021 bracht de commissie advies uit over verbetering van het VTH-stelsel. Lobby van het IPO was gericht op het tot stand komen van het advies en

op de uitvoering in het vervolgtraject. Inmiddels is samen met de bestuurlijke partners een uitvoeringsprogramma gestart (het Interbestuurlijk programma (IBP) versterking VTH-stelsel) dat een looptijd heeft van twee jaar (link naar programma).

Daarnaast is input geleverd op een aantal programmaliijn-overstijgende dossiers, waar onder het Nationaal Milieubeleidskader (kaderstellend voor het Nationaal Milieu Programma (NMP)), EUmilieudossiers (o.a. Richtlijn Industriële Emissies en Richtlijn Luchtkwaliteit), beleidswijziging t.a.v. diepe plassen en verbod op varend ontgassen.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

De grote opgaven binnen MTH voor de komende bestuursperiode zijn:

- » Versterking VTH-stelsel: de uitkomsten van **het Interbestuurlijk Programma (IBP) versterking VTH-stelsel**, moeten resulteren in robuuste en toekomstbestendige omgevingsdiensten en in een versterkt VTH-stelsel als geheel.
- » Nationaal Milieuprogramma (NMP): met inbreng van de gezamenlijke provincies wordt dit eind 2023 vastgesteld. Het NMP legt de koers vast voor het milieubeleid voor de komende periode voor diverse onderwerpen, waaronder CE, ZZS en gezonde en veilige leefomgeving.
- » Implementatie Omgevingswet en VTH: na inwerkingtreding van de Omgevingswet, zal de uitvoering ongetwijfeld tegen knelpunten aanlopen, die oplossing behoeven.
- » Uitvoerbaarheid van beleid: niet alleen beleid maken, maar deze adequaat kunnen uitvoeren is van groot belang. Dit betekent ook aandacht voor de arbeidsmarkt problematiek.

Dit vertaalt zich voor de korte termijn in opgaven, zoals:

- » Borgen structurele financiering BRZO+: het convenant BRZO+ is gesloten (zie onder). Op korte termijn moeten de financiën hiervoor worden geborgd.
- » Omgevingsveiligheid: met de Ow verandert het beleid voor externe veiligheid rondom risicovolle activiteiten. Rekenregels moeten worden vastgesteld om tot zgn. realistische aandachtsgebieden te komen voor de beoordeling van het groepsrisico/effecten.
- » VTH-stelsel: uitwerking IBP Versterking VTH-stelsel (voorstellen voor ondergrens en financiering van omgevingsdiensten, verbeteringen afstemming strafrecht/ bestuursrecht, informatievoorziening en kennisdelen, opstellen 'Staat van VTH' en voorstellen voor uniformere mandatering aan omgevingsdiensten en om tot meer onafhankelijke uitvoering van toezicht en handhaving te komen).
- » Bouwstenenvisie CE-VTH: bouwstenen actief inbrengen in de provinciale coalitiebesprekingen t.b.v. de coalitieprogramma's en in het IBP Versterking VTH-stelsel.

Voor de langere termijn, zal op de agenda staan:

- » Structurele financiering omgevingsdiensten: het IBP, van 2023-2024, moet resulteren in structurele financiering van versterkte omgevingsdiensten voor de periode daarna.
- » Subsidieregeling opruiming drugsafval: voor een geharmoniseerde uitvoering van de provinciale regeling wordt deze omgezet in een Rijksregeling.
- » Structurele financiering uitvoering taken Externe Veiligheid (EV): uitvoering van provinciale taken op het terrein van EV loopt via de Meerjarenagenda Versterking

Kernpunten Per dossier

Omgevingsveiligheid (MVO), als tijdelijke financiering. Structurele financiering via het Provinciefonds is wenselijk.

» Brede landelijke aanpak ZZS: met het Rijk zullen afspraken moeten worden gemaakt over een intercompartmentale aanpak

van ZZS, waaronder PFAS.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Op het terrein van omgevingsveiligheid zijn de afgelopen periode bestuurlijke afspraken gemaakt. Zo is op 11 oktober 2021 het Convenant BRZO+ ondertekend. Deze is gericht op een versterkte samenwerking en verbeterde professionalisering van toezicht en handhaving van de samenwerkende partijen (beleid: provincies, IenW, SZW en JenV en uitvoering: Brzo-omgevingsdiensten, Nederlandse Arbeidsinspectie (NLA) en Veiligheidsregio's) t.a.v. majeure risicovolle bedrijven. Afspraken over de structurele

gericht op permanente verbetering van de luchtkwaliteit in Nederland.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

Het IenW is als stelselverantwoordelijke voor VTH de belangrijkste Rijkspartner. Gezien de breedte van MTH, zijn echter ook de ministeries van JenV en SZW (o.a. t.a.v. omgevingsveiligheid), EZK (energiebesparing), BZK (stelsel en Omgevingswet)

en VWS (gezonde leefomgeving) belangrijke stakeholders. Voor wat betreft de lobby wordt veel opgetrokken/afgestemd met de VNG. Voor een goede afstemming tussen beleid en uitvoering is regelmatig overleg tussen de BAC MTH en de directeurs van de 6 Brzo-omgevingsdiensten, en met Omgevingsdienst NL. Ook vindt afstemming plaats met de koepels van het bedrijfsleven

financiering moeten dit jaar nog worden gefinaliseerd. Het VTH-stelsel heeft de afgelopen periode veel aandacht gehad n.a.v. het advies van de commissie Van Aartsen over verbetering van het VTH-stelsel. Op 20 juni 2022 is in het Bestuurlijk Omgevingsberaad het Interbestuurlijk Programma Versterking VTH-stelsel vastgesteld tussen IenW, JenV, BZK, IPO, VNG en Omgevingsdienst NL (ODNL) om uitvoering te geven aan het advies van Van Aartsen.

In aanvulling hierop zijn onder meer de volgende afspraken gemaakt:

- » Meerjarenagenda Versterking Omgevingsveiligheid (MVO) 2021-2024: vastgesteld in het Bestuurlijk Omgevingsberaad op 6 maart 2020 (IenW, IPO en VNG)
- » Schone Luchtakkoord: eerste handtekeningen geplaatst op 13 januari 2020, inmiddels ondertekend door alle provincies (en 90 gemeenten en het Rijk), handhaving buitengebied, aanpak industriële piekbelasters stikstof
- » Regionale Economie: circulaire economie
- » Kwaliteit Openbaar Bestuur: VTH-stelsel, Interbestuurlijk Toezicht (IBT)
- » Huis van de Nederlandse Provincies (HNP): duurzame en gezonde leefomgeving
- » BIJ12: subsidieregeling opruiming drugsafval, portaal risicokaart en informatielandschap Externe Veiligheid.

Kernpunten

Per dossier

(VNONCW, VNCI en Vereniging Afvalbedrijven (VA)) en het RIVM.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

MTH betreft de leefomgeving in brede zin. Met de meeste programma's/dossiers in IPO-verband is dan ook samenhang:

- » ROWW: ZZS en PFAS (water en bodem), omgevingsveiligheid (wonen) en luchtkwaliteit (wonen)
- » Mobiliteit: basisnet (vervoer gevaarlijke stoffen), normering werkgebonden personenmobiliteit, luchtkwaliteit
- » Klimaat en Energie: energiebesparingsplicht (bedrijven), aanpak industriële piekbelasters stikstof, verduurzaming industrie
- » Vitaal Platteland/Stikstof: vergunningverlening, toezicht en

Regionale Economie

Managementsamenvatting

De IPO-inzet voor het programma Regionale Economie is gericht op het bijdragen aan ontwikkelkracht, innovatie en duurzaam verdienvermogen van de regionale economie in de provincies. Dit vertaalt zich in de verschillende opgaven die specifiek gericht zijn op het versterken en toekomstbestendig maken van de regionale economie, maar ook in een ruimtelijke opgave.

Binnen de opgaves ligt de focus op de grote maatschappelijke opgaves en transities, zoals digitalisering en verduurzaming/circulair.

Dossier: Ruimtelijke Economie

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

In april 2022 zijn door provincies met BZK bestuurlijke afspraken gemaakt om GRIP op grote bedrijfsvestigingen te krijgen. Dit in de kern vanuit de maatschappelijke zorg over de vestiging van grote, footloose, logistieke dienstverleners. De afspraken behelzen onder meer inzet op clustering, regionale meerwaarde en herontwikkeling van bestaande bedrijventerreinen. De intentie is daarbij om te komen tot een proces waarbij regionale programmeringsafspraken worden gemaakt door provincies, waarbij ook bovenregionale en bovenprovinciale afstemming plaats vindt, en afstemming over het invoegen van nationale belangen.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Op korte termijn zal de invulling van de bestuurlijke afspraken zijn beslag krijgen, waarna het proces om tot de (boven) regionale afstemming te komen zal worden ingericht. Ruimte voor economische ontwikkeling is ook onderdeel van het ruimtelijke puzzelproces in 2023.

dossier

Vanuit het ministerie van EZK wordt gewerkt aan een Nationaal Programma voor Ruimtelijke Economie. Dat zal in 2023 het licht gaan zien.

Provincies zijn hierbij betrokken.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Bestuurlijke afspraken GRIP in april 2021.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

BZK | EZK | I&W | VNG | Betrokkenheid vanuit VNO-NCW en MKB NL

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Bij GRIP wordt cross over samengewerkt met de BAC ROWW, mede gezien raakvlak met de ruimtelijke puzzel.

Bij BIJ12 draait IBIS, wat in het licht van GRIP vraagt om een herijking / doorstart. Ook de arbeidsmarktgegevens zijn voor prognoses van belang. Provincies hebben daarvoor gezamenlijk het systeem LISA, wat werkt vanuit een eigenstandige stichting. De intentie is uitgesproken om het naar BIJ12 over te hevelen.

Dossier: Digitale Economie

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Provincies werken samen met het Rijk aan de uitvoering van de strategie Digitale Economie. De strategie omvat o.a. de thema's: versnellen digitalisering mkb, stimuleren digitale innovatie en vaardigheden en het behouden en versterken van een hoogwaardige digitale infrastructuur. In december 2021 is er een Rijk/ regio agenda digitalisering mkb opgesteld met het doel om het brede mkb mee te krijgen in de digitaliseringstransitie. Als onderdeel van deze agenda is in

februari 2023 het digitaliseringsaanbod voor het mkb in kaart gebracht d.m.v. de regionale digitaliseringsscan.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Op korte termijn zal de strategie Digitale Economie van EZK nader worden uitgewerkt. Provincies zijn hier nauw bij betrokken. Als onderdeel van het spoor 'versnellen digitalisering mkb' zal de regionale digitaliseringsscan worden ontsloten en zullen de vervolgstappen die hier uit voortkomen in Rijk/regio verband, en integraal met het brede MKB dienstverlening spoor, worden opgepakt. Vanuit het ministerie van EZK wordt gewerkt aan een visie op de digitale infrastructuur. Dat zal in 2023 worden opgeleverd. Provincies zijn hierbij betrokken.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Nauwe samenwerking met EZK op het 'versnellen digitalisering mkb' spoor. Provincies hebben zich gecommitteerd aan het uitvoeren van de regionale digitaliseringsscan.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

EZK | VNG | ROMs | VNO-NCW | MKB NL | Betrokkenheid vanuit KvK | RvO

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Het spoor 'versnellen digitalisering mkb' is onderdeel van het thema brede mkb dienstverlening. Het spoor 'behouden en versterken van een hoogwaardige digitale infrastructuur' heeft een koppeling met Ruimtelijke Economie/GRIP en ROWW waar het gaat om datacenters.

Dossier: Circulaire Economie

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

dossier

In februari 2023 heeft het Nationaal Programma Circulaire Economie het licht gezien. Provincies zien dat dit programma vraagt om nadere versnelling, verbreding en investering. Om dit te borgen willen provincies toe naar bestuurlijke afspraken na de zomer. Met de huidige inzet vanuit het Rijk zal namelijk het doel om in 2050 circulair te zijn niet worden gerealiseerd. Provincies werken zelf gezamenlijk vanuit de zgn. Krachtenkaart CE aan gezamenlijk instrumentarium om CE in de regio te versnellen. Dit loopt van circulair inkopen en aanbesteden tot gerichte dienstverlening aan het MKB in de regio.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Met het verschijnen van het NPCE zal men vanuit het Rijk tot uitvoering van dit programma willen komen. De inzet is om hierover tot bestuurlijke afspraken te komen met de medeoverheden, zodat ook de randvoorwaarden voor succesvolle invoering kunnen worden geborgd. De inzet vanuit provincies ten aanzien van MKB Dienstverlening zal ook vanuit die opgave worden opgepakt.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Provincies hebben zich verbonden om via de Krachtenkaart CE samen in te zetten op het versterken van CE in de regio. Middels provinciale Kansencarten geven zij ook aan waar ze binnen provincies op inzetten.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

I&W | EZK | VNG | VNO-NCW | MKB NL

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? MTH, met name i.v.m. regelgeving over afvalstoffen. K&E omdat CE een belangrijke bijdrage kan leveren aan het realiseren van de klimaatdoelstellingen.

Dossier: Innovatiebeleid

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Via verschillende sporen zetten provincies in op innovatiebeleid. Het gaat zowel om het aanjagen van innovatie als het zorgdragen dat innovaties ook daadwerkelijk landen in de regionale economie. Middels EU-fondsen zoals EFRO, landelijke regelingen zoals MIT en VFF, maar ook met eigen regelingen. De ROM's (Regionale Ontwikkelings Maatschappijen), waar provincies grootste aandeelhouder van zijn, zijn voor het aanjagen van innovatie een belangrijke speler/ uitvoerder in de regio. Sinds kort zijn de ROM's landsdekkend en verenigd in ROM's NL.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Het missiegedreven beleid (MTIB) wordt in 2023 herijkt. Provincies zetten daarbij, gezamenlijk met de ROM's, in op een betere verankering van de regionale component en op valorisatie. Het aanbod daartoe wordt ontwikkeld in gezamenlijkheid en moet na de zomer landen in het nieuwe innovatie convenant en daaraan gelieerde innovatie agenda's.

Met het ontstaan van het landelijk netwerk van ROM's, wordt nieuw landelijk beleid ontwikkeld. Onderdeel daarvan zijn ondermeer een landelijke aandeelhoudersinstructie, een landelijk jaarplan (motie Amahaouch) en de doorontwikkeling naar ROM's 3.0.

Dit jaar worden de EU fondsen, zoals EFRO, aan een midterm review onderworpen. Daarmee worden ook de eerste stenen in de vijver gelegd voor de volgende periode vanaf 2027.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Er is nauwe samenwerking met EZK op het gebied van Rijk-Regio, voortkomend nog uit het Herstelplan Regionale

dossier

Economie ten tijde van Corona dat ook door EZK is omarmd. Dit wordt omgezet / doorgezet in bovenstaande ontwikkelingen.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

EZK | RvO | ROM's NL | VNG | VNO-NCW | MKB NL

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? HNP, K&E

Dossier: Dienstverlening

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

In 2022 is het advies van het Comité voor Ondernemerschap verschenen. Hierin wordt geadviseerd om te komen tot een ontwikkelagenda voor MKB Dienstverlening met landelijke afspraken op hoofdlijnen waarin wordt opgenomen wat ondernemers nodig hebben en hoe dat georganiseerd wordt. Daarnaast adviseert het Comité om een specifieke aanpak te ontwikkelen voor digitalisering, verduurzaming en arbeidsmarkt. Op 1 januari is een Kwartiermaker gestart die invulling moet geven aan deze aanbeveling. Provincies zijn/worden bij beide sporen betrokken.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Het uitvoering geven aan de adviezen van het Comité vraagt in eerste instantie positiebepaling namens de gezamenlijke provincies en vervolgens het invulling geven aan overeengekomen afspraken.

Op het terrein van CE en Digitale Economie zijn provincies al bezig om het aanbod aan dienstverlening in kaart te brengen, te analyseren en in afstemming met het Rijk, tot vervolgstappen te komen zodat de inzet van de dienstverlening effectiever wordt.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Gezamenlijke inzet van provincies en met Rijk, VNG, VNO/NCW en MKB NL in vervolg op het Herstelplan Regionale Economie. Dit zal naar verwachting landen in landelijke afspraken in de tweede helft van 2023.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

EZK | VNG | ROM's NL | RvO | KvK | VNO-NCW | MKB NL

Ruimtelijke Ontwikkeling, Water en Bodem & Wonen

Managementsamenvatting

In de afgelopen bestuursperiode heeft het accent voornamelijk gelegen in het positioneren van de provincies ten aanzien van de woningbouwopgave. Daarom zijn provincies medeondertekenaar van de [Actieagenda wonen](#) van Aedes. Deze inspanningen hebben geresulteerd in erkenning van de regierol van provincies in de woningbouwopgave: alle provincies hebben op 13 oktober 2022 de provinciale woningbouwafspraken met de minister ondertekend die de basis vormen voor de af te sluiten woondeals en vervolgens voor de versnelde realisatie van 900.000 woningen tot en met 2030. Dankzij de strategische propositie van 'rol in de ruimte' is er ook erkenning van de provinciale regierol in de ruimtelijke ontwikkeling. Met behulp van het – in december 2022 – gepubliceerde Startpakket komen alle 12 provincies in oktober van dit jaar met een integraal ruimtelijk voorstel waarin de nationale opgaven zijn verbonden met de provinciale opgaven. Dit voorstel vormt de basis voor enerzijds de te maken bestuurlijke afspraken tussen provincies en kabinet en anderzijds de nieuwe Nationale Omgevingsvisie in 2024.

dossier

Daarnaast is de wettelijke taak van provincies voor waterkwaliteit en grondwater de afgelopen jaren versterkt met het maken van bestuurlijke afspraken om het bereiken van de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) een impuls te geven. Deze opgave wordt komend jaar verder uitgewerkt in het provinciale programma landelijk gebied.

Dossier: Wonen

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Werkend vanuit de bestuurlijke opdrachten om provincie te positioneren en te instrumenteren en de woningmarkt voldoende investeringsvermogen te geven, hebben de gezamenlijke provincies de Actieagenda wonen van Aedes mede ondertekent. Dat heeft er onder meer toe geleid dat de verhuurdersheffing is afgeschaft en tegelijk de Woningbouwimpuls en Volkshuisvestingsfonds zijn bestendig. Tevens heeft het IPO een propositie wonen en bereikbaarheid opgeleverd met als leidend beginsel: 'de juiste woning op de juiste plek voor de juiste doelgroep', die input heeft geleverd in de rijksprogramma's.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

De toegekende regierol van provincies op het gebied van volkshuisvesting wordt komend jaar verankerd in de Wet versterking regie volkshuisvesting. Daarbij moet belangenbehartiging worden gepleegd op voldoende (doorzettings)instrumentarium. Er wordt ook nagedacht over actieve grondpolitiek. Tevens zal water en bodem sturend een belangrijk sturend mechanisme worden voor keuzes en inrichting van woningbouwlocaties.

Daarnaast is voor een toekomstbestendige woningbouw meer invulling nodig voor aspecten als klimaatadaptatie, natuurinclusiviteit, bereikbaarheid en levering van energie en drinkwater. Een deel daarvan zal normerend worden

opgenomen in toekomstige regelgeving, dat leidt tot een level playing field en industrialisatie kan bevorderen. Ook zullen er experimentele woonwijken worden gerealiseerd met een decentrale duurzame energieopwekking.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Met het aantreden van het nieuwe kabinet is een sterke impuls uitgegaan om de woningbouw te versnellen, betaalbaarder te maken en meer sociale huurwoningen te realiseren onder meer voor urgente doelgroepen. Tevens heeft het kabinet geld vrijgemaakt voor de investeringen in bereikbaarheid ten behoeve van woningbouw waarover afspraken zijn gemaakt in het bestuurlijk overleg MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport). Ook hebben alle 12 provincies op 13 oktober 2022 provinciale woningbouwafspraken gemaakt over aantallen woningen, aandeel betaalbaarheid, sociale huurwoningen die tot en met de provinciale verkiezingen een uitwerking krijgen in te sluiten woondeals met gemeenten, voorzien van tenminste steunverklaringen van woningcorporaties. Belangrijk en voortdurend aandacht vragend aspect betreft de wederkerigheid van afspraken. Er zijn momenteel nog teveel belemmeringen die een vlotte woningbouw in de weg staan. Er is geen gebrek aan voldoende plannen en locaties, maar wel aan financiële middelen om publieke onrendabele toppen in woningbouw af te dekken, gebrek aan stikstofruimte om vergunningen af te geven, en gebrek aan capaciteit bij gemeenten en marktpartijen.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

BZK/VRO, I&W, EZK en LNV | VNG | Aedes | NEPROM | Bouwend Nederland | Alle 30 partners van de actieagenda wonen

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere

dossiers/programma's en met BIJ12? De belangrijkste koppelingen liggen op vlak van energie- en

dossier

drinkwatervoorziening, creëren van voldoende stikstofruimte om vergunningverlening los te trekken en de ruimtelijke puzzel.

Dossier: Water

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Met het oog op de bestuurlijke opdrachten heeft het IPO voor KRW met oog op afspraken in kader van Delta-aanpak waterkwaliteit een position paper gemaakt, die ook benut is in het vormgeven van het 7e Nitraatprogramma (NAP); eveneens voor Ruimtelijke adaptatie, voor grondwater als input voor de Studiegroep grondwater en voor water en bodem sturend. Er is hernieuwde aandacht voor wateroverlast als gevolg van de gebeurtenissen in Limburg in 2021, resulterend in aanbevelingen gedaan voor de beleidstafel hoogwater en wateroverlast. In 2019 is eenzelfde beleidstafel ingericht geweest voor droogte, ingegeven door de droge zomer van 2018.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

De verwachting is dat de EU extra regels gaat stellen voor waterkwaliteit, zoals bleek bij het afbouwen van de derogatie, de wijziging van de EU-richtlijnen Kaderrichtlijn water (KRW), grondwaterrichtlijn (GWR) en richtlijn prioritair stoffen (RPS). Tegelijkertijd dat het niet halen van de doelen van de KRW in 2027 vergunningverlening ernstig kan gaan belemmeren, vergelijkbaar met stikstof. Naast de bestuurlijke afspraken Deltaaanpak, die al een impuls gaven om de KRWdoelen te halen, werken provincies nu om in het kader van NPLG uitvoering te geven aan het 7e NAP, met name bufferstroken in beekdalen, zodat de belasting met nutriënten snel gaat dalen. Tevens is er een traject opgezet om zicht te houden op de uitvoering en realisatie van de afgesproken maatregelen voor het halen van de doelen van de KRW.

Tevens is een EU bodemgezondheidswet/ verordening in de maak, die beperkingen gaat stellen aan graven en verplaatsen van grond en tevens moet leiden tot een rem op bodemafdekking en wellicht “no netto landtake” gaat inhouden. Dit betekent dat ruimtelijke ontwikkelingen als woningbouw, bedrijventerreinen en infrastructuur niet zomaar buitenstedelijk nog mogelijk zijn.

Daarnaast wordt gewerkt aan een klimaatadaptieve, natuurinclusieve maatlat, die omgezet gaat worden in regelgeving voor de bouw en gebiedsontwikkeling, waarbij de provinciale inzet is dat deze extra ambities ook voorzien zijn van een adequaat financieel arrangement.

Dit jaar worden ook de nieuwste klimaatscenario's van het KNMI verwacht.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Er zijn bestuurlijke afspraken gemaakt in het kader van de Delta-aanpak om het bereiken van een goede waterkwaliteit een impuls te geven. Voor water en bodem sturend wordt dit jaar een uitvoeringstrategie ontwikkeld.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

UvW | VNG | VEWI | I&W

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

Deze liggen met name ten aanzien van de aankomende Europese bodemgezondheidswet, maar ook met Vitaal Platteland en IPSN in kader van 7e NAP, derogatie, landbouwakkoord, provinciale programma's landelijk gebied (stikstofaanpak), woningbouwopgave, GRIP op grote ruimtevragers. Ruimtelijke Ontwikkeling, Water en Bodem & Wonen

Dossier: Ruimtelijke ontwikkeling

dossier

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Onze strategische propositie 'rol in de ruimte' heeft bijgedragen aan de toegekende rol van provincies als gebiedsregisseur en verantwoordelijk gemaakt om te komen tot een integraal ruimtelijk voorstel in oktober 2023 en het provinciaal ruimtelijk arrangement, bestaande uit bestuurlijke afspraken met het kabinet in december. Provincies zijn tevens verantwoordelijk gemaakt de ruimtelijk structurerende keuzes uit de beleidsbrief water en bodem sturend om deze in gebiedsprocessen en gebiedsprogramma mee te nemen en zijn ook in het NPLG verantwoordelijk gemaakt voor het halen van de doelen op het gebied van natuur/ stikstof, water (KRW) en klimaat.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

In 2023 leveren alle provincies een integraal ruimtelijk voorstel op dat enerzijds de basis vormt voor het af te sluiten provinciaal ruimtelijk arrangement, inhoudende bestuurlijke afspraken en anderzijds het fundament vormt voor de nieuwe Nationale Omgevingsvisie in 2024.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

De afspraak is gemaakt dat provincies aan de slag gaan met de opgeleverde Startpakketten en via een ruimtelijke puzzelfase komen tot een integraal ruimtelijk voorstel.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

BZK | EZK | LNV | I&W | VNG | UvW

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? Met water en bodem sturend als onderlegger van de puzzel, voor perspectief 1 met NPLG, voor perspectief 2, met GRIP en energietransitie (RES en pMIEK) en voor perspectief 3 met woningbouw.

Dossier: Omgevingswet

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Al sinds 2016 werken de provincies aan de implementatie van de Omgevingswet. Dit betreft zowel een aanpassing van het juridisch instrumentarium, als nieuwe digitale systemen en een verandering in gedrag en werkwijze. De wet zou aanvankelijk 1 januari 2018 inwerkingtreden. Door complexiteit, aanvankelijk met betrekking tot de wetgeving en vervolgens met betrekking tot het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO), is de invoering van de wet inmiddels vijf keer uitgesteld. Door het uitstel hebben provincies werkzaamheden opnieuw moet doen en twee stelsels naast elkaar in de lucht gehouden. Het DSO is inmiddels zover gevorderd dat, met hulpconstructies als de tijdelijke alternatieve maatregelen (TAM) en het zicht op het werk dat nog moet gebeuren, er vertrouwen is dat de Omgevingswet op 1 januari 2024 verantwoord in werking kan treden. Provincies zullen op 1 januari 2024 inhoudelijk ver genoeg zijn om minimaal te voldoen aan het niveau voor inwerkingtreding.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Inwerkingtreding van de Omgevingswet is nu voorzien op 1 januari 2024. De Staten-Generaal moeten op het moment van schrijven nog instemmen met de invoering op deze datum. Ook na inwerkingtreding moet er nog veel gebeuren, zowel in de implementatie bij provincies als bij de ontwikkeling van het Digitaal Stelsel (DSO). Na 1-1-2024 gaan we in de praktijk werken met de Omgevingswet en het DSO. Er zullen calamiteiten zijn en dingen die niet goed werken. Calamiteiten en issues moeten snel worden opgepakt. De eindambitie voor het DSO, het zogenoemde scenario 3, moet in 2029 gerealiseerd zijn.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

dossier

De afspraken rondom de invoering, de verdeling van de kosten en het beheer van DSO-LV liggen vast in 3 akkoorden: het Bestuursakkoord implementatie Omgevingswet uit 2015, het Financieel Akkoord uit 2016 en het Beheerakkoord uit 2018. De komende periode zal via monitoring en evaluatie beoordeeld moeten worden of de afspraken die destijds gemaakt zijn, nog passend zijn gezien de ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden. In deze fase is veel interbestuurlijke discussie te verwachten over scope, tijd en geld, omdat er nog een forse ontwikkelopgave ligt, de beheerorganisatie DSO-LV nog niet volledig is ingericht en er nog geen overeenstemming is over een sluitende meerjarenbegroting.

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

BZK | I&W | VNG | UvW | Omgevingsdienst NL

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? Door het nieuwe wettelijk instrumentarium en het digitale stelsel heeft de Omgevingswet een relatie met vrijwel alle voor de provincies relevante dossiers in het ruimtelijke domein, zoals bijv. VTH, energietransitie, wonen en landelijk gebied.

Binnen het IPO zet het IPO-bureau in Den Haag zich in voor belangenbehartiging, coördinatie strategisch opdrachtgeverschap, financiële advisering en communicatie. BIJ12 zet zich in voor coördinatie van het tactisch opdrachtgeverschap, coördinatie van gebruikersinput en inhoudelijke expertise vanuit de provincies, ondersteuning kennisdeling en levert inhoudelijke expertise. Deze samenwerking binnen de vereniging levert een stevige positie op voor de provincies in relatie tot het Rijk in het DSO.

Stikstof

IPSN

Managementsamenvatting

De Interprovinciale Programmaorganisatie Stikstof en Natuur (IPSN) heeft als hoofddoel de provincies beter in staat te stellen aan hun integrale opgave voor stikstofreductie en natuurverbetering te voldoen, de hiervoor benodigde beleidskeuzes te maken, maatregelen uit te voeren en hierover duidelijke (samenwerkings)afspraken met het Rijk te maken. Drie programmalijnen dragen aan dit hoofddoel bij: 1) Uitvoeringsbeleid en ondersteunend instrumentarium; 2)

Beleidsontwikkeling gebiedsgerichte aanpak en 3) Strategie en visie landelijk gebied. Een vierde programmalijn ondersteunt het (inter)bestuurlijke besluitvormingsproces.

Door de slechte staat van de natuur staat vergunningverlening steeds verder onder druk en is sprake van een toenemend aantal intrekings- en handhavingsverzoeken. Zekere en geborgde maatregelen zijn nog onvoldoende aanwezig om deze patstelling te doorbreken. Dit legt een grote druk op de uitvoeringscapaciteit van provincies. Nadere bestuurlijke afspraken zijn nodig ten aanzien van het legaliseren van PAS-melders, regie over de uitgifte van stikstofruimte uit de stikstofbanken, generiek beleid en betrouwbare informatiesystemen voor monitoring & data.

De uitwerking van de piekbelastersaanpak en de uitvoering daarvan (inclusief het verplichtende spoor) zullen de komende tijd veel impact hebben op de vergunningverlening en de gebiedsprogramma's die door de provincies worden opgesteld. De IPSN ondersteunt de provincies bij de gebiedsprogramma's door beleidsbeïnvloeding met betrekking tot de (indicatieve) doelen en de

budgetverdeling, de handreiking gebiedsprogramma's, het spelregelkader transitiefonds en beëindigingsregelingen zoals de LBV en de LBV+. De IPSN draagt ook bij aan pilots voor de gebiedsprogramma's (die weer kunnen leiden tot aanpassingen van beleidsdocumenten) en het opzetten van een monitoringssystematiek voor doelbereik.

Met name het landbouwakkoord en het definitieve NPLG vragen nog om politieke keuzes. De hierbij behorende wederkerige verantwoordelijkheid tussen Rijk en provincies – onder andere met betrekking tot generiek beleid, uitvoerbaarheid en beschikbaarheid van middelen (geld, kennis en capaciteit) – is voor de provincies van groot belang resp. is medebepalend voor definitieve afspraken over (de verdeling van) de doelen voor klimaat, natuur en water. De uitkomsten van natuurdoelanalyses vergroten voorts de urgentie om aanvullende maatregelen te nemen. Dit vraagt om politieke besluitvorming bij Rijk en provincies.

Dossier: Uitvoeringsbeleid VTH en ondersteunend instrumentarium

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

» VTH algemeen: Door de slechte staat van de natuur staat de vergunningverlening steeds verder onder druk en is sprake

van een toenemend aantal intrekings- en handhavingsverzoeken. Zekere en geborgde maatregelen zijn nog onvoldoende aanwezig om deze patstelling te doorbreken en legt een grote druk op de uitvoeringscapaciteit van provincies.

» Legalisatie PAS-melders: Legalisatie van PAS-melders is minder ver dan gehoopt. Regels omtrent additionaliteit en staatssteun werpen beperkingen op.

dossier

- » Extern salderen en stikstofbanken: Extern salderen is momenteel één van de weinige manieren voor het verlenen van natuurvergunningen. Zowel landelijke als provinciale stikstofbanken worden geleidelijk gevuld.
- » Piekbelasters: In aanvulling op het landelijke pakket aan maatregelen en de uitwerking van de gebiedsprogramma's wordt de aanpak piekbelasters uitgevoerd.
- » Monitoring, (stikstof)data en AERIUS:
  - » Betrouwbare en deelbare data (AVG) vormen een belangrijke randvoorwaarde om als provincies uitvoering te kunnen geven aan de aanpak van het stikstofdossier.
  - » Met de uitvoering krijgt een daarop afgestemde monitoring steeds meer vorm.
  - » Provincies zijn van medeopdrachtgever, key-user geworden in nieuwe governance AERIUS.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » VTH algemeen:
  - » Doorvoeren vergunningplicht intern salderen, afspraken over extern salderen en aanpak latente ruimte.
- » Onderzoek naar toezicht en handhaving van natuurvergunningen omtrent stikstof.
- » Legalisatie PAS-melders: Steeds meer verzoeken tot handhaving; nadere bestuurlijke afspraken nodig voor knelpunten voor legaliseren en generiek beleid.
- » Extern salderen en stikstofbanken: Bestuurlijke afspraken over regie op de uitgifte van stikstofruimte.

- » Piekbelasters:
  - » Aanpak piekbelasters moet oplopen met gebiedsprocessen. Uitvoering voorzien april 2023.
  - » Besluitvorming nodig over de uitvoering over rol van Rijk en provincies, incl. verplicht spoor.
- » AERIUS: Advies van Adviescollege ICT over AERIUS, en bestuurlijke reactie van de minister.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

- » VTH algemeen:
  - » Natuurdoel Analyse (NDA)-oordelen "ja, mits" of "nee, tenzij" vraagt van provincies bij vergunningaanvragen extra en bijzondere zorgvuldigheid.
  - » Vergunningplicht intern salderen en inperken latente ruimte in AMvB.
  - » Aangescherpte spelregels extern salderen omtrent elkaar informeren, prioritering en afroming voor natuur.
- » Legalisatie PAS-melders: Wettelijke opdracht Rijk legaliseren Pas-melders uiterlijk februari 2025.
- » Piekbelasters: Evaluatie najaar 2023 voortgang vrijwilligheid bij aanpak piekbelasters.

Dossier: Beleidsontwikkeling gebiedsgerichte aanpak

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

- » Input geleverd [position paper Stikstofplan](#) van de provincies [stikstofplan_def.pdf](#) (ipo. nl) > .
- » Advies aan de Minister voor Natuur en Stikstof over de richtinggevende doelen per provincie is grotendeels overgenomen door het Rijk.

dossier

- » Beleidsbeïnvloeding NPLG: doelen, handreiking en spelregels transitiefonds gebiedsprogramma's. leggen, uitvoeren Notitie Reikwijdte en Detailniveau en planMER NPLG.
- » Agenderen en uitvoeren van praktijkpilots gebiedsprogramma's NPLG. Lange termijn (vanaf 2024):
- » Introductie van regiodagen voor interbestuurlijke kennisdeling en samenwerking. » Doorontwikkeling en uitvoering gebiedsprogramma's en maatregelpakketten.
- » Provinciale belangen ingebracht voor het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering onder de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). **Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?**
- » Bronmaatregel – MGA-1: afstemming met LNV over uitvoerbaarheid van deze regeling. » Provincies onderschrijven de doelen van Wsn, PSN en NPLG.
- » Expertise ingebracht bij pilot grondbank. » Provincies nemen hun verantwoordelijkheid en voeren regie op hoe die doelen bereikt kunnen worden.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Korte termijn (tot eind 2023):

- » Aanpassing Handreiking gebiedsprogramma's en Spelregelkader Transitiefonds o.b.v. pilot uitkomsten. » Provincies hechten aan wederkerige verantwoordelijkheid tussen Rijk en provincies. Dit zit in nationale generieke maatregelen, uitvoerbaarheid, middelen (geld, kennis en capaciteit). Voor capaciteit zijn de uitkomsten van het lopende Artikel 2 (Financiële Verhoudingswet) onderzoek van belang.
- » Indicatieve budgetverdeling van het transitiefonds. » RTLG is formeel vanaf oktober 2022 inwerking getreden, het IPO is namens provincies, UvW en VNG medeopdrachtgever.
- » In gebiedsprogramma's verwerken: sectordoelen industrie en mobiliteit stikstof; regionale doelen natuur en klimaat; Landbouwakkoord, Aanpak Piekbelasting, NDA's, adviezen Ecologische Autoriteit.
- » Inwerkingtreding beëindigingsregelingen LBV en LBV+ na notificatie op staatssteun in Brussel (MGA2, Lbv, Lbv+).
- » Data- en monitoringsystematiek voor de gebiedsprogramma's voor opstellen, uitvoeren en doelbereik.
- » Vakberaad grondzaken o.a. voor inzet Nationale Grondbank (NGB) en provinciale grondbanken bij transitie landelijk gebied.
- » Juridische borging NPLG met ter inzage

Dossier: Strategie en visie landelijk gebied

Wat is er in het verleden al gebeurd/bereikt rondom dit dossier?

Inzet voorbereid voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), met o.a.:

- » een position paper landbouw (zie ook dossier BAC VP)
- » een verkenning generiek beleid
- » een verkenning naar consequenties van komende wijzigingen in natuurdoelen.

dossier

Er is met provincies gestart met ontwikkeling van Natuurdoelanalyses (NDA's), Daarbij:

- » is invulling gegeven aan de wettelijke verplichting (Wet Natuurbescherming),
- » is een handreiking ontwikkeld voor het opstellen van Natuurdoelanalyses,
- » zijn afspraken gemaakt over toetsing door de Ecologische Autoriteit (EA),
- » zijn handelingsopties ontwikkeld voor VTH indien op basis van Natuurdoelanalyses blijkt dat behoud en herstel van natuur niet is gewaarborgd.

In het plan van aanpak voor integrale natuurmonitoring (de businesscase Programma Natuur) is opgenomen hoe kan worden aangesloten op de stikstofaanpak.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

- » Wijzigingen wetgeving: Provinciale inbreng nodig op komende EU-verordening natuur en wetswijziging omgevingswaarden stikstof (alternatief voor doel 74 % habitattypen onder de kritische depositiewaarde)
- » Doorontwikkeling NPLG en landbouwakkoord:
  - » inzet provincies bepalen o.b.v. verkenning generiek beleid en afspraken maken met het Rijk.
  - » verdere uitwerking van doelen en structurerende keuzes.

- » Natuurdoelanalyses:
  - » provincies leveren natuurdoelanalyses uiterlijk april 2023 op.
  - » toetsing door EA (met kans op vertraging) en verwerking adviezen EA.
  - » mogelijke consequenties voor VTH en toenemende noodzaak tot bestuurlijke afspraken over aanvullende maatregelen.
- » Natuurmonitoring: focus en prioritering in uitvoeringsplan nodig voor aansluiting op de stikstofaanpak. Dit is ook nodig om kennishiaten in de natuurdoelanalyses te dichten.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

De hoofdrichting is bepaald: er is een transitie nodig van het landelijk gebied om (internationale) doelen voor klimaat, natuur en water te realiseren en landbouw perspectief te bieden.

Met name het landbouwakkoord en het definitieve NPLG vragen nog politieke keuzes. Dat hangt ook samen met de keuzes die nodig zijn ten aanzien van generiek beleid. Dit is medebepalend voor definitieve afspraken over (verdeling van) doelen voor klimaat, natuur en water.

De uitkomsten van natuurdoelanalyses vergroten nog eens de urgentie om aanvullende maatregelen te nemen. Dat vraagt politieke besluitvorming bij Rijk en provincies.

Dossier: IPSN Algemeen

Wie zijn de belangrijkste stakeholders op dit dossier?

RVO | RIVM | WUR | PBL | Ministeries van LNV, I&W, BZK, EZK en Defensie | UvW | VNG |

Kernpunten Per

dossier

Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLG) | Ecologische Autoriteit | Versnellingsakkoord partners: LTO, Bouwend Nederland, VNONCWMKB, Natuur en Milieu, Natuurmonumenten) |

Voortouwnemers Natura 2000 beheerplannen (LNV, I&W, provincies, Defensie) | Vanuit provinciale regierol gebiedsprogramma's ook: Landbouwsector, Ketenpartners landbouw, Waterschappen, Gemeenten en Terreinbeherende organisaties

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

- » Programma Vitaal Platteland (IPO):
Programma Natuur fase I en II (IPO/LNV) inclusief Agenda Natuurinclusief, Bossenstrategie etc. Propositie Landbouw: perspectief landbouw en Landbouwakkoord, Doelensystematiek N2000, Voortgangsrapportage natuur, Monitoring.
- » Programma Ruimtelijke Ordening, Water en Wonen (IPO): Water en bodem sturend, KRW, NOVI/NOVEX, Omgevingswet.
- » Programma Klimaat (IPO) Sectordoelen Industrie en Mobiliteit i.r.t. doelen voor Landbouw.
- » BIJ12: BIJ12 en IPSN werken nauw samen. Zo verzorgt/levert BIJ12 kennis en capaciteit, diensten en producten aan (provincies en) IPSN o.a. vanuit Unit Stikstof&Natura2000, Unit NINB, BIJ12 Campus en Informatiepunt (BIJ12).

IPO werkgeverszaken werkt aan drie beleidsopgaven: het afsluiten van de cao provinciale sector, het doorontwikkelen en borgen van goed provinciaal en publiek werkgeverschap en de rechtspositie en integriteit van politiek ambtsdragers.

Komende maanden werken we aan verdere uitwerking van de proces- en studieafspraken uit de cao 2022-2023 en het optimaliseren en herinrichten van processen. De onderhandelingen voor een nieuwe cao starten in september van dit jaar. Interprovinciaal wordt samen met de ambtelijke adviescommissie (AAC) Werkgeverszaken invulling gegeven aan het ontwikkelen en borgen van goed provinciaal en publiek werkgeverschap. Binnen de ambtelijke adviesgroep werkgeverszaken vindt op dit moment het gesprek plaats over de invulling van rol en verantwoordelijkheid als collectief binnen het beleidsveld HRM.

Intersectoraal wordt het ontwikkelen en borgen van goed provinciaal en publiek werkgeverschap vormgegeven met de stichting Zelfstandig Publieke Werkgevers (ZPW). Komende periode zal in dat verband met name in het teken staan van de pensioenstelselherziening en de onderhandelingen over een nieuwe pensioenregeling. Namens de provincies behartigt IPO Werkgeverszaken daarnaast ook in de komende periode de belangen inzake de beloning, onkostenvergoedingen en andere arbeidsvoorwaarden van gedeputeerden, Commissarissen van de Koning en Statenleden bij het overleg met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Werkgeverszaken

Managementsamenvatting

dossier

Dossier: Collectieve arbeidsovereenkomst (cao)

Belangrijkste gebeurtenissen in dit dossier IPO werkgeverszaken behartigt conform bestuurlijke opdracht de belangen van de provinciale werkgevers in de onderhandelingen met de vakbonden over de arbeidsvoorwaarden in de sector. Als primair strategisch adviseur van de bestuurlijke onderhandelingsdelegatie en gesprekspartner voor de ambtelijke adviesgroep werkgeverszaken (AAC werkgeverszaken) wordt gewerkt aan moderne arbeidsvoorwaarden. In juni 2022 is op basis van vooraf vastgesteld onderhandelingskader een onderhandelaarsakkoord bereikt over de cao met looptijd van 1-1-2022 t/m 31-12-2023. Vanaf begin 2022 is door middel van een interactief co-creatieproces een constructief en creatief samenwerkingsproces tot stand gekomen tussen (jongere)medewerkers, HR-professionals en vakorganisaties om bij te dragen aan een toekomstbestendige set arbeidsvoorwaarden, vastgelegd in de cao.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Tot en met juni 2023 wordt paritair gewerkt aan de verdere uitwerking van de proces- en studieafspraken van de cao 2022-2023. Hierop kan de cao tussentijds worden aangepast. In het najaar van 2023 zal worden gestart met de onderhandelingen voor de cao voor 2024 e.v. De bestuurlijke onderhandelingsdelegatie (BOD) bestaat uit twee gedeputeerden, twee provinciesecretarissen, en een vertegenwoordiger namens de werkgeverscommissies. De BOD stemt met de portefeuillehouders een onderhandelingskader af voor de cao-onderhandelingen. Het afsluiten van de cao is onderdeel van de bestuurlijke opdracht van het IPO. De BOD staat in verbinding met het IPO-bestuur via het bestuurslid van het IPO en met de provinciesecretaris(en) die onderwerpen – eventueel ter consultatie – kunnen voorleggen aan de Kring van provinciesecretarissen (KPS).

De AAC Werkgeverszaken, bestaande uit de hoofden HR van de provincies, geeft gevraagd of ongevraagd advies aan de BOD over de cao en staat in verbinding met de secretaris(en) in de BOD. Het voorzitterschap van de AAC wordt ingevuld door een hoofd HR uit een van de provincies.

De relatie met de vakbonden – lokaal en centraal – vormt een belangrijk onderdeel van het cao-proces. Tijdens de komende cao-onderhandelingen zullen de vakbonden stevig positie innemen om tot verdere koopkrachtverbetering te komen. Het Arbeidsmarkt en ontwikkelingsfonds Provincies (A&O fonds Provincies) heeft een rol bij de uitvoering van cao-afspraken.

In de periode tot de zomer van 2023 wordt naar aanleiding van de evaluatie van het cao-proces van 2021 de governance en het proces om tot een cao te komen beschreven en verder ingericht. Daarbij ligt de focus op een heldere rolverdeling en het inbedden van in het afgelopen cao-proces nieuw geïntroduceerde elementen; zoals het werken met een onderhandelingskader i.p.v. mandaat, het opstellen van een gezamenlijke paritaire visie op werkgeverschap, het werken met een backroom (ambtelijke ondersteuning tijdens de onderhandelingen) en het concept van een ‘ademende cao’ (mogelijkheid van tussentijdse (inhoudelijke) aanpassingen in een langer lopende cao).

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? Vakbonden (FNV, CNV, AAV, CMHF) | 24 sectorwerkgevers die onder de cao vallen/volgers | Arbeidsmarkt en ontwikkelingsfonds Provincies (A&O fonds Provincies).

Dossier: Ontwikkelen en borgen goed provinciaal en publiek werkgeverschap

Intersectoraal

dossier

Belangrijkste gebeurtenissen in dit dossier Namens de provincies borgt IPO, samen met de onderwijssectoren en de andere decentrale overheden, goed werkgeverschap met de stichting Zelfstandig Publieke Werkgevers (ZPW). Binnen ZPW wordt kennis gedeeld en worden de gezamenlijke belangen van de sectorwerkgevers van de onderwijssectoren en decentrale overheden gecoördineerd, geformuleerd en gecommuniceerd. ZPW is gesprekspartner voor het pensioenfonds ABP, kabinet en andere werkgeversorganisaties zoals VNO/NCW/MKB Nederland. Daarnaast stemt IPO Werkgeverszaken ambtelijk af over de ontwikkelingen aan werkgeverszijde met min BZK als coördinerend ministerie en de andere decentrale overheden: o.a. ter voorbereiding van cao-onderhandelingen, onderhandelingen in de Pensioenkamer en consultatie wetgeving.

Wat kunnen we verwachten op korte én lange termijn?

Op de portefeuilles pensioenen, banenafpraak, arbeidsmarkt(beleid) en diversiteit wordt samengewerkt en gelobbyd via ZPW. Een plek aan tafel bij de SER is gewenst, er wordt via ZPW op dit moment deelgenomen aan een aantal SER-werkgroepen. Komende periode zal met name in het teken staan van de invoering van de Wet Toekomst Pensioenen en de onderhandelingen over een nieuwe pensioenregeling. Daarnaast aan de veranderende arbeidsmarkt en arbeidsvoorwaarden als gevolg van huidige economische en maatschappelijke ontwikkelingen.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Wijzigingen in de pensioenregeling komen tot stand door onderhandeling tussen sociale partners in de zogenaamde pensioenkamer van de Raad voor het Overheidspersoneel. De sociale partners bestaan uit vertegenwoordigers van de werkgevers en werknemers uit de 14 overheids- en onderwijssectoren. De ZPW-sectoren worden in de Pensioenkamer vertegenwoordigd door een tweetal

bestuurders van de sectoren en coördinator en adviseur pensioenen van ZPW. De portefeuillehouder werkgeverszaken van het IPObestuur is lid van het bestuur van ZPW.

Sectoraal

Interprovinciaal wordt met de ambtelijke adviescommissie werkgeverszaken (AAC Werkgeverszaken, bestaande uit de hoofden HR van de provincies) invulling gegeven aan de ontwikkeling van de provinciale organisaties en goed werkgeverschap. Onderwerpen voor de komende periode zijn, naast advisering over de cao, onder meer arbeidsmarktprofilering als sector provincies. Binnen de AAC werkgeverszaken vindt op dit moment het gesprek plaats over de invulling van rol en verantwoordelijkheid als collectief binnen het beleidsveld HRM. Het invullen van het portefeuilleschap en inhoudelijke kennis en expertise van de AAC-leden is daarbij een randvoorwaarde. Op dit moment zijn we m.n. door een hoog verloop, nog niet in de beoogde situatie om de strategische adviesrol van de AAC werkgeverszaken voor de BOD op de gewenste manier in te vullen. We werken eraan om dit komende maanden verder in te richten om zo ook de onderwerpen waar we interprovinciaal de krachten bundelen aan te wijzen en vorm te geven.

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12?

VNG | Vereniging Werken Voor Waterschappen (VWVW) | Pensioenkamer Raad voor het Overheidspersoneel (PK ROP) | Overige ZPWpartners sectorvereniging voor het primair onderwijs (PO-Raad) | Branchevereniging van scholen in het middelbaar beroepsonderwijs (MBO-Raad) | Vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs (VO-Raad) | Werkgeversvereniging van de Universiteiten van Nederland (UNL) | Vereniging Hogescholen (VH) | Werkgeversvereniging van kennisintensieve (onderzoeks)organisaties (WVOI)

---

dossier

**Dossier: Rechtspositie en integriteit
politiek ambtsdragers**

Wat zijn de belangrijkste koppelingen met andere dossiers/programma's en met BIJ12? BZK | Beroepsvereniging voor Statenleden (Statenlid.nu) | VNG | UvW.

Belangrijkste taak in dit dossier

Namens de provincies behartigt IPO Werkgeverszaken de belangen inzake de beloning, onkostenvergoedingen en andere arbeidsvoorwaarden van gedeputeerden, Commissarissen van de Koning en Statenleden bij het overleg met BZK. BZK ontwikkelt wet- en regelgeving waarin de rechtspositie van politiek ambtsdragers is vastgelegd, inclusief pensioen. Dit heeft onder meer geresulteerd in een advies over de vergoeding voor Statenleden en uitbreiding van reiskostenvergoedingen voor politiek ambtsdragers.

Verwachtingen op korte en langere termijn Komende periode worden de voorbereidingen getroffen voor de aanbesteding van de uitvoering van het pensioen van politiek ambtsdragers, het APPA-pensioen, in samenwerking met Rijk en Waterschappen.

Veranderingen in het pensioenstelsel voor werknemers hebben ook gevolgen voor de pensioenen van politiek ambtsdragers.

Welke politiek-bestuurlijke afspraken zijn er gemaakt (wat ligt vast) en welke keuzes moeten er nog gemaakt worden?

Het overleg over de rechtspositie wordt zes keer per jaar gevoerd in een ambtelijke werkgroep en twee keer per jaar in een bestuurlijk overleg. Het bestuurlijk overleg bespreekt daar de standpunten van de verschillende decentrale overheden ten aanzien van door BZK beoogde wet- en besluitvorming. IPO Werkgeverszaken bereidt het standpunt van de provincies voor. Ten aanzien van de veranderingen in het pensioen van politiek ambtsdragers dienen zij formeel akkoord te gaan met die veranderingen namens de decentrale overheden, alvorens de Tweede Kamer hierover kan besluiten.

Collega's van het IPO-bureau

Wij verzoeken u prudent om te gaan met de onderstaande foto's en niet te delen met een derde

<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Algemeen Directeur BU12 Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Adviseur ROWW Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Management Assistent Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Junior Strategie Communicatie & Public Affairs Interprovinciaal Overleg</p>
<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Huismeester Facilitair Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Financiële Administrateur Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Regisseur HR Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Directie Interprovinciaal Overleg</p>
<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Adviseur Milieu, Toezicht en Handhaving Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Programmamanager ROWW Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Adviseur Klimaat en Energie Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Project- en programmaondersteuner Mobiliteit Interprovinciaal Overleg</p>
<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Facilitair Manager BU12 Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Receptioniste Facilitair Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Adviseur Bestuursbureau Interprovinciaal Overleg</p>	<p>Interprovinciaal Overleg</p> <p>Adviseur Bestuursbureau Interprovinciaal Overleg</p>

**Programma Directeur
Stikstof en Natuur**
Interprovinciaal Overleg

**Strateeg
Public Affairs en Communicatie**
Interprovinciaal Overleg

**Programmamanager
Werkgeverszaken**
Interprovinciaal Overleg

**Adviseur
Mobiliteit**
Interprovinciaal Overleg

**Adviseur
Mobiliteit, Milieu Toezicht & Handhaving**
Interprovinciaal Overleg

**Juridisch medewerker
Werkgeverszaken**
Interprovinciaal Overleg

**Project- en programmaondersteuner
Werkgeverszaken**
Interprovinciaal Overleg

**Adviseur
Klimaat en Energie**
Interprovinciaal Overleg

**Strategisch Adviseur
Ruimte en Mobiliteit**
Interprovinciaal Overleg

**Junior Strateeg
Communicatie en Public Affairs**
Interprovinciaal Overleg

**Belangenbehartiger
Digitalisering**
Interprovinciaal Overleg

**Management
Assistent**
Interprovinciaal Overleg

**Adviseur
Mobiliteit, Milieu Toezicht en Handhaving**
Interprovinciaal Overleg

**Programmamanager
Milieu, Toezicht en Handhaving**
Interprovinciaal Overleg

**Programmamanager
Stikstof**
Interprovinciaal Overleg

**Programmamanager
Cultuur**
Interprovinciaal Overleg

Collega's van BIJ12

Wij verzoeken u prudent om te gaan met de onderstaande foto's en niet te delen met een derde

<p>Directeur BU12</p>	<p>Consulent AERIUS BU12</p>	<p>Senior Adviseur Juridische zaken BU12</p>	<p>Data Quality Specialist NDFF BU12</p>
<p>Programmamanager BU12</p>	<p>Senior Adviseur Natuurinformatie BU12</p>	<p>Adviseur Faunazaken BU12</p>	<p>Unitmanager Expertisecentrum Stikstof en Natuur BU12</p>
<p>Adviseur Natuur BU12</p>	<p>Programmamanager BU12</p>	<p>Manager Natuurinformatie & Natuurbeheer tvs Plaatsvervangend Directeur BU12</p>	<p>Consulent Informatiepunt BU12</p>
<p>Adviseur Informatievoorziening Natuur BU12</p>	<p>Adviseur Natuurbeheer BU12</p>	<p>Coördinator NDFF BU12</p>	<p>Directie BU12</p>

Programmamanager
BU12

**Manager
GBO Provincies**
BU12

Directiesecretaris
BU12

Adviseur Campus
BU12

**Adviseur Monitoring
Data**
BU12

Afkortingen

Afkorting Betekenis

A&O	Arbeidsmarkt en Ontwikkelingsfonds	CES	Cluster Energie Aanpak
AAC	Ambtelijke AdviesCommissie	CMHF	Centrale van Middelbare en Hogere Functionarissen
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfond	CmK	Cultuureducatie met Kwaliteit
AC	Ambtelijke Commissie	CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
ACSG	Adviescommissie Schade Grondwater	COA	Centraal Orgaan opvang asielzoekers
AERIUS	Een rekenhulp voor het Programma Aanpak Stikstof	CvdR	Comité van de Regio's
AFIR	Alternative Fuels Infrastructure Regulation	DAW	Deltaplan Agrarisch Waterbeheer
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur	DG	Directeur Generaal
ANLb	Agrarisch natuur en landschapsbeheer	DOVA	Decentrale OV-autoriteiten
Appa	Algemene Pensioen- en uitkeringswet Politieke Ambtsdragers	DROW	Duurzame Ruimtelijke Ontwikkeling en Waterbeheer
AV	Algemene Vergadering	DSIH	Dutch Societal Innovation Hub
AVV	Alternatief voor Vakbond	DSO	Digitaal Stelsel Omgevingswet
AZ	Ministerie van Algemene Zaken	DSO-LV	Landelijke Voorziening Digitaal Stelsel Omgevingswet
B&W	Burgemeester en Wethouders van een gemeente	DSP	Documentair Structuurplan
BAC	Bestuurlijke AdviesCommissie	DUMO	Duurzame Mobiliteit
BAL	Besluit activiteiten leefomgeving	EA	Ecologische Autoriteit
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording	EC	Europese Commissie
BC	Bestuurlijke Commissie	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
BCF	BTW compensatie fonds	ERIAFF	European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry
BDU	Brede doeluitkering	ESF	Europees Sociaal Fonds
BIS	Basisinfrastructuur	ESIF	Europese structuur- en investeringsfondsen
BKCO	Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs	ETS	Emission Trade System
BKD	Bestuurlijke Kopgroep Digitalisering	EU	Europese Unie
BKL	Besluit kwaliteit leefomgeving	EV	Externe Veiligheid
BNDW	Beleidsnota Drinkwater	EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
BNG	Betalen naar Gebruik	EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
BO	Bestuurlijk Overleg	FCFS	First Come First Serve
BOb	Bestuurlijk Omgevingsberaad	FET	Formule-E Team
BOD	Bestuurlijke Onderhandelingsdelegatie	FIM	Federatie Instandhouding Monumenten
BOFv	Bestuurlijk Overleg Financiële verhoudingen	FIN	Ministerie van Financiën
BRB	Beraad Ruimtelijk Beleid	FIN	Financiën (programma IPO)
BRG	Bestuurlijke Regiegroep	FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
BRO	Basis Registratie Ondergrond	FTK	Financieel Toetsingskader
Brzo	Besluit risico's zware ongevallen	GES	Gezondheidseffectscreening
BUZA	Ministerie van Buitenlandse Zaken	GIR	Gemeenschappelijke Inspectie Ruimte
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
BZPW	bestuurlijk ZPW	GS	Gedeputeerde Staten
CCV	Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid	GVB	Gemeenschappelijk Visserijbeleid
CdK	Commissaris van de Koning	GWR	Grondwaterrichtlijn
CDS	Centrale Data Omgeving	HNP	Huis Nederlandse Provincies
CE	Circulaire Economie	HOFIN	Hoofden Financiën
IDA	Interprovinciale DigitaliseringsAgenda	HRM	Human Resource Management
IenW	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	HRN	Hoofdrainetconcessie
IFV	Interbestuurlijke en financiële verhoudingen	I&W	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport	IBDS	Interbestuurlijke Datastrategie
		IBIS	Integraal Bedrijventerreinen Informatie Systeem
		IBP	Interbestuurlijk Programma
		IBT	Interbestuurlijk Toezicht
		ICP	Interprovinciale Contactgroep Personeel

IPO	Interprovinciaal Overleg
IPS2E	Interprovinciale Samenwerking Energietransitie en Economie
IPSN	Interprovinciale Programmaorganisatie Stikstof en Natuur
ITS	Intelligente Transportsystemen
J&V	Ministerie van Justitie en Veiligheid
KB	Koninklijk Besluit
KB	Koninklijke Bibliotheek
KenE	Klimaat en Energie
KOB	Kwaliteit Openbaar Bestuur
KPS	Kring van Provinciesecretarissen
KpVV	Kennisplatform Verkeer en Vervoer
KRW	Kaderrichtlijn Water
LBV	Landelijke Beëindigingsregeling Veehouderijen (Plus)
LCW	Landelijke Coördinatiecommissie Waterverdeling
LDS	Landelijk Dekkend Stelsel
LGR	Landelijke Grondwater Register
LHSO	Landelijke Handhavingstrategie Omgevingswet
LKCA	Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LTO	Land- en Tuinbouworganisatie

LVMB	Landelijk Verkeers Management Beraad		
MAP's	EU-milieuctieprogramma's	NHI	Nederlands hydrologisch instrumentarium
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs	NMP	Nationaal Milieuprogramma
MER	Milieueffectrapport	NNN	Natuurnetwerk Nederland
MGA	Maatregel gerichte aankoop en beëindiging veehouderijen	NOVB	Nationaal OV-Beraad
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport	NOVEX	Nederlandse Organisatie voor Executeurs
MIT	Mkb-innovatiestimulering Regio en Topsectoren	NOVI	Nationale Omgevingsvisie
MJA-3/MEE	Meer Jaren Afspraken Energiebesparing en -Efficiëntie	NPCE	Nationaal Programma Circulaire Economie
MKB	Midden en Klein Bedrijf	NPE	Nationaal Plan Energiesysteem
MRB	Motorrijtuigenbelasting	NPLG	Nationaal Programma Landelijk Gebied
MRDH	Metropoolregio Rotterdam Den Haag	NPLW	Nationaal Programma Lokale Warmte
MT	Managementteam (van het IPO)	NPRES	Nationaal Programma Regionale Energie Strategie
MTH	Milieu, Toezicht en Handhaving	NRF	Nationaal Restauratiefonds
MTIB	Missiegedreven Topsectoren en Innovatiebeleid	NSP	Nationaal Strategisch Plan
MVO	Meerjarenagenda Versterking Omgevingsveiligheid MZPW	NTF	Nationaal Toekomstbeeld Fiets
Medewerkers ZPW		OBN	Ontwikkeling en beheer natuurkwaliteit
NAJK	Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt	OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
NAL	Nationale Agenda Laadinfrastructuur	ODNL	Omgevingsdienst NL
NAP	Nitraatactieprogramma	OEM	overige eigen middelen
NAS	Nationale Klimaatadaptatiestrategie	Olo	Omgevingsloket Online
NDA	Natuurdoel Analyse	OM	Openbaar Ministerie
NDFF	Nationale Databank Flora en Fauna	ORDPA	Overleg Rechtspositie Decentrale Politieke Ambtsdragers
NEPROM	Vereniging van Nederlandse Projectontwikkeling Maatschappijen	OTAV	Ondersteunings Team Asielzoekers en Vergunninghouders
NGB	Nationale Grondbank	OV	Openbaar Vervoer
NGR	Nationaal Geo Register	Ow	Omgevingswet
ROB	Raad voor het Openbaar Bestuur	OZB	Onroerendaakbelasting
ROMs	Regionale Ontwikkelings Maatschappijen	PAS	Programma Aanpak Stikstof
ROWW	Ruimtelijke ontwikkeling, Wonen en Water	PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
RPS	Richtlijn prioritair stoffen	PEH	Programma Energiehoofdstructuur
RRF	Recovery and Resilience Facility	PF	Provinciefonds
RTLG	Regieorganisatie Realisatie Transitie Landelijk gebied bij LNV	PFAS	Per- en polyfluoralkylstoffen
RvC	Raad van Commissarissen	PHEV	Plug-in-Hybride Elektrische Voertuigen
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	PHV	IPO Platform Huisvesting Vluchtelingen
RWS	Rijkswaterstaat	PK ROP	Pensioenkamer Raad voor het Overheidspersoneel
RWZI's	Rioolwaterzuiveringsinstallaties	PLeK	Professionalisering Leer- en Kennisnetwerken
SCO	Samenwerkende Centrales van Overheidspersoneel	pMIEK	provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie	PO	Primair Onderwijs
SDG	Single Digital Gateway	POP	Plattelands Ontwikkelings Programma
SDG's	Sustainable Development Goals	PPO	Project- en Programmaondersteuner
SDN	Safety Delta Nederland	PPS	Publiek Private Samenwerking
SER	Sociaal-Economische Raad	PS	Provinciale Staten
SiSa	Single information, single audit	PSN	Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering
SLA	Schone luchtkoörd	PvE	Programma van Eisen
SNL	Subsidiestelsel natuur en landschap	RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
SNM	Strategisch Niche Management	REE	Regionale Economie en Energie
SodM	Staatstoezicht op de mijnen	REKS	Regionale Energie- en Klimaatstrategieën
SPN	Stichting Samenwerkende POI's Nederland	RES	Regionale EnergieStrategie
SPV	Strategisch Plan Verkeersveiligheid	RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
SPV	Strategisch Plan Verkeersveiligheid	RMP	Regionaal Mobiliteitsprogramma
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid	RO	Ruimtelijke Ordening

TAM	Tijdelijke alternatieve maatregelen	VP	Vitaal Platteland
TBO	Terreinbeherende organisatie	VRA	Vervoer Regio Amsterdam
TBOV2040	Toekomstbeeld OV 2040	VRO	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
TdF	Tour de Force	VSO	Verbond voor Sectorwerkgevers Overheid
TEN-T	Trans-Europees Transportnetwerk	VTH	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
THA	Taskforce herijking afvalstoffen	VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en sport
TLN	Transport en Logistiek Nederland	VWVW	Vereniging Werken Voor Waterschappen
UDO	Uitvoerbaarheidstoets Decentrale Overheden	Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
Unie	Unie van Waterschappen	Wdo	Wet digitale overheid
UNL	Universiteiten van Nederland	WKO	Warmte - koude opslag
UO	Uitvoeringsoverleg	WKP	waterkwaliteitsportaal
UvW	Unie van Waterschappen VA	Wnra	Wet normalisering rechtspositie ambtenaren
	Vereniging Afvalbedrijven	Woo	Wet open overheid
VEWIN	Vereniging van Waterbedrijven in Nederland	WRO	Wet Ruimtelijke Ordening
VFF	Vroegefasefinanciering	Wsn	Wet stikstofreductie en natuurverbetering
VH	Vereniging Hogescholen	Wsob	Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen
VHR	Vogel + habitat Richtlijn	WUR	Wageningen Universiteit & Research
VHR	Vogel- en Habitatrichtlijn	WUR	Wageningen University & Research
VIVET	Verbetering Informatievoorziening Energietransitie	ZPW	Stichting Zelfstandig Publieke Werkgevers
VNCI	Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie VNG	ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen
	Vereniging van Nederlandse Gemeenten		
VNO-NCW	behartigt de belangen van ondernemingen over alle sectoren		
VO	Voortzetz Onderwijs		
VOB	Vereniging Openbare Bibliotheken		

SCAN DE QR-CODE OM DE
OVERDRACHTSPAGINA TE
BEZOEKEN

WWW.IPO.NL/OVERDRACHT

Telefoon: 070 888 1212
E-mail: communicatie@ipo.nl

Den Haag
Herengracht 23

MANIFEST VAN DE UTRECHTSE GEMEENTEN VOOR DE STATEN VAN UTRECHT 2023 – 2027

1. Inleiding

Op woensdag 15 maart 2023 worden de verkiezingen gehouden voor Provinciale Staten. Opnieuw een belangrijk moment. Niet alleen voor de bijna 1,4 miljoen inwoners van de provincie Utrecht, maar zeker ook voor de 26 Utrechtse gemeenten. Deze gemeenten hebben immers als medeoverheid veel te maken met het provinciebestuur. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten afdeling Utrecht vraagt nu via dit Manifest aandacht voor een aantal onderwerpen, zeker van hen die het nieuwe provinciebestuur gaan vormen. De Utrechtse gemeenten en regio's rekenen er op dat de onderwerpen in dit Manifest plus de bijbehorende opmerkingen en oproepen de aandacht krijgen die deze verdienen en gaan daarover graag met bestuurders van de provincie in gesprek.

Tijdens zijn Najaarscongres op 18 november 2022 heeft het bestuur van de VNG Utrecht al actief informatie opgehaald voor dit Manifest. Ook is er eind november een oproep gedaan aan alle gemeenteraden en colleges van burgemeester en wethouders alsmede de drie regio's (U-10*, Regio Amersfoort** en Regio Foodvalley***) hun inbreng te leveren voor het Manifest van de Utrechtse gemeenten. De diverse bijdragen – als bijlagen toegevoegd aan dit document – en de tijdens het congres opgehaalde informatie zijn verwerkt en vervolgens is dit Manifest door het bestuur van de VNG Utrecht vastgesteld.

Het Manifest is op woensdag 8 februari 2023 aangeboden aan de commissaris van de Koning, de heer Hans Oosters. Het vormt een relevant gespreksonderwerp tijdens het verkiezingsdebat van de VNG Utrecht op 13 februari 2023 in het Huis voor de provincie. Aan dat debat nemen vertegenwoordigers deel van diverse politieke partijen en groeperingen die aan de Statenverkiezingen meedoen.

De hoofdthema's van dit Manifest zijn:

- Bestuurlijke samenwerking
- Groen, water en landschap
- Transitie Landelijk gebied
- Mobiliteit en bereikbaarheid
- Wonen
- Economie
- Gezondheid
- Energie en klimaat

- **U-10: deelnemende gemeenten: Bunnik, De Ronde Venen, Stichtse Vecht, Woerden, Montfoort, Oudewater, Lopik, IJsselstein, Vijfheerenlanden, Utrecht, Nieuwegein, Houten, Zeist, De Bilt, Wijk bij Duurstede en Utrechtse Heuvelrug;*
- ***Regio Amersfoort: deelnemende Utrechtse gemeenten: Amersfoort, Baarn, Bunschoten, Eemnes, Leusden, Soest en Woudenberg;*
- ****Regio Foodvalley: deelnemende Utrechtse gemeenten: Renswoude, Rhenen en Veenendaal.*

2. Kern van de oproep

Met gemeenten samenwerken aan de realisatie van het integraal ruimtelijk perspectief

De opgaven in de provincie Utrecht zijn groot, maar de ruimte is schaars. We moeten daarom samenhangende afwegingen maken, functies combineren en slim met onze ruimte omgaan. Gemeenten hebben zich in de afgelopen jaren daarom van onderop georganiseerd in regionaal verband en zich gecommitteerd aan de realisatie van een grondig doorleefd en gezamenlijk integraal ruimtelijk perspectief. Zij werken graag samen met de provincie aan de realisatie van dit perspectief en roepen op gebruik te maken van het werk dat zij de afgelopen jaren al gedaan hebben, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van de opdracht van het Rijk om met het provinciaal startpakket de puzzel te gaan leggen voor de ruimtelijke inpassing van opgaven op het gebied van groen, water en landschap, wonen, mobiliteit, economie, klimaat en energie.

Samen consistent en betrouwbaar handelen richting het Rijk

Als provincie en gemeenten hebben wij partners zoals het Rijk hard nodig. Blijvend en gezamenlijk investeren in de gerichte en herkenbare positionering van de regio helpt daarbij. Belangrijk is dan wel dat wij ons aan het Rijk betrouwbaar en consistent tonen: afspraak is afspraak en genomen besluit is genomen besluit. Een voorbeeld is dat we voor het BO MIRT 2023 met de ministers van IenW en BZK afspraken hebben gemaakt over het verder uitwerken van het programma Regiopoorten: gemeenten roepen daarom op deze afspraken met hen waar te gaan maken.

Laten zien dat de provincie het middenbestuur vormt voor alle inwoners, raden en colleges

Elke overheid heeft natuurlijk haar eigen politieke programma's en akkoorden, maar met elkaar staan wij voor dezelfde maatschappelijke opgaven. Gemeenten moedigen u aan om deze majeure opgaven telkens leidend te laten zijn. Een voorbeeld ligt in de noodzaak de kleinere en middelgrote kernen leefbaar en vitaal te houden: de inwoners van deze kernen zijn gebaat bij een middenbestuur dat de nek ook voor hen uitsteekt en dit vraagstuk met bestuurlijke durf aanpakt.

3. Bestuurlijke samenwerking

Op het gebied van bestuurlijke samenwerking vereist een groot aantal vraagstukken een gezamenlijk antwoord van provincie, gemeenten en andere (maatschappelijke) partners. Dit stopt echter niet bij de grenzen van de provincie Utrecht. Om tot succesvolle antwoorden te komen op verschillende vraagstukken is ook samenwerking met andere provinciebesturen (waaronder Gelderland, Noord- en Zuid-Holland), de Metropoolregio Amsterdam en 't Groene Hart van belang. Niet het minst is het belangrijk daarbij de Regio's Amersfoort en Foodvalley, waarin ook Gelderse gemeenten participeren, te betrekken.

Gemeenten hebben oog voor het feit, dat de samenwerking tussen provincies en gemeenten soms ingewikkeld is en dat met name in het ruimtelijk beleid de belangen soms ver uit elkaar liggen. Te denken valt bijvoorbeeld aan de diverse claims of plannen ten aanzien van hetzelfde gebied. Uiteindelijk zijn er echter wel degelijk veel belangen die worden gedeeld en waar bestuurders constructief met elkaar de diverse bestuurlijke uitdagingen tegemoet treden. Gemeenten hopen in nauw overleg met het provinciebestuur en met begrip en erkenning voor wederzijdse belangen serieuze stappen te kunnen zetten. Dan gaat het onder meer om de verstedelijkingsstrategie, de woningbouwopgave en de daaraan

gerelateerde opgaven op het gebied van economie, mobiliteit, klimaatadaptatie en vergroening.

Zou het overigens om de mogelijke overdracht van taken van provincie naar gemeenten gaan, dan kan dat naar de overtuiging van gemeenten niet, zonder dat ook toereikende financiële middelen beschikbaar komen.

De samenleving verandert voortdurend. Dit vraagt van overheden en dus ook van de provincie een belangrijke bijdrage. Zeker nu de rol van de provincies groter aan het worden is in met name het ruimtelijk domein. Ook de provincie behoort in verbinding te staan met haar inwoners, organisaties en ondernemers. Een toegankelijke en transparante bestuursstijl is nodig, waarbij denken in mogelijkheden vooropstaat. Een betrouwbare provinciale overheid motiveert haar besluiten goed, handelt zorgvuldig en correct, houdt zich aan de afspraken en zorgt dat gemeenten en hun inwoners, maar ook organisaties en ondernemers, weten waar ze aan toe zijn. Dit vraagt adequaat handelen van Provinciale Staten en het nieuw te vormen college van Gedeputeerde Staten.

Voor goed samenspel is goed bestuur noodzakelijk. Goed bestuur dat vertrouwen sterkt in de werking van onze democratie. Ook voor de komende jaren spreken de gemeenten de wens uit dat we elkaar op dat gebied blijven inspireren. Gemeenten nodigen de provincie – maar ook elkaar – uit om blijvend van elkaars ervaringen en eventuele fouten te leren. Dit vereist dat overheden een ‘open boek’ zijn naar elkaar en de samenleving, maar ook om toegankelijkheid en bereikbaarheid, heldere doelen en een doelgerichte en doelmatige inzet.

Vanwege haar takenpakket heeft ook de provincie een grote invloed op het goede leven van inwoners en ondernemers. Omdat er vanuit de reguliere werkzaamheden weinig rechtstreeks contact is tussen provincies en haar inwoners vraagt dit om extra bewustwording en inzet. De Utrechtse gemeenten denken graag mee in het versterken van de betrokkenheid. De gedachte is verder dat goed bestuur, bestuurlijk samenspel en het versterken van het goede leven van alle inwoners bijdragen aan het verminderen van polarisatie en ondermijning van de democratie en daarom werken de gemeenten graag samen met de provincie aan het versterken van de bestuurlijke weerbaarheid.

Naast de U-10 en de Regio Amersfoort kent de provincie ook de Regio Foodvalley. Het samenwerkingsverband van de acht Foodvalley-gemeenten bestrijkt voor een deel (drie gemeenten) de provincie Utrecht en voor een deel (vijf gemeenten) de provincie Gelderland. Het college van Gedeputeerde Staten van Utrecht is zich de afgelopen jaren nadrukkelijker voor Foodvalley gaan interesseren en toont meer betrokkenheid. Ook heeft de provincie, samen met Gelderland, aangegeven zoveel mogelijk ‘grensontkennend’ te willen werken in Foodvalley. Met name de Utrechtse gemeenten verwachten dat die ontwikkeling wordt geïntensiveerd en wensen dat het bestuur van de provincie zich ook in de komende coalitieperiode, in goede samenspraak met deze gemeenten, verder gaat beijveren voor een succesvolle ontwikkeling van de Regio Foodvalley, zeker gezien de kansen die in dit gebied liggen. Foodvalley is immers een economische topregio die door sterk economisch beleid en een aantrekkelijk ondernemersklimaat bovengemiddeld hard groeit.

Provinciegrens overstijgend samenwerken vraagt overigens veel extra inspanning van de gemeenten op grensgebieden om ook de processen in andere regio’s in beeld te houden, wat capaciteit verzwarend werkt. Dit vraagt om een provincie die ook de verbindingen tussen regio’s moet blijven bezien en borgen.

Er vindt een stapeling van ambities plaats, waardoor de bestuurlijke en ambtelijke drukte toeneemt. De oproep is dan ook samen oog te houden voor de efficiency, werkdruk en capaciteit, zeker nu veel gemeenten kampen met vacatures. Zodoende kunnen overheden waarmaken waar deze aan beginnen.

Het waarom van regionale samenwerking

Binnen Nederland wordt steeds meer ingezet op regionale of bovenregionale samenwerking. Steeds meer taken worden over- of opgedragen aan gemeenten en/of regio's (RES, regionaal programmeren wonen en werken, Woondeal, Sociaal Domein). En steeds vaker worden vraagstukken regionaal opgepakt, omdat die opgaven bovenlokaal zijn en/of om meer volume vragen. Stimulerings- en subsidietrajecten, nationaal en internationaal, zijn vaak alleen kansrijk op tenminste regionale schaal. Passend daarbij is ook dat in toenemende mate met de provincie Utrecht wordt samenwerkt, soms zelfs resulterend in gezamenlijk opdrachtgeverschap (bijvoorbeeld het Ontwikkelbeeld Regio Amersfoort Centraal, regionaal programmeren wonen en werken, Woondeal en de RES). Tegelijk met het toenemend belang van intergemeentelijke samenwerking, signaleren gemeenten steeds meer noodzaak tot het maken van afspraken tussen kennisinstellingen, ondernemers, andere overheden en maatschappelijke partners. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de inwoners, instellingen en bedrijven van de regionale samenwerking profiteren. Zo is bij de opstelling van de Strategische Agenda 2022 van de Regio Amersfoort gewerkt met Dialooggroepen om de maatschappij meer te betrekken bij de ontwikkeling van de regio.

Gemeentefinanciën

De Utrechtse gemeenten bepleiten een solide financiële basis voor gemeentelijke begrotingen. De financiële situatie vanaf 2026 is onzeker. Die onzekerheid neemt toe omdat de kosten op diverse dossiers toenemen, vanwege de vele grote maatschappelijke opgaven en de complexiteit daarvan en gemeenten ook kampen met de gevolgen van de enorme inflatie. Het in stand kunnen houden van de huidige voorzieningen in gemeenten is dan ook een belangrijk punt van aandacht. Het is essentieel dat de provincie Utrecht samen met de gemeenten optrekt richting het Rijk om te bepleiten dat er een stabiele solide financiële basis is, ook na 2025. Zolang het Rijk niet over de brug is gekomen met voldoende middelen vragen de gemeenten de provincie in haar rol als toezichthouder, zoals nu ook het geval is, coullance te tonen voor tekorten vanaf 2026.

Samen optrekken in het mogelijk maken van maatschappelijke opgaven

De maatschappelijke opgaven zijn groot zoals aangegeven: de realisatie van de Regionale Energie Strategie, het voldoen aan de stikstofnormen, biodiversiteit, voldoende groen en recreatiemogelijkheden, en tegelijkertijd de realisatie van veel extra woningen. Gemeenten werken samen om dit alles te realiseren onder het motto 'Gezond Stedelijk Leven', zoals door de provincie vastgesteld in 'Utrecht Nabij' en door gemeenten in het Integraal Ruimtelijk Perspectief.

De komende jaren staan in het teken van het realiseren van deze ambities. Daarnaast zullen gemeenten, door de toename van het aantal vluchtelingen, de komende jaren een krachttoer moeten uithalen om voldoende plekken voor opvang te realiseren. Gemeenten hebben de provincie niet alleen nodig in haar rol als trekker van de PRT, maar zeker ook als partner om realisatie van deze opgave planologisch en financieel mogelijk te maken.

4. Groen, water en landschap

Iedereen is trots op de diversiteit aan landschappen, de cultuurhistorie en de fraaie natuurgebieden, bossen, plassen en rivieren in de provincie Utrecht. Deze kwaliteiten willen gemeenten beschermen en versterken. Tegelijkertijd neemt de vraag naar groen, water en landschap toe, staat de natuur onder druk en zijn er veranderingen nodig in het landelijk gebied. 'Groen groeit mee' is een belangrijk uitgangspunt voor de gezonde groei van de regio. De gemeenten steunen de provincie om hier de komende jaren vol op in te zetten. Voor de stedelijke groei van de regio is de versterking van de landschappelijke

kwaliteit van het groene en blauwe netwerk voor natuur en recreatie zelfs een randvoorwaarde.

Als gemeenten kiezen we in ons Integraal Ruimtelijk Perspectief daarom voor:

- Behoud, bescherming en versterking van de kwaliteit van het landschap (soms ook zonder recreatieve functie) en van cultuurhistorische waarden.
- Meer ruimte voor groen, natuur, cultuurhistorie en water. Concreet: het toevoegen van ruimte voor natuur- en recreatiegebied, inclusief recreatieve en ecologische verbindingen.
- Betere toegankelijkheid van het landschap, meer ruimte voor de groeiende behoefte aan recreatie en natuurbeleving voor een groeiende bevolking op een manier die past bij de omgeving.
- Het bieden van een toekomstperspectief voor het landelijk gebied en specifiek de agrarische sector.
- Ruimte geven aan de wateropgave en klimaatadaptie.

De ruimtelijke keuzes voor groen, water en landschap betekenen ook iets voor de ontwikkeling van steden en dorpen. Gemeenten willen beperkt (grootschalige) uitleglocaties ontwikkelen, juist ook om binnenstedelijk groen te sparen, en deze inzetten in harmonie met of voor de verbetering van het omliggende landschap.

De provincie werkt met gebiedsprogramma's. Het is ook in dat verband belangrijk voor het vertrouwen in de overheid, dat de eigenaren en de gebruikers in het gebied goed betrokken zijn, om draagvlak te verkrijgen en om de gewenste ontwikkelingen ook daadwerkelijk te kunnen realiseren.

De gemeenten roepen nadrukkelijk op agrariërs perspectief te bieden. Agrarische ondernemers zijn hard nodig voor het beheer van het uitgestrekte landelijk gebied van diverse gemeenten, niet alleen in het westelijk weidegebied (denk onder meer aan De Ronde Venen), maar zeker ook in andere delen van de provincie. In de toekomst is meer ruimte nodig in het landelijk gebied, zodat agrariërs kunnen extensiveren. Water moet zeker voldoende ruimte in het landelijk gebied behouden, ook om bodemdaling tegen te gaan. Bij dit alles horen investeringen in de ontwikkeling van cultuurhistorische en recreatieve gebieden, zoals het 'beleefbaar' maken van de Stelling van Amsterdam. Deze investeringen blijven hard nodig en voegen waarde toe aan het gebied.

Wat vragen we van de provincie?

- Extra inzet op en ondersteuning bij de instandhouding van bestaande recreatievoorzieningen en -gebieden, de aanleg van nieuwe voorzieningen en gebieden en het spreiden van de druk op bestaande kwetsbare gebieden.
- Betere toegang tot bestaande recreatie- en natuurgebieden door de barrièrewerking van infrastructuur (zoals N-wegen) te slechten.
- Blijvend en langjarig investeren in verbetering en ontwikkeling van fiets-, vaar- en wandelroutes en in herstel van streekeigen landschapselementen; uitbreiding van de verschillende subsidiemogelijkheden hiervoor.
- Het met gemeenten op de kaart zetten van de 'groene agenda' bij het Rijk om investeringsgeldten los te weken; groen verdient net als wonen en mobiliteit ook een eigen middenstroom, zeker met het oog op de toenemende verstedelijking die veel vraagt van het landschap.
- Samen te werken met gemeenten aan de gerichte inzet van de provinciale bossenstrategie, de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland en Groene Contourgebieden. Met in het bijzonder aandacht voor het beter verbinden van bestaande en nieuwe natuurgebieden met elkaar en zorgen voor verbeterde mogelijkheden tot uitwisseling van flora en fauna.

- Ruimtelijk faciliteren dat bij de ontwikkeling van uitleglocaties ingezet wordt op verbetering van het omliggende landschap.

5. Transitie landelijk gebied

Het landelijk gebied met zijn variatie in landschap, natuur, bedrijvigheid en gemeenschappen is een belangrijk deel van de identiteit van onze regio. Tegelijkertijd staan we aan de vooravond van de transitie van landgebruik en landinrichting met het oog op een sterke en veerkrachtige natuur, natuurinclusieve kringlooplandbouw en een robuust watersysteem dat inspeelt op klimaatverandering. De transitie gaat ook over de sociaaleconomische ontwikkeling van het landelijk gebied en de kwaliteit van de leefomgeving.

Naast ruimte voor woon- en werklocaties, is er ook ruimte nodig voor robuuste natuur ('Groen groeit mee'). Gemeenten willen dit gezamenlijk met de provincie oppakken in het 'Handelingsperspectief Buitengebied'. Een goede afweging tussen de verschillende belangen, met zeker niet in de laatste plaats de landbouw, is van belang. De transitie naar een andere manier van landbouw bedrijven vraagt om faciliterend beleid en grote investeringen, bijvoorbeeld een fonds voor een grondbank om de hierboven bedoelde kringlooplandbouw te faciliteren.

Wat vragen we van de provincie?

- De rol van gemeenten te benutten als cruciale schakel in deze transitie tussen de landelijke en provinciale overheid enerzijds en de lokale gemeenschappen anderzijds.
- Gemeenten en andere gebiedspartners actief blijven betrekken en gebiedsgericht werken. Geef ieder gebied genoeg handelingsruimte en voldoende tijd om opgaven slim te combineren, zodat zij zelf hun toekomstperspectief kunnen concretiseren.
- Rekening houden met sociaaleconomische effecten van de transitie in het landelijk gebied. Specifiek vragen gemeenten ruimte in de provinciale regelgeving voor nieuwe verdienmodellen van agrariërs (bijvoorbeeld als zij hun activiteiten wijzigen of uitbreiden), het stimuleren van innovaties in grondgebruik en voedselproductie en bij omvorming van vrijgekomen agrarische bebouwing.
- De verwevenheid van het stedelijk en landelijk gebied versterken door onder meer groenblauwe dooradering te realiseren en samen met gemeenten ontbrekende schakels in het netwerk aan te leggen.
- Het samen met gemeenten verkennen van de impact van energietransitie op het landschap en mogelijkheden voor deze transitie als aanjager van landschappelijke ontwikkeling.
- Blijvend aandacht voor de benodigde (en vooralsnog beperkte) capaciteit en middelen van gemeenten om mee te denken en oplossingen mogelijk te maken. Concreet: in samenhang met de door het Rijk geïnitieerde 'regieorganisatie transitie landelijk gebied' verkennen hoe het beschikbaar krijgen van meer capaciteit en deskundigheid kan worden aangejaagd.

6. Mobiliteit en bereikbaarheid

De regio Utrecht ligt als een spin in het web van het Nederlandse auto- en spoorwegennet. Een groot deel van het verkeer in de regio is nationaal georiënteerd. Dit doorgaande verkeer is van groot belang voor de ruimtelijk economische ontwikkeling van de regio. De goede verbondenheid is dus een kracht van de regio, maar de opgaven die samenhangen met groeiende mobiliteitsstromen kunnen we slechts deels als regio beïnvloeden, omdat met name de landelijke stromen sterk groeien.

De verstedelijkingsopgave van de regio als geheel staat daardoor op gespannen voet met de beschikbare ruimte op de mobiliteitsnetwerken. Vooral voor het hoofdwegennet geldt dat er in de regio weinig maatschappelijk draagvlak is om de capaciteit verder uit te breiden. Het is daarom een belangrijk doel voor de gehele regio om de groei van mobiliteit op te vangen door OV, fiets en ketenmobiliteit te bevorderen en bouwlocaties dichtbij knooppunten optimaal te benutten.

Daarnaast is het op verschillende plekken, bijvoorbeeld als OV of fiets geen reële alternatief zijn, gewenst om optimalisaties aan het bestaande autonetwerk te realiseren die ervoor zorgen dat lokale, provinciale en nationale verkeersstromen zo optimaal mogelijk gebruik kunnen maken van de bestaande capaciteit én deze stromen zo min mogelijk lokale overlast veroorzaken.

Essentieel is het organiseren van nabijheid, wat betekent dat functies als wonen, werken en voorzieningen steeds meer worden gemengd. Naarmate de bereikbaarheid met het openbaar vervoer van een plek groter is, kan de dichtheid toenemen. Door dergelijke nabijheid te organiseren zijn alle benodigde dagelijkse functies binnen loop- en fietsafstand aanwezig. Het versterken van de wandel- en fietsinfrastructuur draagt bij aan deze nabijheid en brengt woningen ook dicht bij OV, groen en recreatie. Dit principe van nabijheid geldt het sterkst voor de grootschalige verstedelijkingslocaties rond de zogenaamde metropoolpoorten en voor de regionale verstedelijkingslocaties rond de regiopoorten. Hier scheppen we met een schaalessprong van het openbaar vervoer in en om het stedelijk gebied en een betere multimodale bereikbaarheid ook de randvoorwaarden voor duurzame verstedelijking en mobiliteit. Nabijheid is voor de hele regio van belang. Het betekent dat we in alle kernen invulling geven aan goede verbindingen en hier functies bij elkaar brengen.

Voor kleine en middelgrote gemeenten is het versterken en behouden van de leefbaarheid en vitaliteit van essentieel belang (zie ook onderdeel 'wonen'). Voorkomen moet worden dat in een groeiende regio als Utrecht, in een aantal kleine kernen juist bevolkingskrimp optreedt en voorzieningen onder druk komen te staan. Kleine en middelgrote gemeenten willen speelruimte creëren om zowel binnenstedelijk als ook aan de randen van kernen woningen bij te bouwen, conform de motie 'Hoe weeg je wegen?' die op 21 september 2022 is aangenomen door Provinciale Staten. Niet om extra automobilititeit te faciliteren, maar om kernen vitaal te houden. Hierop doorpakken biedt een mooie kans om woningbouw te realiseren die een sterke lokale behoefte vervult. Het grondgebied van vele landelijke gemeenten is uitgestrekt en is er in beperkte mate sprake van mobiliteitshubs of OV-knooppunten.

Voldoende aandacht voor automobilititeit in samenhang met de ontwikkeling van OV blijft daarom geboden, een en ander wel in samenhang met meer aandacht en financiering aan lokaal fietsbeleid. Het lokale fietsennetwerk is de drager onder de hoogwaardige en regionale fietsnetwerken.

In de huidige bestuursperiode is de provincie Utrecht een goede partner gebleken waar het gaat om de mobiliteit in de regio en van een aantal middelgrote gemeenten. Een goede ontsluiting van dergelijke gemeenten, zowel voor het openbaar vervoer als voor verkeer, is onontbeerlijk en vraagt meer aandacht. In het BO MIRT van afgelopen november zijn

daarvoor belangrijke stappen gezet, onder andere met het versnellen van de Merwedelijn. Gemeenten vragen de provincie om gezamenlijk op te blijven trekken in het verbeteren van de OV kwaliteit door verdere stappen te zetten. Zo denkt Nieuwegein met name aan een HOV-verbinding tussen Leidsche Rijn en Westraven en tussen Westraven en Lunetten Koningsweg. Daar waar HOV geen mogelijkheid is, bijvoorbeeld in Nieuwegein Zuid, dringt de gemeente er op aan dat de provincie de buslijnen zodanig organiseert dat openbaar vervoer een alternatief is voor de auto.

Wat vragen we van de provincie?

De provincie beschikt als OV-autoriteit over de middelen en de bevoegdheden om fiets, openbaar vervoer en multimodale hubs te verbeteren als alternatieven voor autogebruik. Gemeenten vragen de provincie om deze middelen in te zetten in lijn met de volgende redeneerlijn: op plekken waar we willen bouwen gaan we aan de slag met het sturen van mobiliteitsstromen aan de hand van de volgende stappen:

1. Inzet op uitstellen (spitsmijden) of afstellen (thuiswerken) van reizen door gedragsverandering te stimuleren, bijvoorbeeld via werkgevers- of onderwijsaanpak;
2. Gedragsverandering afdwingen door mobiliteits- en parkeerbeleid te koppelen aan woningbouwlocaties en woningtypen;
3. Beperkende maatregelen (zoals parkeren) aan de bestemmingskant; ontmoedigen dat regionale forenzen op bestemmingen in het stedelijk gebied kunnen parkeren om regionaal/lokaal beleid kansrijker te maken;
4. Deze inzet koppelen aan investeringen in de alternatieven openbaar vervoer en fiets. Het is een vereiste dat zoveel mogelijk mensen op verstedelijkingslocaties zo makkelijk mogelijk toegang hebben tot OV- en fietsnetwerken van hoge kwaliteit. Hoogwaardige OV-verbindingen, trein, tram en bus, komen diep de regio in en sluiten aan op knooppunten met (nieuwe en verbeterde) fietsroutes en toeleidende OV-lijnen. Zo ontstaat een hoogwaardig regionaal OV-netwerk én een netwerk van (snel)fietsroutes. Op een aantal knooppunten wordt het mogelijk over te stappen tussen het regionale en het nationale OV-netwerk of, op zogenaamde multimodale hubs, van de auto op het OV. Het is op dit moment bestuurlijk lastig uit te leggen dat de regio inzet op beter OV, terwijl tegelijkertijd NS en regionale vervoerders de OV-bediening afschalen. Wij dagen de provincie uit om haar rol als OV-autoriteit te gebruiken om deze negatieve spiraal te doorbreken;
5. Ook buiten het stedelijk gebied is het op een aantal plekken kansrijk om in te zetten op alternatieve vraag gestuurde maatregelen waaronder Mobility as a Service (MaaS) en deelmobiliteit gecombineerd met centrale parkeeroplossingen in zogenaamde wijkhubs;
6. Tot slot zetten gemeenten in op een optimale reisketen voor het afvangen van automobiliteit naar het stedelijk gebied waarbij sterke OV-corridors met multimodale hubs worden gekoppeld aan fiets- en autonetwerken. Daarbij is het op verschillende plekken dringend gewenst om optimalisaties aan het bestaande autonetwerk te realiseren die er voor zorgen dat lokale, provinciale en nationale verkeersstromen zo optimaal mogelijk gebruik kunnen maken van de bestaande capaciteit én deze stromen zo min mogelijk lokale overlast veroorzaken.

Gemeenten combineren deze zes stappen graag met ambities op het gebied van het verduurzamen van mobiliteit en willen deze, samen met de provincie, uitwerken in het Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP) en sociale inclusie waarbij samen met de provincie wordt gezocht naar manieren om het mobiliteitssysteem voor iedereen toegankelijk te houden.

7. Wonen

De Utrechtse regio is een van de snelst groeiende regio's van Nederland. Dit betekent dat er behoefte is aan voldoende woningen op de juiste plek, die voldoen aan de kwalitatieve woningwensen van onze (toekomstige) inwoners. Als gemeenten leveren we hier een substantiële bijdrage aan.

Om aan de grote woningbehoefte te voldoen zetten we in op een fors woningbouwprogramma. Dat zal voor een groot deel in een aantal grootschalige en kleinere binnenstedelijke locaties tot stand komen. Dat doen we om het landschap zoveel mogelijk te ontlasten en het mobiliteitssysteem zo optimaal mogelijk te benutten. Daarom kiezen we als grote lijn voor het concentreren van woningbouw en werkmilieus rond OV-knooppunten (metropoolpoorten en regiopoorten).

Voor kleine en middelgrote kernen is het versterken en behouden van de leefbaarheid en vitaliteit van essentieel belang. Jongeren trekken weg uit de dorpen omdat geschikte woningen niet verkrijgbaar zijn. Er wonen ook steeds minder mensen per woning. Samen met de vergrijzing betekent dit nu al: minder vrijwilligers bij verenigingen, minder sporters, minder nabije mantelzorgers, minder bezoekers van het theater en minder klandizie voor de detailhandel. Op termijn vormt dit een neerwaartse spiraal die de aantrekkelijkheid van de kernen aantast. Voor gemeenten waar deze opgave speelt, is maatwerk over het bouwen van woningen nodig. Een integrale afweging is daarbij van belang.

Met andere woorden: gemeenten willen recht doen aan de omvangrijke woningbehoefte in onze regio, maar ook rekening houden met de specifieke behoeften en het behoud van de vitaliteit van de kernen, met oog voor de ruimtelijke kwaliteiten in de provincie.

Diverse gemeenten zetten in op verdichting en intensivering van bestaande woon- en werkgebieden. Hiermee spelen diverse 'stedelijke' knelpunten een steeds groter wordende rol van betekenis.

Zo is de ruimte binnen de gemeentegrenzen van bijvoorbeeld Veenendaal op dit moment zeer beperkt en onvoldoende om in de toekomst aan alle behoeften te kunnen voorzien.

Om de (versnelling van) woningbouw tot een succes te kunnen maken, moeten overheden met elkaar werken aan een aantal belangrijke condities. Het gaat met name om investeren in bereikbaarheid, groen en maatschappelijke voorzieningen in de nabijheid van de woning, ondersteunen bij financiële tekorten (onrendabele top bij betaalbare woningbouw en inzet rijkssubsidies), versnellen van procedures, sturingsmogelijkheden op grondposities en realiseren van stikstofruimte. Voor een evenwichtige groei is het van belang dat deze investeringen worden gedaan gelijktijdig met het realiseren van de woningen. Wonen is meer dan bouwen alleen.

Er is schaarste op de woningmarkt voor diverse doelgroepen (starters, jongeren, senioren en inwoners met een beperking) waardoor het lastig is aan een passende woning te komen om (langer) zelfstandig te wonen. Daaraan liggen voor deze doelgroepen verschillende oorzaken ten grondslag: te duur, te klein of juist te groot, geen doorstroming, ontbreken van goede voorzieningen om inwoners met een beperking ook kansen te bieden. Bovendien is sprake van schaarser wordende ruimte om woningen in de toekomst te realiseren.

Van de provincie verwachten de gemeenten steun bij het realiseren van de gezamenlijke ambities. Gemeenten beogen het terugdringen van de schaarste op de woningmarkt in het algemeen, met oog voor starters, jongeren, senioren en (jonge en oudere) inwoners in een kwetsbare positie. Gemeenten willen dat doen dat door inbreiding, herbesteding, uitbreiding buiten de gemeentegrenzen en het bevorderen van doorstroming, zodat voor hen (op de doelgroep toegesneden) voldoende woonruimte beschikbaar is.

Belangrijke aandachtspunten zijn de huisvesting van statushouders en de opvang van vluchtelingen, de regionale afspraken inzake wonen en een integrale blik op de woningbouwopgave, binnen de beperkte fysieke ruimte.

Gemeenten houden bij projectontwikkeling voldoende rekening met duurzaamheidsaspecten en stikstof- en netcongestie-problematiek. Denken in kansen en mogelijkheden plus ruimte bieden voor creatieve en innovatieve oplossingsrichtingen moeten voorop staan. Dat vraagt ook bij het bouwen van woningen dat er rekening wordt gehouden met toekomstige verkeerssituaties en ontsluiting voor zowel bestaande als nieuwbouwlocaties. Van de provincie mag ook op dit punt een actieve houding worden verwacht.

Wat vragen we van de provincie?

In lijn met de U10-reactie op het indicatieve bod programma Woningbouw d.d. 29 september 2022.

- Financiële investeringen in noodzakelijke mobiliteitsmaatregelen, een toekomstbestendige mobiliteitstoets (zie onderdeel 'mobiliteit') en groenmaatregelen (zie onderdeel 'landschap, water en groen').
- Een actieve en stimulerende rol in de samenwerking bij de realisatie van woningbouw via het provinciaal Programma Wonen en Werken. Dit met ruimte voor initiatief 'van onderop' en met oog voor regionaal, provinciaal en lokaal belang.
- Maatwerk voor het bouwen nabij kernen: het realiseren van woningbouw aansluitend aan kernen buiten de rode contour onder voorwaarden mogelijk maken voor het versterken en behouden van de leefbaarheid en vitaliteit en voor de verbetering van het omliggende landschap. Een integrale afweging is daarbij van belang.
- Samen werken aan een strategie om medewerkers langer te binden aan onze regio; bijvoorbeeld door een breed ondersteunings- en versnellingsteam woningbouw op te zetten.
- Samen werken met gemeenten aan het vereenvoudigen en verkorten van procedures voor woningbouwontwikkeling.
- Langjarige betrokkenheid via het woondealproces om de woningbouw de komende jaren te kunnen realiseren en versnellen. En hierin gezamenlijk optrekken richting het Rijk, bijvoorbeeld voor de benodigde condities rond het vereenvoudigen van subsidieregelingen, veranderingen in het woningstelsel en financiële bijdragen voor de onrendabele top bij het realiseren van voldoende betaalbare woningbouw.

8. Economie

De Regio Utrecht is een aantrekkelijke regio om te wonen en werken, maar het aantal toekomstige arbeidsplaatsen moet groeien om in de pas te lopen met een groeiende beroepsbevolking. Dit werk moet landen op de juiste plek in de regio en bijdragen aan de transitie naar een duurzame en circulaire economie. Zo werken gemeenten onder andere aan een toekomstbestendige economie en arbeidsmarkt. De Economic Board Utrecht (EBU), de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht Region (ROM) en de Utrecht Talent Alliantie (UTA) zetten zich hier vanuit een netwerk van kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven nadrukkelijk voor in.

Meer ruimte voor werklocaties

De bedrijven in de regio hebben voldoende werklocaties nodig. Er is een tekort aan werklocaties en dit tekort dreigt de komende jaren verder op te lopen. Het is daarom essentieel dat er meer plannen kunnen komen voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen in voorbereiding en uitvoering om aan de toekomstige vraag te kunnen voldoen. Dit vraagt

een combinatie van verdichting (intensivering en herstructurering) op bestaande bedrijventerreinen en (intensieve) programmering van nieuwe terreinen.

- Hierbij is een realistische inschatting van ruimtewinst als gevolg van verdichting door herstructurering van bestaande bedrijventerreinen nodig. De provincie wil op dit moment minder nieuwe ruimte laten ontwikkelen dan de berekende behoefte en daarmee gemeenten aanzetten tot het realiseren van 20-30% van die behoefte door ruimtewinst als gevolg van intensivering en herstructurering van bestaande bedrijventerreinen. Ruimtewinst door verdichting is echter een kostbaar, tijdrovend en kennisintensief proces en vereist beschikbaarheid van nieuwe locaties als 'schuifruimte'. Uit landelijk onderzoek blijkt dat het realiseren van (maximaal) 10% ruimtewinst realistischer is, onder de voorwaarde van substantiële financiële middelen om de onrendabele top van deze investeringen weg te nemen.
- Ruimte toevoegen voor nieuwe locaties is gericht op de groei van het huidige bedrijfsleven en gekoppeld aan de herstructurering van bestaande terreinen wat leidt tot verplaatsingen. Bovendien geeft dit ruimte voor de transitie naar een meer circulaire economie. Voor het realiseren van deze locaties is de komende jaren veel extra ruimte nodig, zeker in combinatie met een meer realistische inschatting van de ruimtewinst door verdichting. Dit vraagt meer ruimte in het ruimtelijk beleid van de provincie.

De kantorenvoorraad staat op een aantal plekken in onze regio op weinig toekomstbestendige locaties. Transformatie of sloop-nieuwbouw is dan de meest logische optie, ook om daarmee grootschalige binnenstedelijke woningbouwambities mogelijk te maken. Het bestaande kantoorvolume hebben we echter hard nodig, met name ook omdat de groei van de beroepsbevolking niet tot onnodige druk op de mobiliteit leidt. Daarom zetten we in op vervanging van kantorenruimte op bestaande locaties door kantorenruimte op nieuwe toekomstbestendige locaties die voorzien zijn van hoogwaardig openbaar vervoer en voorzieningen. De provincie kan een belangrijke rol spelen bij het versterken van de regionale economie en de ontwikkeling van toekomstbestendige werklocaties.

Om de opgaven voor werklocaties effectief en voortvarend te kunnen oppakken is het noodzakelijk dat de provincie ook een bijdrage levert in de vorm van (co-)financiering. Gemeenten opteren voor een fonds voor het uitplaatsen van hinderlijke bedrijven uit woongebieden. Zo'n fonds genereert ook kansen voor andere maatschappelijke belangen zoals binnenstedelijke vernieuwing, de leefbaarheid van het centrum van stad of dorp en vergroening.

Uitgangspunt is dat werklocaties en clusters of campussen elkaar aanvullen. Zo komen we tot een gezond economisch 'ecosysteem' waarbij ieder bedrijf op de juiste plek zit en we zo goed mogelijk inspelen op de huisvestingswensen van bedrijven. Op die manier versterken we de economische profielen in de regio wat bijdraagt aan de economie als geheel. We zoeken daarbij naar verschillende soorten banen voor mensen met verschillende opleidingsniveaus en dichtbij (op fietsafstand van) woningen.

Met name in kernen speelt het lokale midden- en kleinbedrijf een belangrijke rol in de maatschappelijke structuur. Het behouden van voldoende werkgelegenheid, vooral in de doe- en maakindustrie, is voor verschillende gemeenten een belangrijk thema. Dit zijn namelijk ook de bedrijven die een belangrijke rol vervullen bij opgaven als de energietransitie en circulaire economie.

Gemeenten hebben de steun van de provincie nodig om op economisch gebied hun ambities te verwezenlijken. Zij werken voortdurend aan het verbeteren van hun vestigingsbeleid, ondernemersklimaat en werkgeversdienstverlening, maar ook om ondernemers te faciliteren

in duurzaam ondernemen en hun bijdrage aan een circulaire economie. Het kantorenbeleid van de provincie kan en mag hierin geen beperkende factor zijn.

Wat vragen we van de provincie?

- Ruimtelijk beleid voor bedrijventerreinen, dat aansluit bij wat in de praktijk nodig is: een meer realistische inschatting van de ruimtewinst door verdichting van bestaande terreinen en meer ruimte voor het programmeren van nieuwe terreinen.
- Een actieve en stimulerende rol in de samenwerking bij de verdichting op bestaande terreinen en de realisatie van voldoende nieuwe regionale bedrijventerreinen via het provinciaal Programma Wonen en Werken. Dit specifiek met ruimte voor circulaire bedrijven, initiatief 'van onderop' en met oog voor regionaal, provinciaal en lokaal belang.
- Een actieve en stimulerende rol in het creëren van schuifruimte voor kantoorlocaties op plekken met hoogwaardig openbaar vervoer en voorzieningen.
- Opzetten van een fonds voor het uitplaatsen van hinderlijke bedrijven uit (woon)gebieden.
- De Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht (OMU) meer financiële armslag en capaciteit geven om bij te dragen aan het intensiveren van bestaande werklocaties.
- Stimuleren van onze inwoners tot 'een leven lang leren'. Concreet verkennen gemeenten graag of het mogelijk is om in onze provincie een regionaal talentfonds op te richten. Het streven is om overstappers op de arbeidsmarkt te ondersteunen vanuit een gezamenlijk fonds in de kosten van scholing en mogelijk ook in (een deel van hun) persoonlijke lasten. Dit met als doel het overstappen aantrekkelijker te maken.
- Samen met gemeenten, kennisinstellingen en private partners een meerjarenplan maken voor werklocaties en campussen met een thematische focus (zoals bijvoorbeeld het Utrecht Science Park (USP) in Utrecht en De Bilt en de maakindustrie in Utrecht West), thematische acquisitierichtlijnen en duurzaamheidscriteria en hierop samen met hen regie voeren.
- Blijvend ondersteunen van het midden- en kleinbedrijf bij de inrichting van een toekomstbestendige bedrijfsvoering en inzet op initiatieven gericht op voldoende en goed opgeleide vakmensen.
- Het in kaart brengen van de behoefte aan scholen (locaties) voor internationale scholieren (kinderen van nieuwkomers) en het aanbod aanpassen aan de vraag in de komende coalitieperiode verdeeld over de regio. Dit is essentieel voor het verminderen van de arbeidsmarktkrapte, het aantrekkelijker maken van het vestigingsklimaat en uit maatschappelijke noodzakelijkheid (ieder kind heeft goed onderwijs).

9. Gezondheid

De provincie Utrecht streeft naar een prettige en gezonde leefomgeving voor alle inwoners. Ook de 26 gemeenten in de provincie Utrecht werken hieraan, samen met GGD regio Utrecht (GGDrU). De GGDrU werkt in dat verband met een meerjarenkader, nader vormgegeven in de bestuursagenda 2023 – 2027. De prioriteiten die daarin worden genoemd richten zich op drie inhoudelijke pijlers: 'kansrijk opgroeien', 'gezonde en veilige leefomgeving', en 'langer gezond zelfstandig'.

De pijlers hebben grote samenhang en soms ook overlap. Als voorbeeld: een kind dat geboren wordt in een gezin met armoedeproblematiek krijgt vaak minder kansen en mogelijkheden, groeit op in een wijk met vaak minder goede voorzieningen, wat doorwerkt in haar of zijn latere leven en gezondheid. De pijlers kunnen dan ook niet los van elkaar worden gezien.

De bestuursagenda staat niet op zichzelf, de agenda sluit aan bij en is onderdeel van ontwikkelingen, netwerken en onderzoeken op regionaal en nationaal niveau.

Om gezondheidsachterstanden te verminderen en echte gezondheidswinst te boeken, moeten partijen en overheden namelijk regionaal samenwerken. Een drietal voorbeelden:

- Net als de provincie Utrecht maakt GGDrU onder andere deel uit van het dynamische netwerk Health Hub Utrecht (HHU). De HHU neemt een voortrekkersrol in kennisontwikkeling en -toepassing binnen de regio met als speerpunten Gezonde start, Gezonde leefomgeving en Langer gelukkig en gezond zelfstandig leven. In de HHU werken zowel publieke als private partijen samen.
- Daarnaast is er het kennisplatform Utrecht Sociaal Domein (kUS) de Werkplaats Sociaal Domein voor de provincie Utrecht. Hierin werken GGDrU, onderwijsinstellingen, de 26 gemeenten uit regio Utrecht, kennisinstututen, (belangen)organisaties van (ervaringsdeskundige) inwoners, professionals, managers en bestuurders uit beleid en praktijk samen. De partners hebben een gedragen, gemeenschappelijke kennisagenda ontwikkeld met vijf brede hoofdthema's die de inhoudelijke basis voor de werkplaatsactiviteiten vormt. Eén van deze thema's is preventie, het voorkómen van problemen op het gebied van gezondheid en sociaal functioneren.
- En ten derde: de Regionale Kenniswerkplaats Jeugd en Gezin Centraal is nauw gelieerd aan het kUS en richt zich op het oplossen van kennisvragen in de jeugdregio's Lekstroom, Utrecht West, Zuidoost Utrecht en Eemland vanuit een netwerk met onderzoeksinstituten, opleidingen, gemeenten, praktijkorganisaties, ouders en jongeren om de jeugd in deze regio's zo gezond, gelukkig en veilig mogelijk te laten opgroeien.

Wat vragen we van de provincie?

- Continuering en waar mogelijk uitbreiden van het ingezette beleid op het bevorderen van de gezondheid van de inwoners van provincie.
- Benoemen van thema's als Kansrijk Opgroeien, Gezonde en Veilige Leefomgeving en Langer Gezond Zelfstandig in de beleidsplannen voor de komende jaren.
- Regionaal samenwerken wat de mogelijkheden vergroot om een gezondere regio te bouwen voor nu en in de toekomst.
- Blijvend en langdurig investeren in de gerichte en herkenbare positionering van de regio: Utrecht, het hart van een gezonde samenleving (in het kort: "Utrecht, Heart of Health"). Het is belangrijk dat de actieagenda's van EBU en Metropoolregio Utrecht in Den Haag, Brussel en ook internationaal worden uitgedragen.
- Samen met de gemeenten en marketingorganisaties van de provincie inzetten op het uitdragen van deze positionering (Heart of Health) door het collectief programmeren van congressen en culturele evenementen (bijvoorbeeld rond de Dutch Health Week en de Utrecht Science Week).
- Blijvend investeren in de ontwikkeling van een toekomstbestendige economie en arbeidsmarkt waarin gezonde mensen, gezonde leefomgeving en gezonde samenleving centraal staan. Bijvoorbeeld door investeringen in de Economic Board Utrecht, ROM, International Welcome Centre Utrecht Region, Utrecht Talent Alliantie.

10. Energie en klimaat

Met elkaar zetten gemeenten, waterschappen en provincie zich in voor een klimaatneutrale regio. Zij werken via de Regionale Energie Strategie (RES) intensief samen aan regionaal gedragen keuzes voor de opwekking van duurzame energie (zoals zon en wind), de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de opslag en energie-infrastructuur die daarvoor nodig zijn. De context waarbinnen deze energietransitie moet worden uitgevoerd,

is de afgelopen periode drastisch veranderd. De prijzen voor fossiele brandstoffen zijn sterk gestegen, waardoor energiearmoede binnen een jaar tijd een issue is geworden en men minder afhankelijk wil zijn van buitenlandse energiebronnen. Met een groeiend maatschappelijk draagvlak voor duurzame energie tot gevolg.

De piekbelasting op het elektriciteitsnet door (het toenemende aandeel) duurzaam opgewekte energie vraagt veel van ons energiesysteem. De regio loopt op dit moment tegen de grenzen aan van wat er mogelijk is binnen de huidige capaciteit op het elektriciteitsnet. Deze zogeheten netcongestie heeft gevolgen voor het tempo waarin en de manier waarop de plannen en ambities uit de RES gerealiseerd kunnen worden. Daarom is het noodzakelijk het netwerk voortvarend te verzwaren en slimme oplossingen te bedenken. De doelen van de RES zijn nog steeds haalbaar, maar tijdige uitvoering staat wel onder druk. De provincie kan, conform de eerdere ingezette lijn, de uitvoering van de RES ondersteunen door te blijven werken aan het versnellen van ruimtelijke procedures voor de versterking van de energie-infrastructuur en innovatieve pilots rond de netcongestie.

Daarnaast kan de provincie een regierol op zich nemen bij het beter integraal programmeren van energie, wonen, mobiliteit, groen en landschap en economie. Ambities op deze thema's doen allemaal een beroep op dezelfde schaarse ruimte. Samenwerking en innovatie dwars door deze thema's heen is noodzakelijk om zo beter af te stemmen op de effecten van investeringen van netbeheerders in het elektriciteitsnet. De schaarste van de ruimte in de regio en de beschikbare capaciteit binnen het net vereisen dat deze vraagstukken nog beter in samenhang met elkaar worden gezien. Dit kan ook door het scheppen van heldere kaders voor gebieden waar gemeenten wel of geen duurzame elektriciteitsopwekking kunnen realiseren. Bijvoorbeeld door het verhelderen en concretiseren van kaders en afspraken die gelden voor gebieden met voorwaarden in de Provinciale Omgevingsvisie (POVI), zoals stilte-, weidevogelkern-, ganzenrust- en waterliniegebied.

Tenslotte werken de gemeenten in diverse samenwerkingsverbanden intensief samen met de provincie aan de realisatie van nationale klimaatdoelen. Bijvoorbeeld op het gebied van duurzame mobiliteit in het Regionaal Mobiliteitsprogramma en op het gebied van circulariteit in de Alliantie Cirkelregio. De provincie is een belangrijke partner in deze netwerken met een rol als kennisdeler, facilitator, aanjager en financier van projecten.

Wat vragen we van de provincie?

- Versnellen van ruimtelijke procedures ter versterking van de energie-infrastructuur en stimuleren van innovatieve pilots rond netcongestie.
- De regie nemen bij beter integraal programmeren van de energietransitie in relatie tot energie, wonen, mobiliteit, groen en landschap en economie.
- Blijvend ondersteunen (met onder andere subsidies en kennis) van initiatieven van inwoners, bedrijven, kennisinstellingen en medeoverheden gericht op het zetten van stappen richting een klimaatneutrale regio.
- Blijvend investeren in projecten gericht op het zetten van stappen richting een klimaatneutrale provincie (bijvoorbeeld rond de verduurzaming van maatschappelijk vastgoed).
- Ten aanzien van de energietransitie is er – net als bij het thema 'landelijk gebied' – behoefte aan samenwerking met de provincie, zeker waar het gaat om capaciteit. Daarbij gaat het niet alleen om projectleiders, maar vooral ook over inhoudelijke expertise (planologen, stedenbouwkundigen, deskundigen op het terrein van klimaatadaptatie).

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	Kern van de oproep.....	4
	Met gemeenten samenwerken aan de realisatie van het integraal ruimtelijk perspectief	4
	Samen consistent en betrouwbaar handelen richting het Rijk.....	4
	Laten zien dat de provincie het middenbestuur vormt voor álle inwoners, raden en colleges	4
3.	Bestuurlijke samenwerking	4
	Het waarom van regionale samenwerking	6
	Gemeentefinanciën	6
	Samen optrekken in het mogelijk maken van maatschappelijke opgaven	6
4.	Groen, water en landschap	6
	Als gemeenten kiezen we in ons Integraal Ruimtelijk Perspectief daarom voor:	7
	Wat vragen we van de provincie?	7
5.	Transities landelijk gebied	8
	Wat vragen we van de provincie?	8
6.	Mobiliteit en bereikbaarheid	9
	Wat vragen we van de provincie?	10
7.	Wonen	11
	Wat vragen we van de provincie?	12
8.	Economie	12
	Meer ruimte voor werklocaties.....	12
	Wat vragen we van de provincie?	14
9.	Gezondheid	14
	Wat vragen we van de provincie?	15
10.	Energie en klimaat	15
	Wat vragen we van de provincie?	16

Bijlagen

Bijdrage van Utrecht10

Bijdrage Regio Amersfoort

Bijdrage college gemeente De Ronde Venen

Bijdrage college gemeente Nieuwegein

Bijdrage college gemeente Baarn

Bijdrage college gemeente Veenendaal

Bijdrage college gemeente Zeist

Bijdrage bestuur GGD regio Utrecht

Van: De vertegenwoordiging van 500 partijen uit de achterban van de City Deal Circulair en Conceptueel Bouwen, Building Balance, Cirkelstad en Gideon Building Transition Tribes.

Aan: De onderhandelaars van de Provincie

Den Haag, 20 maart 2023

Geachte onderhandelaars,

Jullie staan voor de opgave om te komen tot een nieuw Provinciaal Coalitieakkoord. Er ligt zowel een grote uitdaging in het creëren van toekomstperspectief voor het landelijk gebied als voor het behalen van de woningbouwdoelstellingen met een lagere stikstofuitstoot en een toekomstbestendig verdienmodel voor de agrarische sector.

In deze brief geven wij, namens de diverse koplopergroepen die wij representeren, onze visie op deze grote uitdagingen. Een visie om toe te kunnen werken naar een duurzame bouwsector en een toekomstbestendige agrarische sector. Daarbij bieden we hulp aan door drie oplossingsrichtingen mee te geven, voor uw gemak hebben we tekstvoorstellen gedaan die u zou kunnen overnemen in het coalitieakkoord:

1. Blijven boeren door bouwmaterialen te verbouwen.
2. Blijven bouwen door toekomstbestendig te bouwen.
3. Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling door ondersteuning van gemeenten.

1. Blijven boeren door bouwmaterialen te verbouwen

De Rijksoverheid heeft als doel gesteld om de stikstofuitstoot in 2030 met 50% te hebben verlaagd. Als gevolg daarvan vindt enorme discussie plaats over de toekomstbestendigheid van boerenbedrijven en daarmee het landelijk gebied. Er is veel geld te besteden uit een stikstoffonds, maar onduidelijkheid over hoe dit geld op een effectieve manier besteed kan worden.

De teelt van vezelgewassen die als grondstof kunnen dienen voor bouwmaterialen kan voor agrariërs die extensiveren (veehouders en akkerbouwers) een aanvullend of nieuw verdienmodel vormen en daarmee een toekomstperspectief bieden voor zowel boeren als het landelijk gebied (en de bouw, zoals uit het volgende punt blijkt). Het experimentenprogramma Building Balance laat zien dat zowel de agrarische sector, de industrie als de bouwsector bereid zijn hier samen grote stappen in te zetten. RVO rekende voor het ministerie van BZK en LNV uit dat deze manier van extensiveren naast een forse stikstofreductie ook leidt tot 1,8 Mton CO₂-reductie per jaar per 2030.

Door in te zetten op het telen van extensieve vezelgewassen kan de Provincie via en binnen de PPLGplannen ondersteunen bij de transitie naar een toekomstbestendige landbouwsector én tegelijkertijd de stikstofuitstoot terugdringen. Bepaalde gewas-productcombinaties, zoals inblaasstro van Miscanthus voor het isoleren van bestaande daken, vragen om nieuwe regionale ketens. Pilots in Noord-Brabant laten al zien dat dit kan met rendabele saldo's voor de boeren. Daarmee kunnen uitkoop en waardedalingen worden voorkomen en kunnen boeren blijven ondernemen als ze dat

willen. Hierbij ontstaan nieuwe ketens voor bijvoorbeeld het verwerken van deze teelten tot isolatie- en plaatmateriaal en werkgelegenheid in de regio.

Naast werkgelegenheid draagt dit bij aan een zelfvoorzienende regio, een belangrijk thema voor een circulaire economie. Deze regionaal geproduceerde materialen zijn namelijk zowel geschikt voor duurzame nieuwbouw in de regionale woningbouwopgave als voor verduurzaming van de bestaande gebouwen.

Zo wordt de regionale economie versterkt en zowel de stikstof- als de CO₂-uitstoot van de woningbouw enorm verlaagd. Door het beperkte gewicht van biobased bouwmaterialen kan tevens veel makkelijker worden gewerkt met emissieloos materieel, wat de stikstofuitstoot van de bouw nog verder terugdringt en de bouw potentieel zelfs emissieloos maakt.

Tekstvoorstel 1

Wij faciliteren deals tussen woningcorporaties en boeren over de afname van biobased vezelproducten voor de isolatie van (bestaande) woningen zoals recentelijk gebeurde in de MRE-regio. We ondersteunen de ontwikkeling van nieuwe ketens van land tot pand samen met de landbouw- en de bouwsector. Het Rijk biedt mogelijkheden tot ondersteuning daarvoor, wij zullen actief verkennen hoe we daar gebruik van kunnen maken bij deze inspanning.

Tekstvoorstel 2

Wij nemen de productie van biobased bouwmaterialen mee in de ontwikkeling van ons Provinciaal Programma Landelijk Gebied. We reserveren middelen waarbij in plaats van uitkoop of waardedaling een langjarige saldogarantie gegeven wordt voor boeren die vezelteelt meenemen als aanvullend verdienmodel op bestaande activiteiten. Daarmee kunnen boeren blijven boeren zonder inkomensverlies en tegelijkertijd een forse bijdrage leveren aan het reduceren van de stikstofuitstoot.

Tekstvoorstel 3

We brengen in kaart welke gebiedsontwikkelingen de komende jaren op stapel staan om inzichtelijk te maken wat de potentiële afzet van biobased materialen is in onze provincie. Daarbij spannen we ons in om afspraken te maken met onze gemeenten en de keten over het toepassen van biobased bouwproducten in gebied en gebouw in lijn met de voorgenomen ambitie in de regionale woondeals om in 2030 50% van onze bouwopgave biobased te realiseren. Hierdoor creëren we een stabiele afzetmarkt voor de teelten van de boeren in onze provincie.

2. Blijven bouwen door toekomstbestendig te bouwen

De Provincies spelen een centrale rol in de sturing op ruimtegebruik in Nederland. Waar de Nationale Omgevingsvisie vanuit de Rijksoverheid overkoepelend richting geeft, zullen in de Provinciale Omgevingsvisies daadwerkelijk ruimtelijke keuzes moeten worden gemaakt. Het is hierbij cruciaal om te sturen op ruimtelijke kwaliteit en samenhang van de verschillende gebieden in de Provincie.

Door in de Provinciale Omgevingsvisie rondom woningbouw expliciet aandacht te hebben voor toekomstbestendigheid, ontstaan duidelijke kaders voor gemeenten en marktpartijen. Daarbij gaat het niet alleen om zaken als klimaatadaptatie en natuurinclusiviteit, maar ook om de milieu- en klimaatprestaties van de woningen zelf. Daarnaast gaat het om de kwaliteit van gebiedsontwikkeling en de samenhang tussen de gebieden in de verschillende regio's.

Recent onderzoek wijst uit dat de bouw in 2027 haar 'CO2-budget' overschrijdt. Het op een meer circulaire manier bouwen, met een minimale milieu-impact en met meer biobased bouwmaterialen, verlaagt de CO2-impact van de bouw fors. Door dit te combineren met losmaakbaar en aanpasbaar bouwen, zijn de gerealiseerde gebouwen tevens toekomstbestendig.

Het risico is groot dat door het niet halen van klimaatdoelen er de komende jaren door rechters grenzen worden gesteld aan de uitstoot van de industrie, net als momenteel bij s kstof het geval is. Deze industrie is voor 40% gelieerd aan de bouwsector. Het risico is dus groot dat de bouw op dat moment s lvalt, zeker het deel van de bouw dat a ankelijk is van staal en beton, omdat met de produc e daarvan de grootste emissies gepaard gaan.

Tekstvoorstel 4

Wij evalueren alle bouwplannen op toekomstbestendigheid, zodat de provincie effectief beleid kan maken en (helpen) sturen op de kwaliteit van onze leefomgeving. 'Het Nieuwe Normaal', opgezet in samenwerking tussen grote opdrachtgevers en grote opdrachtnemers uit de bouwsector en toegepast in de City Deal Circulair en Conceptueel Bouwen en beschreven in de regionale woondeals is hiervoor de inhoudelijke basis.

Tekstvoorstel 5

Wij ontwikkelen in het verlengde van de ondertekening van het convenant toekomstbestendig bouwen, samen met onze belangrijkste stakeholders, een integrale visie en strategie voor een toekomstbestendige Provincie. Zo gaan we actief bijdragen aan het realiseren van een gezonde leefomgeving. Wij geven het goede voorbeeld en zorgen voor een level playing field binnen de provincie door onze eigen infra en vastgoed opgave toekomstbestendig te laten realiseren.

3. Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling door ondersteuning van gemeenten.

Bij aansturing van de woningbouwopgave spelen gemeenten een cruciale rol. Zij zijn immers het bevoegd gezag voor vergunningverlening en toetsing. In het geval dat gemeenten grondeigenaar zijn, hebben ze een belangrijke sleutel in handen in de realisatie van een gezonde en toekomstbestendige woon- en leefomgeving. Gemeenten hebben over het algemeen op het gebied van woningbouw een capaciteits- en expertisekort. Daarom hebben zowel de Provincies als de Rijksoverheid zich gecommitted om gemeenten te ondersteunen bij de woningbouwopgave met capaciteit en expertise. Daarbij is echter vooral nog nauwelijks aandacht voor toekomstbestendig bouwen.

Door in de ondersteuning van gemeenten expliciet aandacht te besteden aan toekomstbestendigheid, ontstaat een sterker plan met lagere risico's. Door nu al aandacht te hebben voor klimaatadaptatie wordt de kans op toekomstige klimaatschade verkleind; door te sturen op een lage milieu-impact en CO₂-uitstoot van de bouw worden toekomstige kostensjgingen als gevolg van duurder wordende CO₂emissierechten beperkt. Juist gemeenten zijn hier aan zet om het lange-termijn-perspectief te bieden, waarbij de Provincie een ondersteunende rol kan spelen. Bijvoorbeeld als onafhankelijke partij bij het maken van prestatieafspraken met woningcorporaties en het aanbieden van expertise en capaciteit bij processen die nodig zijn voor toekomstbestendige gebiedsontwikkeling.

Tekstvoorstel 6

Wij breiden ons regionale versnellingssteam uit met inhoudelijke expertise op circulair bouwen, industrieel bouwen, klimaatadaptief bouwen en natuurinclusief bouwen. Daarbij maken we gebruik van de hulp van het nationale Experteam Woningbouw en de Bouwcampus.

Tekstvoorstel 7

Wij gaan in elke regio aan de slag om een routekaart te maken met de belangrijkste stakeholders om tot toekomstbestendige gebiedsontwikkeling te komen in lijn met de onlangs gesloten woondeals. Daarna bieden wij ondersteuning aan elke regio om toekomstbestendig bouwen daadwerkelijk integraal onderdeel te maken van (alle) projecten. We ontwikkelen beleidscycli waarin we hal aarlijks alle ervaringen ophalen en ruimtelijk beleid aanscherpen zodat we in onze provincie effectief kunnen versnellen.

Tot slot

De urgentie om te werken aan een duurzame wereld leidt tot steeds meer spanning en dilemma's. In de politieke én bedrijfseconomische dynamiek is het verleidelijk om terug te vallen op keuzes die op korte termijn renderen. Tegelijkertijd is het juist bij het thema waar de Provincie haar kerntaak heeft – het inrichten van de ruimte – van belang om lange-termijnkeuzes te maken op basis van een duidelijke visie.

Met in totaal meer dan 500 publieke én private partijen, verenigd in de Blue City, Green Village, City Deal Circulair & Conceptueel Bouwen, Building Balance, Gideon en Cirkelstad, roepen we jullie daarom op om bovenstaande drie oplossingsrichtingen mee te nemen in jullie nieuwe Coalitieakkoord. Deze 500 partijen laten zien dat we nu al hele grote stappen kunnen zetten en naar een toekomstbestendige, gezonde leefomgeving met hoge kwaliteit. Met een duidelijke visie kan de Provincie actief bijdragen aan het creëren van handelsperspectief voor alle partijen die een rol spelen bij toekomstige gebiedsontwikkelingen. Zo voorkomen we dat CO₂ en S-kstof een debat van welles-nietes blijven slaan en we de handen ineen.

Wij zijn er van overtuigd dat we samen van de bouwsector de grootste aanjager van een toekomstbestendige economie kunnen maken met de landbouw als cruciale basis. Uiteraard gaan we graag het gesprek aan om deze punten verder uit te diepen en te verkennen hoe we actief samen kunnen werken bij het realiseren van een toekomstbestendige economie.

Heel veel succes de komende periode,

R. Buch

G. de Werk

J. van den Munckhof

J-W. de Groep

Cirkelstad

City Deal Circulair en Conceptueel Bouwen

Building Balance

Gideon Building Transition Tribes

Aan:

De Kring van CvdK's
De Kring van Provinciesecretarissen

Van:

De interprovinciale Denktank Strategie

Betreft: briefadvies

Datum: 10 maart 2023

Geachte leden van de Kring van CvdK's,
Geachte leden van de Kring van Provinciesecretarissen,

Namens de interprovinciale Denktank Provincies bied ik u bijgaand briefadvies aan.

De Denktank Provincies bestaat uit vertegenwoordigers (veelal concernstrategen) van 12 provincies en geeft ongevraagd en gevraagd advies binnen het verband van de 12 provincies. Het opdrachtgeverschap is binnen de Kring van Provinciesecretarissen belegd.

Dit briefadvies is bedoeld als input voor een nieuwe college-/statenperiode die na de verkiezingen in maart ingaat. Daarom is het advies gericht aan de Kring van CvdK's en de Kring van Provinciesecretarissen, omdat zowel de CvdK als de provinciesecretaris in adviserende zin betrokken is bij de uit te zetten koers voor de komende vier jaar.

Met dit briefadvies sluiten we aan bij een tweetal eerdere adviezen die we hebben gegeven. Te weten:

- 'Gebied en brede welvaart centraal' (2020)
- 'Zonder leren geen presteren' (2022)

Dit advies sluit bovendien aan op de beweging die eind vorig jaar in opdracht van de Kring van Provinciesecretarissen in gang is gezet met het inrichten van een drietal leerkringen, als antwoord op ons advies 'Zonder leren geen presteren'.

Leidraad voor ons is steeds de vraag hoe we als provincies onze unieke kracht, rol en positie kunnen inzetten om maximale impact voor de samenleving te hebben.

Wij zien dat de **unieke kracht** van provincies als integraal **gebiedsregisseur** bij het realiseren van complexe opgaven in het ruimtelijk domein door het huidige kabinet is herkend en erkend. Het is aan ons (provincies) om daar **ook in eigen huis goede condities voor te scheppen**. Naast wat het vraagt van anderen, zoals het Rijk.

De aanpak van de grote opgaven/transities is samenhang (met elkaar, met de gebieden, met onze burgers en bedrijven) vraagt een **ander soort samenspel** binnen en buiten het Huis van Thorbecke. En het vraagt een **stevige bedding** voor dat andere samenspel. Dit briefadvies bevat een aantal bouwstenen voor zo'n bedding. Voor al deze bouwstenen geldt dat ze elkaar kunnen versterken en in samenhang voor de noodzakelijke stevigheid kunnen zorgen.

Vanuit de Denktank is er desgewenst graag bereidheid om het advies nader toe te lichten. Hiervoor kunt u contact opnemen met Peter van den Broek.

Versnellingsafspraken

In het BOL en BO MIRT in 2022 zijn afspraken gemaakt over mobiliteitsmaatregelen die bijdragen aan het **versnellen van woningbouw**. De meeste gemeenten hopen straks voor verschillende versnellingsmaatregelen een bijdrage van de provincie te ontvangen voor het rondkrijgen van hun regionale co-financieringsafpraak met het Rijk. Hierover zijn tussen gemeenten en provincie nog geen afspraken gemaakt.

Het gaat om gemeenten Utrecht, Woerden, Nieuwegein, Soesterberg, Houten, Amersfoort, Stichtse Vecht en Veenendaal voor een totaalbedrag van € 341.345.050 (waarvan €161.855.248 het Rijk bijdraagt) voor het versneld bouwen van ca 30 duizend woningen. **Aan provincie wordt gevraagd om een bedrag te co-financieren van circa € 21,5 – 27,5 miljoen.**

Voor het (volledig) financieren van de versnellingsafspraken zijn de spelregels en budgetten van de huidige subsidieverordeningen binnen Mobiliteit niet toereikend. Daarnaast zal er voor andere gemeenten nog weinig ruimte zijn voor initiatieven gezien het bereiken van het financiële plafond.

Afgesproken lijn in PO op 7 maart 23 is als volgt:

- 15 maart zijn er verkiezingen; het is aan een nieuw college om keuzes te maken
- Middelen voor de groeispurong zijn binnen provincie op dit moment en naar de toekomst ontoereikend om afspraken met rijk, gemeenten te kunnen maken
- Voor nu is een bedrag van € 21,5 – 27,5 miljoen nodig willen we als provincie ingaan op de co-financieringsvraag van gemeenten voor versnelling woningbouw
- financiering van de versnellingsafspraken is onderdeel van de BOL agenda (15-6-2023). BZK geeft aan dat het uitspreken van de intentie van medefinanciering bij het BOL voldoende is. Bal hiervoor ligt primair bij gemeenten; zij hebben afspraken met BZK gemaakt.
- In de toekomst is aanvullend budget nodig met oog op volgende tranches aan afspraken (breder dan alleen mobiliteit)
- Te hanteren lijn richting gemeenten:
  - co-financieringsvraagstuk is aan volgend college
  - onderwerp van coalitieonderhandelingen
  - verzoek om maatregelen alvast zo concreet mogelijk uit te werken
  - provincie stelt kader op, op basis waarvan eerst doelbereik beoordeeld wordt, bijdragen aan regionale bereikbaarheid is belangrijk aspect voor afweging

Amersfoort

Naast de versnellingsafspraken (rijksbijdrage zijn er voor Amersfoort ook afspraken gemaakt voor het **grootschalig NOVEX-woningbouwgebied** Spoor-/A1-zone Amersfoort. Het gaat hierbij om de volgende financiële verdeling:

AMERSFOORT	Totale kosten	Rijksbijdrage	Regionale Co-financiering door Amersfoort	Bijdrage die aan provincie wordt gevraagd
Versnellingsafspraken + Grootschalige woningbouw afspraken	168 miljoen	79,2 miljoen	61 miljoen	27,8 miljoen (waarvan 5,5 miljoen voor versnellingsafspraken)

Ook voor afspraak over de grootschalige NOVEX locatie heeft Amersfoort geen afspraak over een financiële verdeelsleutel en een termijn met de Provincie gemaakt. In het BO MIRT 2022 is een cofinanciering van 50% vanuit de regio afgesproken.

Westelijke randweg

Met het nieuwe college akkoord in Amersfoort is de realisatie van de westelijke randweg afgeblazen. Provincie en Amersfoort zijn in gesprek om tot een afhechting van dit project te komen. Er is een restbudget over van circa €28 miljoen, te herbestemmen.

De Westelijke Ontsluiting is onderdeel van het VERDER pakket gericht op het verbeteren van bereikbaarheid. De weg had een regionale functie en draagt ook bij aan de goede bereikbaarheid van o.a. Soest. De alternatieve invulling voor de Westelijke ontsluiting moet passen bij de regionale ambities en plannen. Het is daarom van groot belang om de plannen te bezien vanuit een regionale context.

De middelen die voor de Westelijke Ontsluiting bestemd waren zouden ingezet kunnen worden voor cofinanciering van het grootschalig woningbouwgebied Stations en A1 locatie Amersfoort. Notie om daarbij mee te nemen is dat er op dit moment een tekort is op het (oud VERDER) project Soest-Zuid van €1,8 miljoen waarbij gemeente Soest ook graag aanspraak zou willen maken op middelen bij een herbestemming van VERDER budget.

Te hanteren lijn richting gemeente Amersfoort:

- co-financieringsvraagstuk is aan volgend college
- onderwerp van coalitieonderhandelingen
- verzoek om maatregelen alvast zo concreet mogelijk uit te werken
- Geld volgt inhoud en niet andersom
- Eerst goede onderbouwing alternatieve maatregelen voor randweg ook op regionale impact bereikbaarheid
- Intentiebrief van college GS aan B&W nu niet opportuun in kader van verkiezingen

Natuur werkt: maak werk van natuur!

Wees een daadkrachtige verbinder

Maak tempo

Natuur, milieu, landschap en klimaat in Nederland kampen met aanzienlijke problemen. We zijn op verschillende gebieden “in transitie” naar een meer duurzame toekomst. De provincie is de verbinder bij uitstek tussen regionale partijen, burgers en gemeenten enerzijds en “Den Haag” en “Brussel” anderzijds. Wij zien in de praktijk de behoefte aan een provincie die daadkrachtig de leiding neemt en de doelen bewaakt in de verschillende groene transitie, die de stakeholders verbindt en samen met de regionale partijen tempo maakt in de uitvoering. *Wees een daadkrachtige verbinder!* Dit is de kern van onze boodschap aan de partijen die in maart 2023 meedoen aan de verkiezingen voor Provinciale Staten van Utrecht.

Organiseer de uitvoering

Er is in Utrecht veel bereikt in de laatste jaren. Vooral waar het gaat om klimaatadaptatie, energieopwek, circulaire economie en fietsvoorzieningen is de uitvoering gestart. Bij natuurontwikkeling en duurzame landbouw komt de uitvoering veel te traag van de grond. Zoek de samenwerking met alle partijen in het landelijk gebied op en zorg dat ieder zijn rol kan pakken. Toon nu de politieke wil om de uitvoering daadkrachtig door te zetten. Vertraging door gebrek aan aandacht of middelen kunnen we ons niet langer permitteren. Daarom roepen wij u op om ook in uw verkiezingsprogramma de nadruk te leggen op uitvoering.

Gebruik het geld dat er is

In Den Haag en in Brussel is veel geld gereserveerd voor klimaat, landbouw, stikstof en natuurmaatregelen. Om het geld ook daaraan uit te kunnen geven moeten uitvoeringsplannen gemaakt worden. Die uitvoeringsplannen komen ook van provincies, of uit samenwerkingsverbanden die de provincie kan faciliteren. Ga concreet en in gebieden integraal aan de slag. Zorg voor provinciale middelen en benut het geld voor klimaat, landbouw en natuur uit Den Haag en Brussel om grotere stappen te kunnen zetten.

In dit stuk doen we u een aantal concrete suggesties aan de hand, ter inspiratie bij het schrijven van de verkiezingsprogramma's en als leidraad voor de komende 4 jaar. We gaan graag met u in gesprek voor een nadere toelichting!

Met hartelijke groet,

J. Veraart, Natuur en Milieufederatie Utrecht

S. van Dockum, Utrechts Landschap

P. Schut, IVN natuureducatie

I. Brautigam, Landschap Erfgoed Utrecht

L. Berris, Natuurmonumenten

Robuuste natuur en een mooi landschap

In de provinciale rapportage natuur (25 mei 2021) staat dat er tussen 2017 en 2020 slechts 1 hectare groene contour natuur in Utrecht is gerealiseerd, en dat de realisatie van het Natuur Netwerk Nederland (NNN) achterblijft bij de planning en doelstelling van de provincie. De bossenstrategie lijkt hetzelfde lot beschoren te zijn. Voor ons is de conclusie onontkoombaar dat meer middelen en menskracht nodig zijn. .

- 1 *Zorg dat biodiversiteit zich overal kan herstellen.* Verontrustend is dat voorheen algemene soorten het inmiddels ook moeilijk hebben. Op de Utrechtse Heuvelrug zijn de negatieve gevolgen vergelijkbaar met de Veluwe. Verbeter daarom duurzaam de kwaliteit van bodem, water en lucht: in het landelijk gebied, de bebouwde omgeving, en de natuurgebieden. Stel inhoudelijke normen en kaders vast voor een basiskwaliteit per gebied. 10% groen-blauwe dooradering in het landelijk gebied is bijvoorbeeld een goede minimale norm. Benut hierbij o.a. de [Agenda Natuurinclusief](#), en [Natuurinclusief Nederland \(RLI\)](#). Maak elke ruimtelijke ontwikkeling natuurinclusief, gekoppeld aan de maatschappelijke opgaven, zoals natuurinclusieve woningbouw, energietransitie en landbouw. Elke ontwikkeling dient per saldo bij te dragen aan biodiversiteit. Neem dit als beleidsregel op in de provinciale omgevingsverordening.
- 2 *Neem de gestelde natuurdoelen serieus.* Draag die dit uit in de gebieden en zorg voor handhaving van gestelde normen en kaders. Voorkom dat er “aan de achterkant” weer van de natuur wordt afgeknabbeld. Schrap het instrument “meerwaardebenadering”, die niet leidt tot meerwaarde voor de natuur en wel tot veel discussie, ongewenste ontwikkelingen en niet handhaafbare afspraken.
- 3 *Zorg dat er meer natuurgebieden komen.* Een goed en gezond functionerend Natuurnetwerk is noodzakelijk voor systeemherstel van onze natuur. Dat betekent dat het NNN en de Groene Contour volgens de oorspronkelijke planning gerealiseerd moeten worden. Daarnaast zijn er overgangsgebieden rondom kwetsbare natuurgebieden en robuuste ecologische verbindingen nodig. Heb oog voor het ecosysteemherstel door ook te werken aan het versterken van de biodiversiteit buiten de aangemerkte natuurgebieden, bijvoorbeeld op de landschapsgronden. Zorg ervoor dat de mooie, concrete doelstelling voor 1500 ha nieuw bos in de provincie ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt door ook de ruimtelijke keuze daarvoor te faciliteren. Nieuw bos kan een prima optie zijn in (delen) van het veenweidegebied of in de Gelderse Vallei.
- 4 *Investeer in natuur.* Stel middelen en capaciteit (ook bij de TBO's) beschikbaar voor meer natuurontwikkeling zowel in het NNN, als groene contour en voor de uitvoering van de bossenstrategie. Geld alleen lost het probleem niet op. Zorg in gebiedsprocessen voor coördinatoren die het gebied kennen, die integraal werken en de doelen (natuur, stikstof, water, bodemdaling en klimaat) resultaatgericht kunnen verbinden met mensen die wonen en werken in de gebieden.

- 5 *Zorg voor voldoende groene recreatiemogelijkheden.* Er is een groeiend tekort aan groene uitloopgebieden, door nieuwe woningbouw neemt dit alleen nog maar toe. Daarnaast is de recreatieve druk in natuurgebieden te groot geworden: groene recreatie kan niet meer afgewenteld worden op natuurgebieden. Met het programma Groen Groeit Mee heeft de provincie dit geagendeerd. De volgende stap is om daadwerkelijk 10.000 ha 'nieuw groen' te realiseren en het niet alleen bij goede intenties te laten.

Duurzame Landbouw

De transitie van de landbouw vergt veel inzet en capaciteit de komende jaren. De huidige stikstofuitstoot heeft een grote weerslag op de natuur, dus daar moet een oplossing voor komen. Maar er moet ook voldoende aandacht zijn voor verdienmodellen voor de boeren die duurzaam (willen) boeren. Boeren die duurzaam werken moeten verder kunnen boeren en de middengroep motiveren. De provinciale landbouwvisie uit 2018 bevat een aantal stevige natuur- en milieuambities. Als partners in het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur werken we samen met de provincie en landbouworganisaties aan deze uitvoering en dragen we bij aan de landbouwtransitie.

1. *Zet je in voor duidelijke en lang volhoudbare kaders en regels.* Er is behoefte aan duidelijke kaders en regels die lang volhoudbaar zijn. Zet je als provincie in voor afspraken, kaders en instrumenten ten behoeve van grondwaterpeilen, waterkwaliteit, stikstof, bodemverbetering en verbetering van biodiversiteit die gericht zijn op de lange termijn.
2. *Geef ruim baan aan duurzame vernieuwing.* Wij pleiten ervoor dat de provincie ondersteuning regelt voor initiatieven in kringlooplandbouw, agroforestry, voedselbossen, korte-ketenverkoop, duurzame initiatieven op agrarisch gebied en gemeenschapslandbouw. Bekijk samen met de gemeenten hoe belemmeringen in wet- en regelgeving wegnomen kunnen worden. De invoering van de omgevingswet in de komende jaren biedt daar mogelijkheden voor.
3. *Geef aandacht en ondersteuning aan koplopers.* Er zijn al veel boeren die biologisch werken, hun producten direct verkopen (korte keten), meewerken in gemeenschapslandbouw of op andere manier de transitie naar duurzame landbouw nu al concreet vormgeven. Alles wat aandacht krijgt groeit, zorg dus voor deze impuls. Ondersteun ook regionale samenwerkingsverbanden voor duurzame landbouw en werk samen met vooroplopende boeren zoals Caring Farmers of de federatie van Agro-ecologische boeren.
4. *Maak haast met doelen over natuurinclusieve landbouw.* Wij vragen de provincie om langlopende beheerpakketten en versnelling van de verdere ontwikkeling van provinciale instrumenten zoals platform kleine landschapselementen, agrarisch natuurbeheer, Bossenstrategie en het instrumentarium voor de Groene contour. Leg een duidelijke prioriteit bij:
  - systeemherstel van natuurgebieden, ook door herinrichting en extensivering van zones rond deze natuurgebieden
  - bescherming van weidevogels en uitbreiding van het areaal weidevogelgebied. Voer het aanvalsplan grutto enthousiast uit.
  - de uitwerking en realisatie van het instrument 'landschapsgrond'. Zog voor minimaal 10% groen/blauwe dooradering, neem de goede groen/blauwe diensten af en betaal daarvoor. Maak gebruik van de kennis binnen het consortium Duurzame Landbouw met Natuur.

5. *Kijk naar natuur based solutions in het veenweidegebied.* Neem water & bodem als leidend principe. Dan komt ook ander landgebruik in beeld zoals moeras, botanische graslanden, laagveenbos en veenherstel, dat juist goed kan samengaan met een hoger waterpeil.

Water en Bodem

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) garandeert een goede chemische en ecologische waterkwaliteit. Nederland was één van de initiatiefnemers van de KRW en heeft inmiddels tot twee keer toe uitstel gevraagd voor het behalen van de doelen. De verbetering van de waterkwaliteit is de laatste 10 jaar gestagneerd. Water en bodem bepalen wat er wel en niet kan in het gebruik van de grond en zouden de sturende principes van ruimtelijke ordening moeten zijn.

1. *Zorg dat de provinciale doelen uit de Kaderrichtlijn Water in Utrecht gehaald worden, maar vooral ook dat er in het fijnmazige watersysteem altijd voldoende water is van de juiste kwaliteit.* Als de 4 overheden goed samenwerken met de grondeigenaren kunnen de gemiddelde concentraties aan onder meer N, P, zware metalen, geneesmiddelenresten en PFA in deze Statenperiode met tenminste 30% verminderd worden. In het [bodem en water programma 2022-2027](#) maakt provincie Utrecht de duidelijke beleidskeuze om de doelen van KRW in 2027 te gaan halen. Dat is bemoedigend, maar de KRW is vooral op de grote wateren gericht. Met de maatregelen die in dat programma worden aangekondigd gaat het niet lukken om het fijnmazige watersysteem op orde te krijgen. Neem maatregelen zodat in alle wateren de waterkwaliteit goed is.
2. *Zet in op waterbehoud in plaats van afvoer.* Veel meer water moet op veel meer plekken veel langer worden vastgehouden om natuur, landbouw, maar ook drinkwaterwinning op het juiste moment van de juiste hoeveelheid water van de juiste kwaliteit te kunnen voorzien. Niet langer water zo snel mogelijk afvoeren, maar het water zo lang mogelijk vasthouden. Gebruik de bodem als “spons”. Dit voorkomt bodemdaling en CO₂-uitstoot in het veenweidegebied en zowel droogte als wateroverlast op de hoge zandgronden.
3. *Verrijk de regionale veenweidestrategie met de visie klimaatbuffers die Staatsbosbeheer mede namens vele natuurorganisaties binnenkort uitbrengt.* In het veenweidegebied moet ruimte worden geboden aan natuur, duurzame melkveehouderij en energie-opwek. De beschikbaarheid van voldoende zoet water in het groene hart is een nationale kwestie. Voor dit gebied is de veenweidestrategie ontwikkeld. De vele belangen en stakeholders maken de uitvoering van de veenweidestrategie gecompliceerd. De voorgestelde gebiedsgerichte benadering biedt perspectief, maar zonder duidelijke kaders voor bodem en water, waarin de regionale en nationale belangen zijn vervat, weten de actoren in de gebieden niet waar ze aan toe zijn.
4. *Zorg voor een natuur volgend peilbeheer op de Utrechtse Heuvelrug.* De Utrechtse Heuvelrug is het grootste natuurgebied van de provincie, en het belangrijkste bosgebied voor de Randstad. Het gebied heeft te kampen met droogte, mede als gevolg van de huidige inrichting van het watersysteem, dat teveel op snelle afvoer is gericht. Zowel op de Utrechtse Heuvelrug als in de

Gelderse vallei moet meer worden ingezet op vasthouden van water en natuurlijk ingerichte oevers. Daarnaast moet er ingezet worden op minder grondwater onttrekkingen.

5. *Hou de vinger aan de pols.* Onderzoek provinciebreed de staat van natuur, bodem en water. Om de effecten van beheermaatregelen en gebiedsprocessen zichtbaar te maken, te monitoren en waar nodig bij te sturen én om de resultaten van emissiebeperking en de 'stikstofbeheermaatregelen' te weten.

Duurzame energie

De urgentie om van gas en kolen af te komen is alleen maar groter geworden. Het gaat snel nu, maar nog steeds niet snel genoeg. Zeker niet nu de kolencentrales weer bijgeschakeld worden, vanwege de oorlog in Oekraïne. Het kabinet Rutte IV maakt historisch veel geld vrij voor het versnellen van klimaatbeleid en heeft het doel om in 2030 een CO₂ reductie van 55% te bereiken. Wij stellen voor dat de provincie Utrecht het doel 55-60% CO₂ reductie in 2030 van het kabinet overneemt. De ambitie van de huidige coalitie in onze provincie om in 2040 alle energie duurzaam op te wekken onderschrijven we en kan worden aangevuld met de ambitie om in 2040 ook volledig klimaatneutraal te zijn.

Een grote uitdaging is de ruimtelijke inpassing van duurzame energie. Het maatschappelijk debat daarover vraagt veel tijd. Tijd die er niet meer is, in het licht van de IPCC rapporten en de noodzaak om onafhankelijk te worden van (Russisch) aardgas. Wij denken dat de provincie haar rol als daadkrachtige verbinder bij de concretisering en uitvoering van de Regionale Energie Strategieën (RES) beter kan invullen met een concrete inhoudelijke opvatting. Daarvoor hebben we een aantal suggesties:

1. *Meer natuur werkt, ook in de energietransitie.* Maak van natuurinclusief ontwikkelen de nieuwe standaard. Handhaaf de afspraken over natuurinclusieve realisatie van o.a. zonneparken. Helaas worden lang niet altijd de groene maatregelen daadwerkelijk gerealiseerd of goed beheerd. Zorg voor goede controle daarop.
2. *Groeppeer zonnevelden en windmolens zo veel mogelijk bij elkaar.* Hierdoor wordt niet alleen de landschappelijke impact, maar ook het probleem van de netcongestie gereduceerd. Zet de windturbines langs snelwegen, waterwegen en spoorlijnen en op/bij industrieterreinen en niet in Natura 2000, NNN en weidevogelkerngebieden of de directe omgeving daarvan.
3. *Benut het opwekpotentieel door zonnepanelen op grote daken volledig.* Vanaf 2025 worden zonnepanelen verplicht op alle nieuwe grote daken. Voer deze verplichting op een praktische manier uit en handhaaf ook. Onderzoek ook de mogelijkheden om een vergelijkbare verplichting voor bestaande daken in te voeren.
4. *Ondersteun 26 gemeenten bij het aanleggen van smart grids:* slimme systemen voor opslag en distributie van energie in de wijk, en bij het koppelen van gebruik van elektrische deelauto's aan de smart grids.
5. *Zorg voor een goede ondersteuning van en afstemming tussen de verschillende gemeentelijke warmtetransitieplannen,* bijvoorbeeld bij het maken van afspraken over bovengemeentelijke warmtebronnen. Zorg voor lokaal eigenaarschap, ook bij warmteprojecten.

6. *Verken de mogelijkheden van een provinciaal warmte- infrabedrijf*, naar het voorbeeld van Gelderland. Een open warmtenet, waarop meerdere afnemers warmte kunnen afnemen en leveren, zou daarbij het uitgangspunt moeten zijn.
7. *Zorg voor een betere handhaving van de wettelijke verplichtingen tot energiebesparing bij bedrijven*. De tijd van alleen goede voornemens is echt voorbij, waar de mogelijkheden er zijn – zoals in dit geval bij de omgevingsdiensten - moet er handhavend worden opgetreden.

Circulaire samenleving

Op het terrein van de circulaire economie heeft de provincie in juni 2021 een belangrijke stap gezet door [de beleidsvisie circulaire samenleving 2050](#) vast te stellen. Circulaire economie is een andere manier van omgaan met spullen en grondstoffen, maar ook met elkaar, met natuur en milieu. De rol van daadkrachtige verbinder, die we zo graag zien van de provincie, moet hier ten volle worden ingezet: ondersteun (bestaande) netwerken, koppel private en publieke partijen aan elkaar, stel middelen beschikbaar voor pilots en experimenten, investeer in kennisdeling. En – last but not least – blijf onderzoeken wat het effect van dit alles is op het gebruik van grondstoffen. Marktpartijen – circulair of niet – hebben geen directe baat bij het monitoring van grondstofstromen en het veiligstellen van leveringszekerheid. Hier is een overheidsinspanning noodzakelijk. Die begint al met ervoor te zorgen dat bedrijven en gemeenten op de hoogte zijn van de nieuwe Europese regelgeving. Onze aanbevelingen:

1. *Ontwikkel een regionale grondstoffenstrategie*. We moeten nu nadenken over een grondstoffenstrategie om tekorten in de toekomst te voorkomen. Dat geldt zeker voor de materialen die gebruikt worden in zonnepanelen en windmolens. Marktpartijen hebben nu nog geen directe baat bij monitoring van grondstofstromen en het veiligstellen van leveringszekerheid of om een regionale afzetmarkt voor reststromen te realiseren. Er is een overheidsinspanning voor nodig om dit goed te organiseren. We vragen de provincie ervoor te zorgen dat we in Utrecht een sterke kennispositie in grondstoffen kunnen verwerven, dat zal de regionale partijen in staat stellen slim samen te werken en makkelijker Europese subsidies te verwerven.
2. *Creëer ruimte voor de circulaire samenleving*. Tot dusver zijn de ruimtelijke gevolgen van de transitie naar een circulaire samenleving nog nauwelijks in beeld. Activiteiten die wezenlijk deel zullen gaan uitmaken van de circulaire economie, zoals circulaire ambachtscentra, moeten in de ruimtelijke planning een plek krijgen. Circulariteit moet onderdeel worden van de regiodeals, en kaders stellen voor ruimtelijke opgaves. Verwacht mag worden dat een andere omgang met materiaal (opslag) en een andere organisatie van het bouwproces (meer prefab) grote gevolgen zal hebben voor logistiek en transport. Ruimtelijke keuzes, zoals voor grondstoffendepots, moeten bovengemeentelijk gemaakt worden.
3. *Benut het covenant duurzame woningbouw*. Innovaties staan niet stil, huizenbouw kan en moet steeds duurzamer. Houd stevig vast aan het covenant duurzame woningbouw door te werken aan duidelijkheid (level playing field) enerzijds en blijvende vernieuwing anderzijds. Stimuleer gemeenten om voor het meest ambitieuze niveau (goud) te gaan.
4. *Ondersteun circulair Ondernemerschap*. Een circulaire onderneming beginnen vereist vaak meer dan een goed idee over een duurzaam product. Van grondstof tot verkoop en retourname moet

een nieuwe keten worden ontwikkeld. Voor een startende ondernemer zonder kapitaal is dit vaak een onmogelijke opgave of een jarenlang ontwikkeltraject. Circulaire ondernemers lopen vaak tegen barrières in wet- en regelgeving aan omdat innovatieve ideeën nu eenmaal niet altijd passen binnen de bestaande regelgeving.

5. *Betrek biobased bouwmaterialen nadrukkelijk bij de landbouwtransitie.* Telen van biobased bouwmaterialen past goed in een transitie naar duurzamere landbouw in Utrecht. Gewassen zoals lisdodde, olifantengras (*Miscanthus*) en riet zijn goed te gebruiken als bouw materiaal, slaan

koolstof langdurig op, groeien goed in de natte omstandigheden van het veenweidegebied en hebben geen kunstmest nodig. Op de drogere gronden kunnen de mogelijkheden voor vlas en hennep worden onderzocht. Cirkelregio roept de provinciale politiek op om in te zetten op verduurzaming van landbouwbedrijven, en daarbij nadrukkelijk ook in te zetten op alternatieve teelten voor de bouw.

6. *Investeer in kennisdeling en ontwikkeling.* Overheden vervullen een belangrijke rol als 'launching customer' voor circulaire producten. In sommige markten, zoals asfalt en beton, is de overheid één van de grootste opdrachtgevers. Daarmee kan de provincie ook verdere innovaties stimuleren. De provincie heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd in het circulair inkopersoverleg in de regio. Dit zorgt voor het verspreiden van kennis en daarmee versnelling naar een circulaire inkoopstrategie. Zet langjarig in op dit soort netwerken.
7. *Benoem een coördinerend gedeputeerde op circulaire economie.* Voor een stevige grip op, en blijvende aandacht voor, een circulaire economie is het belangrijk dat er één coördinerende gedeputeerde is, met circulaire economie in de portefeuille (met daarbij behorend en passend budget). Daarnaast is het belangrijk dat het gehele college van Gedeputeerde Staten een verantwoordelijkheid voor de circulaire opgave binnen de eigen portefeuilles blijft nemen.

Schone mobiliteit

Hoewel er de afgelopen jaren goede voortgang is geboekt, blijft mobiliteit een hardnekkig dossier; mensen verlaten de vertrouwde auto slechts mondjesmaat en files zijn, sinds het loslaten van de coronamaatregelen, weer zo goed als terug op het oude niveau, iets waarvan we hoopten dat dat niet zou gebeuren.

Concreet vragen we de provincie het volgende te doen:

1. *Leg doorfietsroutes aan.* Werk regionaal en lokaal samen voor de verdere aanleg van doorfietsroutes en het opwaarderen van het (regionale) fietsnetwerk. Kijk daarbij vooral ook naar mogelijkheden om snelle fietsers (speedpedelec) zo veel mogelijk (veilig) te faciliteren.
2. *Stimuleer deelmobiliteit door het zoveel mogelijk als openbaar vervoer te behandelen.* Deelmobiliteit draagt bij aan ruimtewinst. Deze ruimte kan groen worden ingericht. Bovendien zorgt het voor minder autobezit en auto-afhankelijkheid. In het buitengebied blijft OV-aanbod en bereikbaarheid een probleem. Mogelijk zijn deelmobiliteit-concepten ook hier een deel van het antwoord.
3. *Neem duidelijk stelling tegen uitbreiding van weg-infrastructuur.* Snelwegen en provinciale wegen voor de auto zijn er genoeg. Ontwikkel goede OV plannen aan de oostzijde van de stad Utrecht op bestaande infra.
4. *Stimuleer bedrijven in het vergroenen van hun woon-werkverkeer.* Fietsvoorzieningen, deelmobiliteit en OV aanbod spelen daar een belangrijke rol bij, dus zorg dat de voorzieningen bij grote concentraties van werkgelegenheid op orde zijn.

Een groene klimaatbestendige woon omgeving

We zien veel vooruitgang in het klimaatadaptatiebeleid van de provincie. Er is voor het eerst een visie en een programma opgesteld, en er is een instrumentarium. Dat zullen we hard nodig hebben, want

het wordt steeds duidelijker dat we ons, ondanks alle inspanningen, ook zullen moeten voorbereiden op onomkeerbare gevolgen van klimaatverandering.

De komende jaren zien wij voor de provincie de volgende rol weggelegd:

1. *Help partijen bij het opstellen van lokale adaptatiestrategieën en hitteplannen.* Trek samen met gemeenten, ontwikkelaars en woningcorporaties op om te zorgen dat de afspraken in de intentieverklaring Klimaatadaptatief bouwen ook echt daadwerkelijk toegepast gaan worden in de praktijk, en draag zorg voor monitoring van voortgang hierop.
2. *Maak werk van een aanpak voor bedrijventerreinen.* Dit zijn vaak de meest versteende, hete en schrale plekken van een stad of dorp. Er ligt een enorme uitdaging om ook deze plekken anders in te richten, door water meer op te slaan en meer groen en schaduw te creëren en door energie op te wekken. Dit draagt niet alleen bij aan klimaatadaptatie, maar ook aan biodiversiteit en gezondheid van mensen. Ook hier geldt: meer natuur werkt!
3. *Stimuleer de aanleg van duurzame daken,* zorg ervoor dat het dakoppervlak in de provincie Utrecht optimaal benut wordt voor multifunctioneel gebruik. Dat wil zeggen dat daken (die sterk genoeg zijn), gebruikt kunnen worden voor combinaties van (slimme) waterberging, toevoegen biodiversiteit, opwek duurzame energie en gebruiksruimte (terras, moestuin oid.). Stimuleer hierbij gebruik van circulaire materialen.
4. *Blijf voorbeeldprojecten creëren,* en draag zorg van de bekendmaking en promotie ervan. Richt je met voorbeeldprojecten op diverse doelgroepen (inwoners, bedrijventerreinen, woningcorporaties etc).

Aan de leden van Provinciale Staten van Utrecht
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Datum	Contactpersoon	Telefoonnummer
Uw brief d.d.	Uw kenmerk	Ons kenmerk
Onderwerp		Bijlage(n)
12 april 2023		
Feliciteatiebrief Statenleden-verkiezingen maart 2023		

Geacht Statenlid,

Van harte gefeliciteerd met uw verkiezing tot lid van de Provinciale Staten van de Provincie Utrecht. Namens Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) wensen wij u veel wijsheid, succes en plezier toe in deze belangrijke functie. Laten we als provincie en waterschap de komende jaren samen optrekken om onze provincie nog mooier en toekomstbestendig te maken.

Samen aan de slag

Klimaatadaptatie, woningbouw, mobiliteit, natuurontwikkeling en de landbouw- en energietransitie: de opgaven die voor ons liggen zijn groot en complex en vragen meer dan ooit om nauwe samenwerking tussen overheden. Als waterschap beschermen we de regio tegen overstromingen, zorgen we voor voldoende en schoon oppervlakte- en grondwater en zuiveren we het afvalwater van onze inwoners. Daarnaast heeft het waterschap een belangrijke rol in het omgaan met klimaatverandering, de ruimtelijke ordening en de transities die gaande zijn in het landelijk en stedelijk gebied.

De provincie is aan zet om de ruimtelijke keuzes te maken in het zogenaamde Provinciaal Ruimtelijk Voorstel. We blijven als waterschap hierbij graag nauw betrokken en benadrukken dat er in de processen voldoende ruimte moet zijn voor de inbreng, kennis en ideeën van gebiedspartijen (inwoners, boeren en andere landeigenaren) en medeoverheden. Het waterschap heeft veel kennis van het bodem- en watersysteem, beschikt over uitvoeringskracht en heeft goede contacten in het veld. Dit zetten we graag in, om elkaar als overheden aan te vullen en te versterken. Met korte lijntjes en warme relaties.

Water en bodem sturend

Het is geen prettige boodschap, maar de grenzen van het water- en bodemsysteem zijn bereikt. Klimaatverandering zorgt voor extremer weer: hitte, droogte en zware buien. Vraag en aanbod van water raken hierdoor vaker uit balans en niet alle problematiek kunnen we technisch oplossen in het watersysteem. Om een toekomstbestendige leefomgeving in onze provincie te creëren, moeten water en bodem leidend worden in de ruimtelijke ordening. Laten we verstandige (locatie)keuzes maken en risico's en kosten niet afwentelen op andere gebieden en toekomstige generaties. Concreet betekent dit dat we bouwen op de juiste plekken en dat we laaggelegen polders en uiterwaarden van rivieren als bouwlocaties vermijden.

Poldermolen 2
Postbus 550
3990 GJ Houten
T(030) 634 57 00
post@hdsr.nl
www.destichtserijnlanden.nl

Om invulling te geven aan water en bodem sturend hebben de Utrechtse waterpartners - vier waterschappen (HDSR, Rivierenland, Amstel Gooi en Vecht en Vallei & Veluwe), drie drinkwaterbedrijven (Vitens, Oasen en Waternet) en Rijkswaterstaat Midden-Nederland - een geschiktheidskaart voor woon- en werklocaties voor het grondgebied van de provincie Utrecht opgesteld. HDSR heeft daarnaast een [waterpraatkaart](#), met daarop de wateropgaven, en een [handboek](#) 'Water in ruimtelijke plannen' beschikbaar. De kaarten en het handboek kunnen helpen bij het vormgeven van het Provinciaal Ruimtelijk Voorstel.

Een toekomstbestendig stedelijk gebied

Alleen als we bodemdalings- en klimaatbestendig bouwen, maken we onze provincie toekomstbestendig. Bij gebiedsontwikkelingen is het van belang dat voldoende 'groen' en 'blauw' voorop staan, zodat we water opvangen. Dat voorkomt wateroverlast en problemen in droge perioden. We willen innoveren als het gaat om wonen, werken, mobiliteit en groen. Door te experimenteren met tijdelijke planologie of innovatieve bouwconcepten, zoals drijvend wonen. Dit maakt onze provincie toekomstbestendig en biedt kansen voor een aantrekkelijke gezonde leefomgeving en biodiversiteit. Groen Groeit Mee - de afspraak dat we bij alle ruimtelijke plannen, groenontwikkeling evenwichtig en volwaardig meenemen - is een mooi voorbeeld van hoe we elkaar als overheden op dit thema al weten te vinden.

Een toekomstbestendig landelijk gebied

In het landelijk gebied komen veel opgaven samen: natuurherstel, afremmen van bodemdaling, stikstofreductie, verbeteren van de waterkwaliteit, klimaatadaptatie en de landbouwtransitie. De provincie is aan zet om samen met gebiedspartners de ruimtelijke puzzel te leggen, onder andere via het Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG). De druk op de diverse dossiers is hoog en de te leggen puzzel is complex. Het waterschap is op dit moment goed betrokken bij de lopende processen en we zetten deze samenwerking graag voort. Dat doen we onder andere via de Blauwe Agenda voor de Utrechtse Heuvelrug en de veenweide strategieën voor het westelijk veengebied. We benadrukken daarbij dat het van groot belang is dat processen niet alleen 'top down' vorm krijgen, maar ook 'bottom up' aansluiten op de aanwezige kennis, ideeën en betrokkenheid van inwoners, boeren en andere gebiedspartijen. Dit is cruciaal om te komen tot draagvlak, perspectief en lange termijn oplossingen voor het landelijk gebied.

Verbeteren van de waterkwaliteit en ecologie

Ook vragen wij aandacht voor de KRW, wat staat voor Kaderrichtlijn Water. Dit is een Europese richtlijn voor de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater. Doel van de richtlijn is dat in 2027 al het water in Nederland van goede kwaliteit is en een goed leefgebied vormt voor de planten en dieren die er thuishoren. Uw provincie heeft, in samenspraak met ons als waterschap, in het Bodem- en waterprogramma de ecologische doelen voor de KRW officieel vastgelegd. Op dit moment voldoen de watergangen in de provincie hier nog niet aan. Deze doelen bereiken, is een gedeelde verantwoordelijkheid waar heel Nederland voor aan de lat staat. Wij als HDSR spannen ons in om de maatregelen uit te voeren die op ons bord liggen. Voorbeelden hiervan zijn het terugdringen van emissies uit rioolwaterzuiveringen en het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en vispassages. Wat betreft de nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater zijn we op de goede weg, al is er nog wel inspanning nodig. Er ligt vooral nog een grote opgave bij de overige stoffen, zoals atmosferische depositie van verkeersemissies en PAK's en de zeer zorgwekkende stoffen. Ook vormt graverij door rivierkreeften een probleem voor het natuurlijke biologische evenwicht in de watergangen. Alleen door samen te werken kunnen we stappen maken met deze opgaven.

Voortzetten van de samenwerking

We kijken uit naar de voortzetting van onze goede samenwerking. Bilateraal en via de regionale allianties, waaronder het netwerk Water & Klimaat, de U10, de Utrechtse Waterpartners, de uitwerking van het UPLG en het Provinciaal Ruimtelijk Voorstel. Samen werken we aan een toekomstbestendige provincie Utrecht met voldoende ruimte voor groen en water.

- 2 -

Contact

Voor vragen, advies en het maken van verdere afspraken over samenwerking kunt u contact opnemen met het bestuurssecretariaat van het waterschap.

We kijken uit naar een prettige samenwerking en horen graag uw reactie.

Met vriendelijke groet,
Dijkgraaf en hoogheemraden,

Cis Apeldoorn,
Jeroen Haan, secretaris-directeur dijkgraaf

Voorstellen van Transitiecoalitie Voedsel aan statenleden, GSleden en coalitieonderhandelaars over de mens achter de boer en de aanpak van gebiedsprocessen (GGA)

De Transitiecoalitie Voedsel staat voor een transitie van ons voedsel- en landbouwsysteem. Wij zien dat u hier een belangrijke rol in speelt en wij willen u middels een aantal concrete voorstellen inspiratie geven voor de nu lopende coalitieonderhandelingen en uw optreden in de nieuwe provinciale staten.

Op 22 februari heeft de Transitiecoalitie Voedsel een aantal provinciale politici en politiek betrokkenen uitgenodigd voor een speciale bijeenkomst over de gebiedsgerichte aanpak en over het thema 'de mens achter de boer'. Aan de hand van praktijkvoorbeelden van boeren die nu met gebiedsprocessen bezig zijn is met elkaar gediscussieerd over deze processen en de rol van de provincies hierbij. Veel aandacht was er ook voor de mens achter de boer door een presentatie en discussie over het nieuwe initiatief 'Boerenperspectief'.

De uitkomsten van deze discussies zijn verwoord in een aantal bouwstenen. Deze bouwstenen vindt u in de bijlage behorende bij dit bericht.

Tevens willen wij u wijzen op een (korte) video over het plan Boerenperspectief. Hierin legt een van de initiatiefnemers, boer Jan Ham uit Nieuw-Vennep, helder uit waarom Boerenperspectief zo van belang is voor boeren en wat het in essentie is. U kunt deze video [hier](#) vinden.

Eind maart is het definitieve rapport over Boerenperspectief aangeboden aan het ministerie van LNV. Dit rapport hebben wij ook toegevoegd in de bijlagen. Er volgt nog een formeel moment van aanbidding later deze maand.

De Transitiecoalitie Voedsel ziet ook dat er in het land veel weerstand is tegen de hervormingen in de landbouw. Onze analyse hiervan, inclusief concrete aanbevelingen hoe hiermee om te gaan, kunt u vinden op onze [website](#).

Vanzelfsprekend bent u voor meer informatie en reacties altijd welkom.

Wij wensen u allen veel succes met de start in de nieuwe staten, met de coalitieonderhandelingen en met de door u te nemen beslissingen in de komende tijd.

Willem Lageweg

Directeur Transitiecoalitie Voedsel

Beschermen

Verantwoord beheer

Verzoek tot agenderen verantwoord beheer wolvenpopulatie

Geachte heer De Vries,

De wolf heeft zich gevestigd in Nederland. Door de toename van het aantal wolven nemen ook de spanningen en conflicten in het buitengebied toe. De aanwezigheid van de wolf heeft gevolgen voor landbouwhuisdieren, maar ook voor dieren die ingezet worden voor natuurbeheer, zoals de moeflons en schaapskuddes. De wolf heeft inmiddels veel slachtoffers onder deze dieren gemaakt.

De moeflonpopulatie in Gelderland is bijvoorbeeld zijn zo goed als verdwenen sinds de komst van de wolf. Natuurlijk beheer van de heidevelden met moeflons of schaapskuddes is nagenoeg onmogelijk geworden. Dit terwijl de Europese wolvenpopulatie gigantisch groot is, met vele aanrijdingen en conflicten met boeren en natuurbeheerders als gevolg. Vele boeren en natuurbeheerders kampen met verliezen en zien zich vaak gedwongen om hun nuttige werk te staken. Dit kan en moet anders.

Het is dan wel noodzakelijk om verantwoord beheer van het kleine deel van de wolvenpopulatie dat voor problemen zorgt (5-10%) mogelijk te maken, waarbij ook sprake moet kunnen zijn van 'wolfvrije' gebieden. Het is nu tijd om tot een afgewogen beleid te komen, waarin aandacht is voor de zorgen van boeren en organisaties die negatieve gevolgen van de wolf ondervinden. Wij vinden dat er op twee belangrijke punten verandering in het beleid moet komen:

- Maak gecontroleerd beheer van probleemwolven mogelijk, zowel preventief als in geval van schade
- Maak het mogelijk om natuurgebieden in te stellen, waar wolven verwijderd kunnen worden omdat er in deze regio geen ruimte voor ze is in de natuur

Wij pleiten dus absoluut niet voor een wolfenvrij Nederland.

Wij willen het verantwoord beheer van de wolf onder uw aandacht brengen en dit agenderen voor de onderhandelingen die worden gevoerd om tot een nieuwe coalitie te komen in uw provincie. Dit is namelijk het moment om te kiezen voor behoud van de moeflon als natuurlijke heidebeheerder!

Wij staan hierin niet alleen. In Nederland en Europa gaan steeds meer stemmen op voor het doorbreken van het taboe:

- Er is op 22 december 2022 een motie aangenomen van de BoerBurgerBeweging in de Tweede Kamer over het niet heilig verklaren van de beschermstatus van de wolf. De motie werd aangenomen met 86 voorstemmers en 64 tegenstemmers

- Het Europees Parlement heeft in december 2022 een resolutie aangenomen die oproept tot het beperken van de bescherming van wolven. De meerderheid van het Europees Parlement wil dat landen en provincies eenvoudiger probleemwolven kunnen beheeren. De resolutie werd aangenomen met 306 stemmen voor, 225 tegen en 25 onthoudingen
- In Zweden mogen dit jaar 75 wolven gedood worden. Men vindt dat de jacht noodzakelijk is om de groei van de wolvenpopulatie te vertragen. Dit in navolging van andere EU-lidstaten, zoals Bulgarije, Finland, Duitsland, Italië, Kroatië, Portugal, Roemenië en Slowakije. Kortom: andere EU-landen zijn ons al een stapje voor!
- 25 maatschappelijke organisaties⁸, waaronder Vereniging de Moelflon, hebben in mei 2022 een position paper ondertekend. De position paper is aangeboden aan Christianne van der Wal, minister voor Natuur en Sikkstof

Evenwicht vinden tussen beschermen en beheeren

Het is onze plicht om onze dieren te beschermen. Aan de andere kant is het belangrijk om de wolf te beschermen, om te voldoen aan onze instandhoudingsverplichting. Gezien het beperkte aantal probleemwolven staat dit uitgekende regulatie van de wolf niet in de weg. We moeten een evenwicht vinden tussen strikte bescherming van de wolvenpopulatie en verantwoord beheer van probleemwolven. Dat is mogelijk met groot maatschappelijk draagvlak in Nederland. Slechts 11% van de Nederlanders is tegen, zo blijkt uit onderzoek van Zest Marketing in 2022.

Laten we samenwerken aan oplossingen die recht doen aan alle belangen en waarborgen dat de wolf, maar ook onze dieren, gerespecteerd worden. Andere EU-lidstaten zijn ons inmiddels een stap voor.

Wij nodigen u hierbij van harte uit tot een gesprek over dit onderwerp, indien u dit wenst kan dit op locatie bij de laatste moeffons in Nederland in het wolvenraster op Nationaal Park De Hoge Veluwe. U bent van harte welkom! Neem contact

Met vriendelijke groet,

Fred Sothewes
Voorzitter Vereniging de Moelflon

Bezoek de laatste moeffons in Nederland in het wolvenraster op Nationaal Park De Hoge Veluwe!

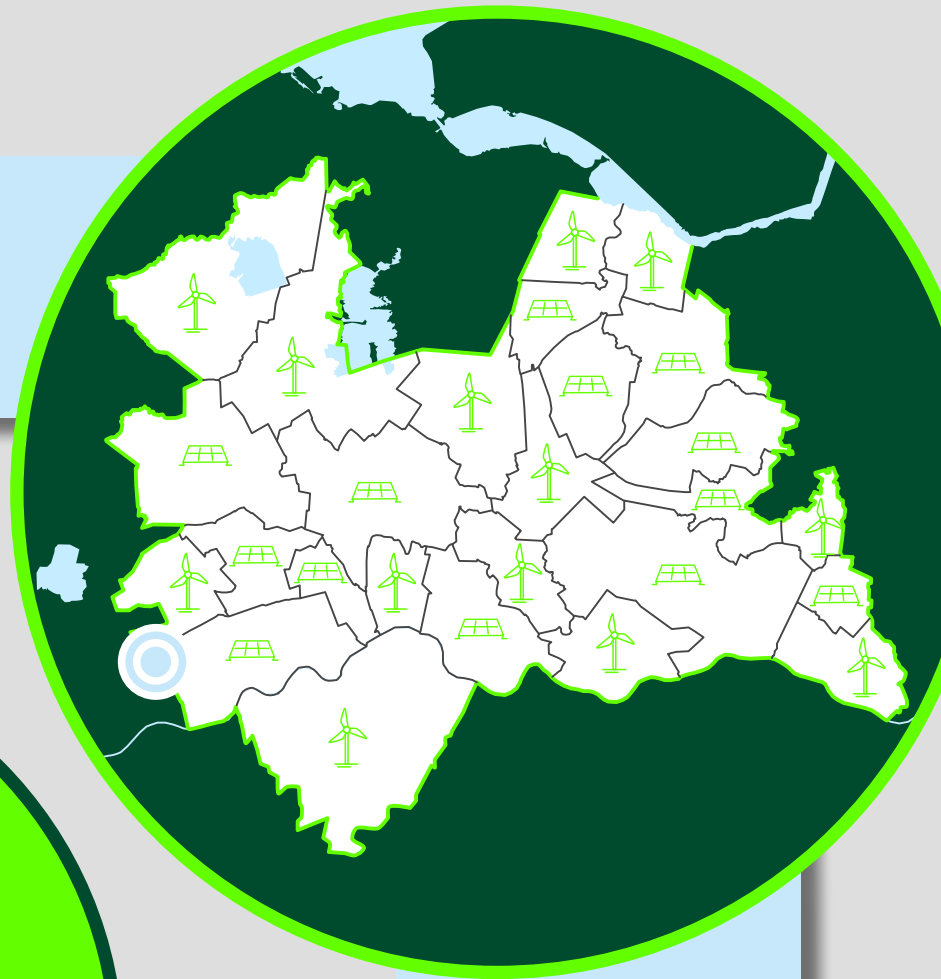
**PS: Onze omgang met wolven en in het bijzonder het kleine aantal wolven d
onderhandelingstafel tijdens de coalitiebesprekingen in uw provincie!**

⁸ LTC, Agractie Nederland, Sectorraad Paarden, Federatie Particulier Grondbezit, Federatie Vleesvee Nederland, Fokkervereniging voor het ruischaap, Het Nationale Park de Hoge Veluwe, KNJV, Landgoed Ampse, Landgoed Den Aerdinck II, Landgoed Huis Hoog Deelen, Landgoed Huis Noorderheide, Landgoed Middachten, N.B.W. Landgoed De Veluwe, Nederland Texelaar Schapenstamboek (NTS), Nederlandse CIC-delegatie, Nederlandse Vakbond Pluimveehouderij, No Wolves Benelux, NOUG, Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, Vee & Logistiek Nederland, Vereniging de Moelflon, Vereniging Gescheperde Schapekudden, Vereniging het Nederlands Flevolander Stamboek (NFS), Vereniging Het **Ree**, Vereniging Speciale Schapenrassen

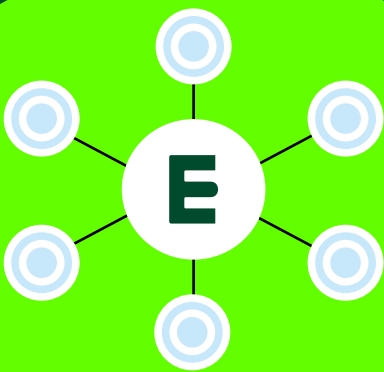
Energie van Utrecht en de lokale energiecoöperaties zijn gezamenlijk de aanjager van de energietransitie in handen van inwoners.

WIST U DAT...?

...de provincie Utrecht meer dan **50 energiecoöperaties** heeft die zo'n **10.000 leden** vertegenwoordigen?

...in de provincie Utrecht in zo goed als **alle gemeenten** één of meerdere energiecoöperaties actief zijn?

...deze via koepelcoöperatie Energie van Utrecht **samenwerken** met de Natuur- en Milieufederatie Utrecht (NMU), Provincie Utrecht, Energie Samen en andere lokale en regionale organisaties die **een belangrijke rol** spelen in de energietransitie?

6 FEITEN OVER DE WERKWIJZE VAN ENERGIECOÖPERATIES

Zelf regie op energie en zo een stabiele en eerlijke prijs

Voor onze energie zijn we afhankelijk van grote en vaak buitenlandse bedrijven die met marktprijzen werken en zoveel mogelijk winst willen maken. Dat kan dankzij energiecoöperaties anders: zij kunnen de stroom die ze opwekken tegen stabiele en eerlijke prijs lokaal verkopen want ze hebben geen winstoogmerk.

Inwoners kennen ons

De energiecoöperaties in de Provincie Utrecht zijn lokaal geworteld en bekend. De leden zijn buurtgenoten van omwonenden van energieprojecten en daarom toegankelijk en benaderbaar. Andersom willen de energiecoöperaties graag met hun mede-inwoners rekening houden.

Een kans voor iedereen

Iedereen kan lid worden van de energiecoöperatie in zijn buurt en vervolgens meedenken en meebeslissen. Zo kunnen wijkbewoners direct invloed hebben op de duurzame energieprojecten in hun omgeving én meebeslissen over de opbrengsten daarvan.

Zorg voor elkaar door de opbrengsten te delen

Energiecoöperaties vinden het belangrijk dat iedereen mee kan doen in hun omgeving. Graag steken ze daar ook een deel van het geld in. Dit kan ook omdat de energiecoöperatie geen winst hoeft te maken.

We werken samen met lokale ondernemers

Een energiecoöperatie is eigenlijk een vereniging om een bedrijf heen. Ook daarin gaat lokaal denken uit boven winst maken. Dit uit zich in bijvoorbeeld door de catering tijdens de bouw uit te besteden aan een lokaal restaurant, of het groenbeheer aan een lokale club gunnen.

Wat we lokaal opwekken verbruiken we lokaal

Energiecoöperaties hebben vaak het adagium 'Wat lokaal wordt opgewekt, wordt lokaal verbruikt'. Dit scheelt ook weer ruimte op het netwerk – ruimte die je vervolgens kan gebruiken om woningen aan te sluiten of bedrijven te laten uitbreiden.

Energie van Utrecht en de lokale energiecoöperaties zijn gezamenlijk de aanjager van de energietransitie in handen van inwoners.

Aan: statengriffie@provincie-Utrecht.nl
t.a.v.: Statenfracties Provincie Utrecht en informateur de heer de Vries

---

Verzendadres: Bruningweg 7, 6827 BM Arnhem

Arnhem, 5 april 2023

Betreft: Input voor coalitie-onderhandelingen

Geachte dames en heren,

De Voedselbank Arnhem e.o. is een Voedselbank met verschillende functies. Wij leveren gratis voedsel aan de allerarmsten in de regio Arnhem, hebben een distributiefunctie voor geheel Gelderland en Utrecht Oost en hebben een hub-functie voor Noord- en Oost-Nederland. En dat alles door een organisatie die volledig draait op vrijwilligers.

Wij benaderen u vanwege onze distributiefunctie voor de voedselbanken in Utrecht-Oost. Daarmee maken we het mogelijk dat deze voedselbanken wekelijks een gratis voedselpakket aan de armste mensen verstrekken. Onze klanten mogen per maand een vrij besteedbaar inkomen hebben van maximaal € 300 voor een eenpersoonshuishouden, tot € 630 voor een vier persoons huishouden. Hiervan moeten alle boodschappen, kleding en uitjes betaald worden.

Door onder meer een sterk gestegen inflatie en gestegen energieprijzen zijn het afgelopen jaar steeds meer mensen in grote financiële moeilijkheden gekomen. Waar de Voedselbank in onze regio gezamenlijk begin 2022 nog ruim 4.900 klanten bediende, was dit aantal eind december al gestegen tot bijna 7.000 klanten (waarvan circa een kwart woonachtig in de provincie Utrecht); een toename van ruim 40%. Hiermee voorzien we gezamenlijk meer dan 18.000 mensen wekelijks van een voedselpakket. Gelukkig zien we in 2023 tot nu toe weer een kleine voorzichtige daling.

De distributiefunctie van de Voedselbank Arnhem e.o. is te zien als een basisvoorziening voor de Voedselbanken in Gelderland en Utrecht-Oost. Met onze logistieke activiteiten maken we het werk van in totaal 18 voedselbanken in Gelderland en 6 in Utrecht mogelijk. Voor Utrecht gaat het om de Voedselbanken Houten, Kromme Rijn, De Bilt, Zeist, Amersfoort, Leusden (via Amersfoort) Utrechtse Heuvelrug en Veenendaal.

Met onze werkzaamheden gaan we voedselverspilling tegen en leveren wij een grote bijdrage aan het bestrijden van armoede in stad en platteland en daarmee ook aan de versterking van de leefbaarheid.

Van de totale kosten van de Voedselbank Arnhem e.o. van € 451.000 (begroting 2023) heeft ruim twee derde betrekking op de distributiefunctie. Voor onze inkomsten zijn wij afhankelijk van overheden, fondsen, bedrijven en particulieren. Wij zouden het op prijs stellen als we de komende statenperiode een structurele bijdrage van € 40.000 per jaar van de provincie Utrecht krijgen. Daarmee kunnen we de exploitatie rond krijgen, alsmede een aantal belangrijke investeringen financieren. Het gaat hierbij onder andere om de noodzakelijke vernieuwing van ons dak (totale kosten circa € 200.000), het vernieuwen en verduurzamen van ons wagenpark (kosten circa € 200.000) en een opslagvoorziening (batterij) voor zonne-energie (kosten circa € 50.000). Daarnaast zullen we de komende jaren waarschijnlijk gedwongen zijn om soms (selectief) voedsel in te kopen, teneinde volwaardige en gezonde voedselpakketten aan te kunnen blijven bieden.

Wij hopen de komende jaren op uw steun te mogen rekenen door een bijdrage; bij voorkeur een jaarlijkse structurele bijdrage van € 40.000. Daarmee kunnen we tegen zeer beperkte kosten ook de komende jaren voedselpakketten aan de allerlaagste inkomens blijven verstrekken. Om u een idee te geven: tegenover zeer beperkte kosten van circa € 5 kunnen we wekelijks pakketten beschikbaar stellen van circa € 50!

Eind 2022 heeft de provincie Utrecht een donatie aan de Utrechtse voedselbanken gedaan. Door de komende jaren het distributiecentrum in Arnhem te ondersteunen, draagt u indirect weer bij aan deze voedselbanken.

Aan Provinciale Staten van Gelderland hebben wij deze week een vergelijkbaar verzoek gedaan, maar dan voor een jaarlijkse bijdrage naar rato (€ 110.000 per jaar). In de vorige coalitieperiode hebben we van de provincie Gelderland een (investerings)bijdrage van €400.000 ontvangen.

Tot slot

Wij hopen op voorspoedige onderhandelingen en een mooi collegeprogramma, waarin onze wens wordt meegenomen. Uiteraard zijn wij gaarne bereid om ons verzoek nader toe te lichten, schriftelijk, mondeling of middels een bezoek aan ons distributiecentrum.

Met vriendelijke groet,

Voedselbank Arnhem e.o.

Caroline van der Sluis
Voorzitter

Aan de fractievoorzitters van de gekozen fracties
in de Provinciale Staten van de provincie Utrecht
P/a Informatie en de gekozen fracties

Oranjevuitensingel 6
2511 VE Den Haag

TELEFOON 085 051 06 64
E-MAIL hallo@wijzjinkatapult.nl
WEBSITE www.wijzjinkatapult.nl
SOCIAL @wijzjinkatapult

uw kenmerk	Betreft
-	Input onderwijs-arbeidsmarktbeleid nieuw coalitieakkoord
ons kenmerk	Datum
KP.23.0001/PM	28 maart 2023

Geachte heer/mevrouw,

Gefeliciteerd met uw nieuwe of hernieuwde positie in de Provinciale Staten.

Bij het formuleren van het nieuwe coalitieakkoord moet u zich buigen over een aantal grote onderwerpen: stikstof, voldoende huizen, energietransitie, bereikbaarheid van de regio én natuurlijk de economische aantrekkelijkheid. Technologie en digitalisering spelen in de aanpak van deze uitdagingen een sleutelrol. Maar nog belangrijker is dat alle opgaven beginnen met voldoende beschikbaar technisch en digitaal geschoold personeel.

Samenwerken aan voldoende menselijk kapitaal voor de innovatiekracht en economische slagkracht vraagt om een intense kruisbestuiving tussen beroepsonderwijs, mkb, gemeentes en provincies. Als provincie speelt u hierin een belangrijke rol door partijen bij elkaar te brengen, voor inbedding en afstemming van provinciale en gemeentelijke regelingen en voor de aansluiting op de regionale arbeidsmarktinfrastructuur. Publiek-private samenwerking is cruciaal als het gaat om goed onderwijs-arbeidsmarktbeleid. Dit gebeurt inmiddels al in de honderden publiek-private samenwerkingsverbanden (pps'en) in het beroepsonderwijs binnen het netwerk van [Katapult](#).

Ook in [uw provincie](#) werken pps'en aan een gezonde en inclusieve regionale arbeidsmarkt ondanks de krimpende beroepsbevolking en toenemende vraag aan arbeidskrachten. Dit doen zij door te kijken naar andere oplossingen dan alleen het opleiden van jongeren met de juiste skills voor de vraag van de regionale arbeidsmarkt. Arbeidsproductiviteit is te vergroten door een impuls te geven aan leven lang ontwikkelen, het productiviteitsniveau van (midden- en klein)bedrijf te verbeteren en innovaties in de praktijk te brengen.

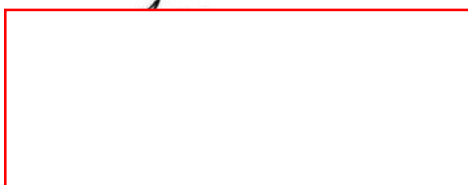
Zo is er in de provincie Utrecht bijvoorbeeld de pps Technohub Woerden. De TechnoHUB is een leeromgeving waar basisschoolleerlingen, middelbare scholieren en mbo-studenten kennis krijgen van de nieuwste technieken. Door de ruime leeromgeving en nieuwste

technische machines krijgen ook medewerkers van bedrijven en zij-instromers de kans om zich er verder te ontwikkelen.

Wij vragen u om bij het formuleren van het onderwijs-arbeidsbeleid oog te hebben voor deze samenwerkingsverbanden waarbinnen partijen verrassende kruisverbanden leggen op het gebied van (om)scholing, innovatie en onderzoek. Het wiel is er al, uitvinden hoeft niet meer. Investeren in bewezen modellen is en blijft de kortste weg naar succes voor een optimale regionale arbeidsmarkt. Door de kennis en expertise van pps'en te versterken, te verbreden en op te schalen wordt het mkb nog beter bediend, worden ketens en ecosystemen versterkt en krijgt de kwaliteit van het onderwijs, het stimuleren van leven lang ontwikkelen en het innoverend vermogen van onderwijs en bedrijfsleven een duurzame impuls.

Wij wensen u veel succes met het opstellen van een nieuw coalitieakkoord. Uiteraard zijn wij graag bereid u van verdere informatie te voorzien.

Met vriendelijke groeten,
Namens alle pps'en in het Katapult netwerk

Hans de Jong,
Ambassadeur van Katapult

Meer weten over deze bewezen aanpak? De pps'en in uw provincie nodigen u graag uit voor een werkbezoek om kennis te maken met hun innovatieve leer-werkomgevingen. Voorbeelden van pps'en in uw provincie vindt u op [Provinciale Statenverkiezingen 2023](#).

Plan Boeren- Perspectief

31 maart 2023

Dit plan BoerenPerspectief is een visie-document gebaseerd op langjarige, individuele en groepsgerichte begeleiding van en inspiratie voor boeren. Vanuit regionale knooppunten, gebaseerd op (de bundeling van) de vele, krachtige bottom-up netwerken die er zijn in Nederland.

Colofon

Dit plan is primair tot stand gekomen vanuit de initiatiefnemers van BoerenPerspectief:

- Wij.land (Daniëlle de Nie, Rosa Vendel)
- BoerenNatuur (Alex Datema)
- De Plaatsen (Geert van der Veer)
- Transitiecoalitie Voedsel (Willem Lageweg, Arja Kapitein)
- BoerenRaad (Jan Ham)

Aangevuld met de volgende personen (projectteam):

- Burosa (Rosa Lucassen)
- VKON (Michiel Vreriks)
- KingCom (Rochus Kingmans)
- Ontwerpburo Mooir (Patricia Besseling)

Heel veel dank gaat uit naar al die mensen die we met name het afgelopen half jaar hebben gesproken over de ideeën en het gedachtengoed van BoerenPerspectief. Vertegenwoordigers van (boeren)netwerken, agrarische collectieven, lokale afdelingen van LTO en NAJK en de landelijke koepels daarvan, ketenspelers, transitiepecialisten, wetenschappers, onderzoekers, kunstenaars, onderwijsdeskundigen. Op alle mogelijke manieren hebben ze ons van input voorzien. Een bottom-up dynamiek dat past bij het dna van BoerenPerspectief.

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	4
2. Inleiding	6
3. Emotionele achtbaan (1)	8
4. Keukentafel	10
5. Uitgangspunten & randvoorwaarden	19
6. Netwerkstructuur	22
7. Risicoanalyse	29
8. Startpunt	34
9. Emotionele achtbaan (2)	36
<i>Bijlage 1. BoerenPerspectief in vogelvlucht</i>	38
<i>Bijlage 2. Infographic Keukentafel</i>	40
<i>Bijlage 3. Infographic Netwerkstructuur</i>	41
<i>Bijlage 4. Berekening aantal procesbegeleiders en financiering</i>	42
<i>Bijlage 5. Invulling rollen regionaal knooppunt</i>	43
<i>Bijlage 6. Invulling rollen landelijk knooppunt</i>	44
<i>Bijlage 7. Overzicht van partijen waarmee BP heeft gesproken en het plan is gedeeld</i>	45

1. Samenvatting

Het plan BoerenPerspectief (hierna plan BP) is bedoeld te komen tot langjarige, onafhankelijke, individuele en groepsgewijze begeleiding van boeren. De basis wordt gevormd door twee pijlers: de keukentafel en een netwerkstructuur.

De **keukentafel** staat synoniem voor de boer, zijn gezin en zijn familie. Het kloppend hart van elk boerenbedrijf. Aan die keukentafel vinden gesprekken plaats met behulp van een procesbegeleider. Die begeleidt het proces dat moet leiden tot een duurzaam toekomstperspectief zodat elk bedrijf voldoet aan de eisen van de maatschappij, markt en omgeving. Vertrouwen is daarbij het sleutelwoord. Boer en procesbegeleider moeten vanuit een veilige tussenruimte met elkaar opereren, zodat de boer zelf zijn eigen duurzame toekomstperspectief kan definiëren. Gemiddeld zullen er de komende jaren

200 procesbegeleiders nodig zijn. Die rol kan in principe door iedereen worden vervuld, mits wordt voldaan aan basiseisen (zie 4.4.).

Het plan BP is uniek omdat het voort wil bouwen op de vele, bestaande bottom up-initiatieven en netwerken die er al zijn in Nederland. Die al werken met vertrouwenspersonen die feitelijk al procesbegeleider zijn of daartoe omgeschoold kunnen worden. Er zijn al zoveel goede bottom up-initiatieven; de toegevoegde waarde van het plan BP is om al dat goede zodanig te verknopen en verspreiden dat het totaal wordt versterkt en iedere boer kan worden bereikt en bediend.

Om dat te bewerkstelligen is de tweede pijler cruciaal: een **netwerkstructuur**. Deze wordt gevormd door regionale knooppunten. Daar komen alle relevante regionaal actieve partijen samen. Bijvoorbeeld de regionale afdelingen van

Het plan BP is besproken met veel mensen. Zoals hier tijdens een netwerkbijeenkomst op de Kleine Aarde in Boxtel.

LTO en het NAJK, (boeren)netwerken rondom een of meerdere thema's (bodem, natuurinclusieve landbouw, nutriëntenmanagement, eiwit van eigen land, etc.), provinciale vertegenwoordigers (vanuit GGA, erf- of plattelandscoaches of andere provinciale initiatieven), bedrijfseconomische studieclubs, fieldlabs (bijvoorbeeld rondom innovatie), etc. Maar ook belangrijke (regionaal opererende) ketenspelers en andere partijen die in het huidige (voedsel)systeem een rol spelen kunnen deel uitmaken van een regionaal knooppunt. Elke provincie zal minimaal 1 regionaal knooppunt bevatten. Waarbij de verwachting is dat sommige provincies meer knooppunten zullen hebben, waardoor het totaal zal uitkomen op 20 á 25 die samen een landelijk knooppunt vormen.

Elk regionaal knooppunt heeft de volgende rollen: het werven van procesbegeleiders, overzicht behouden (wordt elke boer bereikt en is er behoefte aan meer netwerken?), delen van kennis en ervaringen primair binnen de regio, signaleren van regionale en grotere systeem-blokkades en inspiratieregisseur. Met dat laatste wordt bedoeld dat het een ontmoetingsplek wil zijn voor alle relevante partijen in de regio. Het regionale knooppunt heeft kennis van de gebiedsopgaven voor de betreffende regio, verbindt boeren met experts, is de schakelkast voor het effectief begeleiden van de individuele en groepen boeren en onderhoudt contacten met andere stakeholders zoals provincie, gemeenten, waterschappen en anderen. De laatste rol betreft monitoring omtrent de voortgang van het transitieproces. De governance van elk regionaal knooppunt moet zodanig worden ingericht dat het geldstromen kan ontvangen en beheren. Elk regionaal knooppunt staat op zichzelf, als samenwerkingsverband of als aparte juridische entiteit. Het draagt daarmee ook verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen en borgen van kwaliteit.

Het landelijke knooppunt heeft (deels) andere rollen. Als eerste moet ze partijen in regio's faciliteren en begeleiden in het opzetten van regionale knooppunten. Daarnaast moet ze zorgen voor kennisuitwisseling en het onderling leren tussen regionale knooppunten. En heel belangrijk: het opzetten van een opleiding en kwaliteitsborgingssysteem voor procesbegeleiders en experts. Daarnaast fungeert het als centraal kenniscentrum, signaleert het - via de regionale knooppunten - landelijke blokkades en pakt deze op met betreffende systeemspelers, en zorgt het voor wederkerigheid tussen beleid en boeren.

Om dit alles te financieren is jaarlijks gemiddeld €40 miljoen nodig. De belangrijkste financier is de Rijksoverheid; die vanuit het publieke belang verlangt dat boeren, afhankelijk van de plek waar ze boeren, veranderen als gevolg van maatschappelijke en omgevingsdoelen. Die via de provinciale gebiedsgerichte aanpak worden gedefinieerd, aangevuld met de uitkomsten van een Landbouwakkoord. Bij de inrichting van regionale knooppunten is het goed mogelijk dat systeempartijen gaan meebetalen; een duurzaam toekomstperspectief voor boeren in Nederland is immers ook in hun belang.

2. Inleiding

De Nederlandse landbouw staat voor grote uitdagingen. Op nationaal en Europees niveau moeten de komende jaren allerlei doelen op het gebied van stikstof, water, klimaat, biodiversiteit, dierenwelzijn en -gezondheid gerealiseerd worden.

De Rijksoverheid kiest hierbij voor een integrale, gebiedsgerichte aanpak (GGA). Via de provincies worden deze doelen vertaald naar gebiedsgerichte doelen en aanpak, gebruik makend van alle actoren in het door de provincie gekozen gebied. Hierbij gaat het om belangenbehartigers als LTO, terreinbeheerders, natuur- en milieuorganisaties en waterschappen, gemeenten, inwoners en andere betrokkenen die via gebiedstafels bij elkaar komen. Alle provinciale plannen (PPLG) worden in de zomer van 2023 bij de Rijksoverheid ingeleverd.

Naast bovenstaande gebiedsprocessen zal elke boer individuele keuzes voor zijn bedrijf moeten maken voor de toekomst. Dit beseffen, ervaren, laten indalen, tot inzichten én keuzes komen is een lastig proces. Er is daarom begeleiding nodig voor hoe de landbouwtransitie uiteindelijk landt aan de keukentafel. Langjarige trajecten zijn nodig om boeren bij te staan in de vaak ingrijpende keuzes die moeten worden gemaakt. Ongeacht of bedrijven uiteindelijk moeten stoppen, verplaatsen, of toewerken naar een meer extensieve bedrijfsvoering. Naast technische en financiële veranderingen is het maken van keuzes voor de toekomst ook allereerst een sociaal en psychologisch proces.

De droom van BP is:

Elke boer, bestaand en nieuw, in Nederland vindt individuele begeleiding en inspiratie als hij daar behoefte aan heeft. Zodat hij, in verbinding met regionale (gebiedsgerichte) uitdagingen en andere boeren en ruimtegebruikers in het gebied, zelf invulling kan geven aan zijn toekomstperspectief.

De ambitie van het plan BP is om het vertrouwen van boeren in het bouwen aan een duurzame toekomst weer te vergroten door het bieden van een veilige tussenruimte aan de keukentafel. Zodat er zelfs ruimte komt voor nieuwe boeren, die op hun eigen wijze invulling geven aan de gebiedsgerichte uitdagingen en de eisen vanuit de markt en maatschappij. Het is daarmee complementair en ondersteunend aan de GGA. Een veilige tussenruimte is een omgeving waarin de boer zonder enige terughoudendheid zijn zorgen en kansen op de keukentafel kan leggen en waarin de boer niet wordt gestuurd. Een omgeving gevormd door mensen die de landbouw en het gebied door en door kennen. Die vanuit een volstrekt onafhankelijke positie de boer langjarig kunnen ondersteunen en begeleiden. Een omgeving die de boer vertrouwt, waardoor er beweging gaat ontstaan. Niet defensief, maar offensief. Vanuit de veilige tussenruimte leert een boer een denkbeeldig hoog punt op te zoeken. Om zich heen te kijken en zich af te vragen: wat verlangt mijn omgeving van mij? Wat geeft mij hier op de plek waar ik zit het bestaansrecht? Hij leert als het ware om een stap opzij te zetten om zo naar zichzelf, zijn onderneming en zijn omgeving te kijken. Heel even alles laten vallen. In alle rust vanuit een veilige (kennis) netwerkstructuur.

Vervolgens ontstaat er vanuit vrijdenken weer nieuw perspectief. Een boer zal in deze fase al verstedd staan van zijn of haar eigen openmind en ondernemersgeest. Het plan BP geeft daarmee invulling aan een belangrijke Europese randvoorwaarde in het Nationaal Strategisch Plan (NSP) voor het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB), namelijk onafhankelijk advies voor boeren.

Voor realisatie van de droom van BP zijn de vele huidige initiatieven en netwerken in Nederland onmisbaar. BP gelooft op basis van haar uitgebreide praktijkervaring dat de transitie alleen van onderaf kan groeien. De gemeenschappelijke deler is dat het veelal bottom-up initiatieven en netwerken zijn, regionaal of lokaal georiënteerd. Dat is ook hun kracht: ze kennen de cultuur, de mensen, de sociologie van het gebied, de gebieds-specifieke uitdagingen en mogelijke oplossingsrichtingen. Het zijn redelijk nieuwe of al jaren bestaande vormen van collectiviteit waarin boeren vertrouwen hebben omdat ze zelf (mede) aan de basis staan.

Al die geweldige initiatieven en netwerken zijn daarmee de bouwstenen voor realisatie van de droom van BP. Om voor landelijke samenhang te zorgen is een netwerkstructuur nodig die inzichtelijk maakt welke bottom-up initiatieven er zijn in Nederland en hoe die zich tot elkaar verhouden. Zodat er snel indien nodig kan worden doorverwezen naar experts, accountants, agrarisch adviseurs, een psycholoog, een andere boer die al een stapje verder is, of bijvoorbeeld naar de juiste persoon binnen de gemeente (als het daar vastloopt). De netwerkstructuur is daarmee zo fijnmazig dat elke boer in Nederland er terecht kan. Vanuit die gezamenlijkheid kan elke individuele boer worden ondersteund en begeleid in het maken van keuzes voor zijn eigen, langjarige toekomstperspectief. Maar de netwerkstructuur

zorgt er ook voor dat kennis en ervaringen snel en gestructureerd worden gedeeld, waardoor het wiel niet meerdere keren wordt uitgevonden. Een ander doel is dat belemmeringen worden benoemd, aangekaart en opgevolgd. De droom van BP is het mogelijk te maken dat elke boer zijn eigen toekomstperspectief formuleert en daar aan gaat bouwen; zeg maar boeren-transitie. Maar zonder systeemtransitie is boeren-transitie niet mogelijk. De individuele boer staat immers aan de basis van een keten, is onderdeel van een systeem dat veel verder reikt dan het boeren-erf. Vanuit een goede netwerkstructuur worden alle belemmeringen, al dan niet voortvloeiend uit het huidige systeem of ketendynamiek, geadresseerd én opgevolgd. Hoofdstuk 6 gaat dieper in op alle ideeën en randvoorwaarden met betrekking tot de netwerkstructuur.

In essentie werkt BP aan een nieuw netwerk van netwerken. Geen landbouwvoorlichtingsdienst zoals door de Rijksoverheid opgetuigd in de tijd van Mansholt, vanuit een gecentraliseerde visie op hervorming van het landbouwsysteem onder het motto van 'nooit meer honger'. Maar juist ingevuld en vormgegeven vanuit bestaande bottom-up initiatieven en netwerken, verenigd in een fijnmazig netwerk en gebouwd op vertrouwen. Vanuit een decentrale, door boeren gedeelde gebiedsvisie met specifieke uitdagingen en kansen. Waarbij er verbinding zal zijn met de provinciale gebiedsplannen die momenteel worden gemaakt.

3. Emotionele achtbaan (1)

Hoe gaat het plan BP in de praktijk individuele boeren helpen? Daar gaat dit hoofdstuk en het afsluitende hoofdstuk 9 over. Het relaas van Jeroen en Agnes. Fictieve namen, maar geen fictief verhaal! Deze worsteling, deze emotionele achtbaan maken veel boeren in Nederland door. En daar wil BoerenPerspectief ze bij ondersteunen, inspireren en faciliteren!

2016 - Jeroen en zijn vrouw Agnes hebben een gangbaar melkveebedrijf op een steenworp afstand van een Natura 2000 gebied in het oosten van het land. Hij heeft het bedrijf in 2008 overgenomen van zijn vader. Hij beheert ca. 40 ha natuurland van een TBO (Terrein Beherende Organisatie) en heeft 25 ha eigen grond en ca. 85 melkkoeien met bijbehorend jongvee en wat schapen. Het bedrijf heeft de NW-vergunning op orde, er ligt zelfs een aanvraag voor uitbreiding van de stal en vergroting van de mestopslag. In deze periode vraagt de TBO aan Jeroen of hij meer natuurinclusief wil gaan worden. Samen met een aantal andere pachters van de TBO begint hij aan een traject over natuurinclusieve landbouw onder begeleiding van een externe partij. Jeroen is niet overtuigd, maar doet wel mee. Maar hij zegt ook dat hij overweegt naar het noorden te verhuizen, waar hij lekker door kan boeren op zijn manier. De kinderen zijn nog klein, dus als ze dat willen doen dan kan dat juist nu.

2017 - Jeroen experimenteert met duurzaam bodembeheer, kruidenrijk grasland en bouwt zijn kunstmestgift af. Hij beseft dat als hij wil blijven op die plek, zo dicht bij de natuur, dat hij mee moet bewegen met wat de maatschappij van hem vraagt. Hij wil daar blijven, dus hij kiest de route van natuurinclusieve ontwikkeling van zijn bedrijf. Het bevalt hem tot nu toe goed en hij overweegt zelfs een overschakeling naar biologisch.

2018 – Samen met de externe partij, een ecooloog van de TBO en een adviseur maakt Jeroen een plan voor omschakeling naar biologisch. Voor het optimale scenario is er extra grond nodig. Helaas is die grond niet beschikbaar. Zijn buurman, op leeftijd zonder opvolger, zal ooit wel verkopen, maar die zit zijn tijd uit.

2019 - De Raad van State keurt de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) af. Het land gaat op slot. Er kan niet meer gebouwd worden, zo'n 18.000 bouwprojecten worden stilgelegd. De stikstofuitstoot van de veehouderij moet omlaag. Politici zeggen dat de helft van veestapel weg moet. De eerste boerenprotesten beginnen. Inmiddels is Jeroen in omschakeling gegaan. De TBO heeft een stuk grond aangekocht wat niet omgezet wordt naar natuur. Hierdoor wordt de omschakeling naar biologisch mogelijk gemaakt.

2020 en 2021 - De stal wordt uitgebreid voor 110 melkkoeien met jongvee en schapen en in totaal beheert Jeroen nu 110 ha land. Dit jaar wordt de eerste biologische melk geleverd. Het bedrijf loopt goed. In 2021 maakt Jeroen zich nog niet al te veel zorgen, hij wil eigenlijk ook nog niet echt onder ogen zien wat de stikstofproblemen mogelijk voor zijn bedrijf gaan betekenen.

2022 - Op 10 juni verschijnt beruchte kaartje van Minister van de Wal (Natuur en Stikstof). Jeroens bedrijf bevindt zich in de 95% reductiezone. Er is geen sprake van uitzondering voor biologische bedrijven. De schrik zit er goed in, hij doet mee aan de boerenprotesten in Stroe. Vooral is hij boos op de manier waarop er gecommuniceerd wordt. Maar hij kan niet geloven dat de soep zo heet gegeten zal worden als hij opgediend wordt. En daarnaast: wie gaat al die natuurgrond beheren in de toekomst? Hij is de enige serieuze boer in de polder. De andere boeren zijn hobbyboeren

of stoppers. Zijn buurman is inmiddels opgekocht door Rijkswaterstaat voor stikstofruimte. De grond (30 ha) zou Jeroen wel in eigendom willen krijgen.

Het kaartje gaat inderdaad van tafel. Maar Jeroen heeft nu ook een bod op zijn bedrijf liggen, voor de stikstofruimte. De twijfel slaat toe. Zou hij erop in moeten gaan? Als hij toch geen toekomst heeft in dit gebied, dan zou dit misschien de kans zijn om alsnog naar het noorden te verhuizen. Jeroen en Agnes willen eigenlijk niet meer verhuizen. Inmiddels gaan de kinderen naar school, hebben vriendjes en de sociale omgeving is prettig, dicht bij het dorp, ze hebben er vrienden. Ze gaan voorlopig niet in op het bod, maar proberen bij de provincie wel duidelijkheid te krijgen over hun toekomstperspectief. Natuurinclusieve en biologische bedrijven zou je toch juist moeten willen behouden? De provincie geeft echter geen duidelijkheid. De externe partij adviseert om ook aan tafel te gaan met de TBO. In dit gesprek zegt de TBO toe om naar buiten toe uit te willen dragen dat zij het bedrijf van Jeroen en Agnes willen behouden, omdat dat ook in het belang van het natuurbeheer is. Dan geeft de gedeputeerde van de provincie in een interview over boeren in de nabijheid van Natura 2000 drie mogelijkheden: stoppen met een Europees beroepsverbod, verplaatsen maar dan geen vee meer houden of naar een landbouw zonder uitstoot van ammoniak en zonder mest.

Achtbaan met pieken en dalen

De paniek slaat weer toe. Alle drie de opties betekenen immers dat er geen toekomst is voor Jeroen om koeienboer te blijven. In allerijl wordt er een brief gestuurd naar de gedeputeerde, samen met de externe partij en de TBO. De gedeputeerde beseft waarschijnlijk niet dat wanneer Jeroen besluit de handdoek in de ring te gooien, dat al die natuur- én ook de landbouwgrond geen beheerder heeft. De grond kan niet naar een andere boer

want die is er niet. De TBO heeft deze boer ook nodig om het landschap te beheren. Er is nog geen gesprek geweest met de gedeputeerde. Sinds de zomer zitten Jeroen en Agnes in een soort achtbaan, met pieken en dalen, af en toe (en steeds vaker) met de handen in het haar en met slapeloze nachten als er wéér iets nieuws komt. De toekomst is, en blijft, uitermate onzeker.

4. Keukentafel

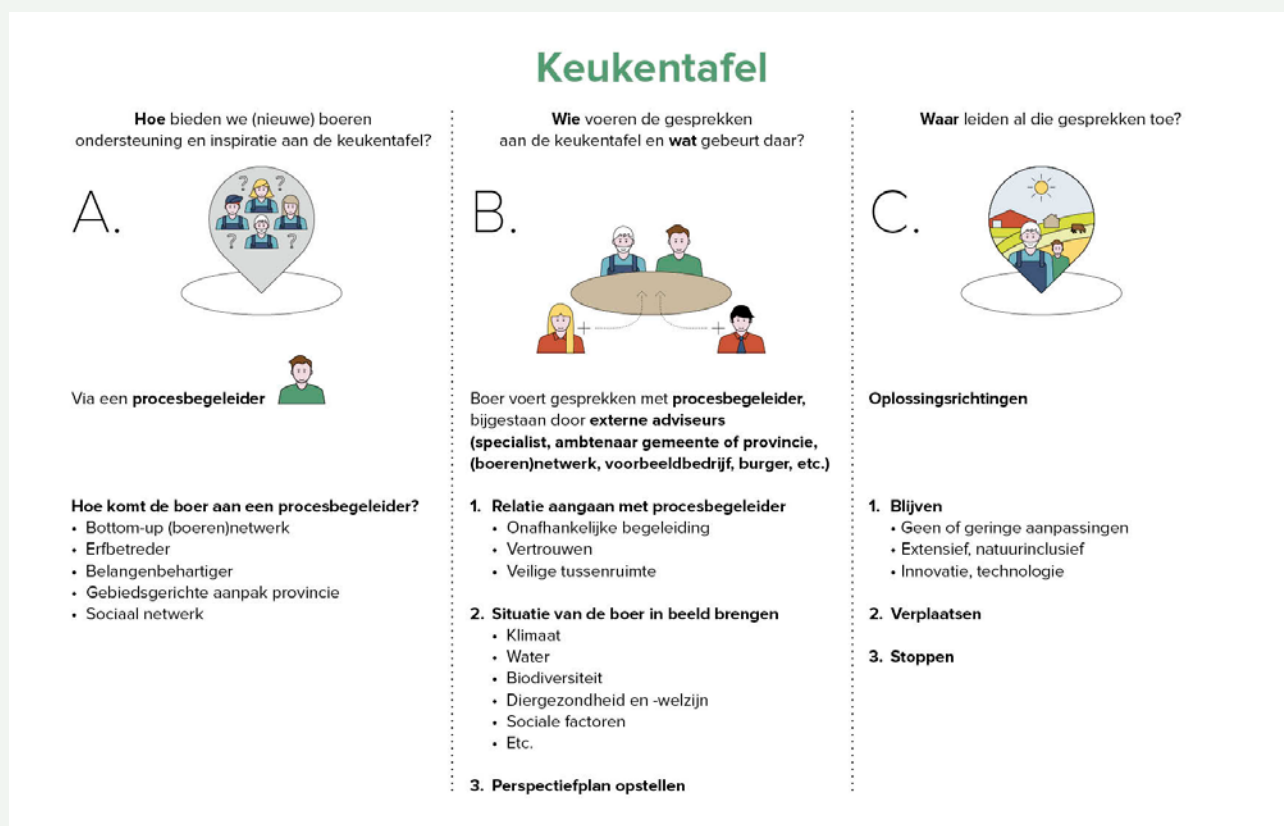
BoerenPerspectief wil het mogelijk maken dat elke boer in Nederland ondersteuning, begeleiding kan krijgen in zijn persoonlijke reis naar een nieuw toekomstperspectief. Die persoonlijke reis begint aan de keukentafel: de centrale plek op elk agrarisch bedrijf.

Onderstaande afbeelding (zie ook **bijlage 2**) maakt duidelijk welke personen en processen een rol spelen om het voor elke boer in Nederland mogelijk te maken vanaf de keukentafel toekomstplannen te maken.

De eerste vraag is: hoe zorgen we ervoor dat bestaande en nieuwe boeren gebruik kunnen maken van individuele en langjarige procesbegeleiding aan de keukentafel? Het maatwerk dat nodig is om te komen tot

een duurzaam toekomstperspectief voor het bedrijf op die specifieke plek? De eerste ingang is via de talloze bottom-up initiatieven en netwerken die er al zijn in Nederland.

Nu zullen niet alle ruim 50.000 boeren en nieuwe initiatieven direct worden bereikt via een van de vele bestaande boeren netwerken. Dat zal ook deels indirect gebeuren door mond-tot-mond reclame, en netwerken kunnen boeren ook actief benaderen. Verder kunnen individuele boeren bereikt worden via bestaande erfbetreders (voerfabriek, bank, accountant, etc.), belangenbehartigers als LTO of via de gebiedsgerichte aanpak vanuit de provincies, al dan niet in samenwerking met de Rijksoverheid. In hoofdstuk 6 gaan we dieper in op deze netwerkstructuur. Belangrijk is dat boeren niet

het gevoel krijgen dat een netwerk een sturende functie heeft.

4.1 Proces aan de keukentafel

BoerenPerspectief onderscheidt het proces aan de keukentafel volgens de vier fases van het AIDA-model: Awareness, Interest, Desire, Action (AIDA). Daarop voortbordurend komen we tot deze drie rollen:

1. Gesprekspartner

Dit is de persoon die de boer volledig vertrouwt. Een persoon die de boer ook zelf kan aandragen. Dat kan de voorzitter zijn van de bedrijfseconomische studieclub, iemand van de kerkgemeenschap waar de boer deel van uitmaakt, of wie dan ook. Deze persoon is als gesprekspartner bij uitstek geschikt om de eerste fase van Awareness in te gaan. De gesprekspartner zal daarna de procesbegeleider introduceren.

2. Procesbegeleider

Dit is de persoon die het proces, dat uiteindelijk moet leiden tot een al dan niet uitgeschreven toekomstplan met perspectief, begeleidt. Waarbij hij ook vinger aan de pols houdt bij realisatie van het plan. Het is daarmee het spreekwoordelijke oliemannetje. De gesprekspartner zou deze rol ook kunnen invullen, maar dat vraagt dan wel andere competenties zoals we die hieronder omschrijven (4.3 Competenties procesbegeleider).

3. Inhoudelijke expert

Dit is iemand met veel expertise op een specifiek vlak. En hierbij gaat het om expertise in de breedste zin van het woord. Van een bedrijfseconomische expert tot een technische expert op het gebied van emissiereductie vanuit de stal. Van een subsidie-expert tot iemand die de boer kan helpen hoe effectief te communiceren in het gebiedsproces waar hij deel van uit maakt. De procesbegeleider kan

deze experts 'in laten vliegen' op de momenten wanneer het proces om hun inbreng vraagt.

De procesbegeleider speelt de meest centrale rol. Dat is de persoon die geen belanghebbende is en daardoor onafhankelijk, niet commercieel gestuurd het proces aan de keukentafel opstart en begeleid. Dat zal waarschijnlijk zaak van een lange adem zijn, waarbij hij samen met de boer de vier fases van het AIDA-model zal doorlopen: Awareness, Interest, Desire, Action (AIDA). Uiteindelijk zullen de keukentafelgesprekken moeten zorgen voor een concreet perspectief voor het bedrijf. Dat is niet hetzelfde als een bedrijfsplan. Het toekomstplan is gericht op de centrale vraag: hoe ga jij je bedrijf hier op deze plek, met deze gebiedsspecifieke uitdagingen, langjarig inrichten? En wat heb je daarbij nodig? Daarbij kan het gaan om fundamentele keuzes die worden gemaakt voor de toekomst van het bedrijf. Inclusief het verplaatsen of zelfs beëindigen van het bedrijf.

Afhankelijk van de vragen en knelpunten die op de keukentafel komen te liggen, kan de procesbegeleider helpen expertise aan te trekken. Zo kan de procesbegeleider de boer voorstellen een coach in te schakelen om menselijke, sociale aspecten bespreekbaar te maken. Of een accountant die plannen doorrekent, een specialist in het opstellen van natuurinclusieve landbouw plannen. Een bodemdeskundige die, al dan niet samen met iemand van het waterschap, een andere benadering van de bodem bespreekt leidend tot een betere kwaliteit van grond- en oppervlaktewater. Maar ook technische deskundigen die alles weten van innovatieve stalsystemen die emissies beperken. De lijst van deskundigen is daarmee schier eindeloos. Aan de procesbegeleider als spin in het web de taak vanuit de specifieke wensen van boer en gebied de juiste deskundigen in te schakelen. Waarbij de procesbegeleider met de boer meedenkt in hoe

de verschillende adviezen kunnen samenkomen tot een integraal plan.

4.2 Systeemvragen

In het hierboven omschreven proces aan de keukentafel komen ongetwijfeld wezenlijke systeemvragen bovendien. Een belangrijk struikelblok in de transitie is kort gezegd 'the system says no'. Boeren willen wel veranderen, maar systeemvragen rondom bestemmingsplan, financiering, wet- en regelgeving kunnen een struikelblok vormen. Maar ook specifieke boergestuurde onderzoeksvragen die nu niet aan bod komen in de huidige manier waarop het onderzoek is opgezet. De procesbegeleider moet deze systeemvragen niet alleen optekenen, maar ook agenderen en adresseren zodat er iets mee gebeurt. Want BoerenPerspectief staat voor het keukentafelgesprek en de continuïteit van het proces dat uiteindelijk leidt tot een toekomstplan. De netwerkstructuur rondom elke keukentafel bevat regionale knooppunten waar die systeemvragen samen komen. Deze regionale knooppunten zijn weer verbonden met meerdere (regionale) systeempartners, zoals banken, industrie of lokale overheden, die de opgehaalde probleemstellingen verder kunnen oppakken. Daarbij kunnen we bij veel partijen terecht. Primair bij bestaande belangenbehartigers. Maar ook bij andere 'loketten' die vanuit de bottom-up dynamiek zijn of gaan ontstaan.

4.3 Competenties procesbegeleider

De procesbegeleiders zouden onderstaande competenties en vaardigheden moeten hebben:

– Onafhankelijk

De procesbegeleider moet volstrekt onafhankelijk zijn. Niet verbonden aan een bedrijf, overheid of initiatief waar een duidelijke sturing vanuit gaat. Wel borgt de procesbegeleider dat wordt voldaan aan de randvoorwaarden die het gebied, de

maatschappij en de markt stelt (gebiedsdoelen van het PPLG, opgaven rondom dierenwelzijn, etc.).

– Onbevooroordeeld

Het oordeel van de procesbegeleider is niet leidend; het gaat om de boer, zijn gezin, zijn familie en uiteindelijk hun toekomstplan. De procesbegeleider is in staat om oordeelloos te luisteren naar de ondernemer en zijn toekomstplan. Met andere woorden: het gaat om de wensen van de boer, zijn gezin, zijn familie en de toekomst van dat bedrijf op die plek - en niet om wat de procesbegeleider denkt dat het best is (dus geen adviserende rol). Wel kan de procesbegeleider spiegelen op de realiteitszin en haalbaarheid van de plannen. Bovendien heeft de procesbegeleider een belangrijke rol in de transparante informatievoorziening (bijv. de gebiedsdoelen maar ook welke subsidieregelingen of andere ontwikkelingen mogelijk interessant kunnen zijn).

– Stabiel

De procesbegeleider is de stabiele, betrouwbare factor in de langjarige, individuele begeleiding. Het is niet ondenkbaar dat het proces gepaard zal gaan met emotie, met momenten waarop zware, moeilijke keuzes gemaakt moeten worden. Dat kan alleen maar als de boer en zijn gezin de procesbegeleider volledig vertrouwen. Van belang hierbij is dat de procesbegeleider een vast gezicht is; dat is de basis voor vertrouwen.

– Toegankelijk

De procesbegeleider moet er voor de boer zijn. Vandaag, morgen, overmorgen. Hij staat naast de boer en zijn gezin. Daarvoor moet hij toegankelijk zijn, makkelijk bereikbaar en laagdrempelig.

– Ingevoerd in netwerken

Het plan BP gaat ervan uit dat transitie het meest succesvol is als er samen wordt opgetrokken in bottom-up boeren-netwerken, omdat die al persoonlijk contact hebben met de

boeren en bouwen op vertrouwen. Dat betekent dat de procesbegeleider ingevoerd en liefst nog ingebed moet zijn in die bottom-up netwerken.

– Relatie bouwend

De procesbegeleider is een spin in het web van netwerken en deskundigen om die keukentafel heen. Belangrijk is het vermogen om relaties op te bouwen. Primair met de boer en zijn gezin. Maar ook met alle spelers, deskundigen die hij kan laten inschakelen als het proces daarom vraagt. De procesbegeleider is een verbinder pur sang.

– Vraagformulering

De echte knelpunten, de echte vragen boven de keukentafel tillen is een kunst. De procesbegeleider moet daarom de vraag achter de vraag kunnen en durven te stellen. Zodat de juiste vragen, de juiste knelpunten worden benoemd.

– Luisteren

Misschien wel de belangrijkste eigenschap: oordeel loos luisteren. Zodat de kennis, emotie, zienswijzen en al die andere aspecten die de boer en zijn gezin maken tot wie ze nu zijn, wat het bedrijf nu is, alle ruimte krijgt die het verdient.

– Inspirerend

De procesbegeleider als inspirator; het is een eigenschap die energie kan opwekken aan de keukentafel. Omdat de boer en zijn gezin op ideeën worden gebracht, voorbeelden voorgeschoteld krijgen hoe het ook kan.

– Gespreksleider

De procesbegeleider moet de vaardigheid hebben soms ingewikkelde gesprekken te leiden aan de keukentafel. Samenvatten, verduidelijkende vragen stellend, concluderend; dit soort vaardigheden.

– Bedrijfsgevoel

Boeren runnen niet alleen een bedrijf, ze geven invulling aan hun levenswerk, een 'way of life'. De procesbegeleider moet daarvan zijn doordrongen. De combinatie kunnen leggen

tussen de rationaliteit van het bedrijf en de emotionaliteit van die 'way of life', die vaak al generaties omspannt.

– Faciliteren

Dit is de kern van het plan BP: faciliteren. Alles doen wat er nodig is om de boer en zijn gezin te helpen bij het formuleren van hun toekomstperspectief, vervat in een toekomstplan.

– Gebiedsspeler

BP beschouwt het gebiedsproces als een gegeven. Belangrijk is daarom dat de procesbegeleider de kansen en uitdagingen van het gebied kent. En dat deze in staat is in grote lijnen te kunnen inschatten hoe haalbaar bepaalde toekomstplannen voor het agrarisch bedrijf zijn, en daar ook over in gesprek te gaan met de boer. Dit is een precair proces, want de procesbegeleider moet in de basis vanuit een open en neutrale houding een open gesprek voeren. Maar feit is dat er gebiedsgerichte uitdagingen en (straks) doelen zijn. Daarmee is het open gesprek geen vrijblijvend gesprek. Het is dit spanningsveld waardoor het gesprek pas volledig tot zijn recht komt vanuit volledig vertrouwen, vanuit een veilige tussenuimte met wederzijds respect.

– Oog voor integraliteit

Voor een goed en afgewogen toekomstplan is het nodig oog te hebben voor de integraliteit van knelpunten en daarmee oplossingen.

4.4 Opleiding en kwaliteitsborging procesbegeleiders

Procesbegeleiders spelen een belangrijke rol in het proces aan de keukentafel en daarbuiten. En zoals hierboven geschetst wordt nogal wat van ze gevraagd. Dat vraagt om opleiding en kwaliteitsborging waarbij de volgende zaken een rol spelen:

1. Basiskwaliteit

Bij het werven van procesbegeleiders zal het regionale knooppunt een set basiseisen moeten hebben, een toetsingskader. De kern hiervan wordt gevormd door de competenties zoals omschreven in 4.3. Een ander belangrijk aspect is sector kennis. De procesbegeleider is geen specialist; die kan hij inschakelen als het proces dat vereist. Maar basiskennis is wel een vereiste om vertrouwen te kweken, een veilige tussenruimte te creëren. Wat die basiskennis moet zijn is aan het regionale knooppunt in afstemming met het landelijke knooppunt.

Het is niet de bedoeling dit alles in een strak systeem te vatten. Het 'middel' procesbegeleider wordt immers ultimo getoetst door het doel. Namelijk elke individuele boer die voor zichzelf langjarig toekomstperspectief heeft geformuleerd. De regionale knooppunten staan aan de lat om dit doel te monitoren, wat zal samenkomen in het landelijke knooppunt. De Rijksoverheid moet als belangrijkste financier geborgd de garantie hebben dat het (belasting)geld goed en effectief wordt besteed. Hoe precies vraagt nadere uitwerking in afstemming met het landelijke knooppunt.

2. Proceskwaliteit

De procesbegeleider doorloopt samen met de boer gedurende het proces bepaalde stappen (AIDA, Awareness, Interest, Desire, Action). Die zijn situatie-afhankelijk, wat maakt dat geen proces hetzelfde is. Maar er moet wel richting gegeven worden aan het proces. Als eerste zijn er kaders nodig waarmee procesbegeleiders zichzelf en de boer structuur bieden. Onderdelen van dat kader zijn bijvoorbeeld:

– *Begin van het gesprek*

Dat moet volledig open en onbevangen zijn. Bijvoorbeeld met de vraag: 'Hoe is het met je, hoe is het met jullie?'

– *Vervolg van het gesprek*

Hierbij luistert de procesbegeleider heel veel en stelt de juiste vragen. Met als doel het zoeken van verbinding en bouwen van vertrouwen. Dit gebeurt door heel veel informatie op te halen. Denk aan onderwerpen als bedrijfsovername/ bedrijfsopvolger; gebiedsontwikkeling; grondsoort; familiegeschiedenis; financiële situatie; het gevoel van de boer; positie partner; relaties; ruilverkaveling; sentimenten; vrienden en vijanden; enzovoort. Met deze kennis wordt de procesbegeleider een 'alwetende vriend'.

– *Het maken van vertaalslagen*

De procesbegeleider heeft een rol in de vertaling van wat er nodig is, het inzichtelijk maken van de maatschappelijke context en de verschillende opgaven die er liggen. Wat weet de boer? Wat wil de boer weten? Maar ook wat hij of zij niet lijkt te willen weten? De realiteit moet helder zijn voor alle partijen aan de keukentafel.

– *Verwachtingsmanagement*

Wat verwacht de boer van de procesbegeleider en vice versa? Het uitspreken van de verwachtingen is belangrijk voor onder andere transparantie en vertrouwen.

– *Locatie*

Is de keukentafel altijd de beste plek voor het gesprek? Een gesprek op een andere locatie kan van invloed zijn op de uitkomst van het gesprek. En in geval van meerdere actoren kan het zinvol zijn die ook apart te spreken. Zodat iedereen zijn of haar eigen verhaal kan doen en zijn of haar visie op de toekomst van het bedrijf kenbaar te maken.

– *Wat wel en niet delen*

Het kader moet ook borgen dat er duidelijk is wat er wel en niet wordt gedeeld vanuit de gesprekken aan de keukentafel. Wat is vertrouwelijk en wat kan wel naar het regionale knooppunt?

3. Intervisie & supervisie

Een belangrijke rol van de regionale knooppunten is het organiseren van intervisie. Een proces waarbij procesbegeleiders elkaar onderling spiegelen op een systematische manier. Zo kunnen procesbegeleiders van elkaar leren en elkaar verbeteren. Naast intervisie is er ook supervisie nodig: Met behulp van een supervisor krijgen procesbegeleiders meer inzicht in hun persoonlijk functioneren. Het gaat daarbij over attitude, opvattingen, behoeften, normen en waarden in interactie met boeren, collega-procesbegeleiders en het verdere werkveld waarin je als procesbegeleider opereert. Supervisie kan individueel of in kleine groepen van maximaal vier deelnemers. Vanuit het regionale knooppunt zal moeten worden bepaald hoeveel intervisie-, en supervisiemomenten er per jaar van een procesbegeleider worden verwacht. En zal aangegeven moeten worden hoe de kwaliteit van de intervisie en supervisie wordt geborgd. Als uit intervisie en supervisie, of uit een rechtstreeks signaal van de boer naar het regionale knooppunt, blijkt dat er geen klik meer is tussen de boer en de procesbegeleider is het een taak van het regionale knooppunt een andere procesbegeleider te vinden.

4. Opleiden/trainen

Opleiding en training is een wezenlijk onderdeel van de kwaliteitsborging van procesbegeleiders. Onderdelen voor dat opleidings- en trainingsprogramma met betrekking tot zijn of haar rol als procesbegeleider zijn bijvoorbeeld: Wat is procesbegeleiding wel en niet? Wat vraagt het van je? Welke fasen kent het proces? Hoe verken je de vraag en de vraag achter de vraag? Hoe stel je doelen? Ga je werkvormen gebruiken en welke dan? Hoe schep je vertrouwen, een positief klimaat? Hoe manage je verwachtingen, hoe ga je om met weerstand? Hoe ga je om met emoties, ook die van jezelf? En hoe borg je de resultaten

van het proces dat je samen met de boer, zijn gezin en familie(leden) doorloopt?

4.5 Eisen langjarige begeleiding

Om een veilige tussenruimte te borgen moeten de volgende aspecten kunnen worden geïntegreerd in de uitvoering:

– Langjarig

De procesbegeleiding is een langjarig traject met een termijn van ca. 10 jaar. Om dat te borgen moet het in regelingen juridisch en financieel mogelijk worden gemaakt. Een procesbegeleider die werkt volgens het principe 'uurtje-factuurkje' draagt niet bij aan realisatie van een veilige tussenruimte. Zeker niet als er ook wordt gewerkt met vouchers: een bon die staat voor een bepaald bedrag dat aan individuele begeleiding besteed mag worden. De boer en zijn gezin moeten erop kunnen vertrouwen dat de procesbegeleider echt hun vaste gezicht is, langjarig naast hen staat, hen helpt en ondersteunt. Als procesbegeleider moet je ook als het toekomstplan klaar is en keuzes in gang zijn gezet af en toe kunnen aanschuiven of bijspringen.

– Wederkerigheid

Het werk van procesbegeleiders levert een schat aan kennis en inzichten op. Al die ervaringen moeten volgens een bepaalde structuur worden gedeeld. Niet alleen binnen het fijnmazige netwerk, maar bijvoorbeeld ook met beleidsmakers (gemeenten, provincies, LNV).

– Borging

Zoals te lezen in 4.3 wordt er nogal wat gevraagd van de procesbegeleiders. Al die kwaliteiten moeten worden geborgd in een borgings- en intervisie-systeem.

– Instrumentaria

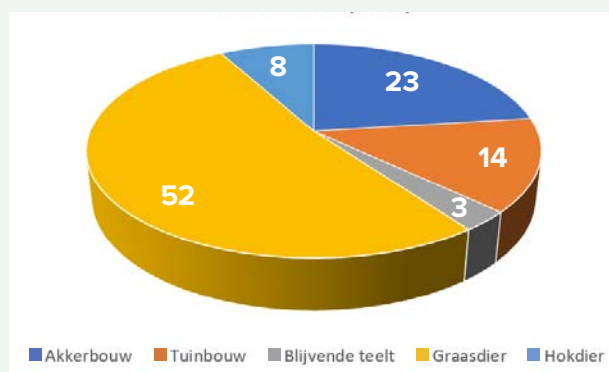
De procesbegeleider moet naast de skills ook toegang hebben tot bepaalde instrumentaria. Denk aan een lijst met mogelijke (controle)

vragen. Of een schema met onderwerpen die behandeld zouden moeten worden gedurende het begeleidingsproces, zoals teeltvraagstukken, carbon credits (of betalingen voor ecosysteemdiensten), afzet van lokale producten versterken, een gesprek met een afnemer of toeleverancier regelen, een Kosten-Baten-Analyse regelen op gepacht natuurland (zodat er een gesprek met de natuurorganisatie op basis van feiten plaatsvindt, wat leidt tot betere pachtvoorwaarden), de link leggen met iemand die een concept van Tiny houses ontwikkelt, enzovoort. Kortom, de spin in het web.

4.6 Hoeveel procesbegeleiders?

De ambitie van BP is langjarige individuele begeleiding van elke boer in Nederland. Hoeveel procesbegeleiders heb je dan nodig om dat te realiseren? Nederland telde vorig jaar ruim 50.000 land- en tuinbouwbedrijven, met de volgende procentuele verdeling:

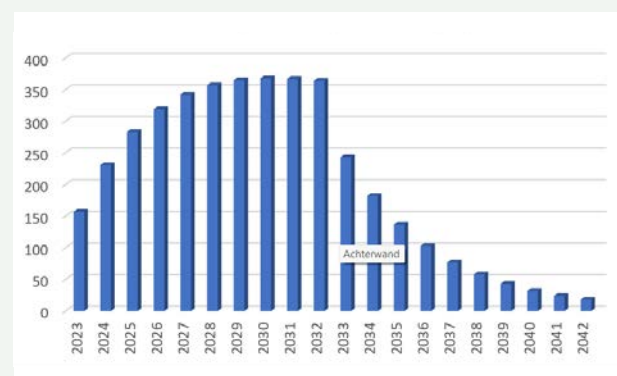
Verdeling land- en tuinbouwbedrijven in Nederland (in%)

Het aandeel graasdierbedrijven is met 52% hoog, waarbinnen de melkveebedrijven (29% van het totaal aantal bedrijven in Nederland) de meerderheid vormen. Uitgangspunt van de berekening is dat Nederland 50.709 land- en tuinbouwbedrijven telt en dat de jaarlijkse (autonome) afname van het aantal bedrijven 3%

bedraagt. Verder is de rekensom gebaseerd op de ambitie van BP dat in 10 jaar 80% van de boeren langjarige, individuele ondersteuning heeft ontvangen. De berekening is verder gebaseerd op de aanname dat de ondersteuning door procesbegeleiders bestaat uit 8 dagen in het eerste jaar, gevolgd door 4 dagen per jaar in de jaren daarna. De aanname is verder dat de begeleiding gemiddeld 5 jaar zal bedragen. Er zullen boeren zijn die 8 tot 10 jaar individuele begeleiding vragen, maar ook boeren die na 3 jaar zullen stoppen.

Aantal procesbegeleiders (fte)

Op basis van deze uitgangspunten zijn er gemiddeld 203 procesbegeleiders (fte's) nodig. Het eerste jaar zullen dat er minder zijn, waarna het oploopt tot maximaal 368 procesbegeleiders in het 8e jaar, waarna dit aantal weer gestaag afneemt tot 18 begeleiders in jaar 20 (zie voor meer details **bijlage 4**).

4.7 Wie zijn die procesbegeleiders?

Boerenperspectief wil voor de procesbegeleiders vooral inzetten op mensen die nu al actief opereren binnen bestaande netwerken en initiatieven van boeren, en mensen werkzaam binnen de Agrarische Collectieven. Daarnaast zijn lopende studiegroepen of projecten van ledenorganisaties zoals LTO en NAJK een mogelijk ingangspunt tot de boeren. Bovendien

bieden sommige provincies en gemeenten individuele coaching aan (veelal erfcoaches of plattelandscoaches genaamd). Al deze bestaande structuren zullen in kaart worden gebracht in het regionale knooppunt en waar mogelijk kunnen de coaches en begeleiders van studiegroepen ook ingebed worden in de langjarige procesbegeleiding. Een andere belangrijke pool van mogelijke procesbegeleiders is het BAS-register. BAS staat voor Bedrijfs Adviserings Systeem en vloeit voort uit EU-beleid. Het is een kwaliteitskeurmerk waarin onafhankelijke agrarische adviseurs worden getoetst op onpartijdigheid, een hoog kennis- en vaardigheidsniveau, naast een bepaalde expertise (de aandachtsgebieden). Het BAS-register wordt beheerd door de Vereniging Agrarische Bedrijfsadviseurs (VAB), maar de toetsing is in handen van een onafhankelijke commissie. In het BAS-register staan alle erkende adviseurs. Verdeeld over 3 aandachtsgebieden: SABE A (6 aandachtsgebieden over kringlooplandbouw), SABE E (duurzaam ondernemerschap verdeeld over 4 aandachtsgebieden) en SABE EU (5 aandachtsgebieden over EU-regelingen). Bij SABE E is aandachtsgebied E1 (Persoonlijke ontwikkeling van ondernemer en zijn bedrijf) wat betreft individuele coaching het belangrijkste. Volgens het BAS-register zijn er 130 adviseurs die dat kunnen. Dat varieert van mensen van accountantsbureaus, ZLTO advies, ZZP'ers en andere bedrijven. Verder kunnen ook mensen werkzaam bij en voor studiegroepen ingezet worden als procesbegeleider. Datzelfde geldt voor mensen werkzaam bij adviesbureaus.

De regionale knooppunten zijn als eerste verantwoordelijk voor het aantrekken van voldoende procesbegeleiders voor het uitvoeren van het programma van de langjarige begeleiding. Vanuit het landelijke knooppunt zal aandacht gegeven worden aan scholing en opleiden van

deze procesbegeleiders. In hoofdstuk 6 wordt beschreven hoe we vanuit de netwerkstructuur ervoor zorgen dat die procesbegeleiders er komen, hoe ze worden getraind en hoe hun kwaliteit langjarig wordt geborgd.

4.8 Toekomstrichting

De langjarige, individuele procesbegeleiding moet uiteindelijk leiden tot het maken van individuele keuzes, leidend tot een langjarig, toekomstbestendig bedrijf dat een bijdrage levert aan de gebiedsdoelen en eisen vanuit de maatschappij en de markt. De regie voor al die keuzes ligt bij de boer, waarbij BP ervoor wil zorgdragen dat hij in dat proces wordt begeleid. Als BoerenPerspectief herkennen we nu de volgende toekomstige richtingen, die als houvast kunnen dienen voor de procesbegeleider:

4.8.1. Blijven

De ondernemer besluit te blijven boeren waar hij nu zit. Daarbij zijn er grofweg drie opties:

1. Er hoeft niets of nauwelijks iets te gebeuren omdat het bedrijf al 'doet' wat de maatschappij vraagt, aan de specifieke doelen in het gebied waar hij boert. Het enige wat dan nodig is, is af en toe even vinger aan de pols omdat de omgeving wel beweegt. Zo kan er vanuit het gebiedsproces bijvoorbeeld grond vrijkomen, wat wil deze ondernemer dan?
2. Het bedrijf gaat in transitie naar een extensieve, natuurinclusieve manier van werken, eventueel gecombineerd met een verbrede bedrijfsvoering. Deze overgang goed begeleiden is vaak een hele puzzel, waarbij er bijvoorbeeld een bedrijfsplan nodig is mede gebaseerd op financiële berekeningen.
3. Het bedrijf kiest voor de intensieve en technologische weg om te voldoen aan de gebiedsgerichte en maatschappelijke eisen. Voor deze puzzel zijn waarschijnlijk technische en financiële berekeningen nodig, uitgevoerd

door specialisten die de procesbegeleider kan voordragen. En ook hier zal de procesbegeleider vinger aan de pols houden tegen de achtergrond van het dynamische gebiedsproces.

4.8.2. Stoppen

Na inventarisatie van alle mogelijkheden en onmogelijkheden, kan de boer ervoor kiezen te stoppen met zijn bedrijf. Mede ingegeven bijvoorbeeld door het feit dat er zich geen opvolger aandient. Als deze drastische en vaak moeilijke keuze is gemaakt, vraagt het ook veel begeleiding om alle financiële, fiscale en sociale knopen die daarna doorgemaakt moeten worden te begeleiden.

4.8.3. Verplaatsen

De uiteindelijke keuze kan ook zijn dat het bedrijf wil verplaatsen naar een andere plek in binnen- of buitenland. Ook hier geldt dat procesbegeleiding nodig is om dit in goede banen te begeleiden.

4.8.4. Nieuwe boeren

In de huidige dynamiek ontstaan er ook nieuwe kansen, nieuwe verdienmodellen, andere manieren om te boeren. Dat nodigt toetreders uit. Ook nieuwe boeren hebben begeleiding nodig in de opbouw van een nieuwe boerderij, in welke hoedanigheid dan ook. Onder nieuwe boeren verstaan wij in dit geval de zij-instromers. Ondernemers en initiatieven die willen starten, zonder dat daar een bestaand bedrijf of soms zelf bedrijfslocatie mee gemoeid is ("eerste generatie boeren"). Hun bedrijfsmodellen zijn vaak geënt op het realiseren van de maatschappelijke doelen en zij ervaren hun "koploperspositie" niet (altijd) als een voordeel. Zij lopen tegen andere uitdagingen aan, maar verdienen evenzo goed voldoende aandacht vanuit BP.

5. Uitgangspunten en randvoorwaarden

De belangrijkste pijlers onder het Plan BP zijn de keukentafel (langjarige, individuele en onafhankelijke procesbegeleiding op basis van persoonlijk contact) en de onderliggende netwerkstructuur. Maar er zijn meer uitgangspunten en randvoorwaarden die we als BP hebben geformuleerd met betrekking tot het plan. Hieronder worden ze stuk voor stuk benoemd, uitgewerkt en toegelicht.

5.1 Boer als basis

De boer is de basis van het plan BP. Bottom-up begint bij de boer en zijn gezin. De boer wil met zijn bedrijf invulling geven aan de gebiedsgerichte uitdagingen die er zijn en antwoord geven op de vragen vanuit markt en maatschappij. Het plan BP draait om het concreet maken van die vragen en de invulling daarvan op het bedrijf samen met de boer en zijn gezin. Zodat ze ook aansluiten bij de individuele ambitie van de boer.

5.2 Samenwerking

Het Plan BP draait om samenwerking. Het persoonlijke contact tussen de boer en zijn procesbegeleider. Tussen de procesbegeleider en partijen/personen die hij kan inschakelen. Tussen de vele regionale netwerken, initiatieven en lokale belangenbehartigers in Nederland. Die onderlinge verbinding willen we verankeren en garanderen in een netwerkstructuur.

5.3 Provinciale GGA

Het plan BP is complementair en ondersteunend aan de gebiedsgerichte aanpak (GGA) in de provincies in Nederland. Die ondersteunende rol kan zijn dat procesbegeleiders individuele boeren, die deel uitmaken van de GGA, kunnen helpen en ondersteunen bij hun rol in dat proces om die zo effectief mogelijk in te vullen. Het plan BP kan daarmee een grote bijdrage leveren aan de regionale opgaven, doordat de procesbegeleider de uitdagingen binnen een

gebied kent en overzicht heeft. Niet elk gebied zal BoerenPerspectief nodig hebben. Daar waar gebiedsprocessen soepel verlopen, waar boeren vertrouwen hebben in de overheid en er al heel goed samen wordt gewerkt zal wellicht helemaal geen behoefte zijn aan een complementair proces. Dan blijft wel staan dat de procesbegeleider de individuele boer kan bijstaan bij de eigen keuzes die toch gemaakt moeten worden.

5.4. Belangenbehartiging

BoerenPerspectief is géén nieuwe belangenbehartiger voor boeren. Wel wil ze vanuit haar faciliterende rol naast de boer gaan staan. BoerenPerspectief wil keukentafel voor keukentafel, hectare voor hectare perspectief bieden aan elke boer in Nederland. LTO en NAJK hebben naast ledencontacten ook een belangenbehartigende rol, zoals ook andere partijen als Agractie, agrarische vakbonden als NMV en NAV, producentenorganisaties als het POV, B.O. Akkerbouw. Het plan BP wil niet alleen vanuit samenwerking regionale netwerken en initiatieven verbinden, maar ook lokale afdelingen van belangenbehartigers, omdat zij toegang hebben tot (groepen) boeren(leden). Dit moet wel uit de belangenbehartigende sfeer blijven. Op landelijk niveau beoogt BP wezenlijke systeemvragen ook te adresseren bij systeemspelers en belangenbehartigers, vanuit de rol die ze nu al vervullen op dat terrein.

5.5 Langjarig

De scope van het plan BP is om in 2035 80% van de boeren te hebben bereikt. De termijn waarbinnen de transitie volledig zal plaatsvinden is ongetwijfeld langer. BoerenPerspectief wil, indien gewenst, de gehele transitietijd naast de boer kunnen blijven staan - al is het maar met een 'vinger aan de pols'. Gaandeweg kunnen er aanvullende vragen komen, blijken er ineens andere blokkades te zijn. Ook, en misschien wel

juist dán, geldt de toegevoegde waarde van echt langjarige begeleiding. Ook en misschien wel vooral als er sprake is van (onvoorziene) tegenslagen.

5.6 Neutraal

Het plan BP komt neutraal aan de keukentafel. Ze geeft geen directe sturing, kent geen kleur, maar de kaders (doelen), zoals die vanuit de gebiedsgerichte aanpak tot stand (gaan) komen dan wel door de maatschappij worden gevraagd, zijn wel richtinggevend. Het gesprek aan de keukentafel is daarmee niet vrijblijvend. Als de procesbegeleider vanuit zijn kennis van het gebied en de gestelde gebiedsdoelen het gevoel heeft dat het door de boer geschetste toekomstbeeld op die plek niet realistisch is, dan moet hij daarop spiegelen. Op een zodanige manier - en dát maakt de rol van de procesbegeleider soms zo precair - dat de boer zélf tot inzicht komt dat zijn wens of wil niet realistisch is. Dat kan bijvoorbeeld door een gesprek te faciliteren met bijvoorbeeld aan autoriteit op een bepaald gebied, of de gebiedsdoelen transparant te communiceren. Door deze aanpak vanuit een neutrale basishouding wordt er vrije denkruimte gecreëerd voor de boer en zijn gezin, waardoor ze kunnen loskomen uit vaste denkpatronen. Elke boer moet er daarom op vertrouwen dat de procesbegeleider volstrekt onafhankelijk is. De procesbegeleider is op geen enkele wijze zélf een belanghebbende. Ook is de informatie die wordt gedeeld aan de keukentafel vertrouwelijk, en wordt niet terug ingevoerd het gebiedsproces in. BoerenPerspectief kan wel geanonimiseerd rapporteren over de voortgang, knelpunten, etc.

5.7 Persoonlijke drijfveren

Elke boer is verschillend. Een open deur, maar omdat het vertrekpunt van het Plan BP elke individuele boer in Nederland is, is het goed die persoonsgebonden diversiteit te benoemen. Los

van de concrete invulling van de toekomst van elke individuele boer (doorgaan, verplaatsen of stoppen), is het belangrijk de persoonlijke drijfveren niet alleen te herkennen, maar juist als uitgangspunt te nemen en in te zetten. Alleen zo ontstaat er een toekomstperspectief vanuit innerlijke kracht.

5.8 Bestaande kracht

Er is zoveel elan, zoveel vernieuwingskracht, er zijn zoveel ideeën in de Nederlandse landbouw. Het plan BP neemt dat als uitgangspunt. De toegevoegde waarde van het Plan is het verbinden, ontsluiten van die vernieuwingskracht. Vanuit de dynamiek aan al die keukentafels, vanuit de dynamiek van al die regionale netwerken en initiatieven.

5.9 Facilitator

BoerenPerspectief stelt zich op als facilitator. Zowel aan de keukentafels via de procesbegeleiders als richting alle regionale netwerken en initiatieven. Zoals in het vorige uitgangspunt al verwoord is er heel veel vernieuwingskracht in de Nederlandse landbouw. Door zich faciliterend op te stellen wil BP die power helpen te ontsluiten. Die faciliterende rol betekent goed luisteren naar elke individuele boer aan de keukentafel. Goed luisteren naar de motieven, drijfveren zeg maar de missie van elke regionale netwerk of initiatief. Om vanuit die luisterende rol optimaal te kunnen faciliteren. Wat heb je nodig om, waarmee kunnen we jullie nog beter helpen? Dat is de grondhouding. Waarbij faciliteren óók inhoudt boeren in contact te brengen met andere boeren, een andere omgeving om zo te inspireren. Met betrekking tot het aankaarten en opvolgen van systeemvragen wordt een meer actieve rol gevraagd van de procesbegeleider en de regionale knooppunten. Die rol betekent ook dat we de boer inspireren voor het maken van plannen en dat we er zijn op het moment dat deze plannen

gerealiseerd gaan worden. Ook als daarbij hobbels genomen moeten worden waarbij 'the system says no' optreedt.

5.10 Inzicht & Overzicht

Bij het plan BP draait het om inzicht en overzicht. Overzicht is nodig, vandaar de visie van BP te komen tot een netwerkstructuur met regionale knooppunten en een landelijk knooppunt. Inzicht en dan echt diep inzicht in de uitdagingen waar elke individuele boer voor staat, is eigenlijk nog belangrijker. Diep inzicht vraagt om een groot inlevingsvermogen. Sociaal, economisch, juridisch, psychologisch, technisch. Dat zijn vooral elementen die van belang zijn aan al die keukentafels. Maar diep inzicht ontstaat ook als kennis en ervaringen snel en efficiënt worden gedeeld. Ontstaat ook als wezenlijke systeemvragen worden gedeeld maar belangrijker nog: worden opgevolgd. Zodat vanuit boeren vernieuwingskracht (bottom-up) kan worden gemobiliseerd om blokkades ('the system says no') weg te nemen. De netwerkstructuur moet verder zorgen voor een gestructureerde uitwisseling van kennis en ervaring opgedaan door boeren, procesbegeleiders en alle (systeem)vragen die daaruit naar voren komen.

6. Netwerkstructuur

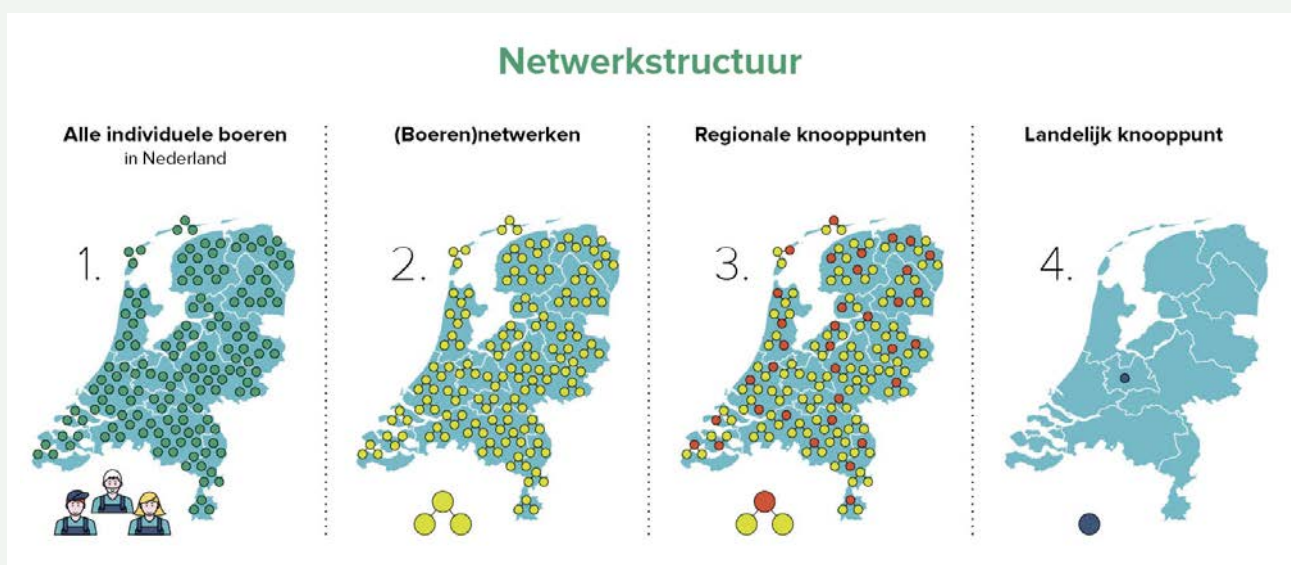
Om het voor elke boer mogelijk te maken toegang te krijgen tot langjarige, individuele begeleiding door een procesbegeleider, wil BoerenPerspectief zoveel mogelijk gebruik maken van bestaande regionale netwerken en initiatieven. Maar daarvoor is er wel samenhang nodig; een netwerkstructuur, een fijnmazig netwerk dat die bestaande netwerken verbindt en versterkt.

Het opzetten van een netwerkstructuur is nadrukkelijk niet bedoeld om bestaande netwerken in te lijven of te onderwerpen aan een groter geheel. De kracht van bottom-up is dat zo'n netwerk is gegrondvest in de regio, de streek. Dat het is gevormd door en rondom boeren die dezelfde culturele taal spreken en ademen. Maar door al die regionale bottom-up krachtenvelden te verbinden wordt het mogelijk een aantal voordelen te realiseren:

- Kennis en ervaringen worden onderling gedeeld. Dat voorkomt dat het 'wiel' meerdere keren wordt uitgevonden. Maar zorgt er ook voor dat door kennis stapeling de individuele boer beter en sneller wordt bediend. En kan de integrale

- aanpak beter worden ingevuld en geborgd.
- Er kan in kaart worden gebracht waar nog geen regionale netwerken zijn. Als er wel behoefte is kunnen die alsnog worden gevormd.
- Regie, overzicht en kwaliteitsborging, primair met betrekking tot de procesbegeleiders
- Clustering van vragen die aan al die keukentafels worden gesteld. Daarbij gaat het om vragen met betrekking tot 'wat wil ik met mijn bedrijf', waarbij bottom-up netwerken een belangrijke inspiratiebron zijn. En vragen met betrekking tot 'hoe ga ik dat dan doen'? Dat kunnen vragen zijn met betrekking tot bijvoorbeeld financiering, wet- en regelgeving, het bestemmingsplan of specifieke onderzoeksvragen.
- Het aanbieden van inspiratie, werken met peers.
- Het identificeren en helpen oplossen van de systeem-blokkades binnen het bestaande systeem ('system says no') door het actief betrekken en/of samenbrengen van systeemspelers.

De beoogde netwerkstructuur ziet er schetsmatig als volgt uit (zie ook **bijlage 3**):

6.1 Alle individuele boeren in Nederland

Het BP-netwerk wil toegankelijk zijn voor alle boeren - bestaand en nieuw - in Nederland; zij vormen de basis van de netwerkstructuur. De oplossingen, de vernieuwingskracht zit bij de optelsom van alle individuele boeren. BP gaat niet over prioritering van groepen boeren. Per regio zal worden gekeken naar urgentie, ambitie, en waar mogelijk samenwerking tussen bedrijven.

6.2 (Boeren)netwerken

Groepen boeren zijn vaak verenigd in een regionaal boeren netwerk. Deze regionale boeren netwerken ziet BP zo breed als maar mogelijk is. Zo gauw een aantal boeren zich regionaal verenigt rondom een of meerdere thema's noemen we het een netwerk. Dat kunnen dus studieclubs zijn; van oudsher meestal bedrijfseconomische studieclubs, maar soms verbreed tot meerdere thema's. Dat kunnen netwerken zijn rondom het thema natuurinclusieve landbouw. Of de collectieven die zich bezighouden met ANLb. Maar het gaat verder dan boeren netwerken. Ook lokale afdelingen van belangenbehartigers als LTO en NAJK, of voorbeeldbedrijven vanuit de SABE-regeling of Fieldlabs. Vanuit deze brede definitie is Nederland bezaaid met bottom-up netwerken die het vertrouwen genieten van boeren. Maar om de hierboven genoemde voordelen te bewerkstelligen, voorziet BP twee soorten knooppunten in de beoogde netwerkstructuur.

6.3 Regionale knooppunten

Deze vormen het kloppend hart van hetgeen BoerenPerspectief voor ogen heeft. Hier komt alles samen. Een regionaal knooppunt is feitelijk de verbinding tussen netwerken en initiatieven actief in de regio en is daarmee een brede coalitie van regionaal relevante partijen. Denk bijvoorbeeld aan de regionale afdelingen van LTO en het NAJK,

(boeren)netwerken rondom een of meerdere thema's (bodem, natuurinclusieve landbouw, nutriëntenmanagement, eiwit van eigen land, etc.), provinciale vertegenwoordigers (vanuit GGA, erf- of plattelandscoaches of andere provinciale initiatieven), bedrijfseconomische studieclubs, fieldlabs (bijvoorbeeld rondom innovatie), etc. Maar ook belangrijke (regionaal opererende) ketenspelers en andere actoren binnen het huidige voedselsysteem kunnen deel uitmaken van een knooppunt. Elke provincie zal minimaal 1 regionaal knooppunt bevatten. Waarbij de verwachting is dat sommige provincies meer knooppunten zullen hebben, waardoor het totaal zal uitkomen op 20 á 25 die samen een landelijk knooppunt vormen.

Elk regionaal knooppunt vervult onderstaande rollen:

1. Werven van procesbegeleiders

De rol van de procesbegeleiders is uitgebreid beschreven in hoofdstuk 4. Maar wie gaan dat doen? Wie kunnen die ingewikkelde rol vervullen? In principe kan iedereen procesbegeleider worden. Bijvoorbeeld medewerkers van de agrarisch collectieven, projectmedewerkers of sociaaleconomische voorlichters van LTO, adviseurs van PPP Agro, Stimuland, ORG ID of de talloze ZZP-ers die al werkzaam zijn in de sector en reeds een netwerk hebben opgebouwd. Maar ook een boer waar al een opvolger op het bedrijf actief is en daardoor tijd heeft. Of een erfbetreder van een commercieel bedrijf die zich laat 'omscholen' tot procesbegeleider. Maar denk ook aan erf- of plattelandscoaches vanuit de provincie die al actief zijn. Het inventariseren wie er in een gebied een rol kunnen spelen als procesbegeleider, al dan niet voorafgegaan door een gesprekspartner, is de taak van een regionaal knooppunt. Belangrijk is dat procesbegeleiders bij voorkeur de regio al goed kennen, en een verbindende rol in het gebied kunnen spelen.

De kwaliteitsborging van de procesbegeleiders wordt vooral vormgegeven door het landelijke knooppunt, vanzelfsprekend in nauwe samenspraak met het regionale knooppunt.

2. Overzicht

Door het verbinden van verschillende (en soms ook overlappende) boeren-netwerken in een bepaalde regio in regionale knooppunten wordt overzicht gecreëerd welke boeren worden bereikt via bestaande netwerken. Als er vervolgens 'witte vlekken' zijn (d.w.z. gebieden waar wel boeren zitten, maar waar geen enkel netwerk actief is), dan zouden deze knooppunten actie kunnen nemen om deze boeren te benaderen. Ofwel via een ander netwerk of door het opzetten van een nieuw netwerk. Door dit soort netwerken te verbinden in knooppunten kunnen ze elkaar regionaal versterken. Een belangrijke rol in dit verband is ook het waarborgen dat de boer niet alleen een procesbegeleider accepteert waarin hij zichzelf ziet zoals hij zich wil zien. Terwijl het nu juist voor een procesbegeleider belangrijk is soms onbarmhartig te spiegelen. Te inspireren, uit te dagen.

3. Delen

Het regionale knooppunt zorgt er voor dat de kennis en ervaring van boeren, die een (gedeeltelijke) transitie hebben doorgemaakt, breder te delen in de verschillende netwerken. Als bron van inspiratie, maar ook vanuit de knelpunten die ze hebben ervaren.

De rol van de regionale knooppunten gaat daarmee verder dan het actief benaderen van boeren. Ze faciliteert het delen van kennis en ervaringen die procesbegeleiders opdoen aan de keukentafels. Maar ook inhoudelijke kennis en ervaringen rondom specifieke thema's. Of de coördinatie rondom de inzet van procesbegeleiders, als bijvoorbeeld blijkt dat boer en procesbegeleider met elkaar geen klik hebben.

4. Signalering blokkades

Transitie, in welke omvang en hoedanigheid dan ook, zal te maken krijgen met blokkades. Op gebied van wet- en regelgeving, financiering, bestaande beleidskaders, etc. Als de geconstateerde blokkades zijn op te lossen met lokale 'spelers' - denk aan gemeente, provincie, regionale systeemspelers – dan is dat een belangrijke rol van het regionale knooppunt. Blokkades die alleen met landelijke en/of internationale 'spelers' opgelost kunnen worden - denk aan het Rijk, EU, het landelijke hoofdkantoor van een systeemspeler – worden doorgespeeld naar het landelijke knooppunt.

5. Inspiratieregisseur

Een belangrijke functie van het regionale knooppunt is die van een inspiratie-regisseur. Er komt veel op boeren af. We vragen nogal wat van ze op het gebied van milieu, stikstof, klimaat, biodiversiteit, schone lucht en schoon water, bodemkwaliteit, dierenwelzijn en eiwittransitie. Bovendien verlangen we van de boeren dat ze binnen dat kader goed en betaalbaar voedsel produceren. Boeren, zowel bestaande als nieuwe, die deze uitdaging aangaan willen we inspiratie bieden en antwoorden op vragen waar zij tegenaan lopen. Bijvoorbeeld door (groepen) boeren te verbinden met anderen (demo-bedrijven of fieldlabs) waar al geëxperimenteerd wordt met een beoogde oplossing. Of door een veilige tussenruimte te creëren waarbij ook andere partijen in die ruimte worden gebracht. Denk bijvoorbeeld aan wetenschappers, kennisinstellingen, juristen, financiers, beleidsmakers, kunstenaars en burgers. Allemaal mensen die zich vanuit intrinsieke motivatie met hun kennis en ervaring willen inzetten voor oplossingen voor de transitie in het landelijk gebied. Op de knooppunten overheerst het positieve geloof dat het kan, dat we samen door deze lastige transitie heen komen en dat we in

staat zijn de wereld een beetje mooier over te dragen op de volgende generaties.

Op de regionale knooppunten, waarvan een deel kan worden ingericht als fysieke plekken, gaan we aan de slag met de verbeelding van die toekomst. Bijvoorbeeld door het organiseren van lezingen, voordrachten, tentoonstellingen, symposia en het uitnodigen van de kunst- en cultuursector bieden we inspiratie aan elkaar en dagen we elkaar uit om net een stapje verder te gaan. Boeren worden uitgedaagd om tegemoet te komen aan de maatschappelijke wensen en gebiedsdoelen. Systeemspelers worden uitgedaagd om niet hun processen, maar de realisatie van de doelen centraal te zetten en zichzelf kritisch te spiegelen en te laten spiegelen. Daar waar 'system says no' optreedt, maar de plannen van de individuele boer wel bijdragen aan de doelen, zullen de systeemspelers zichzelf moeten gaan vernieuwen. Wetenschappers worden uitgedaagd om de vragen uit de praktijk centraal te zetten in hun onderzoeksprogramma's en juristen worden de vraag gesteld hoe het wel kan, als blijkt dat onze wetten en regels ons op slot zetten.

Een dergelijk proces vraagt om verbindingen en echte relaties. Verbinding met jezelf en je persoonlijke ambities. Verbinding met elkaar en met de (gebieds)doelen. Die verbinding ontstaat wanneer we elkaar ontmoeten en samen tijd investeren in elkaar. De ontmoeting staat op de knooppunten dan ook centraal. Daarom zal een deel van de knooppunten kunnen bestaan uit fysieke plekken die deze ontmoeting kunnen faciliteren. Dat kunnen bestaande plekken zijn of nieuw in te richten plekken. Ontmoetingen tussen individuen, maar ook in groepsverband worden op de knooppunten gestimuleerd. Dit kan zowel vanuit een programmatisch aanbod worden aangeboden, als op vraag worden georganiseerd. Zo ontstaan er zowel ontmoetingen rondom

thema's, als rondom individuele casuïstiek.

Met hoop, een beetje humor en vooral handelingsperspectief zorgen de knooppunten ervoor dat we in gezamenlijkheid op een veilige manier de transitie kunnen doormaken. De knooppunten zijn daarmee plekken waar het doen centraal staat: actiegericht en daadkrachtig. Het knooppunt als transitiedienst voor boeren met een plan. In **bijlage 5** wordt inzichtelijk gemaakt hoe een regionaal knooppunt deze rol kan invullen.

6. Monitoring

Het regionale knooppunt, daarbij gefaciliteerd door het landelijke knooppunt, moet ook zorgen voor zogenoemde feedbackloops, zodat de resultaten en effecten van het proces aan de keukentafel worden gemonitord. In de provincie Zuid Holland worden effecten van een dergelijke netwerksamenwerking gemeten via de zogenoemde netwerk vitaliteitsmeter, uitgevoerd door de auditdienst van de provincie. Vanuit het landelijke knooppunt zou deze methodiek bijvoorbeeld via de regionale knooppunten ingebed kunnen worden. De monitorende rol is ook bedoeld om ervoor te zorgen dat de opgedane kennis en ervaringen van boeren, gebundeld en door vertaald terugvloeit naar de boeren. Op die manier ontstaat er een kennissysteem waar boeren de toegevoegde waarde van kennisdeling zien. Een belangrijke rol, want in de praktijk is een veel vanuit de boeren gehoorde opvatting dat onderzoekers en beleidsmedewerkers worden betaald voor kennisdeling en zij niet. De monitoring is ook bedoeld om verantwoording af te leggen over de voortgang van het (transitie)proces aan al die keukentafels richting de financier. Dat zal in hoofdzaak de Rijksoverheid zijn, die vanzelfsprekend garanties wil van het (belasting) geld dat ze hierin steekt.

Governance regionaal knooppunt

De totstandkoming van uiteindelijk een landelijk dekkende netwerkstructuur, bestaande uit regionale knooppunten, zal gefaseerd verlopen. Elk knooppunt organiseert zelf zijn governance. Dat kan in de vorm van een juridische entiteit, maar dat hoeft niet. Kern is dat de geldstroom - hoe is afhankelijk van de uiteindelijke invulling en financiering vanuit het Rijk, al dan niet aangevuld met andere financieringsbronnen – naar elk knooppunt moet kunnen gaan.

Het streven is dat de eerste knooppunten nog dit jaar zullen ontstaan waar de urgentie het hoogst is én/of daar waar de kans van slagen het grootst is omdat de juiste contacten met de (netwerk) partijen er al zijn. De jaren daarna voorzien we een snelle groei tot de genoemde 20 á 25 regionale knooppunten eind 2025. Om de totstandkoming van regionale knooppunten te bewerkstelligen, is een landelijk knooppunt nodig die e.e.a. aanzwengelt en coördineert.

Niet elk regionaal knooppunt hoeft een fysieke plek te zijn. Een ontmoetingsplek waar boeren, procesbegeleiders, systeemspelers, onderwijs, kunst en media samenkomen (zie **bijlage 5**). Of dat gaat gebeuren is aan de regio waar het knooppunt wordt opgericht.

Om ervoor te zorgen dat de doelstellingen worden gerealiseerd, onafhankelijkheid wordt gewaarborgd, en de beschikbaar gestelde middelen efficiënt en doelgericht worden aangewend, is het wenselijk dat er een toezichthoudende structuur wordt opgericht, te denken valt aan een stuurgroep aangevuld met een klankbord- of expertgroep.

In dit verband is het goed te verwijzen naar een gezamenlijk aanbod dat vanuit dit plan BP is gemaakt samen met LTO en het NAJK. Het plan BP

verwoordt de ideeën en het gedachtegoed van BoerenPerspectief en vormt daarmee de basis van het gezamenlijke aanbod. Dit is versneld ontstaan, omdat de drie partijen in de kern hetzelfde willen; langjarige onafhankelijke begeleiding van individuele boeren georganiseerd vanuit regionale steunpunten (het plan BP noemt ze knooppunten). Daarnaast is de druk rondom met name een aantal Natura 2000-gebieden dermate hoog, dat het zo snel mogelijk in gang zetten van deze langjarige, onafhankelijke begeleiding zeer urgent is geworden.

6.4 Landelijk knooppunt

Om de kracht van regionale netwerken optimaal te ontsluiten, is er naast verbinding in regionale knooppunten er ook een landelijk knooppunt nodig is. Er is landelijke ondersteuning en overzicht nodig. Niet om top down doelen te realiseren, maar om de regionale bottom-up kracht optimaal te ontsluiten. Als eerder gesteld wordt het landelijke knooppunt gevormd vanuit de regionale knooppunten en vervult het onderstaande rollen:

1. Aanzetten, faciliteren en begeleiden in de opzet van regionale knooppunten

Regionale knooppunten ontstaan in de regio. Maar een duwtje, een faciliterende rol vanuit een landelijk knooppunt kan nodig zijn. Waarbij ervaringen bij de opzet van andere regionale knooppunten ingebracht kunnen worden door het landelijke knooppunt.

2. Coördinatie kennisuitwisseling & onderling leren tussen regionale knooppunten

Een van de rollen van het regionale knooppunt is het delen van kennis en ervaringen met andere knooppunten. Hierbij is de rol van het landelijke knooppunt facilitator en 'doorgeefluik', waarbij al die kennis en ervaring wordt gerubriceerd, heel belangrijk.

3. Opleiding en kwaliteitsborging procesbegeleiders

Voor de werving van de procesbegeleiders staat het regionale knooppunt aan de lat. Maar het borgen van de opleiding en de kwaliteit van de procesbegeleiders is vooral een taak van het landelijke knooppunt, in nauw overleg met de regionale knooppunten. In 4.4 is verwoord waar de opleiding en kwaliteitsborging uit moet bestaan.

4. Centrale kenniscentrum

Het landelijke knooppunt vormt het centrale kenniscentrum. Hier komt alle kennis en informatie - via procesbegeleiders, maar ook via gesprekspartners en inhoudelijke experts – samen. Om dat te borgen moet het landelijke knooppunt zorgen voor centrale systemen (IT, CRM, etc.), zeg maar de hardware om als centraal kenniscentrum te kunnen fungeren. Belangrijk element hierbij is de borging van het eigenaarschap, de vertrouwelijkheid en de privacy van alle kennis en ervaringen. Als centraal kenniscentrum zal het landelijke knooppunt ook lijntjes moeten leggen naar andere kennisbronnen. Bijvoorbeeld het Kenniscentrum Bedrijfsovername dat het NAJK aan het opzetten is voor duurzame agrarische bedrijfsovernames. Maar ook een koppeling met het Groen Kennisnet ligt voor de hand. Daarnaast heeft LTO een landelijk programma opgezet samen met Zorg om Boeren en Tuinder (Taboer). Ook het aanbieden van dit type ondersteuning en bekendheid geven aan dit type ondersteuning binnen de regionale knooppunten behoort tot de taken van het landelijk knooppunt.

5. Signalering blokkades

Zoals geschetst bij de regionale knooppunten zullen regio-overstijgende (systeem) blokkades terecht komen bij het landelijke knooppunt. Het landelijke knooppunt heeft contacten met overheden, systeemspelers en belangenorganisaties om noodzakelijke

systeemvragen op de juiste plaatsen te agenderen, adresseren en programma's op te zetten om te komen tot oplossingen.

6. Wederkerigheid

Transitie van deze omvang kan niet zonder een zekere vorm van wederkerigheid. Dit betekent dat enerzijds vanuit beleid de boeren worden gefaciliteerd. Zoveel mogelijk hobbels worden weggenomen, waardoor de boer de vrije weg naar voren weer voelt. Anderzijds heeft de netwerkstructuur ook een functie terug naar beleid. Transitie wordt gebiedsgericht gemeten en aan de hand daarvan wordt vastgesteld of een specifiek gebied 'op koers ligt'. Zo nodig kan vanuit beleid worden bijgestuurd; gebiedsgericht en/of boergericht. Met als effect dat het zeker gezien de doorlooptijd naar 2030 het niet beïnvloed wordt door verandering binnen het politieke speelveld. Het staat als proces op zichzelf en blijft de gehele tijd de politiek overstijgen.

Vanuit de wederkerige rol hebben boeren, verenigd in regionale netwerken, niet het gevoel dat bijvoorbeeld overheden 'aan de haal gaan' met hun gebundelde kennis en ervaringen. Dat ze alleen maar komen halen en niks brengen. Juist vanuit het landelijke knooppunt wordt het een proces van halen én brengen, over en weer.

6.5 Financiering

Hoeveel geld is er nodig om het plan BP te realiseren? Als uitgangspunt wordt dat iedere boer minimaal 3 tot 4 jaar begeleiding ontvangt vanuit BP en de 'span of control' van een procesbegeleider is gemiddeld 40 boeren is. Op basis van deze benaderingen kan worden uitgegaan van een investering per boer per jaar van €7000 tot €8000, afhankelijk van de duur en intensiteit van de begeleiding.

In **bijlage 4** is berekend dat er over 20 jaar totaal ruim €928 miljoen mee is gemoeid, hetgeen

neerkomt op gemiddeld €46 miljoen per jaar. Belangrijk is dat de financiering niet volledig wordt gegoten in (de vorm van) een vouchersysteem. Er moet sprake zijn van een langjarige investering in echte, onafhankelijke, langjarige procesbegeleiding aan de keukentafel. In een netwerkstructuur die dit mogelijk maakt. Alhoewel de financiële benaderingswijze van plan BP en het gezamenlijk aanbod van NAJK, LTO en BP anders van opbouw is, benaderen de investeringen per boer per jaar elkaar.

7. Risicoanalyse plan BP

Het plan BP is optimistisch getoonzet. Die grondhouding is ook nodig om het doel van het plan te realiseren. Maar natuurlijk zijn er risico's. Deze hebben we, met hulp van Hans de Haan (Ketensief) in kaart gebracht. Achter elk omschreven risico of bedreiging (Threat in de SWOT-terminologie) staat in de ogen van BP haar kracht (Strength) omschreven tegenover de bedreiging. Of welke acties genomen zijn / genomen moeten worden met betrekking tot de bedreiging.

7.1 Regionale identiteit vs. landelijk verbonden

Risico: De kern van het plan BP is langjarige, individuele begeleiding van en inspiratie voor boeren, gebaseerd op (de bundeling van) de vele, krachtige bottom-up (boeren)netwerken en initiatieven die er zijn in Nederland, begeleid vanuit regionale knooppunten. Het gaat daarbij om veel netwerken en initiatieven met een eigen afgebakende identiteit en cultuur. Zijn die allemaal wel genegen de faciliterende rol die BP wil spelen te omarmen, en daar samen in op te trekken? Het kan voor hen voelen dat ze hun regionale identiteit en opgebouwde achterban (deels) prijs moeten geven. En daarom het gedachtengoed van BP niet omarmen.

Kracht: BP hoeft aan de voorkant niet volledig samen te opereren. Initiatieven kunnen op verschillende manieren aan de achterkant verbonden zijn en samenwerken. Juist vanuit behoud van diversiteit aan identiteit maak je samen dingen mooier. Die basisgedachte zit in het dna van BP. Het leggen van verbindingen is daarmee de kracht van BP. Dat vraagt om luisteren, begrip voor elkaar, snappen hoe 'de film van de ander' eruit ziet en waarom die er zo uit ziet. Als facilitator blaast BP niet top down hoog van de toren, maar wil ze bottom-up verbinden. Die opstelling heeft er bijvoorbeeld toe geleid

dat er is gewerkt aan samenwerking met LTO en het NAJK vanuit een gemeenschappelijke basis en visie. Heeft ertoe geleid dat er in een aantal bijeenkomsten met regionale initiatieven en netwerken wederzijds begrip en gezamenlijke energie is ontstaan (zie ook bijlage 6).

7.2 Zijn er wel genoeg procesbegeleiders?

Risico: Het plan BP voorziet in gemiddeld 200 procesbegeleiders oplopend tot 388. Volgens het plan BP beschikt een procesbegeleider idealiter over tot wel 14 competenties. Het zijn de spreekwoordelijke 'schapen met 5 poten'. Staan die veelzijdige procesbegeleiders straks ook allemaal klaar?

Kracht: *Tegenover dit risico staat de kracht van de regionale netwerken en initiatieven. Die kennen de mensen in het gebied. Die weten als geen ander de juiste procesbegeleiders te vinden; daar kan geen top-down-benadering tegenop. Belangrijk hier is ook zich te realiseren dat niet alle competenties verenigd móeten zijn in een persoon. Vanuit de kennis van de mensen en het gebied, kunnen regionale netwerken en initiatieven er bijvoorbeeld voor kiezen eerst een gesprekspartner van bijvoorbeeld de kerk in te zetten. Na deze fase kan een meer allround procesbegeleider het begeleidingsproces verder vormgeven. Daar komt bij dat vanuit de regionale knooppunten procesbegeleiders (in-spe) zullen worden opgeleid.*

7.3 Passende procesbegeleider

Risico: De procesbegeleider moet het volledige vertrouwen genieten van de boer. Anders is er geen sprake van een veilige tussenruimte. Maar het risico bestaat dat de boer alleen een spiegel accepteert waarin hij zichzelf ziet zoals hij zich wil zien. Terwijl het nu juist voor een procesbegeleider belangrijk is soms onbarmhartig te spiegelen. Te inspireren, uit te dagen. Het vinden van de juiste

procesbegeleider is daarmee geen gemakkelijke opgave!

Kracht: Dit risico beseft BP zich terdege. Om dit te tackelen is een belangrijke rol weggelegd voor het regionale knooppunt. Het is ook een onderdeel van de borging van de basiskwaliteit en proceskwaliteit zoals dat wordt vormgegeven vanuit het landelijke knooppunt in samenspraak met de regionale knooppunten. Bovendien is er een escaleringsmodel: mocht de boer niet tevreden zijn met zijn procesbegeleider dan is het mogelijk dat kenbaar te maken bij het regionale knooppunt, die kan zorgen dat een andere procesbegeleider wordt ingezet.

7.4 Procesbegeleiders verlengstuk van het Rijk

Risico: De kwaliteitsborging van procesbegeleiders is deels gebaseerd op intervisie (procesbegeleiders spiegelen zich onderling via feedbackloops) en supervisie (iemand bewaakt de kwaliteit van de procesbegeleiders). Hoe vul je die rol van supervisie in? Is dat alleen kwaliteitsborging van de gesprekken (het proces)? Dat is waarschijnlijk te weinig. Het Rijk is de (belangrijkste) financier van de procesbegeleiders. Die zal ook concrete (transitie)resultaten willen zien om te kunnen verantwoorden dat het overheidsgeld goed wordt besteed. Het gemiddelde vertrouwen van boeren in de overheid houdt niet over: 'Als het Rijk de financier is, helpt die procesbegeleider mij dan wel op een echt waardevrije manier die voor mij goed is?'

Kracht: In hoofdstuk 2 is omschreven hoe belangrijk, hoe cruciaal de 'veilige tussenruimte' is. Als de boer maar enigszins denkt te worden gestuurd, in welke vorm dan ook, haakt hij af. De overheden (het Rijk, de provincies) zien dat ook wel; weten dat het vertrouwen in de overheid niet erg groot is. Tegen deze achtergrond zullen dan ook goede afspraken moeten worden

gemaakt, met welke financier dan ook, dat het middel (langjarige, onafhankelijke begeleiding) het doel dient waarvoor we allemaal aan de lat staan: een geaccepteerde, duurzame landbouw die tegemoet komt aan de vele uitdagingen op gebied van emissies, waterkwaliteit, biodiversiteit, dierenwelzijn en diergezondheid. Je financiert het middel om uiteindelijk het doel te bereiken. De overheden dragen de verantwoordelijkheid voor heldere doelstellingen per gebied. De boodschapper van harde doelstellingen kan niet degene zijn die ook in een veilige tussenruimte naast de boer staat. Dus de overheid kan niet van procesbegeleiders vragen dat zij doelstellingen namens het Rijk communiceren. De procesbegeleider staat aan de ontvangende kant, naast de boer.

7.5 Waardevrij begeleiden; kan dat wel?

Risico: Kun je met zoveel organisaties, netwerken, initiatieven wel echt waardevrij boeren langjarig begeleiden? Ze hebben immers stuk voor stuk eigen inzichten, statuten, doelstellingen. De een streeft naar mooie landschappen, de ander naar gezonde bodems, weer een ander naar natuurinclusieve landbouw. Daar komt bij dat voor financiering van het plan BoerenPerspectief vooral aanklopt bij het Rijk. Kun je dan wel onafhankelijk, waardevrij opereren? Ergens komt politiek om de hoek kijken en die zal zeggen: boeren moeten wel aantoonbaar in beweging komen passend bij de randvoorwaarden die wij stellen. We steken veel (belasting)geld in vooral procesbegeleiders, dat moet wel heel goed worden verantwoord. Boeren 'ruiken' op kilometers afstand als de procesbegeleider niet écht waardevrij bij hen aan de keukentafel zit. Als je niet 100% onafhankelijk, waardevrij bent faalt het plan BP.

Kracht: De belangrijkste 'bewaker' van het waardevrij begeleiden van boeren is het regionale

knooppunt. Van daaruit worden niet alleen procesbegeleiders gezocht en gevonden, maar wordt er ook gezorgd voor intervisie en supervisie. Bovendien staat, zoals ook omschreven in het plan BP, de boer aan het roer. Als die ervaart dat hij niet echt neutraal, waarde vrij wordt begeleid, kan hij altijd bij het regionale knooppunt aan de bel trekken.

7.6 BoerenPerspectief heeft een te donkergroene signatuur

Risico: TcV, Boerenraad, WIJ.land, BoerenNatuur, De Plaatsen: de initiatiefnemers van het plan BP hebben in de ogen van boeren een donkergroene signatuur. Dat is geen probleem als het aansluit bij zeg maar het wereldbeeld van die boeren. Als donkergroen 100 is, dan is alles in een range tussen de 90 en 110 acceptabel en zelfs wenselijk vanuit dat wereldbeeld. Maar bij een ander wereldbeeld landt de boodschap van BP niet. De perceptie van boeren is daarmee een risico.

Kracht: BoerenPerspectief zal bij de vorming van regionale knooppunten snel moeten laten zien dat het niet alleen maar een collectief wil zijn van donkergroene netwerken en initiatieven. Als er in een gebied een netwerk is om via innovatieve oplossingen emissies sterk te verlagen met misschien zelfs mogelijkheden voor verkoop/verleasen van emissierechten, dan hoort die thuis in een regionaal knooppunt. Inmiddels heeft BP ook samen met LTO en NAJK een aanbod voor langjarige begeleiding geformuleerd. BoerenPerspectief zegt niet dat er één (donkergroene) weg is naar Rome. BoerenPerspectief zegt alleen dat elke boer de mogelijkheid moet hebben om waarde vrij geholpen te worden in het bepalen welke weg voor hem de beste is.

7.7 Boeren ervaren BP als opgedrongen hulp

Boeren zijn ondernemers. En net zoals andere

ondernemers hebben ze een zekere mate van eigenzinnigheid, autonomie, eigenwijsheid in zich. Het risico is dat boeren het plan BP zien als opgedrongen hulp. Hoezo langjarige begeleiding? Ik red me prima alleen, dat heb ik altijd al gedaan. Dus val me niet lastig met je plan; ik heb jullie helemaal niet nodig! Dit perceptie-risico is niet denkbeeldig.

Kracht: Communicatie, woordkeuze is hier heel belangrijk. BoerenPerspectief zal zich nooit topdown opdringen. Ze biedt boeren alleen, via regionale knooppunten, de mogelijkheid aan voor langjarige individuele begeleiding. Je kunt daar als boer gebruik van maken, maar het hoeft niet. Daarbij is het wel de taak van het regionale knooppunt om als een boer weliswaar denkt geen begeleiding nodig te hebben, wel signalen ter harte te nemen van mensen om die boer heen waaruit blijkt dat de boer in kwestie wel gebaat zou zijn bij begeleiding. Ze kan er dan vervolgens voor kiezen een gespreks-partner in te schakelen om te wijzen op het nut van langjarige begeleiding.

7.8 Netwerkstructuur wordt als top-down ervaren

Risico: Het plan BP voorziet in een netwerkstructuur van regionale knooppunten en een landelijk knooppunt. Ergens vanuit die structuur zal financiering aangevraagd moeten worden. Budget worden gereserveerd en bewaakt. Zal informatie opgehaald worden over de voortgang van de processen aan al die keukentafels. Vanuit een knooppunt zal iemand netwerken, initiatieven moeten benaderen om rapportage-gegevens op te halen. Dat kan als top-down worden ervaren dat gaat leiden tot frictie tot zelfs het niet langer meer omarmen van het plan BP.

Kracht: BoerenPerspectief ziet deze bedreiging terdege. De governance van de knooppunten

zal daarom enerzijds moeten waarborgen dat boeren echt waarde vrij begeleid kunnen worden. Anderzijds zullen er wel duidelijke regionale gebiedsdoelstellingen moeten komen. Zolang je maar doel-gestuurd werkt en niet middel-gestuurd, is deze bedreiging te managen. Waarmee het gedachtengoed van BP feitelijk een mooie lakmoesproef is van het overheidsvoornemen meer doel-gestuurd te gaan werken! Boeren zijn niet de 'klant' van BoerenPerspectief. Ze zijn als het goed is verweven op meerdere plekken in de puzzel.

7.9 BP beschouwt ketenspelers als partijen die transitie traineren.

Risico: Het kans bestaat dat BP keten- of systeemspelers als risico beschouwt. Dat ze worden gezien als partijen die transitie traineren. En dat is riskant, want ook de input van keten- of systeemspelers is belangrijk voor het voortbestaan van boerenbedrijven. En onderschat niet de veranderingen die ketenpartijen de afgelopen decennia hebben doorgemaakt. Niet snel, het systeem is de spreekwoordelijke olietanker die moeilijk van koers is te veranderen. Maar het is wel gebeurd. En ook nu is het systeem in transitie. Voor een sterke agrarische sector heb je ook een sterk agrofoodcluster nodig. Het risico bestaat dat BP in de valkuil trapt van het politieke frame van de tegenstelling tussen agro en food. Verwachtingsmanagement is hier heel belangrijk.

Kracht: 'Geen boerentransitie zonder systeemtransitie'. Dat is de uitdagende titel van een werkbijeenkomst die BP op 15 maart 2023 heeft georganiseerd. Deze bijeenkomst had als doel met ketenspelers uit het agrofoodcluster te bespreken wat hun rol en visie op het brede transitieproces nu is, welke rol ze zouden moeten spelen, waardoor en door wie ze in deze worden beperkt en welke rol regionale knooppunten, zoals BP die voorziet, daarin zouden kunnen spelen.

De rol van regionale knooppunten is immers niet alleen gericht op de organisatie en realisatie van langjarige begeleiding aan de keukentafel met een belangrijke rol voor de procesbegeleider. Ze moeten ook worden gezien als ontmoetingspunten waar (regionale) ketenspelers knelpunten in het systeem ('system says no') besproken en opgelost kunnen worden. In het betrekken van ketenspelers schuilt overigens ook een risico, omdat het de transitie kan vertragen. Hoe meer partijen, hoe lastiger en trager het kan worden. Toch is het mede vormgeven van systeemtransitie vanuit regionale knooppunten een belangrijk aspect van het plan BP. BP zal zich moeten bewegen in een goede balans tussen deze twee risicofactoren.

7.10 Als BP de GGA als uitgangspunt neemt, verlies je deel van je doelgroep.

Risico: De Gebiedsgerichte Aanpak (GGA), zoals die nu door de provincies wordt ontwikkeld, als uitgangspunt nemen is riskant. Om meerdere redenen. De provincie is de overheid en het vertrouwen van de boeren in de overheid is laag. Stikstof is een belangrijk onderdeel van de GGA en er zijn (veel?) boeren die vinden dat niet duidelijk wordt gemaakt wat het probleem van stikstof nu echt is.

Kracht: BP staat voor waardevrije begeleiding, geen vrijblijvende begeleiding. Er zijn uitdagingen in een gebied en daar moeten antwoorden op geformuleerd worden. Doel-gestuurd en niet middel-gestuurd op basis van heldere doelstellingen. Daar is óók binnen provincies en het Rijk het hele krachtenveld op gericht. BP richt zich daarmee op toekomstbestendige boeren.

7.11 BoerenPerspectief is geen organisatie, geen bedrijf

Risico: BoerenPerspectief is geen organisatie met leden, werknemers, inkomsten. Het wordt gevormd door een aantal initiatiefnemers die samen

met andere partijen bottom-up haar ideeën en gedachtengoed in gang willen zetten. Maar als er eenmaal zaken in gang zijn gezet, is er organisatie nodig. Om minimaal haar gedachtengoed te bewaken. Maar ook geborgde structuren (governance) om geldstromen op de juiste manier te kanaliseren, mensen op te leiden en hun kwaliteit te borgen, concrete doelen te formuleren en te monitoren, etc.

Kracht: *BoerenPerspectief is een initiatiefgroep, een faciliterend collectief. Bestaande uit BoerenNatuur, WIJ.land en De Plaatsen, bijeengebracht vanuit de Transitiecoalitie Voedsel. Hét DNA van BoerenPerspectief is dat ze bottom-up, vanuit een gemeenschappelijke visie zoals verwoord in dit plan BP, zaken in gang wil zetten en heeft gezet. Vanuit die bottom-up dynamiek gaan er regionale knooppunten ontstaan met een organisatiegraad. Met een entiteit dat waarborgt dat geldstromen goed worden besteed en beheerd. Dat mensen worden opgeleid en hun kwaliteit wordt geborgd, etc. De rol van BP is en blijft daarmee faciliterend, maar ook voor die rol is een organisatiegraad nodig.*

7.12 Plan BP verdwijnt in de lade

Risico: Het risico van elk opgeschreven plan, idee. Het verdwijnt in een diepe lade en er gebeurt uiteindelijk niets of bijna niets mee.....

Kracht: *Commitment, continue verbinding zoeken; het is al eerder gezegd: dat zit in het dna van de initiatiefnemers van BP. Er zijn de afgelopen periode veel zaken op de rails gezet en er zullen meer verbindingen worden gelegd. Het volgende hoofdstuk laat zien dat het plan BP daarmee geen eindpunt is, maar juist een startpunt!*

8. Startpunt

Het plan BP verwoordt de basis, de kern van het gedachtengoed van de initiatiefgroep BoerenPerspectief. Gedurende het schrijven van het plan BP zijn er veel gesprekken gevoerd met veel partijen (zie bijlage 7). Dat heeft geleid tot een typische bottom-up ontwikkeling wat precies de bedoeling is van BP. Er is de afgelopen maanden het nodige in gang gezet, waardoor het plan BP geen eindpunt is, maar juist een startpunt. De belangrijkste ontwikkelingen zijn:

8.1 Gezamenlijk aanbod BP, LTO en NAJK

Dit gezamenlijke aanbod voor langjarige begeleiding van boeren is mede en vooral gebaseerd op de ideeën en het gedachtengoed van BoerenPerspectief. Het is daarmee een eerste en belangrijke stap in de daadwerkelijke realisatie van de twee pijlers onder het plan BP: keukentafel (langjarige individuele begeleiding van boeren) en netwerkstructuur (regionale knooppunten samenkomend in een landelijk knooppunt). Het gezamenlijke aanbod wordt naar verwachting in april 2023 naar LNV gestuurd.

8.2 Gesprek met provincies

Gedurende de regelmatige gesprekken die BP heeft gevoerd met diverse mensen van LNV (DG Agro / Directie Strategie, Kennis en Innovatie, SK&I) is de belangrijke rol die provincies vervullen in transitieprocessen vanuit ondermeer hun rol in de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) duidelijk naar voren gekomen. BP voert dan ook met een aantal provincies (Zuid Holland, Utrecht, Overijssel) gesprekken om te kijken waar het gedachtengoed van BP en de provinciale rol elkaar kan versterken. Op initiatief van LNV vindt op 13 april 2023 een gesprek plaats met mensen van BP, LTO en NAJK en vertegenwoordigers van alle 12 provincies waar SK&I mee praat om uiteindelijk te komen tot een regeling 'sociaaleconomische begeleiding'. Doel van dit gesprek is om elkaar standpunten en

ideeën rondom langjarige begeleiding van boeren met elkaar uit te wisselen. Waarin BP zal aangeven dat ook provinciale initiatieven met bijvoorbeeld erfcoaches passen in het gedachtengoed van BP, zoals ook verwoord in het plan BP.

Naast dit aanstaande gesprek met vertegenwoordigers van alle provincies, zijn er vanuit BP eerder al gesprekken gevoerd met mensen van de provincies Noord Holland, Zuid Holland, Utrecht en Overijssel.

8.3 Regionale bijeenkomsten

BP heeft diverse gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de Vereniging Agrarische Bedrijfsadviseurs (VAB). In een gesprek vrijdag 10 maart jl. hebben voorzitter Frank Pisters en secretaris Paul Daniëls aangegeven samen met BP regionale bijeenkomsten te willen organiseren. De bedoeling is om daarbij ook de leden van de VLB (Vereniging van accountants en belastingadviesbureaus) en andere adviseurs en coaches aan te laten haken. Doel van deze regionale bijeenkomsten is om het plan BP onder hun leden (veel erfbetreders!) onder de aandacht te brengen en hun rol daarin te bespreken vanuit de netwerkstructuur bestaande uit regionale knooppunten.

8.4 Verdere uitbouw BoerenPerspectief

BoerenPerspectief heeft vanuit haar ideeën, gedachtengoed al veel zaken in gang gezet. Zie hierboven. De komende maanden zal ze zich als initiatiefgroep door moeten ontwikkelen, om haar rol bij de onderstaande punten goed te kunnen vervullen:

- Beantwoorden van vragen LNV, andere overheden en organisaties
- Governance van het team BP
- Verder uitwerken en invullen relatie met provincies en GGA (gebiedsgerichte aanpak).
- Communicatie

- Juridische toetsing
- Uitwerking 1e knooppunten in regio's
- Meepraten en -denken in definitieve uitwerking regeling sociaaleconomische begeleiding
- Ontwikkeling programma opleiding/training t.b.v. procesbegeleiders
- Verder ontwikkelen kader voor procesbegeleiders
- Follow-up meeting(s) met systeemspelers
- Overige zaken

De komende periode zullen ongetwijfeld meerdere stappen worden gezet, initiatieven worden ontplooid vanuit de basisgedachte van BoerenPerspectief. Het stopt niet met dit plan BP, het begint pas!

Alex Datema praat op een bijeenkomst met ketenspelers over de stelling: geen boerentransitie zonder systeemtransitie.

9. Emotionele achtbaan (2)

Hoe gaat het plan BP in de praktijk individuele boeren helpen? In hoofdstuk 3 staat het relaas van Jeroen en Agnes tot de dag van vandaag. Deze worsteling, deze emotionele achtbaan maken veel boeren in Nederland momenteel door. In dit hoofdstuk een doorkijk naar 2030; hoe de keukentafel en de netwerkstructuur Jeroen en Agnes verder heeft geholpen naar een bedrijf met perspectief, duurzaam bijdragend aan de eisen vanuit het gebied, de maatschappij en de markt. Zo wil BoerenPerspectief elke individuele boer dit dat wil ondersteunen, inspireren en faciliteren!

In 2030 zitten Jeroen en Agnes in het avondzonnetje voor de deur van hun boerderij. Zoon Niels komt aanlopen, hij is net klaar met melken. Overdag gaat Niels naar het MBO Melkveehouderij. Hij wil het bedrijf van zijn ouders over gaan nemen. Hij beseft zich dat de toekomst van het bedrijf allerminst zeker was toen hij net naar de middelbare school ging. Door het oog van de naald zijn ze gekropen. In de roerige periode van stikstofcrisis en omgekeerde vlaggen in 2022 was de toekomst van boeren in de buurt van N2000 heel onzeker. Gelukkig zijn zijn ouders altijd blijven geloven in een goede uitkomst. Alle jaren na 2022 zijn zij bijgestaan door de externe partij die als hen als een oliemannetje door het web van plannenmakerij, financiering en wet- en regelgeving heeft gelooft. Die externe partij is onderdeel geworden van een veel groter netwerk dat in 2023 werd opgericht (BoerenPerspectief), wat in heel Nederland met raad en daad boeren helpt bij het vormgeven van de transitie en het realiseren van de toekomstplannen van het bedrijf. Daardoor kon de externe partij langdurig het proces begeleiden om samen met zijn ouders, te werken aan een toekomstbestendig plan.

Dat begon eind 2022 met het vormgeven van een toekomstplan voor de het bedrijf, op die locatie. Samen met de begeleider hebben Jeroen en

Agnes hún visie op de toekomst van het bedrijf in een powerpoint-presentatie vormgegeven, inclusief mooie visualisaties van hoe het zou kunnen worden. Een lonkend perspectief. De TBO van wie ze veel land pachten stond ook achter de plannen, dat was belangrijk. De begeleider heeft vervolgens geholpen met het onder de aandacht brengen van het plan in verschillende gebiedstafels, bij de gemeente en de provincie. Langzaamaan begonnen overheden zich te realiseren dat er muziek zat in het plan. Maar de puzzel was nog niet gelegd. De provincie had namelijk de opdracht om stikstofuitstoot te reduceren. Er werden vragen gesteld over hoe Jeroen en Agnes daaraan zouden kunnen voldoen. De begeleider haalde de juiste specialisten erbij, die een aantal maatregelen die Jeroen nog kon toepassen kon doorrekenen. Jeroen en Agnes waren ook bereid nog extra stappen te zetten, als ze maar konden blijven. Als ze de grond van de buurman erbij zouden kunnen krijgen dan zou verdere extensivering nog mogelijk zijn.

En iedereen begon te beseffen dat een vorm van landbouw, ook die van melkveehouderij, wenselijk was om overeind te houden in deze veenpolder. Dat ook het natuurbeheer moest worden uitgevoerd samen mét boeren. Jeroen en Agnes hadden sinds de peildatum van 2018 met de omschakeling naar biologisch al wat stikstof gereduceerd. Maar na 2022 kwamen er nóg meer doelen bij. Voor het realiseren van extra waterberging werd ook naar deze polder gekeken, en voor biodiversiteitsdoelen werd er hoge prioriteit gegeven aan herstel van de populatie zwarte sterns in het gebied. De sterns fourageren in het agrarische gedeelte van de polder en broeden in het natuurgebied. En eigenlijk konden al deze functies worden verweven met het melkveebedrijf. Het plan wat begon als een eigen visie op een paar slides werd steeds uitgebreider, maar kreeg ook steeds meer bijval.

Onderdeel van hun plan was ook het verwerven van de grond van de buurman, die in 2022 was verkocht aan Rijkswaterstaat. De begeleider had het bedrijf van Jeroen en Agnes al aangedragen om in aanmerking te komen voor de pilots landschapsgrond die het ministerie van LNV en de provincies in 2023 hadden opgezet. Daardoor waren Jeroen en Agnes één van de eersten die in de bestemmingscategorie “landschapsgrond” grond konden toevoegen aan hun bedrijf, waardoor het financieel mogelijk werd om de grond te verwerven zonder meer melk te gaan produceren. Het was nog een heel gepuzzel met de bank, de provincie en het Rijksvastgoedbedrijf. Gelukkig werd ook dit proces met succes begeleid, en werden met een agrarisch accountant uit het netwerk van BoerenPerspectief financiële doorrekeningen gemaakt die het plan nog verder onderbouwde.

Niels gaat bij zijn ouders zitten. Hij en zijn vader kletsen wat, en spreken af waar ze vanavond nog zullen maaien in het avondzonnetje. Het landwerk is uiteindelijk veel meer werk geworden dan Jeroen destijds had gewild. Maar met zoon Niels in het bedrijf blijft het te doen. Niels heeft echter nog meer plannen. Hij wil er in de toekomst, wanneer hij het bedrijf over heeft genomen, een compagnon bij nemen, zodat hij een tweede bedrijfstak kan ontwikkelen. Ze beheren nu zo veel grond dat ze het natuurmaaisel en gras niet alleen voor eigen gebruik verwerken maar ook compost maken. Die bedrijfstak zou een op zichzelf staande economische activiteit kunnen worden. Compost is erg gewild in de akkerbouw, daar heeft Niels zich op school al in verdiept. Jeroen en Niels hebben toegang tot speciale machines die in een machine-pool zitten voor het beheer van de hele natte graslanden waar het waterpeil omhoog is gegaan. Maar Niels wil zich liever toeleggen het vee. Hij wil meer schapen gaan aanhouden omdat dat ook goed past in het landschapsbeheer. En

zijn vriendin wil de schapen misschien zelfs wel gaan melken in de toekomst en schapenkaas gaan maken. Zij heeft plannen voor een eigen winkel, ze zitten dicht immers dicht tegen het dorp, en zij wil graag verbinden met de burgers. Wanneer ze van school komen kloppen ze met hun plannen aan bij BoerenPerspectief ....

Bijlage 1 BoerenPerspectief in vogelvlucht

BoerenPerspectief is een gezamenlijk initiatief van Transitiecoalitie Voedsel, BoerenNatuur, de Stichting Wij.land en De Plaatsen.

Onderstaande afbeelding toont de vier initiatiefnemers van BoerenPerspectief.

TcV (www.transitiecoalitievoedsel.nl) werkt aan nieuwe oplossingen voor het huidige landbouw- en voedselsysteem, dat ecologisch, sociaal en economisch steeds meer vastloopt. Om nieuwe oplossingen voor het landbouwsysteem aan

te reiken is de BoerenRaad opgericht. Al snel ontstond de initiatiefgroep Regie op Ruimte (RoR), met oud landbouwminister Cees Veerman als voorman. RoR pleit voor centrale visie en regie om het transitieproces goed vorm te geven. Om de boerentransitie in het veld succesvol te maken via een (bundeling van) 'bottom-up-initiatieven' is BoerenPerspectief (BP) opgericht. De verbinding tussen BoerenPerspectief en RoR is uniek omdat er daarmee sprake is van een koppeling tussen politiek/beleid (RoR) en de behoeften/vragen/onzekerheden die bij boeren leven (BP).

BoerenPerspectief

De transitiefamilie in landbouw en voedsel

Transitiecoalitie Voedsel	BoerenNatuur	Wij.land	De Plaatsen
			
Brede transitiecoalitie voor landbouw, voedsel, natuur en gezondheid. Uitdager van systeemspelers, stem van koplopers	40 Boerencollectieven voor agrarisch natuurbeheer verbreden hun rol en agenda	Nieuwe concepten voor boeren in westelijk Veenweidegebied	Nationaal multistakeholder netwerk van fysieke plaatsen gekoppeld aan grondsoort
<i>Onder de Transitiecoalitie Voedsel vallen twee initiatieven:</i>			
Boerenraad Gangbare en 'donkergroene' boeren werken aan oplossingen voor toekomstbestendige landbouw			
Regie op Ruimte Lange termijnvisie en beleidsinterventies voor toekomstbestendige landbouw			

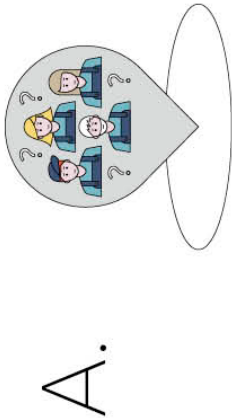
BoerenNatuur (www.boerennatuur.nl) is de koepelorganisatie voor de 40 boerencollectieven verantwoordelijk voor uitvoering van het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb). Voorzitter is tot 1 mei 2023 Alex Datema.

Wij.land (www.wij.land.nl) is een lerend netwerk van meer dan 200 boeren die werken aan de transitie van hun bedrijven naar natuurinclusieve bedrijfsvoering. Dat doet ze door begeleiding te bieden door kennis en expertise vanuit het netwerk te ontsluiten of in te brengen, experimenten voor duurzaam bodembeheer, kruidenrijke graslanden etc op te zetten én te werken aan nieuwe verdienmodellen zoals bijvoorbeeld koolstofbetalingen. Directeur is Danielle de Nie.

De Plaatsen (www.deplaatsen.com) werken boeren, burgers, kunstenaars, wetenschappers, ondernemers, onderwijs, kunst en cultuur aan de voedseltransitie. Met als doel het voedselsysteem van morgen vandaag laten beginnen. CEO is Geert van der Veer.

Keukentafel

Hoe bieden we (nieuwe) boeren ondersteuning en inspiratie aan de keukentafel?

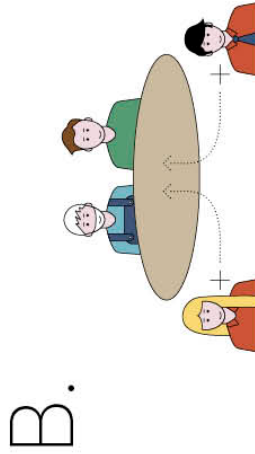
A.

Via een **procesbegeleider**

Hoe komt de boer aan een procesbegeleider?

- Bottom-up (boeren)netwerk
- Erfbetreder
- Belangenbehartiger
- Gebiedsgerichte aanpak provincie
- Sociaal netwerk

Wie voeren de gesprekken aan de keukentafel en **wat** gebeurt daar?

B.

Boer voert gesprekken met **procesbegeleider**, bijgestaan door **externe adviseurs** (**specialist, ambtenaar gemeente of provincie, (boeren)netwerk, voorbeeldbedrijf, burger, etc.**)

1. Relatie aangaan met procesbegeleider

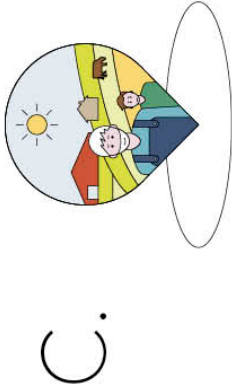
- Onafhankelijke begeleiding
- Vertrouwen
- Veilige tussenruimte

2. Situatie van de boer in beeld brengen

- Klimaat
- Water
- Biodiversiteit
- Diergezondheid en -welzijn
- Sociale factoren
- Etc.

3. Perspectiefplan opstellen

Waar leiden al die gesprekken toe?

C.

Oplossingsrichtingen

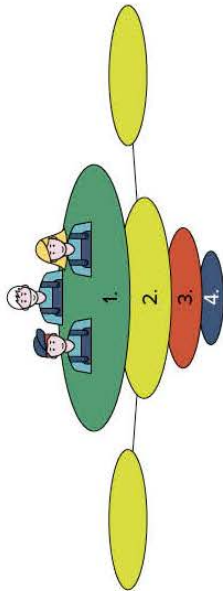
1. Blijven

- Geen of geringe aanpassingen
- Extensief, natuurinclusief
- Innovatie, technologie

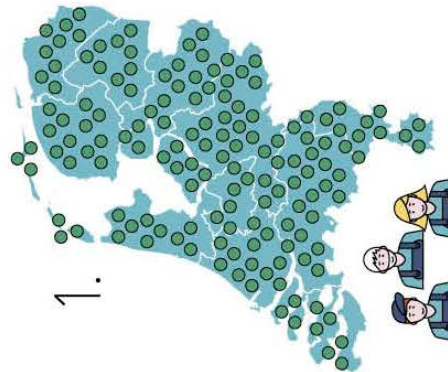
2. Verplaatsen

3. Stoppen

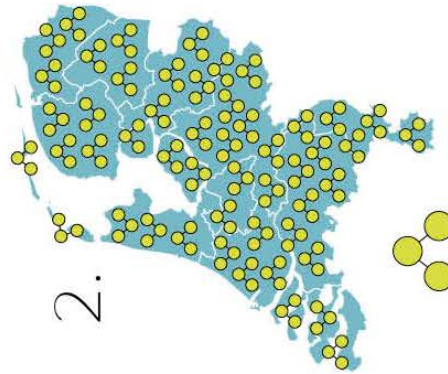
Netwerkstructuur

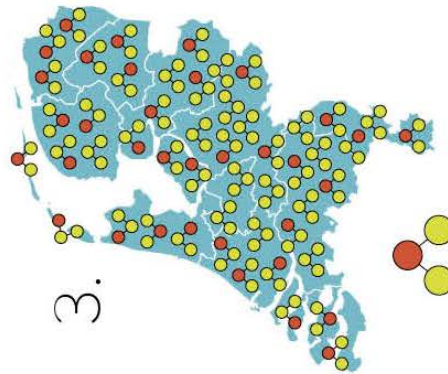
1. Alle individuele boeren in Nederland

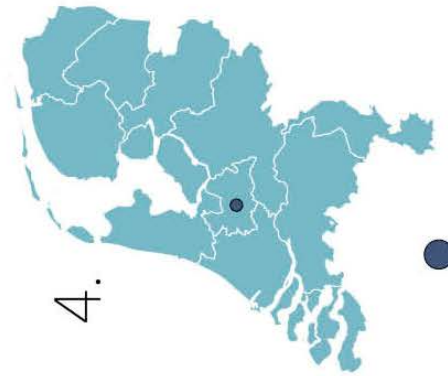
2. (Boeren)netwerken

3. Regionale knooppunten

4. Landelijk knooppunt

Bijlage 4. Berekening aantal procesbegeleiders en financiering

Uitgangspunten kosten langjarige, individuele begeleiding

97%	3% afname boeren in NL jaarlijks
75%	25% afname per jaar van boeren in begeleiding jaarlijks
10	Jaar voordat alle boeren zijn bereikt
8	Dagen eerste jaar
4	Dagen per jaar volgende jaren
€ 80,00	Uurtarief procesbegeleider 1e & 2e lijn
€ 62,50	Kosten kennis & facilitaire infrastructuur
€ 142,50	Totale kosten per uur begeleiding
49114	Aantal boeren volgens cbs 2021
39291	80% van de boeren dat gesproken gaat worden

Berekening aantal procesbegeleiders en financiering

	all boeren		1e jaar	volgende jaren			
	1e jaar	volgende jaren	8 dagen	4 dagen	totaal dagen	kosten per jaar	Aantal FTE
jaar 1	3929		31433	0	31433	€ 35.833.574	157
jaar 2	3811	3929	30490	15716	46206	€ 52.675.354	231
jaar 3	3697	6758	29575	27032	56608	€ 64.532.684	283
jaar 4	3586	8765	28688	35062	63750	€ 72.674.896	319
jaar 5	3478	10160	27827	40640	68468	€ 78.053.294	342
jaar 6	3374	11099	26993	44394	71387	€ 81.380.679	357
jaar 7	3273	11698	26183	46792	72975	€ 83.190.996	365
jaar 8	3175	12046	25397	48185	73583	€ 83.884.069	368
jaar 9	3079	12209	24635	48838	73473	€ 83.759.150	367
jaar 10	2987	12236	23896	48946	72842	€ 83.040.077	364
jaar 11	0	12164	0	48658	48658	€ 55.469.609	243
jaar 12	0	9123	0	36493	36493	€ 41.602.206	182
jaar 13	0	6842	0	27370	27370	€ 31.201.655	137
jaar 14	0	5132	0	20527	20527	€ 23.401.241	103
jaar 15	0	3849	0	15396	15396	€ 17.550.931	77
jaar 16	0	2887	0	11547	11547	€ 13.163.198	58
jaar 17	0	2165	0	8660	8660	€ 9.872.399	43
jaar 18	0	1624	0	6495	6495	€ 7.404.299	32
jaar 19	0	1218	0	4871	4871	€ 5.553.224	24
jaar 20	0	913	0	3653	3653	€ 4.164.918	18
						€ 928.408.454	

Netto inzet BP- PB € 928.408.454 over een periode van 20 jaar € 23.628,92 per boer, uitgaande van een kleine 40.000 boeren

Bijlage 5. Invulling rollen regionaal knooppunt

	09:00 - 10:00	10:00 - 11:00	11:00 - 12:00	12:00 - 13:00	13:00 - 14:00	14:00 - 15:00	15:00 - 16:00	16:00 - 17:00	17:00 - 18:00	18:00 - 19:00	19:00 - 20:00	20:00 - 21:00	21:00 - 22:00
Restaurant	ontbijt	ontbijt	ontbijt	ontbijt/lunch	gezamenlijke lunch					diner	diner	diner	diner
buitenterrein											kampvuur		
Proefboerderij	curtusgroep boeren werkbezoek	bijeenkomst beleid en de boerderij				projectgroep nieuwe teelttechnieken							
grote zaal	dag opening aanwezigen weekstart								dagelating aanwezigen				
foodlab	studiegroep schijnmedicijnen	(onderwijsinstelling)				studiegroep elektrotechniek	(onderwijsinstelling)				workshop omgrenzen		
ruimte 1	teamoverleg (extern)					workshop nieuwe economie							
ruimte 2	studiegroep (onderwijs instelling)										Bestuursvergadering (extern)		
ruimte 3	vergader ruimte	wekelijkse coördinatieoverleg regionaal knooppunt											
ruimte 4		boerensprekbeurt	trainingsruimte boeren mijn eigen transitieplan					boerensprekbeurt					
ruimte 5													
bibliotheek													
atelier	werkruimte kunstenaar												
slaapruijme	arist in residence												
winkel													

Legenda

- Gezamenlijke activiteiten
- Onderwijs
- Workshop/cursus
- event (+arrangement)
- Kampvuur
- Intern werken
- Overleg (intern/extern)
- activiteit voor de boer
- congres / bijeenkomst
- Media
- Kunstenaar
- overnachting
- overleg knooppunten

Dit is een fictieve agenda van een regionaal knooppunt als fysieke plek. Hier gaat het om de maandag. Het doel van deze exercitie is duidelijk te maken hoe levendig zo'n knooppunt zou kunnen worden als het alle rollen vervult zoals beschreven in het plan BoerenPerspectief

Het is een ontmoetingsplek bedoeld om boeren, al dan niet samen met hun procesbegeleider, te faciliteren en inspireren in hun transitieproces in welke vorm dan ook. Maar er worden ook inhoudelijke workshops en trainingen gegeven en elke dag is er een 'boerensprekbeurt' waar boeren zonder afspraak binnen kunnen lopen.

Het regionale knooppunt is ook bedoeld om met elkaar systeemtransitie beet te pakken. Waar lopen boeren in hun transitieproces tegenaan op gebied van bijvoorbeeld financiering, wet & regelgeving, onderzoeksvragen die nog niet worden beantwoord. Alles komt samen in het regionale knooppunt: boeren, procesbegeleiders, systeemspelers, onderwijs, kunst, media. Want alleen door elkaar te inspireren en motiveren wordt de boerentransitie (Boerenperspectief) en de systeemtransitie (Ketenperspectief) een succes.

Bijlage 6. Invulling rollen landelijk knooppunt

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag	zaterdag	zondag
grote zaal	Weekopening	bijeenkomst nationaal ICT kennissysteem met internationale gasten	Bijeenkomst landelijke kennisgroep over knooppunten	uitwisselingsessie beleidsmedewerkers Rijk		Beurs met thema:	internationale systeemdenkers over knooppunten
ruimte 1	inloopspreekuur regionale knooppunten	knooppuntenoverleg thema: communicatie	vergadering knooppuntdirecteuren	vergadering: regionaal initiatief naar landelijk initiatief	intervisie/supervisie procesbegeleiders landelijk		
ruimte 2	overleg internationaal beleid en knooppunten	vergadering	financieringsoverleg	Overleg watergraven	vergadering		
ruimte 3	werkplek						
B&B		internationale gasten ICT kennissysteem				internationale gasten beurs	

Legenda

	intern
	internationale activiteit
	ondersteunend aan knooppunten systeem
	extern overleg
	gezamenlijk

Dit is een fictieve agenda van een week op het landelijk knooppunt in de structuur zoals verwoord in het plan BoerenPerspectief. Zo willen we een inkijkje geven hoe het landelijke knooppunt zou kunnen opereren. Een aantal rollen die het landelijk knooppunt vervult komen terug. Zoals het onderling verbinden van de regionale knooppunten. Of het delen van kennis en ervaringen met beleidsmedewerkers van het Rijk (wederkerigheid). Of het inrichten en onderhouden van een goed ICT kennissysteem. Het landelijk knooppunt beschikt ook over een Bed&Breakfast waar gasten kunnen logeren.

Bijlage 7. Overzicht van partijen waarmee BP heeft gesproken en het plan is gedeeld

Netwerkbijeenkomst vrijdag 3 februari 2023 (Kleine Aarde in Boxtel)

Herman Heuver	ZLTO, Manager regionale belangenbehartiging en relatiebeheer
Edwin Breimer	Vruchtbare Kringloop Achterhoek (VKA), bestuurslid
Gerda van Eck	Agro Agenda Noord Nederland, lid begeleidend team
Amber Laan	Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK), voorzitter
Paul ter Haar	Vereniging Agrarisch Landschap Achterhoek (VALA), directeur
Kees van de Lageweg	Elan Zuidoost-Friesland, voorzitter
Gerbert van der Wal	LTO Noord, Manager Programma's en Projecten
Hans de Haan	Ketensief, directeur/eigenaar
Hermen Vreugdenhil	Collectief Rivierenland, Directeur/regiocoördinator
Jan Paul Wagenaar	Louis Bolk Instituut, Programmacoördinator
Ellen Temmink	Impactboerderij, Boerin
Frank Pisters	Vereniging Agrarische Bedrijfsadviseurs (VAB), voorzitter
Paul Daniëls	Vereniging Agrarische Bedrijfsadviseurs (VAB), secretaris
Margit van den Burg	Vereniging Agrarische Bedrijfsadviseurs (VAB), office manager
Kees van Heesbeen	ZLTO, Manager Vereniging
Ria Derks	LTO Nederland vakgroep melkveehouderij, lid
Olga van Kalles	LNV, programmamanager RTLG
Laura Kurth	LNV, senior beleidsmedewerker SK&I
Mariska Harte	LNV, MT-lid RTLG
Gert-Jan de Graaf	LNV, RTLG
Wouter Schep	Melkveehouderij Ballingheim vof
Giel Jan Beijen	NHZ Agrarisch Collectief, gebiedscoördinator
Maurits Grievink	Wij zijn Katapult, projectleider
Anna Peereboom	LNV, SK&I beleidsmedewerker
Gea van den Berg	LNV, SK&I senior beleidsmedewerker
Juul Eggink-Smeets	LTO Noord, programmaregisseur
Douwe Korting	Plaats de Kleine Aarde, verhalenverteller
Hans Huijbers	Boerenraad, lid-melkveehouder

Werkbijeenkomst 'Geen boerentransitie zonder systeemtransitie' woensdag 15 maart 2023, Eemlandhoeve

Godelieve Spaas	Avans Hogeschool, Lector Sustainable Strategy and Innovation
Jerry van Dijk	Universiteit Utrecht, Assistant Prof. Restoration Ecology
Jan Hassink	WUR, Onderzoeker
Kornelis Walma	WUR, Student assistent
Ilja Beudel	Universiteit Leiden, Programma manager Groene Brein
Sannerijn Jansen	Universiteit Leiden, Programma manager Groene Brein
Karin Bakker	Van Rijsingen Green, Directeur Strategie, Marketing & Innovatie
Gerbrand van Veldhuizen	Van Rijsingen Green, CEO
Volkert	Engelsman Eosta BV, oprichter en voormalig CEO
Bert Urlings	VION, directeur Q&A en Public Affairs
Sonja van der Eijk	ASN, accountmanager duurzame financieringen
Bert Pierik	ABN AMRO, relatiemanager
Arne Hendriks	Artistic Research, oprichter/eigenaar
Jan Ham	Transitiecoalitie Voedsel, akkerbouwer
Hans Huijbers	Boerenraad, lid-melkveehouder
Harm Holman	Melkveehouder
Fleur Norbruis	LNV, beleidsmedewerker natuurinclusieve landbouw
Henriëke Paul	LNV, beleidsmedewerker natuurinclusieve landbouw
Anna Peereboom	LNV, SK&I beleidsmedewerker
Romy Loos	LNV, SK&I beleidsmedewerker
Onno van Eijk	Blikopeners, oprichter/eigenaar
IJsbrand Snoei	Markemodel, projectleider
Michelle Hahn	Haagse Hogeschool, Junior Researcher Future Food Systems

Datum: Dinsdag 18 april 2023

Betreft: Kinder- en jongerenparticipatie in het coalitieakkoord

Geachte (in)formateur,

U hebt de eervolle taak gekregen een sterk College van Gedeputeerde Staten te formeren en bij te dragen aan een goede toekomst voor de inwoners van uw provincie middels een coalitieakkoord. Met de thema's in het akkoord krijgen ook kinderen en jongeren te maken, zoals ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer, stimulering van de economie, welzijn en cultuur. Al deze terreinen hebben impact op het leven van kinderen en jongeren in Nederland.

Save the Children vindt het belangrijk dat er meer aandacht wordt besteed aan het betrekken van kinderen en jongeren bij politieke en beleidsprocessen in alle bestuurslagen. Effectieve participatie is pas mogelijk als kinderen en jongeren begrijpen wat er wordt besproken. Op deze manier voelen zij zich meer gezien en gehoord en wordt het beleid voor hen effectiever.

Save the Children vraagt de (in)formateurs in alle provincies om kinderen en jongeren te betrekken bij het opstellen van het coalitieakkoord. Ook vraagt Save the Children provinciale en gemeentebesturen om alle beleidsstukken die van grote invloed zijn op het leven van kinderen in kindvriendelijke taal te publiceren. Het coalitieakkoord is van grote invloed op de levens van kinderen en jongeren in uw provincie omdat hierin de plannen voor de komende jaren beschreven staan.

Wilt u ook dat de kinderen en jongeren in uw provincie weten welke plannen er voor de komende jaren zijn? Vindt u het belangrijk om kinderen en jongeren te betrekken bij de beleidsplannen van uw provincie? In de bijlage vindt u onze suggesties hoe een coalitieakkoord in kindvriendelijke taal er uit kan zien. Meer informatie over onze campagne vindt u [hier](#).

Wij hopen dat u als (in)formateur van deze provincie zal pleiten voor kinder- en jongerenparticipatie bij beleidsvorming en voor provinciaal beleid dat geschreven en uitgelegd is in kindvriendelijke taal. Want kinder- en jongerenparticipatie zorgt voor beter en efficiënter beleid.

Mocht u hierover meer informatie willen, dan ben ik uiteraard van harte bereid om een en ander in een gesprek of via mail verder toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Marjolein Weidema

Expert Kinder- en Jongerenparticipatie

Save the Children Nederland

Bijlage: Handleiding Coalitieakkoord in Kindvriendelijke Taal

Overlegorgaan
Fysieke Leefomgeving

Provinciale Staten Utrecht
T.a.v. Statengriffie
Postbus 80300
3508 TH Utrecht
E-mail: statengriffie@provincie-utrecht.nl

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL)

Rijnstraat 8
Den Haag
Postbus 20906 2500
EX Den Haag

Datum 1 mei 2023
Betreft Natuur als kans!

Geachte nieuwe Statenleden,

U heeft een belangrijke taak en verantwoordelijkheid gekregen voor de publieke belangen in uw provincie. Een essentieel element daarin is de verantwoordelijkheid voor de natuur en in mijn hoedanigheid als Ambassadeur Natuurinclusief richt ik mij daarom tot u met belangwekkende informatie en een advies.

Waar de natuur overal is en wij daar ook onderdeel van uitmaken, lijkt het de laatste decennia in het publieke debat daar niet op. Er dreigt een tweedeling in ons denken en doen, met de natuur 'daar' en wij 'hier'. De Agenda Natuurinclusief 1.0, een initiatief van de 12 provincies, het ministerie van LNV en enkele natuurbeschermingsorganisaties (als uitvloeisel van het Natuurpact), wil daar verandering in brengen. Die verandering is hard nodig omdat de bevolking letterlijk en figuurlijk op afstand wordt gezet van de natuur en van de functies en betekenissen die de natuur voor ons vervult.

In de Agenda Natuurinclusief maar ook in het RLi advies *Natuurinclusief Nederland* klinkt het besef door dat we niet zonder een goed functionerende natuur kunnen. Niet voor onze gezondheid en welzijn, niet voor onze welvaart en niet voor onze kwaliteit van leven en een gezonde toekomst voor volgende generaties. Omgekeerd kan het actief zorg dragen voor een vitale natuur bijdragen aan gezonde bodems, gezond drinkwater, gezonde voeding, gezonde bedrijven en gezonde burgers. Ook de grote opgaven waar ons land voor staat, zoals de klimaatverandering, de wateropgave, maar ook de leefbaarheid van onze dorpen, steden en werkmilieus, zijn gebaat bij voldoende en vitale natuur. Een nationaal bekend voorbeeld is de combinatie van deltaveiligheid met natuur, denkt u aan de programma's Ruimte voor de Rivier en Dynamisch Kustbeheer.

Dit gaat om gezonde en vitale natuur overal en voor iedereen, van voordeur tot Waddenzee en van industrieterrein tot schoolplein. Het gaat hier om de bij de regio en

Gelukkig is dit besef al op veel plekken doorgebroken en zijn er in 9 domeinen tal van vrijwillige initiatieven en projecten die bijvoorbeeld laten zien dat natuurinclusieve bouwprojecten aan een grote vraag voldoen, kostendekkend kunnen worden uitgevoerd en minder kans lopen op vertragingen door bezwaar en beroep. Omdat er ook vooroordelen bestaan, negatieve (juridische) gevolgen van natuur veel aandacht krijgen in ons gepolariseerd landschap, onbekendheid is over de voordelen van natuurinclusief werken en ook financiering niet altijd makkelijk is te verkrijgen, is extra steun en aandacht hard nodig.

De 12 provincies werken al een geruim aantal jaren aan programma's voor natuurinclusief werken en boeken daar successen mee; ik noem als voorbeeld het Programma Natuur voor Elkaar in Overijssel. In het door mij recent opgerichte Natuurinclusief Nationaal Overleg (NiNO) hebben de 12 provincies een bloemlezing ingebracht van projecten en thema's in de eigen provincie. Deze programma's en projecten zijn hartverwarmend en bieden grote kansen voor de relevante maatschappelijke sectoren om de eigen sectordoelen beter te bereiken door ze te combineren met leefruimte voor planten en dieren. Daarom verdienen deze projecten het om versneld en opgeschaald te worden. Er worden in de programma's geen zaken opgelegd maar ze komen juist voort uit de sectoren en gebieden zelf, in goede samenspraak met de bewoners en met de natuurorganisaties. Doelen en acties zijn ambitieus maar door de betrokkenen zelfopgelegd en georganiseerd. Ze slaan een brug tussen partijen die helaas te vaak tegenover elkaar staan, al dan niet in de rechtbank.

Daarom is de aanpak van natuurinclusief werken een kans voor overheden om in een publiek-private samenspraak tot betekenisvolle maatschappelijke resultaten te komen, ook voor de momenteel veelbesproken sector landbouw. Alle provincies hebben uiteraard energie gestoken in de natuurinclusieve landbouw en blijven dat doen, zoals bijvoorbeeld de provincie Gelderland die een permanent Platform Natuurinclusieve Landbouw ondersteunt.

Als Ambassadeur Natuurinclusief werk ik dit jaar samen met 9 domeinen aan de uitvoering van de acties in de Agenda 1.0 en als voorzitter met het NiNO aan het opstellen van de Agenda 2.0 (inclusief Investeringsagenda). Dit laatste om de stap te maken van koplopers naar middenmoot en om inspirerende en succesvolle voorbeelden op te schalen.

Dit werk verdient mijns inziens uw aandacht als nieuwe statenleden en ik voeg de Agenda 1.0 en het recente Overzicht van het werk van de 12 provincies bij ter informatie.

Mijn advies is dat u naast uw zorg voor natuur ook ruimschoots de kansen ontdekt en benut die de aanpak van natuurinclusief werken biedt in de hele breedte van ontwikkelingen in de samenleving en daaraan uw politieke steun geeft.

Uiteraard ben ik bereid deze brief nader toe te lichten en wil u graag voor de actuele informatie wijzen op de websites: [Agenda Natuurinclusief](#) en [Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving](#).

Hoogachtend,

Em. prof dr. André N. van der Zande
Ambassadeur Natuurinclusief
Voorzitter NiNO

Lokaal eigendom bij grootschalige zon- en windenergieopwekking

Met 'lokaal eigendom' bedoelen we dat bewoners **mede-initiatiefnemer en mede-eigenaar** zijn van wind- en zonneprojecten. Vaak gaat dit via door een lokale energiecoöperatie die zorgt voor zeggenschap.

Een **lokale energiecoöperatie** is een collectief van bewoners die samen een duurzaam energieproject, zoals een zonnepark of windpark, ontwikkelen. Iedereen in de buurt kan lid worden van een energiecoöperatie en op die manier meedoen met lokale duurzame projecten. Lokale energiecoöperaties die zijn aangesloten bij Energie van Utrecht (provinciale koepel) en/of Energie Samen (landelijke koepel) onderschrijven de **coöperatieve principes**, waaronder open lidmaatschap, democratische controle en engagement voor de gemeenschap.

Soms ontwikkelt een energiecoöperatie een project helemaal zelf, dan spreken we van 100% lokaal eigendom.

Soms werken ze samen met een bedrijfsmatige projectontwikkelaar en ontwikkelen ze beiden een deel van een duurzaam energieproject. Wij pleiten voor **minstens 50% lokaal eigendom en streven naar 100%** worden.

In praktijk werken de energiecoöperatie en de projectontwikkelaar nauw samen. De projectontwikkelaar focust vaak op de technische kant van de projectontwikkeling en de energiecoöperatie zorgt dat de bewoners goed geïnformeerd worden en mee kunnen investeren.

Waar komt die 50% lokaal eigendom vandaan?

Uit het Klimaatakkoord: *“Om de projecten voor de bouw en exploitatie van hernieuwbaar op land in de energietransitie te laten slagen, gaan in gebieden met mogelijkheden en ambities voor hernieuwbare opwekking, partijen gelijkwaardig samenwerken in de ontwikkeling, bouw en exploitatie. Dit vertaalt zich in evenwichtige eigendomsverdeling in een gebied waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Investeren in een zon –en/of windproject is ondernemerschap. Dat vergt ook mee-investeren en risico lopen. Het streven voor de eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030 (...)”*

Wat zijn de voordelen van duurzame opwek in lokale handen?

- Borging voor een **eerlijke en stabiele prijs** voor stroom voor bedrijven en huishoudens. Omdat energiecoöperaties geen winst hoeven te maken kunnen zij de stroom op basis van kostprijs leveren aan bedrijven en huishoudens in de buurt.
- **Onafhankelijk van grote niet-lokale bedrijven**: als een energiecoöperatie met lokaal geld het windpark of zonnenveld bouwt dan blijft de opbrengst ook lokaal en gaat deze niet naar anonieme aandeelhouders. Met die opbrengst kunnen coöperaties nuttige dingen doen voor de omgeving.
- **Opbrengsten voor de leefbaarheid**: energiecoöperaties zetten graag een deel van de opbrengsten in om de leefbaarheid te verbeteren. Gewoon, omdat dat erbij hoort. Zo heeft Energiecoöperatie Zuidenwind het glasvezelinternet voor de buurt betaald en de lokale voetbalclub van een warmtepomp en zonnepanelen voorzien.
- **Met lokale kennis mee-ontwikkelen**. Bestuur en leden van energiecoöperaties wonen in de buurt, zijn makkelijk benaderbaar en springen eenvoudig op de fiets om langs te gaan bij omwonenden. Zo ontstaat ook makkelijker een goed gesprek waarin de coöperatie irritatie kan wegnemen of iets kan doen aan hinder.

Over Energie van Utrecht

Energie van Utrecht is de koepelcoöperatie van lokale energiecoöperaties in de Provincie Utrecht. Zij zijn gezamenlijk de aanjager van de energietransitie in handen van burgers. Zij voelen de groeiende urgentie van de energietransitie. Om op te schalen is professionalisering nodig. Daarvoor is als gezamenlijk initiatief het Projectbureau Energie van Utrecht opgericht.

ENERGIE
NEDERLAND

Bijlage

Onderstaande is opgesteld vanuit de NVDE in samenwerking met marktpartijen in Nederland. Onze oproep is om dit hoofdstuk *Klimaat en Energie* op te nemen als onderdeel van een provinciaal collegeakkoord. Volgens ons bevat dit concept hoofdstuk de noodzakelijke en relevante handvatten voor de provincie om de energietransitie te versnellen.

Klimaat en Energie

De provincie staat de komende jaren voor de opgave om uitvoering en sturing te geven aan regionaal klimaatbeleid. Het opnemen van duidelijke ambities voor klimaat en energie is noodzakelijk voor het behalen van de klimaatdoelen in 2030. Provincies hebben een faciliterende rol als aanjager en gesprekspartner richting gemeenten en bedrijven, en ook een sturende rol als regionale overheid. Verschillende overheden hebben afspraken gemaakt over Regionale Energie Strategieën. Eind 2022 constateerde het Nationaal Programma RES dat regio's in 2023 flinke stappen moeten zetten om de RES-doelen te realiseren. De provincie zal alles doen om de afspraken over de RES doelen en de ambitie van 55 TWh op land te behalen. De provincie heeft een voortrekkersrol betreft klimaatbeleid in de regio.

Ontwikkelen duurzame energie op land en gebouwen

- De provincie ondersteunt het nut en noodzaak van hernieuwbare energie op land. De ambities vanuit de RES 1.0 zullen in 2023 vertaald worden in specifieke zoekgebieden, concrete locaties voor zon-, wind- en waterenergie en warmte-transitievisies naar concrete uitvoeringsplannen per wijk.
- De provincie gaat specifieke zoekgebieden en potentiële locaties voor het opwekken van duurzame energie aanmelden bij het *Programma Opwek Energie op Rijksvastgoed*, met het verzoek om de reikwijdte van dit programma te verbreden naar alle hernieuwbare energievormen die de provincie heeft opgenomen in de RES.
- De provinciale omgevingsvisie wordt aangepast om het klimaatbeleid aan te sluiten bij de regionale doelen. De provincie gaat daarom aan de slag met de planning voor de inrichting van energiehubbs (opwek, vraag, omzetting en opslag) en energie-infrastructuur via een provinciale omgevingsvisie. De omgevingsvisie zal specifiek zoekgebieden en concrete locaties voor duurzame projecten bevatten.
- Om tempo in de vergunningverlening voor windprojecten te behouden gaat de provincie de ruimtelijke procedures voor hernieuwbare energie-opwek en infrastructuur rondom wind trekken, in plaats van dit te delegeren naar gemeenten. De provincie pakt zijn rol als bevoegd gezag op en neemt daarom de verantwoordelijkheid om samen met de betrokken medeoverheden en initiatiefnemer(s) de benodigde projectorganisatie op te zetten en stuurt bij de start van een project aan op een gezamenlijke planning met initiatiefnemers. Processen en onderzoeken worden zoveel mogelijk parallel doorlopen in plaats van volgorde. Voor zon projecten ziet de provincie er op toe dat gemeenten snelheid houden in procedures rond vergunningverlening voor duurzame energieopwekking en uitbreiding van netinfrastructuur.
- De uitvoeringsstrategie Zon op Gebouw is de basis voor beleid bij gemeenten om ondersteuning te bieden aan gemeenten door kennis en relaties met gebouweigenaren op te bouwen.

- Voor eind 2023 publiceert de provincie een plan over waar verzwaring van de energie-infrastructuur komt op basis van de groei van vraag om de energie-infrastructuur goed aan te laten sluiten bij de klimaatdoelstellingen van 2030. Dit is onderdeel van het provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (pMIEK).

Duurzame mobiliteit en laadinfrastructuur in de regio

- In de Meerjarenprogramma's Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT) geeft de provincie prioriteit aan OVprojecten die woon- en werkgebieden ontsluiten. Ook neemt de provincie op dat het regionaal openbaar vervoer, waarvoor de provincie concessiehouder is, volledig emissievrij is in uiterlijk 2030.
- Het inkoopbeleid wordt aangepast zodat het wagenpark van de provincie volledig zero-emissie zal zijn in 2030. Ook aanbestedingen voor onderhoud van infrastructuur zullen zoveel mogelijk gericht worden op duurzame aspecten, zoals het gebruik van elektrische mobiele werktuigen en energiebesparing tijdens het project.
- De provincie ontwikkelt een laadvisie die regelmatig aan de nieuwste inzichten wordt aangepast. Daarin worden de ambities uiteengezet voor laadfaciliteiten langs provinciale wegen en laadpunten voor een provinciaal dekkend netwerk voor zowel personenvervoer als logistiek, inclusief concrete uitrolstrategie. De provincie zet in op koppelkansen zoals het combineren van duurzame energieopwekking en ontwikkeling van laadinfrastructuur.
- Bedrijventerreinen zijn cruciaal om de logistieke sector over te laten stappen op elektrisch rijden. De provincie neemt het bevoegd gezag van kleine gemeenten over om deze gemeenten te ondersteunen en gaat samen met de zogenaamde Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL)-regio's het gesprek aan met bedrijventerreinen

Verduurzaming industrie en bedrijven

- In Nederland geldt een energiebesparingsplicht, die medio 2023 wordt geactualiseerd. De provincie gaat de energiebesparingsplicht actief handhaven en zal daartoe personeel inzetten en ook scholen voor dat doel.
- De ROM wordt uitgebreid met het faciliteren van verduurzaming van de warmtebehoefte van bedrijven.
- De provincie gaat gesprekken aan over de mogelijkheden van nieuwe circulaire verdienmodellen voor agrariërs.
- De provincie verschaft duidelijkheid over de rol van het waterstofnet en waar deze wordt aangelegd.
- De provincie zet in op omscholing van personen met een praktijkberoep richting de energietransitie.
- De provincie stimuleert de dialoog tussen burgers en initiatieven van onderop en informeert burgers over de veranderingen die nodig zijn in het kader van de energietransitie.

Verduurzaming gebouwde omgeving

- De provincie geeft prioriteit aan het afgeven van adviezen omtrent de vergunningsaanvragen voor aardwarmte binnen de regionale warmte en energieplannen, en inventariseert mogelijkheden van duurzame warmtebronnen die in de wijkuitvoeringsplannen een rol kunnen spelen.
  - De provincie gaat gebouwen met de slechtste energie labels aanpakken in de utiliteitssector.
  - De provincie gaat energiearmoede aanpakken door budget vrij te maken voor het isoleren van de armste wijken.

Provincie Utrecht
T.a.v. de heer Bram van Ojik en de heer Jan Jacob van Dijk
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Behandeld door	Datum	3 mei 2023
Doorkiesnummer	Email	
Ons kenmerk	Uw kenmerk	2023/05/03/005BZ/NM/AL
Onderwerp		Aandachtspunten formatie

Geachte heer Van Ojik en heer Van Dijk,

Betrouwbaar en hoge kwaliteit drinkwater is een basisbehoefte voor onze gezondheid en ons welzijn, zowel voor nu als later. Daarom zet Vitens zich in op een 100% duurzaam (drink)watersysteem met positieve impact op mens en natuur. Het behoud van schoon en voldoende drinkwater zorgt ervoor dat onze bestaande klanten kunnen blijven beschikken over drinkwater, (nieuwe) woningbouw kan worden aangesloten, bedrijven zich kunnen vestigen en het watersysteem in balans is. Een watersysteem waarin we ernaar streven dat de drinkwaterwinning, de natuur en de landbouw kunnen floreren.

Tegelijkertijd lijkt schoon en voldoende drinkwater in Nederland vanzelfsprekend, maar dat is het niet. De drinkwatervoorziening staat in ons gebied ernstig onder druk. Groei van de bevolking en economie, in combinatie met lange, hete en droge zomers als gevolg van klimaatverandering, heeft de watervraag fors doen stijgen, terwijl de vergunde en beschikbare capaciteit voor drinkwaterwinning dat niet doet.

De provincie heeft als vergunningverlener een cruciale rol in de drinkwatervoorziening. In dat kader brengen wij u graag, in uw rol als formateur, een aantal aandachtspunten over drinkwater onder uw aandacht. Wij stellen het zeer op prijs als u deze aandachtspunten over drinkwater wilt betrekken in uw formatieopdracht en een plek kunt geven in de opzet van het coalitie/college- of statenakkoord 2023-2027, waar u met de partijen aan werkt.

De aandachtspunten die wij graag voor het nieuwe akkoord bij u onder de aandacht willen brengen zijn:

- Drinkwater is een wettelijke zorgplicht en de provincie vervult deze zorgplicht voor drinkwatervoorziening door met bestaande en nieuwe vergunningen in voldoende drinkwater te voorzien. De provincie zet daarom bestuurlijke slagkracht in voor een noodzakelijke versnelling om voldoende drinkwatercapaciteit op korte, middellange en langere termijn veilig te stellen.

www.vitens.nl

- De provincie geeft in de uitwerking van de Provinciale Omgevingsvisie met de NOVEX en in de uitvoering van haar Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) expliciet aandacht aan voldoende beschikbaarheid van drinkwaterbronnen van goede kwaliteit. Water en bodem sturend vormt daarbij het leidend en ordenend principe in de ruimtelijke inrichting.
- De provincie kiest samen met betrokken partijen in de Adaptieve Drinkwater Strategieën of waterprogramma's voor nieuwe klimaatbestendige, natuur- inclusieve en duurzame drinkwaterwinningen en -productie met verbetering van de grondwaterkwaliteit en een veerkrachtige infrastructuur voor distributie en brondiversificatie.
- De provincie zet zich samen met de waterschappen in om in het watersysteem verdringingseffecten door andere onttrekkers van grondwater te voorkomen en daarop ook te handhaven om voldoende drinkwater voor maatschappelijke nut uit het watersysteem te kunnen blijven winnen.
- De provincie zet zich samen met Vitens in om initiatieven gericht op water besparen door inwoners en bedrijven te ontwikkelen en uit te voeren.

Wij hebben verschillende concepten ontwikkeld in het kader van een duurzaam en toekomstbestendig waterecosysteem, zoals met Panorama Waterland voor drinkwaterwinning en met de Strategische Harten in onze Streefstructuur 2050-2100 voor drinkwaterwinning en distributie. Deze concepten zetten wij graag in om, samen met u, uw opgaven op het gebied van waterkwaliteit en -kwantiteit, ruimtelijke ordening en kwaliteit van de bodem te concretiseren en te versnellen.

Wij wensen u veel succes met uw formatieopdracht in de komende periode. Desgewenst zijn wij graag bereid een nadere toelichting te geven op onze aandachtspunten ten behoeve van de continuïteit van de drinkwatervoorziening in de provincie Utrecht.

Met vriendelijke groet,

drs. J. Hannema
Directievoorzitter Vitens N.V.

Waterschap Vallei en Veluwe

Adres	Steenbokstraat 10 Postbus 4142 7320 AC Apeldoorn	Provincie Utrecht Via Griffie T.a.v. verkenner/formateur de heer drs. D.C. de Vries Postbus 80300 3508 TH UTRECHT
Telefoon	(055) 527 29 11	
E-mail	info@vallei-veluwe.nl	
Website	www.vallei-veluwe.nl	

Datum	29 maart 2023	Contactpersoon
Uw kenmerk		
Ons kenmerk		Telefoonnummer
Onderwerp	aandacht grondwater	

Geachte verkenner/formateur, geachte heer De Vries,

Als eerste wensen wij u veel succes bij de vorming van een nieuw provinciaal college. Als waterschap willen we de intensieve en goede samenwerking met de provincie Utrecht benadrukken. Ook zien we uit naar continuering van die bestuurlijke samenwerking.

Er liggen grote opgaven voor ons. De rol van de provincie in de ruimtelijke puzzel, met water en bodem als sturende elementen, is belangrijker dan ooit. Met deze brief willen we één onderwerp bij u als verkenner/formateur en formerende partijen aandragen dat, wat ons betreft, straks niet kan ontbreken in het nieuwe coalitieakkoord: de waterbalans.

Net als de provincies zijn de waterschappen op dit moment in de fase van het formatieproces. Water en bodem sturend voor de inrichting van ons land en (samen)werken aan de grote opgaves in zowel stedelijk als landelijk gebied bepalen in grote mate onze gezamenlijke agenda. Onze kerntaken rondom waterveiligheid, schoon en voldoende water zijn niet vanzelfsprekend en staan om diverse redenen onder druk.

De grondwaterbalans is in onze ogen één van de zeer dringende en knellende opgaven waar we nu voor staan. En we vinden het belangrijk om deze onder uw specifieke aandacht brengen. We maken ons serieuze zorgen over de grondwatervoorraad en in het bijzonder het verdeelvraagstuk jaarrond en in tijden van langdurige droogte. Ons grondwatersysteem is uit balans!

Ons natuurlijk erfgoed staat onder grote druk. De provincie beslist over de strategische grondwatervoorraad en verdeling hiervan. Wij vragen uw zorg en aandacht om een trendbreuk te bewerkstelligen in zowel het aanvullen van de

watervoorraad, het verdelen van beschikbaar water en het zoeken naar alternatieve bronnen.

Waar mogelijk en nodig brengen we dit specifiek in beeld. Wanneer het herstellen van de waterbalans ook in het nieuwe coalitieakkoord kan terugkomen, is dat een belangrijk ankerpunt voor onze samenwerking.

Met vriendelijke groet,

Waterschap Vallei en
Veluwe

mr. S.H.M. Ornstein MCPm
dijkgraaf

Provincie Utrecht
T.a.v. de verkenner,
De heer Danny de Vries
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Datum 24 maart 2023
Onderwerp de toekomst van ons
drinkwater
Ons kenmerk 96270/HG
Voor informatie
Bijlagen
CC

Geachte heer De Vries,

Graag vraag ik, nu het formeren van een nieuw bestuur in Utrecht binnenkort begint, namens de tien Nederlandse drinkwaterbedrijven verenigd in Vewin, uw aandacht voor de toekomst van ons drinkwater. De Drinkwaterwet legt alle overheden een belangrijke taak op: zij hebben de zorgplicht voor de openbare drinkwatervoorziening. Zeker provincies spelen een sleutelrol bij het veiligstellen van de toekomst van ons drinkwater.

Beschikbaarheid en kwaliteit van drinkwaterbronnen

Het is van groot belang dat die sleutelrol actief en ambitieus wordt ingevuld door uw provincie. Voor de drinkwatersector zijn de beschikbaarheid en kwaliteit van de bronnen — grond- en oppervlaktewater — essentieel. Beide staan onder toenemende druk en daarbij komt dat het ook steeds lastiger wordt om beschikbare bronnen daadwerkelijk te benutten, onder andere door langdurige vergunningprocedures. In de afgelopen periode hebben de provincies en hun drinkwaterbedrijven vaak plezierig en constructief samengewerkt om de grote uitdagingen het hoofd te bieden. Het is belangrijk om dat te blijven doen.

Alle tien drinkwaterbedrijven hebben al voor 2030 extra productiecapaciteit nodig, in een aantal gevallen al nu of op zeer korte termijn. Het is geenszins zeker dat dit tijdig lukt. Integendeel, drinkwaterbedrijven lopen tegen steeds meer juridische, bestuurlijke en ruimtelijke belemmeringen aan. Zonder snelle actie van betrokken partijen en in het bijzonder ook van de provincie ontstaan in steeds meer regio's knelpunten bij het verzekeren van de drinkwatervoorziening. Daardoor is niet gegarandeerd dat de beoogde nieuwe woningen op korte en lange termijn overal tijdig van drinkwater kunnen worden voorzien (zie [Drinkwatersector slaat alarm: zonder actie meer knelpunten levering drinkwater — Nieuwsberichten Vewin](#)).

Bovendien verslechtert de kwaliteit van drinkwaterbronnen door vervuiling vanuit landbouw, industrie en huishoudens. Daarbij gaat het zowel om langjarige en hardnekkige problemen door belasting van drinkwaterbronnen met bestrijdingsmiddelen en nitraat, maar bijvoorbeeld ook om lozingen van nieuwe, opkomende stoffen. De doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) in 2027 raken buiten bereik en eerder afgesproken kwaliteitsdoelen voor drinkwaterbronnen worden nog steeds niet gehaald.

Voldoende drinkwater van goede kwaliteit

Gelet op de centrale rol die provincies in de komende jaren vervullen bij de uitvoering van rijksbeleid — denk aan de woningbouwplannen, het programma Nationale Omgevingsvisie Extra (NOVEX) en het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), met als belangrijke rode draad Water en bodem sturend (WBS) — is nu hét moment om deze vraagstukken in uw provincie daadkrachtig aan te pakken. Dit met als basis een brede watertransitie, gericht op een klimaatrobuust watersysteem dat voldoende waterbeschikbaarheid en goede waterkwaliteit verzekert. Water beter vasthouden en water sturend laten zijn voor ruimtelijke beslissingen zijn daarbij essentieel. Hier liggen ook kansen voor succesvolle functiecombinaties, door bijvoorbeeld water vasthouden — ook door betere regulering van kleine onttrekkingen — te koppelen aan natuur(ontwikkeling) en de bescherming van drinkwaterbronnen. Daarnaast is het zaak in te zetten op bewust en verantwoord watergebruik. Leidraad voor onze gezamenlijke inzet moet zijn dat we geen enkel risico kunnen én mogen nemen met het onder alle omstandigheden voorzien in voldoende drinkwater van goede kwaliteit, nu en in de toekomst.

Voorstellen voor coalitieafspraken

Tegen deze achtergrond bepleiten wij voor uw coalitieafspraken het volgende:

- Geef in de uitwerking van de 'ruimtelijke voorstellen' en de voorbereiding van de 'ruimtelijke arrangementen' (NOVEX) en de 'gebiedsprogramma's' (PPLG's) expliciet aandacht aan de geldende zorgplicht voor de openbare drinkwatervoorziening. Dit betekent dat wordt gezorgd voor voldoende beschikbaarheid van drinkwaterbronnen van goede kwaliteit.
- Bescherm de beschikbaarheid en kwaliteit van bestaande bronnen en zorg dat deze volledig kunnen worden benut. Wijs tijdig nieuwe bronnen aan, bescherm deze en zorg dat ze volledig kunnen worden gebruikt. Zoek hierbij naar geschikte combinaties met extensieve functies als natuur en water vasthouden. Natuur biedt de beste bescherming voor drinkwaterbronnen. Bescherm ook mogelijke toekomstige bronnen in de fase waarin drinkwaterbedrijven verschillende opties voor de toekomst verkennen.
- Verken de mogelijkheden van nieuwe klimaatrobuuste winconcepten en brondiversificatie (van grondwater naar oppervlaktewater of brak water), passend binnen WBS.
- Kom met het drinkwaterbedrijf tot bestuurlijke afspraken over een adaptieve strategie voor de korte en lange termijn. Houd daarbij rekening met de lange termijnen die de investeringsdynamiek van de drinkwatervoorziening kenmerken.
- Neem in de PPLG's een samenhangend en doelgericht maatregelenpakket op, gericht op tijdige KRW-doelrealisatie bij alle kwetsbare winningen voor drinkwater.
- Speel een actieve rol als het gaat om bewust en zuinig drinkwatergebruik en bewustwording rond schone bronnen, bijvoorbeeld door inzet op of steun aan campagnes en door het bevorderen van waterbesparend bouwen.

Meer concreet stellen wij voor:

- Verbeter vergunningverlening voor drinkwatervoorziening:
- Bevorder dat bestaande winvergunningen zo goed mogelijk kunnen worden benut; o Bevorder dat procedures voor nieuwe vergunningen sneller worden doorlopen; daarbij gaat het om vergunningen voor aanvullende en alternatieve bronnen; o Geef bij de uitwerking van de stikstofaanpak en de toekenning van stikstofruimte prioriteit aan projecten die essentieel zijn voor de drinkwatervoorziening.

- Leg de door de provincies en drinkwaterbedrijven geïnventariseerde Aanvullende Strategische Voorraden (ASV's) vast en voorzie deze van een passend beschermingsregime; daarbij hoort uitsluiting van mijnbouw (geothermie). Verzeker ook de ruimtelijke reservering en bescherming van (andere) toekomstige bronnen, infiltratiegebieden en buffers voor zoetwater of drinkwater.
- Geef (grondwater)beschermingsgebieden een prioritaire status en merk deze aan als gebieden waar sprake is van een specifieke opgave volgens de Kaderrichtlijn Water die in 2027 gerealiseerd moet zijn.
- Neem de specifieke doelen op voor drinkwaterbronnen waar het gaat om de belasting met nitraat (uit de Bestuursovereenkomst nitraat in grondwaterbeschermingsgebieden) en bestrijdingsmiddelen (uit de Toekomstvisie Duurzame Gewasbescherming 2030).
- Investeer in kennis en capaciteit van de Omgevingsdiensten, vergroot de transparantie van wat er wordt geloosd en bevorder dat de achterstand bij de actualisatie van vergunningen wordt ingelopen, met name waar het gaat om zeer zorgwekkende stoffen.

Tot slot

Wij verzoeken u bij het opstellen van de plannen voor de komende bestuursperiode bovengenoemde punten te betrekken en waar nodig ook afstemming over provinciegrenzen heen te zoeken. Ook vragen wij u de zorgplicht voor de drinkwatervoorziening zo te interpreteren dat deze betrekking heeft op de drinkwatervoorziening aan huishoudens én bedrijven.

Het drinkwaterbedrijf in Utrecht — Vitens — kijkt uit naar een voortgezette goede samenwerking, zal graag nadere informatie verstrekken over de specifieke situatie en opgaven in uw provincie en is klaar om een actieve bijdrage te leveren aan het opstellen én uitvoeren van de gebiedsgerichte uitwerking en het leggen van de ruimtelijke puzzel in uw provincie. Wij roepen u daarom op nader in gesprek te gaan met uw drinkwaterbedrijf. Zo werken we samen aan de toekomst van ons drinkwater!

Ik wens u veel succes met uw werkzaamheden in de komende periode.

Met vriendelijke groet,

Peter van der Velden

Voorzitter

3/3

'Vewin

Postbus 90611 • 2509 LP Den Haag

PostNL €0,95

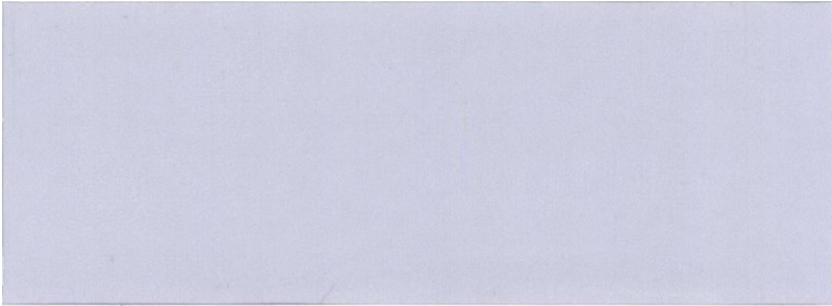
Afz. 2509 AA 93002

NEDERLAND

24.03.23

Netsset FR 941833

#X860XDX#00#

Retour: Postbus 3154, 3502 GD Utrecht

Provinciale staten van de provincie Utrecht
T.a.v. de voorzitter Postbus
80300
3508 TH UTRECHT

Datum

31 maart 2023

Contactpersoon**Ons kenmerk****Uw kenmerk**

-

Onderwerp

Natuurbrandbeheersing t.b.v. onderhandelende partijen

Bijlagen

-

Geachte voorzitter,

Met deze brief willen wij u verzoeken het thema Natuurbrandbeheersing en de rol die de provincie hierin speelt als onderwerp mee te nemen in de besprekingen over het te bereiken bestuursakkoord van de nieuwe coalitie.

Situatie door klimaatverandering

Door het veranderende klimaat is het risico op onbeheersbare branden substantieel hoger geworden in de laatste tien jaar. Niet alleen zijn de hoeveelheid brandrisicovolle dagen verdubbeld. Ook heeft de vegetatie moeite om zich aan te passen, wat leidt tot meer beschikbare brandstof. Het is de verwachting dat natuurbranden vaker gaan voorkomen door warmer en droger weer.

Nederland is in de afgelopen jaren geconfronteerd met een aantal natuurbranden die grote impact hebben gehad. Recente voorbeelden zijn de branden in de Mariapeel (2022), Nationaal Park De Meinweg (2020) en de Deurnese Peel (2020). In de afgelopen jaren heeft de brandweer in de provincie Utrecht een groot aantal natuurbranden bestreden en is in een aantal gevallen escalatie ternauwernood voorkomen, waaronder op de Leusderheide (2019) en Ecoduct Rumelaarseweg (2018).

De brandweer was de afgelopen jaren in de meeste situaties in staat te voorkomen dat er onbeheersbare natuurbranden ontstonden. Een aantal branden werd wel onbeheersbaar en leidde in sommige gevallen tot grootschalige evacuatie. Brandweer Nederland roept op tot een betere beheersing van het natuurbrandrisico door goed te kijken naar de weerbaarheid van de natuur tegen natuurbranden, de impact van natuurbranden op mens en maatschappij en een integrale aanpak van natuurbrandbeheersing bij revitalisering van bestaande en nieuwe bossen. In het

Veiligheidsregio Utrecht

Archimedeslaan 6
3584 BA Utrecht Postbus
3154
3502 GD Utrecht 088 878
1000 info@vru.nl
www.vru.nl

veiligheidsregioutrecht

@vrutrecht

@Veiligheidsregio_Utrecht

IBAN

NL18 BNGH 0285 1331 79

KvK

51817330

recent door wetenschappelijke instituten uitgegeven rapport Natuurbrandsignaal '23 wordt dit nader uitgelegd¹. Ons kenmerk

Uw kenmerk

Door het Rijk wordt dit risico inmiddels ook onderkend in de in 2022 gepubliceerde Rijksbrede Veiligheidsanalyse, waarin de kans op onbeheersbare natuurbranden gekwalificeerd wordt als zeer waarschijnlijk. Daarnaast wordt de impact ervan op de veiligheid en gezondheid van mensen, de vitale infrastructuur en de economie geschat op ernstig tot zeer ernstig.

Regionaal risicoprofiel Veiligheidsregio Utrecht

Op 6 februari 2023 heeft het algemeen bestuur van de Veiligheidsregio Utrecht (VRU) het Regionaal Risicoprofiel (RRP) vastgesteld. Hierin is opgenomen dat door het veranderende klimaat de kans op natuurbrand groter wordt en onbeheersbaar dreigt te worden. Het risico manifesteert zich vooral aan de oostzijde van de provincie waar het gebied 'Utrechtse Heuvelrug' is gelegen. Met een oppervlakte van 22.000 hectare het op één na grootste aaneengesloten bos- en heidegebied van Nederland.

De natuurgebieden worden gebruikt voor een grote variatie aan functies, liggend in of grenzend aan het natuurgebied. Denk hierbij aan mobiliteitsinfra, vitale objecten, recreatieondernemingen, zorginstellingen en cultureel erfgoed. De interactie tussen deze functies brengt een groot risico op het ontstaan van natuurbranden met zich mee. Deze kunnen leiden tot zeer ernstige impact op de gezondheid van mensen, natuurwaarden, continuïteit van ondernemingen, maar ook op het openbaar bestuur.

Wat is nodig in onze provincie

De VRU stelt een programmatische aanpak voor ten aanzien van de meest urgente gebieden binnen het natuurgebied Utrechtse Heuvelrug. Een aanpak die aansluit bij het Strategisch Bosbeleid zoals dat door de Provinciale Staten van Utrecht op 11 mei 2022 is vastgesteld en de passage die over natuurbrand is opgenomen in de Omgevingsvisie van de Provincie Utrecht². Een eerste aanzet waarbij met stakeholders is samengewerkt staat op het punt van afronding.

Om het risico aan de preventiekant beter te kunnen beheersen, is de provincie vanuit haar verantwoordelijkheid voor natuurbeleid bij uitstek de partij die hier een regisserende rol in kan spelen. Samen met terreinbeherende organisaties/ natuureigenaren, veiligheidsregio, gemeenten, waterschappen en partijen uit andere betrokken sectoren (bijv. recreatie, zorginstellingen) kan gewerkt worden aan de 'gebiedsgerichte aanpak natuurbrandbeheersing'³ om de risico's aan de preventiekant beter te beheersen. Wij willen voor het nieuwe coalitieakkoord graag inbrengen dat de provincie hier een regierol in pakt. Daarvoor moeten capaciteit en middelen worden vrijgemaakt.

¹ <https://nipv.nl/natuurbrandsignaal-23-meer-onbeheersbare-natuurbranden-met-grotere-impact-op-samenleving/> ² "Wij verkennen, in overleg met de Veiligheidsregio, de mogelijkheden voor het nemen van preventieve maatregelen in gebieden in onze provincie waar als gevolg van de toenemende droogte het risico op natuurbrand veel groter is. Wij willen dat er bij

ruimtelijke ontwikkelingen en bij beheer van terreinen in deze gebieden aandacht wordt besteed aan het risico op natuurbranden.”

³ <https://nipv.nl/wp-content/uploads/2022/03/20210630-BwNL-IFV-Gebiedsgerichte-aanpak-natuurbrandbeheersing.pdf>

Afsluitend

Wij zien veel kansen om in de natuurontwikkeling en het natuurherstel aan de voorkant maatregelen te realiseren die niet alleen kunnen bijdragen aan meer biodiversiteit, maar ook verdroging tegengaan en daarmee de provincie weerbaarder maken tegen natuurbranden. Doelstelling is het realiseren van een optimale balans tussen natuurwaarden, gebruik van het gebied en veiligheid. Wij verzoeken u dit thema en de benodigde regierol van de provincie mee te nemen in het coalitieakkoord. Wij zijn van harte bereid om samen met een afvaardiging van ons bestuur een presentatie te verzorgen voor de formerende partijen over dit thema. Ook blijven wij graag in gesprek met de provincie over andere risico's zoals water & veiligheid en energietransitie.

Met vriendelijke groet,

J.R Donker

Algemeen directeur/ regionaal commandant brandweer

Ons kenmerk

Uw kenmerk

Provincie Utrecht
T.a.v. Statengriffie
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Datum
1/24

3 april 2023 [Pag](#)

Referentie Punt voor (in)formatie: onafhankelijke procesbegeleiding windtrajecten door provincie

Geachte (in)formateur van provincie Utrecht,

U heeft de belangrijke taak om in de provincie Utrecht een nieuwe coalitie te smeden en te ondersteunen bij het schrijven van een coalitieakkoord. In dat kader vragen we u een ogenschijnlijk klein, maar belangrijk punt aan te dragen bij de formerende partijen: onafhankelijke procesbegeleiding bij windprojecten door de provincie om de slagingskans van windprojecten te vergroten. Hieronder lichten we dat toe.

Provincie cruciaal voor meer windenergie

Om de klimaatdoelstellingen te halen en energie-onafhankelijker te worden, is wind op land onmisbaar voor Nederland. Dit werd 27 maart jongstleden door minister Jetten bevestigd in [antwoord op Kamervragen van lid Van Haga](#). Er zal de komende bestuursperiode 'ja' moeten worden gezegd tegen concrete projecten. Daar kan de provincie veel invloed op hebben, omdat ze volgens de Elektriciteitswet het bevoegd gezag is voor windprojecten met een vermogen vanaf 5 megawatt: dat kan tegenwoordig al worden bereikt met één á twee moderne windmolens. De provincie beslist dus in beginsel over het vergunnen, en daarmee het realiseren, van dit soort windprojecten.

Procesbegeleiding bij windprojecten onontbeerlijk

Het is van groot belang de omgeving vroegtijdig en zorgvuldig te betrekken bij windprojecten. Voor de balans, het onderlinge vertrouwen en daarmee het verloop van het proces is het waardevol hiervoor een onafhankelijke voorzitter en secretaris aan te stellen. Begeleiding door een onafhankelijke voorzitter, waarbij de

overheid verantwoordelijkheid neemt dit te organiseren, is ook opgenomen in de [Gedragcode Acceptatie & Participatie Windenergie op Land - NWEA](#).¹

Datum 3 april 2023

Pag 2/24

Referentie Punt voor (in)formatie: onafhankelijke procesbegeleiding windtrajecten door provincie

Onafhankelijke procesbegeleiding is onmisbaar voor de slagingskans van projecten. De provincie is volgens ons bij uitstek geschikt om meerdere onafhankelijke procesbegeleiders paraat te hebben, de kosten hiervoor te dekken en te helpen met andere kleinere randvoorwaarden (denk aan een vergaderlocatie). Dan kunnen de omgeving, initiatiefnemer(s) en procesbegeleiders optimaal samen met de inhoud aan de slag. Daarom roepen wij op tot procesbegeleiding van windprojecten door de provincie.

Wie zijn wij?

Pure Energie is een volledig zelfstandig, duurzaam energiebedrijf uit Enschede. We ontwikkelen zon- en windprojecten in heel Nederland om groene stroom op te wekken. Die stroom leveren we aan Nederlandse huishoudens en bedrijven. Al meer dan 25 jaar dragen zo bij aan een duurzame toekomst voor Nederland: met oog voor de belangen van omwonenden.

Meer informatie en contact

We gaan uiteraard graag met u in gesprek.

Met vriendelijke groet,

Arthur Vermeulen
Directeur Wind

---

¹ De gedragscode is opgesteld door de windsector (vertegenwoordigd door NWEA, waar wij lid van zijn), Energie Samen, NLVOW, Milieudefensie, Natuur & Milieu, Greenpeace en de Natuur en Milieufederaties.

Amersfoort, 13 april 2023

Aan: gekozen Statenleden

Betreft: openbaar vervoer in het coalitieakkoord Utrecht 2023-2027

Geachte Statenleden,

Gefeliciteerd met uw verkiezing in de Provinciale Staten! De invloed van de provincie op het openbaar vervoer is groot. De provincie is niet alleen opdrachtgever en subsidieverlener, maar ook infrastructuurbeheerder, regisseur van de ruimtelijke ordening, investeerder in infrastructuur en gesprekspartner van gemeenten en Rijk. Daarmee bent u de komende vier jaar essentieel voor de succesvolle ontwikkeling van het openbaar vervoer.

Dat is geen gemakkelijke taak daarom biedt Reizigersvereniging Rover u hierbij voorstellen voor het openbaar vervoer aan. Ook voor uw provincie specifiek hebben wij in de bijlage concrete voorstellen op een rij gezet die de noodzakelijke groei in de komende vier jaar mogelijk maken. Wij vragen u deze voorstellen op te nemen in het nieuwe coalitieakkoord.

Investeren in OV loont en is urgent

Voor een levendig landelijk gebied, het leefbaar houden van steden en de bijdrage van mobiliteit aan de klimaattransitie is openbaar vervoer in combinatie met lopen, fietsen en deelmobiliteit essentieel. Dit is duurzaam én ruimte efficiënt. Door de bouw van tienduizenden woningen neemt de (vraag naar) mobiliteit fors toe. We kunnen niet door blijven gaan met het verbreden van wegen en realiseren van meer parkeerplekken. Toegang tot het hart van de steden voor grote aantallen reizigers lukt alleen met een combinatie van OV en fiets. Tegelijk staat het OV voor grote (financiële) uitdagingen. Het aantal reizigers groeit weer, maar is nog niet op het niveau van voor corona. Tegelijk zijn de kosten gestegen. De bereikbaarheid van sociale voorzieningen zoals scholen, ziekenhuizen en werk staat onder druk doordat op de dienstregeling is bezuinigd. Voor veel reizigers is het OV nog niet toegankelijk, dichtbij, snel en comfortabel genoeg om een aantrekkelijke keuze te zijn. Er zijn volop kansen om het OV grondig te verbeteren. Op een aantal corridors in de provincie is de vervoervraag hoog, maar het OV-aandeel laag. Meer, sneller en directer OV kan hier het OV de meest aantrekkelijke keuze voor de reiziger maken. Zo kan het aandeel OV-gebruik snel groeien en zullen de autowegen worden ontlast. In gebieden met lage vervoervraag kan met laagdrempelig vraagafhankelijk vervoer voor veel reizigers het OV weer een alternatief worden voor de auto.

Wij vragen u de volgende 5 punten op te nemen in het coalitieakkoord:

1. Focus voor korte termijn op bus

Kom met een ambitieuze groeistrategie voor het OV in de provincie om de voorziene mobiliteitsopgaven tot 2030 op te lossen. Dit kan alleen met de bus want broodnodige investeringen in het spoorwegennetwerk kunnen pas over 10 of zelfs 15 jaar worden opgeleverd. Realiseer hoogfrequente snelle en betrouwbare HOV-busdiensten (Bus Rapid Transit) tussen de steden en dorpen op snelwegen en provinciale doorstroomwegen en laat deze busdiensten ook bedrijventerreinen (nu nog vaak autolocaties) ontsluiten. Beperk dit niet tot verbindingen naar een centraal station. Kies op basis van een goede analyse van de vervoervraag ook voor nieuwe rechtstreekse verbindingen van de buitenwijk in de ene stad naar het bedrijventerrein in de andere stad. Dit kan reistijden veel korter en het OV hierdoor aantrekkelijker maken voor grote groepen reizigers. Zorg dat de reiziger niet meer wordt gehinderd door extra overstappen, lagere frequenties of zelfs ontbrekende verbindingen op concessiegrenzen. Werk als overheden samen en zorgt dat vervoerders een dienstregeling aanbieden die optimaal aansluit bij de reispatronen van reizigers.

*Rover.
Van reizigers,
voor reizigers.*

Maak verder bestaande bussen sneller en zo de exploitatie goedkoper. Regel daarom in een actieplan met Rijkswaterstaat en gemeenten dat bussen altijd voorrang krijgen op het overige verkeer door realisatie van busstroken op of vrije busbanen langs de snelweg, provinciale weg en drukke stadswegen. Zorg voor voorrang bij kruispunten. Een busstrook van 100 meter kan daar al leiden tot 2 minuten winst in de spits.

2. Multimodaal doen we allemaal

Verknoop lopen, fietsen en vraagafhankelijk vervoer beter met het OV-netwerk zodat overstappen zonder hindernissen verloopt. Zo'n 50% van de treinreizigers gaat met de fiets naar het station. De gouden combinatie OV en fiets kan verder groeien als de provincie samen met gemeenten investeert in comfortabele doorfietsroutes met voorrang op het autoverkeer. Extra investeringen zijn daarnaast nodig in stallingen bij de stations en HOV-knooppunten met korte loopafstanden tot de perrons. Werk als provincies samen aan herkenbare systemen voor vraagafhankelijk openbaar vervoer en de promotie daarvan. Overal waar geen regulier OV rijdt moet zo op afroep betaalbaar vervoer beschikbaar zijn met een zo kort mogelijke reserveringstijd en dat vindbaar is in alle reisinformatiesystemen.

3. Tarieven: één integraal mobiliteitssysteem

Reizen met het OV is de afgelopen jaren fors duurder geworden. Wij vragen u in een nieuw coalitieakkoord vast te leggen dat de OV-tarieven niet verder zullen stijgen (bevrozen prijzen) en te lobbyen bij het Rijk voor verlaging van het BTW-tarief van 9% naar 0%. Reizigers moeten met één abonnement in hun regio kunnen rijden met alle bussen én treinen ook als er sprake is van verschillende vervoerders. Schaf daarnaast voor losse ritten het dubbel opstaptarief af voor reizigers die overstappen tussen NS-trein en regionale bus zoals al reeds sinds jaar en dag het geval is bij overstappen tussen bus en bus of tussen trein en trein. Maak hiervoor dit jaar afspraken met het Rijk die dan volgend jaar ingaan bij de nieuwe hoofdtrainconcessie.

4. Sluit een provinciaal mobiliteitsakkoord

Bedrijven hebben op grond van het Klimaatakkoord een opgave hun mobiliteit te verduurzamen. Maak afspraken met werkgevers over vervoerskeuzes (OV-gebruik, fietsstimulering en thuiswerken) en met onderwijsinstellingen over lestijden (beperken drukte in hyperspits). Stimuleer ook uitwisseling van bestpractices en prikkel bedrijven middels een competitie om het aandeel duurzame mobiliteit (lopen, fietsen, OV en deelmobiliteit) in de totale mobiliteitsmix te vergroten. Kijk daarnaast of het bedrijfsleven kan bijdragen aan de ontwikkeling van nieuwe OV-verbindingen naar bedrijventerreinen bijvoorbeeld via eenmalige investeringen, bijdragen aan de exploitatie en gegarandeerde vervoersafname.

5. Inclusieve mobiliteit

Iedereen moet zoveel mogelijk zelfstandig kunnen reizen en ook zonder auto overal kunnen komen ook in de rustige uren. Maak het OV eenvoudig voor iedereen. Verplicht de vervoerders in samenwerking met ervaringsdeskundigen en belangenorganisaties te werken aan eenvoudige informatie voor analfabeten, digibeten en reizigers met een mentale beperking. Investeer in OV-coaches die mensen die dat nodig hebben wegwijs maken in het OV. Blijf werken aan toegankelijkheid voor reizigers met een fysieke of zintuiglijke beperking. Zorg tenslotte ook voor een goed aanbod voor mensen die werken in nacht- of avonddiensten en voor uitgaanspubliek door latere verbindingen, met name in het weekend. Ook buiten de grote steden moet je na 1:00 uur nog naar huis kunnen gaan.

Wij zijn graag uw gesprekspartner

Heeft u vragen over het openbaar vervoer? Zoekt u deskundigen die mee kunnen denken bij de verdere invulling van het mobiliteitsbeleid of een bijdrage kunnen leveren aan een debatavond? Neem dan gerust contact met ons op! U kunt hiervoor bellen of mailen met de regio-coördinator van Rover voor de provincie Utrecht. De contactgegevens vindt u in de begeleidende e-mail. Wij zien uit naar een mooi coalitieakkoord met hoge ambities voor het OV!

ROVER

Met vriendelijke groet,

Freek Bos, directeur

Bijlage

Duurzame gedeelde mobiliteit voor iedereen

Agenda Openbaar Vervoer Utrecht 2023-2027

Bus, Tram & hubs 1. Voorkom nieuwe achteruitgang vervoersaanbod

Het vervoersaanbod van het OV in Utrecht mag in 2024 niet nog verder achteruitgaan. Nog lagere frequenties en vervallen van ritten in de vroege ochtend zijn uit den boze. Rover roept het provinciebestuur op budget beschikbaar te stellen om dit te voorkomen. Daarnaast roepen wij het provinciebestuur op ook budget beschikbaar te stellen zodat de voorstellen uit het 'Pluspakket' (zoals omschreven in de consultatieversies van Syntus en U-OV) kunnen worden gerealiseerd.

2. Fietsenstallingen, reisinformatie enabri's

Op veel stations en OV hubs is een tekort aan fietsenstallingen. Los dit knelpunt snel op door het uitbreiden van het aantal rekken. Met name station Amersfoort Schothorst heeft veel te weinig plekken. Deze hub verdient sowieso een upgrade. De uitstraling en voorzieningen passen niet bij het grote aantal reizigers dat dit station inmiddels gebruikt. Andere locaties waar fietsenstallingen nodig zijn: Utrecht Overvecht (Tuindorpszijde) en Mijdrecht Centrum. Ook zijn meerdere bushaltes in de provincie nog niet voorzien van digitale actuele reisinformatie en/of van eenabri om te schuilen bij regen. Wij vragen u deze basisvoorzieningen de komende vier jaar bij elke halte te realiseren.

3. Reistijd Amersfoort – Doorn halveren

Tussen Amersfoort en Doorn rijden de buslijnen 56 en 82. Deze zijn allebei lang onderweg. Lijn 82 rijdt 1x per uur via Leusden, Woudenberg en Maarsbergen (reistijd: drie kwartier). Lijn 56 rijdt 2x per uur via Soesterberg en Zeist (reistijd: meer dan een uur). De auto is vanaf Amersfoort in circa 20 minuten in Doorn. Introduceer daarom in ieder geval in de brede spits een buslijn van Amersfoort naar Doorn. Zo wordt ook de reistijd Wijk bij Duurstede – Amersfoort bijna een half uur korter.

4. Vraagafhankelijk vervoer westelijk deel provincie uitbreiden

In het weekend en na 21 uur 's avonds rijdt Syntus Flex niet in Wilnis en Mijdrecht. Nieuwer Ter Aa heeft op zondag geen buurtbus en op zaterdag slechts 4 ritten (lijn 526). Kockengen en Kanis hebben 's avonds en op zondag geen buurtbus (lijn 524). Breidt Syntus Flex uit naar deze dorpen en biedt dit ook in avonduren en het weekend zodat alle dorpen altijd bereikbaar zijn.

5. Verbeter en versnel de Brabantliner en HOV naar de Drechtsteden over de A27

Zorg dat de bussen op de hele A27 via een brede vluchtstrook altijd vlot langs de file kunnen rijden. Realiseer haltes direct langs de snelweg in plaats van onderaan de afrit. Zorg dat deze haltes goed toegankelijk zijn met hellingbanen of liften, goede voorzieningen hebben om te schuilen bij regen (glazen wachtruimtes afgesloten met een deur) en een veilige buffer hebben tussen de halterende bus en de rijbaan. Met name de knooppunten Vianen en Meerkerk kunnen op deze manier sterk worden verbeterd met veel kortere loopafstanden voor overstappers. Verbeter de samenwerking met Noord-Brabant. Nu stopt de Brabantliner Breda/Oosterhout – Utrecht (lijn 400, 401 en 402) niet in Meerkerk. Hierdoor is er geen goede verbinding tussen Altena (Sleeuwijk, provincie Noord-Brabant) en Alblasserwaard/Vijfheerenlanden (Meerkerk, provincie Utrecht). De reistijd met het OV is ruim 1 uur en een kwartier terwijl het met de auto slechts 1 kwartier is.

6. Tram door binnenstad Utrecht, maar behoud rechtstreekse bussen vanuit regio

In en rond de stad Utrecht zullen bussen niet meer overal aan de vraag naar vervoer kunnen voldoen. Een tramlijn van De Uithof via de binnenstadsas en Utrecht Centraal naar Papendorp, Leidsche Rijn en Vleuten is nodig. Door het verder autoluw maken van de binnenstad neemt de vraag naar OV vanuit de buitenwijken en de regio toe. Zorg dat de binnenstad (omgeving Neude) voor deze reizigers (o.a. met lijn 50/73/74/77 uit Bilthoven en Heuvelrug) rechtstreeks bereikbaar blijft. Een

overstap van regionale bussen op een (naar Zeist en mogelijk Amersfoort doorgetrokken) tramlijn is onwenselijk omdat een overstap reizigers kost.

7. **HOV A2/A9: Hoogfrequent Bus Rapid Transit tussen Utrecht en Amsterdam**

De frequent rijdende R-net bussen over de A9 tussen Haarlem, Schiphol, Amsterdam en Amstelveen zijn een groot succes. Door vervoerregio Amsterdam wordt nu gewerkt aan een forse uitbreiding van dit netwerk. In dit netwerk is echter nog geen link met Utrecht voorzien. Reizigers kunnen vanaf Amstelveen nu niet snel met een bus over de A2 richting Abcoude en Breukelen maar moeten omreizen via Amsterdam Bijlmer ArenA en daar de trein pakken. Reizigers uit Uithoorn kunnen nu alleen twee keer per uur met de bus naar Breukelen (lijn 130). Ook zij moeten vervolgens overstappen op de trein. De frequentie is te laag en het overstappen kost tijd en geld. Reizigers betalen door de overstap namelijk twee keer het opstaptarief. Er liggen grote kansen voor het ontwikkelen van een netwerk met nieuwe hoogfrequente verbindingen tussen Utrecht en Amsterdam over de A2 en A9. Hierdoor ontstaat voor veel reizigers die nu nog afhankelijk zijn van de auto een aantrekkelijk alternatief. Dit betekent op de A2 of daarlangs een eigen baan voor het OV waar hoogfrequent een bus rijdt met haltes direct langs de snelweg bij Abcoude, Loenersloot, Breukelen en Maarssebroek. Deze bussen waaiëren aan de noordkant uit naar Uithoorn, Amsterdam Zuidoost en Amstelveen en aan de zuidkant naar Utrecht Science Park, Papendorp/Nieuwegein en Leidsche Rijn/De Meern. Reistijden worden dan 20 tot 30 minuten korter.

8. **HOV A27: Zeewolde/Almere – Huizen – Utrecht Science Park**

In de spits brengt de nieuwe buslijn 200 je in 40 minuten vanuit Huizen via de A27 op Utrecht Sciencepark. Maar voor reizigers vanuit Zeewolde ontbreekt een snelle verbinding met Huizen en Eemnes. De reistijd Zeewolde – Science Park is hierdoor nu 1,5 uur. Door lijn 200 te laten rijden vanaf Zeewolde (ook buiten de spits) kan dat teruggebracht worden circa een uur. Ook de reistijd Zeewolde-Hilversum wordt zo een half uur korter. Reizigers tussen Utrecht Science Park en Almere kunnen ook gebruik maken van deze lijn met een overstap in Blaricum op lijn 326. In ieder geval in de spits is echter een rechtstreekse lijn vanuit Almere naar Sciencepark nodig. Een kwartierdienst in alle richtingen is zeker haalbaar. De genoemde buslijnen vallen onder de verantwoordelijkheid van de provincies Noord-Holland en Flevoland. Wij vragen u om in overleg met deze provincies zorg te dragen voor goed openbaar vervoer waarin de provinciegrens geen barrière meer is.

9. **HOV A1: Amersfoort Vathorst / Bunschoten – Mediapark / Sciencepark**

De reistijd met het OV van Amersfoort Vathorst of Bunschoten-Spakenburg naar Hilversum Mediapark of Utrecht Science Park is 50 tot 80 minuten en verloopt altijd via Amersfoort Centraal. De auto doet het in een half uur. Ontwikkel naar het succesvolle voorbeeld van Groningen en Haarlem een hoogwaardig netwerk van snelle bussen over de A1 die rechtstreeks naar Mediapark en Sciencepark rijden en altijd over de vluchtstrook de file kunnen passeren. Sluit ook de nieuwe wijk Amersfoort Bovenduist vanaf de oplevering van de eerste woning aan op dit netwerk en zorg voor een snelle stadsbusverbinding tussen Amersfoort Bovenduist en het centrum van Amersfoort.

10. **Nachtlijnen, avondbussen en weekendtram**

Door het personeelstekort zijn de nachtbussen rond Utrecht en Amersfoort geschrapt. Uitgaanspubliek en mensen met nachtdiensten hebben hierdoor geen ander alternatief dan de auto te pakken. Dit moet zo spoedig mogelijk worden opgelost. Zorg dat het nachtnet nog voor de zomer terugkeert. Zorg dat alle kernen in de provincie ook 's avonds en in het weekend per OV bereikbaar blijven. Biedt ook een avond- en weekenddienstregeling op de Uithoftram zodat reizigers ook in het weekend snel op hun bestemming zijn.

11. **Bussen rond Vathorst en Hoevelaken**

Door de concessiegrens met Gelderland ontbreken logische verbindingen voor reizigers. Bus 101 Nijkerk-Amersfoort eindigt hierdoor nu bij station Amersfoort Vathorst. Reizigers voor het centrum moeten daar overstappen op de trein of op stadsbus lijn 5 die een lange route volgt door Vathorst en Schothorst. Het is wenselijk dat lijn 101 vanuit Nijkerk via de bustunnel onder de A28 en Hooglanderveen rechtstreeks doorrijdt naar Amersfoort Centrum. Deze bustunnel is speciaal voor

lijnbusen aangelegd maar niet meer in gebruik. Ook zou om lijn 203 vanuit Amersfoort Schothorst via de Hanzetunnel kunnen worden verlengd naar Hoevelaken en Nijkerkerkerveen. Zo kunnen deze kernen een aansluiting krijgen op de spoorlijn richting Zwolle en reizigers uit Vathorst kunnen dan in Hoevelaken de trein richting Barneveld en Ede nemen.

Trein 1. Eén abonnement voor bus, tram én trein

Utrecht biedt als enige provincie een abonnement aan dat geldig is in zowel trein, tram als bus in een straal van circa 13 kilometer rond de stad Utrecht. Dit is het U-OV Regio Gemak abonnement. Een dergelijk abonnement is er echter niet rond Amersfoort, Veenendaal, Gouda of Ronde Venen. Hierdoor moeten reizigers meerdere abonnementen aanschaffen bij verschillende vervoerders en zijn duurder uit. Dwingen de vervoerders rond alle steden gezamenlijke abonnementen aan te bieden, over concessiegrenzen heen en maak daarbij met het Rijk afspraken dat NS hier ook aan meewerkt zoals al gebeurt rond de stad Utrecht.

2. Nachttrein

Introduceer een nachttrein in het weekend op alle stations in de provincie. Lobby bij het Rijk voor opname in vervoerconcessie hoofdtrainnet die dit najaar wordt vastgesteld.

3. Herstel Sprinterdiensten rond Utrecht

Door personeelstekort is de frequentie van de Sprinter Utrecht Centraal – Baarn 's avonds en in het weekend verlaagd naar 1x per uur. Hierdoor hebben reizigers niet alleen te weinig reismogelijkheden maar kan de bus ook onmogelijk in beide richtingen aansluiten op de uurdienst van de trein. Reizigers zijn hierdoor fors langer onderweg.

Door het personeelstekort rijden er buiten de spits ook minder Sprinters tussen Utrecht en Driebergen en tussen Utrecht en Breukelen. Hierdoor moeten reizigers tussen Maarssen en Amsterdam in Breukelen overstappen en hebben 10 minuten extra reistijd. Lobby bij NS om de treindienst zo spoedig mogelijk te herstellen en alle Sprinters rond Utrecht weer te laten rijden. Een oplossing is rijden met minder conducteurs op deze treinen.

4. Elk kwartier naar Harderwijk en Zwolle

De Intercity's Zwolle – Utrecht en Sprinters Harderwijk – Utrecht rijden slechts twee keer per uur. Een kwartierdienst van zowel de Intercity's als de Sprinters kan veel reizigers verleiden te kiezen voor de trein. Hiervoor is wel aanleg van een keerspoor nodig bij Harderwijk. Daarnaast zijn tussen Harderwijk en Utrecht bij een paar stations inhaalsporen nodig. Zo kunnen de 3^e en 4^e Intercity de Sprinters passeren en kunnen de 3^e en 4^e Sprinter goed gespreid rijden over het uur en ook doorrijden naar Utrecht in plaats van eindigen in Amersfoort. Zo kan Den Dolder 4x per uur en snelle verbinding krijgen met Amersfoort. Lobby samen met Gelderland voor de uitbreiding van de infrastructuur en voor opname van de kwartierdiensten in de nieuwe hoofdtrainnetconcessie.

5. Los spoorknelpunten in 't Gooi definitief op

De Intercity Amersfoort Centraal – Amsterdam Centraal dreigt rond 2029 te verdwijnen. Alle Intercity's gaan dan naar Schiphol Airport. Reizigers naar Amsterdam Centraal en verder zijn dan veel langer onderweg. Het is juist wenselijk de frequentie van de Intercity Amsterdam Centraal-Amersfoort en van de Sprinter Almere Centrum – Hilversum – Utrecht Centraal te verhogen naar een kwartierdienst en dat er een einde komt aan de lange wachttijden van Sprinters op Weesp. Lobby daarom samen met de provincie Noord-Holland en Flevoland voor investeringen in de spoorcapaciteit in 't Gooi en aan de oostkant van Amsterdam. Concreet: een ongelijkvloerse kruising bij station Hilversum, inhaalsporen bij Hilversum Mediapark en Bussum Zuid en spoorverdubbeling tussen Amsterdam Centraal en Weesp en tussen Duivendrecht en Weesp.

6. Amersfoort Centraal – Ede-Wageningen en Woerden – Leiden Centraal elk kwartier

Op de Valleilijn rijden de treinen tussen Amersfoort en Barneveld Zuid elk kwartier, maar vanaf daar tot Ede-Wageningen slechts elk half uur. Steun de lobby van de provincie Gelderland voor

spoorverdubbeling tussen Barneveld en Lunteren en een extra perron op station Ede Centrum om een kwartierdienst op deze drukke corridor mogelijk te maken. Zo krijgt Amersfoort ook een betere verbinding met Arnhem.

Tussen Woerden en Leiden rijdt slechts 2 keer per uur een trein (in de spits 4x per uur). Vanwege de zwakke ondergrond is dit een Sprinter en geen Intercity. Deze trein zou de hele dag elk kwartier moeten gaan rijden. Lobby deze zomer bij het Rijk om dit op te nemen in de nieuwe hoofdrailnetconcessie. Investeer tenslotte samen met Zuid-Holland in verdubbeling van de enkelsporige delen van het traject en in versterking van de ondergrond zodat de verbinding betrouwbaarder en sneller wordt.

7. **Spoorlijn Utrecht Centraal – Gorinchem – Breda realiseren**

Met de verbetering van het busvervoer langs de A27 kan het OV voor veel reizigers aantrekkelijker worden. Voor de langere termijn is echter een spoorlijn wenselijk tussen Utrecht en Breda. Zo worden reistijden korter en ontstaat een omleidingsroute richting het zuiden bij verstoringen op de spoorlijn Utrecht-Den Bosch. Deze spoorlijn zou ook kunnen worden verlengd naar Utrecht Science Park, Huizen en Almere.

Utrecht-West

Provinciehuis Utrecht
Archimedeslaan 6

T (030) 2583871

Gebiedscommissie Utrecht–West

www.utrecht-west.com

Postadres:

Postbus 194, 3500 AD Utrecht

Provincie Utrecht
Statengriffie ter attentie van de formateur
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Via mailadres: statengriffie@provincie-utrecht.nl

datum: 26 april 2023

onderwerp: Aandacht voor sterke gebiedsprocessen

referentie:

e-mailadres: info@utrecht-west.com

Geachte formateur voor Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht,

U staat voor de bijzondere opdracht om met partijen in een veranderd landschap tot een akkoord te komen. Om te komen tot een coalitie met visie, die vooruitkijkt en de moed heeft om de maatregelen te nemen die nodig zijn. Als Gebiedscommissie Utrecht–West geven wij u graag vanuit onze praktijk een aantal zaken mee.

De Gebiedscommissie Utrecht–West is een adviescommissie van de provincie Utrecht. De Gebiedscommissie is samengesteld uit bestuurders van gemeenten, waterschappen, Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO), agrarische collectieven, Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU), Landschap Erfgoed Utrecht, Vechtplassencommissie en terrein behorende organisaties (TBO). De Gebiedscommissie Utrecht–West wordt ondersteund vanuit de Stichting Gebiedsontwikkeling UtrechtWest.

Utrecht–West voert gebiedsoriëntaties uit en begeleidt integrale gebiedsverkenningen. We verkennen met het gebied en de streekhouders welke mogelijkheden er zijn om de bottom–up wensen en de topdown doelen bij elkaar te brengen. Vanuit onze langjarige ervaring in gebiedsprocessen zien wij in de praktijk (en hebben wij in de praktijk gebracht) dat het mogelijk is om landbouw en natuur in het gebied samen te brengen. In de bijlage treft u een nadere toelichting.

Graag vragen wij uw bijzondere aandacht voor factoren die van belang zijn om met gebiedsprocessen toe te werken naar een vitaal en toekomstbestendig landelijk gebied. We willen

benadrukken dat het niet alleen de inhoudelijke thema's betreft, maar dat ook de procesbenadering van groot belang is.

Werk bottom-up aan de manier waarop de opgaven worden ingevuld

Door in een gebiedsproces bottom-up te werken kunnen de wensen vanuit het gebied samen worden gebracht met de top-down doelen. Bottom-up werken betekent integraal met het gebied verkennen wat de mogelijkheden zijn, plannen vanuit het gebied laten komen, in nauwe afstemming met de gebiedspartners. Daarbij dient op het juiste niveau bestuurlijke beslisbevoegdheid geborgd te zijn. Heldere kaders zijn voor het integrale bottom-up werken van groot belang. De kaders zouden moeten aangeven wat de opgaven zijn. Door bottom-up te werken aan de invulling ontstaat een uitvoerbaar plan dat wordt gedragen door het gebied.

Effectief instrumentarium en grondbank nodig voor uitvoering

Een effectief instrumentarium, specifiek een grondstrategie en een grondbank zijn van groot belang voor de uitvoering van de gebiedsprocessen. Deze zijn onzes inziens voorwaardelijk voor het kunnen halen van de doelen. Daarbij moet goed worden getoetst of het instrumentarium bijdraagt aan het goed functioneren van de gebiedsprocessen.

Ook is het voor een financieel duurzame oplossing van belang om voldoende beheergelden voor de realisering van natuurdoelen beschikbaar te hebben. Dit zou in de gebiedsprocessen kansen bieden voor een constructieve en duurzame samenwerking tussen terrein beherende organisaties en agrariërs.

Borg onafhankelijkheid

Een belangrijk middel voor gebiedsprocessen is onafhankelijkheid. Vanuit een onafhankelijke positie kunnen alle partijen op basis van gelijkwaardigheid worden gehoord en kunnen in gezamenlijkheid besluiten worden genomen om bottom-up en top-down bij elkaar te brengen. Dit draagt bij aan het vertrouwen in de gebiedssamenwerking. Ons nadrukkelijke verzoek is dan ook om de geborgde onafhankelijkheid niet alleen bestuurlijk, maar ook in de uitvoering te organiseren.

Vanuit de Gebiedscommissie is er behoefte aan gezamenlijkheid bij het handelen in de gebieden. Dit vraagt om vertrouwen van de provincie in de samenwerking met het gebied.

Mochten er vragen zijn naar aanleiding van deze brief, dan zijn wij graag bereid in een gesprek nadere toelichting geven.

Wij wensen u succes bij de formatie, namens de Gebiedscommissie Utrecht-West,

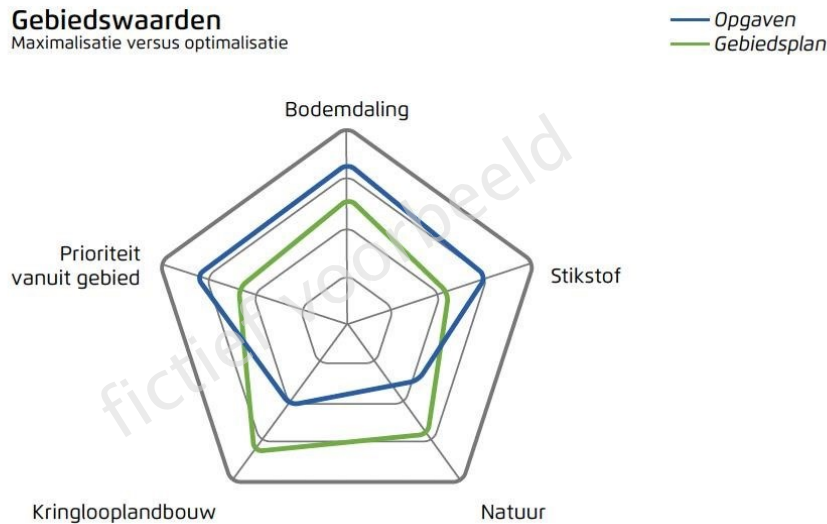
Wim Perlot

Voorzitter Gebiedscommissie Utrecht-West

Bijlage 1

Waardenweb

Utrecht–West voert gebiedsoriëntaties uit en begeleidt integrale gebiedsverkenningen. We verkennen met het gebied welke mogelijkheden er zijn om de bottom–up wensen en de top–down doelen bij elkaar te brengen. Deze brengen wij bij elkaar in een waardenweb:

Van sectorale maximalisatie naar gebiedsoptimum

Utrecht–West kijkt integraal naar alle opgaven, wensen en doelen binnen een gebied. Ieder gebied heeft zijn eigen specifieke maatschappelijke opgaven, en benoemt een eigen prioriteit, bijvoorbeeld de bereikbaarheid.

Hiermee wordt zichtbaar waar de mogelijkheden en de moeilijkheden zitten in een gebied, kortom wat de gebiedswaarde is. Het is niet altijd mogelijk om op alle assen te maximaliseren. Resultaat op de ene as staat soms resultaat op een andere as in de weg. De centrale vraag is hoe de gebiedswaarde geoptimaliseerd kan worden.

Een gedeeld beeld helpt om tot een opwaartse dynamiek te komen.

Door de samenhang te bekijken, bepaalt Utrecht–West met de polders hoe én de vitaliteit van het gebied wordt versterkt én hoe er tegemoet kan worden gekomen aan de maatschappelijke doelstellingen. Door de verschillende perspectieven op gebiedswaarde op tafel te leggen, kan worden gezocht naar een optimalisatie. De gebiedswaarde is als het ware de optelsom van de veranderingen die worden aangebracht. Dit komt samen in een gebiedsaanbod.

In het proces om te komen tot een gebiedsaanbod zijn alle belanghebbenden en provincie Utrecht betrokken. Bestuurlijke begeleiding loopt via bestuurlijke begeleidingsgroepen waarbij naast gebiedspartijen ook een vertegenwoordiger namens bewoners/ondernemers deelneemt. Op deze wijze is een gebiedsaanbod een afgewogen en gedragen aanbod waarnaar vanuit de diverse invalshoeken is gekeken en gebouwd.

Aan de formateur van de collegeonderhandelingen en aan de fractievoorzitters van de bij de coalitievorming betrokken partijen van de provincie Utrecht.

Aan de fractievoorzitters van de overige partijen en de bij de coalitievorming betrokken ambtenaren.

Per e-mail verstuurd aan de griffier via

Betreft: Coalitieakkoord 2023, luchtvaart en Lelystad Airport

Dalfsen, 14 mei 2023

Geachte mevrouw Geveke en meneer Wagemans,

Na de verkiezingen is de provincie Utrecht in de fase van coalitievorming aangekomen. In het coalitieakkoord gaat u de ambities vastleggen voor de komende bestuursperiode. Wij schrijven u omdat we ons grote zorgen maken om de ontwikkelingen op landelijk niveau in het luchtruim met potentieel grote impact op de provincie. Het is dan ook om die reden dat we u een dringend verzoek doen om in het coalitieakkoord de volgende punten op te nemen.

1. De provincie Utrecht ziet het als haar plicht en prioriteit om de leefomgeving van de burgers, de natuur en de bio-diversiteit in onze provincie te beschermen en continue te werken aan een verbetering hiervan.
2. De provincie Utrecht maakt zich grote zorgen om de schadelijke gevolgen van de voorgenomen laagvliegroutes over onze provincie. Daarom is de provincie voorstander van het niet openen van Lelystad Airport voor groot handelsverkeer.
3. De provincie Utrecht maakt zich grote zorgen over de voorgenomen herindeling van het luchtruim en de schadelijke gevolgen daarvan voor onze provincie. Bovendien is de inhoud van deze herindeling én het besluitvormingsproces onduidelijk en niet transparant. De provincie eist van de landelijke overheid helderheid over de concrete gevolgen voor onze provincie. En de provincie eist een transparant en democratisch besluitvormingsproces, waarin we als provincie in alle fasen van het proces worden betrokken en onderdeel uitmaken van de besluitvorming. De provincie zal zich actief inzetten om dat voor elkaar te krijgen.

Gezien het belang van bovenstaande voor onze provincie en gezien onze jarenlange ervaring en brede kennis op deze dossiers, biedt SATL aan u bij te praten over de inhoud en processen rondom de luchtruimherziening en de laagvliegroutes, bijvoorbeeld middels een bondige en feitelijke informatiesessie.

Deze provincie is een prachtige plek om te ontmoeten, wonen, werken, recreëren en ondernemen, daar leveren we graag onze bijdrage aan.

We zien uw reactie met belangstelling tegemoet. Met

hoogachting en vriendelijke groet, namens SATL

(Samenwerkende Actiegroepen Tegen Laagvliegen)

dr. ir. Leon Adegeest (voorzitter)

www.satl-lelystad.nl

Wereld Natuur Fonds

Postbus 7
3700 AA Zeist

Kvk nr: 41177588 0800-1962 (gratis) info@wwf.nl wwf.nl

Provincie Utrecht

T.a.v. informateur Van der Stoel

In afschrift aan: Commissaris van de Koning Hans Oosters
Griffier Karin Peters

Ons kenmerk: 2305-01

Onderwerp: Natuur als bondgenoot

Zeist, 23 mei 2023

Geachte informateur Van der Stoel,

U hebt de eervolle taak gekregen een sterk College van Gedeputeerde Staten te formeren en bij te dragen aan een goede toekomst voor uw provincie met het coalitieakkoord. 22 mei 2023 was de Dag van de Biodiversiteit. Wij hebben daarom juist die dag extra aandacht gevraagd voor de noodzaak van natuurherstel in uw provincie.

Afgelopen maart is het Living Planet Report Nederland – Kiezen voor natuurherstel gepubliceerd¹. De belangrijkste boodschap: het gaat niet goed met de Nederlandse natuur. Maar uit dit onderzoek blijkt ook meteen een hoopvolle boodschap: natuurherstel werkt en kan ons helpen bij het oplossen van de diverse crises waar we nu mee worstelen: klimaat, stikstof en biodiversiteit. Onze boodschap: natuur kan daarin uw bondgenoot zijn.

We weten dat het kan én werkt. Natuur laat zich uitstekend combineren met maatschappelijke functies als landbouw, kustbescherming, drinkwaterzuivering en recreatie. Natuurherstel biedt meer mogelijkheden voor zulke combinaties. De overstromingsvlaktes in de uiterwaarden in de Buiten Ooij bijvoorbeeld kunnen overtollig rivierwater opnemen, en bossen op de hellingen en plateaus vergroten de sponswerking in het Geuldal. Vernetting van het veenweidegebied zal bodemdaling tegengaan, de uitstoot van broeikasgassen verminderen, een waterbuffer creëren voor periodes van droogte en recreanten trekken. Bovendien kunnen er natte gewassen zoals lisdodde, veenmos, cranberries en wilde

---

¹ Het [Living Planet Report](#) beschrijft hoe de staat van natuur in Nederland zich sinds 1990 ontwikkelt. Deze vierde editie staat in het teken van natuurherstel. Het rapport is gepubliceerd door het Wereld Natuur Fonds, Naturalis Biodiversity Center, Stichting ANEMOON, EIS Kenniscentrum Insecten, FLORON, Nederlandse Mycologische Vereniging, RAVON, Sovon Vogelonderzoek Nederland, De Vlinderstichting en Zoogdierverseniging. Voor de publicatie wordt gebruik gemaakt van trendgegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Wereld Natuur Fonds

Postbus 7
3700 AA Zeist

Kvk nr: 41177588 0800-1962 (gratis) info@wwf.nl wwf.nl

rijst worden geteeld (paludicultuur). In natuurlijke uiterwaarden en overstromingsvlaktes is extensieve veehouderij mogelijk.

Denk aan De Onlanden, waar het gebied zorgdraagt voor wateropvang voor de stad Groningen in tijden van overlast, natuur een thuis biedt, recreatie en landbouw mogelijk maakt. In de Ooijpolder, waar met natuurpositieve landbouw het bewijs wordt geleverd dat natuur en landbouw goed hand in hand kunnen gaan.

En zo zijn er talloze voorbeelden. Na jarenlange discussies is 2023 het jaar van actie. In het kader van NPLG, het Klimaatakkoord, de Omgevingsvisie en de kabinetsvisie 'Bodem en Water sturend', staat Nederland aan de vooravond van grotere veranderingen. Grote veranderingen, waar uw provincie een belangrijke verantwoordelijkheid heeft. De oplossing voor het stoppen van de achteruitgang van natuur, ligt in de provincie.

In Nederland holt natuur in de meeste leefgebieden nog achteruit. De urgentie is groot om op korte termijn stappen te zetten naar meer, betere en verbonden natuur, natuur met andere ruimtelijke functies te combineren, onomkeerbare kantelpunten te voorkomen en een grote omslag te maken naar een natuurpositieve landbouw. Er is geen tijd meer voor pappen en nathouden, pleisters plakken en dweilen met de kraan open – een aanpak die de afgelopen decennia zo kenmerkend is geweest voor het Nederlandse natuur- en milieubeleid.

Iedere eerdere editie van het Living Planet Report kende een boodschap van waarschuwingen: de tijd om het verlies om te buigen in herstel raakt op. Handel nu. Het is tijd, hoogste tijd, om te laten zien dat dat het kan en dat we het willen. Laten we er samen voor zorgen dat we natuur meer ruimte geven, dan zorgt de natuur voor ons. We moeten nu aan de slag.

Met vriendelijke groet,

Titia Zonneveld
Voorzitter
SoortenNL

Kirsten Haanraads
Hoofd Programma Nederland
Wereld Natuur Fonds

Aan de nieuwe leden Provinciale Staten,
Per mail, via de statengriffiers van de 12 provincies.

Datum: 28 april 2023

Geacht nieuw lid van de Provinciale Staten,

Allereerst van harte gefeliciteerd met uw benoeming als volksvertegenwoordiger bij de Provinciale Staten. U stelt in de toekomst mede het beleid van de provincie vast en controleert de uitvoering daarvan door het dagelijks bestuur, het college van Gedeputeerde Staten.

Wie zijn wij?

AWN, Nederlandse Archeologievereniging (AWN) verenigt belangstellenden in de archeologie, beroepsmatige archeologen en amateur archeologiebeoefenaars. **Onze leden zetten zich vrijwillig** in voor het archeologisch erfgoed. De AWN is met ruim 2100 leden een van de grotere landelijke, particuliere erfgoedorganisaties en de grootste wat ondergronds erfgoed betreft. AWN'ers dragen bij aan de verrijking van onze archeologische kennis en versterking van het maatschappelijk draagvlak hiervoor. Dit doen wij door het uitvoeren

1. archeologie**beoefening** en bijdragen aan de kennis hiervan;
2. **uitdragen van kennis** en het bevorderen van **publieke betrokkenheid**;
3. **belangenbehartiging** voor de identificatie en het behoud van het archeologisch ondergronds erfgoed binnen het brede erfgoedveld.

De AWN, Nederlandse Archeologievereniging is op gebied van **beleidsvorming** m.n. betrokken bij:

- de evaluatie van de Erfgoedwet, gericht op de archeologie, in relatie met het brede erfgoedveld.
- de invoering van de Omgevingswet, door het geven van hulp, ondersteuning, advies en deskundigheidsbevordering van erfgoedvrijwilligers en geïnteresseerden in erfgoed.
- de Nederlandse uitvoeringsagenda van het Verdrag van Faro van de Raad van Europa, dat tot doel heeft erfgoed in de samenleving een plaats te geven. De AWN heeft zich hierin actief geroerd en expliciet zorggedragen voor een juiste verwoording van de door zeer vele erfgoedorganisaties ondertekende intentieverklaring d.d. 21 december 2022 (Nederland heeft dit verdrag nog steeds niet geratificeerd!).

Burgerparticipatie in beleid en uitvoering

Door de invoering van de Omgevingswet, de evaluatie van de Erfgoedwet en de opmaat naar ratificatie van het Verdrag van Faro staan burgerparticipatie en (erfgoed)vrijwilligers landelijk volop in de belangstelling. Meedoen, mee bepalen en mee verantwoordelijkheid dragen is het adagium. AWN wil zich graag daarvoor breed maken. Dat is voor een goede wisselwerking en balans tussen overheden en burgers van groot belang. Het vergroten en uitdragen van erfgoed-besef versterkt de identiteit van regio's. Draagvlak voor behoud van erfgoed binnen de lokale gemeenschap neemt hierdoor toe, evenals bereidheid voor de burger om zich hiervoor in te zetten.

AWN is zich bewust van het grote belang van de "ogen en oren" functie die AWN-vrijwilligers sinds jaar en dag met veel succes landelijk vervult, en daarvoor breed waardering ontvangen, van zowel overheden als de archeologische beroepsgroep. Zonder dat zou veel verloren gaan.

AWN maakt zich grote zorgen over de gemeentelijke verantwoordelijkheid om in hun gebied archeologisch erfgoed te beschermen en te behoeden, om recht te kunnen doen aan daadwerkelijke burgerparticipatie. Op provinciaal niveau betreft dat:

1. De achtergrond, rol, inhoud en financiering van de zogenoemde Provinciale Steunpunten Archeologie en Monumenten-

Provincies hebben ter ondersteuning van de uitvoering van hun beleid en de uitvoering van genoemde wetgeving zogenaamde 'Steunpunten Monumenten en Archeologie' in het leven geroepen.

Onduidelijk is echter hoe dit per provincie werkt: er zijn verschillen in organisatievorm (soms in de vorm van een Erfgoedhuis), waaraan/aan welke achterliggende organisaties deze is gelinkt, wat is de rol en aansturing van de provincie als overheid tussen Rijk en gemeenten, wat zijn de beleidsdoelen (toezicht, kennisinstituut en/of adviserend), werkplan, de financiële onderbouwing (subsidies, eigen inkomsten etc.) en hoe loopt tenslotte de inhoudelijke en financiële verantwoording.

De controlerende rol van de provincies op de steunpunten onduidelijk en moeilijk te verifiëren. Het is daardoor ook niet duidelijk waar steunpunten zich buiten hun mandaat begeven.

Wat verwachten wij van de provincie?

Van iedere provincie verwachten wij een heldere en duidelijke beleidsopdracht aan het steunpunt/erfgoedhuis: Hieraan gekoppeld een transparante verantwoording: inhoudelijk en financieel.

Wij zien het niet als taak van Steunpunten/Erfgoedhuizen de participatie door erfgoedvrijwilligers/burgers c.q. de regie, uit handen te nemen.

Wel van belang vinden wij om per provincie af te spreken waarop we kunnen samenwerken en afstemmen waar ieder van ons een eigen rol heeft. Waarbij desgevraagd sprake kan zijn van faciliteren of ondersteuning om daarmee de burgerparticipatie daadwerkelijk een plaats te geven binnen het erfgoedbeleid en dat de eventuele onafhankelijke ondersteuning hiervoor vanuit provincies gefaciliteerd wordt (ook financieel), waarbij ook de gemeenten hun aandeel leveren. Ironisch genoeg krijgen erfgoedhuizen en commerciële partijen daarentegen een steeds groter budget waarmee zij taken/regie van vrijwilligers juist lijken over te nemen-

2. Het Interbestuurlijk Toezicht (IBT) HANDHAVING op gemeenten

Om op gemeentelijk niveau uitvoering te kunnen geven aan het archeologisch erfgoedbeleid is het van groot belang dat er binnen de gemeenten op ambtelijk niveau voldoende archeologische erfgoeddeskundigheid in huis is. Dat is ook wat de staatssecretaris aangeeft in de beleidsreactie, onderdeel archeologie in de Erfgoedwet (november 2022) op het advies van de Raad voor Cultuur in haar rapport "Archeologie bij de tijd" van februari 2022.

130 echter niet op orde. Ook in uw provincie zijn er gemeenten waarbij dat het geval is. Er is dus duidelijk behoefte aan handhaving en - zo nodig - sturing. Dat moet toch bij gemeenten liggen. De provincie is immers de toezichthouder.

Wat vragen wij

In het kader van IBT daadwerkelijk toe te zien of gemeenten de wettelijke en regelgevende taken op erfgoedgebied goed uitvoeren.

Met vriendelijke groet,

Namens het bestuur van AWN, Nederlandse Archeologievereniging,

Hetty M. Laverman-Berbée

Landelijk vicevoorzitter

www.awn-archeologie.nl

Blauwe Brief

23 Maart 2023

Aan de (In)Formateur en Statenfracties,

De kiezer heeft gesproken en het is nu aan u een coalitie te vormen en afspraken te maken. Het water, het 'blauw', mag daar zeker niet in ontbreken. Met deze blauwe brief vragen wij namens het Watersportverbond uw aandacht voor de watersport en recreatie. Daar waar mogelijk sluiten we aan op de beleidskeuze van het Rijk om Bodem en Water leidend te maken bij Ruimtelijke Ordening. De uitdagingen zijn groot: stikstof, bouwen, klimaat. De watersport- en recreatiesector kan en wil een belangrijk bijdrage leveren aan het creëren van oplossingen.

Immers, we maken allemaal intensief gebruik van het water: om op te verblijven, te sporten, te recreëren, ons te verkoelen en niet te vergeten: we hebben het nodig als drinkwater. Daarbij is het belangrijk dat we ons realiseren, dat de watersport laagdrempelig bijdraagt aan de leefbaarheid, economie, gezondheid, recreatie, sport en toerisme in uw Provincie.

Hoe belangrijk het water is, blijkt ook uit de toename van watersportactiviteiten, recreatief watergebruik, vrijetijd en vakantiebesteding in eigen land tijdens de corona epidemie. De waardering voor de watersport is gegroeid en dit is naar verwachting blijvend.

We vragen daarom uw aandacht bij de formatie voor het volgende:

- Streef naar een op elkaar aangesloten bevaarbaar vaarnetwerk, bij gebiedsontwikkeling naar de aanleg van (water-)infrastructuur en neem bij de keuzes voor natuurontwikkeling de belangen van de recreatieve watergebruiker mee.
- Behoud de aantrekkelijkheid van het Oostelijke Vechtplassengebied (OVP) – in overleg met de Provincie Noord-Holland – met toegankelijke vaarwegen voor zowel de recreatieve, als de (zeil)wedstrijdsport. Dat vraagt om gestructureerd onderhoud en het bevaarbaar, veilig en toegankelijk houden van de plassen en vaarwegen met hun bruggen en sluizen, met oog voor uitbreiding van het vaargebied. Daar hoort aandacht voor het onderhoud van de provinciale bruggen en sluizen en de bedieningstijden bij.
- Denk mee met het oplossen van de waterplanten problematiek, die zich ook in onze regio voor zal gaan doen. Er wordt hard gewerkt aan een beheersplan voor het Oostelijk Vechtplassengebied om de elders al fors gerezen moeilijkheden bij ons op een verantwoorde manier het hoofd te kunnen bieden. Daarbij houden we rekening met de waterkwaliteit, met de Kader Richtlijn Water, maar ook met behoud van de vaarmogelijkheden in dit vanouds bekende watersport/zeilwedstrijdgebied.
- Periodiek baggeren is lang veronachtzaamd. Het baggeren en verwerken van de bagger in of buiten het gebied en de aanpak van het zwevend slib, waar met name jachthavens en particulieren aan de randen van de Loosdrechtse plassen hinder van ondervinden, verdienen een structureel plan.
- Aandacht moet er zijn voor het belang van goed waterbeheer, zeker na de actuele problemen met dan weer watertekorten, dan weer wateroverlast. Daarbij moeten we ons realiseren, dat grondwaterpijlbeheer ook consequenties zal hebben voor het vaarwaterpijl: denk aan doorvaarthoogten van bruggen, e.d.
- De energietransitie: we hebben het er veel over. Aanpassing op termijn van de gemotoriseerde recreatievloot zal zeker gaan gebeuren. Dat vereist wel een plan om deze overgang te kunnen

maken. Denk hierbij bijv. aan de bijbehorende infrastructuur en aan de kosten om de fossiel aangedreven motoren te vervangen door een nieuwe aandrijving. Hier liggen grote kansen voor zowel bodem als water. Tegelijkertijd lijkt een stimulans/steunmaatregel onontbeerlijk. Een kader voor vergunningsbeleid is hier wellicht ook nodig. Daarmee kan een vanuit beleidsoverwegingen passende vorm van watersport worden versterkt en andere, meer belastende vormen worden ontmoedigd.

- Schoonwaterbeleid, beleid m.b.t. toiletlozing, gaat ook de watersportsector aan. Goede voorlichting, aanpassing van de benodigde infrastructuur/meer sanitaire voorzieningen/afzuigpompen, e.d. zal aan de orde moeten komen.
- Veiligheid op het water vraagt ook aandacht, tegengaan van asociaal/te hard varen e.d. vraagt om handhaving, voorlichting en samenwerking. Dit is een groeiend probleem.
- Wat zou het mooi zijn: een gedeputeerde 'water' om water echt sturend en duurzaam onderdeel te kunnen laten zijn van onze ruimtelijke ordening en waterbeheer, met aandacht voor de watersport en recreatie.

Ongetwijfeld zullen er meer issues zijn, waarbij de benutting van expertise, van plaatselijke kennis, nautisch en ecologisch, waar veel watersporters/gebruikers over beschikken, onontbeerlijk zal zijn.

Tom Fick, Regiovertegenwoordiger van het Watersportverbond namens het Regioteam Vecht & Plassen

Algemene informatie over het Watersportverbond

Het Watersportverbond bestaat uit én maakt zich sterk voor meer dan 350 aangesloten watersportverenigingen en meer dan 80.000 leden met liefde voor de watersport. We ondersteunen onze verenigingen op tal van gebieden, maken kinderen enthousiast voor de watersport, leiden trainers en instructeurs op zodat de wedstrijdsporters kunnen deelnemen aan eigentijdse en goed georganiseerde wedstrijden. Ook maken we ons sterk voor het schoon, veilig en toegankelijk houden van onze Nederlandse vaarwegen en ondersteunen we onze topsporters in het behalen van medailles. Met onze partners draaien we 'The Future Is Water', 'Varen Doe Je Samen' en 'Clean up on Tour', gericht op schoon water, de veiligheid van alle watergebruikers en tegen zwerfvuil rond en op ons water.

'Optimist On Tour' is ons rondreizend watersportevenement waar kinderen kunnen kennismaken met de watersport. Onder begeleiding van gecertificeerde en enthousiaste instructeurs varen jaarlijks circa 20.000 kinderen hun eerste mijlen in een zeilbootje, kano, supboard of windsurf. Daarnaast leren kinderen dankzij het lespakket 'Wereld van Water' en het 'Waterlaboratorium' op een speelse manier over water. Zo komen kinderen op een makkelijke, leuke en laagdrempelige manier in aanraking met de watersport!

Het Koninklijk Nederlands Watersportverbond werkt samen met lokale partijen en partners als HISWA-RECRON, KNRM, de Nederlandse Kitesurfvereniging, de Koninklijke Nederlandse Roeibond, Toeristische Kanobond Nederland en lokale ondernemers. Samen wordt ingezet om bestaande watersportlocaties op niveau te houden en nieuwe watersportlocaties te ontdekken en te ontwikkelen. Daarom is overleg zo belangrijk.

Bouwstenen voor provinciale politici ten behoeve van toekomstbestendige landbouw

Op 22 februari 2023 organiseerde de Transitiecoalitie Voedsel (TcV) een bijeenkomst met haar leden en relaties en een ruime vertegenwoordiging van provinciale politieke partijen over de transitie in de landbouw. De bijeenkomst is gestart met interviews met boeren met ervaringen met gebiedsprocessen en boeren die hebben nagedacht over hoe boeren het beste begeleid kunnen worden. Vervolgens is uitgebreid met elkaar gediscussieerd over het thema “Boer en provincie samen aan het roer. Of toch niet?” Het resultaat van deze discussies heeft TcV samengevat in de volgende aanbevelingen in de vorm van bouwstenen voor de provinciale politiek:

1. Noodzaak van een heldere inhoudelijke visie

Een heldere inhoudelijke visie op de toekomst van de landbouw en het landelijk gebied is noodzakelijk om de transitie naar een toekomstbestendige landbouw met succes te laten verlopen. Hierbij gaat het niet om een stip op de horizon, maar om de horizon zelf, een visie waarin veel bedrijfsmodellen passen. Vooral het rijk is hier aan zet.

2. Bodem en water zijn leidend

Begin in de regio door in ieder geval het uitgangspunt: “bodem en water leidend” te omarmen. De keuze voor dit uitgangspunt betekent dat gebiedsprocessen nodig zijn om tot breed gedragen keuzes te komen.

Bouw voort op aanwezige

3. structuren

- ▶ Vaak is er al een lange historie van samenwerking in gebieden; erken en benut die.
- ▶ Ondersteun aanwezige energie en creativiteit onder boeren en andere gebiedspartijen en geef partijen van onderop ruimte en mandaat om plannen te maken om gebiedsdoelen te bereiken.
- ▶ Besef als provincie dat het vertrouwen van boeren in de overheid zeer laag is. Zorg daarom vooral dat door boeren vertrouwde netwerken, organisaties en adviseurs de boeren kunnen ondersteunen. De overheid moet dit soort partijen faciliteren en ondersteunen en zeer terughoudend zijn dit werk zelf te doen.

4. Pak het integraal en samen aan

- ▶ Focus niet op strijd met boeren, maar vooral op het aanbod van boeren die stappen willen zetten. En trek samen op: probleem- en oplossingsgericht.
- ▶ Het gaat om een mindset om samen tot oplossingen te komen. Voor boeren is het belangrijk dat de provincie met ‘1 mond’ spreekt. Provinciale ambtenaren van verschillende afdelingen zouden elkaar niet tegen mogen spreken om verwarring in het veld te voorkomen.

Essentie Boerenperspectief initiatief

Onafhankelijke en langjarige begeleiding van boeren bij de ingrijpende beslissingen die zij over de toekomst van hun bedrijf en bedrijfsmodel moeten nemen. Dat zijn eerst en vooral sociaal psychologische processen en vervolgens meer bedrijfsmatige vraagstukken. Het gaat erom dat de mens centraal staat en dat de boer zich gesteund weet door personen/partijen die deskundig en onafhankelijk naast hem kunnen staan. Voor meer informatie: m.vreriks@vkon.nl of arja@transitiecoalitievoedsel.nl

- ▶ Ondersteun TBO's en boeren om beter met elkaar samen te kunnen werken. Ze hebben verschillende belangen en een derde partij als de provincie kan helpen samen oplossingen te vinden.
- ▶ Accepteer dat er ook wel eens wat mis zal gaan.

5. Steun het ‘Boerenperspectief-initiatief’ om geen enkele boer alleen te laten staan door:

-
- ▶ Onafhankelijke en langjarige procesbegeleiding per boer mogelijk te maken.
  - ▶ De inrichting van regionale knooppunten mogelijk te maken om de boer te steunen zichzelf indringende vragen te stellen en daarvoor ook het erf af te komen voor inspiratie van andere boeren en experts.
  - ▶ Te zorgen voor het collectief ontwikkelen van competenties die nodig zijn bij de nieuwe manieren van boeren die worden gevraagd.

6. Boer zelf aan het roer

Zorg in ieder geval voor meerjarige en veilige (= onafhankelijke) steun, waarbij de boer “zelf aan het roer” staat.

Aandacht voor de mens achter de

7. boer

Neem minimaal in de nog te maken provinciale coalitieakkoorden het volgende punt op: “aandacht voor de mens achter de boer”.

22 maart 2022

Aan: De formateur, informateur en formerende partijen van een nieuwe coalitie,

Op weg naar een Geopark Heuvelrug Gooi Vecht in Utrecht en NoordHolland.

Allereerst de hartelijke felicitaties aan de winnaars van de Provinciale Statenverkiezingen 2023!
We nodigen u uit mee te doen!

Het Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht omvat de hele Heuvelrug en de lager gelegen waterrijke gebieden aan weerszijden (Vechtstreek, Kromme Rijnstreek, Eemland en de voormalige Zuiderzeekust). Dit Geopark is Nederland in het klein: land van stuwwallen, polders en laagland, rivieren en zeekust, van dijken en molens, van kaarsrechte smalle sloten en brede trage rivieren, van verdedigingslinies, landgoederen, dorpen en steden, van polderen en burgercultuur.

Wij vinden het belangrijk om samen te zorgen voor een duurzame toekomst van dit gebied en de unieke aardkundige, ecologische en cultuurhistorische kenmerken blijvend onder de aandacht te brengen. Het Geopark heeft al meer dan 70 partners (zie ook www.geoparkhgv.nl). Een stevig netwerk van burgers, boeren, landgoedeigenaren en natuurbeheerders, maatschappelijke organisaties, waterschappen en gemeenten.

U krijgt de komende collegeperiode te maken met grote uitdagingen op het gebied van woningbouw, energie, landbouw, natuur en water. Als de bewoners van uw provincie zich bewust zijn van de bijzondere waarden van hun leefomgeving, zullen zij de bestaande uitdagingen beter begrijpen en waar mogelijk meewerken aan een duurzamere toekomst. Het Geopark draagt hieraan bij door bewoners inzicht te geven in het ontstaan van het landschap en de processen die de huidige leefomgeving hebben gevormd.

Wij nodigen u van harte uit ons burgerinitiatief te steunen. Maak als u deelneemt aan de coalitieonderhandelingen, het Geopark deel van uw inzet voor het nieuwe collegeprogramma en verbind u aan de doelstelling van het Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht met bijvoorbeeld de volgende tekst:

“Het Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht is een burgerinitiatief dat zich inzet voor het verspreiden van de verhalen van onze leefomgeving. Zo wil het bijdragen aan duurzame ontwikkeling van het gebied en bewoners, boeren, landgoedeigenaren en -beheerders, maatschappelijke organisaties en overheden verbinden. Wij staan achter de doelstelling van het Geopark en ondersteunen het initiatief waar mogelijk”.

Uiteraard informeren wij u graag verder. In een persoonlijk gesprek of bijvoorbeeld in uw statencollege. We horen graag van u.

Hartelijke groeten,

Marc Hofstra

Voorzitter Stichting Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht

Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht: verrassend veelzijdig; een aardkundig, ecologisch en cultureel juweel

De kracht van het platteland, vitale kernen en nabijheid

P10 en K80 bieden provincies gebundelde kracht bij Rijksopgaven

Als nieuw gekozen provinciale bestuurders heeft u een ferme klus te doen. Samen met andere bestuurders en ambtenaren staat u voor het oplossen van grote opgaven op het gebied van energietransitie, klimaatadaptie, de woningmarkt, economische ontwikkeling, toerisme en de zorg. Opgaven, waarbij de kracht van het platteland een belangrijke rol speelt in de oplossingen.

Gebundelde plattelandskracht

De P10 en de K80 zijn samenwerkingsverbanden van 31 grote plattelands- en 61 kleinere gemeenten. Samenwerkingsverbanden die ogen, oren en handen bieden in het realiseren van opgaven. Samen vertegenwoordigen wij meer dan 30 % van het oppervlak van Nederland. Wij zijn in staat om de verbinder te zijn tussen de opgaven van het Rijk en de waarde van het platteland.

Oplossingsvermogen

In onze gemeenten zijn inwoners, bedrijven en maatschappelijke partners gewend samen de handen uit de mouwen te steken. Zij koppelen een groot verantwoordelijkheidsgevoel aan creativiteit en een uitgesproken *doeners*-mentaliteit.

Het landelijk gebied biedt bovendien tal van werkplekken bij vaak zeer innovatieve bedrijven. Zoals in de agrarische sector; een beeldbepalende, belangrijke (maatschappelijke) sector in onze gemeenten en gemeenschappen. Zij zorgt niet alleen voor voedselvoorziening, maar ook voor landschapsbeheer, (be)leefbaarheid, identiteit en bedrijvigheid. Het landelijk gebied kent dus een grote kracht en kan daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan nationale opgaven. Stad en platteland zijn daarin verbonden: de één kan niet zonder de ander.

De transitie van het landelijk gebied

Door de vele opgaven zonder totaal- en eindbeeld voelt een deel van onze inwoners zich echter geen onderdeel van de oplossing. Zij missen perspectief. Perspectief op een bedrijfsvoering die voldoet aan richtlijnen voor natuur, water en klimaat, én langdurig economisch rendabel is. Perspectief voor onze inwoners op een vitale gemeenschap. Zij voelen zich niet gezien en gehoord door de Rijksoverheid. Terwijl de transitie van het landelijk gebied veel effect zal hebben voor alle bewoners van het platteland.

Met een aantrekkelijk en duurzaam perspectief

Samenwerken en samen problemen oplossen is voor ons vanzelfsprekend. Net als werken vanuit nieuwsgierigheid en met begrip voor elkaars waarden. Die kracht kan beter worden benut bij het opstellen van beleid en het in kaart brengen van de concrete gevolgen van dit beleid voor de uitvoering. Op die manier werken we samen aan een aantrekkelijk en duurzaam toekomstperspectief én vertrouwen in een goede weg er naartoe. Daarbij is het nodig de menselijke maat meer centraal te stellen en vaste koers te houden.

Vanuit lokale kracht

Met de transitie van het landelijk gebied heeft niemand ervaring. Maar bestuurders van onze gemeenten kennen het gebied en haar inwoners en bedrijven. Zij zijn daarmee in staat om bij ruimtelijke keuzes de sociaaleconomische en culturele belangen van de samenleving te wegen en te vertalen naar een integrale aanpak. Een integrale aanpak resulteert bovendien in een leefbaar en vitaal platteland met perspectief, economische vitaliteit, goede OV- en zorgvoorzieningen, goede infrastructuur voor de energievoorziening en kansen in de diensten en toeristische sector.

Met de menselijke maat

De menselijke maat is ons vertrekpunt. We werken met korte lijnen en hebben het vermogen om zaken te regelen in de kernen en onze gemeenschappen. Het nabuurschap en het opkomen voor elkaar laat dit elke dag zien. Onze gemeenschappen kennen een grote verantwoordelijkheid en bepalen en werken vanuit eigen kracht mee.

Dat de leefbaarheid in kleine kernen onder druk staat is ook een gegeven. Het verdwijnen van bepaalde voorzieningen (scholen, winkels of culturele instellingen) en slechte mobiliteit (OV) maakt diezelfde gemeenschappen kwetsbaar. De organisatiekracht en creativiteit in onze gemeenschappen is nodig voor de leefbaarheid in onze gemeenten en draagt bij aan de grote opgaven in ons land. Uit het recent verschenen rapport “Elke regio telt” blijkt dat het slecht gaat met het vertrouwen van de regio in de nationale overheid. Als provincies en gemeenten kunnen we samen optrekken om de regio aan te woord te laten én vanuit partnerschap mee te laten doen. Om de inwoners en gebruikers van het landelijk gebied een stem te geven in het Provinciaal programma Landelijk gebied achten wij het verstandig de deadline van oplevering van dit programma naar achteren te verschuiven.

Door samenwerking

Wij zijn ervan overtuigd dat wij samen met jullie verder kunnen komen: vanuit nabijheid en verbinding werken aan een duurzaam Nederland met vitale steden, vitale kernen en een vitaal platteland samen met onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners.

Wij nodigen u van harte uit op ons platteland. Daar laten wij u projecten zien waar de verbinding tussen de grote opgaven en de kracht van het platteland samenkomen. Onze bestuurders gaan graag met u in gesprek!

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met onze ambtelijke ondersteuning:

K80: Alex Peeters

P10: Lydia van Santen

Ellen Nauta – van Moorsel

Bob Vostermans Voorzitter K80

Betreft: Brief aan informateurs t.b.v. formatie provinciebestuur

Onderwerp: Maatschappelijke meerwaarde regionale oppervlakedelfstoffenwinning

9 mei 2023

Geachte mevrouw Van der Stoel,

Ook Utrecht heeft op 15 maart jl. gekozen. Aan u de uitdaging om samen met de partijen te komen tot de vorming van een coalitie én een coalitieakkoord. Een akkoord dat recht doet aan de vele uitdagingen, wensen en opdrachten waar de provincie Utrecht op de meest uiteenlopende thema's voor staat. Uitdagingen, wensen en opdrachten die niet alleen de provinciale bestuurders, maar juist ook de inwoners, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven aangaan. De provincie maken we immers samen.

Cascade is de branchevereniging van het oppervlakedelfstoffenwinnende bedrijfsleven (winning van zand, grind, klei, kalkzandsteenzand en zilverzand). Onze leden die actief zijn in uw provincie leveren met hun productie van essentiële (bouw)grondstoffen een onmisbare bijdrage aan de opgaven op het gebied van woningbouw, infrastructuur en de energietransitie, en vormen met projecten de motor achter vele gebiedsontwikkelingen. Daarmee leveren ze een belangrijke bijdrage aan de opgaven en ambities van de provincie Utrecht. Vanuit deze nauwe betrokkenheid bij bedrijvigheid, ruimtelijke ontwikkeling en natuurbehoud schrijft Cascade u en de formerende partijen, met oog op een constructieve samenwerking met de Provincie, deze brief.

Primaire grondstoffen onmisbaar voor de leefbaarheid

Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft in samenwerking met de provincies plannen gemaakt voor ruim 900.000 woningen tot 2030. Alleen al in Utrecht moeten bijvoorbeeld tot 2030 maar liefst minstens 80.000 nieuwe woningen worden gerealiseerd. Ondanks de door ons gestimuleerde inzet van secundaire en biobased materialen blijft de winning van primaire bouwgrondstoffen nodig om deze opgaven te realiseren.

De focus van onze sector richt zich op projecten met meervoudige doelen én meervoudig ruimtegebruik, waaronder natuurontwikkeling en klimaatadaptatie. Ruimtelijke en maatschappelijke wensen kunnen middels onze projecten aan elkaar gekoppeld en gerealiseerd worden. Wij voelen als branche een grote verantwoordelijkheid om bij te dragen aan een duurzame, veilige en groene leefomgeving en hebben daar zowel de mogelijkheden als ervaring voor.

De resultaten hiervan zijn reeds zichtbaar in diverse integrale projecten in uw provincie. De combinatie van delfstoffenwinning en gebiedsontwikkeling zorgt ervoor dat we - in goed overleg met alle betrokkenen - op nagenoeg kostenneutrale manier de gewenste maatschappelijke opgaven realiseren. Gebiedsontwikkeling, maatschappelijke ambities en winning van bouwgrondstoffen gaan hand in hand. Daarnaast mag ook niet onvermeld blijven dat onze sector een belangrijke drager is van werkgelegenheid in de provincie. Los van onze eigen sector kent Utrecht een actieve beton/bouwsector die wij van grondstoffen voorzien.

Samenwerking: vroegtijdig en intensief

Overheid en bedrijfsleven zijn samen aan zet om naar de toekomst van Utrecht te kijken en een actieve rol op te pakken in de beschreven ontwikkelingen. Hiervoor is ons inziens vroegtijdige en intensieve publiek-private samenwerking nodig.

Als sector werken we graag samen met u aan de ontwikkeling van de provincie. Wij hechten grote waarde aan hoogwaterveiligheid en waterbeheer, waardevolle natuur- en recreatiegebieden, wonen, de energietransitie en de (transitie van) de agrarische sector in Utrecht. Graag gaan en blijven we met u in gesprek over de ambities en uitdagingen in de provincie Utrecht én de wijze waarop we daaraan kunnen bijdragen.

Wij wensen u veel succes met het traject dat zal leiden tot een gedragen coalitieakkoord.

Met vriendelijke groeten,

Leonie van der Voort

ir L.A.C. van der Voort Directeur

Cascade

Den Bosch 28 maart 2023,

Betreft: Ruimte voor landbouw, woonlocaties, gezondheid, veiligheid en mobiliteit,

Geachte informateur,

De bewonersgroepen aangesloten bij het LPOGT (Landelijk Platform Overlast Goederentreinen) verzoeken u tijdens de onderhandelingen de pijler Burger van BoerBurgerBeweging even zwaar te laten wegen als die van de pijler Boer.

Immers de boer en burger willen beiden niet dat de woningbouw verder het landschap inkruipt. De Rijksoverheid wil zo dicht mogelijk bouwen bij binnenstedelijke mobiliteitsknooppunten zoals treinstations. De Europese Unie wil een Modal-Shift bewerkstellen van vrachtauto naar goederentrein. Met als voordeel dat er minder nieuwe wegen of verbreding van rijkswegen nodig zijn en veel minder CO₂ wordt uitgestoten. Op deze manier wordt natuurgrond voor burgers en landbouwgrond voor boeren gespaard.

In menige provincie ziet LPOGT in het verkiezingsprogramma van de BBB de volledige afwijzing van het ontwikkelen van een toekomst bestendige spoor goederencorridor. Het vasthouden aan de 'status quo', geen nieuwe goederensporen buiten woonkernen, zal de bouw van nieuwe wijken juist naar het buitengebied, het platteland, verdringen.

Redenen waarom woningbouw langs spoor en bij spoorknooppunten onmogelijk wordt zijn:

- Huizen worden onbetaalbaar want:
Langs het spoor moet, ivm zware trillingen, kostbaar trillingsvrij gebouwd worden.
- Bestaande huizen worden ongezond, misschien zelfs onbewoonbaar, verklaard door de ernstige geluidsoverlast dag- en nacht. Door het overschrijden van de aanbevolen GGD- en WHO geluidsnormen lopen burgers kans op o.a. hart- en vaatzieken.
- Veiligheid wordt onbeheersbaar voor burgerbewoning
Nederland ambieert een waterstofeconomie en de geproduceerde waterstof wordt vooral in ammoniak vorm vervoerd. Deze stof is een van de dodelijkste stoffen die dwars door woonkernen zal gaan, net zoals andere giftige en brandbare stoffen.

In de verkiezingsprogramma's van alle partijen staan vier sleutelwoorden: betaalbaar wonen, gezondheid, veiligheid en openbaar vervoer. Het lijkt er echter op, dat juist de eerste drie van de vier sleutelwoorden in de actuele situatie bij 'burgers-langs-het-spoor' ondergeschikt zijn.

Zoals hierboven al gemeld lezen wij met verbijstering, het afwijzen van nieuwe goederencorridors door de BBB. Het kan niet zo zijn dat 'burgers-langs-het-spoor' de komende generaties onveilig, ongezond en in een trillingsgebieden moeten gaan leven. Het

is juist de toewijzing van goederentreinen naar een apart spoor, dat voor gemeenten en provincies ontwikkelruimte geeft.

Schenk niet alleen aandacht aan de komende vier jaar, kijk naar de toekomst: de woningbouw langs het spoor, de gezondheid van de burgers, ruimte voor uitbreiding van het OV, en bedenk dat niemand een ontploffende ammoniaktrein in zijn tuin wil.

Het spoordossier is een complex dossier.

Investeren in het spoor betekent mede het creëren van stikstofruimte, energiebesparing en besparing van onze vrije buitenruimte, door woningbouw binnen de bestaande stadskernen. Daarom vragen wij van u, als informateur, aandacht voor een gebalanceerde oplossing die recht doet aan de twee pijlers van BBB namelijk de boer én de burger.

Wij gaan graag met u in gesprek over wat dit alles betekent voor de bewoners langs het spoor die ook in groten getale op BBB hebben gestemd.

Met vriendelijke groet namens LPOGT woordvoerders ,

Univé

Mei 2023

Beste mevr. van der Stoel, leden Statengriffie- Provincie Utrecht,

Wist u dat er in Nederland zo'n 80 miljoen m² aan asbestdaken is? De meeste van deze daken liggen op zakelijke vastgoedpanden met een agrarische bestemming, ook in de provincie Utrecht. Met verschillende overheden en partners spant Univé zich in voor de verwijdering van deze asbestdaken. Hoe de congestie van ons energienetwerk deze verduurzaming dreigt te blokkeren en welke hulp wij van u vragen om dit te voorkomen, licht ik hieronder graag toe.

Asbest: een gezondheids-, financieel en duurzaamheidsrisico

Wanneer asbest deel uitmaakt van de leef- en werkomgeving geeft dit ernstige risico's voor mensen en dieren. Daarnaast brengt hun asbestdak ondernemers in een financiële spagaat. Veel van hen kunnen de hoge kosten van asbestsanering niet betalen. Maar het vooruitzicht van een onverzekerd bedrijfspand dat de toekomst van hun onderneming bedreigt is evenmin een optie. Intussen is ook het verduurzamen van hun bedrijfsvoering vrijwel onmogelijk, omdat het verboden is zonnepanelen op asbestdaken te plaatsen.

Duurzame Zekerheid: van asbestrisico naar energiekans

Asbestdaken zijn dus om meerdere redenen een groot probleem. Met Duurzame Zekerheid lanceerde Univé in 2019 een oplossingsmodel. Zonder kosten of zorgen voor de ondernemer, saneert Univé zijn of haar asbestdak, om er vervolgens zonnepanelen te plaatsen. Met het zonnedak wordt groene stroom opgewekt die als Energie van de Boer voor een marktconforme prijs huishoudens in de regio verlicht en verwarmt. Op deze manier wordt de voorfinanciering terugverdiend en slagen we erin om van het risico van asbest een bedrijfskans voor ondernemers en een energiekans voor particulieren te maken.

SDE++subsidies dreigen te verlopen

Door sanering van maar liefst 70000 m² asbestdak en installatie van zo'n 30000 zonnepanelen leveren inmiddels 26 voormalige asbestdaken stroom aan meer dan 1300 Nederlandse huishoudens. Sinds de lancering van Duurzame Zekerheid hebben maar liefst 1300(1) agrarisch ondernemers een aanvraag gedaan om gebruik te kunnen maken van onze oplossing en werkwijze. Hierdoor is Univé inmiddels de grootste branchevreemde aanvrager van SDE++subsidies, waarvan we ruim 400 beschikkingen hebben mogen ontvangen. Deze SDE++subsidies dreigen echter te verlopen als gevolg van een van de grootste belemmeringen van de energietransitie op dit moment: de congestie van het Nederlandse energienet.

Congestie belemmert milieu- en energiekans

Door deze congestie wordt het, ook in Utrecht nagenoeg onmogelijk om opgewekte groene energie terug te leveren aan het energienetwerk. Hiermee komt indirect de sanering van zakelijke asbestdaken zwaar onder druk te staan. En missen we een fantastische kans om de milieu-uitdaging die asbestdaken Nederland geeft, om zetten in een impactvolle bijdrage aan onze grootste maatschappelijke opgave: de energietransitie.

Batterijopslag ontlast het energienet

In het licht van de netcongestie en de gevolgen daarvan is Univé volop in gesprek met netbeheerders en innovatiepartners om te werken aan oplossingen, zoals batterijopslag. Met de inzet van batterijen kan een deel van de zonne-energie lokaal worden opgeslagen en benut op het erf van de locatie waar deze wordt opgewekt. Hiermee gaat deze energie niet verloren en ontlasten we het energienet.

Wij verzoeken uw steun en medewerking

Met Duurzame Zekerheid koppelen we de milieu-uitdaging van asbestdaken aan de duurzaamheidsopgave van de energietransitie waar we gezamenlijk naar streven. Wij willen deze bijdrage hieraan graag blijven voortzetten. Daarom vragen we u om het volgende:

1. Ondersteuning van en deelname aan onze lobby richting netbeheerders, die ervoor moet zorgen dat met inzet van batterijopslag ook binnen congestiegebieden verder verduurzaamd kan worden.
2. Het toekennen van voorrang aan Duurzame Zekerheid-aansluitingen, die directe toegang tot en daarmee 'teruglevering' aan het energienet mogelijk maakt. In lijn met de wens van de ACM om maatschappelijk te prioriteren op dit gebied, verzoeken we als collectief aanvrager om Duurzame Zekerheid en netaansluitingen die dit voortbrengt als 'maatschappelijk doel' te kwalificeren.
3. Voorzien in aantrekkelijke provinciale financieringsopties voor het asbestvrij maken van (agrarische) locaties in Utrecht, al dan niet gekoppeld aan Duurzame Zekerheid Univé.

Laat de grote inspanningen die ook in Utrecht worden gemaakt om asbestdaken op te ruimen niet stranden door het vastlopen van het energienetwerk. We rekenen erop dat u het belang hiervan onderkent en hopen op uw steun en medewerking.

We gaan graag met u in gesprek om ons verzoek en de achterliggende context nader toe te lichten. We nodigen u daarom graag uit om op ons kantoor in Zwolle of op een locatie van uw voorkeur eens van gedachten te wisselen over dit onderwerp.

Hartelijk dank voor uw reactie op onze uitnodiging.

Met vriendelijke groet,

Arjen Schouten,

Chief Finance & Risk Officer

Coöperatie Univé N.V.

Onderschrijving Programmabureau Versnellingsaanpak Asbestdaksanering

Het Programmabureau Versnellingsaanpak Asbestdakensanering werkt aan de versnelling van het saneren van asbestdaken. Het initiatief van Univé draagt bij aan deze versnelling. We onderschrijven dat het initiatief van Univé een maatschappelijk doel dient. Daarom ondersteunen we ook deze brief. Versnellingsaanpak Lex Stax, Hoofd Programmabureau Asbestdakensanering
Versnellingsaanpak Asbestdakensanering

Aan: de formerende partijen in de provincie Utrecht
Per e-mail via de griffie

Zoetermeer, 3 mei 2023

Betreft: aandacht voor huisvesting internationale medewerkers

Geachte leden van Provinciale Staten, deelnemend aan de formatie,

We willen u op de eerste plaats feliciteren met uw verkiezing in de Provinciale Staten, en met uw plaats aan de formatietafel. U werkt met elkaar aan het formeren van een nieuwe coalitie en aan het opstellen van een nieuw coalitieakkoord. Wij vragen u om in dat coalitieakkoord specifieke aandacht te besteden aan de huisvesting van internationale medewerkers. In dit schrijven bieden we u een aantal handreikingen aan die hierbij behulpzaam zijn.

De gemeenten in uw provincie staan voor een belangrijke huisvestingsopgave voor deze en andere doelgroepen: er bestaan grote zorgen over het huidige tekort aan reguliere woningen en aan goede huisvestingslocaties voor internationale medewerkers. De aanhoudende berichtgeving in de media benadrukt de problematiek en de urgentie hiervan. Door ruimte te geven aan de realisatie van short- en midstay huisvestingslocaties binnen gemeenten, kan de druk op de reguliere woningmarkt verlicht worden.

Hoe groot de noodzaak is om extra huisvesting te realiseren voor deze specifieke doelgroep, wordt cijfermatig onderbouwd door een recent onderzoek dat onderzoeksbureau Decisio in opdracht van Greenports Nederland uitvoerde. Uit dat onderzoek blijkt onder andere dat het aantal internationale medewerkers jaarlijks blijft groeien met 4,5%, terwijl het aanbod aan woonruimte daarbij achterblijft. Hoe de inzet van internationale medewerkers zich in uw provincie ontwikkelt, kunt u zien in het onderzoeksrapport in de bijlage van deze brief.

Het tekort aan kwalitatief goede huisvestingslocaties speelt in alle sectoren, in iedere gemeente en in iedere provincie, dus ook in de uwe. De land- en tuinbouwsector neemt zelf verantwoordelijkheid voor het goed huisvesten van de internationale medewerkers. Er zijn legio ondernemers die – al dan niet in samenwerking met andere partijen – willen investeren in de realisatie van nieuwe huisvesting. Dat lukt alleen in samenwerking met de gemeenten die hierbij faciliteren. Denk daarbij aan passend beleid, samenwerking en afstemming met buurgemeenten, locatie-onderzoeken, goede registratie en politiek en bestuurlijk draagvlak voor en steun aan de goede initiatieven.

U kunt als provincie de gemeenten ondersteunen bij het maken van passend beleid. Enerzijds door in de provinciale verordening de vestiging van huisvestingslocaties voor deze doelgroep mogelijk te maken. Zo blijkt uit de praktijk dat het versneld faciliteren van short stay huisvestingsfaciliteiten aan de randen van of buiten BSD (bestaand stads- en dorpsgebied), aan de randen van industrieterreinen en op de bedrijfsterreinen van ondernemers het snelst tot positieve resultaten leidt. Anderzijds kunt u een wezenlijke bijdrage leveren door de regionale samenwerking op dit onderwerp tussen gemeenten te stimuleren en te faciliteren, zoals sommige provincies al doen.

Wij hebben als Greenports Nederland in de afgelopen jaren met veel gemeenten samengewerkt bij het maken van beleid. Ook hebben we ervaring opgedaan met het opzetten van regionale samenwerkingsverbanden. Onze opgedane kennis willen we uiteraard met u delen: we trekken graag samen met u op om gemeenten te stimuleren om tot goede huisvesting te komen.

In onze optiek is dit onderwerp te belangrijk om er geen werk van te maken en de praktijk laat zien dat er adequate oplossingen voorhanden zijn. We hopen dan ook dat u hier proactief mee aan de slag gaat. Heeft u vragen over deze brief of kunnen we u op welke manier dan ook helpen, aarzel dan niet om met ons contact op te nemen via.

Met vriendelijke groet,

Nees van Wolfswinkel

Voorzitter bestuurlijke tafel huisvesting internationale medewerkers Greenports Nederland en wethouder Neder-Betuwe.

NB Op 9 juni a.s. organiseren we in de gemeente Peel en Maas (Noord-Limburg) een werkbezoek aan een goed voorbeeld van een huisvestingslocatie bij een agrarisch ondernemer op het bedrijf. Dit bezoek maakt deel uit van een reeks van drie werkbezoeken voor bestuurders (provinciaal en gemeentelijk), ambtenaren (provinciaal en gemeentelijk) en ondernemers. U bent van harte uitgenodigd om hierbij aanwezig te zijn. Meer informatie over dit werkbezoek vindt u in de bijlage.

Bijlage 1: onderzoeksrapport Decisio

Bijlage 2: Uitnodiging werkbezoek

T.a.v. Formateur en onderhandelaars voor het nieuwe College van Gedeputeerde Staten

Onderwerp: Samenwerking met programma Werklandschappen van de Toekomst

Beste mevrouw, heer,

Nederland heeft gestemd! De komende tijd worden er in de provincies nieuwe coalities gevormd. Namens de coalitie van het programma 'Werklandschappen van de Toekomst' vragen wij uw aandacht voor de kwantiteit en met name de kwaliteit van bedrijventerreinen. In deze brief gaan wij in op onze zorgen, maar vooral ook de oplossing die bedrijventerreinen kunnen bieden voor versnelling van de energietransitie, versterken van het vestigingsklimaat en vergroening van ons landschap. We sluiten af met een uitnodiging deel te nemen aan een informatiebijeenkomst om de mogelijkheden tot samenwerken verder te verkennen.

Bedrijventerreinen en hun bijdrage aan brede welvaart

Op de 3.800 bedrijventerreinen in ons land bevindt zich 40 procent van alle bedrijven en er werken ruim 3 miljoen Nederlanders. Bedrijventerreinen zijn daarmee de ruggengraat van de lokale en regionale economie. Ook in de toekomst blijft de [behoefte aan \(betaalbare\) ruimte voor bedrijvigheid](#) overal in Nederland onverminderd groot. Bijvoorbeeld omdat allerlei circulaire/duurzame productieprocessen meer ruimte in beslag nemen. Daarnaast is er een groot tekort aan geschikte bedrijfspanden. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat becijfert dat er tot 2030 alleen al zo'n 7.000 hectare extra nodig is voor werklocaties.

'Veel woningen bouwen? Het industrieterrein biedt ruimte', kopte NRC Handelsblad onlangs. Terecht komen de diverse dilemma's die er zijn voor woningbouw in of nabij bedrijventerreinen in het artikel aan bod. Toch blijft één van de belangrijkste vraagstukken in het artikel onbenoemd; naast voldoende woonruimte is er namelijk ook een schreeuwend tekort aan ruimte voor (nieuwe) bedrijvigheid, hebben we een enorme intensiveringsopgave op bestaande bedrijventerreinen, moet hier het grootste deel van de energietransitie plaatsvinden, is er een stevige vergroeningsopgave nodig en moeten we ruimte voor werk blijven zekerstellen.

Naast de economische relevantie van bedrijventerreinen, spelen ze ook een cruciale rol in de transitie naar een duurzame samenleving. Momenteel gebruiken bedrijventerreinen 50% van het gas en 30% van de elektriciteit. Tegelijkertijd ligt een substantieel, maar onbenut zonnepotentieel op diezelfde bedrijventerreinen. Slechts 1% van de oppervlakte is 'groen' of 'blauw'. De terreinen zijn niet voldoende klimaatbestendig en zijn daarmee kwetsbaar. 87% van het oppervlak van bedrijventerreinen is bijvoorbeeld gevoelig voor wateroverlast. En bedrijventerreinen bieden momenteel nauwelijks mogelijkheden voor biodiversiteit. Toch liggen 430 bedrijventerreinen binnen vijfhonderd meter van een Natura 2000-gebied.

Vergroening van bedrijventerreinen draagt bij aan robuustere natuur en aan een gezonde, aantrekkelijke werkomgeving.

Al met al zijn drie zaken cruciaal voor de duurzame ontwikkeling van bedrijventerreinen in Nederland. In de eerste plaats dat we het huidige areaal aan ruimte voor economische activiteiten behouden en verduurzamen en waar echt nodig uitbouwen. In de tweede plaats moet er meer aandacht komen voor de kwaliteit én geschiktheid van de bestaande bedrijventerreinen. Tot slot zullen we met elkaar de handen ineen moeten slaan om bedrijventerreinen verder te verduurzamen en vergroenen. Bijvoorbeeld met slimme energieconcepten en inzet voor fysieke vergroening en landschappelijke inpassing.

Werklandschappen van de Toekomst

Door recente ontwikkelingen zoals overstromingen, hittegolven en de stikstof- en energiecrisis is de urgentie voor vergroening en verduurzaming van bedrijventerreinen in Nederland verder toegenomen. Het programma Werklandschappen van de Toekomst beoogt deze werklocaties toekomstbestendig te maken en te transformeren naar groene, gezonde, energie-efficiënte en klimaatbestendige werklandschappen. Daarmee dragen we bij aan het succes en de toegevoegde waarde van de daar gevestigde bedrijven. Het programma is recent gehonoreerd door het Nationaal Groeifonds met een bedrag van € 26 miljoen. De theorie van verandering en de oplossingsrichtingen die centraal staan in de aanpak, leggen we u graag voor in een informatiebijeenkomst, waarover aan het einde van deze brief meer.

Er is veel belangstelling voor dit programma. Meer dan tachtig bedrijventerreinen en gemeenten hebben zich aangemeld om mee te willen doen. Werklandschappen van de Toekomst wordt uitgevoerd door een brede coalitie van partijen die samen aan dezelfde missie werken. Naast brancheorganisaties zoals VNONCW en het Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen (PVB) bestaat de coalitie uit onderwijsinstellingen, de groene sector, bouwbedrijven, adviesbureaus (waaronder TAUW, Arcadis en Stec Groep), kennisinstututen en maatschappelijke organisaties zoals de Natuur & Milieufederaties en IVN Natuureducatie.

Meedoen? Samenwerking tussen Werklandschappen van de Toekomst en Provincies

Gekoppeld aan de theorie van verandering, kiezen we voor een gefaseerde en lerende aanpak die uiteindelijk leidt tot minimaal duizend bedrijventerreinen die stappen zetten richting toekomstbestendige duurzame werklandschappen. Samenwerking met provincies, gemeenten, waterschappen en natuurlijk bedrijventerreinen is hierin cruciaal. Provincies kunnen partner worden in het programma door middel van een Green Deal-aanpak waarmee we gezamenlijk werken aan innovatie en opschaling, én aan het ontwikkelen en stimuleren van flankerend beleid. In deze aanpak is ruimte voor deelname van maximaal 6 provincies of regio's waarmee we voor de gehele projectperiode (2023-2032) een Green Deal aan willen gaan. Maar ook met de provincies die geen Green Deal afsluiten bespreken we graag de mogelijkheden tot samenwerking. Samen jagen we de noodzakelijke ontwikkelingen aan waardoor uiteindelijk 'Werklandschappen van de Toekomst' de nieuwe standaard worden voor Nederlandse bedrijventerreinen.

Inhoud Green Deals

- Versterking van ambities op bedrijventerreinen rondom biodiversiteit, energietransitie, klimaatadaptatie en gezondheid.
- Wegnemen knelpunten bij de uitvoer van het programma: flankerend beleid.
- Delen van kennis en vergroten wederzijdse capaciteit en netwerk.
- Afspraken over cofinanciering.

Wat levert een Green Deal op?

- Cofinanciering vanuit de begroting Werklandschappen van de Toekomst: tussen de circa 1 en 3 miljoen euro.

- Positionering en erkenning als voorloper in de transitie naar groene, gezonde en klimaatbestendige bedrijventerreinen.
- Een positieve impuls voor het vestigingsklimaat.
- Betrokkenheid bij de selectie van Living Labs en ambassadeursterreinen in de provincies/ regio's.
- Kennis- en innovatiepartner bij business case-ontwikkeling, innovatieve financieringsvormen en contracten, fysieke groene innovaties en arbeidsmarktaanpak.
- De 'groene sector' krijgt extra ondersteuning met onze innovatie- en arbeidsmarktaanpak.

Werken in samenhang met Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen Nederland

- [Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen](#) (PVB) wordt gefinancierd door BZK en valt onder Werklocaties (EZK). Het programma is sinds november 2022 actief om de samenwerking van ondernemers op bedrijventerreinen te realiseren.
- Het programma begeleidt en ondersteunt partijen op lokaal en regionaal niveau bij de verduurzaming van bedrijventerreinen. Hierbij staat de opgave op het bedrijventerrein centraal en is de samenwerking tussen de individuele bedrijven leidend.
- PVB en Werklandschappen streven naar een gemeenschappelijke benadering van bedrijventerreinen in heel Nederland.

Bij het aangaan van een Green Deal vragen we provincies een bijdrage van tussen de 1 en 2 miljoen euro in de komende coalitieperiode. Gemeenten en bedrijventerreinen zullen een vergelijkbaar bedrag inbrengen. De bijdrage van het Nationaal Groeifonds is aanmerkelijk hoger en werkt als katalysator om de transitie naar toekomstbestendige werklandschappen in te zetten. De potentie op de lange termijn is groot doordat de innovatie-impuls van dit programma in combinatie met bestaand en nieuw flankerend beleid opschaling naar alle bedrijventerreinen in beeld brengt.

Vervolg

Graag gaan wij met u in gesprek over de interesse van uw provincie in het sluiten van een Green Deal met het programma Werklandschappen van de Toekomst. Daarvoor hanteren wij onderstaande planning:

- Woensdag 10 mei van 15.30 tot 17.00 - Online informatiebijeenkomst voor geïnteresseerde provincies
- Mei-juni - Kennismaking nieuwe colleges
- September - Uiterste datum aanmelding deelname en verdiepende gesprekken
- Oktober - Selectie van provincies door commissie Werklandschappen
- November - Tekenen en bekendmaking Green Deals

Graag ontvangen wij uw aanmelding voor de digitale informatiebijeenkomst via [deze link](#). Indien gewenst spreken wij daarna graag met u verder over de mogelijkheden binnen uw provincie.

Wij zien uw aanmelding graag tegemoet.

Met vriendelijke groet,

Dhr. J.G. de Jong

Algemeen Directeur IVN Natuureducatie

Voorzitter van het bestuur van de Stichting Werklandschappen van de Toekomst

Amsterdam, 13 april 2023

Betreft: omarm de podia in de nieuwe coalitie

Geachte heer De Vries, beste Danny,

Van harte proficiat met uw benoeming als verkenner voor de coalitie in Utrecht. Een belangrijke taak, daar feliciteren wij u van harte mee!

U staat voor een belangrijke opgave: het formeren van een nieuwe coalitie. Utrecht staat voor een flink aantal uitdagingen die onderwerp van gesprek zullen zijn in de coalitie onderhandelingen. Alle partijen zien waarde in cultuur als verbinder in de maatschappij. Ons unieke podiumkunsten landschap dat gaat van amateurvereniging tot festival en van maker tot urban arts, moet daarom toegankelijk blijven van jong tot oud. Kansen voor talenten om zich te ontwikkelen en samenwerkingen met het sociale of economische domein staan hier hoog op de agenda. Hiervoor zetten we ons met de podia in de regio in.

Podia: de verbinders in uw provincie voor podiumkunsten en cultuureducatie

Meer dan 75 jaar behartigt de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD) de belangen van podia in Nederland. Waar de VSCD opgericht is vlak na de Tweede Wereld Oorlog om samen steenkool in te kopen en de zalen te verwarmen, worden de 152 leden van VSCD nu opnieuw met grote crises geconfronteerd.

De podia in uw provincie dragen bij aan de leefbaarheid in heel Utrecht. Zij zorgen voor een unieke culturele identiteit en hebben een stimulerende, positieve werking op de gezondheid van inwoners. Door hun inzet voor de samenleving maken de podia zich sterk voor kansengelijkheid. Zoals Staatssecretaris Gunay Uslu schreef in haar uitgangspuntenbrief van november jl. *‘Cultuur kan bijdragen aan de opgaven waarvoor we in Nederland staan: aan kansengelijkheid door cultuurbezoek door bijvoorbeeld kinderen.’* Podia zoeken telkens naar nieuwe manieren om bijzondere lokale verhalen te verbinden met inwoners en bezoekers in Utrecht. Het publiek van vandaag en morgen verdient het om zich te verwonderen in het theater of concertzaal.

Stembusakkoord voor podia: neem de podia mee in uw akkoord

De VSCD komt op voor het belang van een goede culturele infrastructuur voor alle inwoners van Nederland en dus ook voor de provincie Utrecht. Wij vragen u onze oproep te bespreken in de coalitie onderhandelingen. Het is een oproep in drie delen: 1) Maak podia toegankelijk voor alle jeugd, 2) ondersteun lokale en regionale makers en 3) versterk podia op het gebied van bedrijfsvoering.

Deze drie punten zijn niet zomaar gekozen. Schouwburgen, concertgebouwen, theaters: De podia waren veelal gesloten in de coronacrisis. Als gevolg daarvan konden het publiek en de makers, gezelschappen etc. elkaar niet ontmoeten. Door de naweeën van de coronacrisis en de huidige energiecrisis zijn enkele knelpunten zichtbaar geworden, die de podia alsook de podiumkunsten kwetsbaar maken, ook in uw provincie. Zo komen kinderen bijvoorbeeld nog maar in beperkte mate naar het theater: slechts één kwart van de schoolgaande jeugd bezocht in 2021 een voorstelling en de meerderheid mist zo een eerste kennismaking met de podiumkunsten.

De podia hebben naast het verlies van publiek te maken met explosief stijgende kosten op bijna alle vlakken van de bedrijfsvoering en dit bedreigt de toegankelijkheid van de podiumkunsten in de hele provincie.

Omarm de rol van podia in uw provincie

Wij vragen u niet om het stembusakkoord te tekenen maar om het te omarmen in het op handen zijnde coalitieakkoord. Wij realiseren ons dat de provincies geen kerntaak hebben t.a.v. podia, echter, spelen veel door de provincie gesubsidieerde gezelschappen op de verschillende podia in uw provincie. Door het belang van podia te onderkennen in het coalitieakkoord ontstaat er als het ware een hefboomwerking voor een sterkere samenwerking met gemeenten en het Rijk. Hierdoor ontstaat de juiste wisselwerking waardoor de culturele sector goed ondersteund kan worden en er volop ingespeeld kan worden op ontwikkelingen in de sector. Eerder heeft het IPO al aandacht gevraagd voor het één overheidsprincipe voor de culturele sector. Het onderkennen van de verbindende rol van de podia is hierin belangrijk aangezien zij een lokale, regionale en ook landelijke functie hebben. We verzoeken u daarom ook om bovenstaande thema's op te nemen in uw gesprekken tijdens het formeren van een nieuwe coalitie.

Mocht u meer willen weten, dan kunt u contact met ons opnemen. Wij gaan graag met u in gesprek.

Met vriendelijke groet,

Gabbi Mesters, directeur VSCD

Drenthe	In Drenthe vinden vele succesvolle podiumuitvoeringen voor een breed publiek plaats dankzij diverse gezelschappen en podia. Jeugdtheater en locatietheater over aansprekende Drentse thema's hebben onze bijzondere aandacht. Ook is er een groot netwerk voor talentontwikkeling op het gebied van muziek, theater en dans aanwezig en staat actieve cultuurparticipatie bij vele podiumkunsten instellingen in de regio voorop. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
---------	--

Flevoland	De provincie Flevoland streeft naar een breed, divers en kwalitatief goed professioneel podiumkunstenaanbod voor de inwoners en bezoekers van Flevoland. Het aanbod is evenwichtig verspreid en brengt de Flevolandse eigenheid tot uitdrukking. Producties en festivals getuigen van cultureel ondernemerschap, zelfstandigheid en daadkracht met oog voor de vraag uit de regio. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
Friesland	De partijen zijn het eens dat een versterking van de culturele sector bijdraagt bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat (zeker voor jongeren), de leefbaarheid vergroot, brede welvaart stimuleert en cultuurtoeristen trekt. Als kracht van cultureel Fryslân zit hem mede in de Friese taal en identiteit, de bruisende popcultuur, de festivals en het locatietheater met het Friese landschap als podium. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
Gelderland	Het is voor Gelderland van belang om de culturele instellingen en producties te ondersteunen, zodat deze duurzaam bijdragen aan een bloeiend cultureel klimaat in Gelderland. We vinden een sterke culturele infrastructuur op het terrein van podiumkunsten belangrijk voor ons vestigingsklimaat. Meedoen aan culturele activiteiten draagt bij aan ontmoeten en verbinden. Talentontwikkeling van makers is hierin ook een belangrijke pijler. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
Groningen	De ambities in de Groningse podiumkunstensector zijn om een bruisend en vernieuwend aanbod te realiseren gericht op ontwikkeling en versterking van de kwaliteit. Belangrijke pijlers zijn hierin de diversiteit in het publieksbereik, het stimuleren van digitalisering en de samenwerking over (lands)grenzen. Het doel om de samenleving te verbinden is hierbij essentieel voor onze provincie. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
Noord-Brabant	Cultuur zorgt voor reflectie, verbinding, een prettigere leefomgeving en een goed vestigingsklimaat, iets waar vele partijen zich in kunnen vinden. In Brabant wordt daarom hard gewerkt aan een onderscheidend en divers inclusief cultureel aanbod. Cultuureducatie, talentontwikkeling en partnerschappen met het sociale domein staan hierin aan de basis. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
Noord-Holland	De provincie Noord-Holland heeft per inwoner het grootste podiumkunsten aanbod van Nederland. Voor wie acteurs, bands, orkesten en andere podiumkunstenprofessionals in actie wilt zien is Noord-Holland the place to be door de vele podia, festivals en uitvoeringen. Het is belangrijk dat cultuur toegankelijk is voor de gehele diverse samenleving en dat iedereen ervan profiteert. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
	profiteert. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.

Overijssel	De podiumkunsten instellingen in Overijssel maken zich hard voor professioneel cultureel aanbod voor een breed publiek: een divers aanbod dat aansluit bij de vraag. Dit is belangrijk om alle inwoners van Overijssel te kunnen laten kennismaken met cultuur, meedoen, hun eigen mogelijkheden ontdekken in hun talent kunnen uitblinken. Hiervoor zijn de speerpunten educatie, participatie en talentontwikkeling. Samen met de nieuwe coalitie willen we ons met onze podia blijven inzetten voor een sociale samenleving en het ontwikkelen van belangrijke vaardigheden als creativiteit, kritisch denken en samenwerken.
Utrecht	Er is een grote verscheidenheid en kwaliteit in het aanbod in de podiumkunsten, jeugdtheater, jeugddans, urban arts en andere culturele vormen in Utrecht. De instellingen in de provincie zet zich in voor een dynamisch en creatief klimaat met ruimte voor jonge en ondernemende makers. Ook wordt in de podiumkunsten naast een brede toegankelijkheid en cultuurparticipatie van zoveel mogelijk publiek aandacht gegeven aan niches van minder makkelijk toegankelijke voorstellingen. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.
Zeeland	In Zeeland positioneren de podiumkunsten zich rondom de intrinsieke waarde van cultuur, vernieuwing en verbreding van het aanbod. Er is aandacht voor de domeinverbindingen van cultuur met o.a. natuur, leefbaarheid, vorming, maatschappelijke opgaven als energietransitie, en economie. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons blijven inzetten voor het versterken van de Zeeuwse identiteit en de basisinfrastructuur.
Zuid-Holland	De waarde van cultuur wordt door alle partijen in de provincie onderstreept Cultuur maakt in Zuid-Holland deel uit van de omgevingsvisie. Tegelijkertijd staat inclusie en toegankelijk voorop, waardoor actieve cultuurparticipatie juist in onze provincie erg hoog is. Alsnog is het van belang om dit te blijven vergroten en in te zetten op digitalisering, cultuureducatie en het zoeken van connectie met maatschappelijke thematieken als de energietransitie. Samen met de nieuwe coalitie willen we hier ons voor blijven inzetten.

Provincie Utrecht

t.a.v. de formateur en formerende partijen

Postbus 80300

3508 TH Utrecht

Doorkiesnummer

Onderwerp

Geachte formateur en formerende partijen,

De ruimtelijke inrichting van de provincie Utrecht is de grote puzzel waar u de komende vier jaar voor staat. Daarbij zullen natuurherstel, veranderingen in de landbouw, woningbouw en het werken aan gezonde en prettige leefgebieden veel aandacht vragen. Water zal daarbij niet alleen steeds vaker maar ook steeds prominenter op de agenda staan. Voor een toekomstbestendige leefomgeving is het nodig water een prominente positie te geven in de ruimtelijke ordening.

Provincie en Waterschap werken nauw samen aan voldoende, schoon en veilig water. De komende bestuursperiode is zeer belangrijk om de koers te verleggen voor een duurzame en toekomstbestendige leefomgeving. Een goed vertrekpunt is Water en bodem steeds meer sturend te laten zijn in de ruimtelijk ordening. Ook is het nodig de doelen van het Nationaal programma landelijk gebied voortvarend op te pakken en heel hard te werken aan het realiseren van de doelen van de Kaderrichtlijn Water. Ruime aandacht voor deze opgaven in uw coalitieakkoord is wat ons betreft een must. Wij geven u graag een aantal concrete punten mee die u kunnen helpen en wij zien uit naar een vruchtbare samenwerking in de komende jaren.

Maak Water en bodem sturend in ruimtelijk beleid

Op veel plaatsen zijn de grenzen van het water-bodemsysteem bereikt of overschreden, met als gevolg een slechte waterkwaliteit en kwetsbaarheid voor droogte en wateroverlast, verzilting en bodemdaling: fenomenen die door een veranderend klimaat steeds vaker voorkomen. Wij willen graag vroegtijdig met u in gesprek bij de totstandkoming van ruimtelijke plannen en zo samen zorgen voor een toekomstbestendige inrichting van onze leefomgeving.

Het Rijk heeft daarom met de Kamerbrief Water en Bodem Sturend structurende keuzes gemaakt in de ruimtelijke ordening. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat met de keuzes die nu gemaakt worden, geen problemen worden afgewenteld op volgende generaties. De komende periode worden veel belangrijke besluiten genomen over de inrichting van Utrecht. Samen moeten we ervoor zorgen dat hierbij de juiste afwegingen worden gemaakt.

In gebiedsprocessen, NOVEXen, verstedelijkingsstrategie, de provinciale ruimtelijk puzzel en ook het PPLG zal over functie en gebruik van gebieden worden besloten. Het water- en bodemsysteem moet daarbij steeds het vertrekpunt zijn. Wij vragen u dat vertrekpunt ook in het coalitieakkoord te bevestigen. De kaarten die u in samenwerking met de Utrechtse Waterpartners gemaakt heeft en die laten zien welke functies op welke plaatsen meer of minder passend zijn, kunnen daarbij behulpzaam zijn. Daarbij is ook het reserveren van ruimte voor het watersysteem zelf van belang.

Wij kijken er naar uit om samen met u invulling te geven aan de uitgangspunten en principes van water en bodem sturend. Zo creëren we samen een toekomstbestendig Utrecht, waar niet alleen de huidige opgaven worden aangepakt, maar we ook voorbereid zijn op de opgaven in de toekomst.

Voorkom vertraging PPLG

Omdat Rijk en provincie met het NPLG de uitdagingen in het landelijk gebied integraal willen aanpakken, zijn de waterschappen op het PPLG sterk betrokken. Met 'water en bodem' als structurende onderlegger, en de waterkwaliteitsproblemen en de bodemdaling/veenafname als belangrijke uitdagingen.

Voor de waterschappen is het belangrijk dat er goede oplossingen komen voor het landelijk gebied. Anders wentelen we problemen af op andere gebieden en op andere generaties. De snelheid van de bodemdaling evenaart de snelheid van de zeespiegelstijging, dus zitten we met een dubbel probleem. En de kwaliteit van bodem en water is in veel Utrechtse polders nu zodanig dat helder water pas weer in zicht komt als we decennia lang geen voedingsstoffen meer toevoegen. Daarnaast zijn waterbodems en oevers op de meeste plaatsen ongeschikt voor planten- en dierenleven.

Alleen als de juiste keuzes gemaakt worden kunnen we verdere achteruitgang voorkomen. De kennis van waterschappen is onontbeerlijk bij het maken van deze keuzes evenals de betrokkenheid van waterschappen bij gebiedsprocessen. Wij gaan ervanuit dat u de genoemde opgaven benoemd in uw coalitieakkoord en daarbij expliciet aandacht besteed aan bodemdaling en waterkwaliteit. AGV zal zich blijven inspannen om samen met u het waterbelang te borgen bij de transitie van het landelijk gebied. Het Provinciaal Plan Landelijk Gebied (PPLG) is tevens essentieel om de doelen uit de Kaderrichtlijn Water vóór de deadline van 2027 te halen.

Borg KRW-doelen in provinciaal beleid

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) schrijft voor dat het water in Nederland in 2027 een goed leefgebied vormt voor de planten en dieren die er thuishoren. Om aan de doelen van de KRW te voldoen, is er in Nederland nog veel werk aan de winkel. Leefgebieden voor planten en dieren moeten worden hersteld, blokkades voor vissen moeten worden verwijderd en het water moet weer schoon en gezond worden. Daarom nemen de waterschappen allerlei maatregelen zoals het verlagen van de fosfaatbelasting met defosfateringsinstallatie, natuurvriendelijk onderhouden of het op diepte brengen van wateren.

Zonder samenwerking met andere partijen en zonder de inzet van de provincie kunnen de doelen niet worden gehaald. Het Stroomgebied beheerprogramma (SGBPIII), het Regionale waterprogramma van de provincie en het

Waterbeheerprogramma van het waterschap beschrijven wie wat gaat doen. We hopen dat u in uw coalitieakkoord ook woorden geeft aan het belang van samenwerking met de waterschappen en aan de manier waarop u gemeenten gaat motiveren om maximaal bij te dragen aan de KRW doelen.

U begrijpt dat wat ons betreft een passage over waterkwaliteit en de KRW niet mag ontbreken in het coalitieakkoord van de provincie. Wij vragen van de provincie daarbij het volgende te benoemen:

- Een hoogwaardige invulling van de taak van de provincie om vergunningen te verlenen aan de industrie en deze te handhaven.
- Het werken aan versterking van de biodiversiteit door het uitbreiden van het blauw groene netwerk (ook in NPLG)
- In te gaan op het verder versterken van de samenwerking tussen provincie, waterschappen en gemeenten om de KRW doelen te realiseren.

Goed samenwerken aan plannen en uitvoering

Waterschap AGV wil midden in de samenleving staan, volop meedoen en een effectieve partner zijn om er zo voor te zorgen dat water een leidende rol speelt in het oplossen van maatschappelijke opgaven. Wij willen met andere woorden een betrouwbare partner zijn en wij verwachten van u het zelfde. Om effectief als één overheid te werken aan een toekomstbestendig Utrecht moeten waterschap en provincie goed en aan de voorkant samenwerken aan (ruimtelijke) opgaven. Onze kennis van bodem en water en verbondenheid met gebieden zetten we daar graag bij in. Wij reken er op dat u vanuit uw rol het zelfde doet en zien uit naar een goede samenwerking in de komende bestuursperiode. Wij hopen u daarbij aan te kunnen spreken op stevige ambities ten aanzien van water en bodem, NPLG en waterkwaliteit verwoord in uw coalitieakkoord.

Hoogachtend,
namens

G. Nottelman
secretaris-directeur

J.J. Sylvester
dijkgraaf

beweegalliantie

Geachte informateur, geachte mevrouw Van der Stoel,

Ruim de helft van de inwoners van de provincie Utrecht beweegt onvoldoende. Daardoor heeft deze groep een grotere kans op hart- en vaatziekten, diabetes, depressieve klachten, borstkanker, darmkanker, geestelijke achteruitgang en dementie. Deze urgente problematiek vraagt om een gezamenlijke aanpak van burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en de overheid.

Op lokaal en regionaal niveau zijn er al veel goede initiatieven, ook in uw provincie. Onder andere buurtsportcoaches en lokale en regionale sportserviceorganisaties zijn intensief aan de slag met het stimuleren van meer bewegen bij diverse doelgroepen. Dit draagt bij aan gezondheid, vitaliteit en sociale samenhang. Er is echter nog veel meer nodig om het tij daadwerkelijk te keren. Ondanks alle inspanningen, bewegen steeds minder mensen namelijk voldoende. Er is geen tijd te verliezen. De provincie kan in de komende jaren een belangrijke aanjagende en faciliterende rol spelen in een noodzakelijke verandering van het leef- en beweegpatroon.

In de zomer van 2022 is het ministerie van VWS de beweegalliantie gestart. De beweegalliantie is een netwerkorganisatie met een missie: wij willen dat meer Nederlanders meer gaan bewegen. Iedere dag. Bewegen moet net zo normaal worden als slapen, tandenpoetsen en het gebruik van de mobiele telefoon. Er zijn op dit moment al 150 organisaties verbonden aan de beweegalliantie.

De beweegalliantie roept de provincie Utrecht op om in de komende jaren vanuit haar mogelijkheden mee te helpen om deze missie tot een succes te maken. Hieronder treft u daarvoor enkele concrete suggesties aan:

- Stimuleer dat overal in de provincie aandacht is voor het beweegvriendelijk inrichten van de openbare ruimte; bij alle nieuwe gebiedsinrichtingen en bij de aanleg of aanpassing van wegen en fiets- en wandelroutes;
- Stimuleer regionaal opererende organisaties in zorg (o.a. ziekenhuizen, GGD), onderwijs (PO, VO, MBO, HBO en WO) en het grotere bedrijfsleven om binnen hun organisaties bewegen door de dag normaal te maken voor iedereen die daar (dagelijks) komt;
- Draag, in overleg en afstemming met de gemeenten in uw provincie, bij aan ambitieuze lokale en regionale Gezond en Actief Leven Akkoorden en faciliteer de regionale samenwerking die hiervoor nodig is, bijvoorbeeld door jaarlijks een provinciaal beweegcongres te organiseren;
- Zorg dat ook de medewerkers van de provincie meer gaan bewegen tijdens het werk. De provincie Utrecht geeft hiervoor al het goede voorbeeld ([Provincie Utrecht en Wandelnet houden vandaag 'Wandel Tijdens Je Werk Dag' | provincie Utrecht \(provincie-utrecht.nl\)](#)).

Wij wensen u veel succes met het vormgeven van uw coalitieakkoord. Wij dagen u uit om, naast alle andere maatschappelijke opgaven, ook expliciete aandacht te hebben voor het stimuleren van bewegen. Ook nodigen wij u van harte uit om aan te sluiten bij de beweegalliantie. Want alleen samen kunnen wij onze missie laten slagen!

Met vriendelijke groet,

Carl Verheijen

Voorzitter beweegalliantie

---

voor u ligt de uitdagende en bijzondere opdracht om de provincie Utrecht de komende vier jaar nog mooier te maken. Want zijn we niet allemaal op zoek naar de beste manieren om *samen* tot oplossingen te komen voor de klimaatproblematiek, de landbouwtransitie wat eigenlijk een voedseltransitie is?

Om te komen tot een duurzame, volhoudbare landbouw, is het noodzakelijk om de verschillende uitdagingen in samenhang met elkaar op te pakken. En dat is waar natuurinclusieve en biologische boeren naar streven. Natuurinclusieve en biologische boeren dragen bij aan de provinciale doelen op het gebied van waterkwaliteit, bodem, biodiversiteit, klimaat en landschap, evenals aan dierenwelzijn. Evenals aan de gezondheid van de mensen die graag in de provincie wonen, en aan de leefomgeving van de toekomstige generaties. Deze groene boeren kunnen heel goed meewerken aan de stem van uw Toekomststoel voor Toekomstige generaties!

Jullie zullen al behoorlijk wat brieven en gesprekken hebben moeten doorploegen, daarom houden wij het kort maar krachtig. Met als bijlage een duidelijke lijst vanuit het [Groenboerenplan](#).

Hierbij laten we jullie zien welke aanbevelingen wij jullie graag aanbieden voor de Provincie Utrecht.

Koplopers

Elke transitie vraagt en kent koplopers die het al doen, kennis en ervaring opdoen en deze vervolgens uitdragen. Ook in Utrecht zijn er talloze koplopers te vinden die niet wachten, maar zelf aan de slag zijn gegaan om hun bedrijf duurzamer en diervriendelijker te maken. Deze koplopers vertellen hier graag over!

Aanbeveling: ga voor elk thema, voor elke sector (kan via Caring Farmers) op zoek naar een koploper die zijn/haar ervaring wil delen en geef deze een regelmatig podium.

Boer-burger verbinding ofwel korte-keten

Volgens ons is er maar 1 manier om de kiezers tot elkaar te brengen: de boer-burger verbinding, net zoals de BBB ook meldt in haar verkiezingsprogramma.

De afgelopen tien jaar ontwikkelden zich al van onderop vele zogenaamde korte keten projecten in Utrecht: kortere routes en minder schakels om voedsel uit de regio op het bord van de burger te krijgen. Hieruit zijn diverse mooie ondernemingen en initiatieven ontstaan, zoals Herenboeren en CSA's (pluktuinen). Consumenten weten helaas nog steeds te weinig over de herkomst van hun voedsel en de neveneffecten van hun eetpatroon. Voorlichting en educatie, op/over de boerderij of tuinderij, maakt hen bewust van de keuzemogelijkheid voor duurzaam geproduceerd lokaal voedsel.

Aanbeveling: Ga in gesprek met Korte Keten projecten en maak gebruik van de kennis en ervaring van Korte Keten koplopers.

Minder kunstmest en pesticiden

Groene boeren brengen de klimaat-, stikstof-, water- en biodiversiteitsdoelen en dierwelzijn dichterbij: Omdat groene boeren minder kunstmest en importveevoer gebruiken, gaat minder CO2 en stikstof naar water en lucht. Ook de bodemkwaliteit is hoog, rijk, biodivers en daarmee wordt CO2 vastgelegd. Groene boeren maken de provincie nog mooier en de mensen gezonder: De toenemend slechtere luchtkwaliteit door oa fijnstof van de zware en bio-industrie geeft toenemend longklachten zoals astma bij kinderen en COPD bij ouderen. Ook onze waterkwaliteit (waarschijnlijk een nog veel groter gevaar dan de huidige stikstofcrisis) is slecht door residuen van oa pesticiden, kunstmest, microplastics en geneesmiddelen. Geneesmiddelen die vooral weer ingezet worden bij vermijdbare welvaartsziekten. Er is steeds meer bewijs dat de inzet van gewasbeschermingsmiddelen bijdraagt aan neurologische schade bij de boer en zijn omgeving, zoals Parkinson. Ook schade bij zwangeren en het ongeboren kind zijn beschreven met op oudere leeftijd kans op ziekten als kanker en dementie.

Aanbeveling: ga in gesprek met verschillende koplopers uit de sectoren, hoe hebben zij hun kunstmest- en pesticiden gebruik teruggedrongen en hoe is het hen gelukt daar wel een goed verdienmodel op te bouwen.

Kortom,

Neem deze punten in overweging bij de formatie en de komende provinciale plannen en als jullie een ondernemer zoeken met specifieke kennis, neem dan contact op en we koppelen jullie direct. Wij hebben een groot en sterk netwerk van groene ondernemers in Utrecht.

Tevens nodigen we u uit voor een gesprek bij een koploper op het erf om over bovenstaande onderwerpen en meer te praten. U bent van harte welkom! Geeft u maar aan wanneer schikt, dan zoeken wij de juiste locatie erbij.

ter extra info: de lijst met aanbevelingspunten vanuit Groenboerenplan

Met vriendelijke groet,

Ruud Zanders, Geert van der Veer, Annette Harberink (Bestuur Caring Farmers)

Ron van Zandbrink van [Boerderij Tussen de Hagen](#) (ook Caring Farmer)

namens alle Caring Farmers,

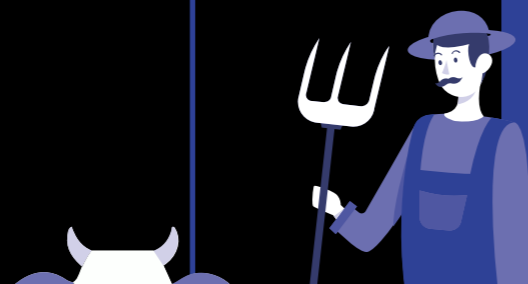
Sanne Smeets & Hanneke van Ormondt

Combineren van agro, wonen en natuur

Het is belangrijk om boeren die natuurinclusief willen ondernemen zicht op nieuwe verdienmodellen te geven. Verspreid over het land zijn er al veel boeren, landeigenaren en initiatiefnemers die hiermee aan de slag willen. Een samenvatting in staccato:

EEN BOER ZOU BIJVOORBEELD 20 HECTARE LAND KUNNEN HERVORMEN TOT EEN VOEDSELBOS. OP DIE MANIER KAN HIJ DOOR AGROBOSBOUW CO₂ OPSLAAN EN ZAL DOOR MINDER KOEIEN TE HOUDEN MINDER STIKSTOF UITSTOTEN. AAN DE RAND VAN HET VOEDSELBOS ZOU DEN DAARDOOR TINY HOUSES KUNNEN WORDEN TOEGESTAAN, WONINGEN MET EEN ZO KLEIN MOGELIJK ECOLOGISCHE VOETAFDRIJK. HET VERLIES AAN INKOMSTEN ZOU DE BOER TERUG KUNNEN KRIJGEN IN VORM VAN WOONOPBRENGSTEN.

DE INKOMSTEN VOOR DE BOER UIT PACT T.B.V. BEWONING ZOU DEN IN DIT VOORBEELD VAN DE TRANSITIE VAN 20 HA LAND NAAR VOEDSELBOS ONGEVEER €100.000 TOT

Een aanvullend verdienmodel voor boeren

- Combineren van aanpak
- Mitigerende maatregelen m.b.t. mobiliteit
- stikstofproblematiek, toekomstperspectief (bijvoorbeeld enkele elektrische deelauto's landbouw, natuur en woonopgaven. met groep bewoners).
- Ruimte scheppen voor functiecombinatie
- Duurzaamheid van de nieuwe woningen in het landelijk gebied, met name de borgen (circulaire bouwmaterialen, isolatie, combinatie van extensiveren landbouw en opwekking energie).
- kleinschalig wonen.
- Met dit voorstel kan een betekenisvol
- Dit biedt een nieuw economisch deel van het stikstofprobleem worden perspectief voor agrarische
- bedrijven en opgelost, met instandhouding van zal tegelijkertijd de uitstoot van stikstof het verdienvermogen van de boer, en terugbrengen. zonder dat dit een beroep doet op het stikstoffonds van 24,3 miljard. •
- Extensiveren landbouw, gericht op voldoen aan stikstofnormen.
- Compensatie voor boeren bestaat uit verruiming mogelijkheden verpachten van grond voor woningen in het buitengebied, bijvoorbeeld boerderijappartementen of tiny houses.
- Eisen stellen aan goede landschappelijke inpassing van de nieuwe woningen (rondom erven, VAB-locaties, langs bestaande kernen, verborgen in het buitengebied).

“ In onze provincie zien we functie-combinatie als sleutel tot een doorbraak in het landelijk gebied. ”

Wat moet er op provinciaal niveau gebeuren?

- Passage opnemen in het coalitie-akkoord. Bijvoorbeeld: *“In onze provincie willen we meer ruimte bieden voor innovatieve vormen van functiecombinatie in het landelijk gebied. Daarbij zien we kansen voor het combineren van extensieve landbouw, nieuwe natuur en kleinschalige bewoning (boerderijappartementen of tiny houses).. Dit kan de uitstoot van stikstof beperken, de biodiversiteit versterken en nieuwe woonruimte creëren. Ook bieden de inkomsten uit pacht of huur voor kleinschalige bewoning een aanvullend verdienmodel voor boeren. Een voorwaarde hierbij is dat deze woningen landschappelijk goed ingepast worden.”* De meerwaarde van dit concept zal in pilots worden onderzocht. Belemmerende regelgeving wordt daarbij aangepakt.
- De mogelijkheid van functiecombinatie zou moeten worden opgenomen in de provinciale Omgevingsvisie.
- Provincies kunnen via vergunningverlening en aanpassing van de provinciale Omgevingsverordening ruimte creëren voor functiecombinatie.
- Door proactief beleid van provincies en door specifieke initiatieven aan te jagen die een bijdrage leveren aan deze maatschappelijke opgave kan de transitie worden versneld.

Over het project

Functiecombinatie in het landelijk gebied is een project van het Instituut Maatschappelijke Innovatie (IMI) en De Natuurverdubbelers in opdracht van het Ministerie van LNV (voorheen BZK) en i.s.m. Wageningen University & Research (WUR).

Meer info

- Daan Groot
Directeur De Natuurverdubbelers, Lector “Verdienvermogen voor Natuurinclusieve Landbouw” - HAS Green Academy
- Guido Enthoven
Directeur Instituut Maatschappelijke Innovatie (IMI)

IMI
INSTITUUT
MAATSCHAP-
PELIJKE
INNOVATIE

- [klik hier om de catalogus met initiatieven te bekijken](#)

MANIFEST

Foto: Iewan, Lent
© Wen Versteeg

STIMULEER EN VERSNEL COÖPERATIEVE WOONVORMEN

Oproep aan provincies

April 2023

Cooplink ▪ Erfdelen ▪ GEN Nederland (Global Ecovillage Network)
LVGO Gemeenschappelijk wonen 50+ ▪ Nederland Zorgt Voor Elkaar
Vereniging Gemeenschappelijk Wonen ▪ VrijCoop ▪ ZorgSaamWonen

INLEIDING

COÖPERATIEVE WOONVORMEN staan volop in de belangstelling. Steeds meer burgers hopen samen eigen betaalbare en duurzame woningen te realiseren, waar ze met oog voor elkaar en voor de planeet samen willen wonen. Onderzoek door Cooplink in 2021 wijst al op 1.400 concrete initiatieven en dit overzicht laat slechts de top van de ijsberg zien. Dagelijks kloppen nieuwe initiatiefnemers aan bij de ondertekenaars van dit manifest.

DE SAMENLEVING HEEFT GROOT BELANG BIJ coöperatieve woonvormen. Ze bieden een antwoord op tal van maatschappelijke ontwikkelingen, denk aan het onbereikbaar worden van woningen voor alleenstaanden en starters, het tekort aan sociale en midden huurwoningen, de toename van de zorgvraag, de personeelstekorten in de zorg, de vergrijzing, de toenemende eenzaamheid en de stappen die gezet moeten worden in de energietransitie.

Foto: Woonvorm van de Toekomst, Amersfoort

MAATSCHAPPELIJKE MEERWAARDE VAN COÖPERATIEVE WOONVORMEN

- Betaalbaar wonen nu
- Betaalbaar wonen later
- Duurzaam bouwen
- Minder woningen per ha
- Gemeenschappelijke voorzieningen
- Kleinere footprint
- Zeggenschap en regie door en voor bewoners
- Idealen verwezenlijken
- Verbonden en veilig
- Woongeluk
- Vitaliteit
- Leefbare omgeving
- Ontmoetingsruimten
- Zorg voor elkaar
- Minder zorgkosten
- Minder eenzaamheid
- Meer sociale cohesie
- Gemeenschapskracht
- Samenredzaamheid
- Antwoord op groeiende behoefte onder burgers
- Grotere verscheidenheid aan woonvormen
- Diversiteit door combinatie koop en huur
- Zelfbouw is kostenreductie

OPROEP

STIMULEER EN VERSNEL COÖPERATIEVE WOONVORMEN

WIJ ROEPEN U, DE PROVINCIES, OP om initiatieven op het gebied van coöperatief wonen te waarderen, te stimuleren en te versnellen. Bewonersinitiatieven lopen tegen te veel drempels aan. Ondersteun hen.

WERK MEE AAN LOCATIES

- **BENOEM EEN STREEFPERCENTAGE** in uw Omgevingsvisie en regionale Woondeals: '10% van de bestaande en te realiseren wooneenheden is bestemd voor collectieve woonvormen'.
- **GEEF VOORRANG AAN COÖPERATIEVE WOONVORMEN** bij het afstoten van overheidslocaties; laat maatschappelijke meerwaarde en langdurige betaalbaarheid zwaarder wegen dan het hoogste bod op een locatie
- **MAAK HET MOGELIJK** om een agrarische bestemming van boerenerven bij verkoop versneld om te zetten in een 'woonbestemming voor coöperatief wonen'.

DRAAG ZORG VOOR FINANCIËN

- **VERLEEN SUBSIDIES** aan collectieve wooninitiatieven voor procesbegeleiding en haalbaarheidsstudies.
- **VERSTREK LENINGEN EN GARANTSTELLINGEN** aan collectieven om hun wooninitiatief te realiseren.
- **DRAAG BIJ** aan het revolverend landelijk Leenfonds voor wooncoöperaties.

STIMULEER KENNISDELING

- **GEBRUIK DE EXPERTISE** van de ondertekenaars
- **STIMULEER KENNISDELING** en samenwerking tussen bewonersinitiatieven, gemeenten, corporaties en bouwbedrijven.
- **WERK AAN EEN STERK NETWERK** van ketenpartners Wonen-Zorg-Welzijn.
- **STEL SAMEN EEN ACTIEAGENDA OP** voor de stimulering van coöperatieve woonvormen.

DERDE BOUWSTROOM

COÖPERATIEF WONEN IS ONMISKENBAAR een derde bouwstroom. Een aanvulling op twee bestaande stromen, namelijk de woningbouwproductie door commerciële projectontwikkelaars en de maatschappelijke woningbouwproductie door woningcorporaties en zorgaanbieders. Het is ook een derde weg in de volkshuisvesting, naast individueel huren en individueel kopen.

INITIATIEVEN VOOR COÖPERATIEF WONEN DRAGEN BIJ aan de ambitie van de overheid om meer betaalbare woningen te bouwen (tot 2030 900.000 extra woningen, waarvan 2/3 betaalbaar). Die initiatieven richten zich naast sociale huur ook op het middensegment; het segment waar commerciële ontwikkelaars minder interesse in hebben en waar woningcorporaties maar beperkt in kunnen opereren.

Foto: Boschgaard

Foto: Ecodorp Zuiderveld

TOT SLOT

COÖPERATIEVE WOONVORMEN VERDIENEN uw waardering en steun. Ze vervullen een groeiende behoefte onder uw burgers en bieden bovendien een oplossing voor complexe maatschappelijke uitdagingen. Daarom vragen wij u om coöperatieve woonvormen op te nemen in uw coalitieakkoord.

HEEFT U BEHOEFTE AAN EEN NADERE TOELICHTING of een rondleiding bij een collectieve woonvorm? De ondertekenaars van dit manifest staan voor u klaar. U bent welkom via 085 0134 880.

Erfdelen

VRUCoop

GEN NEDERLAND
GLOBAL
ECOVILLAGE
NETWORK

ONDERTEKENAARS

Nederland Zorgt Voor Elkaar

cooplink
Kennissenetwerk wooncoöperaties

LVGO Gemeenschappelijk
wonen 50plus

Gemeenschappelijk Wonen
voor gemeenschappelijk wonen in al haar vormen

ZORG
SAAM
WONEN

Foto: Erfdelen

Aan
Provinciale Staten en de Commissaris van de Koning van de provincie
Utrecht

Deltacommissaris

Muzenstraat 93
Den Haag
Postbus 90653 2509 LR
Den Haag
www.deltacommissaris.nl

cc:
- Statengriffie
- Leden van het Bestuurlijk overleg Water
- Leden van de Stuurgroep Deltaprogramma
- Leden van de Algemeen Besturen van Waterschappen

Datum 8 mei 2023
Betreft Bijdrage Deltaprogramma aan ruimtelijke opgaven

Geachte bestuursleden,

Hierbij richt ik mij tot de nieuwgekozen Statenleden van de Provincies en leden van de Algemene Besturen van Waterschappen. Ik feliciteer u van harte met uw benoeming. Er wacht veel werk op u in deze spannende tijden. heter en droog wordt droger. Een goede aanpak, landelijk, regionaal en lokaal, om de weersextremen op te vangen is urgent. Daarbij moeten we rekening houden met de lange termijn: met toenemende zeespiegelstijging, veranderende rivierafvoeren, droogtes, wateroverlast, bodemdaling en verzilting. Ik vraag met deze brief vooral aandacht voor de urgentie van de opgave "water en bodem sturend", onder andere voor het openhouden van ruimte die in de toekomst nodig zal zijn voor de waterveiligheid en waterbuffering en voor de (toenemende) opgaven op de lange termijn.

1. Opgaven zijn urgent , we moeten nú al aan de slag met de kaders van water en bodem sturend

Het Rijk heeft kaders aangereikt: water en bodem moeten sturend zijn bij de ruimtelijke inrichting van Nederland¹. Deze kaders bieden enerzijds richting, maar moeten deels nog verder worden uitgewerkt met een hoge urgentie en met een krap tijdspad. Mijn oproep aan u is: wacht niet op de laatste juridische borging, maar ga er nú al mee aan de slag. Werken vanuit het water- en bodemsysteem moet afwenteling voorkomen: naar andere gebieden, naar volgende generaties en van privaat naar publiek.

In veel gebieden zien we dat ondernemers heel goed begrijpen dat ze voldoende water van goede kwaliteit nodig hebben voor de toekomst van hun bedrijf en dat het water- en bodemsysteem randvoorwaarden oplegt. Het oplossen van waterknelpunten draagt in veel gevallen ook bij aan het oplossen van een natuur- en stikstofopgave en biedt perspectief voor een toekomstbestendige landbouw. Uit gesprekken met regionale bestuurders blijkt dat "water en bodem sturend" als onderlegger voor de ruimtelijke puzzels vaak een betere ingang vormt voor gebiedsgesprekken dan bijvoorbeeld een primaire oriëntatie op stikstof. Daarbij kan dan worden voortgebouwd op het Deltaprogramma dat via regionale processen de beperkingen en kansen van het bodem- en watersysteem al in beeld

-

heeft gebracht. Onder meer via het onderzoeken van de waterbeschikbaarheid en de uitvoering van stresstesten.

Voor het Deltaprogramma is de verbinding met de opgaven voor landbouw, natuur, energie en woningbouw cruciaal. In de regio komt alles samen en zijn er volop kansen voor synergie, zoals de maatregelen voor waterveiligheid en voor duurzame beschikbaarheid van zoetwater en voor aanpassing van de ruimtelijke inrichting om weersextremen op te vangen. Veel maatregelen op dit gebied worden gefinancierd uit het Deltafonds met cofinanciering vanuit de regio. De aansturing en uitvoering ligt in handen van de bestuurlijke partners in de regio, die ook het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en de woningdeals gaan vormgeven. Het Deltaprogramma biedt voor die opgaven dan ook graag zijn kennis, ervaring en bestaande overlegstructuren aan.

2. Ruimte reserveren voor de toekomstige wateropgaven

Het Deltaprogramma werkt vanuit de lange termijn opgaven en kijkt naar de samenhang op regionaal én op bovenregionaal niveau. Provincies zijn door het Rijk gevraagd om plannen voor het landelijke gebied te maken, inclusief ruimtelijke arrangementen. Dat gebeurt op basis van intensieve gesprekken met regionale partners. Het Deltaprogramma brengt daarbij in beeld welke stappen nu gezet moeten worden om schade in de toekomst te voorkomen. Daarbij is het van belang opties open te houden en daarvoor ook letterlijk ruimte te reserveren. In het rivierengebied en langs de kust gaat het bijvoorbeeld om de ruimte langs de waterkeringen die in de toekomst nodig is om de waterveiligheid te blijven borgen. Het Deltaprogramma geeft middels het interbestuurlijk programma Integraal Rivier Management (IRM) een eerste indicatie van de bandbreedte van de benodigde ruimte voor dijkversterking en/of rivierverruiming. Deze bandbreedte zal in de komende tijd worden geconcretiseerd. Voor nu is het van cruciaal belang dat deze ruimte op een goede manier wordt meegenomen bij het opstellen en uitwerken van de provinciale plannen voor het landelijk en stedelijk gebied.

Het Deltaprogramma agendaert op rijksniveau die zaken die in alle regio's aan de orde komen zoals borging van bouwregels, om voor overheden en initiatiefnemers heldere (water)doelen en voor de bouwsector een 'level playing field' te creëren. De recent verschenen 'Landelijke Maatlat voor een groene en klimaatadaptieve gebouwde omgeving'², die tot stand is gekomen op basis van veel regionale praktijkervaring, kan daarbij zeer behulpzaam zijn.

---

3. Stilstaan bij de consequenties van de keuzes van vandaag voor de lange termijn

Hoewel de opgaven in de nu direct voorliggende bestuursperiode al ingewikkeld genoeg zijn, doe ik een klemmend beroep op alle partijen om óók stil te staan bij de consequenties van de keuzes van vandaag voor de lange termijn. De ruimtelijke oplossingen per provincie moeten niet alleen een antwoord bieden op de opgaven voor nu, maar ze moeten ook toekomstbestendig zijn en dus gericht op de lange termijn ontwikkelingen zoals een versnelde en grillige klimaatverandering. Dat vraagt een benadering vanuit het bovenregionale watersysteem bijvoorbeeld voor de verdeling van het schaarse water. Het Deltaprogramma helpt bij die afwegingen op bovenregionaal niveau, om samenhang te bevorderen en afwenteling te voorkomen.

Het Deltaprogramma kijkt daarbij naar de lange termijn, maar óók naar de bovenregionale en naar de nationale samenhang. Van bovenstrooms naar benedenstrooms én andersom. Van hoofdwatersysteem naar regionaal watersysteem, en andersom. Maar ook de water- en bodembelangen binnen de ruimtelijke ordening. Bijvoorbeeld voor het IJsselmeergebied verkennen we de grenzen aan ruimtelijke ontwikkelingen op basis van de toekomstige peilmarges. Dit moet in samenhang worden beschouwd met de waterveiligheid,

---

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/03/23/kamerbrief-overlandelijke-maatlat-voor-een-groene-klimaatadaptieve-gebouwde-omgeving>

waterverdeling, ecologie, bodemligging van de grote rivieren en de zeespiegelstijging om afwenteling te voorkomen. Dit vraagt afwegingen op bovenregionaal en nationaal niveau in het Deltaprogramma.

Keuzes maken moet

Bij het leggen van de ruimtelijke puzzel op regionaal niveau is fasering een cruciaal aspect. Niet alles kan meteen af te zijn, maar tegelijkertijd moeten korte termijn ontwikkelingen en investeringen (2030) niet wringen met het lange termijnperspectief (2050 en daarna). In de regio's lopen al concrete uitvoeringsprogramma's voor waterveiligheid, zoetwaterbeschikbaarheid en ruimtelijke adaptatie. Deze kunnen als vliegwiel fungeren voor het opstarten van uitvoeringsmaatregelen voor bijvoorbeeld de landbouw en natuurherstel en bieden kansen voor synergie.

Ik wens u veel succes bij de totstandkoming van nieuwe college-akkoorden, én de nieuwe uitvoeringsprogramma's. De kennis, inzichten, uitvoeringscapaciteit en maatregelen uit het Deltaprogramma staan tot uw beschikking. Wij werken graag met u mee vanuit ons gezamenlijk belang voor een veilige, leefbare en welvarende toekomst.

Met vriendelijke groet,

P.C.G. Glas
Regeringscommissaris voor het Deltaprogramma

ARBEIDSMIGRANTEN IN PROVINCIE UTRECHT

Factsheet kerngegevens
5 april 2022

NB: Decisio gebruikt in de monitor en dit rapport het begrip ‘arbeidsmigrant’. Desgewenst kunt u, in plaats van dat begrip, ook ‘internationale medewerker’ hanteren

In opdracht van **GREENPORTS**
NEDERLAND

In provincie Utrecht werkten in 2020 circa 24,5 duizend arbeidsmigranten. Sinds 2010 is het aantal jaarlijks gemiddeld gegroeid met 1,4%. Dit is lager dan landelijk gemiddeld (4,2%).

Op basis van BRP-registraties staan in 2020 ruim 16 duizend arbeidsmigranten geregistreerd woonachtig in provincie Utrecht. Bijna de helft daarvan woont in gemeente Utrecht. Gemiddeld neemt het aantal jaarlijks toe met 6%.

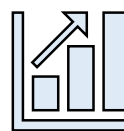
Utrecht is de belangrijkste werkgemeente voor arbeidsmigranten in de provincie Utrecht: een derde van alle arbeidsmigranten werkt in deze gemeente. Ook Houten, Amersfoort en Renswoude zijn gemeenten waar meer dan 2.000 arbeidsmigranten werken.

58% van de arbeidsmigranten woont en werkt in de provincie Utrecht. Belangrijke woonwerkrelaties zijn met de G4-steden, waarvan Amsterdam de belangrijkste, en gemeenten als Haarlemmermeer, Almere en Deventer.

De meeste arbeidsmigranten zijn werkzaam in de horeca, groot- en detailhandel en zakelijke dienstverlening. Bijna 40% van alle arbeidsmigranten werkt in een van deze sectoren, welke bovendien een groter aandeel hebben dan landelijk gemiddeld.

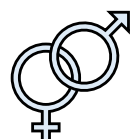
Uit de prognoses scenario's blijkt voor de provincie Utrecht dat het aantal internationale arbeidsmigranten de komende tien jaar blijft toenemen tot een populatie van naar schatting 33.620 tot 50.830 in 2030. Dit betekent een jaarlijkse groei van 3 tot 8%.

De meeste arbeidsmigranten verblijven 8 tot 12 maanden (37%). 30% van de arbeidsmigranten verblijft korter dan 4 maanden. Van arbeidsmigranten die langer dan een jaar verblijven, is 17% één tot twee jaar actief. 31% blijft 5 jaar of langer.

30% van de in provincie Utrecht werkzame arbeidsmigranten is van Poolse afkomst. Andere belangrijke herkomstlanden zijn Roemenië, Turkije en Bulgarije. Sinds 2010 is vooral het aantal Roemenen en Bulgaren toegenomen.

6 op de 10 arbeidsmigranten is man. Daarnaast is circa 40% van de arbeidsmigranten tussen de 25 en 35 jaar oud. Deze groep nam sinds 2010 in omvang toe, terwijl het aantal arbeidsmigranten tussen 15 en 25 jaar afneemt.

Aantal arbeidsmigranten fors toegenomen, en dit blijft de komende 10 jaar groeien

2010 – 2020: jaarlijkse groei

Het aantal arbeidsmigranten in Nederland is sinds 2010 tot en met 2020 jaarlijks blijven toenemen van 357,7 duizend in 2010 naar 540,6 duizend in 2020. Dit betekende tot en met 2020 een groei van **4,2%** per jaar in Nederland; in Utrecht **1,4%** per jaar. Groeicijfers verschillen per regio, maar overall beeld is helder: het aantal arbeidsmigranten neemt overal toe.

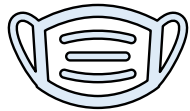
Tot 2030: blijvende toename te verwachten

Tot 2030 verwachten we dat het aantal arbeidsmigranten in Nederland en in de zes Greenportregio's blijft groeien. Ook hierin zijn er regionale verschillen, maar jaarlijkse toename in Nederland van gemiddeld 2,5 tot 4,5% is aannemelijk.

Regio	Aantal in 2010	Aantal in 2020	Jaarlijkse groei (%) 2010 - 2020	Jaarlijkse groei (%) Tot 2030	Verwacht: aantal in 2030
Nederland	357,7 duizend	540,6 duizend	4,2%	2,5 – 4,5%	692 – 840 duizend
Zuid-Holland	87,4 duizend	144,6 duizend	5,2%	2,4 – 4,4%	183 – 223 duizend
Gelderland	38,3 duizend	62,3 duizend	4,9%	4,0 – 6,0%	93 -109 duizend
Limburg	38,7 duizend	51,1 duizend	2,8%	3,0 – 4,0%	65 – 75 duizend
Noord-Brabant	61,7 duizend	91,9 duizend	4,1%	3,6 – 5,3%	131 – 154 duizend
Noord-Holland	73,5 duizend	114,8 duizend	4,6%	1,7 – 3,6%	136 – 164 duizend
Utrecht	21,2 duizend	24,5 duizend	1,4%	3,0 – 8,0%	34 – 61 duizend

‘Arbeidsmigranten’ staan zeker de komende jaren nog op de maatschappelijke en publieke agenda

Corona leidde in 2020 tot een daling van het aantal werkzame arbeidsmigranten in Nederland

Effect Corona: gemiddelde afname van 11%

In 2020 daalde het aantal arbeidsmigranten – naar verwachting als gevolg van de situatie rondom Corona – tot het niveau tussen 2017 en 2018. De gemiddelde daling in Nederland tussen 2019 en 2020 bedroeg **11%**; Utrecht **7%**. Veel arbeidsmigranten zijn (tijdelijk) naar huis gegaan, door vraaguitval of vanwege angst voor gesloten grenzen.

Verwachtingen na 2022

Het is nog niet bekend of Corona in Nederland tot structureel minder arbeidsmigranten gaat leiden. Maar, gelet op het herstel van de Nederlandse economie is het aannemelijk dat aantal arbeidsmigranten in Nederland inmiddels weer is toegenomen. De te verwachten gemiddelde groei in Nederland tot 2030 (2,5 – 4,5% per jaar) blijft een realistisch uitgangspunt.

Regio	Daling 2019-2020 (%)	Daling 2019-2020 (absoluut)
Nederland	-11%	-68.690
Zuid-Holland	-11%	-18.510
Gelderland	-18%	-13.680
Limburg	-12%	-6.670
Noord-Brabant	-8%	-8.425
Noord-Holland	-10%	-12.700
Utrecht	-7%	-1.835

Het is aannemelijk dat Corona een tijdelijke dip is; geprognostiseerde gemiddelde groei tot 2030 blijft realistisch

Uitzendbranche is belangrijkste sector en speler in het werkveld

Uitzendbranche: belangrijkste sector en speler

De uitzendbranche is vanaf 2010 al de belangrijkste sector geweest waarvoor de meeste arbeidsmigranten werkzaam zijn in uiteenlopende sectoren zoals logistiek, industrie, land- en tuinbouw en transport. In 2020 is in Nederland zo'n **48%** van arbeidsmigranten actief via een uitzendbureau. In enkele provincies is dat aandeel hoger en toegenomen (Zuid-Holland, Gelderland en Limburg); in andere provincies zien we tegenovergestelde ontwikkeling. Maar, de uitzendbranche is en blijft de belangrijkste speler.

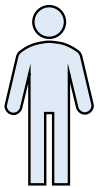

Naast werken via de uitzendbranche zijn arbeidsmigranten veelal (rechtstreeks) actief in zakelijke dienstverlening, horeca en de land- en tuinbouw. In de landbouw ging het in 2010 gemiddeld (Nederland) om 10%; in 2020 om **5%**. Het relatieve aandeel is in 2020 lager, maar in absolute zin wel toegenomen.

Regio	Aandeel uitzendbranche 2010 (%)	Aandeel uitzendbranche 2020 (%)
Nederland	47%	48%
Zuid-Holland	50%	58%
Gelderland	59%	64%
Limburg	40%	58%
Noord-Brabant	50%	44%
Noord-Holland	41%	34%
Utrecht	44%	30%

Het is dus van belang om de uitzendbranche aan tafel te hebben in het vraagstuk rondom arbeidsmigranten

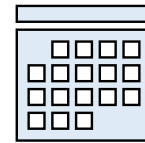
Opvallend is: gemiddelde leeftijd van arbeidsmigrant stijgt, maar verblijfsduur neemt af

Vooraf 25-35 jarigen actief

De grootste groep arbeidsmigranten in Utrecht was in de afgelopen 10 jaar vooral de groep 25-35 jarigen. In 2010 bedroeg dat aandeel **36%**. Dit aandeel is sinds 2010 toegenomen; in 2020 gaat het om **39%**. In dezelfde periode is vooral het aandeel 15-25 jarigen onder de arbeidsmigranten afgenomen (van 20% in 2010 naar 11% in 2020). Ook de groepen arbeidsmigranten ouder dan 35 jaar zijn sinds 2010 licht gegroeid.

Dit wijst erop dat waarschijnlijk in toenemende mate meer ervaren arbeidsmigranten naar Nederland komen om te werken.

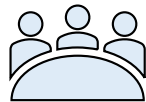
Verblijfsduur neemt af

Voorheen was de grootste groep arbeidsmigranten nog zo'n 8 tot 12 maanden werkzaam in Utrecht. Tegenwoordig zien we vooral een verschuiving naar een kortere verblijfsduur. Vooral de groep arbeidsmigranten die tot 4 maanden werkzaam neemt toe: van **23%** naar **38%**.

De oorzaak voor deze trend is niet exact te duiden, maar mogelijk dat vooral de verdere flexibilisering van banen en de arbeidsmarkt en de sterke positie van uitzendbureaus hierbij sterk van invloed is.

Vooraf de kortere verblijfsduur van arbeidsmigranten in Utrecht wijst op het belang van het aanbod van voldoende short-stay huisvesting

Tot slot: aanpak en insteek van vraagstuk rondom arbeidsmigranten vanuit meerdere invalshoeken

Structureel vraagstuk: voornamelijk huisvesting

Gelet op structurele karakter van groeiend aantal arbeidsmigranten (maar ook: krimp bevolking en beroepsbevolking, integratie) is duidelijk dat deze groei aandacht vraagt voor:

- vanuit **huisvestingsperspectief**: beschikbaarheid van voldoende kwalitatief passende woonplekken (met extra aandacht en effort voor short-stay voorzieningen)
- vanuit **economisch perspectief**: goed werkgeverschap/HR, goede informatievoorziening en arbeidsomstandigheden
- vanuit **perspectief omgevingskwaliteit**: aandacht voor leefbaarheid, sociale cohesie en voorzieningen
- Vanuit **registratie**: nu nog verschil in aantallen **werkende** (op basis van werklocatie) en **wonende** (op basis van woonlocatie) arbeidsmigranten. Dat komt door lage registratiegraad. Het woonadres van de arbeidsmigrant is namelijk onbekend wanneer de arbeidsmigrant niet geregistreerd is in de BRP. Het actief verhogen van de registratiegraad is daarom een belangrijk aandachtspunt.

Achtergrond	P. 9 – 10
Aantal werkende arbeidsmigranten	P. 11 – 13
Kenmerken	P. 14 – 17
Aantal BRP-geregistreerde arbeidsmigranten	P. 18 – 20
Pendelrelaties	P. 21
Prognose	P. 22
Bijlage: methodiek	P. 23 – 24

Aanleiding, vraagstelling en geografische afbakening

Het Nederlandse tuinbouwcluster heeft zich via zeven regionale Greenports en tuinbouwregio's verenigd in Greenports Nederland. Vanuit het strategisch platform GreenBoard wordt samengewerkt in een kennisdelingsprogramma. Binnen de samenwerking is bij de landelijke werktafel huisvesting internationale werknemers behoefte om inzicht te krijgen in het aantal en de belangrijkste kenmerken van arbeidsmigranten op landelijk en provinciaal niveau.

Voorliggend rapport bevat informatie over de populatie arbeidsmigranten in de provincie Utrecht. Op dat schaalniveau zijn gegevens voornamelijk gepresenteerd, daarnaast wordt in dit rapport gerefereerd aan en vergeleken met het landelijk niveau. Dit rapport maakt onderdeel uit van een serie van zes provinciale rapporten (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg).

Aanpak

Het rapport beschrijft de aantallen werkzame en woonachtige arbeidsmigranten in de **provincie Utrecht**, hun kenmerken en ontwikkeling daarin over de periode 2010 – 2020. Daarnaast bevat de analyse een prognose van de verwachte ontwikkeling van het aantal werkzame arbeidsmigranten tot 2030.

Brondata en definitie

De cijfers zijn afkomstig uit de Monitor Internationals van Decisio (2022). Deze monitor is gebaseerd op de meest actuele bronbestanden van de CBS Microdata, waaronder gegevens van de Belastingdienst en de Basisregistratie Personen (BRP).

In dit rapport worden verschillende begrippen gebruikt. Voor de duidelijkheid geven we hier een overzicht van hetgeen we daarmee bedoelen:

- **Internationale werknemer:** is een economisch-actieve persoon met alleen een buitenlandse nationaliteit (oftewel deze persoon heeft niet de Nederlandse nationaliteit) en die in loondienst is bij een in Nederland gevestigde organisatie. Voor deze persoon wordt loonheffing afgedragen aan de Belastingdienst.
- **Kenniswerker:** is een internationale werknemer die gerekend wordt tot de groep kenniswerkers waarbij een minimale looneis gesteld is voor twee leeftijdsgroepen. Deze groep valt niet binnen de scope van dit onderzoek.
- **Arbeidsmigrant:** is een internationale werknemer die minder verdient dan de gestelde minimale looneis voor de kenniswerker. In de bijlage bij dit rapport is dit nader toegelicht.

Dynamische database

Decisio hanteert vanaf de aanvang van onze landelijke monitor dezelfde definities en berekeningswijzen. Vervolgens gebruiken we uiteenlopende CBS Microdata-bestanden om onze monitor/database op te bouwen met gegevens vanaf 2010 tot zo recent mogelijk. Eens per jaar (in december) actualiseren we onze database voor de meest recente inzichten. Deze actualisatie voeren we uit voor alle beschikbare gegevens voor alle jaren vanaf 2010. Dat impliceert (dus) een volledige actualisatie voor het meest recente onderzoeksjaar, maar ook voor de jaren daarvoor. De reden hiervoor is dat het CBS over steeds actuelere, meer en betere gegevens beschikt. En, met terugwerkende kracht gaat dat ook over gegevens in het verleden. Dat betekent dat wij niet alleen een actualisatie uitvoeren voor het laatst beschikbare bronjaar, maar ook voor de jaren daarvoor. Dit betekent dat de nieuwste monitorgegevens, ook voor jaren in het verleden, kunnen afwijken van de gegevens in voorgaande monitorrapportages van Decisio.

Meerdere doelgroepen in monitor: voorkomen van dubbeltellingen

Vanaf 2022 voert onze Monitor Internationals meer internationale doelgroepen dan alleen de internationale kenniswerkers en arbeidsmigranten.

De monitor is verbreed met landelijke gegevens over internationale studenten, statushouders en inkomensafhankelijke partners. Om eventuele dubbeltellingen in de uitkomsten te voorkomen is ervoor gekozen om personen toe te wijzen aan een doelgroep op basis van hun verondersteld hoofdmotief voor verblijf in Nederland. Deze verbreding van onze monitor en de correcties die we daarvoor uitvoeren kunnen tot (kwantitatieve) verschillen in de uitkomsten leiden voor wat betreft de voorgaande monitorrapportages van Decisio.

Data op basis van adres werkgever

In de CBS Microdata is de werklocatie van arbeidsmigranten geregistreerd als het adres van de werkgever. Indien een arbeidsmigrant voor een uitzendbureau werkt, komt het voor dat het werkadres elders gelegen is omdat zij bij een of meerdere werkgevers zijn uitgezonden. Dit daadwerkelijke werkadres is op basis van CBS Microdata niet bekend. Daarom kan er sprake zijn van een onder- of overschatting.

Afronding

Cijfers zijn afgerond op vijftallen (in verband met onze verplichting ter borging van de privacy aan het CBS). Provincie- of regiototalen tellen, door deze afrondingen, niet altijd op tot het totaal van alle onderliggende gemeenten.

Aantal arbeidsmigranten groeit jaarlijks gemiddeld 1,4%

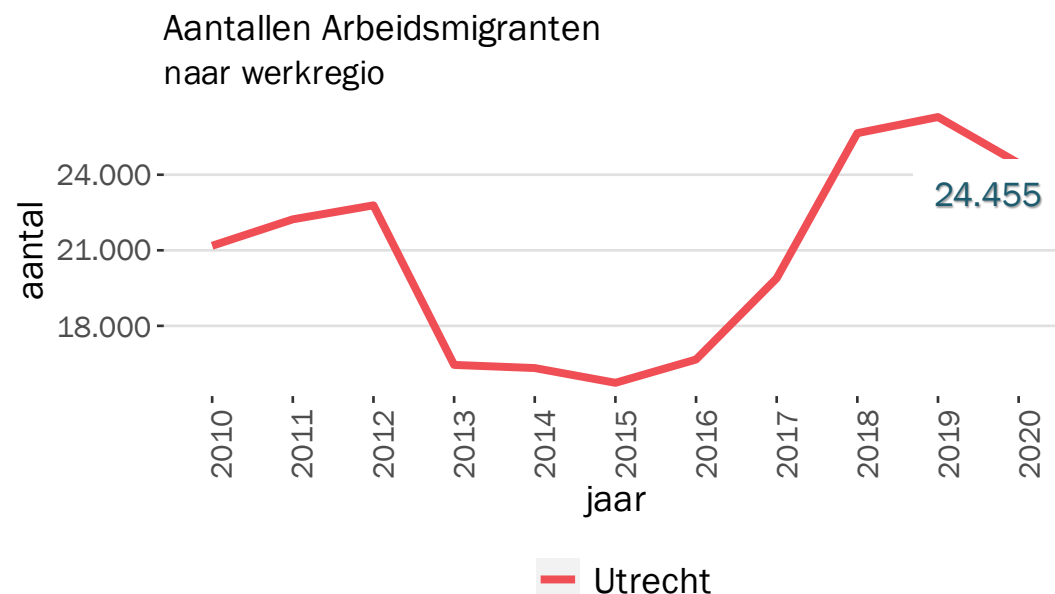
In 2019 werkten in de provincie Utrecht circa 24,5 duizend arbeidsmigranten. Sinds 2010 is het aantal gemiddeld jaarlijks toegenomen met 1,4%, met een sterke daling vanaf 2012 en een toename vanaf 2016.

In 2020 daalt het aantal arbeidsmigranten – naar verwachting als gevolg van de situatie rondom covid-19 – tot het niveau tussen 2017 en 2018. Veel arbeidsmigranten zijn (tijdelijk) naar huis gegaan, als gevolg van vraaguitval (horeca) of vanwege angst voor gesloten grenzen.

Een derde arbeidsmigranten werkzaam in gemeente Utrecht

Utrecht is de belangrijkste werkgemeente voor arbeidsmigranten in de provincie: een derde van alle arbeidsmigranten werkt in deze gemeente. Ook Houten, Amersfoort en Renswoude zijn gemeenten waar meer dan 2.000 arbeidsmigranten werken.

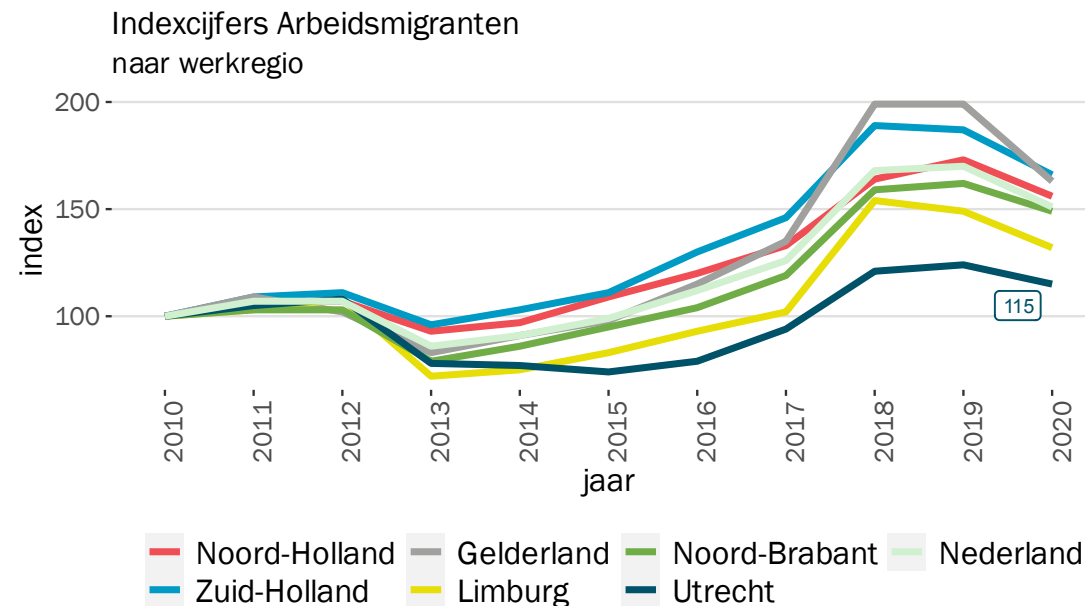
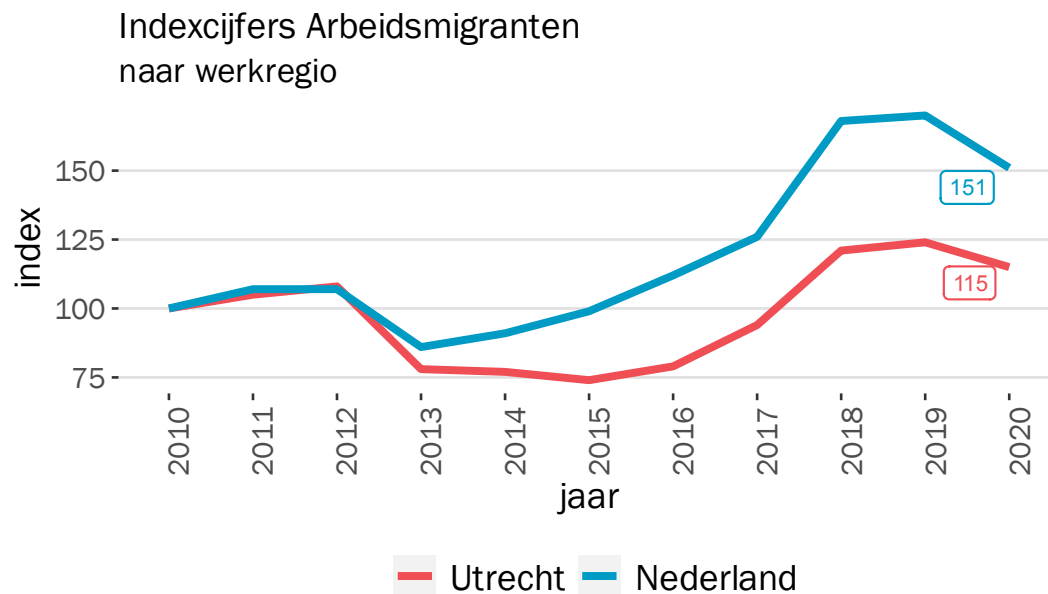
In de meeste Utrechtse gemeenten is het aantal arbeidsmigranten tussen 2010 en 2020 toegenomen. Uitzonderingen daarop zijn Bunschoten, Veenendaal en De Ronde Venen, met een gemiddelde jaarlijkse afname tussen 7 en 14%.

Top-10 werkgemeenten arbeidsmigranten provincie Utrecht

Gemeente	Aantal arbeidsmigranten	Jaarlijkse groei (%)
Utrecht	8.340	3%
Houten	2.490	7%
Amersfoort	2.210	4%
Renswoude	2.015	7%
Nieuwegein	1.400	8%
Vijfheerenlanden	1.370	4%
Stichtse Vecht	675	6%
De Bilt	670	7%
Bunschoten	665	-14%
Woerden	640	8%

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

Vergelijking met Nederlandse ontwikkeling

De indexcijfers in bovenstaande figuur geven de ontwikkeling in aantallen weer ten opzichte van het landelijk niveau. Sinds 2010 neemt het aantal arbeidsmigranten in Nederland jaarlijks toe met 4,2% tot 540.565 in 2020. De gemiddelde jaarlijkse groei in de provincie Utrecht ligt met 1,4% lager dan in Nederland gemiddeld. In 2013 is sprake van een meer dan gemiddelde afname en ook in de jaren 2014 en 2015 neemt het aantal in de provincie af, terwijl het landelijk weer is toegenomen.

Vergelijking met andere provincies

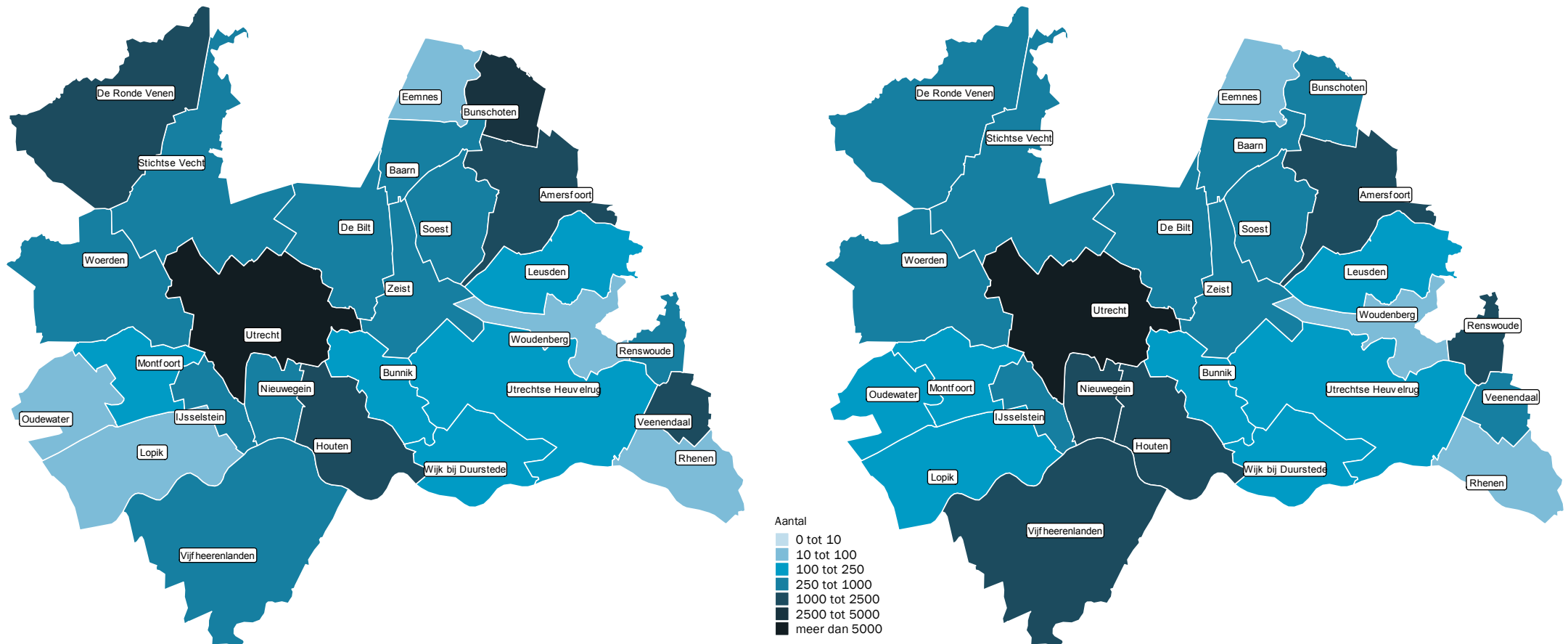
De indexcijfers in de eerste figuur laten zien hoe het aantal arbeidsmigranten in de provincie Utrecht is gegroeid ten opzichte van de andere provincies die deel uitmaken van dit onderzoek. Utrecht kent een lager dan gemiddelde jaarlijkse groei ten opzichte van provincies als Gelderland, Noord- en Zuid-Holland. Na de economische dipjaren 2012 en 2013 duurt het tot 2017 voordat de groei in het aantal arbeidsmigranten weer op het niveau is van 2010.

AANTAL WERKZAME ARBEIDSMIGRANTEN

Aantallen Arbeidsmigranten
naar werkregio

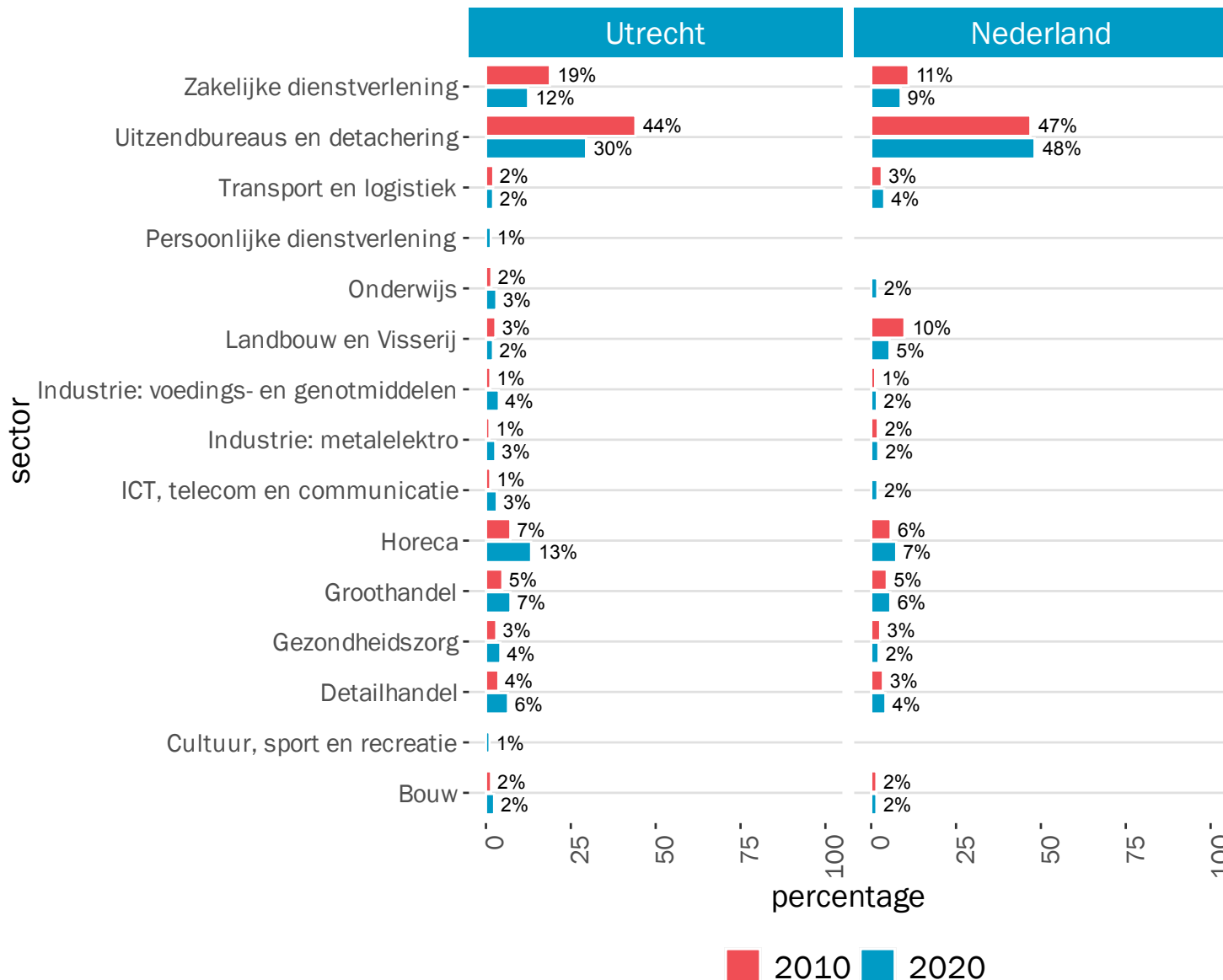
2010

2020

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

Top sectoren arbeidsmigranten naar werkregio

Top-15 werksectoren

In het figuur staan de belangrijkste werksectoren voor in provincie Utrecht werkzame arbeidsmigranten.

De meeste arbeidsmigranten zijn werkzaam in de **horeca**, **groot- en detailhandel** en **zakelijke dienstverlening**. Tussen 2010 en 2020 is het aandeel arbeidsmigranten in deze sectoren gegroeid met 2 tot 5%. Ook de **industrie** heeft sinds 2010 een groter aandeel in de belangrijkste werksectoren.

In 2020 is het aantal arbeidsmigranten in Utrecht werkzaam bij **uitzendbureaus** gedaald tot 29%. Dit is aanzienlijk lager dan landelijk gemiddeld (48%).

De verblijfsduur van arbeidsmigranten is sterk afhankelijk van de sector waarin zij werkzaam zijn en loopt uiteen van enkele weken tot meer dan een jaar.

Verblijfsduur korter dan een jaar

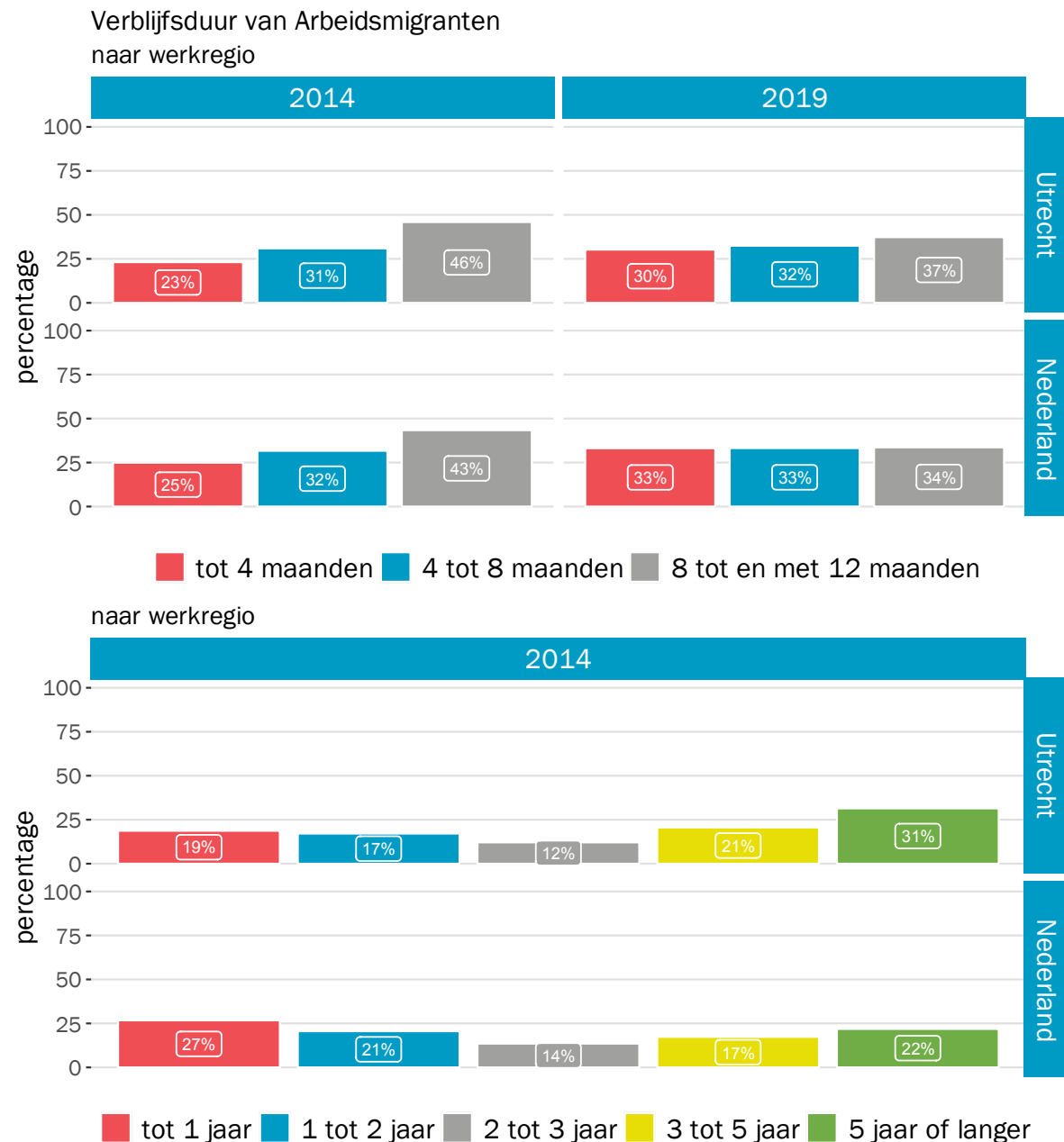
Het grootste deel van de arbeidsmigranten verblijft korter dan een jaar in de provincie Utrecht.

Van de korte verblijvers in 2019 verblijven de meesten tussen de 8 en 12 maanden (37%). Nog eens 30% verblijft korter dan 4 maanden.

De verblijfsduur is sinds 2014 korter geworden: het aandeel arbeidsmigranten dat tot 4 maanden verblijft is toegenomen, terwijl het aandeel van 8 tot en met 12 maanden verblijf is afgenomen. Landelijk is een vergelijkbare trend te zien.

Verblijfsduur langer dan een jaar

Van de arbeidsmigranten die langer dan een jaar verblijven, zien we dat 17% één tot twee jaar actief is. 31% blijft 5 jaar of langer. In vergelijking met het landelijk beeld is een groter aandeel van de arbeidsmigrant voor langere tijd actief in de provincie Utrecht.

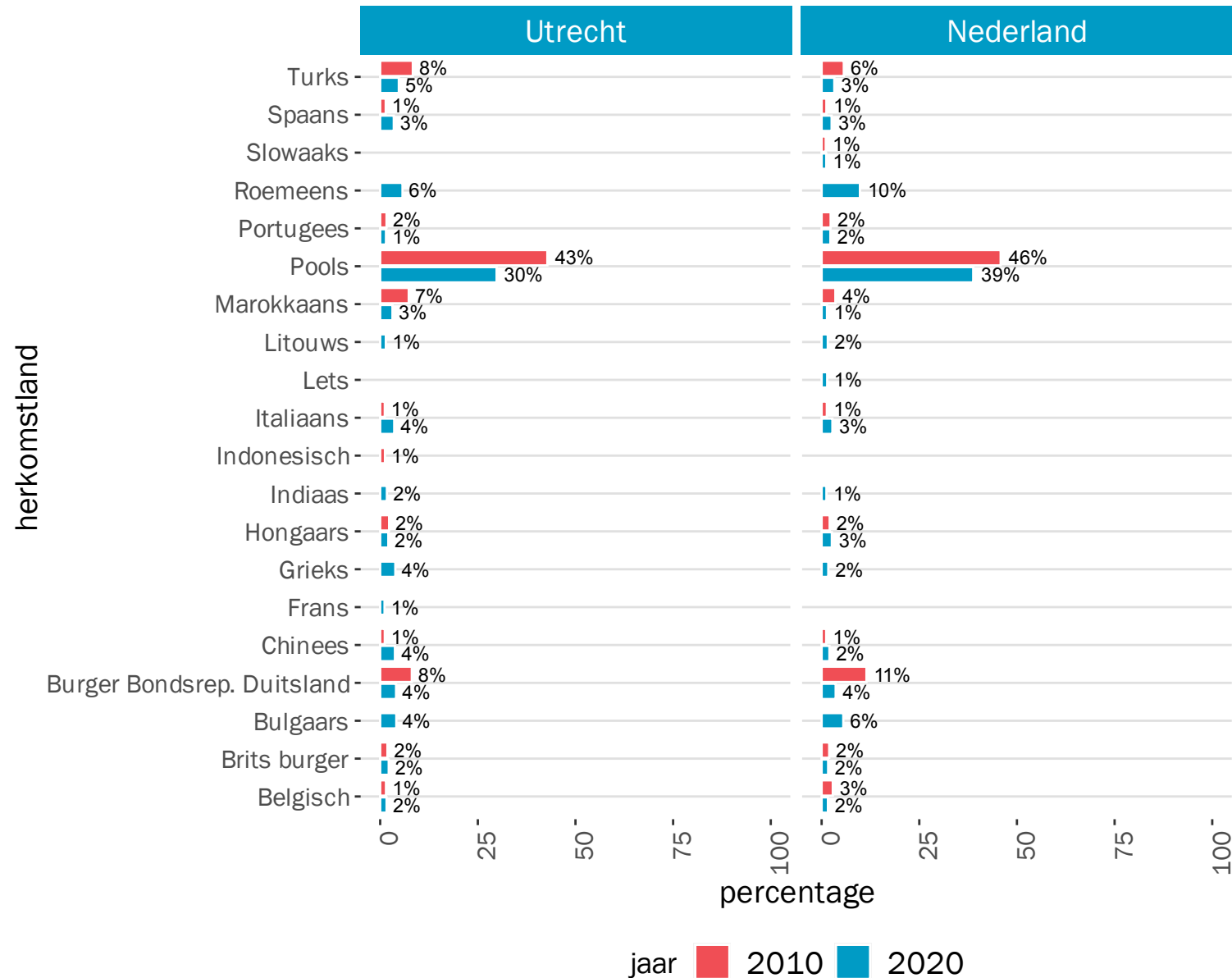
Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

Meeste arbeidsmigranten afkomstig uit Polen, vooral aantal Roemenen en Bulgaren neemt toe
30% van de in provincie Utrecht werkzame arbeidsmigranten is van Poolse afkomst. In totaal bestaat deze groep uit 7.290 arbeidsmigranten. Andere belangrijke herkomstlanden zijn Roemenië (1.400 arbeidsmigranten), Turkije en Bulgarije (1.170 respectievelijk 1.010 arbeidsmigranten).

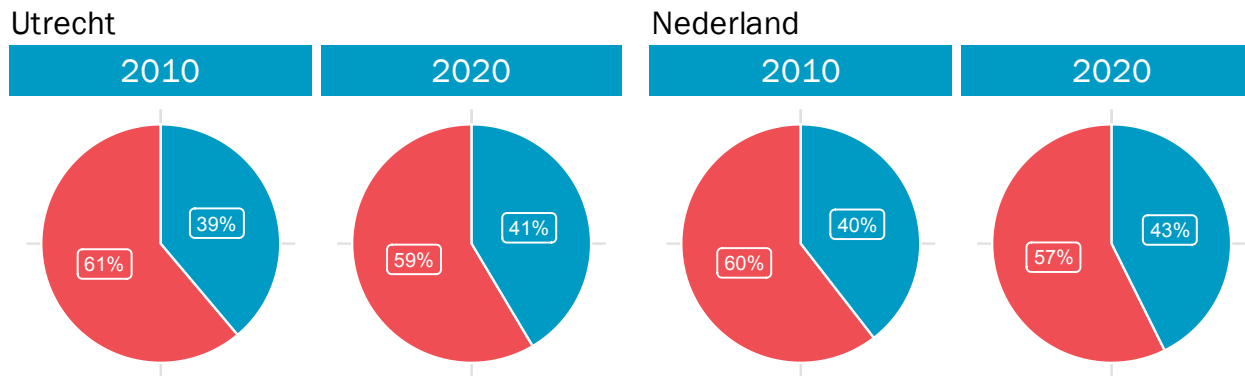
In vergelijking met de belangrijkste herkomstlanden in 2010 valt op dat vooral het aantal Roemenen en Bulgaren is toegenomen tot respectievelijk 6% en 4% in 2020.

De top-20 herkomstlanden van provincie Utrecht komt overeen met het landelijk beeld. Ook landelijk is de grootste groep arbeidsmigranten van Poolse afkomst, en zijn de groepen Roemenen en Bulgaren in omvang het sterkst toegenomen.

Top herkomstlanden Arbeidsmigranten naar werkregio

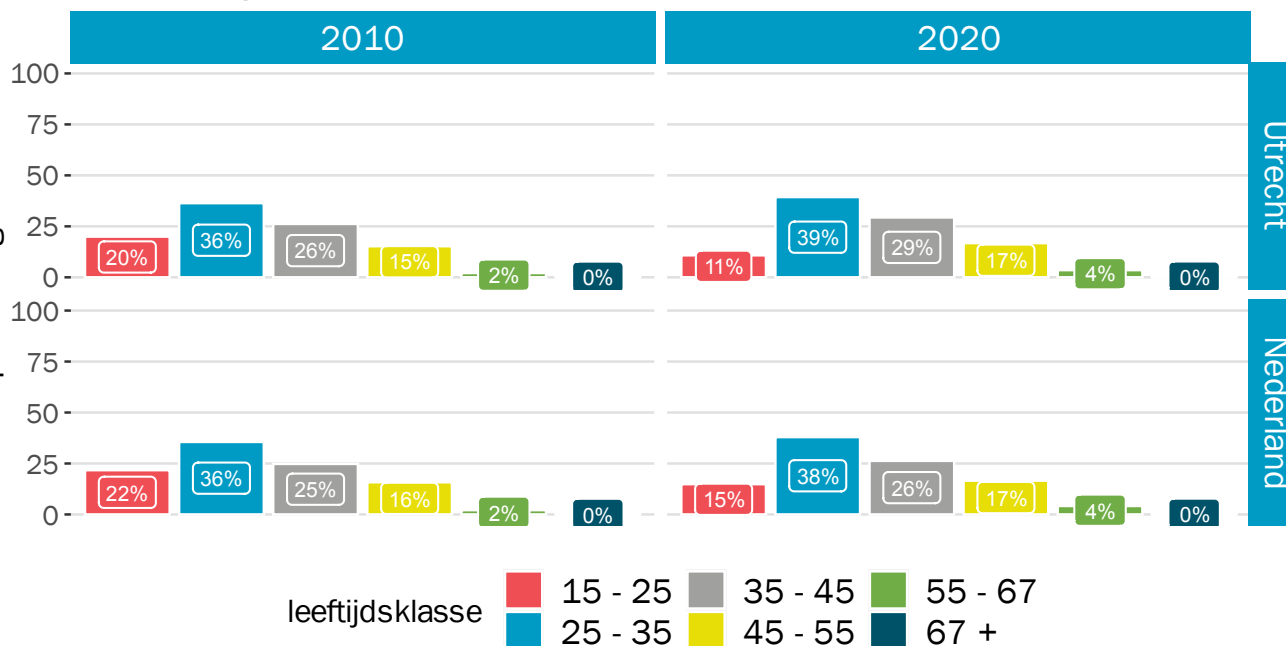
Geslacht van Arbeidsmigranten naar werkregio

6 op 10 arbeidsmigranten is man
De populatie arbeidsmigranten in provincie Utrecht kent een oververtegenwoordiging van mannen: 59% van alle arbeidsmigranten is man. Deze verhouding is ten opzichte van 2010 nagenoeg ongewijzigd: het aandeel vrouwen is licht toegenomen (2 procentpunt). Ook landelijk gemiddeld is sprake van een oververtegenwoordiging van het aandeel mannen.

Leeftijd naar werkregio

geslacht m v

Grootste deel arbeidsmigranten 25-35 jaar

Het merendeel (39%) van de arbeidsmigranten in provincie Utrecht is tussen de 25 en 35 jaar oud. Dit beeld is sinds 2010 niet veranderd en ook landelijk is dit het geval. Het aandeel van deze leeftijdscategorie is sinds 2010 wel toegenomen. Er is een verschuiving waar te nemen van leeftijdscategorie 15 jaar tot 25 jaar, naar de leeftijdscategorie 25 jaar tot 35 jaar.

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

AANTAL BRP-GEREGISTREERDE ARBEIDSMIGRANTEN

16.365 geregistreerd woonachtige arbeidsmigranten

Op basis van BRP-registraties staan in 2020 ruim 16 duizend arbeidsmigranten geregistreerd woonachtig in provincie Utrecht. Dit is naar verwachting een onderschatting van het daadwerkelijke aantal¹.

Tussen 2010 en 2020 neemt het aantal arbeidsmigranten min of meer geleidelijk toe, met een jaarlijkse groei van 6%. In 2020 is een daling waarneembaar als gevolg van corona: er waren toen circa 800 minder arbeidsmigranten dan in 2019. Deze daling is echter minder sterk dan bij het aantal naar werklocatie.

46% BRP-geregistreeerde arbeidsmigranten woont in Utrecht

Utrecht is de belangrijkste woongemeente voor BRP-geregistreerd woonachtige arbeidsmigranten: hier wonen 7.515 arbeidsmigranten, bijna de helft van het totaal. Ook Amersfoort en Nieuwegein (1.580 en 910 arbeidsmigranten) zijn belangrijke woongemeenten. Opvallend is de groei van het aantal geregistreerd woonachtige arbeidsmigranten in Bunschoten (+17% per jaar), omdat het aantal naar werklocatie in deze gemeente in dezelfde periode juist is afgenomen (-14% per jaar).

¹Het komt voor dat het woonadres van een arbeidsmigrant niet bekend is via de CBS Microdata. Bijvoorbeeld doordat de arbeidsmigrant, bij seizoensgebonden arbeid, minder dan vier maanden in Nederland verblijft en zich niet bij de gemeente inschrijft (dat is ook geen wettelijke plicht). Of het kan voorkomen dat de arbeidsmigrant onbekend is met het proces van inschrijving en/of zich niet wil inschrijven vanwege de angst voor het verliezen van rechten in het land van herkomst. Het aantal geregistreeerde arbeidsmigranten via de CBS Microdata is waarschijnlijk een onderschatting van het daadwerkelijke aantal arbeidsmigranten dat in Nederland woont. Uit eerder onderzoek is de inschatting dat gemiddeld 45 tot 55% van de arbeidsmigranten zich inschrijft.

Aantallen Arbeidsmigranten naar woonregio op basis van contract

Top-10 werkgemeenten arbeidsmigranten provincie Utrecht

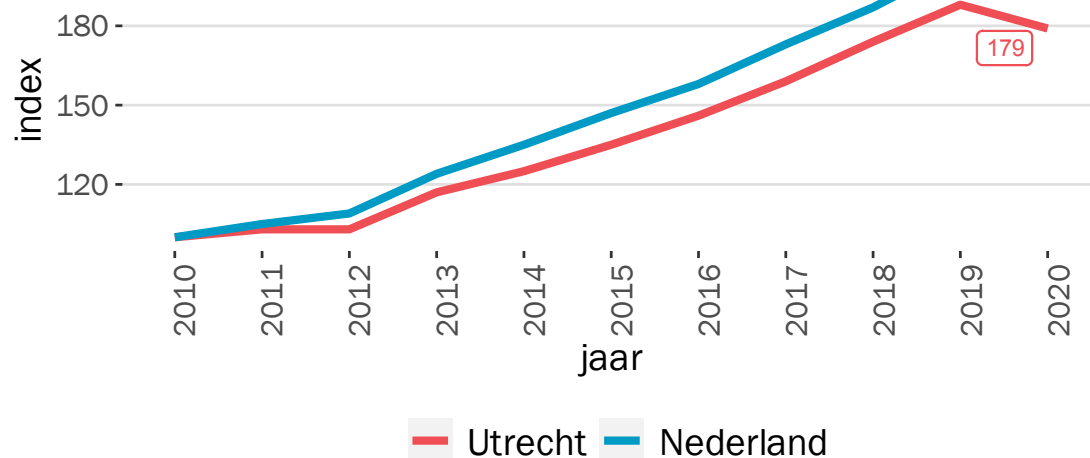
Gemeente	Aantal arbeidsmigranten	Jaarlijkse groei (%)
Utrecht	7.515	6%
Amersfoort	1.580	4%
Nieuwegein	910	9%
Veenendaal	645	7%
Zeist	635	3%
Stichtse Vecht	595	8%
Vijfheerenlanden	535	6%
Bunschoten	510	17%
Soest	445	5%
De Ronde Venen	435	5%

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

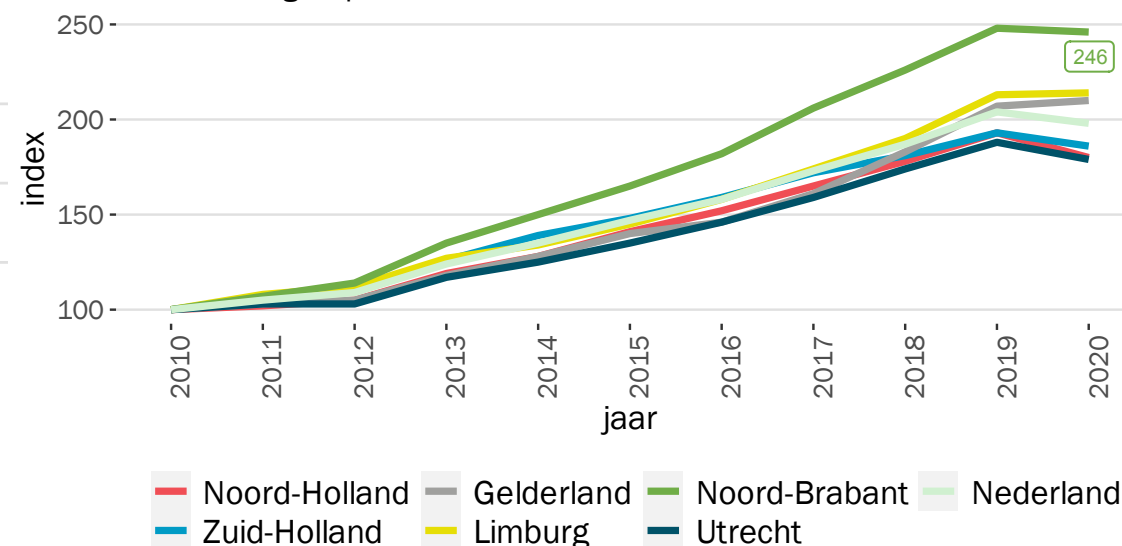

AANTAL BRP-GEREGISTREERDE ARBEIDSMIGRANTEN

Indexcijfers Arbeidsmigranten
naar woonregio op basis van contract

Indexcijfers Arbeidsmigranten
naar woonregio op basis van contract

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

Vergelijking met Nederlandse ontwikkeling

De indexcijfers in bovenstaande figuur geven de ontwikkeling in aantallen weer ten opzichte van het landelijk niveau. Sinds 2010 neemt het aantal BRP-geregistreerd woonachtige arbeidsmigranten in Nederland jaarlijks toe met 7% tot 296.010 in 2020. De gemiddelde jaarlijkse groei in de provincie Utrecht ligt met 6% lager dan landelijk gemiddeld.

Vergelijking met referentiegemeenten

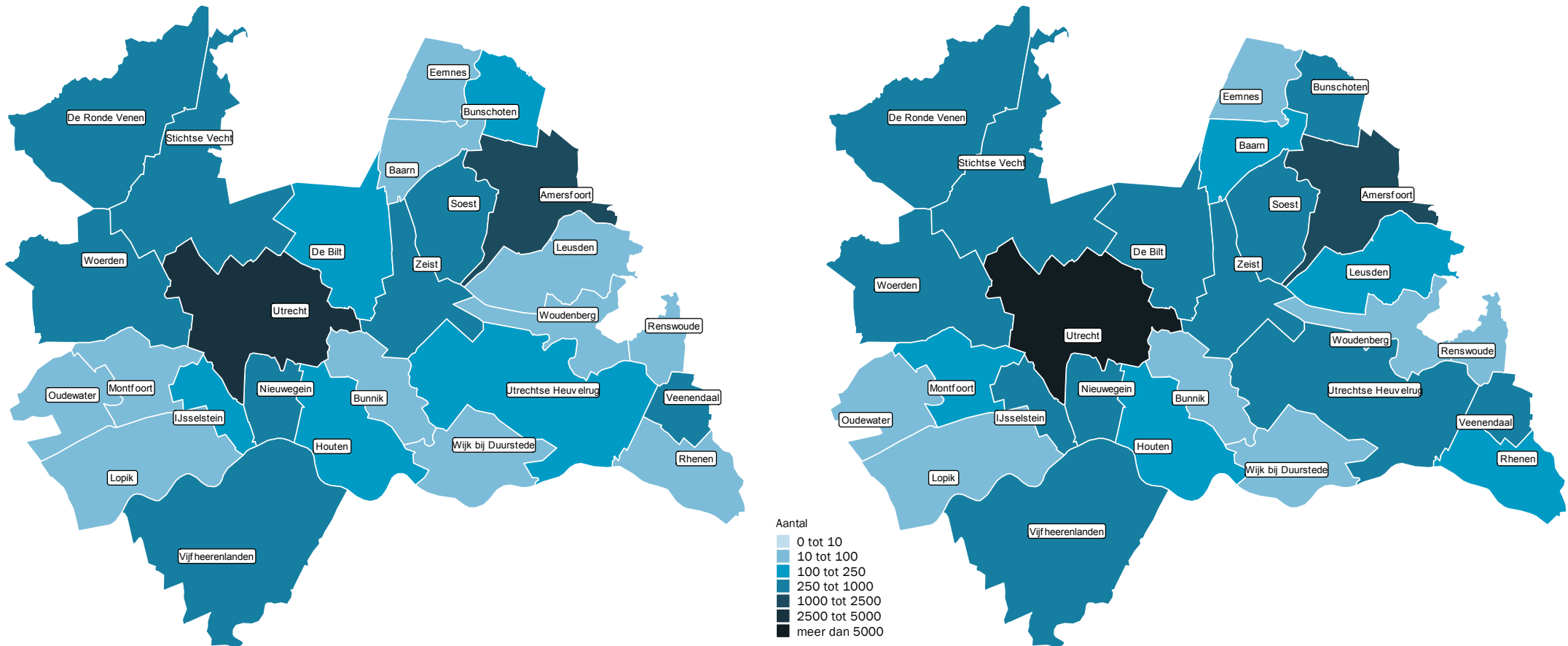
Net als bij de aantallen naar werkgemeenten, heeft provincie Utrecht een lager dan gemiddelde jaarlijkse groei in het aantal BRP-geregistreerd woonachtige arbeidsmigranten. Wel volgt provincie Utrecht eenzelfde trend als in de andere provincies, waarbij de aantallen vanaf 2012 consistent zijn toegenomen, met een dip in coronajaar 2020.

AANTAL BRP-GEREGISTREERDE ARBEIDSMIGRANTEN

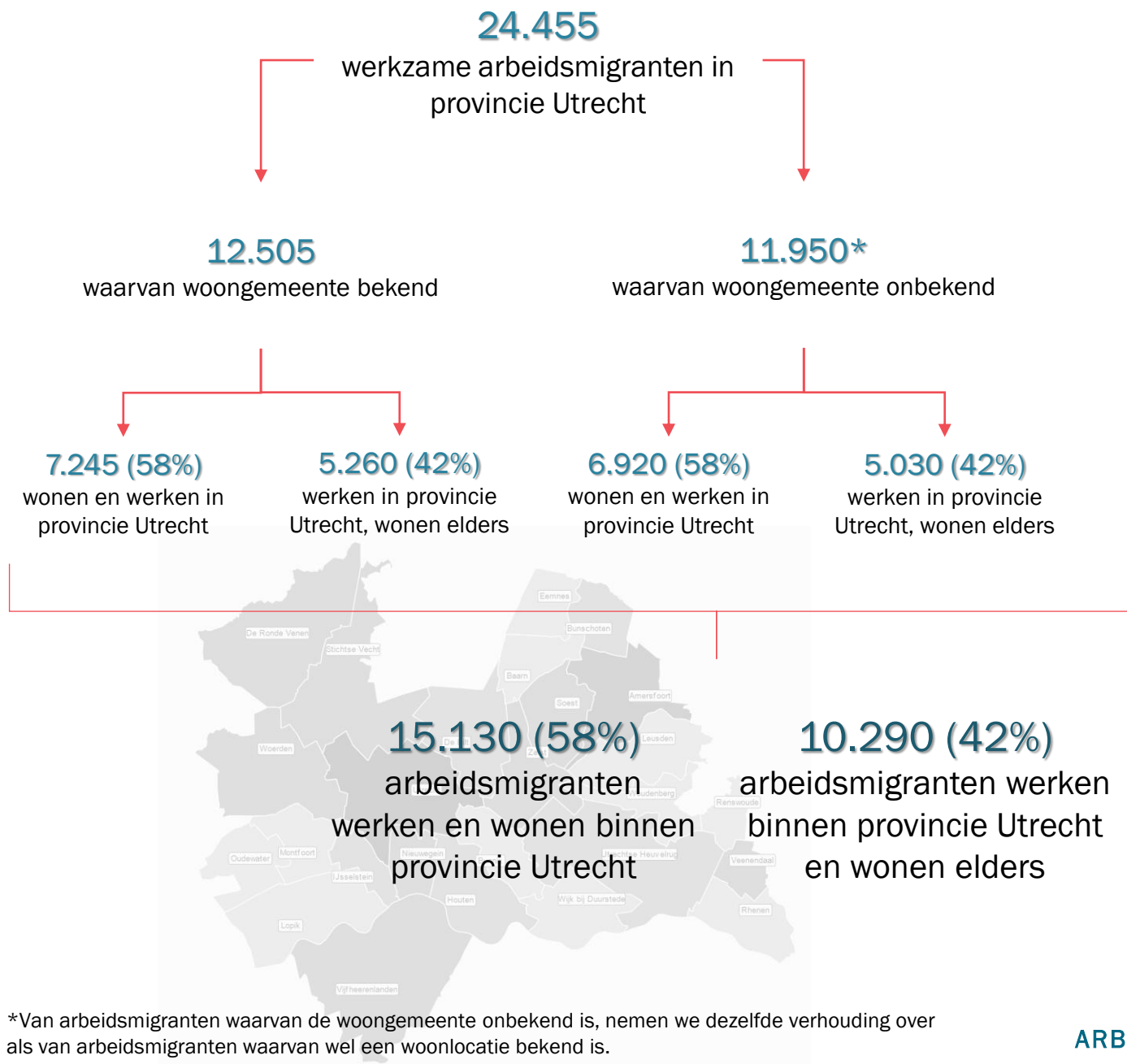
Aantallen Arbeidsmigranten
naar woonregio op basis van contract

2010

2020

Bron: Decisio (2022), via CBS Microdata

Zes op tien arbeidsmigranten werkt en woont binnen provincie Utrecht. 58% van de arbeidsmigranten werkt en woont binnen de provincie Utrecht. In absolute zin gaat het om circa 15 duizend arbeidsmigranten.

Ruim 10 duizend arbeidsmigranten werken binnen de provincie Utrecht, maar wonen elders. Belangrijke inkomende en uitgaande pendelrelaties zijn er met Noord-Holland, waarvan de gemeente Amsterdam veruit de belangrijkste is. Ook zijn er pendelrelaties met nabijgelegen (grotere) gemeenten als Almere, Hilversum, Arnhem en Ede.

*Van arbeidsmigranten waarvan de woongemeente onbekend is, nemen we dezelfde verhouding over als van arbeidsmigranten waarvan wel een woonlocatie bekend is.

Op basis van de historische ontwikkeling in de economie en het aantal arbeidsmigranten in de provincie Utrecht zijn prognoses opgesteld van de te verwachten ontwikkeling tot 2030. In onderstaand kader staat een korte toelichting op de methodiek.

Achtergrond prognose

Voor de prognose baseren we ons op bestaande regionale prognoses van het aantal banen (bron: WLO-scenario's) en de beroepsbevolking zonder migratieachtergrond (bron: CBS). Door deze prognoses aan elkaar te 'matchen' ontstaat het verschil tussen het aantal beschikbare banen in 2030 en het aantal werknemers (zonder migratieachtergrond) dat beschikbaar is om deze banen in te vullen. Hierin is rekening gehouden met verschillende demografische factoren als groei van beroepsbevolking en vergrijzing, maar ook economische ontwikkeling door uit te gaan van een WLO-hoog en WLO-laag scenario.

Het verschil tussen het aantal banen en werknemers zonder migratieachtergrond geeft een indicatie van het aantal internationale werknemers dat nodig is om aan de toekomstige vraag naar werknemers te voldoen. Vervolgens hanteren we een verdeelsleutel op basis van de bestaande verhouding tussen internationale kenniswerkers en arbeidsmigranten.

Uit de prognoses scenario's blijkt voor provincie Zuid-Holland dat het aantal arbeidsmigranten de komende tien jaar blijft toenemen tot een populatie van naar schatting **33.620 tot 50.830 werkzame arbeidsmigranten in 2030**. Dit betekent een jaarlijkse groei van **3 tot 8%**.

Prognose van **33.620 tot 50.830**
werkzame arbeidsmigranten in provincie
Utrecht in 2030

Methodiek

Het CBS geeft geaccrediteerde organisaties toegang tot de 'big data' bestanden achter de statistieken die het CBS publiceert (CBS Microdata). Decisio heeft toegang tot CBS Microdata en gebruikt dit om de Monitor Internationals op te stellen.

Voor de monitor koppelt Decisio binnen CBS Microdata arbeidscontractinformatie van werknemers in Nederland aan verschillende persoonsgegevens. Daarbinnen selecteren we de groep werknemers zonder de Nederlandse nationaliteit: de internationale werknemers. In de verdere afbakening van deze doelgroep wordt geen rekening gehouden met het aantal gewerkte uren of het jaar van vestiging in Nederland.

Op gemeenteniveau en (deels) op postcodeniveau geeft de monitor onder meer inzicht in:

- Het aantal internationale werknemers dat in een regio woont en werkt;
- In welke sector zij werkzaam zijn;
- Hoe lang zij in Nederland economisch actief zijn, zowel op korte termijn (in maanden) als lange termijn (in jaren);
- Waar ze vandaan komen, hoe oud ze zijn en hoe zij wonen: huishoudenssamenstelling, koop-/huurhuis en WOZ-waarde.

De data is beschikbaar voor de periode 2010-2020.

Looneisen definitie kenniswerker of arbeidsmigrant

Om binnen de groep internationale werknemers (zie definitie in Achtergrond) onderscheid te maken tussen kenniswerkers en arbeidsmigranten, hanteren we de volgende looneis:

- **Kenniswerker:** een internationale werknemer, waarbij een minimale looneis is gesteld (fiscaal loon: loon voor belastingen) voor twee leeftijdsgroepen en een minimaal aantal SV-dagen. De minimale looneisen per leeftijdsgroep zijn:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
< 30 jaar	€ 25.761	€ 25.985	€ 26.605	€ 27.109	€ 26.926	€ 27.860	€ 28.333	€ 28.813	€ 29.293	€ 29.929	€ 30.672
≥ 30 jaar	€ 35.128	€ 35.433	€ 35.867	€ 36.407	€ 36.723	€ 38.003	€ 38.648	€ 39.303	€ 39.953	€ 40.824	€ 41.840

- **Arbeidsmigrant:** een internationale werknemer die niet voldoet aan bovenstaande looneis voor kenniswerkers.

Aan: Nieuwe Provinciale Statenleden provincie Utrecht
CC: Statengriffier

Betreft: uw coalitieprogramma voor bestuursperiode 2023-2026

Utrecht, 4 april 2023

Geacht Statenlid,

Van harte gefeliciteerd met uw benoeming als Statenlid. In navolging van onze brief Input verkiezingsprogramma Provinciale Statenverkiezingen 15 maart 2023 verstuurd aan alle politieke fracties d.d. 20 augustus, welke ook als bijlage is toegevoegd bij deze brief, brengen wij voor deze gelegenheid nog eens de punten die voor ons en daarmee voor de provincie komende jaren belangrijk zijn onder uw aandacht.

Voor een leefbare provincie en sociale samenhang moet het maatschappelijke voorzieningenniveau (winkels, horeca, werk, zorg, onderwijs, sport, cultuur en vrijetijdsbesteding) op peil en goed bereikbaar zijn. Behoud en versterk de leefbaarheid. Wij willen graag dat provincie Utrecht gemeenten en lokaal betrokken partijen zoals ondernemers ondersteunt met de ontwikkeling van aantrekkelijke binnensteden en vitale dorpskernen.

Geen tijd te verliezen

Echter, de vitaliteit staat onder druk. Kosten voor ondernemers zijn door de inflatie, arbeidskrapte en energiecrisis enorm opgelopen, omzetten staan onder druk (ondernemers die te maken hebben met een kostenstijging van 15-20% hebben er maar weinig aan dat de omzet met 2-3% toeneemt), consumenten kopen gemakkelijker via internet en stellen op het gebied van voorzieningen en beleving steeds hogere eisen aan binnensteden en dorpskernen. Het is erg fijn dat de provincie de afgelopen periode middels een uitvoeringsverordening heeft ingezet voor de vitaliteit van centrumgebieden (binnensteden, dorpskernen en winkelcentra) waar verschillende gemeenten (waaronder Utrecht, Wijk bij Duurstede, Soest) dankbaar gebruik van hebben gemaakt. Het zou dan ook goed zijn als dit niet bij een eenmalige impuls blijft, maar hier de komende periode ook een vervolg aan wordt gegeven.

De punten die in provinciaal beleid zouden moeten terugkomen:

1. Ruimtelijk provinciaal beleid

Concentreer maatschappelijke voorzieningen in de bestaande detailhandelsstructuur. Zorg voor een visie over waar je winkels, horeca, cultuur en andere voorzieningen wel of niet wil hebben. Ruimtelijk beleid van provincies en gemeenten is een krachtig instrument om de markt te stimuleren. Op lange termijn borgt de provincie hier het voorzieningenniveau mee. Wij vragen een regierol van de provincie in deze: stel kaders waar detailhandel, horeca, cultuur en overige voorzieningen worden toegestaan en wat de randvoorwaarden daarvoor zijn. Handhaaf beleid voor perifere detailhandel en heb aandacht voor de randvoorwaarden die nodig zijn om perifere detailhandelsvestiging (PDV), zoals Woonboulevards goed te laten functioneren als hier functies zoals wonen, werken, verblijven en winkelen worden gecombineerd.

2. Lokaal en regionaal beleid stimuleren

De ontwikkeling van binnensteden en dorpen biedt kansen voor de provinciale woonopgave: er is een tekort aan ruimte voor wonen. Leegstaand winkelvastgoed kan door transformatie slim benut worden voor andere functies zoals werken en wonen. Zet in op verminderen winkelleegstand en voorkom inactieve plintinvullingen. Transformatie komt onvoldoende tot stand met onnodige leegstand en druk op de leefbaarheid als gevolg. Help gemeenten met kennis en expertise bij het vernieuwen van slechtlopende winkelcentra. Streef diversiteit van winkelgebieden na.

Wij vragen kennis, financiën en een stimulerende rol voor een gezamenlijke aanpak van de provincie. Faciliteer initiatieven om herstructurering op gang te helpen via bijvoorbeeld herontwikkeling strategisch vastgoed of aanleg van infrastructuur. Subsidies helpen om lokale initiatieven met name bij gesplitst eigendom (opvangen van 'onrendabele toppen') op gang te helpen.

3. Data en kennispartner

Beschikbaarheid van goede informatie over het functioneren van centrumgebieden en dorpskernen, kennis van en over koopstromen en aanwezigheid van een overleg tussen centrummanagers is belangrijk om ontwikkeling te stimuleren. Wij vragen de provincie om onderzoek, data en het netwerk te faciliteren.

4. Stimuleren van innovatie, onderwijs en arbeidsmarkt.

Arbeidsmarktkrapte is een grote zorg. Wij vragen de provincie om samen met bedrijfsleven, gemeenten en onderwijs invulling te geven aan de ambities uit de provinciale human capital agenda.

5. Steun MKB-bedrijven.

Middelgrote en kleine bedrijven leveren een belangrijke bijdrage aan de economische groei en werkgelegenheid van de provincie. Wij vragen de provincie om lokaal ondernemerschap te stimuleren en behouden door kleinere ondernemers te ontzorgen op het vlak van energie, klimaat, innovatie en digitalisering, want in de praktijk blijkt dat deze groep met adviesregelingen, subsidies en stimuleringsprogramma's niet altijd bereikt wordt.

6. Stimuleer lokale digitaliseringsprojecten.

Wij vragen de provincie om lokale projecten die gericht zijn op het vergroten online zichtbaarheid van winkels en winkelgebieden te stimuleren.

Wij gaan graag met u aan de slag en blijven het voortouw nemen om binnensteden en dorpskernen aantrekkelijk en leefbaar te maken. De kernen spelen een cruciale rol in de regio: dat is de plek waar werknemers van bedrijven graag willen wonen en werken. Is dat op orde, dan trekt dat bedrijven aan dus dat is weer goed voor het vestigingsklimaat.

Wij hopen dat de ontwikkeling van sterke binnensteden en vitale dorpen op ondersteuning van de provincie Utrecht mag rekenen. Tevens vragen wij of u deze brief - indien u dat niet zelf bent - wilt delen met uw fractievoorzitter. En we zijn uiteraard bereid om onze brief in een gesprek toe te lichten,

Met vriendelijke groet,

Jeroen Roose-van Leijden – Centrummanagement Utrecht

Namens Centrum Overleg Provincie Utrecht (COPU).

VNO/NCW Midden Nederland en KHN Midden Nederland (Simone van Laar).

Partner in het netwerk is Lokaal Retailbelang.

Bijlagen:

- Bijlage 1: Maak werk van aantrekkelijke winkelstraten, INretail
- Bijlage 2: Manifest VNO NCW
- Bijlage 3: Standpunten KHN
- Bijlage 4: Input verkiezingsprogramma Provinciale Statenverkiezingen 15 maart 2023

Lijst met aanbevelingen voor de verkenner(s) van het nieuwe College van Gedeputeerde Staten

cc. de nieuwe Statenleden

De landbouw en het landelijk gebied staan voor een grote verandering, een transitie. Nee, geen landbouwtransitie maar een voedseltransitie. Caring Farmers is ook onderdeel van het [Groenboerenplan collectief](#), waarmee we landelijk in 2022 een 10-puntenplan opgesteld dat mag rekenen op een grote steun van organisaties en burgers. Onze ambitie is een zo groot mogelijk areaal duurzame biologisch landbouw, groenboerenland waarop geen chemie en kunstmest wordt gebruikt en hoogwaardig duurzaam, dierwaardig en gezond voedsel wordt geproduceerd.

De gemeenschappelijke missie van de groene boeren is dat de voedselproductie economisch, ecologisch en sociaal positief uitwerkt voor de zeven generaties na ons. Landbouw en natuur zijn daarbij onafscheidelijk met elkaar verbonden en borgen in deze samenhang de voedselzekerheid. De voedselproductie vindt plaats in samenspraak met de afnemer, de burger als consument en als bewoner en gebruiker van de productieomgeving, het platteland.

De rol van de provincie bij deze transitie is groot: zij heeft regie op de – gebiedsgerichte – uitvoering en kan op veel andere vlakken een positieve bijdrage leveren. Bij de aanvang van deze statenperiode staat de provincie direct al voor een aantal belangrijke keuzes over de invulling van deze transitie. Vanuit ons 10 puntenplan en de ambitie van Groenboerenland reiken we daarvoor 16 aanbevelingen aan.

Graag zijn we bereid om deze nader toe te lichten:

1. Ambitie Groenboerenland

Groene boeren brengen de klimaat-, stikstof-, water- en biodiversiteitsdoelen en dierwelzijn dichterbij: Omdat groene boeren minder kunstmest en importveevoer gebruiken, gaat minder CO₂ en stikstof naar water en lucht. Ook de bodemkwaliteit is hoog, rijk, biodivers en daarmee wordt CO₂ vastgelegd. De vraag is welke ambitie heeft de provincie bij het inzetten van deze oplossing? De Europese commissie heeft een ambitie van 25% biologisch in 2030 in Europa. Het kabinet heeft vanwege het lage aandeel bio op dit moment, de ambitie van 15% bio-grond in 2030 in Nederland. Groene boeren maken de provincie nog mooier. Aanbeveling: Zet zo hoog mogelijk in op omschakeling naar groenboeren. Dat biedt perspectief op een schone en groene omgeving gecombineerd met een volhoudbare landbouw.

2. Ondersteun groenboeren en de omschakelaars

De beoogde groei van het aantal groene boeren komt grotendeels vanuit boeren die omschakelen vanuit de gangbare landbouw. Uit ervaring weten we dat dit van de omschakelaar veel denkwerk, daadkracht, doorzettingsvermogen vraagt. Nieuwe teeltmethode, nieuwe gewassen, nieuwe keten- en afzetpartners, nieuw teeltplan, andere

machines, financiële overbrugging. Een goede begeleiding is dan onmisbaar. Aanbeveling: Ga in gesprek en ondersteun deze koplopers waar mogelijk in jouw provincie. Dat gaat over individuele ondersteuning maar ook over het scheppen van voorwaarden zowel in en buiten de gebiedsgerichte aanpak. Dat kan met grond, voor inkomsten en kosten, met kennis en in de organisatie.

3. Ondersteun omschakelen met eigen grond

Voor omschakelen is vaak extensivering en grond nodig.

Aanbeveling: We vragen dat de provinciale grondbank een meer dan evenredig deel uitgeeft naar boeren die omschakelen of al groene boer zijn. Hiermee maakt de provincie concreet werk van haar eigen beleid en verbetert de positie van deze land- en tuinbouwbedrijven.

4. Grondbank

We vragen de provincie de grond in de grondbank volgens de SKAL-normen te beheren. Dat is niet alleen goed voor de kwaliteit en biodiversiteit van de grond maar helpt groene boeren omdat bij toedeling van deze gronden geen - dure - omschakeltijd noodzakelijk is.

5. Investeren in grond

Grond is duur, voor extensivering met bedrijfsvergroting is financiële ondersteuning nodig. Er zijn groenboeren grondfondsen die willen investeren in Groenboerenland zoals Land van Ons, Lenteland, Aardpeer, BD Grondbeheer.

Aanbeveling: Betrek deze grondfondsen bij de genoemde extensivering.

6. Gebiedsgerichte aanpak

Naast voedsel leveren de groenboeren ook graag maatschappelijke diensten zoals het herstellen, ontwikkelen en beheren van natuur, het opslaan van water, het toegankelijk maken van het landelijk gebied, het opslaan van CO₂ in de bodem en voedseleducatie mbt boer-burger verbinding.

Aanbeveling: Zet hier actief op in bij de gebiedsgerichte aanpak zodat het maximaal mogelijk wordt gemaakt om deze diensten te kunnen leveren.

7. Boerennatuur

Groenboerenland is biodivers en biedt een uitstekende basis voor verhoging van biodiversiteit. Ook bij het Nationaal Natuur Netwerk (NNN) is dat een kans. De NNN is nog niet volledig is gerealiseerd. We bieden aan met de provincie te onderzoeken of met natuurbeheer door groenboeren de beoogde verhoging van de NNN-biodiversiteit gerealiseerd kan, bijvoorbeeld in combinatie met aanpassing van de begrenzing van de NNN. Dat biedt kans op extra natuurinkomsten voor de boeren en kan ook onteigening voorkomen.

8. Beheer Natuurgebieden

Verder vragen we de provincie te bevorderen dat de NNN-gronden - in eigendom van natuurorganisaties – waar mogelijk en gewenst, door boeren te laten uitvoeren. Dit biedt kans om de kosten voor de boeren te verlagen.

9. Gemeenschappelijk landbouwbeleid

Groenboerenland kent een hogere biodiversiteit en blinkt uit in duurzaam bodembeheer en een lagere ammoniakemissie. Deze zaken hangen ook samen.

Aanbeveling: Zet de 'provinciale' GLB-middelen zo effectief mogelijk in op een integrale aanpak.

10. Maatregelen door de overheden voor afzet biologische producten

Voorwaarde voor het realiseren van meer Groenboerenland is dat de consumptie meegroeit. Maatregelen als afschaffen BTW op bio-voedsel en het vergroten van aanbod van bio in de winkel helpen daarbij. Het Rijk kan dit regelen en de provincies hebben daar invloed op bij de onderhandelingen met het Rijk over het gebiedsprogramma. Voor het realiseren van de bijdrage van de groenboeren aan de klimaat, biodiversiteit, stikstof en waterdoelstellingen in het gebiedsprogramma, is vergroting van de consumptie nodig. Wij pleiten ervoor in die onderhandelingen met het Rijk het afschaffen BTW op biologisch voedsel en het vastleggen van afspraken met retail over aanbod van bio in de winkel, in te brengen.

11. Korte Keten

Direct contact tussen producent en consument draagt bij aan een groene en sociale provincie. De Korte Keten methode draagt bij aan het verdienvermogen van de groene boeren. We vragen de provincie met ons een plan op te stellen voor gezond en duurzaam voedsel uit de Korte Ketens. Aanbeveling: Maak gebruik van de kennis en ervaring van Korte Keten koplopers, en ga met hen in gesprek.

12. Inkoop provincie

Het kabinet gaat bij haar inkoop voor voedsel naar 25% biologische producten. Gegeven de noodzaak voor het creëren van kansen pleiten wij ervoor dat de provincie bij haar inkoop uitgaat van die 25% bio en vervolgens elk jaar 10% erbij zodat zij meegroeit met het groeiende areaal. We vragen de provincie dit ook als voorwaarde te stellen bij provinciale subsidies voor evenementen etc waar voedsel wordt verkocht.

13. Inkoop zorginstellingen en ziekenhuizen

De provincie wordt uitgenodigd met groenboeren en ziekenhuizen en andere zorginstellingen in gesprek te gaan over het aankoopbeleid van biologisch voedsel.

14. Onderzoek en kennisdelen

Er is veel kennis te winnen voor een effectieve groene landbouw. We vragen de provincie samen met de – aanstaande – groene boeren en de kennisinstellingen in overleg te treden om de noodzakelijke kennis te ontwikkelen door onderzoek en vergaarde kennis

laagdrempelig toegankelijk te maken. Een proefboerderij gericht op het groene landbouw is daarbij gewenst. We bieden als groene boeren aan onze opgedane kennis en ervaring beschikbaar te stellen.

Aanbeveling: Geef koplopers de juiste ondersteuning als ze hun kennis en ervaring willen delen

15. Koplopers

Elke transitie vraagt en kent koplopers die het doen, kennis en ervaring opdoen en deze vervolgens uitdragen. De groenboeren stellen zich graag beschikbaar als koploper. Nu ook in het algemeen: Nodig deze koplopers uit en stel met hen een koploper-programma op.

16. Kinderen

'Eet de aarde gezond' dat is het motto van de groenboeren. Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. We vragen de provincie in samenwerking met gemeentes en GGD, programma's te ondersteunen die kennis over gezond en duurzaam eten bevorderen als 'Jong leren eten' en 'De gezonde school'. Veel wijsheid gewenst,

en met vriendelijke groet,

Ruud Zanders

Geert van der Veer

Annette Harberink

namens alle Caring Farmers

**WAAR DE POLITIEK DE TOEKOMST
VAN KINDEREN BEPAALT,
GEVEN WIJ KINDEREN EEN STEM.**

ONVOORWAARDELIJK

COALITIEAKKOORD IN KINDERTAAL

Hoe informeren jullie kinderen over de nieuwe coalitieplannen?

Wat doen jullie om kinderen te betrekken bij het beleid?

Worden kinderen en jongeren ook betrokken bij de uitvoering van beleid?

Het coalitieakkoord van de provincie bevat de (lokale) plannen voor de komende vier jaar en is dus van grote invloed op de levens van kinderen en jongeren. Daarom roept Save the Children alle provincies op om hun coalitieakkoord in kindvriendelijke taal te publiceren. Via onderstaande richtlijnen hopen wij provincies hiermee te kunnen helpen.

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Kinderen hebben het recht om hun mening te geven (artikel 12), maar om een mening te kunnen vormen, hebben kinderen begrijpelijke informatie nodig (artikel 17). Het delen van begrijpelijke informatie schept de voorwaarden die nodig zijn voor het recht van kinderen op het geven van hun mening.

Kinderen vinden onder andere dat (beleids)documenten kindvriendelijk moeten zijn omdat:

- Kinderen het verdienen om te weten wat hun rechten zijn.
- Hoe meer ze weten over de plannen van de provincie, des te beter zij het erover kunnen hebben met vrienden, hun ouders en op school.
- Kinderen ook inwoners van de provincie zijn.
- Niet alle kinderen en jongeren kunnen hulp zoeken bij hun ouders als zij de tekst niet begrijpen. Als de plannen in begrijpelijke taal geschreven worden, weten kinderen en jongeren beter welke hulp er is en waar ze naartoe kunnen.
- Als een document begrijpelijk is voor volwassenen, het ook begrijpelijk hoort te zijn voor kinderen. En wanneer het begrijpelijk is voor kinderen is het automatisch ook begrijpelijker voor volwassenen.
- Kinderen eerder regels wetten zullen accepteren en gehoorzamen als ze ze begrijpen.

STAPPENPLAN VOOR EEN COALITIEAKKOORD IN KINDERTAAL

1 Denk na over je doelgroep.

- Aan wie wil je het coalitieakkoord in kindertaal presenteren?
- Aan welke leeftijdsgroep(en)?
- In welke taal/ talen?

Wanneer kinderen tussen de 10 en 14 jaar de doelgroep zijn, betekent dit dat het document leesbaar is voor kinderen tussen de 8 en 17 jaar. Docenten kunnen het coalitieakkoord in kindertaal gebruiken in hun les begrijpend lezen. En ook voor ouders is het waardevol zodat ze samen met hun kinderen het coalitieakkoord van de provincie door kunnen nemen.

2 Bekijk welke punten in het coalitieakkoord ook van belang zijn voor de leefwereld van kinderen.

Niet alle onderwerpen uit het coalitieakkoord zullen van belang zijn voor kinderen om te weten.

- Met welke onderwerpen hebben zij direct te maken?
- Welke onderwerpen spreken hen het meeste aan?
- Welke onderwerpen zijn van directe invloed op hun leefomgeving?

3 Maak gebruik van afbeeldingen.

Het ontwerp moet toegankelijk zijn voor alle kinderen en aantrekkelijk zijn voor hen om te lezen. **Gebruik eenvoudige, duidelijke taal en korte zinnen.**

- Leg moeilijke woorden uit.
- Geef voorbeelden.
- Gebruik kleur.

Zie ook onze suggesties voor moeilijke termen in kindvriendelijke taal uitgelegd. (zie bijlage 2).

4 Bespreek het akkoord voor samen met kinderen met behulp van een docent of ouder.

Via ons programma Speaking Minds ondersteunen we overheden die het doel hebben om praktisch opgeleide jongeren meer bij de ontwikkeling en de uitvoering van beleid te betrekken. Meer informatie over dit programma is te vinden op www.speakingminds.nl. Om te checken of het coalitieakkoord begrijpelijk en leuk genoeg is om te lezen voor kinderen kan je langs een lokale school gaan om samen met een docent het akkoord te bespreken. Je kunt ook ouders met kinderen vragen om feedback te geven op het coalitieakkoord. De volgende vragen zou je kunnen stellen:

- Is de lengte van het document goed?

- Is alles goed te begrijpen?
- Welke woorden begrijp je (nog) niet? En weet je een ander/ beter woord hiervoor?
- Kloppen de gebruikte afbeeldingen of zou je graag iets anders willen zien?
- Wat is er heel goed? Wat kan er nog beter?

Term:

Wetten

Een wet is een regel waaraan iedereen in Nederland zich moet houden. Niet op straat tegen een muur plassen als je nodig moet, want dan krijg je een boete. Niet je school in brand steken als je een onvoldoende hebt gekregen, want dan ga je de gevangenis in.

Term:

Immigranten/ Vluchtelingen

Mensen vluchten om allerlei redenen: oorlog, geweld, een natuurramp of armoede. En wie mag er in ons land blijven en wie wordt er teruggestuurd naar het land waar de vluchteling vandaan komt of een veilig land daar in de buurt? Het mag natuurlijk nooit zo zijn dat je in Nederland minder kansen hebt als jij of je ouders in een ander land zijn geboren. Wie hier woont en wil blijven, verdient dezelfde kansen als alle anderen in dit land.

Term:

Discriminatie

Het is een bekend verhaal dat mensen met een Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of andere niet-westerse achtergrond als ze solliciteren vaak eerder worden afgewezen dan andere Nederlanders. Dat is belachelijk. Iedereen heeft dezelfde rechten en verdient gelijke kansen. Discriminatie betekent dat mensen, waaronder kinderen en jongeren, anders behandeld worden.

Term:

Participatie

Participatie betekent meedoen in de samenleving. Op deze manier wil de provincie ervoor zorgen dat iedereen kan meedoen ook als je een beperking hebt. Participatie betekent ook dat er beter wordt geluisterd naar de mensen in de provincie. Als kinderen en jongeren kunnen vertellen aan de provincie wat er nog beter kan, kunnen zij automatisch beter meedoen.

Term:

Kinderrechten

Alle kinderen en jongeren hebben rechten. Deze staan beschreven in het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties. Het verdrag definieert 'kind' als ieder persoon die nog geen achttien jaar oud is. Kinderrechten zijn afspraken die gemaakt zijn tussen bijna alle Staten in de wereld. Ze gaan over verschillende onderwerpen waarvan het belangrijk is dat deze worden geregeld. Ze raken aan zo ongeveer alles waar kinderen mee te maken kunnen krijgen.

Term:

Veiligheid

Kinderen hebben het recht op veiligheid. En ouders zijn hiervoor als eerste verantwoordelijk. Maar de overheid moet waar nodig ondersteunen en eventueel ingrijpen. Elk kind moet in een veilige omgeving kunnen opgroeien. Een leven met liefde en aandacht – zonder geweld – is belangrijk voor een kind om zich te ontwikkelen.

Term:

Klimaat en energie

Het wordt steeds warmer op de aarde en daardoor is het klimaat aan het veranderen. Er zijn hevige stormen en regenbuien en grote droogte. De zeespiegel stijgt, gebieden waar mensen wonen dreigen onder te lopen. En dat komt vooral doordat wij mensen maar doorgaan met het vervuilen van onze planeet.

Term:

Kansenongelijkheid

Geen kind is hetzelfde als een ander kind en geen buurt is dezelfde als een andere buurt. Oftewel: het ene kind heeft het gemakkelijker dan het andere. Er zijn kinderen met ouders die hebben gestudeerd en die hen elke dag helpen met hun huiswerk en kinderen die na school naar muzieklles of sport of de bibliotheek gaan. Er zijn kinderen met ouders die zelf in hun jeugd nauwelijks naar school hebben kunnen gaan en die

echt geen geld hebben voor de pianolerares of de hockeyclub.

Term:

Beleidsplannen

De provincie en de overheid maken een coalitieakkoord. Dit is een lijst met beleidsplannen. Beleidsplannen zijn afspraken om dingen op te lossen of te organiseren. Om deze plannen te kunnen uitvoeren zijn er vaak geld, mensen, spullen en hulp van andere organisaties nodig.

Zie voor meer informatie ook "[How to write a child friendly document](#)" van Save the Children, en "[Creating child-friendly versions of written documents: A guide](#)" van de Europese Commissie

Aan de fractievoorzitters van de gekozen fracties in de Provinciale Staten van de provincie Utrecht p/a griffier

Den Haag, 12 april 2023

Geachte fractievoorzitters,

Nog van harte gefeliciteerd met uw (hernieuwde) benoeming als lid van de Provinciale Staten. Graag wil ik u, in het kader van het nieuw op te stellen beleid, het volgende meegeven.

De uitdagingen waar we op de arbeidsmarkt voor staan zijn groot. Deze zullen nog verder toenemen als gevolg van de veranderende vraag naar vaardigheden, de leerlingen daling, vergrijzing en de grote uitdagingen waar we voor staan op gebied van o.a. de energietransitie, de digitaliseringsvraag en de bouwopgave. Tegelijkertijd zijn er talenten die nog langs de zijlijn staan. Binnen het Techniekpact, dat mede voortkomt vanuit de ministeries van EZK, OCW en SZW en waar provincies een belangrijke rol in hebben, werken we gezamenlijk aan deze uitdagingen

Een wendbare en weerbare beroepsbevolking is de uitdaging voor nu en de toekomst. Dit vraagt om een gezonde en inclusieve arbeidsmarkt waarin veel aandacht is voor het vakmanschap. De provincie heeft geen wettelijke taak als het gaat om onderwijs- en arbeidsmarktbeleid, maar heeft bewezen hierin van grote meerwaarde te kunnen zijn op het bevorderen van een leven lang leren in de volle breedte. Provincies werken vanuit een stimulerende en faciliterende rol samen met het onderwijs, bedrijfsleven en de andere (regionale) overheden aan sterke regionale human capital agenda's/ Techniekpact agenda's. Agenda's die ook essentieel zijn om te acteren op landelijke ontwikkelingen.

Het gaat hierbij bijvoorbeeld om te acteren op de inzet die voortkomt uit het recent gepresenteerde [Actieplan Groene en Digitale Banen](#) vanuit het Rijk, waarin ook nadrukkelijk de regionale samenwerking als basis voor de uitvoering staat vermeld. Dit geldt ook voor de projecten die vanuit het Nationaal Groeifonds worden uitgevoerd. Wij roepen u op om de eigen agenda's te versterken en versnellen. Geef daarom ook in het nieuwe beleid expliciet aandacht aan human capital beleid.

Onderstaand een aantal van de actuele uitdagingen waar in veel provincies ook al hard aan gewerkt wordt:

- Door investeringen vanuit het Rijk in het technisch vmbo zijn overal krachtige [regionale netwerken](#) ontstaan van scholen met het bedrijfsleven in publiek-private samenwerkingen (PPS). Met vaak ook een prachtige link met het basisonderwijs. **Wij roepen u op om kennis te maken met deze netwerken** en te kijken op wat voor manier u als provincie een rol kunt spelen bij de verdere ontwikkeling hiervan. Ons vmbo is cruciaal om voldoende vakmensen op te leiden.
- Scholing in al haar facetten is de uitdaging voor de komende jaren. Het gaat hier om scholing voor werkenden om hunzelf en het mkb veerkrachtig te houden en om werkzoekenden toe te leiden naar bijvoorbeeld een baan als installateur. Economisch en sociaal beleid komen hier steeds meer samen. Verschillende regionale scholingsallianties hebben zich de laatste jaren gevormd. Stuur hier actief op als provincie. **Wij roepen u op om de interactie met het beroepsonderwijs op te (blijven) zoeken.**
- Ons beroepsonderwijs werkt overal intensief samen met het bedrijfsleven in PPS. Elke provincies kent deze [samenwerkingen](#). Vanuit de Groeifondsaanvraag [Opschaling PPS](#) is met aantal van deze samenwerkingen nu interactie op de thema's energie en digitalisering. Wij denken dat het van belang is dat u **kennis maakt met** deze samenwerkingen **en aansluit** waar mogelijk qua nieuw beleid.

Vanuit het Techniekpact hebben we reeds veel contact met alle provincies afzonderlijk en we faciliteren ook het overleg tussen alle provincies onderling. We zetten deze constructieve samenwerking graag voort! Het Techniekpact viert in mei al haar 10 jarig jubileum.

Met vriendelijke groet

Thea Koster

Voorzitter Techniekpact

Inwerkdossier Provinciale Statenleden

Geachte Statenleden,

Nederland is volop bezig met de overgang naar een duurzame energievoorziening. Vanwege klimaatverandering en door de prijsstijgingen ten gevolge van de oorlog in de Oekraïne wordt de noodzaak om fossiele brandstoffen snel te vervangen door duurzame bronnen breed gedeeld. Onze energievoorziening staat in het middelpunt van de belangstelling. In één generatie zal ons energiesysteem fundamenteel veranderen. Dit is eerder gebeurd: in de jaren zestig kreeg iedereen een aardgasaansluiting. Dit was schoner, veiliger en in Nederland gedolven. Nu staan we wederom voor een transitie naar nieuwe schonere en veiligere bronnen.

Dat heeft gevolgen voor alle inwoners van ons land. Hoe de energietransitie zal verlopen, is sterk afhankelijk van keuzes op lokaal en provinciaal niveau. De provincie heeft een grote rol te vervullen bij de omslag van fossiele naar hernieuwbare energie. Voorbeelden zijn de ruimtelijke inpassing van de productie-installaties voor hernieuwbare energie, de aanleg van netten of het handhaven van de energiebesparingsdoelen voor bedrijven. Provincies nemen ook vaak een meer faciliterende rol als aanjager en gesprekspartner richting gemeenten en bedrijven, afhankelijk van eigen beleidskeuzes. Ook dit kan doorslaggevend zijn in lokale activiteiten in omslag naar nieuwe energievormen. Om (nieuwe) Provinciale Statenleden op hoofdlijnen bij te praten biedt de Nederlandse Vereniging Duurzame Energie ([NVDE](#)) dit inwerkdossier aan. In dit stuk vindt u een overzicht van de belangrijkste thema's en issues op het gebied van klimaat en energie. Zie dit stuk eerder als een naslagwerk dan een leesboek.

Na een inleiding over klimaatdoelen, komen verschillende thema's aan de orde:

- Energie opwekken in de regio
- Energie-infrastructuur
- Gebouwde omgeving
- Mobiliteit
- Laadinfrastructuur
- Industrie
- Overkoepelende thema's: ruimtelijke ordening, arbeidsmarkt, doorlooptijden en draagvlak

De gevolgen van klimaatverandering zijn ook in Nederland merkbaar: heftige regenval stelt nieuwe eisen aan de afvoer en buffering van water, de kans op overstromingen neemt toe en er zijn meer en langere periodes van droogte. Het aanpassen van onze omgeving aan de gevolgen van klimaatverandering (klimaatadaptatie) valt echter buiten de scope van dit inwerkdossier.

De NVDE werkt samen met Energie-Nederland en Holland Solar om de energietransitie op regionaal niveau te ondersteunen in het Regioteam Energietransitie (kortweg: Regioteam). Het team is voor provinciale en lokale politici, bestuurders en ambtenaren een nuttig aanspreekpunt / vragenloket. De focus ligt in eerste instantie op de Regionale Energiestrategieën (RES), warmte en infrastructuur. Het team is bereikbaar via regio@nvde.nl

Met vriendelijke groet,

Olof van der Gaag, voorzitter NVDE

Inhoudsopgave

1. Klimaatverandering en klimaatdoelen	4
2. Energie opwekken in de regio	7
3. Energie-infrastructuur	10
4. Gebouwde omgeving	15
5. Mobiliteit	21
7. Industrie	26
8. Overkoepelende thema's	29

1. Klimaatverandering en klimaatdoelen

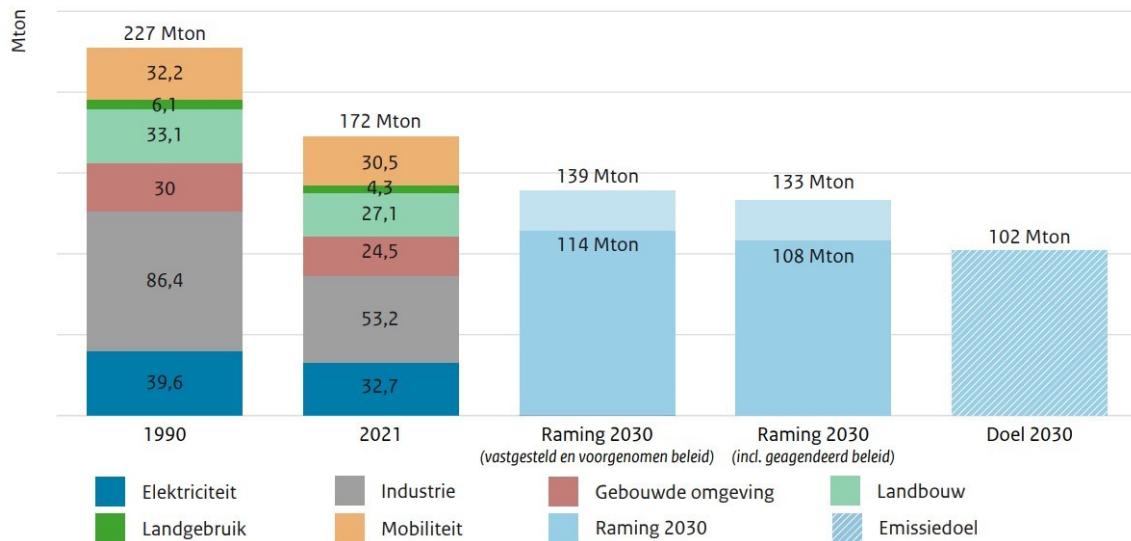
Sinds de industriële revolutie verbrandt de mensheid steeds meer fossiele grondstoffen voor energie. Door de CO₂uitstoot uit fossiele energie warmt de aarde op. Door die opwarming verandert het klimaat en nemen wereldwijd natuurrampen in aantal en heftigheid toe. Gemiddeld is de aarde één graad opgewarmd sinds 1990. Als alle landen op de wereld doen aan klimaatbeleid wat ze tot dusverre beloofden, zal de aarde tot aan 2050 2,7 graden opwarmen. Dit is veel meer dan de maximaal twee en liefst anderhalve graad die vrijwel alle landen op de wereld afspraken bij het [Klimaatakkoord van Parijs](#) (2015).

In Nederland 2019 sloten honderdvijftig partijen, waaronder de provincies, het [Klimaatakkoord](#): een pakket maatregelen en afspraken tussen bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden om gezamenlijk de uitstoot van broeikasgassen in Nederland in 2030 ongeveer te halveren. Via het Interprovinciaal Overleg tekenden ook alle provincies voor deze afspraken. In het [Coalitieakkoord](#) van het kabinet Rutte 4 (2021) werd het doel aangescherpt. Nederland heeft nu een in de [Klimaatwet](#) vastgelegd doel van 55 procent CO₂-reductie in 2030 ten opzichte van 1990. Het beleid richt zich op 60 procent afname, zodat tegenvallers kunnen worden opgevangen. De Klimaatwet schrijft ook het maken van een [Klimaatplan](#) voor, waarin wordt vastgelegd hoe de gestelde doelen gehaald worden.

We liggen nog niet op koers om het CO₂-reductiedoel voor 2030 te halen. Nee, nog niet. Volgens de [Klimaat en Energieverkenning](#) (2022) van het Planbureau voor de Leefomgeving liggen we op schema om bij vastgesteld en voorgenomen beleid 39 tot vijftig procent emissiereductie te halen in de periode tussen 1990-2030. Als ook het geagendeerde beleid wordt meegeteld (dat weliswaar is afgesproken, maar nog niet ingevuld is) dan haalt Nederland tussen de 41 en 52 procent reductie. Dit is een bandbreedte, wat betekent dat het mogelijk is om aan de bovenkant maar ook aan de onderkant uit te komen. Uitgaande van het [meest ambitieuze](#) doel van zestig procent reductie komen we in het [slechtste](#) geval 21 procent reductie tekort (wat neerkomt op ruim 46 megaton CO₂ per jaar), in het [beste geval](#) 8 procent (een kleine 18 megaton).

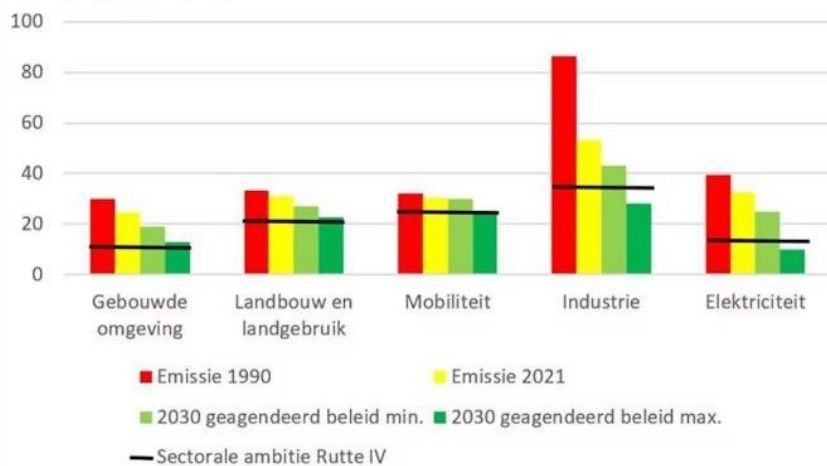
Bij beleid rond klimaat en energie is ervoor gekozen om het volgende onderscheid te maken binnen de sectoren waar broeikasgassen worden uitgestoten: het opwekken van elektriciteit, de gebouwde omgeving, de industrie, het verkeer en de landbouw/landgebruik. Onderstaande tabellen brengen de (te verwachten) ontwikkelingen in beeld.

Figuur 1. Ontwikkeling broeikasgasemissies in Nederland

Ontwikkeling van de uitstoot per sector

(megaton CO₂-eq.)

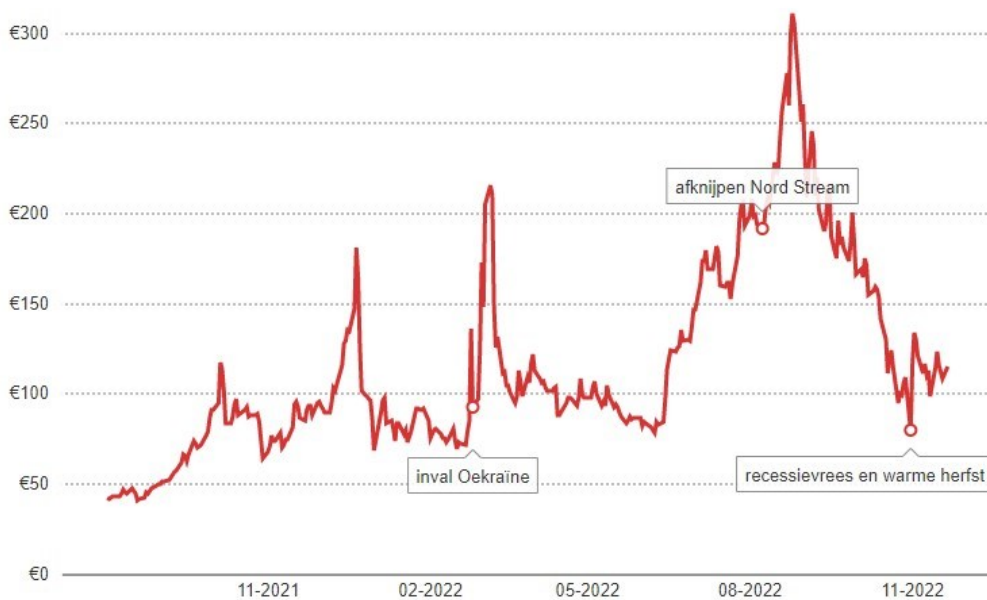
Cijfers tot 2021: CBS 2022. Jaren daarna: prognoses PBL-KEV 2022; beoogd effect coalitieakkoord Kamerbrief 11 feb 2022.

Omdat de doelen in de verschillende sectoren nog niet (allemaal) binnen handbereik liggen, heeft het kabinet eind 2022 een ambtelijk traject ingezet om de opties voor extra maatregelen op een rij te zetten: het Interdepartementaal

Oekraïne crisis

Als gevolg van de oorlog in de Oekraïne is Rusland (vrijwel) gestopt met de levering van aardgas aan Europa. Datzelfde staat te gebeuren met aardolie, als gevolg van een EU-boycot. Door de schaarste zijn de prijzen van gas (en daarmee ook elektriciteit) sterk gestegen. Hoewel de extreme pieken wel zijn afgevlakt, verwachten deskundigen dat de gasprijzen en gasmarkten nog lange tijd wisselend zullen blijven en gemiddeld gesproken hoger dan we jarenlang gewend waren. Onderstaande tabel illustreert de recente ontwikkeling van de gasprijzen:

Gasprijs TTF (euro/MWh)

Gemaakt met ANP/LocalFocus

Bron: Refinitiv NOS

Wat is verstandig in tijden van energiecrisis?

- Duurzame energie is veel goedkoper dan fossiele energie. Zorg dus dat er genoeg ruimte is voor de productie van duurzame energie.
- Energie die je niet gebruikt, hoef je ook niet op te wekken. Help bewoners en bedrijven energie te besparen en handhaaf de wetten die dit voor bedrijven verplicht stellen.

2. Energie opwekken in de regio

Regionale Energiestrategie (RES)

De decentrale overheden hebben dertig regio's gevormd die een Regionale Energiestrategie (RES) maken. Gemeenten, provincies en waterschappen werken in de regio's samen met inwoners, maatschappelijke organisaties, marktpartijen, energiecoöperaties, netbeheerders en het Rijk. De primaire focus is het opwekken van hernieuwbare elektriciteit op land en grote daken (minimaal 35 terawattuur (TWh) in 2030). Daarnaast wordt in de RES gekeken naar potentiële warmtebronnen die geschikt zijn voor collectieve warmtelevering. Het werken aan de RES vloeit voort uit het Klimaatakkoord. De hele opgave reikt tot 2030 en uiteindelijk tot 2050. Het Nationaal Programma RES (NPRES) ondersteunt de regio's bij het maken van de RES.

Stand van zaken in de regio

NPRES publiceert twee keer per jaar een 'foto' van de stand van zaken in de dertig RES-regio's, op weg naar 2030. De laatste stand van zaken is gebaseerd op de RES Monitor 2022 van het Planbureau voor de Leefomgeving en (bestuurlijke) gesprekken met de regio's. Het NPRES biedt ook veel informatie en specifieke opleidingsmodules voor (kandidaat-)volksvertegenwoordigers.

De urgentie om meer hernieuwbare energie op te wekken wordt met de dag groter. Uit het [rapport](#) "Alles uit de Kast" blijkt dat er een substantiële stijging van de elektriciteitsvraag verwacht wordt richting 2030: van de 120 TWh uit het Klimaatakkoord naar een ordegrootte van 200 TWh. Op dit moment zorgt fossiele energie voor schaarste, onzekerheid en hoge prijzen, terwijl zonne-energie, windenergie en duurzame warmte ons energie-onafhankelijk maken en de energieprijzen juist drukken. Bovendien is er geen tijd meer te verliezen bij het behalen van de klimaatdoelen voor 2030.

Daarom geven we vanuit NVDE graag het volgende aan u mee als kandidaat-statenlid:

□ **Blijf de noodzaak voor hernieuwbare energie op land uitdragen**

Blijf vanuit de regio's de nut en noodzaak uitdragen van hernieuwbare energie op land. Vertaal de ambities vanuit de RES 1.0 z.s.m. in specifieke zoekgebieden en concrete locaties voor zon- en windenergie en vertaal de warmtetransitievisies naar concrete uitvoeringsplannen per wijk.

□ **Denk vooruit**

Denk vooruit over de ruimtelijke implicaties van energiehubs en energie-infrastructuur (opwek, omzetting en opslag) en het zorgdragen voor toekomstige balans tussen wind- en zonnestroom, in de provinciale omgevingsvisie. Consulteer hierbij ook marktpartijen zoals energie-intensieve bedrijven en de duurzame energiesector.

□ **Maak van doorlooptijd prioriteit**

Voorkom stagnatie in vergunningverlening, stel daarom bij de start van een project een gezamenlijke planning op met initiatiefnemers en probeer processen en onderzoeken parallel te doorlopen i.p.v. volgorde. Zie de NVDEnotitie [druk de doorlooptijd](#) voor tips per techniek.

□ **Neem sneller besluiten**

Neem ook als provincie(s) en gemeenten sneller besluiten over wie optreedt als bevoegd gezag bij windenergieprojecten om de ruimtelijke procedure te kunnen opstarten. Vraag indien nodig NPRES om mediation.

□ **Tenders**

Zorg voor transparante en inhoudelijk goed uitgewerkte maatschappelijke tenders met een gelijk speelveld voor alle type initiatiefnemers. Een checklist hiervoor van de NVDE, Holland Solar en NWEA staat in dit paper.

□ **Betrek bedrijven**

Ondersteun als provincie de collectieve verduurzaming van bedrijventerreinen. Stap voor stap zou elk bedrijventerrein een collectief verduurzamingsplan moeten opstellen. De provincie kan hier een belangrijke rol als facilitator in spelen.

□ **Organiseer de financiering**

Soms kan het maatschappelijk wenselijk zijn niet altijd voor de allergeoedkoopste optie te gaan. Perfect ingepaste zonneparken kosten nou eenmaal meer. Dan kan het wel nodig zijn iets meer [subsidie](#) uit te trekken.

Zon en wind opwekken

In de regionale energieplannen wordt veel aandacht besteed aan acceptatie en ruimtelijke inpassing van duurzame energie. Het is belangrijk dat de plannen ook kosteneffectief zijn en dat de opwekking goed past in het energiesysteem: aansluiting bij de vraag naar warmte en elektriciteit met oog voor energie-infrastructuur. Daar is verbetering nodig richting de volgende versie van de RES (RES 2.0), met betrokkenheid van het bedrijfsleven.

De NVDE verenigt vele partijen met decennialange praktijkervaring in projectontwikkeling van zon- en windenergieproductie. Zij stelt die kennis graag ter beschikking aan de Regionale Energiestrategieën. In deze [brochure](#), gericht op gemeenten, provincies en regio's staat meer informatie over zon- en windenergie in het algemeen. Verder

wordt ingegaan op onder meer ruimtebeslag en locatiekeuze van wind op land, zon op dak en zon op land-projecten. Op de website van [NWEA](#) (branchevereniging windenergie) treft u meer specifieke informatie over wind op land en op de website van [Holland Solar](#) (branchevereniging zonne-energie) treft u meer informatie over zon op land en zon op dak.

Zon op gebouw opwekken

In de RES 1.0 wordt 'zon op dak' over het algemeen gezien als verstandige en gewenste keuze. Logisch, want zo gebruik je schaarse ruimte dubbel en is er minder capaciteit op het net nodig. 'Zon op gebouw' heeft meestal geen vergunning nodig. Er zijn maar zeer beperkte mogelijkheden om zon op dak te verplichten.

De uitrol van zon op dak blijft in veel energieregio's achter bij de geformuleerde ambities, terwijl er nog veel potentie is. Dit kent een veelheid van oorzaken, in de volksmond de 'gedoefactor'. Meest voorkomend 'gedoe' is momenteel verzekeraarbaarheid, financiering rondkrijgen en zwakke daken. Bijna de helft van de geplande projecten gaan daarom niet door. Zowel de marktpartijen als overheid werken hard aan oplossingen, zie bijvoorbeeld de gedragscode [Zon op grote daken](#). Voor de RES 2.0 wordt voor de zomer van 2023 een uitvoeringstrategie zon op gebouw per energieregio gemaakt. Zo wordt helder welke rol lokale overheden kunnen nemen om hindernissen te helpen voorkomen of oplossen. Provincies kunnen hier aan bijdragen door kennis en relaties met gebouweigenaren op te bouwen. De keuze voor zonnepanelen ligt bij de gebouweigenaar en diens financiële en technische mogelijkheden, maar ondersteuning hierbij is gebleken goed te werken.

Bio-energie opwekken

Bio-energie maakt onderdeel uit van de duurzame energiemix. Onder bio-energie wordt een aantal technieken verstaan die energie produceren uit 'biomassa'. Biomassa is een verzamelnaam voor organische stoffen van niet-fossiele oorsprong zoals knip- en snoeihout, bermgras, groente, fruit, tuinafval en mest. Afhankelijk van de aard van de biomassa kan er met verschillende technieken elektriciteit, stoom, warmte, biogas of olie van worden gemaakt. Droge biomassa kan worden verbrand en dan elektriciteit, stoom of warmwater produceren. Uit vochtige biomassa, zoals GFT of mest, ontstaat door vergisting met bacteriën/micro-organismen biogas dat vergelijkbaar is met aardgas. Het kan worden omgezet in elektriciteit en/of warmte of als biogas direct aan een industrie kan worden geleverd. Biogas kan ook, na opwerking, in het aardgasnet worden bijgemengd. Daarmee kan bio-energie een rol spelen in de verduurzaming van de gebouwde omgeving, de industrie en de landbouw. En biobrandstoffen in de mobiliteit.

De schaalgrootte van bio-energie heeft een grote bandbreedte: biomassa wordt onder meer gebruikt voor de vervanging van kolen in elektriciteitscentrales maar ook in pelletkachels bij individuele huishoudens. Hetzelfde geldt voor vergisting: er vindt mestvergisting op boerderijschaal plaats, maar ook vergisting van GFT-afval bij grootschalige afvalverwerkers.

Omdat biomassa kan worden opgeslagen, is bio-energie een regelbare energiebron die kan worden ingezet wanneer de elektriciteit of warmte direct nodig is. Daardoor heeft het een belangrijke toegevoegde waarde in een geheel duurzaam energievoorzieningssysteem, zeker in combinatie met flexibele zon- en windstroom.

Rond de inzet van bio-grondstoffen speelt de vraag van duurzaamheid en circulaire economie. Het streven is grondstoffen zo lang mogelijk in te zetten voor toepassingen in bijvoorbeeld de bouw of chemie en als het niet anders

kan, pas te verbranden. Om ervoor te zorgen dat de inzet van bio-grondstoffen verantwoord en zorgvuldig gebeurt, heeft het kabinet een integraal duurzaamheidskader gepresenteerd. Het kabinet is van mening dat bio-grondstoffen een essentiële rol spelen om de afhankelijkheid van (geïmporteerde) primaire fossiele grondstoffen te beëindigen. Het uitgangspunt van het duurzaamheidskader biomassa is dat bio-grondstoffen zo hoogwaardig mogelijk worden ingezet, zoals benoemd in het SER rapport '[Biomassa in Balans](#).'

Waar de provincie een rol speelt:

- Het helpt de ontwikkeling van duurzame projecten enorm, wanneer er van tevoren duidelijkheid is waar zoekgebieden en concrete locaties voor duurzame projecten zijn. Hierin kan de provincie als **gebiedsregisseur** een belangrijke rol spelen. Ook bij bijvoorbeeld mestvergistingsprojecten. Door in bestemmingsplannen onder agrarische activiteiten nadrukkelijk te benoemen dat mestvergistingsprojecten binnen de agrarische bestemming zijn toegestaan, wordt duidelijkheid naar potentiële initiatiefnemers en de omgeving gecreëerd. Dit versnelt de energietransitie.
- **Ketenregisseur:** voor bio-energie installaties moet de gehele keten van biomassa tot energieconversie en gebruik van de warmte, elektriciteit of het biogas worden georganiseerd. Daarvoor zijn veel verschillende partijen nodig. Bij uitstek een rol voor de provincie om hier als ketenregisseur haar rol te nemen. Dat geldt ook voor het samenbrengen van warmteleveranciers en -gebruikers. Omdat warmtelevering een veel sterkere regionale/lokale component heeft dan elektriciteitslevering, is de rol van de gemeentes en provincies hier van direct belang. De warmtevisies die zijn uitgewerkt kunnen hiermee naar concrete realisatie worden gebracht.

3. Energie-infrastructuur

Het elektriciteitsnet transporteert elektriciteit uit een Nederlandse elektriciteitscentrale, hernieuwbare productielocatie (bijvoorbeeld een zonne- of windpark) of uit het buitenland naar de elektriciteitsaansluiting van een lokale eindgebruiker, zoals een huis of fabriek. Om dit mogelijk te maken, zijn alle elektriciteitsnetten op lokaal, regionaal en landelijk niveau met elkaar verbonden tot één gekoppeld elektriciteitsnet.

Het elektriciteitsgebruik groeit

Terwijl het energiegebruik in zijn algemeenheid afneemt, groeit het elektriciteitsgebruik juist. Dat is ook wenselijk, want we willen juist dat meer mensen elektrisch gaan rijden, hun huis elektrisch verwarmen of industrieel gasgebruik vervangen door hernieuwbare elektriciteit. In het energiesysteem van de toekomst raken verschillende sectoren en daarmee ook de verschillende typen infrastructuur steeds meer met elkaar verknoopt. Ook zal er meer flexibiliteit nodig zijn in het systeem, want er komt steeds meer wind- en zonnestroom op het net. Dat zijn weersafhankelijke energiebronnen, die vragen om flexibel inzetbare alternatieven voor als het niet waait en de zon niet schijnt. Dit kan er ook toe gaan leiden dat windenergie van zee zowel in de vorm van elektriciteit als waterstof aan land wordt gebracht. Een deel van de opgewekte stroom op zee zal dan omgezet worden in waterstof en worden getransporteerd via leidingen

als grondstof voor de industrie, om direct warmte op te wekken als stroom schaars is, of om voor langere tijd op te slaan zodat de waterstof kan worden ingezet op een ander moment.

'Files' op het net

Elektriciteitsinfrastructuur speelt een sleutelrol in de energietransitie. Al met al zal het stroomverbruik tot 2030 bijna verdubbelen. De groeiende productie van hernieuwbare energie koppelen aan de toekomstige vraag stelt dus flinke eisen aan het net. Een belangrijk knelpunt daarbij is dat er op drukke tijden op het net files ontstaan: het net loopt op steeds meer plekken vol, wat met een vakterm 'congestie' wordt genoemd. De [capaciteitskaart](#) van Netbeheer Nederland laat zien waar er problemen zijn met het in het net invoeden van opgewekte energie en waar er op gezette tijden voor nieuwe afnemers een gebrek aan stroom is of gaat ontstaan. De verwachting is dat de congestie de komende jaren verder toe zal nemen. Gebruikers van netten, zowel afnemers als "invoeders", kunnen vrijwillig bijdragen aan het oplossen van congestie. Hiervoor bestaan vergoedingen, dus bedrijven kunnen geld verdienen door flexibel te zijn in hun elektriciteitsvraag. Dit heet congestiemanagement. Provincies kunnen bedrijven informeren over deze mogelijkheden. Op veel locaties blijken er dan meer invoeders of stroomafnemers op het net te passen en kunnen er dus meer projecten aansluiten en gebruik maken van het net.

Waterstof en groen gas

Waterstof is een energiedrager. 'Groene waterstof' wordt gemaakt met duurzame elektriciteit (van zon of wind). Voor waterstof is er op dit moment geen landelijk dekkend netwerk. Wel wordt er door Gasunie een publiek landelijk waterstofnetwerk ontwikkeld dat de industriële clusters in Nederland zal verbinden met elkaar, met het buitenland en met waterstofopslag. Groen gas is gas uit biologische bronnen, zoals mest, gft en agrarische reststromen, dat opgewerkt wordt tot aardgaskwaliteit. Het heeft dezelfde samenstelling als aardgas en wordt via het bestaande gasnet getransporteerd en geleverd aan gebouwen en industrie. Het is beperkt beschikbaar. Er is een doelstelling om in Nederland in 2030 twee miljard kubieke meter groen gas te produceren (2 bcm).

CO₂-netwerken

CO₂ kan getransporteerd worden, van de fabrieken die het uitstoten naar gebruikers (bijvoorbeeld kassen of industriële processen, vakterm: carbon capture and use, CCU) of naar ondergrondse opslag (vakterm: carbon capture and storage,

CCS). Voor CO₂-netwerken geldt dat deze zowel ontwikkeld kunnen worden door private als publieke partijen, of een combinatie van die twee. Momenteel wordt er gewerkt aan een onshore leiding die de Rotterdamse industrie verbindt met opslag onder de

Noordzee. Dit is het Porthosproject. Daarnaast zal er een offshore leiding komen, waarop meer opslaglocaties voor CO₂ kunnen worden aangesloten. Dit is het Aramisproject. Verder wordt er onder de naam *CO₂next* gewerkt aan een terminal voor vloeibare CO₂. Er is dus nog geen landelijk dekkend netwerk voor CO₂. Of dat er komt, hangt af van de verduurzamingsopties voor de industrie en de mate waarin er ook over de grens CO₂ zal worden getransporteerd, bijvoorbeeld vanuit het Ruhrgebied.

Doelen: energienetwerken worden deze kabinetsperiode toekomstbestendig gemaakt

In het coalitieakkoord van Rutte IV staat dat onze energienetwerken deze kabinetsperiode toekomstbestendig worden gemaakt. Dat is een cruciale randvoorwaarde om de klimaat- en energiedoelen te halen. Daarbij is het streven dat gebruik van de infrastructuur voldoende betaalbaar, betrouwbaar en veilig blijft. Bovendien willen we naar een systeem waarin partijen zich realiseren dat netcapaciteit niet oneindig beschikbaar is en dat het loont om energie-infrastructuur zo min mogelijk te belasten.

Om de energienetten toekomstbestendig te maken, moeten we drie dingen doen:

1. Het verzwaren van de energie-infrastructuur op die plekken waar de vraag ontstaat

Het tijdig verzwaren van energie-infrastructuur is zeer noodzakelijk en afhankelijk van voldoende snelle ruimtelijke inpassing, voldoende arbeidskrachten, voldoende financieringsmogelijkheden, beschikbaarheid van materialen en voldoende duidelijkheid waar de vraag naar energie-infrastructuur zal groeien of ontstaan om de infrastructuur daar tijdig te realiseren.

2. Het slimmer gebruiken van de bestaande infrastructuur

Burgers en bedrijven zijn gewend dat elektriciteit op elk moment van de dag tegen een vaste prijs onbeperkt beschikbaar is. Dat zal veranderen. De pieken in vraag en aanbod worden zo groot dat het net niet altijd alles aankan. Gelukkig zijn er oplossingen om deze schaarste het hoofd te bieden (zoals van [Liander](#) en [Enexis](#)). Het uitgangspunt is dat verbruikers worden aangemoedigd vooral stroom te gebruiken als er veel aanbod is. Bij veel aanbod bieden opslag van stroom en warmte en afstelbare warmtepompen een deel van de oplossing. Ook moet er CO₂-vrij aanbod komen op momenten dat er niet genoeg zonne- en windstroom is. Dat kan bijvoorbeeld met hernieuwbare gascentrales, biomassa-centrales die alleen bij pieken draaien of de inzet van conventionele

energiecentrales met CO₂-opslag. Ook is het van belang dat het makkelijker wordt om lokaal energie uit te wisselen of te delen zoals bijvoorbeeld via het delen van kabels ('cable pooling').

3. Provinciaal energieplan

Provincies spelen een cruciale rol in de uitrol van energie-infrastructuur. Voor het uitstippelen van een plan om de energie-infrastructuur goed aan te laten sluiten bij de klimaatdoelstellingen van 2030 moet iedere provincie een helder energieplan met een formele status maken. Vraag en aanbod moeten in die plannen zo goed mogelijk op elkaar aansluiten, om de benodigde extra netcapaciteit tot een minimum te beperken.

Zo kunnen de belangrijkste belemmeringen voor het verzwaren van de energie-infrastructuur worden aangepakt **Duidelijkheid bieden waar vraag en aanbod groeien dan wel ontstaan**

Iedere provincie werkt aan een energievisie die daarmee ook de verwachte benodigde energie-infrastructuur in kaart brengt. Als provincie is het hierbij van belang rekening te houden met de lange doorlooptijden voor netverzwaringen. Plannen die vóór 2030 af moeten zijn, moeten er eigenlijk al liggen en procedures moeten dan drastisch worden ingekort.

Ruimtelijke procedures

Ruimtelijke procedures voor netverzwaring duren lang. De realisatietijd van een relatief simpel onderstation kan oplopen tot zeven jaar. Laat staan een netverzwaring. De doorlooptijden moeten verkort worden om het gewenste tempo van de energietransitie bij te benen. De provincie heeft een belangrijke rol om deze processen te stroomlijnen. Daarnaast is het verkrijgen van een geschikte locatie een van de grootste uitdagingen voor de realisatie van een nieuw hoogspanningsstation. Provincies kunnen hierbij een doorslaggevende rol spelen door grond beschikbaar te stellen. Zie ook de paragraaf over [doorlooptijden](#).

Financieringsmogelijkheden

Naast de twee landelijke netbeheerders (TenneT voor elektriciteit; Gasunie voor gas) zijn er regionale netbeheerders. Ze zijn in publieke handen. De meeste, zij het niet alle provincies en gemeenten, zijn aandeelhouders van de regionale netbeheerders. Om aan de maatschappelijke doelen te kunnen voldoen, moeten de netbeheerders fors investeren in de elektriciteits- en gasnetten. Er is meer eigen vermogen nodig om deze investeringen te kunnen blijven voldoen. Daarom doen de netbeheerders een beroep op de lokale, regionale en landelijke overheid om hen in de kapitaalbehoefte te voorzien. Het Rijk en de netbeheerders kwamen hiervoor het [Afsprakenkader](#) overeen, waarbinnen onderhandeld kan worden over nieuw aandeelhouderschap. De netbeheerders kijken ook nadrukkelijk naar de overige provincies en gemeenten in hun verzorgingsgebied om aandeelhouder te worden.

Slimmer gebruiken van de netten

- Naast het verzwaren van de netten, helpt het enorm als we proberen om niet allemaal tegelijk de netten te gebruiken. Hoe kan dat gestimuleerd worden?

- Congestie management: soms is er meer vraag naar stroom dan het netwerk aankan. Op zo'n moment biedt de netbeheerder gebruikers een vergoeding om van die stroomvraag af te zien op die piekmomenten. Zo ontstaat er ruimte om meer gebruikers aan te sluiten.
- Aantrekkelijk maken van flexibiliteit en opslag: Sommige opwekkers van stroom kunnen gestimuleerd worden alleen te leveren op momenten dat er veel ruimte is op het net. Ook kan stroom opgeslagen worden als er veel aanbod is, om te gebruiken op momenten van schaarste. Flexibiliteit bij afnemers van stroom is minstens net zo belangrijk. Provincies kunnen een rol spelen in het stimuleren van regionale energie-intensieve MKB om een actieve rol te vervullen in flexibel gebruik van het net.
- Tariefstelselwijzigingen: Er wordt gewerkt aan een tariefstelselwijziging voor zowel kleinverbruik als grootverbruik. De nieuwe tarieven moeten piekgebruik (met name overdag) voorkomen. Uitgangspunt is dat de gebruiker van het net meer betaalt op drukke momenten.
- Alternatieve transportrechten: dit is een contract waarbij je niet 24/7 recht hebt op elektriciteitstransport, maar een beperktere vorm. Hier staan vergoedingen tegenover.

4. Gebouwde omgeving

Van oudsher worden gebouwen en woningen (gebouwde omgeving) verwarmd met ketels op basis van gas of via (de eerste generaties) warmtenetten met restwarmte; in de volksmond stadsverwarming genoemd. Om de Klimaatdoelen te halen zullen woningen en gebouwen in de nabije toekomst met een duurzaam alternatief worden verwarmd en stevig worden geïsoleerd om het warmtegebruik terug te brengen.

De (aangescherpte) opgave in de gebouwde omgeving

Het doel van 55 procent CO₂-reductie (en sturen op zestig procent reductie) uit het Coalitieakkoord is ook voor de gebouwde omgeving in een subdoel vertaald: de huidige uitstoot van zo'n 22 megaton CO₂ moet in 2030 zijn teruggebracht naar [10 tot 11,2 megaton CO₂](#) in 2030. Daarvoor liggen we nog niet op schema: de Klimaat- en Energieverkenning 2022 laat zien dat met het vastgestelde en voorgenomen beleid de emissie van de gebouwde omgeving daalt naar 13 tot 19 megaton CO₂ in 2030. Er resteert nog een beleidsopgave van 2 tot 9 megaton.

De beleidstrajecten

In het [Programma Versnelling Verduurzaming Gebouwde Omgeving](#) (PVGO) van het ministerie van BZK zijn de beleidssporen via vijf programmalijnen beschreven. De vijf programmalijnen richten zich op

- 1) de gebiedsgerichte aanpak,
- 2) individuele aanpak woningen,
- 3) aanpak utiliteitsbouw (vastgoed zonder woonbestemming, zoals kantoren, winkels, scholen, ziekenhuizen), 4) warmtebronnen & infrastructuur en 5) innovatie in de bouw.

Het beleid voor de gebouwde omgeving richt zich in de eerste plaats op het terugdringen van de energiebehoefte: energiebesparing. Dit gebeurt door isolatie en door vervanging van de zogenaamde 'mono cv-ketel' op aardgas, voor meer duurzame installaties zoals een (hybride) warmtepomp (die elektriciteit, omgevingswarmte en gas gebruikt) of een zonneboiler. Met het [Nationaal Isolatieprogramma](#) is de ambitie om 2,5 miljoen woningen te isoleren tot en met 2030, waarbij de nadruk ligt op de slecht geïsoleerde woningen (label E, F en G). Ter stimulering van hybride warmtepompen is er een 'programma versnelling hybride' van start gegaan, gericht op de installatie van één miljoen hybride warmtepompen in de bestaande bouw tot en met 2030. Daarnaast komt er een 'programma verduurzaming utiliteitsbouw', gericht op het stimuleren en ondersteunen van onder andere het maatschappelijk vastgoed en MKB. In de tweede plaats is het beleid gericht op de uitrol van duurzame warmtebronnen en warmtenetten. De inzet is 500.000 nieuwe aansluitingen op warmtenetten in de bestaande bouw in 2030. Het verduurzamen van de energie- c.q. warmtebronnen gebeurt door onder meer stimulering van geothermie en aquathermie via de [SDE++](#) subsidieregeling en via een bijmengverplichting voor groen gas. Deze verplichting komt neer op 1,6 miljard kuub gas, van de ongeveer veertig miljard kuub gas die we jaarlijks gebruiken.

De collectieve aanpak

De verduurzaming van de gebouwde omgeving loopt via twee (elkaar versterkende) sporen: de wijkaanpak en de individuele aanpak. Via de zogenaamde wijkaanpak worden - onder regie van gemeenten - wijken of buurten planmatig verduurzaamd of meteen helemaal aardgasvrij gemaakt. Deze wijkaanpak komt voort uit de transitievisies warmte (TVW), die bijna elke gemeente inmiddels heeft gemaakt. In de transitievisies warmte is een eerste richting beschreven voor de aanpak van het isoleren en aardgasvrij maken van de gebouwen en woningen in de betreffende gemeente. Een klein aantal gemeenten heeft in de transitievisies warmte ook al vastgesteld wat de passende aardgasvrije optie voor de diverse wijken of buurten zijn. De vervolgstap is het opstellen van een wijkuitvoeringsplan (WUP) waarin wordt beschreven hoe de wijk aardgasvrij zal worden gemaakt. Gemeenten hebben hierin de regie en krijgen hiervoor van het Rijk de middelen, instrumenten en ondersteuning via het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW).

De individuele aanpak

Het tweede spoor is de individuele aanpak, waarbij gebouw- en woningeigenaren worden ondersteund of aangezet tot verduurzaming van hun woning of gebouw. Dit gebeurt vooral op natuurlijke momenten als kooptransacties, renovaties

en vervangingsmomenten. Voor kantoorgebouwen gebeurt dit onder andere doordat die sinds 1 januari 2023 verplicht minstens label C moeten hebben. Handhaven hierop vanuit gemeenten is erg belangrijk. Door de overheid is gekozen voor een mix van stimuleren, normeren, beprijzen en ondersteunen om de verduurzaming in de gebouwde omgeving te versnellen.

Kort samengevat: stimuleren, normeren en beprijzen

- Gebouw- en woningeigenaren worden gestimuleerd tot verduurzaming door het beschikbaar stellen van subsidie vanuit de Rijksoverheid.
- Er komt een wettelijke regeling die woningeigenaren voorschrijft vanaf 2026 bij het natuurlijke vervangingsmoment van een cv-ketel een duurzamer alternatief te laten installeren.
- Gebouweigenaren in de utiliteitssector moeten vanaf 2027 ervoor zorgen dat gebouwen met de slechtste energielabels worden aangepakt.
- Voor de sociale huursector zijn met de woningbouwcorporaties (Aedes) afspraken gemaakt over de uitfasering van (de huidige) energie labels E, F en G bij corporatiewoningen in 2028.
- Beprijzen door de belasting op gas zwaarder te verhogen.
- Ondersteunen vanuit de Rijksoverheid gebeurt door het beschikbaar stellen van financiële regelingen en ontzorgingsconcepten. Maar ook door extra ondersteuning mogelijk te maken via de lokale aanpak door gemeenten vanuit het Nationaal Isolatieprogramma.

Kleine energiebesparende maatregelen

Door de oorlog in de Oekraïne en de daardoor veroorzaakte hoge energieprijzen is de noodzaak om te verduurzamen groter dan ooit. Het aantal huishoudens met energiearmoede groeit. Het uitvoeren van kleine energiebesparende maatregelen (zoals het aanbrengen van tochtstrippen, een brievenbusborstel, radiatorfolie, dichten van kieren en naden) drukt de hoge energierekening enigszins. Energiecoöperaties, gemeenten en energieloketten hebben inmiddels ervaring opgedaan om bewoners via energiecoaches en energiefixers te helpen. Coaches geven advies over besparingsmaatregelen; fixers voeren de simpele acties uit.

Nationaal Isolatieprogramma

Naast de focus op de kleine energiebesparende maatregelen wordt met het [Nationaal Isolatieprogramma](#) (NIP) ingezet op meer structurele verduurzaming van slecht geïsoleerde woningen met label E, F en G. Dat kan door het isoleren van gevel (spouwisolatie of voorzetwanden), vloer en/of dak en het toepassen van HR++(+) glas. Het doel van het Nationaal Isolatie Programma is om 2,5 miljoen woningen te isoleren tot 2030. Het gaat uit van vier actielijnen:

- 750.000 koopwoningen isoleren via de lokale aanpak met gemeenten
- isoleren van 1 miljoen huurwoningen door de verhuurders naar de isolatiestandaard (= minimumniveau waar je geen spijt van krijgt)
- versneld isoleren van 750.000 koopwoningen op eigen initiatief door onder andere laagdrempelige, breed toegankelijke financiering en subsidie
- energiebesparing door laagdrempelige maatregelen

Gemeenten hebben de regie bij de isolatieopgave, vooral ten aanzien van de eerste actielijn. Gemeenten kunnen isolatieprogramma's maken en via een overheidsregeling (openstelling naar verwachting 1 maart 2023) deze indienen, om zo aanspraak te maken op dit deel van de middelen uit het Nationaal Isolatieprogramma.

Individuele technieken warmte

De duurzame technieken die we nodig hebben zijn allemaal al beschikbaar. Het verduurzamen van een woning of gebouw kan, naast isoleren, door de inzet van individuele technieken zoals een ([hybride](#)) [warmtepomp](#), [zonneboiler](#) of [bioketel](#). Deze technieken zijn een duurzaam alternatief voor aardgas. Dit kan zijn voor ruimteverwarming, warm tapwaterbereiding of beiden. Een warmtepompboiler verwarmt alleen het tapwater terwijl bijvoorbeeld een volledig elektrische warmtepomp zowel in staat is om de ruimte te verwarmen als te voorzien in warm tapwater. Een hybride warmtepomp waarbij een gasketel nog de pieken in de warmtevraag opvangt, kan een mooie tussenoplossing zijn, wanneer direct van het aardgas af gaan nog niet mogelijk is of als isolatie niet gemakkelijk haalbaar is. Hybride warmtepompen zijn niet wenselijk in een wijk waar een warmtenet is of komt.

Zonneboilers zetten zonlicht om in bruikbare warmte in de woning. Meestal wordt deze techniek toegepast voor het verwarmen van douche- en kraanwater. Het kan ook bijdragen aan ruimteverwarming. Zonnewarmte kan, eventueel samen met zonnestroompanelen, goed gecombineerd worden met warmtepompen en cv-ketels en bespaart dan extra elektriciteit en gas. Gemeenten hebben hierin een belangrijke rol, door tijdig duidelijkheid te geven over hoe de woning, wijk of buurt (op termijn) aardgasvrij zal worden gemaakt.

Het Expertise Centrum Warmte (ECW) heeft een serie [factsheets](#) gemaakt van de bekende (individuele) technieken ter ondersteuning van gemeenten.

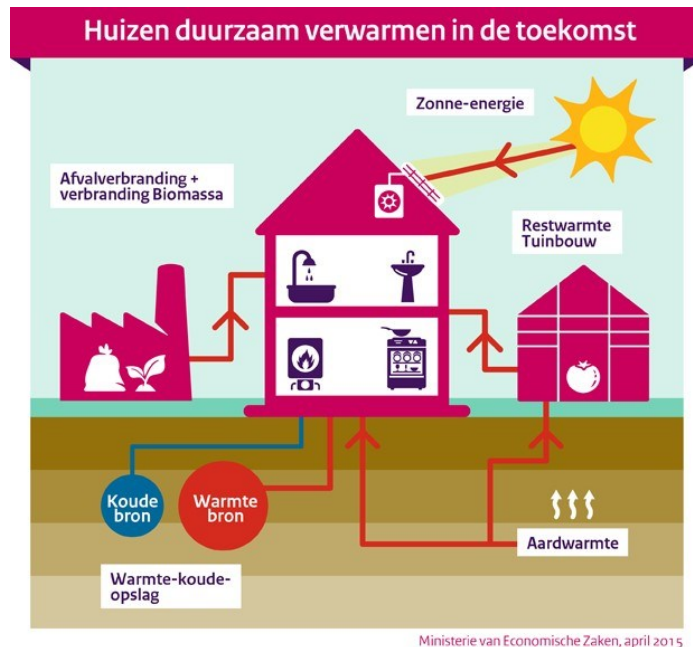
Collectieve technieken

Een [warmtenet](#), waarmee warm water naar gebouwen gebracht wordt, is een collectieve oplossing om gebouwen en woningen te verwarmen. In de volksmond heet het stadsverwarming. Een warmtenet is onderdeel van een totaal energiesysteem, dat is op te delen in een warmtebron, distributie en aflevering. Warmtenetten worden vooral toegepast in dichtbevolkte wijken.

Voor warmtenetten bestaan er verschillende temperatuurniveaus, namelijk (zeer) lage temperatuur ((Z)LT) warmtenetten, midden temperatuur (MT) warmtenetten en hoge temperatuur (HT) netten. In de regel wordt bij nieuwe warmtenetten of uitbreidingen van bestaande netten geen hoge temperatuur warmte meer toegepast, omdat dit minder duurzaam is. Bij zeer lage temperatuur en midden temperatuur warmtenetten wordt de warmte gehaald uit bronnen zoals [geothermie](#), [aquathermie](#), [zonnewarmte](#) of [restwarmte](#) van datacenters of industrie. In de huidige warmtenetten worden pieken in de warmtevraag opgevangen door hulpwarmtecentrales op aardgas of groen gas en/of door warmtebuffers. Door warmteopslag en door vraag en aanbod van warmte en koude zoveel mogelijk in balans te brengen kunnen warmtenetten verder verduurzaamd worden. In theorie is een betere isolatiegraad van de woning nodig bij een lagere temperatuur. Echter is het ten eerste aan te bevelen om ook daar waar hoge temperaturen en midden

temperaturen-warmtenetten zijn of worden toegepast, alsnog vergaand te isoleren, tot aan de [isolatiestandaard](#) bijvoorbeeld.

Op de website van het Expertise Centrum Warmte (ECW) is meer informatie te vinden over warmtebronnen en -dragers via [factsheets](#). Daarnaast biedt de [handleiding warmtenetten ontrafeld](#) een helder overzicht van de belangrijkste onderdelen van een warmtenet en wat er nodig is voor succesvolle toepassing en implementatie.

Groen gas en waterstof in de gebouwde omgeving

Naast de toepassing van individuele of collectieve oplossingen zoals een warmtepomp of warmtenet zou theoretisch gezien groen gas of waterstof gebruikt kunnen worden in de gebouwde omgeving. Groen gas is gas uit biomassa dat opgewerkt is tot aardgaskwaliteit en dus via het bestaande gasnet getransporteerd kan worden. Groen gas is echter zeer beperkt beschikbaar. Er dreigt door een landelijke bijmengverplichting zelfs een tekort. **Provincies** kunnen hier een belangrijke rol in spelen, door het aanmoedigen van bijvoorbeeld mest- en slibverwerking, waarmee groen gas gemaakt kan worden.

Net als groen gas kan waterstof(gas) aardgas vervangen, zij het met aanpassingen aan het gasnet en de apparatuur. Waterstof is een energiedrager, geen energiebron. De duurzaamheid van waterstof hangt productiewijze. Er is nu nog weinig 'groene waterstof' beschikbaar. Groene waterstof wordt geproduceerd uit duurzame elektriciteit zoals zonne- en windstroom). De rol van groene waterstof zal de komende jaren stap voor stap groter worden. Aan de ene kant door meer lokale productie en aan de andere kant door grootschalige import uit het buitenland. Deze waterstof zal op de eerste plaats worden ingezet op plekken waar andere alternatieven niet toepasbaar zijn zoals in de industriële en chemische sector. Het ziet er naar uit dat groene waterstof nog lange tijd veel te duur zal blijven om gebruikt te worden voor het verwarmen van gebouwen.

Aardwarmte

Een van de duurzame warmtebronnen is geothermie, of in de volksmond: [aardwarmte](#).

Geothermie biedt duurzame, hernieuwbare warmte uit de ondergrond waarmee je huizen, gebouwen en kassen kunt verwarmen. In Nederland wordt aardwarmte gewonnen op een diepte van tussen de twee á drie kilometer, waarbij het water een temperatuur heeft van zeventig – negentig graden celcius. Geothermie is een hernieuwbare bron van warmte omdat de warmte ondergronds steeds weer van nature wordt aangevuld. Het is een duurzaam lokaal en betrouwbaar alternatief voor aardgas. Met 31 aardwarmtebronnen op 24 locaties levert aardwarmte op dit moment een [besparing](#) op van meer dan 181 miljoen kuub aardgas per jaar. Dit staat gelijk aan de hoeveelheid aardgas die een stad met de omvang van Eindhoven gebruikt.

Geothermie vormt een onmisbare schakel in de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en in de glastuinbouw. In 2030 kan veertig - vijftig PJ duurzame warmte worden geproduceerd met geothermie. Als dit lukt, wordt er vanaf 2030 jaarlijks 3 megaton CO₂ minder uitgestoten door de inzet van geothermie.

Rol provincie bij aardwarmte

Provincies en waterschappen hebben een adviserende rol bij de [vergunningverlening](#) van een aardwarmteproject. In het kader van de [Mijnbouwwet](#) vraagt het ministerie van EZK aan de provincie, betrokken gemeente en waterschappen om advies uit te brengen over de rol van aardwarmte binnen de regionale warmte en energieplannen, de bescherming van grondwater en drinkwaterwingebieden en het zorg dragen voor de ondergrond. Een provincie kan ook medeinitiatiefnemer, facilitator en investeerder zijn in aardwarmteprojecten en de warmte-infrastructuur.

In de vergunningaanvragen zullen aanvragers in gaan op onderwerpen als aardwarmtelocatie, (verwachte) warmtewinning en risicoanalyses. Ook mag je verwachten dat de initiatiefnemer de lokale omgeving betreft om met draagvlak het warmteproject te kunnen uitrollen, samen met de betrokken gemeenten en provincie.

Vanuit de provincie is het ook belangrijk dat er advies wordt gegeven in het kader van de Wabo/omgevingswet, ruimtelijke ordening, milieuvergunningen, besluit algemene regels milieu mijnbouw (BARMM) en stikstof.

*Uit de nationale Klimaatwet volgt de doelstelling om de CO₂-emissie ten opzichte van 1990 met 55 procent te reduceren in 2030. Het coalitieakkoord streeft naar zestig procent reductie. Dat heeft gevolgen voor verschillende sectoren, waaronder mobiliteit. De meest recente [raming](#) van de uitstoot toont aan dat mobiliteit in 2030 een uitstoot heeft van 28,2 megaton CO₂-equivalenten, terwijl het [doel voor deze sector](#) 23,7 megaton is (om op 55 procent reductie uit te komen). Dat is een tekort van **4,5 megaton**.*

STOMP

Mobiliteit biedt mensen toegang tot banen, voorzieningen, goederen en sociale contacten. Uiteraard zijn er verschillende vervoersmiddelen of 'modaliteiten'. Om deze te rangschikken hanteert de NVDE het STOMP-principe:

Voetganger (Stappen),

- Fietser (Trappen),
- OV,
- deelmobiliteit (Mobility as a service) en tot slot de Privé-auto.

Daarnaast is er voor goederen het vracht- en bestelverkeer en de binnenvaart en voor de bouw de mobiele werktuigen.

De klimaatuitdagingen voor verkeer en vervoer zijn fors. De kwaliteit van mobiliteit moet omhoog, terwijl de uitstoot fors naar beneden moet. In 2020 en 2021 daalde de klimaatuitstoot van mobiliteit flink als gevolg van de maatregelen tegen corona. Inmiddels stijgt de uitstoot weer tot het niveau van voor corona en is dat niveau nauwelijks lager dan in 1990.

Het wegverkeer is verantwoordelijk voor ongeveer 85 procent van de CO₂-uitstoot in mobiliteit, waarbij luchtvaart en zeescheepvaart niet wordt meegeteld. Om deze uitstoot te verlagen, wordt gewerkt aan het elektrificeren van het wagenpark. De decentrale overheden kunnen dit vooral bevorderen door de randvoorwaarden voor elektrificatie op orde te brengen. Denk bijvoorbeeld aan het uitbreiden van het aantal gemeenten met een zero-emissie zone voor logistiek en het uitbreiden van laadinfrastructuur. Daarbij horen grote uitdagingen, zie hiervoor het [hoofdstuk Laadinfrastructuur \(hoofdstuk 6\)](#).

Verder kunnen decentrale overheden bijdragen aan het verminderen van de uitstoot in het wegverkeer door andere modaliteiten te bevorderen, zoals fietsen en openbaar vervoer. Daarmee vermindert het aantal autokilometers en daalt de uitstoot. Door corona heeft het openbaar vervoer het zwaar (vijftig procent daling in passagiers) en neemt het aantal fietskilometers af (twintig procent). Het zal naar [verwachting](#) nog jaren duren voordat het niveau van 2019 is bereikt. Ondertussen is de verwachting dat het aantal autokilometers juist toeneemt richting 2030.

Nieuwe wijken dicht bij stations

Nederland kent richting 2030 een grote bouwoopgave. Het woningtekort is een forse uitdaging. Het is verleidelijk om hierbij in te zetten op nieuwe gebieden en locaties voor woningbouw. Dat is echter te kort door de bocht en zorgt voor nieuwe grote uitdagingen. Alles hangt namelijk samen. Om ons hier tot mobiliteit te beperken (en allerlei aspecten rondom leefbaarheid buiten beschouwing te laten) moeten deze nieuwe locaties namelijk ook ontsloten worden met nieuwe wegen en openbaar vervoer-voorzieningen. Slimme stedelijke [inbreiding](#) heeft daarentegen veel maatschappelijke voordelen. Door te bouwen in de buurt van (grote) stations kan de benutting van het openbaar vervoer tot wel 10 procent toenemen op verschillende trajecten. Dat bespaart een hoop autokilometers. Daarnaast heeft het effect op autobezit. Stimuleer daarom gemengde gebiedsontwikkeling (wonen, recreatie en werken) rondom ov-knooppunten om uitstoot in de mobiliteit te verlagen.

Wat is er nodig om de doelen te halen?

- Vergroot de bereikbaarheid van banen met het openbaar vervoer. Momenteel is slechts 37 procent van de banen [bereikbaar](#) met het OV. Geef prioriteit in de Meerjarenprogramma's Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT) aan OV-projecten die woon- en werkgebieden ontsluiten.
- Zet erop in dat al het regionaal openbaar vervoer waarvoor de provincie concessiehouder is, volledig emissievrij is in uiterlijk 2030. Neem hierin – waar relevant – ook de waterbusvloot mee.
- Bouw zoveel mogelijk op plekken waar openbaar vervoer beschikbaar is en realiseer P&R plekken om het OVgebruik te verhogen.
- Stimuleren actieve mobiliteit. Fiets- en wandelverkeer wordt gestimuleerd door een groter deel van het mobiliteitsbudget te benutten voor meer aanleg van betere fiets- en voetpaden. Dit voorkomt autokilometers en levert andere voordelen op zoals gezondheidswinst.
- Stel ambitieuze doelen op voor deelmobiliteit en Mobility as a service (MaaS) om het aandeel van deelauto's in het wagenpark te vergroten. Zet hierbij in op elektrische auto's voor deelmobiliteit. Neem onnodige drempels weg zoals vergunningsplafonds die de groei van deelmobiliteit beperken. Extra voordelen kunnen worden gegeven via gedifferentieerde parkeertarieven voor deelauto's. Verlaag ook de parkeernormen in (hoog)stedelijke gebieden om autogebruik te ontmoedigen en vergroot het aantal autoluwe zones. In (hoog)stedelijke gebieden zijn voorzieningen namelijk het makkelijkst zonder auto te bereiken. Dit heeft tevens voordelen voor het ruimtegebruik

in steden, aangezien een groot deel van de openbare ruimte wordt ingenomen door parkeerplekken voor personenauto's.

- Benut het inkoopbeleid van de provincie om het wagenpark van de provincie volledig zero-emissie te maken.
- Een groot deel van het budget van provincies gaat op aan het onderhoud van infrastructuur. Bevorder in de aanbestedingen voor het onderhoud zoveel mogelijk duurzame aspecten, zoals het gebruik van elektrische mobiele werktuigen, verantwoorde materialen en energiebesparing tijdens het project. Zorg dat bouwlogistiek zo mogelijk over het water gaat in plaats van over de weg.
- Bevorder gebruik van zero-emissie zones voor logistiek in gemeenten. Zet hierbij in op volledig zero-emissie vervoer en maak geen uitzondering voor voertuigen met uitstoot (zoals plug-in hybrides). Tref daarbij tijdig voorbereidingen om de randvoorwaarden op orde te krijgen (zie hoofdstuk 6 Laadinfrastructuur).

6. Laadinfrastructuur

Zero-emissie rijden heeft de toekomst: op elektriciteit of waterstof. Nederland staat voor een grote veranderopgave in de mobiliteit. In 2030 moeten alle nieuwe auto's emissieloos zijn. Al die elektrische auto's vragen veel van de laadinfrastructuur.

Het vraagt een enorme uitbreiding van het elektriciteitsnetwerk om alle gebruikers via de haarvaten van het net te gaan bedienen. De verwachting is dat de meeste personenauto's thuis op privéterrein zullen gaan laden. Voor logistiek wordt uitgegaan van minstens tachtig procent van de partijen die wil laden op depot. Tegelijkertijd groeit ook de behoefte aan publiek laden, omdat niet iedereen dat op eigen terrein kan. Niet iedereen heeft immers een eigen oprit en sowieso moet je ook onderweg kunnen laden (snelladen). Bovendien moet er rekening gehouden worden met de beperkte mogelijkheden op het elektriciteitsnet vanwege congestie (volle netten). Hoewel Nederland het in internationaal opzicht goed doet, moeten er snel plannen komen voor de verdere uitrol van de laadinfrastructuur.

Doel laadinfrastructuur

Het doel is dat de beschikbaarheid van laadinfrastructuur geen drempel vormt voor de uitrol van elektrisch vervoer.

Naar schatting 1,9 miljoen elektrische personenvoertuigen moeten in 2030 worden voorzien van stroom. Daarvoor zijn 1,7 miljoen laadpunten nodig. Het merendeel zal bestaan uit 'normale' laadpunten, zowel thuis als in de openbare ruimte. Het overige deel bestaat uit snellaadpunten. Daarnaast zijn in 2030 circa 20.000 laadpunten voor bestelauto's nodig zijn en 8.000 voor vrachtwagens.

Zero emissiezones logistiek

Voor nieuwe voertuigen in de logistiek, zoals vrachtwagens en bestelbussen, worden vanaf 2025 diverse zero-emissie zones ingesteld (waar je alleen met de schoonste nieuwe voertuigen mag rijden), die vanaf 2030 voor al het logistieke vervoer gelden.

Dit is nodig:

Laadvisie

Allereerst is het belangrijk dat er op provinciaal niveau een duidelijke laadvisie komt, die het gemeentelijk belang overstijgt en regelmatig aan de nieuwste inzichten wordt aangepast. Relevant daarbij zijn laadfaciliteiten langs provinciale wegen en laadpunten voor een provinciaal dekkend netwerk voor zowel personenvervoer als logistiek. Ook van belang is het mogelijk maken van zero-emissiezones, door te zorgen voor voldoende laadfaciliteiten bij gemeenten aangrenzend aan de gemeente die de zero-emissiezone instelt. Een visie en gestelde doelen zijn echter nog geen concrete plannen voor extra laadinfrastructuur. Daar is onder meer financiering voor nodig, om bedrijven en burgers te ondersteunen bij de realisatie van laadinfrastructuur.

Laadlocaties

Daarnaast is het belangrijk dat er tijdig laadlocaties beschikbaar worden gemaakt met voldoende ruimte voor de laadinfrastructuur, inclusief netaansluiting. Publieke tenders moeten partijen prikkelen om te blijven investeren in uitbreidingen. Daarbij helpt het als de provincie de financieringsrisico's voor publieke laadpunten vermindert en

Laden op bedrijventerreinen

De ontwikkelingen op bedrijventerreinen zijn cruciaal om de logistieke sector over te laten stappen op elektrisch rijden. Zeker in kleine gemeenten gaat dat niet vanzelf. De provincie kan voor deze kleine gemeenten het bevoegd gezag over nemen en in gesprek gaan met bedrijventerreinen in samenwerking met de zogenaamde Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL)-regio's.

Laadpunten voor logistiek

De ontwikkeling van logistieke laadinfrastructuur is, gezien de grote opgave, nog een ondergeschoven kindje. Deze uitrol vraagt bovendien om veel netcapaciteit, wat het elektriciteitsnet aan moet kunnen. Dat vraagt om concrete uitrolstrategieën voor logistieke laadinfrastructuur. Dit is een taak voor de provincie, omdat het gemeentelijke belangen overstijgt. Hetzelfde geldt overigens voor de uitrol van laadinfrastructuur voor de binnen- en pleziervaart.

Slimme laadoplossingen

Netcapaciteit wordt schaarser. Slimme laadoplossingen zijn daarom essentieel om het elektriciteitsnet zo min mogelijk te belasten waardoor er weer meer laadpalen aangesloten kunnen worden. Daarom moeten in concessies slimme laadoplossingen als standaard gelden. Een slimme laadtechniek is bijvoorbeeld de toepassing waarmee de laadsnelheid en het tijdstip van laden kan worden aangepast aan de ruimte die er is op het lokale stroomnet. Zowel bij burgers als bedrijven moet het bewustzijn groeien dat er financiële en maatschappelijke voordelen zitten aan het laden van auto's op daluren.

Kortere doorlooptijden

De aanleg van laadinfrastructuur vertraagt door lange procedures, bijvoorbeeld bij het aankopen van grond en bij het plaatsen van snelladers. Dit komt onder meer doordat snelladers en laadinfrastructuur niet gestandaardiseerd zijn in het ruimtelijk beleid. Hierdoor varieert per gemeente en provincie hoelang de doorlooptijd is voor bijvoorbeeld inspraak. Procedures moeten dus worden gestroomlijnd.

7. Industrie

Zowel in absolute termen als in verhouding tot andere sectoren heeft de industrie de grootste CO₂-reductie opgave. Van de 86,7 uitgestoten megaton in 1990 zouden in 2030 nog 34,4 megaton mogen resteren, om het doel van 55 tot zestig procent CO₂-reductie te behalen. Dit staat in het Coalitieakkoord van december 2021. Volgens de laatste Klimaat- en Energieverkenning ([KEV](#)) komt het vastgestelde en voorgenomen beleid uit op 41 megaton CO₂-uitstoot in 2030. Hier zit dus nog een gat van 6,6 megaton CO₂-uitstoot. Wanneer het geagendeerde beleid tijdig zou zijn uitgewerkt en gerealiseerd, komt de industrie circa vier megaton lager uit, op 37 megaton CO₂-uitstoot. Zelfs hiermee komen we in de industrie nog 2,6 megaton CO₂-uitstoot te kort.

De Nederlandse industrie is geografisch onderverdeeld in zes industriële clusters. De vijf grote industriële clusters zijn Rotterdam-Moerdijk, Noordzeekanaalgebied, Zeeland-West-Brabant, Chemelot en Noord-Nederland. Cluster zes is de verzamelnaam voor alle overige, door het land verspreide industrie.

Industriële emissies worden in Nederland gedomineerd door een beperkt aantal bedrijven: de twintig bedrijven met de grootste uitstoot dragen meer dan tachtig procent bij aan de totale uitstoot van de industrie. Al deze bedrijven bevinden zich in de [vijf grote industriële clusters](#). Om flinke emissiereductie te bereiken maakt het Rijk zogenaamde maatwerkafspraken met de 12 tot twintig grootste bedrijven. De provincies waar deze grote bedrijven zich bevinden, worden door de Rijksoverheid betrokken bij deze afspraken. Kijkende naar de totale CO₂-uitstoot staat Cluster zes met zo'n 15 megaton op plaats drie in het rijtje industriële clusters. Ter vergelijking: de gehele gebouwde omgeving is goed voor 24,5 megaton CO₂-uitstoot. Door de spreiding door het hele land is Cluster zes aangewezen op minder specifieke instrumenten en ook minder infrastructurele mogelijkheden. Daarmee is de behoefte om goed met de provincie samen te werken des te groter.

Waar gebruiken industriële bedrijven energie voor?

- Lage temperatuur warmte (tot 100°C)
- Hoge en zeer hoge temperatuur warmte (meer dan 100°C)
- Koude
- Verlichting
- Beweging
- Drukopbouw
- Grondstoffbewerking

Met betrekking tot dit laatste doel is de energietransitie gelieerd aan de grondstoffentransitie, hergebruik van materialen en circulaire inzet. Soms vragen beide transities om exact dezelfde materialen, zoals waterstof of biomassa.

Wat zijn de grote thema's bij energiegebruik bij bedrijven?

- Energiebesparing
- Hergebruik van energie
- Eigen duurzame energie-opwek
- Afname vanuit het landelijke en/of regionale netwerk (bijvoorbeeld elektriciteit of waterstof)
- Elektrificatie van productieprocessen
- Opslag en industriële flexibiliteit

Besparing en handhaving

Anders dan op EU-niveau kent Nederland op dit moment geen zelfstandig doel voor (industriële) energiebesparing. Maar er is juist wel al jaren een energiebesparingsplicht, die medio 2023 wordt geactualiseerd. Met de actualisatie gaan meer bedrijven onder de energiebesparingsplicht vallen en de regeling wordt strenger. De plicht gaat gelden voor alle bedrijven die meer dan 50.000 kWh gebruiken en/of 25.000 m³ aardgas per jaar, inclusief EU-ETS bedrijven. De uitzondering voor de glastuinbouw vervalt. De verplichting gaat ervan uit dat bedrijven alle besparingsmaatregelen moeten nemen die binnen vijf jaar zijn terugverdiend. Beheer en onderhoud worden ook onderdeel van de plicht, net als hernieuwbare energieproductie en overstap op duurzame bronnen. Voor een aantal bedrijven is ook een energiebesparingsonderzoek verplicht, naar aanleiding van Europese EED-wetgeving. Voor kleinere bedrijven bestaat een energie-informatieplicht.

Een strengere wet is één ding, maar of die helpt bij daadwerkelijke besparing valt of staat bij serieuze handhaving. Die schiet op veel plekken tekort. Bedrijven worden door de bank genomen niet genoeg gecontroleerd, laat staan aangesproken of gesanctioneerd op het al dan niet naleven van de energiebesparingsplicht. Daar moet verandering in komen. Afhankelijk van de grootte van het bedrijf ligt deze handhavingstaak bij de gemeente of provincie, die dat op haar beurt uitbesteedt aan de Omgevingsdienst. Het rijk heeft € 56 miljoen euro beschikbaar gesteld voor intensivering van de handhaving. Dat geld is hard nodig, want er is een tekort aan voldoende en goed geschoold personeel voor handhaving.

Restwarmte

Veel bedrijven en industrieën gebruiken warmte voor hun bedrijfsvoering of proces. Doorgaans wordt die warmte opgewekt met aardgas. Hoewel er nog geen concreet beleidsdoel voor bestaat, is het uiteraard nuttig om restwarmte die een bedrijf overhoudt goed te gebruiken. Idealiter kan dat in het eigen proces, door de warmte met een elektrische (industriële) warmtepomp weer op te warmen tot de gewenste temperatuur. Waar dat niet lukt, kan restwarmte ook ingezet worden voor andere partijen, zoals andere bedrijven of om gebouwen te verwarmen. Om investeringen in nuttig gebruik van restwarmte rendabel te maken, is SDE++ subsidie beschikbaar.

Wat is de rol van provincies? Topprioriteit is dat provincies zulke projecten helpen door mee te werken aan tijdige vergunningverlening. Daarnaast helpt het om bedrijven bij elkaar te brengen om van elkaar te leren hoe de warmtebehoefte kan worden verduurzaamd. Meerdere provincies faciliteren dat. Een voorbeeld is het [Platform Verduurzaming Industrie](#). Voor trajecten rond de inzet van restwarmte is support nodig: om partijen aan elkaar te koppelen, businesscases uit te werken (al dan niet met landelijke of provinciale subsidie), ruimtelijke inpassing,

vergunningverlening en mogelijke impact op bestaande (milieu)vergunningen. Een regionale ontwikkelingsmaatschappij (ROM) kan hier ook een rol in spelen. Regionale ontwikkelingsmaatschappijen kunnen bijvoorbeeld de energievraag van innovatief MKB in de industrie monitoren of [investeren in start-ups](#).

Waterstof

Nederland heeft de ambitie om veel meer groene waterstof te gaan produceren en gebruiken. Groene waterstof wordt geproduceerd met behulp van elektrolyzers, die stroom en water omzetten in waterstofgas (en zuurstof). Als de stroom duurzaam opgewekt is, komt er in de hele keten geen CO₂ vrij. Waterstof is nu al een belangrijke grondstof in de industrie. Daarnaast kan waterstof gebruikt worden om energie te transporteren, als opslag van energie en als alternatief voor aardgas (als brandstof).

Tot 2025 wil het Rijk voor 500 megawatt aan elektrolysecapaciteit gerealiseerd hebben. De Kamer riep eind december op de ambitie voor 2023 op te hogen tot 8.000 megawatt beschikbare elektrolysecapaciteit in 2030. Op dit moment wordt het landelijk transportnet voor waterstof ontwikkeld tussen de vijf industriële clusters, België en Duitsland. In 2026 moet de eerste fase gereed zijn.

Provincies spelen een belangrijke rol bij de uitrol van waterstof. In de eerste plaats is het zaak dat ze snel benodigde vergunningen verlenen. Daarnaast kunnen provincies helderheid helpen bieden in de vraag welke rol regionale waterstofnetten qua distributie gaan spelen, want vooralsnog wordt alleen een landelijke 'backbone' aangelegd. Als een bedrijf immers inzet van waterstof overweegt, moet wel duidelijk worden of, waar en wanneer dat beschikbaar is en welke kwaliteit de waterstof dan heeft. Verschillende provincies zijn dit met andere decentrale overheden en netbeheerders al aan het verkennen.

Ook bij de keus waar elektrolyzers (waarmee waterstof wordt geproduceerd) gebouwd worden, spelen provincies een belangrijke rol. Enerzijds is het immers zonde als twintig tot veertig procent van de energie in de vorm van restwarmte die vrij komt niet benut wordt. Vanuit die optiek worden elektrolyzers liefst dicht bij warmtegebruikers gebouwd. Anderzijds ligt het voor de hand elektrolyzers te bouwen op plekken waar veel stroom samenkomt, bijvoorbeeld bij aanlandingspunten van wind op zee. Soms komen deze twee uitgangspunten mooi samen. Waar dat niet zo is, is de provincie aan zet een keus te maken.

Verduurzaming bedrijventerreinen

Nederland heeft zo'n 3.800 bedrijventerreinen, met daarop kleine ondernemers en (hele) grote bedrijven. De clustering op een bedrijventerrein biedt kansen om gezamenlijk op te trekken in verduurzaming. Parkmanagement en professionele samenwerking is daarbij een must, en de provincie kan daarvan de regisseur zijn. Goede voorbeelden zijn [Green Biz IJmond en Rotterdam Schiebroek \(interview\)](#). Een concreet resultaat kan een 'energy hub' zijn, waar verschillende vormen van duurzame energie kunnen worden opgewekt en producenten direct aan de afnemers worden

gekoppeld. In het project [MOOI-EIGEN](#) proberen twaalf partijen samen de realisatie van zulke hubs te versnellen en eenvoudiger te maken. Ook [Grote Oogst](#) in Brabant is een goed voorbeeld.

Een relevant instrument hierbij is het Provinciale Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat ([PMIEK](#)). In het voorjaar van 2023 wordt van iedere provincie een Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (PMIEK) verwacht. Het PMIEK bevat een prioritering van en plannen voor uitbreidingsinvesteringen van regionale energie-infrastructureur. Daarnaast bevat het afspraken over het borgen van de keuzes in investeringsplannen van netbeheerders en in het ruimtelijk beleid van provincies en gemeenten.

Onlangs is het [Glastuinbouw Convenant Energietransitie](#) ondertekent. Een sectorsysteem met CO₂-heffingen op individuele ondernemer niveau is hierin het belangrijkste onderdeel. De details worden begin 2023 nog verder uitgewerkt.

8. Overkoepelende thema's

Doorlooptijden

De voorlopige cijfers van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) die op Prinsjesdag 2022 gepubliceerd zijn, lieten zien dat er met het huidige beleid in 2030 in Nederland nog tien tot twintig procent te veel CO₂ wordt uitgestoten om de kabinetsdoelen van 55 tot zestig procent reductie te halen. Hoewel voorgenomen kabinetsbeleid nog niet is meegenomen in de analyse, staat wel vast dat we tientallen megatonnen extra reductie nodig zullen hebben om tenminste het doel van 55 procent te halen, laat staan het ambitieuzere zestig procent streefdoel van het kabinet. Bovendien hebben Nederland en de EU de ambitie om minder afhankelijk te worden van de import van fossiele brandstoffen.

Nog 96 maanden tot 2030

Tot eind 2030 hebben we nog maar 96 maanden te gaan. Er zijn razendsnelle keuzes nodig over nieuwe maatregelen. Elk verder uitstel daarvan brengt de doelen nog verder buiten bereik. Helaas zijn snelle keuzes alleen niet meer genoeg om de doelen te halen. Niet alleen de aard en de omvang van de maatregelen schiet nog tekort, maar ook de manier van werken (besluitvorming, vergunningsprocedures, kaders voor ruimtelijke ordening, duidelijkheid over infrastructuur) moet radicaal worden herzien. Immers: de doorlooptijden van diverse grote energieprojecten schieten bij de huidige werkwijze al voorbij 2030. Alleen door doorlooptijden te verkorten, kunnen de doelen voor 2030 nog gehaald worden. Het halen van de kabinetsdoelen wordt meer en meer een race tegen de klok. Begin 2021 toonde een [analyse van CE Delft](#), in opdracht van de NVDE, aan dat de belangrijkste klimaatoplossingen nog in 2022 zouden moeten starten, om überhaupt op tijd gerealiseerd te kunnen worden om in 2030 hun vruchten af te kunnen werpen. Immers: grote projecten in de energietransitie hebben een gemiddelde doorlooptijd van al snel acht tot tien jaar. Een jaar verder kunnen we constateren dat er nauwelijks grote doorbraken zijn bereikt om deze doorlooptijden in te korten. Je moet dus

constateren dat voor een aantal technieken projecten bij de huidige praktijk 2030 al niet of nauwelijks meer haalbaar zijn. Omdat de klimaatdoelen daarmee buiten bereik dreigen te halen, moeten de doorlooptijden korter.

In de notitie [Aanvullende maatregelen KEV](#) doet de NVDE suggesties voor aanvullende maatregelen om het 'beleidsgat' tussen het vastgesteld, voorgesteld en geagendeerd kabinetsbeleid enerzijds, en de kabinetsambities anderzijds te dichten. Een brede coalitie van bedrijven en brancheorganisaties pleit ervoor niet alleen meer maatregelen te nemen, maar ook de doorlooptijden van de belangrijkste technieken die een bijdrage zullen leveren aan de klimaatdoelen flink te verkorten. Als kandidaat-Statelid roepen wij u op om prioriteit te maken van het verkorten van doorlooptijden. Wilt u weten hoe? Zie onze notitie ['druk de doorlooptijd'](#) voor algemene maatregelen en specifiek per techniek.

Ruimtelijke ordening

Nederland staat voor grote en urgente opgaven die strijden om de beperkte ruimte in ons land: de invloed van klimaatverandering, de transitie van de landbouw en versterking van onze natuur, de draagkracht van ons water- en bodemsysteem, de energietransitie en de forse woningbouwopgave. De aanpak van al deze opgaven heeft verstrekkende gevolgen voor de manier waarop we onze ruimte ordenen, gebruiken en beheren. Daarbij is aandacht voor ruimtelijke kwaliteit en voor acceptatie cruciaal. Hiervoor is de inzet van alle overheden nodig, evenals van maatschappelijke organisaties en marktpartijen.

De ruimte in Nederland is schaars. De overheid stelt plannen op om de ruimte te verdelen en gebieden aan te wijzen voor bepaalde bestemmingen. De Wet ruimtelijke ordening (Wro) en het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) vormen hierin belangrijke kaders.

In het ruimtelijk beleid richt de Rijksoverheid zich op de nationale belangen, zoals versterking van de economie, hoofdnetwerken van wegen, spoor en vaarwegen in stand houden en beter benutten, verbetering van de kwaliteit van water, bodem en lucht, Nederland beschermen tegen wateroverlast en overstromingen, Behoud van unieke cultuur en natuur, zoals de werelderfgoederen.

Omgevingswet

Het ruimtelijke ordeningsbeleid in Nederland heeft een sterk decentraal karakter. Provincies en gemeenten hebben hierin een belangrijke verantwoordelijkheid. Gemeenten zorgen voor woningbouw, bedrijventerreinen en bouw van nieuwe plekken voor bedrijven. Het bestemmingsplan is hierbij het belangrijkste instrument voor de ruimtelijke ordening in een gemeente. Provincies voeren het landschapsbeleid uit. Het is hun taak om te zorgen voor voldoende groene ruimte in en rondom de steden. Ook zijn provincies verantwoordelijk voor ruimtelijke plannen met een meer regionale / bovengemeentelijke impact. Denk hierbij aan de vergunningverlening van een nieuw windpark.

Op het gebied van wetgeving komt met de Omgevingswet een belangrijke wetswijziging. Met de Omgevingswet wil de overheid de regels voor ruimtelijke ontwikkeling vereenvoudigen en samenvoegen. Zodat het straks bijvoorbeeld makkelijker is om bouwprojecten te starten. De Crisis- en herstelwet (Chw) maakt dit nu al mogelijk, bijvoorbeeld door

bestaande regels aan te passen. De Omgevingswet gaat naar verwachting in op 1 januari 2024. Meer informatie over de Omgevingswet treft u [hier](#).

Ruimtelijk gezien vormt de [Nationale Omgevingsvisie \(NOVI\)](#) een belangrijk sturend document. Provincies en gemeenten vertalen deze in *Provinciale Omgevingsvisie (POVI)* en *Gemeentelijke Omgevingsvisie (GOVI)* die uiteindelijk zijn beslag vinden in de provinciale en gemeentelijke Omgevingsplannen als sturende juridische documenten onder de Omgevingswet. Het Omgevingsplan vervangt daarmee het 'oude' bestemmingsplan. De NOVI werkt volgens drie principes: 1) Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies, 2) Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal en 3) Afwentelen wordt voorkomen.

Uitvoering aan de NOVI wordt gegeven via het [Programma NOVEX](#) en het [Programma Mooi Nederland](#). Binnen het programma Mooi Nederland staat ruimtelijke kwaliteit centraal. Vanuit het Programma NOVEX is aan provincies gevraagd om per provincie invulling te geven aan de nationale en provinciale ruimtelijke opgaven via een provinciaal gebiedsplan die in 2023 moet worden opgeleverd. De provincies hebben hiervoor een startpakket ontvangen vanuit het Rijk. In het provinciaal startpakket zijn de grote nationale ruimtelijke opgaven uit de verschillende nationale programma's samengebracht. Met het toesturen van dit pakket begint de ruimtelijke vertaling van de nationale opgaven. Die vloeien voort uit de nationale programma's binnen het fysieke domein en een intensieve samenwerking tussen het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. De opgaven zijn gebundeld in de drie perspectieven uit het Nationale RO-beleid: 1) perspectief voor landbouw en natuur, 2) ordenende netwerken voor energie en (circulaire) economie en 3) leefbare steden en regio's. Water en bodem vormen een sturend element in alle drie de perspectieven. Vanuit NVDE-perspectief is het belang dat er letterlijk ruimte wordt gereserveerd voor de energietransitie. Dat betekent ruimte reserveren voor duurzame opwek, zoals zon- en windenergie, maar ook voor de ruimtelijke inpassing van laadinfrastructuur en netinfrastructuur, zoals nieuwe laag-, midden- en hoogspanningsstations. Daarbij zien wij kansen voor energiehub's van verschillende technieken in hetzelfde gebied, de combinatie van participatie- en vergunningstrajecten en efficiënt netgebruik. Ook zien wij [kansen](#) om via meervoudig ruimtegebruik duurzame energie te laten bijdragen aan natuurherstel en andere doelstellingen in de ruimte vanuit bijvoorbeeld het Nationaal Programma Landelijk Gebied.

Arbeidsmarkt

De energietransitie vraagt om de inzet van veel extra arbeidskrachten. [Ecorys](#) becijferde het aantal extra mensen dat tot 2030 nodig is om de klimaatdoelen te halen op 28.000. Voor een groot deel gaat dit om vakmensen die afkomstig zijn van het MBO, waar de 'natuurlijke' instroom juist terugloopt. Het is dus zaak te zorgen dat zoveel mogelijk MBO-ers kiezen voor bouw en techniek en er zo min mogelijk uitval is. Daarnaast moet er ingezet worden op zogenaamde zijinstromers: nieuwe groepen op de arbeidsmarkt, die (om)geschoold worden voor een beroep in de energiesector. Provincies kunnen een rol spelen als makelaar tussen ondernemers, bijvoorbeeld netbedrijven en MBO-scholen, om technische opleidingen te versterken. Ook kunnen ze events organiseren en campagnes organiseren om studenten en zijinstromers te helpen werven. Binnen de zogenaamde *triple-helix* – overheid, kennisinstellingen en bedrijven - kunnen provincies het voortouw nemen en verdergaande samenwerkingsverbanden aangaan die de toestroom van technisch personeel stimuleren.

De klimaat- en energietransitie is een maatschappelijke transitie. Het zijn burgers, bedrijven, maatschappelijke instellingen en overheden die deze verandering vorm geven. Draagvlak voor de vele veranderingen is cruciaal. Provincies spelen hierin een belangrijk rol.

Participeren

Het is belangrijk dat burgers en bedrijven al in een vroeg stadium mee kunnen denken over projecten in het kader van de energietransitie. Het gaat niet alleen om formele inspraakprocedures, maar ook om op andere wijze luisteren naar de behoefte en ideeën van burgers en bedrijven. Initiatieven van onderop, bijvoorbeeld vanuit energiecoöperaties, moeten aangemoedigd worden, want ze vormen een belangrijke motor voor betrokkenheid van burgers bij de transitie.

Informereren

De overheid, ook de provinciale, heeft bij uitstek de verantwoordelijkheid om burgers te informeren over de veranderingen die nodig zijn in het kader van de energietransitie. De overheid moet er zichtbaar voor gaan staan. Ook moet ze laten zien hoe elke uitstoter bijdraagt aan de transitie. Als burgers het gevoel krijgen dat zij aan de bak moeten, terwijl andere sectoren (bijvoorbeeld industrie of landbouw) weinig doen, is het snel gedaan met het draagvlak.

Klimaatrechtvaardigheid is een kernbegrip voor het vergroten van het draagvlak.

Het Rijk is al snel na het begin van de Oekraïne-crisis de publiekscampagne '[Zet ook de knop om](#)' gestart. In het voorjaar wordt een nieuwe Rijkscampagne gelanceerd over de noodzaak van klimaatbeleid. Provinciale, regionale of lokale campagnes en informatiepunten zijn belangrijk als aanvulling op de landelijke.

Nationaal Klimaatplatform

In 2022 is het [Nationaal Klimaatplatform](#) gestart. Versnellen en verbinden is het motto van het nieuwe Nationaal Klimaat Platform. Door praktijkervaringen van burgers, bedrijven en maatschappelijke instellingen te verbinden met beleid wil het Platform de transitie versnellen naar een economie en samenleving zonder uitstoot van broeikasgassen. Alle activiteiten van het Platform zijn erop gericht om hun ervaringen met kansen en knelpunten op te halen en te agenderen bij bestuurders. Met als doel een hoger tempo in de transitie en meer schaalgrootte voor grotere impact.

Contact

Heeft u vragen naar aanleiding van dit inwerkdossier? Neem vooral contact op, via regio@nvde.nl. We denken graag mee.

Geachte lezer,

Nu de coalitieformatie in uw provincie gestart is, willen wij graag het volgende onder de aandacht brengen. Mede bepalend tijdens de Provinciale verkiezingen waren de thema's 'de kloof tussen stad en platteland' en 'de positie van de boer in relatie tot het stikstofdebat'. Wij zijn een brede coalitie van boeren, verwerkers en verkopers van eten uit de korte keten in de regio en wij menen mee te kunnen denken en handelen in mogelijke oplossingen.

Nederland heeft een sterk gemondialiseerde economie en onder andere de rol die wij spelen in de export van voedsel is indrukwekkend. Helaas heeft elke medaille een keerzijde. De boer profiteert lang niet altijd van de enorme productie en de druk op de natuur is groot. Daarnaast heeft de consument geen flauw idee meer wat er allemaal bij de productie van eten komt kijken, waar het vandaan komt en welke moeite de boer doet om voor ons eten te zorgen. Doodzonde!

Wij, ondertekenende organisaties, zijn al jaren met alternatieven voor deze mondiale voedselketen bezig. Allemaal op onze eigen manier, maar we delen de visie dat er een significante rol is weggelegd voor eten van dichtbij, uit de korte keten. Wij streven ernaar dat 25% van ons eten lokaal geproduceerd, verwerkt en geconsumeerd wordt. Dit varieert van rechtstreekse verkoop aan burgers via boerderijverkoop of voedselcoöperaties, tot verkoop via lokale groothandels in de bedrijfskantines van alle (semi)overheidsorganisaties tot in de plaatselijke (super)markt. De fase van pionieren is voorbij. Inmiddels haalt 15% van de reguliere en 25% van de biologische boeren een significant deel van zijn omzet uit de korte keten.

Doordat er zo weinig mogelijk schakels tussen boer en consument zijn, houdt de boer meer over. Hij/zij kan extensiveren, voor betere kwaliteit gaan en duurzamer produceren. Daarnaast is er lokaal meer contact tussen boer-verwerker-burger.

Dit gaat niet vanzelf. Er is meer kennis nodig hoe dit in te richten, wij verzoeken een 'green deal' met alle (semi)overheidsinstanties om als launching customer op te treden zodat de boer in de omschakeling kan investeren. Er is toegang tot grond nodig. Wetgeving is ingericht op grootschalige landbouw. Multifunctionele landbouw en boeren in de korte keten ervaren veel belemmerende wetgeving.

Hieronder volgen een aantal tekstvoorstellen die overgenomen kunnen worden in het coalitieakkoord.

Tekstvoorstel 1.

De provincie ondersteunt het traject om te komen tot een landelijke brede Korte Keten Organisatie (KKO), met een heldere governance die de breedte van de verschillende korte keten spelers representeert.

Deze KKO ondersteunt de ontwikkeling van de korte keten in de diverse gebiedsprocessen met instrumenten, kennis en adviseurs en leidt tot een traject om naast lokale voedselvoorziening ook een substantiële hoeveelheid voedsel vanuit de rurale gebieden rechtstreeks af te zetten in de stedelijke

gebieden. Dit moet leiden tot een substantiële korte keten, met dito afzet, die de positie van boeren in de keten verstevigt en de verbinding tussen boeren en burgers versterkt.

Dit traject sluit aan op de Kamerbrief regionale voedsel strategieën van nov 2021 (kamerstuk 35570 nr 2443).

Tekstvoorstel 2.

De provinciale overheid committeert zich eraan dat 25% van de inkoop van voedsel voor haar eigen organisatie, komt uit de duurzame kort keten. Het is in deze regio geproduceerd en verwerkt. Daarnaast spant zij zich in om ook in de door haar gefinancierde organisaties voorwaarden te stellen om ook 25% van de uitgaven aan voedsel uit de regionale duurzame keten te laten komen. Hierdoor ontstaat er een substantiële markt voor de korte keten om de ontwikkeling verder op gang te brengen en een echt alternatief verdienmodel te vormen voor duurzaam producerende boeren en producenten.

Tekstvoorstel 3.

Grond is onderhevig aan speculatie, de prijs heeft daardoor geen relatie meer met het voortbrengend vermogen van de grond. In het verwachte proces van verkoop van grond door boeren zonder opvolging is een risico op landgrabbing door (buitenlandse) partijen en vermogende investeerders zoals ondernemers voor zonne-energie parken.

De provincie zal zich inspannen om grond betaalbaar te maken en toegankelijk te laten zijn voor opvolgers en nieuwe toetreders. Stimuleer initiatieven die grond in collectief eigendom beschikbaar stellen aan agrariërs onder voorwaarde van duurzame pacht die het voortbrengend vermogen van de grond reflecteert. Organiseer als overheid een garantstelling voor investeringen door pensioenfondsen en particulieren in collectieve grondbanken die de grond behouden voor de (duurzame) landbouw. Stop ook door de overheid aangekochte grond in dit type Grondbanken en geef en deze grond uit aan boeren onder duurzame pachtvoorwaarden.

Wij wensen u veel wijsheid toe in de komende onderhandelingsperiode en coalitievorming. Graag bouwen we in deze mooie Provincie aan een bloeiende korte voedselketen! We reiken u de hand om mee te denken over hoe we de boer-burger verhouding kunnen verbeteren en kunnen zorgen voor en beter verdienmodel voor de boer die ook beter is voor de natuur, en de maatschappij.

Namens onderstaande organisaties,

Huibert de Leede,

Taskforce Korte Keten

Landelijke Samenwerking Korte Keten

Nieuwe Boerenfamilies

Boerschappen

Caring Farmers

CSA Netwerk Nederland

De Streekboer

Rechtstreex

Corenet

Van eigen Erf

Datum: 6 juni 2023 Behandeld door:
Ons kenmerk: Telefoon:
Uw kenmerk: E-mail:

Betreft: Zo bouw je na de coalitieonderhandelingen door aan een toekomstbestendige provincie
Geachte formateurs,

De uitslag van de Provinciale Statenverkiezingen heeft de politieke kaarten flink anders geschud. De uitdagingen waar provincies voor staan op het gebied van stikstof, woningbouw, mobiliteit, energietransitie en klimaatbestendigheid zijn echter nog steeds dezelfde. Om deze ambities te realiseren is samenwerking tussen provincies en de bouwsector daarom belangrijker dan ooit. In deze brief licht Bouwend Nederland toe wat daarvoor nodig is. Neem onderstaande suggesties ter harte bij het schrijven van het coalitieakkoord.

Aandachtpunten voor de provincie

1. In de provincie Utrecht zijn verschillende woondeals getekend waarin ambitieuze doelen zijn vastgelegd. Om deze aantallen te halen zal er, naast binnenstedelijk, ook moeten worden gekeken naar (kleinschalige) woningbouw aan de randen van dorpen en steden. Onderzoek van het [EIB](#) toont aan dat hier grote winst te behalen is, [kiezersonderzoeken](#) tonen aan dat dit aansluit bij de wensen van (toekomstige) bewoners.
2. [Onderzoek](#) van het EIB toont aan dat 65% van de kunstwerken die zijn vervaardigd in de jaren 50 en 60, en dus inmiddels aan vervanging of renovatie toe zijn, in provincies Utrecht, Zuid- en Noord-Holland gelegen zijn. Houdt rekening met deze forse vervanging/renovatieopgave en reserveer budget om onderhoud van provinciale infra op peil te houden.

Algemene suggesties

Toekomstbestendige mobiliteit

Hoe maken we dit mogelijk?

1. Reserveer budget om onderhoud van provinciale infra op peil te houden.
2. Een Meerjarenprogramma Renovatie en Onderhoud is dé oplossing om anticyclisch te kunnen investeren.
3. Kijk naar verbindingen met economische gebieden en zorg dat deze verstevigd worden. Verkeer en vervoer houdt immers niet op bij de provinciegrenzen.
4. Kijk bij de aanleg of onderhoud van wegen hoe je dit emissiearm/emissieloos, klimaatadaptief en natuurinclusief kan uitvragen of ontwerpen.

Een huis in een mooie omgeving

Hoe maken we dit mogelijk?

1. Wees pragmatisch in de woningbouwopgave en stuur op aantallen te bouwen woningen.
2. Een groot knelpunt in de bouw is momenteel het capaciteitstekort bij gemeenten. Kijk waar de provincie kan bijspringen om de druk op gemeenten bij vergunningverlening te verlichten.

3. Zorg voor voldoende plancapaciteit van ten minste 130% van de behoefte omdat een deel de eindstreep niet haalt.
4. Bouw binnenstedelijk waar dat makkelijk en betaalbaar kan én wijs op tijd buitenstedelijke locaties aan.
5. Bouw conform de wettelijke normen. Een stapeling van extra eisen zet de betaalbaarheid verder onder druk.

Een duurzame provincie

Hoe maken we dit mogelijk?

1. Duurzamer aanbesteden is groener en slimmer.
2. Geef bouwers de ruimte om zich op duurzaamheid te onderscheiden door hier zwaarder op te gunnen.
3. Neem klimaatadaptatie op in omgevings- en uitvoeringsplannen.
4. De Milieukostenindicator (MKI) is een nuttig instrument bij aanbestedingen voor asfalt en betonwerken.
5. Speel een verbindende rol in (boven)gemeentelijke afstemming van plannen aangaande warmtenetten.
6. Zorg in overleg met netbeheerders dat er voldoende capaciteit op het net is.
7. Zorg voor voldoende laadpalen om de mobiliteit te verduurzamen en emissieloos bouwen te stimuleren.

Natuur en ontwikkeling in duurzaam evenwicht

Hoe maken we dit mogelijk?

1. Zorg dat door de provinciale gebiedsgerichte aanpak op korte termijn stikstofruimte beschikbaar komt voor natuurherstel, legalisatie van PAS-melders en bouwactiviteiten.
2. Investeer in kennis over, en juridische houdbaarheid van, provinciaal beleid.
3. Stimuleer en ondersteun initiatieven die verduurzaming van bouwmaterieel versnellen.

Banen voor de toekomst

Hoe maken we dit

mogelijk?

1. Besteed aan op basis van programma's in plaats van projecten zo hoeven investeringen niet binnen één project terugverdiend te worden.
2. Verbind onderwijs en bedrijfsleven zodat de hele provincie (zeker ook het mkb) kan profiteren van aanwezige kennis.
3. Krijg zo veel mogelijk mensen via reguliere instroom en zij-instroom aan het werk door in samenwerking met onderwijsinstellingen gericht op te leiden voor de energietransitie.
4. Formuleer zelf beleid en regelingen die de positie van het MKB versterken, bijvoorbeeld in digitalisering.
5. Stimuleer, ondersteun en doe mee in leer- en innovatieprogramma's.

Voor meer informatie

Wij staan klaar en praten graag verder. Met samenwerking komen we verder. [Bekijk hier onze volledig inzet.](#)

Met vriendelijke groet,

Jan Overtoom

Koninklijke Bouwend Nederland Regio Randstad Noord

Food-Print Utrecht Region

Duurzame Gezonde Voedselomgeving <https://foodprint-utrecht.nl/>

Provinciale Staten Utrecht
T.a.v. Statengriffie
Postbus 80300, 3508 TH Utrecht
E-mail: statengriffie@provincie-utrecht.nl
Telefoon: 030 25 89 070

Utrecht, 31 mei 2022

Geachte (In)Formateur en leden Provinciale Staten,

Food-Print Utrecht Region is een netwerkorganisatie met als missie een bijdrage te leveren aan de transitie naar een duurzame voedselproductie en een gezonde voedselomgeving met Utrecht als modelregio (<https://foodprint-utrecht.nl/>).

Vaststellend dat

- Utrecht een Voedselagenda 2021-2023 en een Samenwerkingsagenda Landbouw heeft opgesteld,
- Utrecht tot de economische top-regio's van Europa behoort en één van de snelst groeiende regio van Nederland is, waarbij Utrecht de gezondste stedelijke regio van Europa wil zijn en blijven (propositiekaart PU 22 juni 2022).
- Een gezonde stad hand in hand ontstaat met een vitaal platteland waar gezond voedsel wordt geproduceerd en met ruimte voor recreatie en dat Utrecht zich volop wil inzetten voor een duurzame en sterke agri-food sector in de regio (brief EBU aan minister EZK 2022),
- Vanwege klimaat- en biodiversiteitscrises een beweging richting duurzame, regionale voedselsystemen noodzakelijk is (brief wethouder Utrecht aan minister VWS 2022).
- Op 15 maart 2023 de Provinciale Statenverkiezingen zijn geweest en er gesprekken plaatsvinden over coalitievorming en een coalitieakkoord waarbij in de verkennende fase de thema's natuur/landbouw, ruimtelijke ordening/wonen, mobiliteit, energie en de sociale agenda, aan bod komen.

Overwegend dat

- Wereldwijde trends zoals verstedelijking, klimaatverandering, digitalisering, veranderende mobiliteit en uitputting van natuurlijke hulpbronnen onze maatschappij drastisch zullen doen veranderen.
- Voedselomgeving onlosmakelijk verbonden is met een gezonde leefomgeving.
- Investeren in gezonde en duurzame voedsel- en leefomgeving nodig is om de arbeidsparticipatie op peil te houden en de zorguitgaven betaalbaar te houden.
- EU als ambitie 25% biologische landbouw in 2030 heeft vastgesteld en Nederland 15%.
- Gezond leven de propositie en ambitie van Utrecht is en politiek moet worden vertaald.

Roepen wij op om de volgende punten integraal mee te wegen in het coalitieakkoord

- Voort te bouwen op de genoemde ambities van de provinciale Voedselagenda 2021-2023 en Landbouwvisie.
- Te investeren in een duurzame en gezonde voedselomgeving in kader van gezondheidspreventie, klimaatadaptatie en duurzame werk- en leefomgeving.
- Inzet en beleid voor een regionaal voedselsysteem waarbij in de regio duurzaam geproduceerd voedsel ook in de regio en stad wordt geconsumeerd met de ambitie van 25% lokaal geproduceerde consumptie.
  - Een regionaal voedselsysteem is meer dan een verzameling korte ketens. Het voedsel dient duurzaam geproduceerd te worden, met verlaging van de milieu impact en met verrijking van de biodiversiteit zodat er een bio-divers agrarisch cultuurlandschap ontstaat en wordt behouden. Het vraagt ook om duurzame regionale verwerking, bewerking, verpakking, opslag en transport van voedsel. Dit stimuleert het ondernemerschap en de lokale economie.
- Inzet voor een gezonde en duurzame voedselomgeving waarbij gezond eetgedrag wordt gestimuleerd. Inrichting openbare ruimte, reclamebeleid, volkstuinen, educatie en bestemmingsbeleid zijn hierbij van belang.
  - Onze omgeving heeft grote invloed op ons eetgedrag en we laten ons makkelijk verleiden door de overvloedige aanwezigheid van voedsel. 'Gezond' voedsel zou echter ook voor iedereen toegankelijk moeten zijn.
- Inzet om voedselverspilling tegen te gaan en om de transitie van dierlijke naar meer plantaardige eiwitten te promoten.
  - Onze planeet heeft ecologische grenzen. De helft van geproduceerd voedsel wordt niet gebruikt en de milieu-impact van de consumptie van dierlijke eiwitten is enorm.
- Te investeren in het realiseren van proefboerderijen (pilots) op verkregen landbouwgronden in samenwerking met boeren uit de omgeving.
  - Grondgebonden, natuur-inclusief, regeneratief, biologisch produceren met bijbehorend verdienmodel als voorbeeld voor boeren in de omgeving. Daarmee verlaag je het economisch risico bij adaptatie.

Mochten er nog vragen zijn, dan kunt u met ons contact opnemen via <https://foodprintutrecht.nl/contact/>

Namens de organisaties verbonden in Food-Print Utrecht Region,

Irene Mommers en René Kwant.

Provincie Utrecht (UT)
T.a.v. dhr. mr. J.H. Oosters
Postbus 80300
3508 TH UTRECHT

Betreft   regie op de Volkshuisvesting in relatie tot formatie

Geachte Commissaris van de Koning,

Een woning is een voorwaarde voor een goed bestaan. Veel mensen ervaren elke dag de gevolgen van het tekort aan betaalbare woningen. Mensen worden beperkt in een volgende stap in hun leven zoals kinderen krijgen, samenwonen, zelfstandig wonen of een passende woning vinden. Dit onderwerp heeft dan ook de nodige aandacht gekregen bij de provinciale verkiezingen in maart 2023. De maatschappelijke opgave voor de volkshuisvesting is een gezamenlijke taak van gemeenten, provincies en Rijk. Om die taak te kunnen waarborgen is het nodig dat gemeenten, provincies en Rijk de traditie van het voeren van regie op de volkshuisvesting in ere herstellen en deze regie hernemen. Onderdeel van de regie op de volkshuisvesting is de sturing op de beschikbaarheid van voldoende woningbouwlocaties.

Ik verzoek u deze brief onder de aandacht te brengen bij de deelnemers aan de formatiebesprekingen in uw provincie door deze brief aan hen door te geleiden. Provincies hebben een belangrijke rol bij de regie op de volkshuisvesting en het is noodzakelijk om daarbij voldoende ruimte te bieden voor woningbouwlocaties.

De afgelopen jaren is de rol van de overheid bij de volkshuisvesting te klein geworden. Het heeft grotendeels ontbroken aan sturing vanuit de overheid op de woningbouwopgave. De gedachte was dat de markt als vanzelf vraag en aanbod in evenwicht zou brengen en dat alle gedecentraliseerde keuzes zouden leiden tot voldoende woonruimte voor iedereen. De markt bouwt echter niet als vanzelf de benodigde aantallen betaalbare en geschikte woningen. De optelsom van lokale beslissingen leidt niet automatisch tot wat er landelijk nodig is. Ook is de beschikbaarheid van betaalbare woningen en de huisvesting van aandachtsgroepen en urgent woningzoekenden niet gelijkmatig verdeeld tussen gemeenten binnen een regio. Om die reden is het nodig dat overheden de regie op de volkshuisvesting hernemen en als één overheid samenwerken aan de doelen van de volkshuisvesting.

Provincies, gemeenten en het Rijk hebben met het afsluiten van 35 regionale woondeals een eerste stap gezet in het hernemen van regie. In de woondeals hebben we afspraken gemaakt over hoeveel, voor wie en waar er gebouwd zal worden. Corporaties en marktpartijen hebben deze afspraken gesteund met ondertekening van de woondeal of met een steunverklaring. Deze woondeals zijn geen eindpunt van een proces, maar startpunt voor de samenwerking tussen overheden, woningcorporaties en marktpartijen. De lijnen tussen overheden worden korter. We zullen vaker contact hebben over regionale knelpunten en instrumenten die het Rijk te bieden heeft om die knelpunten op te lossen en om de woningbouw te versnellen. Alle partijen, Rijk, provincie, gemeente, marktpartijen en corporaties, leveren daarin hun aandeel.

Het is belangrijk dat Rijk, provincie, gemeente, marktpartijen en corporaties voortvarend aan de slag gaan met de uitvoering van de woningbouwafspraken. Het belang van die samenwerking is vergroot om het hoofd te kunnen bieden aan de financiële omstandigheden voor woningbouw die het afgelopen jaar flink zijn verslechterd. De verwachting is dat door deze omstandigheden er vooral in 2024 een tijdelijke teruggang in de woningbouwproductie zal zijn. De huidige omstandigheden vragen daarom om extra inzet van alle partijen om deze teruggang zoveel mogelijk te beperken en te zorgen dat de woningbouwproductie snel opveert. Dat vraagt om intensivering van de samenwerking tussen Rijk, provincies, gemeenten, woningcorporaties en marktpartijen. Dat vraagt om gezamenlijk te kijken naar wat er wél kan, bijvoorbeeld dat woningcorporaties de kansen benutten om door te bouwen om daarmee de snelheid en continuïteit van de woningbouw op peil te houden.

Voor de snelheid en continuïteit van de woningbouw is het belangrijk dat provincies actief sturen op voldoende bouwlocaties die snel te realiseren zijn én voldoende ruimte bieden voor deze locaties. Het gaat daarbij om ruimte voor woningbouw op grote en kleine locaties, in de stad en in dorpen én aan de randen van dorpen en steden. Maar ook gaat het om ruimte voor locaties voor flexwoningen die snel gerealiseerd kunnen worden. Voldoende ruimte voor woningbouw is daarnaast belangrijk met het oog op de leefbaarheid in dorpskernen. Dit moet natuurlijk wel in samenhang met de uitgangspunten voor zuinig ruimtegebruik en de bescherming van belangen zoals landschap en natuur.

Voldoende ruimte voor woningbouw vraagt natuurlijk om een bredere afweging met andere ruimtelijke opgaven en functies. Gecoördineerde sturing is nodig voor de bereikbaarheid van woonwijken en werklocaties, klimaatbestendigheid, water en bodem, energievoorziening. In het Programma NOVEX brengen provincies alle ruimtelijke opgaven uit de Nationale Programma's samen. Inmiddels zijn alle provincies hier hard mee aan de slag. Tegelijkertijd wordt in de NOVEX-gebieden hard gewerkt aan ontwikkelperspectieven en uitvoeringsafspraken. In een groot aantal van deze gebieden staat de omvangrijke verstedelijkingsopgave centraal. Ook in deze NOVEX-gebieden vervullen de provincies een belangrijke rol.

Sturing van de provincies is ook nodig om gericht bovenlokale keuzes te maken ten aanzien van de volkshuisvesting in samenhang met de kwaliteit van de woningvoorraad. Dat betekent dat er niet alleen gestuurd moet worden op de realisatie van voldoende betaalbare woningen, maar dat ook heel gerichte inspanningen moeten plaatsvinden die aansluiten op actuele woningbehoeften voor starters, ouderen, doorstromers, aandachtsgroepen en dat de woningen ook voor

deze groepen beschikbaar blijven. Provincies hebben een belangrijke rol bij de evenwichtige verdeling van sociale huurwoningen tussen gemeenten in de regio, maar ook als het gaat om de evenwichtige verdeling van huisvesting van aandachtsgroepen en urgent woningzoekenden tussen gemeenten.

Onze gezamenlijke opgave vraagt ook om ondersteuning vanuit het Rijk. Daarom investeert dit kabinet meer dan 11 miljard euro in de bouw van woningen. De belangrijkste financiële regelingen hiervoor zijn het Mobiliteitsfonds (7,5 miljard euro) en de Woningbouwimpuls (1,25 miljard euro). Op korte termijn kom ik met een start-bouwimpuls, zodat projecten die klaar staan om te starten door kunnen gaan, ondanks de slechtere economische omstandigheden. Met het wetsvoorstel Versterking regie volkshuisvesting versterk ik de mogelijkheden voor overheden om regie te kunnen voeren en expliciteer ik de centrale rol van de provincies voor deze opgave.

De afgelopen periode heb ik tijdens vele ontmoetingen en gesprekken concreet ervaren dat Rijk, provincies en gemeenten gezamenlijk staan voor de urgente maatschappelijke opgave voor de volkshuisvesting met marktpartijen en corporaties. Ik kijk uit naar de samenwerking met de nieuw te vormen colleges van gedeputeerde staten bij het realiseren van deze urgente opgave en de overige opgaven die ons te wachten staan.

De minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

Hugo de Jonge

Provincie Utrecht
t.a.v. de formateur en formerende partijen
Postbus 80300
3508 TH UTRECHT

Postadres:
Postbus 240
8000 AE Zwolle

Hoofdkantoor:
Dr. Stolteweg 2
8025 AV Zwolle

Datum: 31 mei 2023

Betreft: **Coalitieprogramma - input vanuit LTO Noord**

Geachte heer, mevrouw,

LTO Noord, als belangenbehartiger van de land- en tuinbouwsector in Utrecht en onze leden in het bijzonder, verzoekt u om de volgende bouwstenen te betrekken bij de totstandkoming van een nieuw coalitieprogramma.

Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG)

Het UPLG vormt de komende decennia een belangrijk kader voor de ontwikkeling van de agrarische sector. Om die reden verzoeken wij u om:

- Het UPLG te laten doorrekenen om duidelijk in beeld te krijgen wat het benodigde budget is om de ambities te realiseren. Vervolgens moeten de ambities in lijn worden gebracht met het door het Rijk beschikbaar gestelde budget.
- De effecten van het UPLG op sociaal en economisch vlak voor zowel korte als lange termijn in beeld te brengen.
- Toets de landbouwvisie van de provincie Utrecht aan het huidige handelingskaders, en herijk waar nodig zodat het door alle sectoren gedragen blijft.
- Maak voor de uitwerking van het UPLG in de gebiedsprocessen waar mogelijk generieke afspraken die voor alle gebiedsprocessen gelden. De gebiedsprocessen kunnen zich vervolgens richten op de detailuitwerking in de gebieden zelf.
- Legaliseer PAS-melders, interimers en andere onvergunde boerenbedrijven, dit is een startvoorwaarde voor deelname aan de gebiedsgerichte aanpak.
- Maak zoveel mogelijk gebruik van innovatie- en managementmaatregelen. Beoordeel deze maatregelen met doorberekening in Utrechtse bedrijfsmodellen.
- Pas geen gedwongen onteigening toe maar zet maximaal in op bedrijven die willen stoppen.
- Focus in de gebiedsprocessen op het realiseren van een goede staat van instandhouding van de natuur (gebieden) in plaats van op de KDW. En richt de gebiedsprocessen op bredere doelen dan alleen de stikstofdoelen.
- Het Natuur Netwerk Nederland (NNN) is in het verleden aangewezen om Natura 2000-gebieden weerbaarder te maken en fysiek te scheiden van verstedelijking en landbouw. Begrenzing van extra zones/focusgebieden om Natura 2000-gebieden voegt daarom niets toe. Een zone zorgt daarbij altijd, ook al wordt geen planologische wijziging van die zone voorzien, voor (financiële) schaduwwerking. In het kader van het UPLG en de bijbehorende transitieopgaven: maak extensief agrarisch gebruik mogelijk op de resterende NNN-opgave.

Achter de boer en tuinder. Voor ons allemaal.

- Geen hectare meer dan de opgave van NNN-realisatie. NNN herbegrenzing op landbouwgrond moet in de regio samengaan met ontgrenzing in diezelfde regio waarbij het netto landbouwareaal gelijk blijft. Het aanwijzen van overgangsgebieden tussen landbouw en natuur heeft geen toegevoegde waarde. Het agrarisch natuurbeheer is juist al 25 jaar een laagdrempelige en succesvolle manier gebleken om een zachte scheidslijn tussen landbouw en natuur te creëren. Juist dat moet gekoesterd en gestimuleerd worden.
- Focus op doelen in plaats van op middelen.
- Kijk bij natuurrealisatie eerst naar eigendommen van TBO's die nog niet zijn ingericht voordat landbouwgronden worden aangewezen.
- Zorg voor meer mogelijkheden voor het huisvesten van (inter)nationale medewerkers in oogstpieken op het eigen bedrijf.

Agrarische ondernemers met natuur (Natuurinclusieve landbouw)

Voor agrariërs die ook natuurgronden beheren of beheersmaatregelen willen uitvoeren op landbouwgronden is het van uiterst belang dat zij (financieel) worden ondersteund voor de werkzaamheden. Daarom vragen wij u om:

- Meer aandacht voor de positie van de agrariër als natuurbeheerder.
- Het natuurdoeltype te bepalen in samenspraak met het agrarisch gebied. Daarnaast meer structuur brengen in de monitoring van het halen van de natuurdoelen en deze ook terugkoppelen naar de boer.
- Voldoende middelen te reserveren die kunnen worden ingezet voor ANLB-vergoedingen.
- Beheersvergoedingen ten goede laten komen aan de beheerder (boer).
- Hetzelfde geldt voor GLB-gelden, dat deze niet worden verrekend in de pachtprijs.
- Duidelijke aanbesteding van pachtgronden, en pachtovereenkomsten afsluiten voor langere termijn zodat een agrariër ook perspectief heeft om deze gronden te beheren.

Portefeuille landbouw en natuur (en stikstof)

De verantwoordelijke gedeputeerde(n) voor de portefeuilles landbouw en natuur hebben de komende jaren de grote uitdaging om voor draagvlak en betrokkenheid onder de agrarische sectoren te zorgen. LTO Noord schat in dat één gedeputeerde uit de gelederen van VVD, CDA en in het bijzonder BBB daartoe het beste in staat zal zijn. Voor de uitvoering van het UPLG is het van belang dat voor deze thema's één gedeputeerde verantwoordelijk is.

Water en Bodem

De beschikbaarheid van voldoende zoet water bij droogte en voldoende afvoer ervan in tijden van wateroverlast is van groot belang. Niet alleen vanuit het oogpunt van een duurzame agrarische sector maar ook om klimaatdoelen te realiseren. Het verzoek is om de volgende aspecten te borgen:

- Het blijven ondersteunen van een betere sponswerking van onze landbouwbodems met aandacht voor bodemkwaliteit.
- Het actief tegengaan van verzilting.
- Het stimuleren en financieel ondersteunen van ontwikkelingen om op gebiedsniveau te komen tot een beter management van het zoete water.
- Bodemdaling in het landelijk gebied heeft een andere oorsprong dan in het stedelijk gebied. Daarom verzoeken wij u maatwerk na te streven met betrekking tot de bodemdaling in de veenweiden, in nauw overleg met de landbouwsector. Ook hier is de beschikbaarheid van voldoende zoet water en de buffercapaciteit van de veenweide voor de omliggende stedelijke gebieden belangrijk.
- Water vasthouden op de hogere zandgronden (flanken en Heuvelrug) om het grondwaterreservoir te vergroten is van groot belang. Stimuleer via initiatieven zoals de Blauwe Agenda, agrariërs (financieel) om meer water vast te houden in de haarvaten en op perceelsniveau.
- De klimaatopgaven in relatie tot bodem en water op gebiedsniveau invullen en niet koppelen aan één specifieke (landbouw)functie.

- Heldere, werkbare en haalbare kaders in samenwerking met grondeigenaren geven voor waterkwaliteit. Extra maatregelen alleen realiseren op basis van een bronnenanalyse.
- Nieuwe waterwinputten voor de drinkwatervoorziening mogen zo min mogelijk ten koste gaan van agrarische activiteiten.
Start eerst een monitoring van het effect van ganzenuitwerpselen op de waterkwaliteit in gebieden met grote populaties met ganzen, voordat nieuwe maatregelen voor de KRW-opgaven worden vastgesteld.
- Betrek de land- en tuinbouwsector als volwaardige partner in water- en bodemvraagstukken.

Energie

Om de agrarische sector te ondersteunen bij de energietransitie verzoeken wij u om:

- De zonneladder, waarbij zonnepanelen eerst op daken worden gelegd en dan pas op landbouwgrond, aan te houden. Werk daarbij aan een goede netcapaciteit, door onder andere cable pooling om daken te kunnen ontsluiten.
- Aandacht te vragen van het Rijk om slimme oplossingen zoals boerderijmolens, zon op dak, opslag en lokale energienetten te stimuleren. Zo wordt het voor ondernemers aantrekkelijker om verder te verduurzamen en hiermee het klimaat en energienet verder te ontlasten.
- De maximale ashoogte van 15 meter voor een boerderijmolen te heroverwegen omdat voor veel bedrijven een grotere ashoogte noodzakelijk is om klimaatneutraal te kunnen worden. Hiervoor is een minimale ashoogte van 35 meter nodig.
- Stimuleer de ontwikkeling en aanleg van warmte- en CO₂-netten.
- Ondersteun de lobby richting het rijk om tot een passend energiebelastingstelsel (ODE) en verbetering van de SDE++ te komen.

Fauna

De faunaschade aan landbouwgewassen neemt nog altijd toe. Uitdijende populaties van ganzen, zwanen en exoten als rivierkreeften, bevers en dassen zorgen voor veel schade en onrust. Mede als resultante van het provinciaal natuurbeleid. Dit grote probleem in Utrecht schreeuwt om een passend populatiebeheer. De provincie heeft om die redenen de verantwoordelijkheid om:

- De faunaschade aan landbouwgewassen volledig te vergoeden totdat sprake is van beheerbare populatie(s).
- Al het mogelijke instrumentarium in te zetten om de aantallen terug te dringen naar de ecologisch afgesproken aantallen.
- De mezenschade in de fruitteelt dient volledig te worden vergoed. Deze schade wordt om niet terechte redenen nu slechts voor 60% vergoed terwijl beheer en schadebestrijding van mezen niet mogelijk is.
- Onderzoek uit te voeren naar de gevolgen van overmatige populaties op de biodiversiteit en bodemleven en waterkwaliteit.

Bereikbaarheid

In combinatie met de registratie- en kentekenplicht van landbouwvoertuigen hebben de wegbeheerders toegezegd om provinciale wegen waar mogelijk voor landbouwverkeer open te stellen. Het is van belang dat aan deze afspraak invulling wordt gegeven door:

- Te zorgen voor een goede en veilige doorstroming van landbouwverkeer door toestemming te geven voor het gebruik van de N-wegen waar dat verantwoord kan plaatsvinden. Met deze toestemming kunnen de kernen van dorpen/steden worden ontzien en snijdt het mes aan twee kanten: betere doorstroming en het verbeteren van de verkeersveiligheid.
- Het inzetten van kavelruil voor een betere bereikbaarheid en verkaveling van bedrijven en landbouwgronden. Kavelruil zou tevens kunnen bijdragen aan het invullen van UPLG-opgaven.

Verbinding stad en platteland

Een goede verbinding tussen stad en platteland is in de breedste zin van het woord van groot belang. Om die reden verzoeken wij u om:

- Te investeren in en het stimuleren van de maatschappelijke rol die boeren en tuinders steeds meer vervullen. Maak het mogelijk dat ondernemers verbreding van hun activiteiten kunnen uitvoeren. Neem planologische, juridische en andere belemmeringen weg. Boerderijeducatie te stimuleren, en hier budget voor vrij te maken, om (jonge) inwoners kennis te laten maken met de voedselproducenten in hun achtertuin.
- Actief beleid op vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen (vab) en via pilotprojecten kijken naar nieuwe bestemmingen.

Geef rekenschap van de eerder door LTO Nederland in haar LTO toekomstvisie geschetste transitiepaden waarbij voor verschillende typen bedrijven verschillende transitiepaden gelden (hightech open, hightech gesloten, biologisch plus, multifunctionele landbouw, landschap en natuur). Maatwerk is nodig.

We beseffen ons terdege dat deze aangereikte 'bouwstenennotitie' voor het coalitieakkoord niet volledig is. Het geeft een beeld van de meest relevante punten die naar onze mening ingevuld moeten worden om de ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector en het landelijk gebied van slot te halen.

Uiteraard zijn wij graag bereid om onze inbreng mondeling toe te lichten.

Met vriendelijke groeten,

Jeroen van Wijk

Voorzitter LTO Noord provincie Utrecht en themahouder Ruimtelijke Ordening regio West

Art Wolleswinkel

Themahouder Water en Bodem Utrecht-Oost

Koos Segers

Themahouder Flora en Fauna

2023 PARK ADVIES

PROVINCIAAL ADVISEUR RUIMTELIJKE KWALITEIT UTRECHT

PAUL RONCKEN

2 juni 2023

Geachte leden van Provinciale Staten en coalitie voorbereiders, c.c.

GS, ambtelijk team en CMT

Hierbij een ongevraagd advies bij het opstellen van een coalitieakkoord op een belangrijk moment in de herwaardering van ruimtelijke ordening in Nederland. Welke accenten in beleid en uitvoer mogen niet ontbreken om eerder vastgestelde provinciale ambities uit de Omgevingsvisie waar te kunnen maken; in verregaande samenwerking tussen Rijk, andere provincies, gemeenten, waterschappen, marktpartijen en publieke co-creatie?

Sterk aangespoord door het Rijk en Europa, gaan de handen de komende vier jaar echt uit de mouwen, de voeten diep in de klei, het veen en het zand. Er zullen scherpe en strategische keuzen gemaakt worden omdat er wel veel geld, maar ook weer niet genoeg geld beschikbaar is; en de ambtelijke organisaties op verschillende overheidslagen wel veel maar niet alles met evenveel aandacht en wendbaarheid kunnen begeleiden. Vanuit mijn rol als PARK breng ik daarom zes accenten aan die helpen om geld, ambtenarij en samenwerkende uitvoerkracht met hulp van een coalitieakkoord beter in balans te brengen.

1: Economie is het duizend-dingen-doekje tegen ruimtelijke verrommeling

- Geef heel bewust de portefeuille economie vorm om verschillende sectorale opgaven te kunnen verweven in ruimtelijke uitwerkingen. Het beperken van een economisch beleid ter versterking van werkgelegenheid, concurrentiekracht en financiële groei geeft geen gelegenheid om de eerder vastgestelde ambities voor brede welvaart en meervoudig ruimtegebruik te kunnen ontwikkelen.
- Combineer de portefeuille economie met de gebiedsgerichte aanpak (oa UPLG en ruimtelijk voorstel) om geld veel meer te kunnen 'ontschotten' en investeringstermijnen uit te kunnen spreiden tot 2050.

2: Borg Groen Groeit Mee

- Versterk de veelbelovende maar nog precaire ambitie om groei van woningbouw in balans te brengen met het meest gewaarde aspect van de provincie Utrecht: groen, natuur en cultuurhistorisch landschap.

- Maak in het ruimtelijk voorstel aan het Rijk duidelijk dat Groen Groeit Mee alleen kans van slagen heeft als het Rijk de helft van de meerjareninvestering tot 2050 co- financiert. Dan blijft er nog 600 miljoen euro over voor de regionale partners; verdeeld over zes resterende coalitieperioden tot 2050 is dat 100 miljoen euro per coalitieperiode en dus 25 miljoen op de jaarbegroting om de meer dan 51 in beeld gebrachte groenprojecten te blijven bundelen tot een klimaatrobuuste en gezonde leefomgeving voor een groeiende provincie.
- Het beste signaal voor al die bereidwillige maar voornamelijk armlastige gemeenten, waterschappen en burgerparticipanten in het pact, is een helder besluit van een nieuw provinciebestuur om garant te staan voor 25 miljoen voorinvestering in Groen Groeit Mee, per jaar. Met deze garantie achter de hand, zal de ingewikkelde ruimtelijke integratie de kans krijgen waar alle pact partners naar uitzien.

3: Bitter, zuur en zoekt vormen samen een rijk lokaal gerecht

- Doorzie hoe het puzzelen met sectorale doelen in de beperkte ruimte van gebieden, dwingt tot een verweving van politieke speerpunten en tegenstellingen. Het perspectief vanuit een concreet gebied biedt vaak de oplossing voor schijnbaar onoverbrugbare politieke standpunten.
- Ga vaker op excursie of veldbezoek met al uw goede politieke bedoelingen op zak en laat u verrassen door de behendige manier waarop gebiedspartijen elkaar vinden ondanks scherpe standpunten.
- Formuleer een strategie om de extra aandacht die bepaalde gebieden krijgen opgelegd vanuit bittere eisen voor beperking van broeikasgassen, nitraat en stikstof, beter te balanceren met een positief toekomstperspectief vanuit programmalijnen die juist inzetten op verbinding vanuit cultuur en erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en gezonde leefomgeving.

4: Ken je pappenheimers

- Een spannende politieke ambitie of visie krijgt alleen vorm door een ambtenaren team dat alle ruimte krijgt om inbreng en gezag te ervaren van de organisatie erboven en erachter. Alle regionale partners zijn doordrongen van dezelfde dilemma's, dezelfde haast en dezelfde beperkingen; wat te vaak tot hoge (persoonlijke) frustratie en giftige werkrelaties leidt. Investeer daarom in het aanhoren van de huidige ervaring van de ambtelijke organisatie door in gesprek te gaan met uitvoerende ambtenaren en hun samenwerkende overheidscollega's op gemeentelijk, waterschaps- en Rijksniveau.
- Breng betere balans aan tussen dominante maar sectorale teams met veel fte's en geld (stikstof, mobiliteit, woningbouw, economie) en ondergeschikte maar verbindende teams.
- Versterk de positie van de bruggenbouwers in de ambtelijke organisatie, tussen de uitvoerende kant van de provincie en de strategische en beleidsmatige kant.
- Versterk in het coalitieakkoord de slagkracht van verbindende ambtenarenteams en programma's die werken vanuit een klein budget en een klein team, maar ozo belangrijk zijn voor nieuwe verdien- en waarderingsmodellen; zoals energielandschappen- vanverlangen, toegankelijkheid van groenblauwe dooradering (Groen Groeit Mee), het strategisch bossenbeleid, het programma voor cultuur, erfgoed en leefomgeving, natuurinclusieve bouwontwikkeling en de regionale voedselagenda.

5: Ieder alternatief landbouwsysteem gaat (grotendeels) door de maag

- Een 'wederombouw' van het landbouwsysteem is alleen mogelijk is met een integrale benadering: in ruimtelijke samenhang, met de gehele agroproductieketen, en met een (her)nieuwde rol van de overheid.
- Beperk vanuit een regionale voedsel- en landbouw strategie de krachten van de vrije markt bij producten, consumenten en tussenliggende ketenpartijen.
- Benut in samenwerking met andere provincies en het Rijk de financiële ruimte bij een zeer kleine groep inkooporganisaties en supermarktformules om de zorg voor kwaliteit van natuur en milieu, onderdeel te maken van hun inkoopstrategie.

6: Onafhankelijk advies moet blijven schrijven, pas daarna is er die glans.

- Voor een moeilijk meetbare kwaliteit zoals ruimtelijke kwaliteit is toetsing lastig. Recente inzichten bevestigen dat ruimtelijke kwaliteit wel degelijk een direct effect heeft op mentale en fysieke gezondheid van inwoners en het investeringsklimaat. Binnen het beleid van de provincie Utrecht is ruimtelijke kwaliteit echter geen harde eis maar hooguit een inspirerende handreiking die veel ruimte laat voor interpretatie en vrijwilligheid vanuit de markt. Bevestig daarom de rol van inspireren en interpreteren als een belangrijke taak van de huidige onafhankelijke instituten PARK (*Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit, aangesteld door GS*) en PCL (*Provinciale Commissie Leefomgeving, wettelijk verplicht adviesorgaan van PS en GS*).
- Binnen een jaar zullen de twee onafhankelijke instituten van de provincie Utrecht (PARK en PCL) worden opgevolgd of vervangen voor een nieuw, gezamenlijk onafhankelijk instituut. Daar ligt een voorstel voor klaar. Spreek in het coalitieakkoord af hoe vervanging of vernieuwing vorm en inbedding krijgt.
- De adviezen van PARK en PCL worden op dit moment te beperkt benut door het provinciaal bestuur en Provinciale Staten. Organiseer als provinciebestuur via het onafhankelijk advies meer wrijving op de ingewikkelde maar wezenlijke sociaalruimtelijke puzzels en de nieuw economische werkelijkheid in een sterk veranderend Europa. Ook richting burgers en regionale partners.
- Vanuit [het internationale verdrag van Davos](#) is een oproep gedaan voor een ontwerpcultuur met een 'cultuur-inclusieve' en 'cultuur-positieve' uitwerking. Versterk daarom ruimtelijke kwaliteit als een doelstelling in de provinciale verordening en vermijd hiermee dat ruimtelijke kwaliteit door gebrek aan interpretatie en vrijwilligheid krachteloos blijft. Geef bij het Rijk aan dat er aanvullend wettelijk instrumentarium nodig is om ruimtelijke kwaliteit als een volwaardige doelstelling op te kunnen nemen, als een expliciete dubbele doelstelling met eigen cultuurpositieve effecten.

Tot zover. Voor nu, wens ik alle gekozen statenleden en betrokken ambtenaren veel wijsheid, goede oppositie en samenwerking toe. Altijd bereid tot een toelichtend gesprek of uitvoerige bespreking,

Paul Roncken
PARK-Utrecht

HORECA.

Een warm welkom namens KHN

KHN geeft de horeca power

KHN: Gastvrijheidssector bruisende hart van de provincie

Samen met andere ondernemers in de retail, recreatie en cultuur is de horeca van groot belang voor provincies: horecabedrijven scheppen banen, zorgen voor een levendige stad en een bruisend centrum en daarmee de aantrekkelijkheid van een provincie voor bewoners en bezoekers. Zeker in deze tijd. Daarom werken KHN-afdelingen en regiobesturen veel samen met de provincie en vaak ook met andere branches, bijvoorbeeld in een regio netwerk van Gastvrij Nederland.

We kunnen uw hulp als lid van de Provinciale Staten goed gebruiken. Wat is voor de gastvrijheidssector belangrijk?

Toerisme

- Ondersteun de duurzame ontwikkeling van de toeristische sector en onderschrijf het belang van deze sector voor de provinciale economie, werkgelegenheid en leefbaarheid
- Stimuleer de regionale samenwerking voor een provinciale toerismevisie (het aantrekken van bezoekers, de spreiding over gebied en tijd en balans) en ondersteun deze visie met een toereikend budget voor projecten
- Kom met een brede ontwikkelingsagenda waarin de verbinding wordt gelegd met andere beleidsterreinen, zoals arbeidsmarkt, onderwijs, openbare ruimte en natuur en denk mee met ondernemers

Mobiliteit

- Leid als provincie de toeristische infrastructuur in goede banen voor bewoners en bezoekers en ontwikkel duurzame mobiliteitsoplossingen
- Zorg voor optimale bereikbaarheid van de provincie die in alle vormen genoeg capaciteit heeft om alle reisbewegingen te faciliteren

Arbeidsmarkt

- Stimuleer én financier onderwijs- en arbeidsmarktprojecten waarbij onderwijsinstellingen en (horeca)ondernemers samenwerken om meer jongeren te enthousiasmeren voor werken in de gastvrijheidssector

- Ondersteun innovatieprojecten in de gastvrijheidssector voor een efficiënter arbeidsproces, zoals op het gebied van digitalisering of technologie

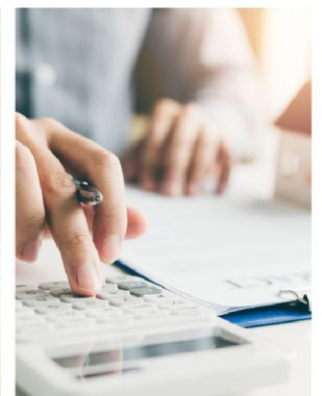
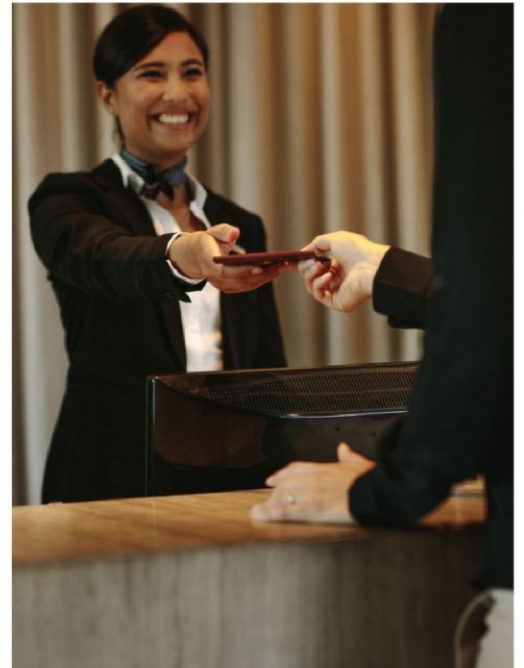
Duurzame ontwikkeling

- Stimuleer en faciliteer de ontwikkeling van een integrale duurzaamheidsvisie voor de horeca. Help ondernemers de omslag maken naar een duurzame bedrijfsvoering op een betaalbare, uitvoerbare en haalbare manier
- Maak subsidies en projectfinanciering voor samenwerkingsverbanden tussen sectoren toegankelijker en deel indien mogelijk risico's, kosten en tijd bij de uitvoering van verduurzamingsmaatregelen

Leegstand en bruisende centra

- Voer koopstroom-onderzoeken uit als basis voor (her)ontwikkelprojecten van winkelgebieden en dorpskernen en financier goede initiatieven vanuit het bedrijfsleven
- Betrek het bedrijfsleven en (horeca)ondernemers bij de uitvoering van dergelijke projecten op regionaal en lokaal niveau. Draagvlak is essentieel voor succes.

Uitnodiging 9 juni: werkbezoek aan huisvestingslocatie bij een agrarisch ondernemer in Noord-Limburg

Greenports Nederland en LTO organiseren op vrijdag 9 juni een werkbezoek bij een huisvestingslocatie voor internationale medewerkers op een agrarisch bedrijf. Geïnteresseerden die te maken hebben met het thema 'huisvesting internationale medewerkers' zijn dan welkom bij het agrarisch bedrijf **Neessen Aardbei- en Aspergeplanten** in Grashoek (Noord-Limburg). Het werkbezoek is onderdeel van een reeks van drie bedrijfsbezoeken in Nederland. Eerder werd een bezoek gebracht aan een grootschalige huisvestingslocatie in Zeewolde.

Programma

Het werkbezoek begint op 9 juni om 10.00 uur (van 10.00 uur tot 12.00 uur) met een ontvangst op het bedrijf van Inge van Haastert-Neessen in Grashoek. Zij geeft een presentatie en verzorgt de rondleiding op het bedrijf. Ook is er een woord van Nees van Wolfswinkel, voorzitter van de 'Bestuurlijke tafel huisvesting internationale medewerkers' van Greenports Nederland. Wethouder Rob Wanten van de gemeente Peel en Maas is aanwezig om vanuit de gemeente het huisvestingsbeleid toe te lichten.

Met de werkbezoeken wordt een inzicht gegeven in de diversiteit van huisvestingslocaties. Daarnaast krijgt men inzicht in hoe zaken in een betreffende regio of gemeente zijn aangepakt, maar ook welke lessen hieruit geleerd zijn.

Aanmelden en doelgroep

U kunt zich aanmelden voor dit werkbezoek via dit [aanmeldformulier](#). Wees er op tijd bij, er is ruimte voor ongeveer vijftig deelnemers. De doelgroep van het werkbezoek zijn gemeentebestuurders, ambtenaren die huisvesting arbeidsmigranten in hun portefeuille hebben en geïnteresseerde ondernemers. Na aanmelding ontvangt u van ons een bevestiging met het programma.

Graag tot ziens op vrijdag 9 juni!

Met hartelijke groet,
Namens de transitietafel huisvesting internationale werknemers Greenports Nederland
Annemiek de Man en Nicole Alberts

Provincie Utrecht Manifest Provinciale Statenverkiezingen 2023

Provincies staan samen met gemeenten, Rijk, maatschappelijke partners én ondernemers voor complexe transitie op het vlak van klimaat, energie, grondstoffschaarste, stikstof, ruimte, natuur- en gebiedsontwikkeling, wonen, arbeidsmarkt, infrastructuur en mobiliteit. Voor deze transitie is een sterke en vitale provinciale economie van groot belang. In dit manifest reiken we als VNO-NCW Midden mede namens MKB-Nederland en brancheorganisaties, handvatten en aandachtspunten aan voor het maken van een ondernemersvriendelijk provinciaal beleid dat ook bijdraagt aan een brede welvaart in de provincie Utrecht.

1. Ruimtelijke ordening vereist regie, integraal beleid en samenwerking

- ✦ Ruimteclaims voor bedrijventerreinen, wonen, energie-infrastructuur, natuur en water, circulaire economie en mobiliteit nemen toe en vragen nog meer dan voorheen om een integrale aanpak. Om afgewogen en effectieve keuzes te maken is het van belang om hierover tijdig met het bedrijfsleven en andere maatschappelijke partners in overleg te gaan. Maak daarbij ook echt meer gebruik van de kennis die bij partners én het bedrijfsleven aanwezig is. Dit vergroot de slagkracht en het maatschappelijk draagvlak van voorstellen en plannen.
- ✦ Denk bij samenwerking, afstemming en samenhang op de verschillende thema's ook aan ontwikkelingen die plaatsvinden binnen- en buiten de eigen provincie. Bij verschillen tussen gemeentelijke- en provinciale Omgevingsvisies ontstaan onbedoelde economische effecten voor het bedrijfsleven. De provincie kan hierin een regierol vervullen. Consistent beleid en eenduidige wet- en regelgeving is belangrijk voor ondernemers.
- ✦ Voor de realisatie van plannen dient er kennis- en uitvoeringskracht beschikbaar te zijn op gebied van ruimtelijke ordening (zowel bij provincies als bij gemeenten). Optimale organisatiekracht is vereist om de noodzakelijke vergunningen, voor zowel woon- als werklocaties, op voorspoedig wijze te kunnen verlenen. Onderlinge uitwisseling van kennis en capaciteit tussen provincie en gemeenten, door bijvoorbeeld inzet van mobiele teams, kan een impuls geven aan de gewenste versnelling. Publiek-private samenwerking kan hierin ook een stimulerende rol vervullen.
- ✦ Vanuit het ruimtelijk perspectief verdienen thema's als het realiseren van bruisende binnensteden, een vitaal buitengebied en het realiseren van toeristische/recreatieve- en cultuur/maatschappelijke voorzieningen aandacht.

2. Ruimte om te werken, te ondernemen en te wonen

- ✦ Werken en wonen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ondernemers hebben behoefte aan werklocaties om lokaal te groeien om werkgelegenheid binnen de provincie te houden. Ruimte voor wonen mag niet ten koste gaan van de ruimte die nodig is voor essentiële bedrijvigheid in de verschillende sectoren en branches. Spanning tussen de behoefte aan woon- en werklocaties, onder meer door inbreuk op de milieuzonering van bedrijven, moet voorkomen worden. In de praktijk lijkt het mengen van woon- en werkfuncties op bedrijventerreinen niet altijd effectief en haalbaar.
- ✦ Heb als provincie oog voor de maatschappelijke waarde en dynamiek van mkb- en familiebedrijven, voor het regionale economische ecosysteem, de werkgelegenheid, het behoud van talent, de innovatiekracht en de ketenfunctie die bedrijven hebben. Verplaatsing van bedrijvigheid (al dan niet gedwongen) kan onbedoeld negatieve effecten hebben voor een regio.
- ✦ Besteed aandacht aan het toekomstbestendig maken van de regionale bedrijventerreinen. Denk hierbij aan beschikbaarheid van voldoende kwalitatieve bedrijventerreinen, aan ruimte voor bedrijven in de hogere milieucategorieën, aan realisatie van robuuste infrastructuur (digitaal, weg en OV) voor maximale bereikbaarheid en bied voldoende ruimte aan innovatieve, circulaire- en (hightech) logistieke bedrijvigheid. Ondersteun de groene initiatieven en stimuleer energieprojecten van ondernemers. Hou rekening met vestigingseisen en nieuwe normeringen voor bedrijven die gewenst en noodzakelijk zijn voor de rol die ze spelen in de ondersteunende regionale ecosystemen.
- ✦ De huidige tijd vereist dat ondernemers snel besluiten moeten nemen. Dat vereist ook een adequate snelheid van ondersteunende besluitvorming van overheden. De inzet van gecombineerde provinciale versnellingsteams kan hierbij een stimulerende rol vervullen.
- ✦ Een goed functionerende woningmarkt is essentieel. Niet alleen voor een comfortabel woon- en leefklimaat maar ook voor het vestigingsklimaat van het provinciale bedrijfsleven. Voldoende aanbod van woningen voor alle doelgroepen is

nodig om de beoogde brede welvaart te realiseren. Samen met provincie en gemeenten moeten bouwlocaties worden gezocht (binnen- en buitenstedelijk). Belangrijk is om hierbij rekening te houden met de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden en de ambities van het bedrijfsleven omdat er ook een relatie bestaat tussen het bouwen van nieuwe woningen/woonwijken, de groei van economische activiteiten en een toename van de mobiliteit.

- ✦ Stimuleer gemeenten om op het vlak van woningbouw regionaal samen te werken voor het realiseren van de regionale opgave.
- ✦ Het Regionaal Programmeren Wonen en Werken van de provincie Utrecht dient flexibeler, sneller, wendbaarder en minder complex te worden zodat er op korte termijn (vóór 2030) extra ruimte voor bedrijven op bedrijventerreinen in de provincie beschikbaar komt.

3. Regionale bereikbaarheid & Infrastructuur

- ✦ Voor het bedrijfsleven is optimale bereikbaarheid en mobiliteit een randvoorwaarde voor succes. Of het nu gaat om vervoer van personen of goederen of om het versterken van lucht, weg-, vaarwegen- en haveninfrastructuur alsook fiets-, OV- en/of digitale infrastructuur. Alle modaliteiten zijn tegenwoordig nodig voor een goede bereikbaarheid van bedrijventerreinen en binnensteden. Investerings in nieuwe én in bestaande infrastructuur blijft nodig en dat geldt ook voor investeringen in slimmer gebruik van de bestaande infracapaciteit.
- ✦ De uitdagingen in de provincie Utrecht, als draaischijf van Nederland, zijn fors te noemen. De provincie kan inzetten door o.a. doorstroom en veiligheid op N-wegen te versterken, infrakwaliteit en investeringen in de infrastructuur te borgen, frequent onderhoud en beheer uit te voeren, regionale mobiliteitsnetwerken ('spreiden en mijden') te ondersteunen en innovatie en verduurzaming binnen de provinciale logistieke clusters te stimuleren.
- ✦ Het stimuleren van elektrificatie van het vervoersnetwerk en het woon-werkverkeer en voldoende beschikbaarheid van oplaadpunten maakt ook onderdeel uit van de agenda regionale bereikbaarheid en infrastructuur. Kijk hier ook specifiek naar de kansen die op bedrijventerreinen liggen.

4. Energie en klimaat

- ✦ Het energie- en klimaatbeleid in Nederland raakt in een urgente en cruciale fase van uitvoering. Hierin spelen de provincie en regio (o.a. via de RES) een belangrijke rol. Om de grote ambities van beide thema's te kunnen waarmaken is provinciale ondersteunende vergunningverlening voor het bedrijfsleven (incl. de industriesectoren) noodzakelijk. Ook zal de provincie zich actief moeten bemoeien met het toekomstbestendig maken van de energieinfrastructuur, op o.a. bedrijventerreinen, om zo netwerkcongestie te voorkomen.
Beschikbaarheid van voldoende energie is een absolute vestigingsvoorwaarde voor bedrijven.
- ✦ In de RES kan de provincie samen met het bedrijfsleven werken aan een strategie die in kaart brengt hoe vraag en aanbod van energie zich gaan ontwikkelen. Betrek ondernemerspartijen vooraf al actief in het RES-proces en zet hen ook bestuurlijk aan tafel want bedrijven en bedrijventerreinen kunnen in het kader van de energietransitie een belangrijke rol vervullen bij het maken van RES-afspraken. Hier liggen diverse kansen voor energiebesparing maar ook kansen voor creëren van energieopslag, het toepassen van innovaties en het opwekken van duurzame energie. Het benutten van zon-op-dak potentieel past ook in deze aanpak mits technische-, verzekerings- en regelgevingsknelpunten op dit vlak worden opgelost.
- ✦ Een belangrijke succesfactor om resultaten op bedrijventerreinen te bereiken is het vergroten van de lokale organisatiegraad i.c. het stimuleren van de samenwerking op een bedrijventerrein
- ✦ Het verdient de aandacht om Energie Expertise Centra in te richten waar gemeenten en bedrijfsleven samen structureel kunnen werken aan besparingsinitiatieven i.c. kansrijke CO2reductie maatregelen.

5. Stikstof en ecologie/economie

- ✦ Door het stikstofprobleem is er nauwelijks tot geen ontwikkelruimte voor woningbouw en veel ondernemersinitiatieven en projecten op het gebied van duurzame ontwikkelingen, infrastructuur, innovaties, klimaatadaptatiemaatregelen en energietransitie zijn tot stilstand gekomen. Het bedrijfsleven vraagt aan provincies om alles op alles te zetten om zo snel mogelijk via de gebiedsgerichte aanpak en via externe saldering stikstofruimte vrij te spelen. De neveneffecten van de stikstofcrisis worden als zeer schadelijk ervaren voor het Nederlandse vestigingsklimaat.

- ✦ Voor natuurbeleid en inrichting van het landelijk gebied zal meer samenhang in beleid geformuleerd moeten worden. De balans tussen economie en ecologie is van groot belang. Het regionaal bedrijfsleven kan en wil daarin ook een relevante rol spelen. Vooral nu droogte, bevaarbaarheid van rivieren, waterschaarste en leveringszekerheid van water aan bedrijven en industrie hoog op de agenda staan.

6. Aanbestedingsbeleid en inkopen

- ✦ Ontwikkel als provincie een eenduidig inkoopbeleid dat rekening houdt met regionale mkbbedrijven en zorg voor verlaging van tenderkosten voor bedrijven bij aanbestedingen. Stimuleer als provincie bij het aanbestedingsproces het gebruik van innovaties of circulariteit door als ‘launching customer’ van start-ups en mkb-bedrijven op te treden en hanteer daarbij innovatieve- en circulaire beoordelingscriteria. Betrek ook kennispartijen uit de markt.
- ✦ Professionalisering van de inkoop- en aanbestedingsafdeling is vanuit de landelijke Actieagenda Beter Aanbesteden wenselijk. Faciliteer ontmoetingen tussen opdrachtgevers en opdrachtnemers, bijvoorbeeld tijdens de regionale Marktdagen Aanbesteden en zorg voor een eerlijk en doelmatig inkoopbeleid. Creëer onder andere ruimte voor samenwerking tijdens de totstandkoming en uitvoering van contracten.
- ✦ Door de energie-, gas- en grondstofcrisis hebben veel partijen te maken met negatieve effecten op projectbegrotingen waarbij ook de provincie betrokken is. Aanbevolen wordt om als opdrachtgever en opdrachtnemer het gesprek aan te gaan over hoe een eerste stap kan worden gezet naar het gezamenlijk dragen van kostenstijgingen waarbij ook rekening wordt gehouden met elkaars belang en risico's.

7. Circulaire economie

- ✦ Vanuit het Rijksprogramma Circulaire Economie 2050 zijn bedrijven bezig om hun bedrijfsprocessen daar waar mogelijk circulair in te richten. Het succesvol bereiken van de doelstellingen is mede afhankelijk van de mate waarin partners in staat zijn om de goede pilotprojecten op te schalen en toegankelijk te maken voor het brede mkb.
- ✦ De provincie kan bijdragen aan dit succes door een financiële- en ondersteunende rol op zich te nemen en door organisatie- en uitvoeringskracht en (financieel) loopvermogen te faciliteren. Zij kan het proces aanjagen en bewaken door mee te werken aan het afstemmen, het integreren en het clusteren van programma's. Op die manier kan concurrentie tussen de programma's die lopen op landelijk, regionaal en lokaal niveau worden voorkomen.

8. Recreatie, toerisme en structuurbeleid detailhandel en horeca

- ✦ De samenleving heeft grote behoefte aan ontmoeten, ontspannen, recreëren en sporten. De gastvrijheidssector speelt bij dit alles een belangrijke rol omdat de sector investeert in (recreatieve) voorzieningen in zowel de stedelijke omgeving als in het buitengebied. De sector heeft helaas nog wel te maken met een nasleep van de coronacrisis waarbij een langere periode van financieel en duurzaam herstel nodig is omdat o.a. de investeringscapaciteit is uitgehold.
- ✦ De provincie kan met de VTE-sector rekening houden door bij de invulling van de ruimtelijke plannen te kijken naar wensen en behoeften aan toeristische basisvoorzieningen en infrastructuur. Via afstemming met de ondernemers kan gekeken worden naar de ontwikkeling van duurzaam zakelijk én recreatief toeristisch aanbod die via destination marketingprogramma's gecommuniceerd worden.
- ✦ Daarbij moet ook worden gekeken naar de interactie tussen bruisend stedelijk gebied en vitaal landelijk gebied. Met kern- en ketenpartners zal integraal gewerkt moeten worden aan het inzetten van structurele en innovatieve maatregelen om ervoor te zorgen dat beide gebieden aantrekkelijk en leefbaar blijven. Een actieve regierol van de provincie in de ruimtelijke ordening biedt hier kansen om samenhang te realiseren op het gebied van kwaliteit van wonen, winkelen, leven, sporten en recreëren. Het met ondernemerspartners formuleren van regionaal afgestemde detailhandelsvisies en centrumplannen, het maken van transformatieplannen en het met elkaar delen van de onderliggende kennis en informatie maken onderdeel uit van dit proces.

9. Arbeidsmarkt en onderwijs

- ⚡ De krapte op de arbeidsmarkt is voor ondernemers een bron van grote zorg. Om de economische ambities te realiseren op het gebied van bijvoorbeeld woningbouw en energietransitie is een goed functionerende arbeidsmarkt een randvoorwaarde.
- ⚡ Voor arbeidsmarkt en onderwijs kan de provincie een relevante rol vervullen als aanjager en als regisseur. Door met het bedrijfsleven, onderwijs en gemeenten samen te werken aan de ontwikkeling van o.a. Human Capital Agenda's, groene banenplannen, plannen voor het Leven-Lang-Ontwikkelen en het ontwikkelen van initiatieven in de arbeidsmarktregio's kan een stimulans worden gegeven aan de ontwikkeling van de arbeidsmarkt.
- ⚡ Besteed als provincie daarbij ook aandacht aan passende en ondersteunende financiering (o.a. vanuit innovatiegelden en/of Regio Deals).
- ⚡ In de provincie Utrecht kan de provincie in afstemming met gemeenten en andere stakeholders die aanjaag- en organiserende rol vervullen door initiatieven te continueren die de schaarste aan personeel in bepaalde sectoren oppakken zoals de Utrecht Talent Alliantie (UTA), de Technologieraad Regio Utrecht (TRU) en het Servicepunt Techniek Utrecht, Amersfoort en Gooi- en Vechtstreek.
- ⚡ Faciliteer als provincie ook onderzoek naar trends en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en de mate waarin (regionaal) onderwijs aansluit op die arbeidsmarkt. Kijk vanuit het ruimtelijke perspectief naar regionale voorzieningen op het gebied van wonen, zorg en sport omdat dit type voorzieningen van belang zijn voor een gezond leef- en woonklimaat en daarmee ook voor een gezonde arbeidsmarkt.

10. Versterking innovatiekracht en regionaal ondernemerschap

- ⚡ Ondersteuning van ondernemers en de innovatieve regionale ecosystemen via de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) is van evident belang. VNO-NCW Midden, MKB-Nederland en brancheorganisaties hechten waarde aan de samenwerking met de ROM Utrecht Region. Op die manier kan namelijk worden gewerkt aan innovatiebeleid en de ontwikkeling van regionale investeringsstrategieën (RIS3) waarbij ook het brede mkb kan en moet worden betrokken.
- ⚡ Het is wel van belang om met elkaar via een bovenregionale programmering de effecten van de gezamenlijke transitie te versterken, innovatieprogramma's en investeringsagenda's op te stellen, passende (mkb-gerichte) voucherregelingen te ontwerpen en versnippering van budgetten, regelingen en initiatieven te voorkomen. Haak hiervoor ook aan bij landelijke- en internationale ontwikkelingen.
- ⚡ Het is belangrijk om ondernemerschap te stimuleren en te behouden. De brede groep van (kleinere) ondernemers zal daarom ontzorgt moeten worden omdat in de praktijk blijkt dat deze doelgroep van mkb-bedrijven op het vlak van energie, innovatie, klimaat niet altijd bereikt worden met de diverse adviesregelingen, subsidies en/of stimuleringsprogramma's. Blijf als provincie investeren in deze programma's met bijbehorende instrumenten en regelingen.
- ⚡ Vanuit de samenwerking met het bedrijfsleven en het versterken van het ondernemerschap past het ook om oog te hebben voor de impact van regelgeving op ondernemers (qua kosten en kwaliteit van dienstverlening). Door het invoeren van de MKB-toets kan worden nagegaan hoeveel invloed provinciaal beleid heeft op de administratieve lasten en de regeldruk van een ondernemer.
- ⚡ Om de kracht van ondernemers te stimuleren en verder te ontwikkelen is continuering van provinciale financiering van economische projecten en -beleid, gericht op structuurversterking, proces- en productie-innovaties, ketenrelaties, clustervorming, digitalisering en arbeidsproductiviteit van groot belang. Ondersteun ondernemers o.a. bij het verkrijgen van toegang tot financiële middelen omdat funding een grote belemmering vormt voor bedrijven om op te schalen en door te ontwikkelen.

Tot slot

Graag gaan we met u als politieke vertegenwoordigers in gesprek over deze verschillende thema's omdat de maatschappelijke uitdagingen die gezamenlijk op ons afkomen complex en omvangrijk zijn. Publiek-private samenwerking is dan ook cruciaal. Voor een betere toekomst zullen we met elkaar nóg beter de verbinding moeten maken. VNO-NCW Midden, MKB-Nederland, brancheorganisaties en ondernemers willen hieraan graag hun bijdrage leveren.

VNO-NCW Midden

Boogschutterstraat 1c, 7324 AE Apeldoorn www.vno-ncwmidden.nl

Voor meer branche-specifieke informatie kunt u contact opnemen met onderstaande contactpersonen:

Helga Brenninkmeijer

Hans Bakker

Jan Overtoom

Okko Ebens

Daniël Ellis

Amber Fiechter

Machiel Smit

Francisco van de Coevering

Hannie Stappers

Simone van Laar

David Lansen

Stijn Boode

Maak werk van aantrekkelijke winkelstraten!

Winkels en winkelstraten zijn belangrijk voor de steden, dorpen en wijken in uw provincie. Ze zorgen voor leefbaarheid, dragen bij aan een sterke lokale economie, maken de woonomgeving aantrekkelijker en ze zijn een belangrijke bron van werkgelegenheid.

Als winkelgebieden willen overleven, moeten ze transformeren van huidige monofunctionele winkelstraat naar een multifunctioneel gebied waar het aangenaam verblijven is. Daar zijn nieuwe lokale visies en beleid voor nodig. Hier heeft de provincie een belangrijke rol.

Grote uitdagingen voor winkeliers

Winkeliers werden na de coronapandemie geconfronteerd met oplopende kosten en onzekerheid; mede door oorlog in Oekraïne, een dalend consumentenvertrouwen en een hoge inflatie. Fors stijgende winkelhuren, een torenhoge energierekening en krapte op de arbeidsmarkt waren het gevolg. Deze onzekerheden blijven de komende jaren een uitdaging. Het aantal winkels zal de komende jaren nog verder blijven dalen.

Transformeren is uitdagend. In de afgelopen jaren zien we dat steeds meer binnensteden gereorganiseerd worden. Samen met vastgoedpartijen proberen gemeenten en provincies centrumgebieden kleiner, levendiger en aantrekkelijker te maken. Dat lukt onder meer door winkels in de wijk of aan de rand van het centrumgebied aan te sporen naar de hoofdwinkelstraten te verhuizen. Maar ook door publieke voorzieningen weer in het centrumgebied te concentreren. Deze aanpak werkt; de leegstand van winkelpanden daalt.

Er is echter nog veel werk aan de winkel. De verschillen per regio zijn groot, maar ook per soort winkelgebied. De centra van middelgrote steden met 200 - 400 winkels hebben het al jaren moeilijk. Daar is de leegstand, ondanks twee jaar van dalingen, nog altijd bijna 12 procent en daarmee veel te hoog.

Voor meer informatie:
INretail, Marcel Evers

KONINKLIJKE
INRETAIL

De provincie heeft een belangrijke rol

De provincie heeft een sleutelrol als regisseur en als kennispartner in de transformatie van winkelgebieden. Deze rol richt zich op zes speerpunten:

1 RUIMTELIJK PROVINCIAAL BELEID

Het dalende aantal winkels dwingt tot keuzes.

De komende jaren nemen leegstand en stagnatie in

juist in deze krimpemde markt

gemeenten

onderwijs en gemeenten kunnen samen werken een krachtig instrument om de markt te stimuleren.

ontwikkeling van een zogenaamde Human De markt heeft hiervoor provinciaal beleid nodig met

Capital Agenda. Hierin

worden plannen gemaakt duidelijke kaders. Een helder beleid nodigt uit tot voor onder meer 'leven lang ontwikkelen' en worden

investeringen. Hierdoor worden ook op lange termijn initiatieven in de arbeidsmarktregio's ontwikkeld. voldoende lokale

voorzieningen gewaarborgd. Zo kan een stimulans worden gegeven aan de Provincies hebben hier een belangrijke regierol.

ontwikkeling van de regionale arbeidsmarkt. Voor de Zij kunnen in hun ruimtelijk beleid kaders voor uitvoering van een

dergelijke agenda is financiering gemeenten opstellen ten aanzien van detailhandel. van groot belang, bijv. vanuit

innovatiegelden of Oftewel, waar wordt detailhandel toegestaan en wat Regio deals. zijn randvoorwaarden?

4 STIMULEREN VAN INNOVATIE,

ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

De krapte op de arbeidsmarkt is voor ondernemers winkelgebieden toe.

5 STEUN

MKB-BEDRIJVEN

2 LOKAAL EN REGIONAAL BELEID Middelgrote en kleine bedrijven leveren een STIMULEREN belangrijke bijdrage aan de economische groei

We zien dat de transformatie nog onvoldoende tot

en werkgelegenheid in de provincie. Stimuleer stand komt. Dat zorgt

voor onnodige leegstand en én behoud lokaal ondernemerschap. Ontzorg het zet de leefbaarheid onder druk. De provincie

kleinere ondernemers, want in de praktijk heeft een regiefunctie in ruimtelijke plannen.

blijkt dat deze groep op het

vlak van energie, Een overaanbod aan nieuwbouwplannen kan zij klimaat, innovatie en digitalisering niet altijd voorkomen

door regionale afspraken te maken. De bereikt wordt met adviesregelingen, subsidies provincie kan bijdragen met kennis,

financiën en

en stimuleringsprogramma's. Blijf daarnaast ook het stimuleren van een gezamenlijke aanpak. Zo

investeren in laagdrempeligheid en ondersteun kunnen op provinciaal niveau initiatieven worden

ondernemers bij het

verkrijgen van financiële gefaciliteerd om herstructurering op gang te helpen.

middelen. Financiering vormt voor veel

kleinere Bijv. door bij te dragen aan de herontwikkeling van

ondernemers namelijk vaak een belemmering om

strategisch vastgoed of de aanleg van infrastructuur.

op te schalen en te ontwikkelen. Ook helpen subsidies om lokale

initiatieven op

6 STIMULEE

R LOKALE gang te krijgen, bijv. om de 'onrendabele top' weg te

werken die vaak aanwezig is in binnensteden met

veel gesplitst eigendom.

DIGITALISERINGSPROJECTEN

De rol van de provincie is ook onmisbaar in het

stimuleren en aanjagen van lokale projecten die

3 DATA EN KENNISPARTNER

gericht zijn op het vergroten van online zichtbaarheid

De sterke veranderingen in de markt vragen van winkels en winkelgebieden. Hierbij is brede om de beschikbaarheid van goede informatie samenwerking met andere publieke functies, zoals over het functioneren van winkelgebieden en evenementen en culturele activiteiten, essentieel.

koopstromen. Zeker omdat veel detailhandel over de gemeentegrenzen heen consumenten trekt, ligt hier

een taak voor de provincie. Het faciliteren van een *Provincies hebben een belangrijke rol bij overleg tussen* centrummanagers van binnensteden *het stimuleren van lokaal en regionaal in de provincie is daarnaast belangrijk om kennis uit* *beleid. Wij roepen hen op om werk te* te wisselen en ontwikkelingen te stimuleren. *maken van aantrekkelijke winkelstraten!*

Utrecht, juni 2023

Geachte heer Van Eijk en heer Vermeulen,

Utrecht is een prachtige provincie om te bezoeken en in te recreëren. Onze steden, dorpen en buitengebieden lenen zich uitstekend voor een dagtocht, weekendtrip of meerdaags verblijf en dankzij de uitstekende congres- en evenementenlocaties heeft de provincie ook de zakelijke bezoeker veel te bieden.

Na een aantal moeizame jaren is de recreatiesector aan het opkrabbelen en dat is niet eenvoudig. Personeelsgebrek, hoge energiekosten en financiële tekorten die moeten worden ingelopen maken de uitdagingen groot. Tegelijkertijd is er een beweging zichtbaar richting een duurzame bezoekerseconomie die goed is voor mens, omgeving en economie. Toerisme en recreatie zijn hierin nooit een doel op zichzelf, maar een middel dat kan bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Beschouw toerisme en recreatie niet als op zichzelf staande onderwerpen, maar als onderdeel van de grote maatschappelijke opgaven die in de provincie spelen. Want toerisme brengt de provincie veel goeds, zo was de gastvrijheidssector voor de coronacrisis goed voor ruim 55.000 dienstverbanden en dragen bezoekers in onze provincie 50% meer dan elders bij aan het in stand houden van het voorzieningenniveau.

Dit alles vraagt om actief bestemmingsmanagement en het doet ons goed dat de Provincie hierin tot nu toe leidend is. Nationaal met de ontwikkeling van de belangrijke leidraad bestemmingsmanagement (inmiddels door alle provincies omarmd) en regionaal met het Omgevingswetprogramma Recreatie en Toerisme 2022-2025. In aanvulling hierop willen wij een aantal essentiële punten onderstrepen die ons inziens bijdragen aan een toekomstbestendige toeristische en recreatieve sector en daarmee aan de welvaart en het welzijn in de provincie Utrecht.

Wij hopen dat u onze bijdrage wilt meenemen in de gesprekken die u de komende tijd voert en we lichten deze brief uiteraard graag toe in een persoonlijk gesprek.

Met vriendelijke groet, namens Utrecht Region,

Kitty Kusters
Directeur
Woerden Marketing

Dennis Sille
Directeur
Citymarketing Amersfoort

Robbert Schuurmans
Directeur   Directeur Regionaal Bureau voor Toerisme Heuvelrug & Vallei
Utrecht Marketing

Cor Jansen

Zet in op zakelijk toerisme

Congressen en zakelijke evenementen dragen bij aan de welvaart in de provincie. Ook dragen bijeenkomsten bij aan het nationaal en internationaal positioneren van onze regio als *beating heart of a healthy society*. Zakelijke bijeenkomsten zijn een belangrijke schakel in de kenniseconomie, versterken de identiteit van de regio en zijn geografisch goed te spreiden. De Provincie erkent de meerwaarde van de zakelijke markt in het Omgevingswetprogramma Recreatie en Toerisme, maar de acquisitie van congressen is een inspanning van lange adem. Wij roepen daarom op hier ook na 2025 op in te zetten en de zakelijke markt te allen tijde *top of mind* te houden.

Ondersteun initiatieven die de verblijfstijd van bezoekers verlengen

Binnen het programma Visit Utrecht Region werken de destiniatiemarketingorganisaties (DMO's) al jaren gezamenlijk aan het verlengen van de verblijfsduur van bezoekers in de regio. Willen we de verblijfstijd van bezoekers verlengen dan is het aanbieden van aantrekkelijk en passend aanbod noodzakelijk. Denk aan (de ontwikkeling van) erfgoed als de Hollandse Waterlinies en de Grebbelinie, de Utrechtse kastelen en buitenplaatsen en de Limes. Denk ook aan het creëren van routes waarmee highlights in de provincie worden verbonden. Om tot succes te komen is nauwe samenwerking tussen ondernemers, gemeentes, Provincie en DMO's essentieel waarbij de Provincie een bijdrage kan leveren op het vlak van vergunnen en ontsluiting. De recente groei van het programma Visit Utrecht Region naar een coöperatie van provinciale DMO's verdient structurele steun.

Werk samen om van Utrecht dé fietsprovincie van Europa te maken

Alle ingrediënten zijn in Utrecht aanwezig om de fietsregio van Europa te worden, zoals de Provincie ambieert. Tegelijkertijd ontbreekt het aan een brede, product-inclusieve benadering van Utrecht als beleefbare fietsprovincie. Zo wordt onder meer beperkt samengewerkt tussen de beleidmakers van utilitair fietsen en recreatief fietsen. Aan de hand van een inmiddels opgeleverde strategie en in nauwe samenwerking met publieke, semipublieke partners en ondernemers willen wij meerjarig bouwen aan stad en provincie Utrecht als veilige, gezonde en aantrekkelijke fietsbestemming. Wij vragen de Provincie hierin actief te participeren en samen met ons aan de slag te gaan zodat de belangrijke brug wordt geslagen tussen utilitair en toeristisch-recreatief beleid.

Maak het vergaren van data een prioriteit

Welke bezoekers komen er naar de provincie? Waar zijn zij in geïnteresseerd? Waar recreëren onze inwoners en wat betekent het voor de druk op het landschap en de recreatieve voorzieningen als er de komende jaren tienduizenden nieuwe woningen bij komen? Allemaal vragen die alleen beantwoord kunnen worden aan de hand van actuele en betrouwbare data. Zonder de juiste gegevens is het niet mogelijk op de juiste wijze tot oplossingen te komen, adviezen te geven en beleid te maken en (bij) te sturen. Zet daarom ook de komende jaren intensief in op het vergaren van deze data. Vanzelfsprekend moeten voor het verzamelen van de data middelen ter beschikking worden gesteld. Door in te zetten op meer regionale samenwerking is een efficiëntieslag mogelijk. Maak hierbij gebruik van de expertise van de DMO's.

Perspectief

voor de veren

VNG Gelderland

Vereniging van Gelderse Gemeenten

RAPPORT

VNG Gelderland

1 INLEIDING

Om tot een perspectief voor de veren in Gelderland te komen, is een doorbraak noodzakelijk. Alle betrokkenen bij de veren, moeten uit hun bubbel komen, om samen naar dat perspectief toe te werken. De afgelopen jaren hebben provincie, gemeenten en exploitanten van veren naar elkaar gewezen. De anderen moesten het exploitatietekort van diverse veren oplossen. Of er was meer ondernemerschap nodig.

Het Verenfonds, wat jaarlijks bij bijna de helft van de veren in Gelderland voor een gedeeltelijke afdekking van het tekort zorgt is bijna leeg. Niemand wil het vullen. Dus moeten we zoeken naar andere instrumenten. Dat Verenfonds heeft er enerzijds voor gezorgd, dat veren in de vaart bleven. Anderzijds heeft het er ook toe geleid, dat gemeenten en exploitanten achterover gingen leunen. Er was onvoldoende prikkel, om tot verbetering in de exploitatie te komen.

In het zoeken naar oplossingen is er vier jaar lang veel naar elkaar gewezen. Gemeenten vonden dat de provincie met extra financiering over de brug moest komen en de provincie vond dat gemeenten nu eindelijk hun verantwoordelijkheid moesten nemen. Exploitanten wilden graag het Verenfonds behouden. En iedereen vindt de veren prachtig. Leuk onderdeel van een fiets- of wandeltochtjes door de provincie, of noodzakelijk onderdeel van een schoolroute. Voor de leefbaarheid van het rivierengebied van levensbelang.

Er is nu vier jaar gediscussieerd over en tussen allerlei partijen. Het wordt tijd dat er knopen worden doorgesneden. Het Verenfonds is leeg. Niemand is bereid er nog geld in te stoppen. Bij tal van veren gaan de tarieven omhoog. Soms wordt de dienstverlening verminderd of wordt er op bepaalde tijden niet meer gevaren.

In deze rapportage gaan we eerst in op de ontwikkelingen rond de veren en het Verenfonds. Vervolgens een beeld van de discussie die in vier jaar een motie en twee onderzoeken heeft opgeleverd, maar nog geen doorbraak. Daarvoor hebben we eerst een model ontwikkeld. We laten zien hoe dat model werkt bij de veren met de

grootste tekorten. Met die ervaringen en tal van gesprekken met betrokkenen, hebben we een aantal conclusies en voorstellen geformuleerd. Voor een snel beeld verwijzen we naar de hoofdstukken 7 en 8.

De eerste verantwoordelijkheid ligt uiteraard bij de exploitanten van de veren. Zij moeten zorgen voor een goede exploitatie. In veel gevallen lukt dat ook goed zonder financiële hulp van overheden. Bij een aantal veren lukt dat niet. De oorzaken zijn divers. Maar de maatschappelijke belangen maken dat overheden hier een rol hebben. Wij doen hierbij een reeks voorstellen voor alle partijen, inclusief gemeenten en provincie. Het is tijd om het hokjes denken te doorbreken.

Omdat we met deze voorstellen alle betrokken partijen aanspreken, maar deze organisaties daar veelal nog geen standpunt over hebben kunnen innemen, worden deze voorstellen aangeboden door de voorzitter van de stuurgroep, samen met de Programmaregisseur. De adviezen van de werkgroep zijn hierin zo veel mogelijk meegenomen. De stuurgroep stemt in met deze rapportage en de voorgestelde aanpak en biedt hierbij deze voorstellen aan aan alle betrokken partijen.

Voor het vervolg is het van belang, dat de betrokken partijen aan de slag gaan met de voorstellen en daarbij ieder voor zich en gezamenlijk de verantwoordelijkheid nemen.

1 maart 2023

Loes van der Meijs
Voorzitter stuurgroep

Jan Wijnia
Programmaregisseur toekomstbestendige veren

2 VERENBESTAND IN GELDERLAND

Gelderland is de provincie met de meeste veren. De grote rivieren doorsnijden hier het landschap en vormen grote barrières voor inwoners en reizigers. Al eeuwen worden die barrières overbrugd met een diversiteit aan veerponten. In de loop der jaren zijn er bruggen gebouwd, om gemakkelijk en snel aan de overkant te komen. Maar de afstanden tussen die bruggen zijn vaak nog erg groot. Daarom varen er ook nu nog zo'n vijftig veren in de provincie. Een groot deel van die veren is tevens de verbinding met de buurprovincie, omdat onze rivieren vaak de grens bepalen van de provincie.

Ruim vijftientig jaar geleden werd de verantwoordelijkheid voor de veren door de Rijksoverheid overgedragen aan provincie en gemeenten. In Gelderland werd die verantwoordelijkheid - als enige provincie - echt serieus genomen. Om er voor te zorgen, dat die veren in de vaart zouden blijven werd door provincie en gemeenten gezamenlijk een "Verenfonds" in het leven geroepen. Belangrijk, om bij een tekortschietende exploitatie een bijdrage te kunnen leveren. Die bijdrage wordt gedaan door de oevergemeenten en gedeeltelijk gedekt uit het Verenfonds.

In een tweetal onderzoeken is de afgelopen jaren de situatie van de veren in Gelderland geschetst (zie hier onder). Van de helft van de veren in Gelderland is financiële informatie beschikbaar. Dat geldt met name voor de veerverbindingen waarvoor een beroep wordt gedaan op het Verenfonds. Daarbij is - zeker voor wat betreft de exploitatie - ook sprake van ontbrekende informatie. Waarom draait het ene veer met een positieve exploitatie en waarom heeft de ander (soms veel) subsidie nodig. Wat wel duidelijk is, is dat het verenbestand zeer divers is en elk veer c.q. veerverbinding zijn eigen unieke karakter kent.

In het kader van het onderzoek van TwijnstraGudde is de beschikbare informatie over alle veren verzameld. Daarbij wordt onder meer gekeken naar de aansluiting tussen het wegennetwerk en de veren. Waar het voor weggebruikers niet uitmaakt, van wie de weg is, wordt met name

door de provincie benadrukt dat de veren niet aansluiten op het regionale netwerk. Gesteld wordt, dat er geen koppeling is van een veer met het provinciale wegennet. Wel worden 10 veren gekoppeld aan het hoofd fietsnetwerk en kunnen nog eens 15 veren daaraan gekoppeld worden. Op de verantwoordelijkheid van gemeenten en provincie komen we straks terug. Echter, om een veer slechts te karakteriseren aan de hand van de weg waar het veer op aansluit, is wel erg kort door de bocht. Belangrijk is in ieder geval het motief van de gebruiker. Dat kan variëren van school, werk of winkelbezoek aan de overkant van de rivier tot recreatieve of toeristische bedoelingen. Veren zijn daarmee niet alleen een verlengstuk van de weg, maar vooral van belang voor (duurzame) mobiliteit, leefbaarheid en recreatie en toerisme. Ook voor de economische en sociale ontwikkeling van het rivierengebied zijn de veren van levensbelang.

Er zijn in deze provincie 29 veren die het hele jaar varen, waarvan 24 met een vaste dienstregeling. Deze worden aangeduid met "utilitair". Twintig veren worden vooral gebruikt voor recreatieve doeleinden. Overigens moet daarbij wel worden opgemerkt dat de "utilitaire" veren ook intensief worden gebruikt door recreanten en toeristen.

Van 49 veerponten, die door TwijnstraGudde zijn onderzocht, zijn indelingen gemaakt naar type veerpont. Het grootste deel bestaat uit vrij varende veerponten. Daarnaast zijn er kabelveerponten, gierponten en zelfbedieningskabelveerponten. De meeste veren maken gebruik van fossiele brandstoffen, enkelen zijn elektrisch of maken gebruik van biobrandstof. Daarnaast zijn er grote verschillen vanwege de omvang van de waterweg die overgestoken wordt. Onder meer vanwege de veiligheid en drukke scheepvaart worden er bij diverse veerverbindingen extra eisen gesteld aan vaartuig en personeel (o.a. dubbele bemanning).

Veel veerponten zijn behoorlijk op leeftijd. Tien veerponten zijn jonger dan dertig jaar. De rest is ouder, met uitschieters van veerponten die ouder zijn dan 80 jaar. Dat betekent dat er de komende jaren veel geïnvesteerd zal moeten worden in

nieuwe (duurzame) veren. Dat heeft ongetwijfeld zijn weerslag op de exploitatieresultaten en daarmee, in een aantal situaties, op het voortbestaan van de verbinding.

De capaciteit van de veerponten is heel divers, variërend van klein (tot 49 passagiers), middelgroot (tot 99) en groot (100 en meer). In Gelderland varen ca. 19 kleine veerponten, 11 middelgrote en 17 grote veerponten.

De meeste veren worden geëxploiteerd door een particuliere organisatie. Zowel bedrijven als stichtingen die meerdere veerponten kunnen bezitten. Acht veerponten worden geëxploiteerd door een gemeentelijke organisatie.

De tarieven van de veren zijn zeer divers. Een fietser betaalt op het ene veer €0,50 en op een ander veer €3,00 voor een overtocht. Voor een automobilist kan het variëren van €2,00 tot €3,50, voor vrachtauto's tussen €4,00 en €12,00. Daarnaast zijn er vaak abonnementen voor mensen die dagelijks gebruik maken van het veer (scholieren, forenzen, etc.).

Er wordt vaak onderscheid gemaakt tussen utilitaire veren en recreatieve veren. Daarnaast wordt gesproken over auto-veren en fiets/voet-veren. Het is belangrijk om vast te stellen, dat ook de

zogenaamde autoveren veel fietsers en voetgangers vervoeren. Van de 21 grote veren, die zowel auto's, fietsen als voetgangers vervoeren, zijn er zeven, die gebruik maken van het Verenfonds om het tekort te dichten. Per veer gaat het om gemiddeld €85.000. Met een uitschieter van meer dan €350.000 bij de veerdienst Brakel-Herwijnen. Deze veren zetten gemiddeld per jaar 240.000 mensen over per jaar. Het totaal aan overzettingen in Gelderland voor alle veren bedraagt ca. 10 miljoen.

Van de fiets en voetveren zijn er 14 die gebruik maken van het Verenfonds, met een gemiddelde bijdrage van minder dan 10.000 per jaar. Gemiddeld maken er ongeveer 22.000 reizigers per jaar gebruik van deze veerverbindingen. In de meeste gevallen gaat het hierbij vooral om recreatieve doeleinden.

Voor verdere informatie over de veren in Gelderland verwijzen we naar de twee onderzoeken, waar we later in deze rapportage op terug komen:

1. Rapport: Onderzoek naar veren in Gelderland, opgesteld door TwijnstraGudde in opdracht van Provincie Gelderland. Mei 2020
2. Onderzoek Toekomstbestendige Gelderse veren 2022 door Rob Joosten Advies BV, in opdracht van VNG Gelderland. Mei 2022

3 HET VERENFONDS.

In september 1995 is de Stichting Veren Gelderland in het leven geroepen, door de provincie Gelderland en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, afdeling Gelderland. De Stichting heeft ten doel een bijdrage te leveren aan de doelmatige instandhouding van overzetveren in Gelderland in de ruimste zin des woords. Dat doel moet, volgens de statuten, bereikt worden door een subsidieregeling, waardoor gelden ter beschikking gesteld kunnen worden aan die gemeenten die verantwoordelijk zijn voor de instandhouding van een veerverbinding. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een modeexploitatie, modeltarief en "al wat daarmee in de ruimste zin des woords verband houdt".

Het bestuur van de stichting bestaat uit zeven leden, waarvan er drie worden benoemd door de provincie en drie door de Gelderse VNG. Een bestuurslid wordt op voordracht van de veerexploitanten benoemd.

Het middel van de stichting is het Verenfonds. De werkwijze van het Verenfonds is als volgt. In eerste instantie wordt de veerdienst bekostigd vanuit de opbrengsten van de exploitatie. Bij een tekort kan een veereigenaar een verzoek tot subsidie indienen bij een oevergemeente. De oevergemeente heeft de mogelijkheid om vervolgens een verzoek om een bijdrage in te dienen bij de Stichting Veren Gelderland. De stichting honoreert het verzoek, mits er sprake is van een verlieslatende exploitatie en er wordt voldaan aan diverse eisen die geformuleerd zijn in een modellenboek. Het Verenfonds heeft geen directe subsidierelatie met de exploitanten. De subsidieverzoeken lopen altijd via de gemeenten.

Er zijn twee type dekkingsbijdragen uit het Verenfonds mogelijk voor de jaarlijkse exploitatietekorten. Bij een structureel tekort van veren die auto's, fietsers en voetgangers kunnen vervoeren, wordt dit voor 80% gedekt door het Verenfonds. Bij de veren die alleen fietsers en voetgangers vervoeren, kan tot 35% van het tekort gedekt worden uit het fonds. Bij een veer wat twee provincies verbindt bedragen deze percentages de helft van 80% of 35%. Het overblijvende tekort wordt door de betreffende oevergemeenten bekostigd.

Budget

Bij de oprichting van de stichting hebben de provincie en de Gelderse VNG beiden een eenmalige bijdrage geleverd aan het fonds. Het gaat om middelen die beschikbaar werden gesteld door het Rijk in het kader van de Wet Hervreiding Wegen, aangevuld met een bijdrage van de provincie. Bij de start was 16 miljoen gulden (7,3 miljoen euro) beschikbaar. Vanaf 1997 heeft de provincie jaarlijks een bijdrage van 160.000 toegevoegd aan het Verenfonds. Een bijdrage die oorspronkelijk beschikbaar was voor recreatieve veren. In 2006 is een eenmalige bijdrage van 8 miljoen euro aan het fonds toegevoegd. Hiervan is 3 miljoen afkomstig van een rijksbijdrage en 5 miljoen van de provincie Gelderland.

De provincie heeft in 2013 besloten de jaarlijkse bijdrage te verlagen van 160.000 naar 12.000 per jaar.

Aan het einde van 2018 was er nog een bedrag van circa 6 miljoen beschikbaar in het fonds. Aangezien de jaarlijkse uitgaven rond 1 miljoen zijn, was het toen voor het bestuur van de Stichting Veren Gelderland duidelijk dat het Verenfonds, zonder ingrijpen, in 2024 uitgeput zou zijn. Dit was mede aanleiding voor Provinciale Staten om een motie in te dienen, gericht op de toekomst van de veren in Gelderland.

De gemeenten die gebruik maken van het Verenfonds betalen aan het exploitatietekort van hun veren gezamenlijk jaarlijks een half miljoen naast een miljoen uit het Verenfonds.

In de zomer van 2022 heeft het bestuur van de Stichting enkele scenario's ontwikkeld voor de afbouw van het fonds, aangezien de bodem van het fonds in zicht kwam. Na afstemming met achterbannen door de bestuursleden, is in oktober 2022 een besluit genomen over de definitieve afbouw van het Verenfonds. Alle betrokken gemeenten zijn over dit besluit geïnformeerd. Aangezien de verwachting is, dat alleen nog over het jaar 2023 bijdragen geleverd kunnen worden uit het Verenfonds aan de gemeenten, moeten er vanaf de exploitatie van 2024 andere oplossingen gezocht worden.

4 EEN MOTIE EN TWEE ONDERZOEKEN

Inleiding

Op 14 november 2018 werd een motie (unaniem) aangenomen in Provinciale Staten van Gelderland. In deze motie wordt het belang van de Gelderse veren benadrukt en aan Gedeputeerde Staten verzocht om onderzoek te doen naar veer- en vaarverbindingen en een visie te ontwikkelen op duurzame, betrouwbare, financieel gezonde en innovatieve veervervoorzieningen voor de toekomst.

De motie was voor GS aanleiding om een onderzoek naar de veren in Gelderland in te stellen. In opdracht van de provincie werd dit onderzoek uitgevoerd door TwijnstraGudde. In de rapportage van mei 2020, geeft TwijnstraGudde inzicht in de maatschappelijke achtergrond en het beleid van de provincie Gelderland. Er wordt een overzicht gegeven van de situatie van de veren in Gelderland. En tenslotte wordt een viertal ontwikkelingsrichtingen geformuleerd.

De provincie heeft in november 2018 de bestuursleden van de Stichting Veren in Gelderland geïnformeerd over de uitvoering van de motie, en dat dit door middel van een onderzoek zal plaats vinden. In een bestuursvergadering van januari 2020 heeft de provincie het bestuur van de stichting geïnformeerd over haar denkrichting en toekomstige rol bij de veren.

Diversiteit aan veren

Het is niet eenvoudig een eenduidig beeld van de veren te schetsen. TwijnstraGudde geeft aan dat veren in de provincie Gelderland zeer divers zijn. "Zo is er onderscheid in type veren: auto-, fiets en voetveren. Er is onderscheid in soorten aandrijving: vrij varende, kabelveerponten, gier veerponten en zelfbedieningsveerponten. Er is onderscheid in het aantal overzettingen per veer, van enkele duizenden per jaar tot honderdduizenden per jaar. Er is onderscheid in functie, er zijn utilitaire veren en recreatieve veren. En er is onderscheid in welke partij de veer exploiteert en het beheer en het onderhoud verzorgt van de veren en veerstoepen. Wel bieden alle veren dezelfde voorziening, namelijk het efficiënt overzetten van personen en/of voertuigen over water tussen twee oevers."

Beleid

Volgens het rapport maakt de provincie sinds 1993, in samenwerking met oevergemeenten, beleid voor veren. Dat beleid is gericht op de instandhouding van overzetveren. TwijnstraGudde (p.5): "Dit doet zij via de Stichting Veren in Gelderland. Deze Stichting ondersteunt onder voorwaarden, via oevergemeenten, alle veren die een verlieslatende exploitatie hebben met een jaarlijkse financiële bijdrage aangevuld met de hoogte van het tekort."

Bij de decentralisatie van de verantwoordelijkheid voor de veren van het Rijk naar provincies en gemeenten hebben provincie en gemeenten eenmalig een bijdrage ontvangen. "De provincie en de oevergemeenten hebben in afstemming met de sector gekozen voor dit beleid vanwege een herverdeling van de middelen voor het beheer van wegen op nationaal en decentraal niveau. Deze wet leidde er toe, dat de beschikbare gelden voor het beheer van de veren door gemeenten niet meer specifiek gealloceerd waren voor de veren". Het bedrag dat de oevergemeenten toen eenmalig ontvingen van de Rijksoverheid heeft de provincie Gelderland verdubbeld. Bij de start kwam daardoor 7,3 miljoen Euro beschikbaar bij de oprichting van de Stichting Veren Gelderland. In 2006 heeft de provincie nogmaals een bijdrage aan het fonds gedaan, als cofinanciering van een eenmalige Rijksbijdrage. Dat was onderdeel van de uitvoering van een amendement gericht op de instelling van een landelijk Verenfonds. "Dit fonds voor het instand houden van veren is er nooit gekomen. In Nederland is er één Verenfonds, dat is de Stichting Veren Gelderland".

De provincie heeft daarnaast sinds 1993 jaarlijks 160.000 Euro beschikbaar gesteld aan fiets- en voetveren uit het beleidsveld recreatie. Vanwege efficiency is dit bedrag vanaf 1997 jaarlijks toegevoegd aan de Stichting. "Vanwege de voldoende liquide middelen bij de stichting, heeft de provincie haar bijdrage in 2013 verlaagd naar 12.000 Euro per jaar."

Naast de deelname in de Stichting Veren Gelderland voert de provincie Gelderland geen actief verenbeleid. In de bovengenoemde motie is aangegeven, dat de veren van belang zijn voor leefbaarheid, mobiliteit, recreatie en de economie binnen de provincie. In het rapport van TwijnstraGudde zijn deze thema's geschetst.

Ten aanzien van **recreatie** wordt aangegeven dat veren een belangrijke rol spelen in het bereikbaar houden en verbinden van recreatie gebieden. Bovendien kunnen veel veren een relevante voorziening zijn in het verbinden van routes en zo het routenetwerk verbeteren. Opmerkelijk is, dat hierbij niet wordt ingegaan op de jarenlange ondersteuning van veren en bijdragen aan het Verenfonds vanuit het beleidsveld recreatie. Immers er wordt alleen aangegeven, dat deze bijdrage vanuit efficiency is overgegaan naar het Verenfonds en vervolgens is verminderd vanwege voldoende omvang van dat fonds. Inhoudelijke afweging ontbreekt. Aangenomen mag dan ook worden, dat de veren nog steeds belangrijk onderdeel zijn van beleid van de provincie ten aanzien van recreatie en toerisme.

Ten aanzien van het thema **mobiliteit** wordt een relatie gelegd met het "functioneel Kader Wegen", het regionale kader voor de afwikkeling van verkeer. "Er zijn geen veren in dit netwerk, op basis waarvan geconstateerd wordt dat deze niet van provinciaal belang zijn voor auto's en andere voertuigen. Veren zijn wel van groot belang voor het beleid voor fietsen in de provincie Gelderland. Zo zijn er 25 veren in Gelderland direct of indirect gekoppeld aan het hoofdfietsnetwerk. Als meer recreatieve veren vaartijden uitbreiden kan dit ook een toename zijn voor het fietsgebruik."

In relatie tot **leefbaarheid** wordt geconstateerd, dat bij het wegvallen van veren een natuurlijke barrière ontstaat. Daardoor moeten gebruikers gemiddeld ruim 17 kilometer omrijden. Dat heeft met name grote gevolgen voor scholieren, zoals bij het veer van Tiel-Wamel.

Staat van veren

In de rapportage van TwijnstraGudde wordt een beeld geschetst van de staat van de veren in Gelderland. Er is slechts van een deel van de veren voldoende inzicht om uitspraken te doen over de exploitatie. Dat geldt alleen voor de veren die een beroep hebben gedaan op het Verenfonds. Dat geldt voor 21 veren. Van de overige veren is weinig bekend over de exploitatie. Tevens wordt aangegeven, dat er maar drie veren zijn, die een bijdrage ontvangen van meer dan 50.000 per

jaar. Ook andere veren ontvangen bijdragen van gemeenten, of worden geëxploiteerd door gemeenten. De bijdragen van gemeenten buiten het Verenfonds zijn niet bekend. Als aandachtspunten worden genoemd: tarieven die in tijd nauwelijks veranderen, verouderde schepen die vervangen moeten worden en noodzakelijke innovatie in relatie tot duurzaamheid.

Toekomstig beleid

In de rapportage komt TwijnstraGudde tot een viertal ontwikkelrichtingen voor toekomstig beleid:

1. Regie op vernieuwing van veren: de provincie geeft sturing aan oevergemeenten en veerexploitanten en organiseert de samenwerking om specifieke beleidsdoelen van de provincie te behalen.
2. Samen achter het belang van veren staan: de provincie faciliteert een samenwerking met oevergemeente (en in afstemming met veerexploitanten) in een gebiedsbenadering. Op deze wijze kan vanuit lokaal perspectief de behoefte voor veren worden ingevuld.
3. Behouden wat er is: de provincie Gelderland stelt via de Stichting Veren Gelderland eisen aan het gebruik van subsidies van veren in de provincie Gelderland om haar beleidsdoelstellingen te behalen, dit kan zij doen door afspraken te maken in het bestuur van de Stichting Veren Gelderland.
4. Gemeente en exploitanten zijn aan zet: de provincie heeft geen bemoeienis met de opgave, omdat het niet past bij haar ambities en beleidsdoelstellingen. De opgave wordt door andere partijen opgepakt."

Visie

Op basis van de rapportage van TwijnstraGudde concludeert Gedeputeerde Staten (Statenbrief 23 juni 2020): "Wij hebben op basis van uw motie onderzoek gedaan naar de toekomst van veren in Gelderland. Per relevante ambitie in de omgevingsvisie Gaaf Gelderland, voor mobiliteit, het Hoofdfietsnet, recreatie en energietransitie, hebben we gekeken in hoeverre het beleid, of mogelijkheden voor beleid, heeft voor veren. Hieruit blijkt dat er nu geen provinciaal beleid is. Wij zien wel mogelijke aanknopingspunten met het Hoofdfietsnet en recreatieve routes."

Gezien de knelpunten die benoemd zijn in de rapportage, over exploitatietekorten en benodigde financiële ondersteuning, zijn door GS enkele scenario's beschreven over de rol van de provincie.

"Per beleidsveld hebben we dat bekeken. Uit voorgaande analyse blijkt dat veren voor het gemotoriseerde verkeer geen schakel vormen in regionale verbindingen. Ook komen we tot de conclusie dat de bijdrage van veren om onze klimaatdoelstellingen te halen nagenoeg nihil is. De analyse laat wel mogelijkheden zien vanuit fietsgebruik en recreatie. Veren kunnen het fietsgebruik vergroten en kernen op fietsafstanden met elkaar verbinden. De helft van de veren kan gekoppeld worden aan het hoofdfietsnetwerk. Ook zouden wij recreatieve veren kunnen stimuleren hun vaartijden uit te breiden door ook in het winterseizoen te varen. Veren maken op dit moment geen deel uit van het beleidsveld fiets binnen mobiliteit. Veren zijn een relevante voorziening voor een dekkend routenetwerk voor recreanten en toeristen, maar ook hier geldt, net als bij de fiets, dat veren niet zijn opgenomen in het beleid van toerisme en recreatie. Het hoofdfietsnetwerk en het realiseren van een dekkend recreatief routenetwerk bieden mogelijkheden voor veren. Echter, beide hebben geen beleid en geen budget."

Aangegeven wordt, over de rol van de provincie: (scenario 1) "de exploitatie van veren ligt bij commerciële partijen en gemeenten. De provincie heeft in dit scenario geen beleidsmatige of financiële rol". Aan Provinciale Staten wordt voorgesteld voor dit scenario te kiezen, met als toevoeging: "als u gezien de mogelijke aanknopingspunten op het gebied van fiets en toerisme een grotere rol wil, bespreken we dat graag met u".

De andere twee scenario's, waar GS niet voor kiest: (scenario 2) een mogelijkheid voor gemeenten om steun aan te vragen bij de provincie voor een veer en dit veer draagt bij aan de doelstellingen van Gaaf Gelderland, dan kan samen met die gemeente een maatwerkoplossing gezocht worden of (scenario 3) we ontwikkelen een subsidieregeling waar gemeenten een beroep op kunnen doen en tonen aan wat de bijdrage van het betreffende veer is voor de provinciale doelstellingen.

Tevens wordt voorgesteld om te stoppen met het Verenfonds. "In bovengenoemde scenario's is het instrument van het onafhankelijke Verenfonds in beheer van Stichting Veren Gelderland minder passend". Uitgangspunt voor de provincie is, dat de veren lokaal relevant zijn en oevergemeenten verantwoordelijk voor de veren en de contacten met de veerexploitanten. Eventuele financiële ondersteuning moet dan direct met de gemeenten afgestemd worden.

Oordeel Provinciale Staten

In een oordeelvormende vergadering van Provinciale Staten op 9 september 2020 is gesproken over het onderzoek van TwijnstraGudde en de boven aangehaalde Statenbrief.

De aanwezige Statenleden kunnen zich nadrukkelijk niet vinden in scenario 1. Er wordt gesproken over scenario 2 of drie, of een combinatie van die twee. De gedeputeerde (Van der Wal) geeft namens Gedeputeerde Staten aan, dat het hier volgens haar niet gaat om een rol voor de provincie en dat de regie bij de oevergemeenten moet liggen. Over het Verenfonds wordt door haar nogmaals aangegeven, dat dat fonds bedoeld was als overbrugging naar zelfstandigheid voor de veren. Ze stelt vast, dat dat bij 21 veren (nog) niet is gelukt. Ze ziet geen verdere rol van de provincie bij het Verenfonds. Dat wordt door de meeste statenleden onderschreven. Ze wil wel nadenken over een maatwerkoplossing, zoals in scenario 2 is geformuleerd. Scenario 3 wordt door haar afgewezen, omdat het niet om een wettelijke taak van de provincie gaat. Bovendien wil ze integraal naar mobiliteit kijken.

Door de meeste fracties wordt benadrukt, dat de provincie een actieve rol moet invullen. De woordvoerder van het CDA (Van Ark) stelt vast, dat het niet primair gaat over maatwerk of subsidie, maar om die actieve rol. Gericht op veren die de exploitatie niet rond krijgen. De regie moet bij de gemeenten liggen. De actieve rol van de provincie moet gericht zijn op drie thema's/belangen: recreatie, duurzaamheid en fiets/mobiliteit. Hij vraagt om dit verder uit te werken, en daar vooral creatief bij te zijn.

Door diverse fracties wordt aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van de tarieven, die moeten niet te veel omhoog als ondersteuning uit het Verenfonds uitblijft.

Door de heer De Loeff, namens de fractie van de VVD, wordt voorgesteld om een scenario 2+ uit te werken. Daarbij legt hij de nadruk op de veren die ondersteuning echt nodig hebben. Hij vraagt daarbij aandacht voor betrouwbaarheid, ook naar de veren die geen gebruik hebben gemaakt van ondersteuning. Zijn voorstel wordt door diverse fracties omarmd. Daarbij wijst het CDA nogmaals op de eerder geformuleerde drie belangen/thema's.

De conclusie van het gesprek is, dat de provincie geen rol meer wil spelen in het Verenfonds nadat het fonds leeg is. De gedeputeerde wil nadrukkelijk geen aparte subsidieregeling (scenario 3). Ze wil

scenario 2+ (of 4) nader uitwerken. Ze gaat uit van het mobiliteitsbeleid. De regie moet bij de gemeenten liggen. De provincie kan een actieve rol invullen. Daarbij geeft ze weinig ruimte aan het thema duurzaamheid, gezien de geringe bijdrage ten opzichte van het totaal van de binnenvaart. Zij benadrukt, dat eventuele ondersteuning alleen 5 – 7 veren betreft, die een belang hebben in het kader van het fietsverkeer. Ze wil hierover het gesprek aan gaan met de gemeenten, onder meer in de vervoerberaden. De ontwikkeling van de 21 veren, die nu nog gebruik maken van het Verenfonds wil ze monitoren.

De statenleden gaan akkoord met de toezegging van de gedeputeerde, dat ze dit binnen enkele maanden uitwerkt. De gedeputeerde geeft aan dat zal plaats vinden in het kader van de perspectiefnota en in een mededelingenbrief.

In de perspectiefnota 2022 is de volgende tekst opgenomen: “Wij hebben aangegeven dat we geen rol zien voor de provincie in de Stichting Veren Gelderland. Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) Gelderland laat een onafhankelijk onderzoek doen naar een gezonde toekomst van de veren in Gelderland en de rol van de gemeenten. Dit onderzoek bepaalt welke inzet gemeenten willen doen voor de instandhouding van veren en of de gemeenten Stichting Veren Gelderland willen voortzetten. De provincie wil samen met de gemeenten bepalen waar gemeenten kunnen worden ondersteund met maatwerk bij het in stand houden van hun veerverbindingen. Het onderzoek is nog niet uitgevoerd. Wij stellen u via de mededelingenbrief op de hoogte van de voortgang.

Vervolg

Op diverse momenten, met name in overleg tussen provincie en gemeenten, komt sinds september 2020 de vraag aan de orde, hoe het staat met de toegezegde uitwerking. In een vervoerberaad (overleg van provincie en gemeenten in betreffende regio) van de Groene Metropool Regio Arnhem-Nijmegen, op 17 november 2021 werd vanuit gemeenten aandacht gevraagd voor het vervolg na het Verenfonds. Namens Gedeputeerde Staten antwoordt gedeputeerde Van der Wal dat veren een gemeentelijke verantwoordelijkheid is en geen provinciale taak. Zij meldt dat Gelderland alleen maatwerk biedt voor veren met een regionale doorstromingsfunctie of die deel uitmaken van schoolroutes.

In de bestuursvergadering van de Stichting Veren Gelderland heeft de gedeputeerde aangegeven, dat maatwerk al een keer is geagendeerd in vervoerberaden. Zij stelt dat gemeenten hebben aangegeven dat eerst het rapport van VNG klaar moet zijn, om te weten hoe de toekomstvisie is en waar maatwerk noodzakelijk is.

Rapport Joosten/VNG Gelderland

De boodschap van de kant van de provincie, dat de exploitatie van de veren een zaak van exploitanten en gemeenten moet zijn, waarbij de provincie hooguit in de vorm van (nog uit te werken) maatwerk een rol zou kunnen hebben en het besluit dat de provincie Gelderland zich uit het Verenfonds zou terugtrekken, was voor VNG Gelderland (de andere eigenaar van het Verenfonds) reden om nader onderzoek te laten doen. Aan Rob Joosten Advies werd gevraagd onderzoek te doen en met advies te komen. De vraag daarbij was: “wat is er nodig om te komen tot een visie op een vitaal bestel aan veerponten en welke rol heeft de overheid bij de instandhouding van veren, wanneer exploitatie tekort schiet”.

VNG Gelderland vindt draagvlak onder exploitanten en van overheden van belang om tot een keuze te komen. Bij de totstandkoming van het rapport van Joosten werd duidelijk, dat de veranderende rol van de provincie en de uitputting van het Verenfonds bij veel overheden en exploitanten niet bekend waren. Bewustwording van de nieuwe situatie voor alle partijen is de eerste stap die voor het vervolg gezet moet worden.

In het rapport van Joosten wordt inzicht gegeven in de ontwikkeling van het Verenfonds. Het gebruik van dat fonds door gemeenten. En vooral de visie van gemeenten en exploitanten over het belang van de veren en de ondersteuning door een Verenfonds.

In het rapport worden twee scenario's voor het vervolg geschetst:

1. Het Verenfonds houdt op te bestaan, de provincie voorziet in (nog niet gedefinieerd) beperkt maatwerk.
2. Het gezamenlijk ontwikkelen van een adequaat arrangement (instrument) ter ondersteuning van veren. Voor dit scenario is het nodig om de ondersteuning vanuit het Verenfonds met enkele jaren te verlengen na 2023, maar aangepast en gericht op een adequate en lagere onttrekking. Samen met de provincie

zou gezocht moeten worden naar financiële aanvulling voor de overgangperiode. Daarmee zou tijd gekocht kunnen worden om gezamenlijk met alle partijen een instrument te ontwikkelen, waarmee zij veren, die ondersteuning nodig hebben, structureel in stand kunnen houden.

De conclusies en aanbevelingen in de rapportage van Joosten zijn vooral gebaseerd op het tweede scenario. Voor de haalbaarheid van dit scenario is medewerking van de provincie nodig. VNG Gelderland heeft de rapportage in juni 2022 aan het provinciebestuur gezonden. Daarin is met name de vraag gesteld, om een financiële bijdrage te leveren door de provincie voor een transitieperiode voor het Verenfonds. Op 13 juni 2022 laat GS in een brief aan VNG Gelderland weten, dat “mede gezien onze inzet naar een duurzame toekomst van de

begroting houden wij vast aan deze lijn en zullen daarom geen financiële middelen bijdragen voor de overbruggingsperiode.”

Het besluit van GS is nader toegelicht in een Statenbrief aan Provinciale Staten. Over mogelijke toekomstige ondersteuning door de provincie wordt daarin aangegeven, dat de provincie in de Stichting die het Verenfonds beheert blijft participeren, tot er een vervolgproces gereed is. Na deze vervolgfase moet meer duidelijk zijn over toekomstige noodzakelijke ondersteuning. “Als provincie kunnen we na terugtrekking uit de Stichting maatwerk leveren, als gemeenten knelpunten hebben bij lokale veren en er een relatie is met het thema fiets in de Visie Bereikbaar Gelderland.”

Inleiding

Op basis van de beide onderzoeken en de besluitvorming door de provincie en de Stichting die het Verenfonds beheert, zijn in juli 2022 een werkgroep en een stuurgroep samengesteld. De werkgroep is samengesteld uit medewerkers van gemeenten, Regio Rivierenland, provincie Gelderland, Stichting Veren Gelderland, VNG Gelderland en twee extern ingehuurde krachten. De stuurgroep bestaat uit bestuurders van gemeenten, waarbij twee wethouders tevens deel uitmaken van het stichtingsbestuur.

Opdracht

De werkgroep kreeg de volgende opdracht mee: "Kom tot een toekomstbestendig geheel van veren in Gelderland dat zichzelf in stand houdt door een goede exploitatie en commercieel verantwoorde bedrijfsvoering. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan de mobiliteitsbehoefte, aan recreatief-toeristische doelen en aan de sociale en economische ontwikkeling van de gebieden rond de veren. Wanneer die exploitatie tekortschiet en de gemeente heeft afgewogen dat instandhouding gewenst, kan ondersteuning worden gegeven op basis van een heldere rol en vorm waarin de overheid gericht ondersteuning kan geven op die resultaten die passen bij het overheidsbelang."

Werkzaamheden

Na de zomer van 2022 is de werkgroep van start gegaan, op zoek naar gezamenlijke instrumenten voor een toekomstbestendig verenbestand. Naast de eerdergenoemde onderzoeken, was daarbij de besluitvorming van de provincie van belang (geen financiën voor een overbrugging – c.q. langere instandhouding van het Verenfonds – en dus op korte termijn op zoek naar nieuwe instrumenten) en het besluit van de Stichting Veren Gelderland, met informatie over het laatste jaar waarover uitkeringen uit het fonds mogelijk zullen zijn (2023).

De situatie bij veel veren en met name gemeenten is urgent. Immers, als alleen nog over de exploitatie

van 2023 geput kan worden uit het Verenfonds, moeten er op korte termijn oplossingen gevonden worden voor 2024 en volgende jaren. De oevergemeenten zijn aan zet. Bij de 21 veren, waarbij de gemeenten putten uit het Verenfonds, kunnen gemeenten geen beroep meer doen op dat fonds. Het tekort in de exploitatie komt dan geheel voor rekening van de gemeente en/of de exploitant. Over mogelijk maatwerk van de provincie is nog geen duidelijkheid.

De werkgroep heeft een model ontwikkeld, met een achttal knoppen die bepalend zijn voor uitgaven en inkomsten. Dat model kan gebruikt worden door de oevergemeenten om samen met de exploitant van het veer te kijken naar mogelijkheden om inkomsten en uitgaven meer in balans te brengen. Het model is vooraf besproken met een aantal exploitanten, oevergemeenten en de brancheorganisaties van de veren (LVP en Veeon).

Met de stuurgroep is vervolgens een traject afgesproken over het toetsen van het model. Gekozen is voor een selectie van de veren met de grootste tekorten. Het betreft 9 veren, met een jaarlijkse bijdrage van meer dan 15.000 Euro uit het Verenfonds. Dit betreft voor het grootste deel autoveren, waarbij de oevergemeenten tot 80% van het tekort een beroep hebben gedaan op het Verenfonds. De bijdragen uit het Verenfonds variëren van 17.000 tot 430.000 Euro. Daarnaast zijn er twee fiets/voetveren, beide met een bijdrage uit van het Verenfonds rond 40.000 per jaar (dat is 35% van het tekort).

De verwachting is, dat bij de andere veren, met een relatief kleine bijdrage uit het Verenfonds in een overleg tussen beide oevergemeenten en de exploitant – met behulp van het model – tot een oplossing gekomen kan worden.

Het model is begin november 2022 gepresenteerd aan alle negen betrokken oevergemeenten en de exploitanten van de veren. Afgesproken is, om op basis van dit model per veer gesprekken te voeren tussen beide oevergemeenten en veerexploitant. Deze gesprekken zijn in de daaropvolgende

maanden gepland en gevoerd. Over de uitkomsten hiervan meer in het volgende hoofdstuk. We kunnen constateren, dat het model heeft gewerkt en dat de gesprekken hebben geleid tot afspraken tussen de partijen.

Naast de negen piekgebruikers van het Verenfonds, hebben we ook meegedacht met enkele veren, waarover knelpunten werden gemeld. Ook bij deze veren maken we gebruik van het ontwikkelde model, om te kijken hoe gemeenten en exploitant gezamenlijk tot een oplossing kunnen komen.

Iedereen is positief over de veren. Toch wordt er door partijen veelal naar elkaar gewezen, wanneer er ergens problemen ontstaan. Dat geldt voor de exploitanten, maar zeker ook voor de overheden. Gemeenten vinden dat de provincie een oplossing moet zoeken voor financiële tekorten en de provincie vindt dat de regie bij de gemeenten ligt. Exploitanten willen het liefst doorgaan met het Verenfonds, waarbij de overheden voor nieuwe aanvulling van het fonds moeten zorgen. Maar met wijzen naar elkaar komen we niet tot een toekomstbestendig verenbestand.

Met tal van organisaties hebben we gesproken, om te kijken waar en hoe tot toekomstbestendige oplossingen kan worden gekomen. We hebben gesprekken gevoerd met organisaties van exploitanten (brancheorganisaties Veeon en LVP). Met diverse overheden: gemeenten, provincie Gelderland (bestuurlijk, politiek, ambtelijk) en ministerie Infrastructuur en Waterstaat. Ook bij andere provincies hebben we geïnformeerd naar hun rol en inzet. Bij diverse partijen was

urgentiegevoel nog onvoldoende aanwezig. In de gesprekken is die urgentie nadrukkelijk op tafel gekomen.

Met tal van organisaties van gebruikers zijn we in gesprek. Het gaat onder meer om de Fietsersbond, ANWB, Vrienden van de veren, wandelnet en Pieterpad. Ook hier is met name de urgentie van een duurzame oplossing voor de veren op tafel gekomen. Diverse organisaties hebben zich verenigd in een coalitie voor de veren. Er is een petitie gestart voor instandhouding van de veren. Eind januari 2023 is een bijeenkomst georganiseerd met politieke partijen, gericht op de verkiezingen van Provinciale Staten van maart 2023. De algemene conclusie was, dat alle politieke partijen zich hebben uitgesproken voor de instandhouding van de veren. Daarbij zijn diverse mogelijkheden verwoord.

Naast contacten met tal van organisaties, is er veel aandacht besteed aan de veren in de media. Vrijwel dagelijks wordt in "De Gelderlander" aandacht besteed aan een veer of de ontwikkeling van de veren. Dat varieert van een exploitant die zijn veer niet kan verkopen, tot de aanpak waar deze werkgroep mee bezig is.

Uitkomsten

We gaan nu eerst in op de werking van het model in de praktijk. Kijken naar de opbrengst van de gesprekken met en over een aantal veren. Vervolgens formuleren we op basis van de ervaringen met deze veren en de vele gesprekken een reeks conclusies en aanbevelingen.

6 MODEL EN KNOPPEN

Inleiding

Van de gemeenten die gebruik maken van het Verenfonds, gaat het bij de meeste fiets/voet-veren om kleine bedragen. Vaak gaat het om veren die alleen in de zomer varen. De verwachting is, dat in de meeste gevallen (al dan niet met behulp van ons model) tot afspraken tussen beide gemeenten en de exploitant gekomen kan worden. Hierom hebben we gekozen voor een nadere studie van de veren met de grootste tekorten, met een bijdrage uit het Verenfonds van €15.000 of meer. Bij deze veren hebben we het model toegepast in overleggen tussen beide gemeenten en de exploitant van het veer.

Bij (7) auto-voet-fiets-veren is een bijdrage van €15.000 uit het Verenfonds 80% van het tekort. Bij de (2) fiets/voet-veren gaat het om een groter tekort (35%).

Op basis van de ontwikkelingen van het Verenfonds Gelderland in de afgelopen jaren is binnen de werkgroep Veren van het VNG een model ontwikkeld op basis waarvan de exploitatie van een veer kan worden geanalyseerd, besproken en beoordeeld.

Dit model kan de bewustwording van betrokken partijen bij de exploitatie van een veer verhogen en bevat een 8-tal knoppen waaraan gedraaid kan worden om onderdelen van de exploitatie in een bepaald jaar (of meerdere jaren) te wijzigen. De knoppen gaan over (beperken van) kosten dan wel (verhogen) van inkomsten.

Bij het gebruik van het model kan worden gezien welke financiële effecten een wijziging van een exploitatieonderdeel betekenen voor de opvolgende jaren. Tevens is het met dit model mogelijk om, op basis van een gesteld financieel doel in de toekomst, te beoordelen aan welke knoppen, of een combinatie van knoppen, gedraaid moet worden om dit doel binnen een reeks van jaren al of niet te kunnen bereiken.

De knoppen zijn respectievelijk:

1. **Brandstofkosten**
fossiele brandstoffen, elektriciteit, duurzaamheid maatregelen
2. **Onderhoud**
dagelijks en jaarlijks onderhoud, werf- en inspectiebeurten
3. **Personeelskosten**
aantal Fte's, benodigd personeel, arbeidsvoorwaarden, etc.
4. **Kapitaallasten**
investeringen en renovaties aan het veer, de stoepen, etc.
5. **Algemene kosten**
overhead, marketing, verzekeringen, opslag, etc.
6. **Dienstregeling**
kostenbesparing als gevolg van wijzigingen in de dienstregeling
7. **Tarieven**
inkomsten op basis van kaartverkoop
8. **Bijdragen/subsidie**
exploitatiebijdragen oevergemeenten, subsidies, etc.

Met dit model als basisinstrument hebben in de afgelopen maanden gesprekken plaatsgevonden met betrokken partijen van een 10-tal veerexploitaties die jaarlijks een bijdrage van minimaal € 15.000, -- van het Verenfonds ontvangen. Bij al deze gesprekken waren de oevergemeenten en exploitanten (inclusief organisaties met meerdere veren) present. In de meeste gevallen was vanuit de gemeenten een ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordiging aanwezig. Daarnaast zijn met diverse andere veerexploitanten en gemeenten in Gelderland contacten c.q. gesprekken geweest, veelal op basis van (vragen over) de invulling en uitwerking van het exploitatiemodel.

Uitwerking

Op basis van de in de inleiding genoemde gesprekken met exploitanten en oevergemeenten kan een aantal constatering worden gedaan en/of uitspraken worden opgetekend als we spreken over

de knoppen in het exploitatiemodel in relatie met de mogelijkheden die betrokken partijen zien als het gaat om de continuïteit en/of verbetering van de veerexploitatie. In de volgorde van de knoppen uit het model:

1. Brandstofkosten

Op brandstof is het lastig besparen. Kosten voor dieselolie nemen nu, vanwege de energiecrisis, extreem toe. Wellicht dat de prijzen in de toekomst weer wat zakken. Hoge brandstofprijzen zorgen wel voor wat meer klanten. Kostenbesparing op brandstof door minder varen is relatief. Bij minder varen nemen de opbrengsten ook af. Gezamenlijk inkoop van brandstof is vanwege de in gebruik zijnde brandstofvariëteiten moeilijk te realiseren.

Elektrisch varen in de toekomst is zeker gunstig. Zowel qua kosten als m.b.t. duurzaamheid en klimaat. Echter, de kosten gaan hierbij voor de baten, investeringen voor elektrisch varen zijn heel hoog. En het levert geen extra financiële inkomsten op.

Oevergemeenten: Duurzaam varen in de toekomst is zonder meer noodzakelijk. Investeringsubsidies vanuit de overheid zijn waarschijnlijk nodig.

Exploitanten: Zonder bijdragen van de overheid is ombouw naar duurzaam varen van veren niet te realiseren.

2. Onderhoud

Onderhoudskosten van een veer zijn relatief vast. Dagelijks en jaarlijks onderhoud is jaar na jaar min of meer hetzelfde. De wettelijke inspectie van het veer (1 x per 4/5 jaar) levert soms wel extra onvoorziene kosten op. Kosten voor onderhoud zijn lastig te beïnvloeden. In enkele gevallen kunnen investeringen in (betere) apparatuur en machines zorgen voor minder structureel onderhoud.

Oevergemeenten: Geen specifieke opmerkingen over onderhoud aan de veerboot. Onderhoud aan stoeppen en toegangswegen is maatwerk.

Exploitanten: De kosten voor onderhoud zijn sterk afhankelijk van de leeftijd van de boot en de machines. Onderhoud aan veerstoepen en toevoeren naar het veer door de gemeenten laat in sommige gevallen te wensen over. Evenals aan de aanwezigheid en het onderhoud aan de bewegwijzering.

3. Personeelskosten

De personeelskosten zijn mede afhankelijk van de wijze van varen. Een vrij varende veer heeft over het algemeen meer personeelskosten dan een kabelpont. De salarissen van veerpersoneel kennen een vrij marginale bandbreedte. Veelal is een kapitein en een kaartverkoper nodig. Op basis van een toegangskaarten systematiek kan er bezuinigd worden (digitale kaartverkoop en – toegang).

Oevergemeenten: Besparen op personeel is belangrijk. Invoer van digitale ticketservice is aan te bevelen.

Exploitanten: Besparen op personeel is vanwege wettelijke eisen en veiligheid vrijwel niet te doen. Digitale toegang systemen kunnen een besparing opleveren doch daar zijn wel eerst investeringen voor nodig.

4. Kapitaallasten

Kapitaallasten zijn sterk afhankelijk van de leeftijd van de veerpont en de bijbehorende machines en apparatuur. Kapitaallasten zijn moeilijk te beïnvloeden. Noodzakelijke en/of onvoorziene investeringen (veerpont of veerstoepen) zorgen voor een extra kapitaallast.

Oevergemeenten: Als de veerpont eigendom is van de gemeente dan kan in de jaarlijkse exploitatie gekeken worden naar de boekhoudkundige wijze m.b.t. Kapitaallasten. Rentelasten voor een gemeente zijn in het algemeen lager dan voor een particuliere exploitant.

Exploitanten: Kapitaallasten zijn voor een private onderneming nauwelijks of niet te beïnvloeden.

5. Algemene kosten

Op algemene kosten kan bezuinigd worden doch dat is besparen in de kantlijn. Overhead en verzekeringen zijn “relatief” vaste kosten. Op abonnementen en kantoorkosten kan in een enkel geval worden bespaard maar dit levert slechts marginale voordelen op. Wellicht is het zinvol de verzekeringspremies van de diverse maatschappijen te vergelijken en de contractuele voorwaarden te heroverwegen.

Oevergemeenten: Goed ondernemerschap betekent ook zo laag mogelijke kosten voor een goed product. Dit is aan de ondernemer.

Exploitanten: Marketingkosten zijn reeds marginaal. Marketing en promotie zet (letterlijk) weinig zoden aan de dijk.

6. Dienstregeling

De dienstregeling is maatwerk op basis van het aantal overzettingen, frequentie en verdeling van de overzettingen per dag, week, maand, seizoen en jaar. Aanpassing van de dienstregeling heeft consequenties voor het serviceniveau van de veerdienst en de ervaren kwaliteit van de voorziening.

Weliswaar kan een afschaling van de dienstregeling (minder varen per uur of per dag of in de winterperiode, de weekenden en/of slechts enkel varen in de zomermaanden) leiden tot vermindering van kosten, doch dit heeft tevens gevolgen voor de dienstverlening en het aanbod van klanten. Een optimale afstemming van de in de praktijk genoteerde overzettingen met het daarop aangepaste aanbod van vaartijden kan vanuit het oogpunt van efficiëntie en effectiviteit zeker een kostenbesparing opleveren. Hier is een belangenafweging aan de orde tussen bedrijfseconomische optimalisatie en maatschappelijke belangen, zoals leefbaarheid.

Oevergemeenten: Het goed bijhouden van overzettingen en de bijbehorende categorieën en daar de dienstregeling op aan te passen, is belangrijk. Wellicht is het een overweging om met een autoveer te stoppen en een voet/fietsveer daarvoor in de plaats te laten varen. Of, gezien de belerende (concurrerende) veren, de veerdienst helemaal maar te stoppen.

Exploitanten: De dienstregeling aanpassen is iets wat in overleg tussen gemeente en exploitant moet gebeuren. Soms is het vanuit bedrijfseconomisch perspectief zinvol om een dienstregeling te versralen maar dat kan voor de leefbaarheid van een gebied of dorp of vanuit toeristisch recreatief perspectief voor de gemeente ongewenst zijn. In dat verband spreken exploitanten uit dat zij een “beter en intensiever” contact met de gemeenten op prijs stellen. Echter in veel gevallen zal een afschaling van de dienstregeling per dag niet direct leiden naar een sterk verbeterde exploitatie.

7. Tarieven

Een aanpassing van de tarieven is een belangrijk middel (wellicht hét belangrijkste middel) om de exploitatie van een veerdienst te verbeteren (dat is

in vrijwel alle gesprekken de conclusie van zowel de oevergemeenten als van de exploitanten). Gezien de marktomstandigheden (hoge actuele inflatie, sterke toename van allerlei kosten, afbouw van het Verenfond, etc.) acht vrijwel eenieder dit noodzakelijk.

Echter, de wijze waarop een tarievenaanpassing plaats zal vinden (fasering, aantal stappen), de mate van verhoging en voor welke categorieën, is maatwerk en afhankelijk van de specifieke eigenschappen van de veerdienst en de wens van de exploitant én de oevergemeenten.

Oevergemeenten: De tarieven van de overzettingen zijn over het algemeen aan de exploitant. Echter de veertarieven van fiets/voetverkeer (met name voor scholieren en/of inwoners) dienen beperkt of niet te worden verhoogd. Veren zijn heel belangrijk voor de wandel- en fietsnetwerken. Recreanten en toeristen kunnen en willen waarschijnlijk wel (behoorlijk) meer betalen dan nu het geval is (die betalen ook voor de beleving en kennen een lage prijselasticiteit).

De meeste veren hebben onmiskenbaar een meervoudig maatschappelijk belang en zijn vaak ook van (grote) betekenis voor de mobiliteit binnen en buiten de gemeente. Tarieven verhogen is weliswaar onontkoombaar maar moet wel geschieden met in acht neming van dit maatschappelijk belang. Veerdiensten die weinig toevoegen aan het maatschappelijk belang kunnen in een enkel geval worden gestaakt of worden getransformeerd van een autoveer naar een fiets/voetveer of van een heel jaar varende veer naar een seizoen veer.

Exploitanten: Prijselasticiteit per categorie overzetting is van groot belang. Dit is een kwestie van “trial and error”. De verhoging van de tarieven kan niet in 1x en is mede afhankelijk van de alternatieven voor klanten in de (directe) omgeving, de omrijdkilometers die minimaal gelden en de aanpassingen van de tarieven per categorie van collega-veerdiensten (in ogenschouw nemen dat de argumenten voor omrijden bij klanten vaak niet reëel zijn). Daarnaast is een goede communicatie naar gebruikers en potentiële klanten vanuit de gemeenten, de brancheverenigingen en de veerdienst zelf, noodzakelijk.

Voor het vaststellen van de tarieven is van belang welke alternatieven er nu en in de toekomst zijn (bruggen, onderhoud en uitbreiding van het wegenetwerk, toename autoverkeer, etc.).

Echter er dient ook rekening te worden gehouden met het feit dat de tarieven niet “zomaar” tot een veel hoger niveau dan nu kunnen worden verhoogd. Een 100% kostendekking van de veerdienst op basis van slechts enkel het verhogen van de tarieven is een utopie.

8. Bijdragen/subsidie

Oevergemeenten zijn in de meeste gevallen bereid om een bijdrage te verstrekken aan een veer- exploitatie. De hoogte van de jaarlijkse bijdrage en de wijze waarop een dergelijke bijdrage wordt verstrekt is niet standaard of een vanzelfsprekendheid. Een en ander is afhankelijk van het belang en de behoefte van het veer en de wijze waarop een jaarlijkse bijdrage kan worden verantwoord naar het gemeentebestuur. Gemeenten en exploitanten geven aan dat er hier zeker ook een taak ligt voor de andere overheden (provincie, het Rijk) maar realiseren zich ook dat dit, met uitzondering van fiets- en wandel netwerken en/of nog te bepalen maatwerk, waarschijnlijk een kwestie van een lange adem zal zijn.

Oevergemeenten: Oevergemeenten geven aan dat zij over het algemeen bereid zijn een bijdrage te verstrekken als helder kan worden aangetoond dat de veerexploitatie goed is geanalyseerd en geoptimaliseerd en de veerdienst zonder bijdrage geen bestaansrecht heeft. Echter de hoogte van de bijdrage is niet tot aan het oneindige en zal in de meeste gevallen niet zonder discussie in de gemeenteraad worden vastgesteld. Een concrete motivatie voor een bijdrage is zonder meer noodzakelijk. In een enkel geval kan een bestuurlijke discussie wellicht leiden naar een aanpassing van de veerdienst (van auto- naar fiets/voetveer of van hele jaar varend veer naar een seizoen veer) of in een uiterst geval naar een stopzetting van de veerexploitatie (bij het niet of beperkt verlenen van een gemeentelijke bijdrage).

De twee Oevergemeenten van een veerdienst gaan met elkaar in gesprek over de onderlinge verdeling c.q. verhouding van de bijdrage. Een en ander op basis van belang en gewenste dienstverlening.

Enkele oevergemeenten geven tevens aan dat er bij het eventueel verstrekken van een bijdrage een verschil bestaat tussen investerings- en uitvoeringskosten. Indien het om duurzaamheidsinvesteringen gaat is er volgens de gemeenten in de toekomst wellicht een rol weggelegd voor de provincie of voor het Rijk.

Gemeenten zijn erg benieuwd naar het toegezegde “maatwerk” van de provincie. Op basis daarvan kan worden geanticipeerd.

Exploitanten: Vrijwel alle veerexploitanten die nu een bijdrage van een of beide oevergemeenten ontvangen geven aan dat de veerexploitatie voor de toekomst slechts mogelijk zal blijven als de oevergemeenten bij de stopzetting van het Verenfonds in de toekomst een bijdrage zullen blijven verstrekken. Exploitanten zijn daarbij wel bereid om een optimalisatie van de exploitatie door te voeren (tarieven, dienstregeling, zoveel mogelijk beperken van kosten, etc.). Het beloofde maatwerk vanuit de provincie moet zo spoedig mogelijk concreet worden. Zonder bijdragen van de overheid is ombouw naar duurzaam varen van veren volgens veerexploitanten niet te realiseren.

N.B.

Op verzoek van gedeputeerde Helga Witjes, voegen we hierbij onderstaande tekst toe:

“In de werkgroep is met de provincie gesproken over de inhoud van het maatwerk voor fietsverkeer, maar ook over de wijze waarop dat praktisch handen en voeten kan worden gegeven. Op 26 januari 2023 is er een gesprek geweest met gedeputeerde Witjes. Hierin heeft zij aangegeven dat de provincie het belangrijk vindt dat er in de vormgeving van het maatwerk een prikkel moet zijn om tot een verbetering te komen. In het maatwerk wordt gekeken naar het belang van fietsers (hoofd fietsnetwerk). De insteek is nu dat het een regeling voor een te bepalen periode moet zijn op basis van gelijke inbreng van gemeente en provincie, waarbij de bijdrage zich afbouwt en de veerverbinding zoveel mogelijk zelfstandig moet kunnen draaien. Het maatwerk zal dan ook voor een bepaalde periode worden afgesproken, zodat niet ieder jaar opnieuw afspraken hoeven te worden gemaakt over de ondersteuning.

Daarnaast kijkt de provincie naar mogelijke ondersteuning bij het verduurzamen van de veerponten. Wij oriënteren ons hierbij onder andere op de provincie Zuid-Holland, die een verduurzamingslening onder gunstige voorwaarden kent (revolverend fonds). Daarmee is het voor veren makkelijker om te verduurzamen en komen de financiële middelen uiteindelijk ook terug. Besluitvorming hierover is aan de nieuwe staten.”

7 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Op basis van de eerder vermelde onderzoeken, gesprekken met tal van organisaties, politieke debatten en de ervaringen met het model hebben we een reeks conclusies geformuleerd. Deze zijn gepresenteerd in een bijeenkomst (1 februari 2023) waarbij alle oevergemeenten waren uitgenodigd. De deelnemers konden zich vinden in de onderstaande conclusies en aanbevelingen. Uiteraard is het aan de verantwoordelijken van de betreffende organisaties en overheden om hier besluiten over te nemen. Met name waar het gaat over de inzet van gemeenten en provincie bij exploitatietekorten is het van belang, dat er in de loop van dit jaar (2023) duidelijke besluiten worden genomen. Immers per exploitatiejaar 2024 kan geen beroep meer gedaan worden op het Verenfonds. In het volgende hoofdstuk werken we dat uit naar aanbevelingen voor de verschillende actoren.

1. Door-ontwikkelen

Het is duidelijk dat het Verenfonds stopt. Alleen over 2023 kunnen gemeenten nog verzoeken indienen. Daarna niet meer. Gemeenten en exploitanten moeten op korte termijn afspraken maken over 2024 en de jaren er na. Dat kan door gebruik te maken van het model wat ontwikkeld is. Het model is getest bij de veren met de grootste tekorten en werkt in de praktijk. Er wordt vooral aan de knoppen gedraaid die gaan over de tarieven, dienstverlening en bijdrage van de overheid (gemeente en provincie). In veel gevallen gaan de tarieven omhoog. Aangezien de meeste gemeenten geen gebruik maken van het Verenfonds, zijn nog niet alle knelpunten voldoende in beeld. Het merendeel van de oevergemeenten is zich nu wel voldoende bewust van de situatie met betrekking tot de veren.

2. Model blijven benutten en uitbouwen

Het model met de knoppen werkt en kan voor alle veren gebruikt worden. Daarbij is inzet nodig van beide oevergemeenten en de exploitant van het veer. De exploitant moet daarvoor de gegevens op tafel leggen: inkomsten, uitgaven en aantallen reizigers. Het is van belang om tenminste eenmaal per jaar een gesprek te

organiseren tussen de beide oevergemeenten en de exploitant(en). Aan de hand van het model wordt de stand van zaken besproken. Tevens maken oevergemeenten en exploitant afspraken voor de langere termijn. De regie ligt hiervoor bij de oevergemeenten.

3. Meeste veren lossen het met de gemeente op

De meeste exploitanten kunnen de kosten en baten goed in evenwicht brengen. Ook nu maken de meeste gemeenten geen gebruik van het Verenfonds. Diverse veren krijgen wel ondersteuning van gemeenten, zonder dat de gemeente een beroep doet op het Verenfonds. Ook in de toekomst, zonder Verenfonds, zullen de meeste veren de exploitatie rond krijgen. Diverse veren hebben daarbij wel ondersteuning van de gemeente nodig, voor kortere of langere termijn. Bij grote tekorten moet ook de provincie bijspringen.

4. Bijdrage overheden

Bij enkele veren met een groot exploitatietekort moet ook de provincie bijspringen. De provincie kan dit in 2023 uitwerken, waardoor vanaf 2024 gebruik gemaakt kan worden van de regeling. Uitgangspunt daarbij is, dat bij een tekort boven een (nog vast te stellen bedrag) gemeente en provincie samen zorgen voor dekking, ieder voor 50%. Daarbij worden gezamenlijk afspraken gemaakt, onder meer gericht op de afbouw van de overheidsbijdrage. Bij kleinere tekorten zorgen beide gemeenten voor dekking. Dit onder meer om te voorkomen dat afspraken met te veel partijen over kleine bedragen moeten worden gemaakt. De kosten van administratie zouden daarmee hoger kunnen komen dan het tekort.

5. Revolverend fonds

De provincie kan een revolverend fonds in het leven roepen. Uit het fonds kunnen leningen verstrekt worden voor investeringen in veerponten. Het gaat dan met name om investeringen in innovatie, duurzaamheid en vervanging van veren. Aangezien een groot aantal schepen op leeftijd is en innovatie

noodzakelijk is om op langere termijn in de vaart te kunnen blijven, kan dit fonds ingezet worden. Het gaat nadrukkelijk niet om bijdragen in de exploitatie. Aangezien het om leningen gaat, blijft het fonds beschikbaar op langere termijn. Aflossing en rente kunnen opnieuw geïnvesteerd worden.

6. Actieve rol provincie

De gemeenten hebben een regierol waar het gaat om te komen tot afspraken per veer. Daarbij kunnen ze gebruik maken van het model. De provincie kan samen met de regio's voor instandhouding en ontwikkeling van het model zorgen. Jaarlijks moet daarvoor door de provincie een bijeenkomst met alle oevergemeenten en exploitanten belegd worden. Er wordt dan samen met exploitanten, brancheorganisaties, gebruikersorganisaties en gemeenten gesproken over de ontwikkelingen met betrekking tot de veren in Gelderland. Deze informatie-uitwisseling is nodig, om tijdig de ontwikkeling van de veren te kunnen beoordelen, met name na de afronding van het Verenfonds.

7. Tarieven omhoog, zorg voor dagelijkse gebruikers

In de overeenkomst tussen gemeenten en exploitanten worden afspraken gemaakt over een stapsgewijze verhoging van de tarieven, om tot een betere balans tussen kosten en baten te komen. Daarbij worden tevens afspraken gemaakt over betaalbare abonnementen voor veelgebruikers (zoals scholieren en forenzen).

8. Samenwerking exploitanten

De samenwerking tussen exploitanten is onderdeel van oplossingen voor de langere termijn. Brancheorganisaties hebben meegedacht aan de ontwikkeling van het model. Ook in de toekomst werken ze mee aan de doorontwikkeling daarvan. Waar mogelijk wordt

nagedacht over uitwisseling van kennis of het zoeken van voordelen door gezamenlijke inkoop. De brancheorganisaties werken mee een de organisatie van een jaarlijkse bijeenkomst met provincie en gemeenten.

9. Gemeenten zorgen voor goede infrastructuur

De gemeenten zorgen – samen met de exploitant – voor de weg naar het veer, veerstoep en aankleding. Het gaat dan onder meer over fietsenstalling, zitbankjes of schuilgelegenheid bij regen. Overheden zorgen voor een goede bewegwijzering. De gemeente pakt hierbij de regie. Waar nodig zoekt de gemeente samenwerking met Rijkswaterstaat om het water bevaarbaar te houden en de veerstoep bereikbaar. Aangezien dit knelpunt zich bij meerdere veren voordoet zorgt VNG Gelderland voor afspraken met Rijkswaterstaat.

10. Maatschappelijk belang

Bijdragen aan de instandhouding van de veren dienen een maatschappelijk belang. Het gaat dan met name om (duurzame) mobiliteit, instandhouding van routenetwerken (wandelen en fietsen), recreatie en toerisme, duurzaamheid en (wellicht als belangrijkste) de leefbaarheid van het platteland in het Rivierengebied. Enkele veren in het Rivierengebied zijn - ondanks een relatief klein gebruik - van groot belang voor de leefbaarheid van het gebied. Het beperken van de diensten van deze veren, in combinatie met onaanvaardbaar grote omrijdroutes kan tot isolatie van het achterland leiden. De diversiteit van de veerverbindingen is dermate groot, dat het niet eenvoudig naar één maatschappelijk thema ingedeeld kan worden. Door bijvoorbeeld alleen te kijken naar het exploitatietekort bij veren die onderdeel uitmaken van het fietsnetwerk, wordt voorbijgegaan aan andere maatschappelijke belangen, zoals een leefbaar rivierengebied.

8 VOORSTELLEN

Bovenstaande leidt tot de onderstaande voorstellen en adviezen aan gebruikers, exploitanten, gemeenten, provincie en stichting veren Gelderland. Het is aan iedere betrokkene om op basis hiervan besluiten te nemen. Waar nodig in overleg met andere betrokkenen.

De basis voor een toekomstbestendig verenbestand ligt in een goede samenwerking tussen overheden, betrokken partijen en belanghebbenden. Het is van belang, dat niet naar elkaar gewezen wordt, maar samen aan perspectief voor de veren gewerkt wordt.

Gebruikers

- De gebruikers van de veren gaan meer betalen. Daarvoor krijgen ze meer zekerheid, dat de meeste veren in de vaart kunnen blijven.
- Organisaties van de gebruikers van de veren worden betrokken bij jaarlijkse bijeenkomst in Gelderland en geïnformeerd over besluitvorming op basis van deze adviezen.
- Met organisaties wordt gesproken over optimale informatie voor (potentiële) gebruikers.
- Diverse belanghebbenden bij de veren (zoals horecaondernemers, BenB's langs wandel/fietsroutes, werkgevers, etc.) kunnen betrokken worden bij de exploitatie van de veren en daar een (financieel) aandeel in leveren.

Exploitanten

- Per veer werken exploitanten samen met de oevergemeenten aan afspraken, voor korte en langere termijn. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het model.
- Exploitanten zijn bereid hun bedrijfsgegevens te delen met oevergemeenten bij de inzet van het model en het vastleggen van afspraken.
- De exploitanten werken beter samen in brancheorganisaties.
- Er wordt meegewerkt aan inzet en doorontwikkeling van het model.
- De branche werkt mee aan een jaarlijkse bijeenkomst met gemeenten en provincie
- Waar mogelijk wordt gezocht naar het delen van kennis en mogelijkheden van gezamenlijke inkoop

Oevergemeenten

- Oevergemeenten hebben de regie bij het maken van afspraken per veer en de inzet van het model: er wordt per veer tenminste eenmaal per jaar een overleg gepland tussen de beide oevergemeenten en de exploitant van het veer
- Met de inzet van het model worden afspraken gemaakt over inkomsten en uitgaven per veer, inclusief de hoogte van de tarieven en een exploitatiesubsidie van de gemeente
- Bij een exploitatietekort groter dan € 50.000, wordt (op basis van de vooraf vast te stellen voorwaarden) 50% door de beide gemeenten betaald en 50% door de provincie.
- In de afspraken over de tarieven worden betaalbare abonnementen mogelijk gemaakt, indien nodig met een bijdrage van de gemeente.
- De gemeenten zorgen – samen met de exploitant – voor de weg naar het veer, goede bewegwijzering, veerstoep en aankleding.
- Gemeenten en provincie stemmen af met Rijkswaterstaat over de bevaarbaarheid van het water en bereikbaarheid van de veerstoep. Er wordt overlegd over het baggeren, waar dat nodig is.

Provincie

- De actieve rol van de provincie wordt ingevuld, door jaarlijks een bijeenkomst over de veren te organiseren, met oevergemeenten en exploitanten. Provincie zorgt samen met de bracheorganisaties van exploitanten voor instandhouding en doorontwikkeling van het model. Provincie zorgt voor een goede informatie-uitwisseling om jaarlijks de ontwikkeling van de veren te volgen.
- De provincie ontwikkelt een revolverend fonds, waaruit leningen beschikbaar gesteld kunnen worden ten behoeve van investeringen voor innovatie, vervanging en duurzaamheid voor veren. Exploitanten zorgen voor aflossing en rente, waardoor het fonds beschikbaar blijft voor nieuwe investeringen. Dit fonds heeft geen directe invloed op de exploitatie.
- Indien bij het hanteren van het model een (door

betrokken partijen onderkent) tekort ontstaat waarbij de gemeenten meer dan €50.000 bijdragen in de exploitatie, draagt de provincie voor 50% bij aan dit tekort. Voorwaarde is wel, dat er gezamenlijk meerjarige afspraken worden gemaakt, gericht op afbouw van het jaarlijkse tekort. De provincie spant zich in, om - in overleg met de buurprovincies – tot een zelfde regeling te komen, voor al die gevallen waar een oevergemeente in een andere provincie ligt.

Stichting Veren Gelderland

- De Stichting zorgt voor uitkeringen uit het Verenfonds aan gemeenten, conform de afspraken in het stichtingsbestuur van oktober 2022.
- Het stichtingsbestuur neemt besluiten over beëindiging van de stichting en afronding van het Verenfonds.

9 VERVOLG

Nadat de stuurgroep heeft ingestemd met de verspreiding van deze rapportage, inclusief de adviezen voor de diverse betrokken organisaties, kan de werkgroep verder aan de slag met de uitwerking van de diverse onderdelen.

Voor een verdere uitwerking is afstemming en besluitvorming door diverse organisaties noodzakelijk. Deze rapportage zal worden toegestuurd naar de diverse betrokkenen, met het verzoek om op korte termijn te reageren op de voorstellen, zoals ze hier met name voor de betrokken organisatie zijn gedaan. Aan allen wordt tevens gevraagd aan te geven op welke termijn besluitvorming kan plaats vinden. Voor de termijnen is het van belang, dat het Verenfonds in 2024 leeg is. Dat vraagt om besluitvorming in de loop van dit jaar (2023).

We streven naar besluitvorming voor de zomer van 2023. Daarna zal de werkgroep opgeheven worden.

Samenstelling Stuurgroep:

Loes van der Meijs, voorzitter (namens VNG Gelderland, burgemeester Doesburg)
Gea Hofstede, wethouder Rheden
Eric Jan de Haan, wethouder Lochem
Ans Mol, wethouder West Maas en Waal (tevens lid van bestuur Stichting Veren Gelderland)
Frank Groen, wethouder Tiel (tevens lid van bestuur Stichting Veren Gelderland)
Stefan van Someren, wethouder Neder-Betuwe (tevens portefeuillehouder Rivierenland)
Adviseurs: Leo Bezemer en Jan Wijnia

Samenstelling werkgroep

Jan Wijnia, voorzitter (Programmaregisseur toekomstbestendige veren)
Leo Bezemer, VNG Gelderland
Perry Ceelen, Regio Rivierenland
Arie van der Staij, gemeente Neder-Betuwe
Rolf Kloosterman, provincie Gelderland
John Hendriks, externe deskundige
Jan Fijan, provincie Gelderland (Stichting Veren Gelderland)

Windenergie? Ja, graag!

Goed voor woningbouw en ons vestigingsklimaat

Aan de onderhandelaars van de politieke partijen in de provincie Utrecht:

Wij, burgerinitiatieven en energiecoöperaties uit de provincie Utrecht, roepen u op om de komende vier jaar serieus werk te maken van de plaatsing van meer windmolens in onze provincie. We geven u graag de onderstaande kernpunten mee.

Windenergie is een onmisbare schakel in de energietransitie

Zonder meer windenergie komen de klimaatdoelen in gevaar, zo blijkt uit de zogeheten Tussenbalans, een beleidsstuk van de provincie. Er is een betere mix tussen windenergie en zonne-energie nodig. Dat betekent wat ons betreft niet minder zonne-energie, maar vooral meer windenergie. Want zon en wind vullen elkaar perfect aan: in de zomer is er meer zon, en in de winter meer wind. Zon en wind samen levert daarmee een stabiele elektriciteitsvoorziening op.

Ook voor woningbouw en economie is windenergie van groot belang

Het is een van de goedkoopste vormen van elektriciteitsopwekking, mede omdat windenergie veel minder beslag op het elektriciteitsnet legt dan bijvoorbeeld zonne-energie. Dit helpt om de huidige congestieproblemen op te lossen en ervoor te zorgen dat nieuwe bedrijven en nieuwe woningen aangesloten kunnen blijven worden.

Door windenergie een stabiele en eerlijke stroomprijs

Windenergie in combinatie met zonne-energie biedt bovendien kansen om via lokaal eigendom een stabiele en eerlijke stroomprijs te realiseren. Energiecoöperaties kunnen die stroom lokaal leveren tegen kostprijs. Deze stabiele en eerlijke stroomprijs verbetert het vestigingsklimaat voor bedrijven, zorgt ervoor dat burgers hun rekeningen weer kunnen betalen en levert een nieuw verdienmodel voor boeren op.

Windenergie zorgt voor geld om leefbaarheid te verbeteren

Het inzetten van een deel van de opbrengsten van windmolens kan verder de leefbaarheid in de omgeving verbeteren. Bijvoorbeeld door deze opbrengsten te investeren in lokale voetbalclubs, speeltuinverenigingen en door boeren te helpen de overgang naar extensievere landbouw te maken. Er bestaan in Nederland al diverse voorbeelden waar dit op succesvolle wijze plaatsvindt. Zo heeft bijvoorbeeld de Energiecoöperatie Zuidenwind uit Noord-Limburg het glasvezelinternet voor de buurt betaald en de lokale voetbalclub van een warmtepomp en zonnepanelen voorzien. Wij zouden het een goede zaak vinden als dergelijke projecten ook in de provincie Utrecht worden gerealiseerd en werken daar graag aan mee.

Windenergie heeft minder ruimte nodig

Een ander voordeel van windenergie is dat het schaarse ruimte bespaart. Om net zo veel energie als een grote windmolen op te wekken, zijn ongeveer 20 hectaren (30 voetbalvelden) aan zonnepanelen nodig. Met andere woorden: met windenergie bespaar je een hoop (schaarse) ruimte. Boeren en bedrijven hoeven niet weg als er een windmolen op hun land of bedrijventerrein komt. Ook blijft er zo meer ruimte over voor woningbouw.

In het Huis van Torbecke heeft ieder zijn rol

We begrijpen dat het even slikken kan zijn om als provincie dan te doen wat gemeenten nalaten, namelijk windlocaties aanwijzen. Maar het is niet verboden of ondemocratisch. Sterker nog, provincies hebben al jaren geleden van het Rijk de bevoegdheid gekregen om dat te doen: via de Elektriciteitswet die de Tweede en Eerste Kamer hebben goedgekeurd. Die provinciale bevoegdheid is ook logisch omdat elektriciteitsnetten regionaal zijn en niet lokaal. Het is ook niet iets nieuws: onder andere Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland hebben die bevoegdheid al eerder gebruikt. Het klopt natuurlijk dat veel gemeenten hun provincie vragen om zelf windlocaties te mogen bestemmen. Dat wil echter niet zeggen dat als een gemeente dat niet wil de provincie het dan ook niet mag.

Het is de hoogste tijd dat ook in Utrecht burgers en bedrijven gaan profiteren van de voordelen van windenergie. Daarom roepen wij u op om in het nieuwe coalitieakkoord door te pakken.

Klimaatcoalitie Stichtse Vecht

Vijf argumenten voor meer windenergie in de provincie Utrecht

Windenergie is nodig om de klimaatdoelen te halen: in de zogeheten Tussenbalans -die in september 2022 door Provinciale Staten van Utrecht is vastgesteld- is hierover onder anderen het volgende te lezen : “Waar zon op dak een positieve groei laat zien blijft de ontwikkeling van zon op land en met name wind op land achter. Dit betekent dat de haalbaarheid van het gezamenlijke doel van de RES'en voor 2030 onder druk staat.”. RES'en staat voor (Utrechtse) Regionale Energiestrategieën. Hierin zijn de duurzame energiedoelen voor de 3 Utrechtse RES regio's RES Amersfoort, RES U-16 en RES Foodvalley) vastgelegd. Deze doelen zijn door Provinciale Staten,

de gemeenteraden en de algemene besturen van de waterschappen aangenomen, met uitzondering van de gemeenteraad van Montfoort.

Windmolens leveren een eerlijke en stabiele stroomprijs voor bedrijven en huishoudens: windenergie is sowieso al één van de goedkoopste vormen van elektriciteitsopwekking[1]. Met een anterieure overeenkomsten kan je als overheid met de initiatiefnemers afspreken dat de stroom voor een stabiele en eerlijke prijs naar bedrijven en huishoudens in de buurt gaat. Zo versterken windmolens het concurrentievermogen van onze regio en helpen ze grip op woonlasten te houden.

Door windenergie is er minder netcongestie en meer woningbouw en meer bedrijvigheid mogelijk: voor een kWh zon heb je een drie keer zo grote aansluiting nodig als voor een kWh wind door alle pieken en dalen in zonne-energie[3]. Te veel zonne-energie en te weinig windenergie verergert daarmee de netcongestie en zorgt voor aansluitproblemen voor woningen en bedrijven. Teveel zonne-energie vermindert zelfs de leveringszekerheid, aldus Stedin en Liander [4]. Zo kan meer windenergie ruimte vrijhouden op het netwerk voor woningbouw en bedrijfsuitbreidingen, én is er minder kans op stroomstoringen.

Met de opbrengsten van windmolens kan de leefbaarheid (in bijvoorbeeld de kleine kernen) verbeterd worden: energiecoöperaties (maar ook steeds meer commerciële bedrijven) zetten graag een deel van de opbrengsten in om de leefbaarheid in de buurt van de windmolens te verbeteren. Gewoon, omdat dat erbij hoort. Zo heeft Energiecoöperatie Zuidenwind het glasvezelinternet voor de buurt betaald en de lokale voetbalclub van een warmtepomp en zonnepanelen voorzien[5]. Geen wonder dus dat 72% van de Utrechtse huizenbezitters vóór het stimuleren van bezit van energiecoöperaties is[6]. Zo helpen windmolens inwoners vast te houden in onze kleine kernen.

Windenergie kost weinig schaarse ruimte: Om de energie van een grote windmolen op te wekken, zijn ongeveer 20-30 hectaren (30-45 voetbalvelden) aan zonnepanelen nodig. Met andere woorden: met windenergie bespaar je een hoop (schaarse) ruimte. Boeren en bedrijven hoeven niet weg als er een windmolen op hun land of bedrijventerrein komt. Sterker nog, hun bron voor goedkope stroom zit dan ook vlakbij. Zo blijft er fysieke ruimte over voor de woningbouw naast de netwerkrimte die je dan vrij houdt.

[1] <https://www.irena.org/News/articles/2022/Jul/Competitiveness-of-Renewables-Continued-Amid-FossilFuel-Crisis>

[3] <https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/documenten/Overig-1/PS2022MM46-02-1Tussenbalans-Regionale-Energie-Strategieen-provincie-Utrecht-Q2-2022.pdf>

[4] <https://solarmagazine.nl/nieuws-zonne-energie/i29171/waarschuwing-liander-spanningsproblemenconsumenten-met-zonnepanelen-gaan-toenemen>.

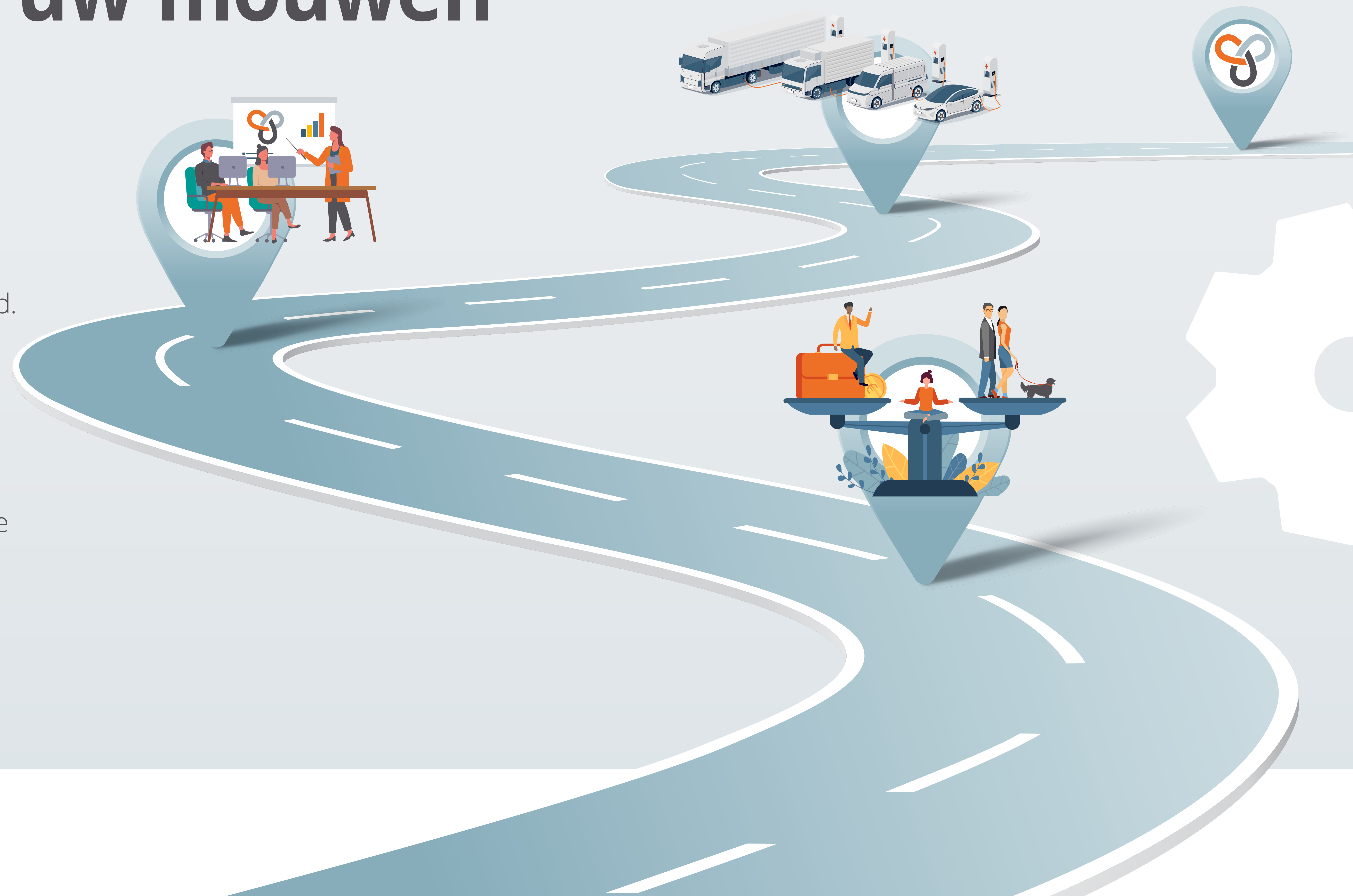
[5] <https://www.trouw.nl/opinie/windcooperatie-geeft-boeren-en-dorpen-vleugels~be39b60a/>

[6] <https://assets-eu-01.kc-usercontent.com/0a476483-b2ac-0128-c5e1-a80361083e05/f1cb80ec-6104-4412932b-bbcd6b053587/2023%2002%20Provinciale%20Staten%20verkiezing%202023%20-%20Utrecht%20V2.pdf>

Kansen voor de Provincie: onze handen uit uw mouwen

De provincie staat de komende jaren voor grote uitdagingen die onze handels- en productiebedrijven ook raken. Uitdagingen die gezamenlijke kansen brengen. Bijvoorbeeld op het gebied van ruimte, energiegebruik, duurzame transitie en bereikbaarheid.

Graag helpt evofenedex actief mee om voor die uitdagingen werkbare oplossingen te vinden. Niet vanaf de zijlijn of vanuit de leunstoel, maar door de mouwen op te stropen en waar nodig vuile handen te maken. Op dat gebied heeft evofenedex een stevige staat van dienst. Drie praktijkvoorbeelden:

Ruimte voor ondernemen

Een goede balans tussen leefbaarheid en ondernemerschap is essentieel voor economische groei en werkgelegenheid. De provincie gaat over het verdelen van de schaarse ruimte. Dat is vooral belangrijk voor mkb-ondernemers. We helpen graag mee aan het vinden van de juiste balans in de verdeling van de ruimte.

Samen werkt

Recent werkten we perfect samen met drie provincies op de belangrijke corridor van de Rotterdamse haven naar Venlo. Met de visie van de provincie en de praktische informatie van betrokken bedrijven uit de regio, regelden we samen goed en veilig parkeren voor goederenvervoer en het verminderen van overlast bij bewoners.

Duurzame transitie

Over één ding zijn we het allemaal eens: verduurzamen moet.
Bedrijven willen daarmee dan ook graag aan de slag maar weten niet altijd hoe.

Samen werkt

Samen met drie provincies in Noord-Nederland organiseerden we bijeenkomsten over elektrisch laden van bedrijfswagens en in Overijssel hielpen we bedrijven over te stappen voor hun vervoer van bijvoorbeeld 'Holland souvenirs' van weg naar water.

Bereikbaarheid

Goede en betrouwbare infrastructuur maakt kansen pakken mogelijk. Maar er zijn veel verschillende belangen.

Samen werkt

In de Duin- en Bollenstreek regelden ondernemers, bewoners en provincie samen in dit drukke gebied een betere bereikbaarheid. En in Limburg staken provincie, Rijkswaterstaat, bedrijfsleven en bewoners uit de regio succesvol de koppen bij elkaar voor goede plannen voor de grootscheepse aanpak van de A2.

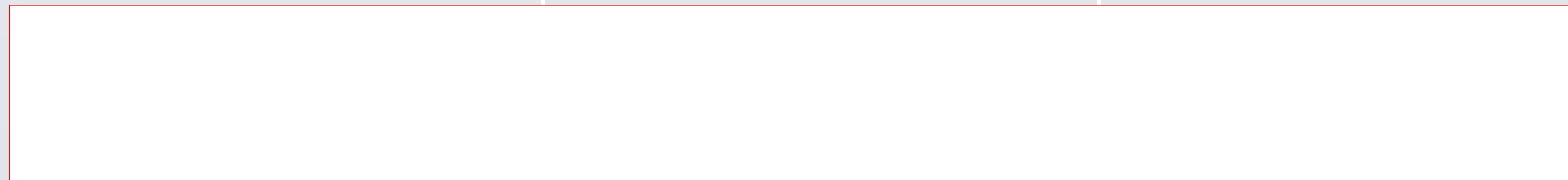
Samen werkt

Met deze voorbeelden in het achterhoofd, gaan we, tegen de achtergrond van de aankomende verkiezingen voor de Provinciale Staten, graag met u in gesprek en bieden ons netwerk, onze achterban en onze kennis graag aan om kansen te pakken in uw provincie. We zitten vlak in de buurt.

Groningen, Friesland, Drenthe,
Overijssel & Gelderland

Noord-Brabant, Limburg
& Zeeland

Noord-Holland, Zuid-Holland,
Utrecht & Flevoland

Ondernemingsvereniging evofenedex: het kennisknooppunt voor handel en logistiek

Met meer dan 10.000 leden en een uniek netwerk in binnen- en buitenland, is evofenedex de nummer 1 belangenbehartiger voor logistiek en internationaal ondernemen in Nederland. Door gezamenlijk hindernissen weg te nemen, grootschalig kennis te delen en een mix van vooruitstrevende producten en innovatieve diensten te bieden, helpen wij bedrijven bij het vergroten van hun wendbaarheid en het optimaliseren van hun activiteiten. Door de twee specifieke werelden van internationale handel en logistiek bij elkaar te brengen worden grenzen verlegd en nieuwe kansen gecreëerd.

Kijk op www.evofenedex.nl

Aan:
(In)formateurs Cees van Eijk en Floor Vermeulen
en vertegenwoordigers van onderhandelende
partijen GroenLinks, VVD, D66, CDA en PvdA in
de Provinciale Staten van Utrecht

Afzender:
Utrechts FietsOverleg (UFO)

Betreft: Inbreng Fietsersbond voor het coalitieakkoord voor de Statenperiode 2023 - 2027
Contactpersonen:

Utrecht, 11 juni 2023

Geachte (in)formateurs en onderhandelaars,

We feliciteren u van harte met het bereiken van deze fase in het proces, waarin u met elkaar onderhandelt over het coalitieakkoord voor de komende Statenperiode 2023 – 2027. Met deze brief willen we onze wensen voor de fiets in het coalitieakkoord onder uw aandacht brengen.

Het Utrechts FietsOverleg (UFO) is de provinciale vertegenwoordiging van de Fietsersbond in de provincie Utrecht. Het UFO behartigt de belangen van fietsers in de provincie Utrecht. De Fietsersbond zet zich daarbij in voor veilig en comfortabel fietsen en levert daarmee een bijdrage aan een leefbare, gezonde en actieve provincie en aan fietsgeluk voor iedereen.

De fiets(er) neemt in belang en omvang toe en draagt bij aan maatschappelijke doelen op verschillende beleidsterreinen zoals betere luchtkwaliteit, beperken geluidshinder en ruimtegebruik van mobiliteit en betere gezondheid. Het is in ieders belang dat er voldoende ruimte is om comfortabel en veilig te kunnen fietsen. Vanuit de bijdrage van de fiets aan de genoemde maatschappelijke doelen is het van groot belang dat maatregelen ten gunste van de fiets ook worden ondergebracht bij de andere ruimtelijke en sociale beleidsterreinen.

Het regionale fietsbelang betreft zowel scholieren, forensen als recreatieve fietsers. Wie op regionale schaal fietst, draagt bij aan regionale bereikbaarheid en leefbaarheid. Het is daarom van groot belang dat u de fiets op één zet, in de provinciale omgevingsvisie, regionale mobiliteitsplannen, ruimtelijke plannen en om te beginnen in het coalitieakkoord. We vragen u om in het akkoord vast te leggen dat u de verschillende modaliteiten prioriteit geeft in de volgorde van STOMP: Stappen, Trappen, Openbaar Vervoer, MaaS en deelvervoer en ten slotte de Privé auto.

We vragen om concrete streefcijfers op te stellen voor vergroting van het fietsaandeel. De huidige ambitie is een verdubbeling van het fietsgebruik in 2030 ten opzicht van 2011. Hoe ver zijn we daar nog vanaf? Is de verwachting dat we die verdubbeling gaan halen? Wij betwijfelen het. Zaak om hoog in te zetten! Meer goede fietsvoorzieningen in de regio: meer geld voor de fiets!

In de afgelopen Statenperiode heeft de provincie € 100 miljoen uitgetrokken voor fietsbeleid. Vanwege het groeiende belang én de omvang van fietsen en fietsers zal er een versnelling in de omvang van fietsinvesteringen nodig zijn. We vragen u een verdubbeling naar € 200 miljoen in het akkoord op te nemen, als noodzakelijk om fietsmaatregelen te financieren.

Hieronder vindt u een overzicht van onze concrete voorstellen voor de fiets in het coalitieakkoord voor de komende Statenperiode:

- We willen dat Het Regionaal Toekomstbeeld Fiets (RTF) verder wordt uitgewerkt en voorzien van concrete actiepunten en maatregelen voor korte en lange termijn.
- We willen dat het programma van doorfietsroutes wordt gecontinueerd en uitgebreid. In de afgelopen statenperiode is aan 9 doorfietsroutes gewerkt. Nog niet overal is gestart met de uitvoering, we willen dat daarmee vaart wordt gemaakt. En dat afspraken worden vastgelegd t.a.v. het beheer (vegen, zout strooien, sneeuwruimen, onderhoud) van de fietsroutes, zodat daarover afstemming bestaat tussen de verschillende beheerders van de fietspaden.
- Verder moet er een nieuw cohort doorfietsroutes komen, met nieuwe routes en met hoge kwaliteitseisen. Op de huidige 9 doorfietsroutes hebben fietsers nog niet overal voorrang op de kruisingen. Dat willen we wel goed geborgd zien in het nieuwe cohort.
- Recreatieve fietsvoorzieningen staan onder druk in de recreatieve gebieden, particuliere beheerders neigen naar afsluiting van fietsroutes door hun gebieden. Er is regie vanuit de provincie nodig om deze ontwikkeling te stoppen en ervoor te zorgen dat ook private recreatieve fietsroutes goed toegankelijk blijven.
- De komende jaren wordt de Lekdijk versterkt. Dat biedt de kans op een andere inrichting van de infrastructuur op de dijk. In de huidige situatie is de verkeersdruk te hoog en wordt te hard gereden, waardoor fietsers en wandelaars zich niet veilig voelen. We vragen u om druk uit te oefenen op de verschillende wegbeheerders te zorgen voor een verkeersveilige inrichting en daarbij de fiets op één te zetten.
- Langs provinciale wegen zijn vaak parallelwegen voor de fiets, die ook door landbouwvoertuigen worden gebruikt, niet alleen met grote verschillen in omvang, maar ook in snelheid. Fijn dat onlangs is besloten tot een snelheidsbeperking op een groot aantal provinciale wegen en dat de eerste daarvan al is gerealiseerd. We willen nu doorpakken: om op de parallelweg veilig te kunnen fietsen, moet (land)bouwwerkeer van de parallelweg naar de rijbaan worden verplaatst, wat meer urgent en gemakkelijker is geworden door de recente verhoging van de snelheid van tractoren.
- Gebruik van de fiets wordt gefaciliteerd als er goede fietsparkeervoorzieningen zijn. Daarvoor is een bijdrage nodig bij de investeringen in nieuwe stallingen en een continue bijdrage aan de exploitatie ervan. Dat geldt met name bij regionale OV knooppunten. Ook bij haltes zonder bewaakte stalling willen we aantrekkelijke en veilige fietsparkeerplekken, dicht bij de plek waar reizigers in en uit het OV stappen. We zien dat op veel TOP's, Toeristische Overstap Punten, fietsenstallingen ontbreken. Niet altijd is de provincie daarvan de beheerder, maar we willen toch vragen of de provincie kan bijdragen aan goede fietsenstallingen bij de TOP's.
- In de provincie Utrecht zijn een aantal (langdurige) knelpunten die voortvarend aangepakt moeten worden (ze staan ook in het Nationaal Toekomstbeeld Fiets), met name:
  - Demkabrug: fietsbrug over Amsterdam Rijnkanaal in Utrecht tussen Zuilen en Lage Weide, onderdeel Dom tot Damroute
  - Houten – Culemborg fietsverbinding parallel aan de spoorbrug, onderdeel doorfietsroute Utrecht – Houten – Culemborg – Geldermalsen – Zaltbommel – 's-Hertogenbosch
  - Fietsbrug over de A12 ter hoogte van Bunnik, onderdeel doorfietsroute Houten – Bunnik - USP
  - Rijnbrug bij Rhenen
  - Veilige fietsverbinding Nieuwegein – Vijfheerenlanden op de Jan Blankenbrug
  - De Poort van Baarn mede i.v.m. doorfietsroute Amersfoort – Hilversum
  - Pontje Nieuwer ter Aa: besloten is dat er een brug komt, waarvan de provincie eigenaar wordt. We vragen dat de provincie zich inzet om de pont in de vaart te houden tot de brug opengesteld wordt.
- In onze provincie zullen in de komende periode grote ruimtelijke/infraprojecten uitgevoerd worden. Al deze projecten hebben een fietscomponent nodig. Het gaat veelal om projecten van het Rijk, maar we vragen u als provincie om zich in te zetten dat de verschillende betrokken overheden voldoende middelen reserveren, oormerk 10% van de totale projectkosten voor de fiets. Het gaat dan onder andere over
  - Verbreding A27
  - OV knooppunt Lunetten
  - Inrichting Polder Rijnenburg
  - A12 zone
- Bij fietsbeleid moet het niet alleen over infrastructuur gaan. Voor mensen met een kleine beurs is de fiets vaak een (te) dure aankoop. Zet u in voor en draag er aan bij dat er in iedere gemeente in de provincie voor deze specifieke doelgroep programma's worden opgezet naar voorbeeld van de Fietsdeal (voor volwassenen) en Ieder Kind een Fiets / Kinderfietsenplan in de gemeente Utrecht. Voor inspiratie: www.heelutrechtfiest.nl

- De afgelopen periode was de provinciale financiële bijdrage aan gemeentelijke fietsprojecten op hoofdroutes een succes. Vele goede verbeteringen zijn gerealiseerd. Wij pleiten voor voorzetten en uitbreiden van deze regeling in de komende periode. We vragen u om er bij toekenning van een bijdrage te toetsen of de voorgestelde projecten voldoen aan de richtlijnen van het CROW.
- Het UFO is graag betrokken bij uitwerking van plannen waarin de fiets een belangrijke rol heeft. De volgende programma's lenen zich daarvoor
  - U Ned programma's
  - MIRT studies
  - En ook hier 10% van het budget voor de fiets

Graag lichten we voor u bovenstaande punten toe in een nadere kennismaking. Ook blijven we graag op de hoogte van de ontwikkelingen van het coalitieakkoord. Voor meer informatie hebben we in de bijlage onze landelijke 10 punten voor de Provinciale Staten bijgevoegd.

Met vriendelijke groet,
Utrechts Fietsoverleg (UFO)

Casper Langerak
Voorzitter

UFO is het Utrechts FietsOverleg, de provinciale vertegenwoordiging van de Fietsersbond. We komen op voor de belangen van fietsers in de provincie Utrecht.

Tien punten voor de fietsers in de provincie

In 2023 zijn er weer provinciale verkiezingen. De Fietsersbond heeft tien punten opgesteld waar de 13,5 miljoen fietsers in alle gemeenten in Nederland de komende jaren profijt van hebben.

1. Zet de fiets op 1!

In de provinciale omgevingsvisie, regionale mobiliteitsplannen en toekomstplannen voor ruimtelijke ontwikkeling en bereikbaarheid staat de fiets voorop. Stel concrete streefcijfers op voor vergroting van het fietsaandeel met heldere deadlines.

2. Meer variatie in routes

Breid het regionale fietsnetwerk uit met doorfietsroutes en rustige routes, in prettige en aantrekkelijke routes die zowel voor recreatieve als utilitaire ritten gebruikt kunnen worden. Speciale aandacht voor schoolgaande kinderen, hun (sociale) veiligheid en bereikbaarheid van (sport)voorzieningen is hierbij nodig.

3. Versterk de ambitie

Maak de ambities van het regionale toekomstbeeld fiets concreet door eigen middelen te reserveren, gemeentes te subsidiëren én een sterke lobby richting het Rijk te voeren.

4. Verander de infrastructuur

Vergroot de verkeersveiligheid in de hele provincie door het eenduidig toepassen van CROW-richtlijnen op onder andere rotondes, oversteekpunten op provinciale wegen en het verkleinen van snelheidsverschillen door 80 km/u naar 60 km/u te brengen.

5. Denk aan het buitengebied

Investeer in het fietsvriendelijk en verkeerssluw maken van het buitengebied. Voorkom sluiptoutes, maak landwegen verkeerssluw, zet fietsverbindingen in de voorrang en realiseer een fijn-

mazig en ontvlochten fietsnetwerk. Leg meer 30 km/u wegen als fietsstraten aan in het buitengebied.

6. Fiets en openbaar vervoer

Besteed meer aandacht aan de rol van de (deel)fiets in aanbestedingen, realiseer meer en betere fietsenstallingen bij ov-knooppunten en maak het mogelijk om de fiets mee te nemen in het ov. De elektrische fiets verdient een centrale rol in een leefbaar en vitaal landelijk gebied.

7. Verminder barrières

Verwijder bestaande en voorkom nieuwe barrières in het fietsnetwerk bij spoor, water en wegen door te investeren in fietstunnels en bruggen. Pas landelijke normen toe voor gewenste maaswijdtes voor fietsers en wandelaars. Voet- en fietsveren blijven behouden en waar mogelijk uitgebreid.

8. Zet in op innovatie

Innoveer rondom de fiets, het fietsnetwerk en gedragsverandering. Het vergroten van het aandeel van de fiets in alle reisbewegingen vergt slimme oplossingen en

goede dataverzameling, met oog voor de privacy van de fietser.

9. Investeer in onderhoud

Reserveer voldoende budgetten voor het onderhouden van fietsroutes. Ook recreatieve verbindingen en routes vergen regelmatig onderhoud, veilige bermen en voldoende breedte om de toenemende hoeveelheid fietsrecreanten en -toeristen te verwelkomen.

10. Laat kinderen fietsen!

Zorg ervoor dat ieder kind een fiets heeft en goed kan leren fietsen.

Concrete aanbevelingen voor

Bericht aan de IJsselmeerprovincies

Aan de onderhandelaars voor de nieuwe provinciale besturen van Noord-Holland, Friesland , Flevoland , Utrecht, Overijssel en Gelderland.

In het IJsselmeergebied is sinds 1980 sprake van een forse achteruitgang van de natuur: vogels en vissen hebben vaak nog maar 30 % van hun aantallen toen. Na jaren waarin niet veel meer werd gedaan dan de achteruitgang in kaart brengen is de laatste 10 jaar gelukkig een trend op gang gekomen de condities te verbeteren. De Visrivier in de Afsluitdijk en de aanleg van de Marker Wadden zijn daarvan de belangrijkste voorbeelden. Maar gelukkig zijn er meer projecten in voorbereiding. Deze ontwikkeling vraagt om een actieve rol van de provincies bij koersbepaling voor het herstel van de natuur, bij waterkwaliteitsvraagstukken, en voor integrale ontwikkeling van projecten en gebieden. Wij geven u in overweging hier in de collegeprogramma's stimulerende aandacht aan te geven. Wij denken aan de volgende onderwerpen:

Het maken van **een natuurwinstplan*** met duidelijke aanwijzingen voor noodzakelijke aanvullende natuurdoeltypen en een **onderwaterlandschapsplan** als richtinggevend kader. Door het faseverschil in de ontwikkeling van monitoring en aansturing is het wellicht verstandig afzonderlijke plannen te maken , met de daarop betrokken partners voor delen van het IJsselmeergebied. Zoals het Markermeer, het IJsselmeer en de Randmeren. Natuurlijk wel gecoördineerd en in samenhang met het hele gebied.

Wij vinden het noodzakelijk dat voor de feitelijke inrichting niet alleen de gewenste ontwikkeling van de natuur wordt aangegeven, maar ook **de samenhang met recreatie, de waterplantenproblematiek, het landschap, de energietransitie , de zandwinning en niet te vergeten de waterkwaliteit**. Bekijk ook de mogelijkheden om het binnendijkse landschap meer bij de natuurontwikkeling te betrekken. De provincies zijn bij uitstek in staat om een dergelijke samenhangende benadering vorm te geven.

Jarenlang was **verstedelijking** een van de grote bedreigingen in het zuidelijk deel van het IJsselmeergebied. Wij stellen met tevredenheid vast dat hier de druk van de ketel lijkt en hopen dat dit ook blijkt uit de nieuwe collegeprogramma's. Dit wordt onderstreept door de rijksnota Water en Bodem sturend. Die het accent duidelijk legt bij het behoud van de watervoorraad functie van het IJsselmeergebied.

Anders ligt dit wellicht met **de energietransitie**. Met vele groene organisaties vinden wij dat er nu wel genoeg windmolens in het gebied staan en nog komen. Voor zon op water vinden wij het IJsselmeergebied niet geschikt vanwege de aantasting van het open landschap en de mogelijke natuurschade. Het lijkt ons beter dat de provincies zich inzetten voor zonne-energie op transportcentra, andere grote gebouwen, huizen en parkeerterreinen.

Voor het vergroten van **de betrokkenheid en het draagvlak** lijkt het ons belangrijke relevante stukken en met name het eventuele Natuurwinstplan te agenderen bij provinciale staten. Wellicht meer dan tot nu toe gebruikelijk. Dit kan onderdeel zijn van het streven naar een door ons gewenste actieve rol voor de provincies bij de inrichting en het beheer van het IJsselmeergebied. Vanuit het Bestuurlijk Platform IJsselmeer vind nu een her-denkingsproces plaats over de aansturing in het IJsselmeergebied. Als u zich daarvoor inzet kan dit leiden tot een actiever en helderder rol van de provincies.

Vanzelfsprekend zijn wij graag bereid tot een nadere toelichting.

De voorzitter van de IJsselmeervereniging

Prof.Dr.Tjard de Cock Buning

- Voor een uitleg van dit begrip zie het Natuurwinstplan Grote Wateren van LIFE IP/Deltanatuur en ook het artikel Naar een Natuurwinstplan voor het IJsselmeergebied op de web site van onze Vereniging.

MEMO

Aan De formateurs de heer Van Eijk en de heer Vermeulen
Van De zestien colleges van burgemeester en wethouders
Datum 1 juni 2023
Onderwerp U10-bijdrage aan VNG Manifest van de Utrechtse gemeenten 2023

Op woensdag 8 februari 2023 heeft vicevoorzitter Petra Doornenbal van de VNG Utrecht het Manifest van de Utrechtse gemeenten aangeboden aan de Utrechtse commissaris van de Koning Hans Oosters en diverse lijsttrekkers van de aan de verkiezingen deelnemende politieke partijen; de VNG Utrecht biedt het Manifest een dezer dagen ook aan u beiden in uw rol als formateur aan. Het Manifest is opgebouwd uit bijdragen van de verschillende regio's en gemeenten in de provincie. In dit memo vindt u de bijdrage aan het Manifest die wij als [U10 \(klik hier voor link naar onze website\)](#) opstelden; wij hopen van harte dat deze u en de formerende partijen helpt bij het opstellen van een breed maatschappelijk gedragen en maatschappelijk relevant coalitieakkoord.

Kern van onze oproep

Met ons samenwerken aan de realisatie van het integraal ruimtelijk perspectief De opgaven in de provincie Utrecht zijn groot, maar de ruimte is schaars. We moeten daarom samenhangende afwegingen maken, functies combineren en slim met onze ruimte omgaan. Zestien gemeenten hebben zich in de afgelopen jaren daarom van onderop georganiseerd en zich gecommitteerd aan de realisatie van een grondig doorleefd en gezamenlijk integraal ruimtelijk perspectief ('gezond leven in een stedelijke regio voor iedereen'). We werken graag samen met de provincie aan de realisatie van dit perspectief. Maak alstublieft gebruik van het werk dat wij de afgelopen jaren al gedaan hebben, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van de opdracht van het Rijk om met het provinciaal startpakket de ruimtelijke puzzel te gaan leggen voor de ruimtelijke inpassing van opgaven op het gebied van groen, water en landschap, wonen, mobiliteit, economie, klimaat en energie.

Samen consistent en betrouwbaar handelen richting het Rijk

Als provincie en gemeenten hebben wij partners zoals het Rijk hard nodig. Blijvend en gezamenlijk investeren in de gerichte en herkenbare positionering van de regio helpt daarbij. Belangrijk is dan wel dat wij ons aan het Rijk betrouwbaar en consistent tonen: afspraak is afspraak en genomen besluit is genomen besluit. Een voorbeeld is dat we voor het BO MIRT 2023 met de ministers van IenW en BZK afspraken hebben gemaakt over het verder uitwerken van het programma Regiopoorten: we roepen u op om deze afspraken met ons waar te maken.

Laten zien dat de provincie het middenbestuur vormt voor alle inwoners, raden en colleges Elk van onze overheden heeft natuurlijk haar eigen politieke programma's en akkoorden, maar met elkaar staan wij voor dezelfde maatschappelijke opgaven. Wij moedigen u aan om deze majeure opgaven telkens leidend te laten zijn. Een voorbeeld ligt in de noodzaak onze kleinere en

Groen, water en landschap

We zijn allemaal trots op de diversiteit aan landschappen, de cultuurhistorie en de fraaie natuurgebieden, bossen, plassen en rivieren in de provincie Utrecht. Deze kwaliteiten willen we beschermen en versterken. Tegelijkertijd zien we de vraag naar groen, water en landschap toenemen, staat de natuur onder druk en zijn er veranderingen nodig in het landelijk gebied. 'Groen groeit mee' is een belangrijk uitgangspunt voor de gezonde groei van de regio. De gemeenten steunen de provincie om hier de komende jaren vol op in te zetten. Voor de stedelijke groei van de regio is de versterking van de landschappelijke kwaliteit van het groene en blauwe netwerk voor natuur en recreatie wat ons betreft een randvoorwaarde.

Als gemeenten kiezen we in ons Integraal Ruimtelijk Perspectief daarom voor:

- Behoud, bescherming en versterking van de kwaliteit van het landschap (soms ook zonder recreatieve functie) en van cultuurhistorische waarden.
- Meer ruimte voor groen, natuur, cultuurhistorie en water. Concreet: het toevoegen van ruimte voor natuur- en recreatiegebied, inclusief recreatieve en ecologische verbindingen.
- Betere toegankelijkheid van het landschap, meer ruimte voor de groeiende behoefte aan recreatie en natuurbeleving voor een groeiende bevolking op een manier die past bij de omgeving.
- Het bieden van een toekomstperspectief voor het landelijk gebied en specifiek de agrarische sector.
- Ruimte geven aan de wateropgave en klimaatadaptie.

De ruimtelijke keuzes voor groen, water en landschap betekenen ook iets voor de ontwikkeling van steden en dorpen. Gemeenten willen beperkt (grootschalige) uitleglocaties ontwikkelen, juist ook om binnenstedelijk groen te sparen, en ze inzetten in harmonie met of voor de verbetering van het omliggende landschap.

Wat vragen we van de provincie?

- Extra inzet op en ondersteuning bij de instandhouding van bestaande recreatievoorzieningen en gebieden, de aanleg van nieuwe voorzieningen en gebieden en het spreiden van de druk op bestaande kwetsbare gebieden.
- Betere toegang tot bestaande recreatie- en natuurgebieden door de barrièrewerking van infrastructuur (zoals N-wegen) te slechten.
- Blijvend en langjarig investeren in verbetering en ontwikkeling van fiets-, vaar- en wandelroutes en in herstel van streekelijke landschapselementen; uitbreiding van de verschillende subsidiemogelijkheden hiervoor.
- Het met ons op de kaart zetten van de groene agenda bij het Rijk om investeringsgelden los te weken; groen verdient net als wonen en mobiliteit ook een eigen middenstroom, zeker met de toenemende verstedelijking die veel vraagt van ons landschap.
- Samen te werken met gemeenten aan de gerichte inzet van de provinciale bossenstrategie, de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland en Groene Contourgebieden. Met in het bijzonder aandacht voor het beter verbinden van bestaande en nieuwe natuurgebieden met elkaar en zorgen voor verbeterde mogelijkheden tot uitwisseling van flora en fauna.
- Ruimtelijk faciliteren dat bij de ontwikkeling van uitleglocaties ingezet wordt op verbetering van het omliggende landschap.

Transities landelijk gebied

Het landelijk gebied met zijn variatie in landschap, natuur, bedrijvigheid en gemeenschappen is een belangrijk deel van de identiteit van onze regio. Tegelijkertijd staan we aan de vooravond van de transitie van landgebruik en landinrichting met het oog op een sterke en veerkrachtige natuur,

UTRECHT10

natuurinclusieve kringlooplandbouw, en een robuust watersysteem dat inspeelt op klimaatverandering. De transitie gaat ook over de sociaal-economische ontwikkeling van het landelijk gebied en de kwaliteit van de leefomgeving van mensen.

Wat vragen we van de provincie?

- De rol van gemeenten te benutten als cruciale schakel in deze transitie tussen de landelijke en provinciale overheid enerzijds en de lokale gemeenteschappen anderzijds.
- Gemeenten en andere gebiedspartners actief blijven betrekken en gebiedsgericht werken. Geef ieder gebied genoeg handelingsruimte en voldoende tijd om opgaven slim te combineren, zodat zij zelf hun toekomstperspectief kunnen concretiseren.
- Rekening houden met sociaal-economische effecten van de transitie in het landelijk gebied. Specifiek vragen we ruimte in de provinciale regelgeving voor nieuwe verdienmodellen van agrariërs (bijvoorbeeld als zij hun activiteiten wijzigen of uitbreiden), het stimuleren van innovaties in grondgebruik en voedselproductie en bij omvorming van vrijgekomen agrarische bebouwing.
- De verwevenheid van het stedelijk en landelijk gebied versterken door onder meer groenblauwe dooradering te realiseren en samen met gemeenten ontbrekende schakels in het netwerk aan te leggen.
- Het samen met gemeenten verkennen van de impact van energietransitie op het landschap en mogelijkheden voor deze transitie als aanjager van landschappelijke ontwikkeling.
- Blijvend aandacht voor de benodigde (en vooralsnog beperkte) capaciteit en middelen van gemeenten om mee te denken en oplossingen mogelijk te maken. Concreet: In samenhang met de door het Rijk geïnitieerde regieorganisatie transitie landelijk gebied verkennen hoe het beschikbaar krijgen van meer capaciteit en deskundigheid kan worden aangejaagd.

Mobiliteit

De regio Utrecht ligt als een spin in het web van het Nederlandse auto- en spoorwegennet. Een groot deel van het verkeer in de regio is nationaal georiënteerd, dit doorgaande verkeer is van groot belang voor de ruimtelijk economische ontwikkeling van de regio. De goede verbondenheid is dus een kracht van de regio, maar de opgaven die samenhangen met groeiende mobiliteitsstromen kunnen we slechts deels als regio beïnvloeden, met name landelijke stromen groeien sterk.

De verstedelijkingsopgave van de regio staat daardoor op gespannen voet met de beschikbare ruimte op de mobiliteitsnetwerken. En vooral voor het hoofdwegennet geldt dat er in de regio weinig maatschappelijk draagvlak is om de capaciteit verder uit te breiden. Het is daarom een belangrijk doel voor de regio om de groei van mobiliteit op te vangen door OV, fiets en ketenmobiliteit te bevorderen en bouwlocaties dichtbij knooppunten optimaal te benutten. Daarnaast is het op verschillende plekken, bijvoorbeeld als OV of fiets geen reëel alternatief zijn, gewenst om optimalisaties aan het bestaande autonetwerk te realiseren die er voor zorgen dat lokale, provinciale en nationale verkeersstromen zo optimaal mogelijk gebruik kunnen maken van de bestaande capaciteit én deze stromen zo min mogelijk lokale overlast veroorzaken.

Essentieel is het organiseren van nabijheid. Dit betekent dat functies als wonen, werken en voorzieningen steeds meer worden gemengd. Naarmate de bereikbaarheid met het openbaar vervoer van een plek groter is, kan de dichtheid toenemen. Door nabijheid te organiseren zijn alle benodigde dagelijkse functies binnen loop- en fietsafstand aanwezig. Het versterken van de wandel- en fietsinfrastructuur draagt bij aan deze nabijheid en brengt woningen ook dicht bij OV, groen en recreatie. Dit principe van nabijheid geldt het sterkst voor de grootschalige verstedelijkingslocaties rond de zogenaamde metropoolpoorten en voor de regionale verstedelijkingslocaties rond de regiopoorten. Hier scheppen we met een schaa sprong van het openbaar vervoer in en om het stedelijk gebied en een betere multimodale bereikbaarheid ook de randvoorwaarden voor duurzame

UTRECHT10

verstedelijking en mobiliteit. Nabijheid is voor de hele regio van belang. Het betekent dat we in alle kernen invulling geven aan goede verbindingen en hier functies bij elkaar brengen.

Voor kleine en middelgrote gemeenten is versterken en behouden van de leefbaarheid en vitaliteit van essentieel belang (zie ook onderdeel 'wonen'). Voorkomen moet worden dat in een groeiende regio als Utrecht, in een aantal kleine kernen juist bevolkingskrimp optreedt en voorzieningen onder druk komen te staan. Kleine en middelgrote gemeenten willen speelruimte creëren om zowel binnenstedelijk als soms ook aan de randen van kernen woningen bij te bouwen, conform de motie 'Hoe weeg je wegen?' die op 21 september 2022 is aangenomen door Provinciale Staten. Niet om extra automobilititeit te faciliteren, om kernen vitaal te houden. Hierop doorpakken biedt een mooie kans om woningbouw te realiseren die een sterke lokale behoefte vervult.

Wat vragen we van de provincie?

De provincie beschikt als OV-autoriteit over de middelen en de bevoegdheden om fiets, openbaar vervoer en multimodale hubs te verbeteren als alternatieven voor autogebruik. Gemeenten vragen de provincie om deze middelen in te zetten in lijn met de volgende redeneerlijn: op plekken waar we willen bouwen gaan we aan de slag met het sturen van mobiliteitsstromen aan de hand van de volgende stappen:

1. inzet op uitstellen (spitsmijden) of afstellen (thuiswerken) van reizen door gedragsverandering te stimuleren, bijvoorbeeld via werkgevers- of onderwijsaanpak;
2. gedragsverandering afdwingen door mobiliteits- en parkeerbeleid te koppelen aan woningbouwlocaties en woningtypen;
3. beperkende maatregelen (zoals parkeren) aan de bestemmingskant; ontmoedigen dat regionale forenzen op bestemmingen in het stedelijk gebied kunnen parkeren om regionaal/lokaal beleid kansrijker te maken;
4. deze inzet koppelen aan investeringen in de alternatieven openbaar vervoer en fiets. Het is een vereiste dat zoveel mogelijk mensen op verstedelijkingslocaties zo makkelijk mogelijk toegang hebben tot ov- en fietsnetwerken van hoge kwaliteit. Hoogwaardige ov-verbindingen, trein, tram en bus, komen diep de regio in en sluiten op knooppunten aan door (nieuwe en verbeterde) fietsroutes en toeleidende ov-lijnen. Zo ontstaat een hoogwaardig regionaal ov-netwerk én een netwerk van (snel)fietsroutes. Op een aantal knooppunten wordt het mogelijk over te stappen tussen het regionale en het nationale ov-netwerk of, op zogenaamde multimodale hubs, van de auto op het ov. Het is op dit moment bestuurlijk lastig uit te leggen dat we als regio inzetten op beter OV terwijl tegelijkertijd NS en regionale vervoerders de OV-bediening afschalen. Wij dagen de provincie uit om haar rol als OV autoriteit te gebruiken om deze negatieve spiraal te doorbreken;
5. ook buiten het stedelijk gebied is het op een aantal plekken kansrijk om in te zetten op alternatieve vraag gestuurde maatregelen waaronder Mobility as a Service (MaaS) en deelmobiliteit gecombineerd met centrale parkeeroplossingen in zogenaamde wijkhubs;
6. tot slot zetten we in op een optimale reisketen voor het afvangen van automobilititeit naar het stedelijk gebied waarbij sterke ov-corridors met multimodale hubs worden gekoppeld aan fiets- en autonetwerken. Daarbij is het op verschillende plekken dringend gewenst om optimalisaties aan het bestaande autonetwerk te realiseren die er voor zorgen dat lokale, provinciale en nationale verkeersstromen zo optimaal mogelijk gebruik kunnen maken van de bestaande capaciteit én deze stromen zo min mogelijk lokale overlast veroorzaken.

Wij combineren deze zes stappen graag met ambities op het gebied van het verduurzamen van mobiliteit. Wij willen deze samen met de provincie, uitwerken in het Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP) en sociale inclusie waarbij we samen met de provincie zoeken naar manieren om het mobiliteitssysteem voor iedereen toegankelijk te houden.

UTRECHT10 Wonen

De Utrechtse regio is een van de snelst groeiende regio's van Nederland. Dit betekent dat er behoefte is aan voldoende woningen op de juiste plek die voldoen aan de kwalitatieve woningwensen van onze (toekomstige) inwoners. Als gemeenten leveren we hier een substantiële bijdrage aan.

Om aan de grote woningbehoefte te voldoen zetten we in op een fors woningbouwprogramma. Dat zal voor een groot deel in een aantal grootschalige en kleinere binnenstedelijke locaties tot stand komen. Dat doen we om het landschap zoveel mogelijk te ontlasten en het mobiliteitssysteem zo optimaal mogelijk te benutten. Daarom kiezen we als grote lijn voor het concentreren van woningbouw en werkmilieus rond ov-knooppunten (metropoolpoorten en regiopoorten).

Voor kleine en middelgrote kernen is het versterken en behouden van de leefbaarheid en vitaliteit van essentieel belang. Jongeren trekken weg uit de dorpen omdat geschikte woningen niet verkrijgbaar zijn. Er wonen ook steeds minder mensen per woning. Samen met de vergrijzing betekent dit nu al: minder vrijwilligers bij verenigingen, minder sporters, minder nabije mantelzorgers, minder bezoekers van het theater en minder klandizie voor detailhandel. Op termijn vormt dit een neerwaartse spiraal die de aantrekkelijkheid van de kernen aantast. Voor gemeenten waar deze opgave speelt, is maatwerk over het bijbouwen van woningen nodig. Een integrale afweging is daarbij van belang.

Met andere woorden: we willen recht doen aan de omvangrijke woningbehoefte in onze regio én rekening houden met de specifieke behoeften en het behoud van de vitaliteit van de kernen, met oog voor de ruimtelijke kwaliteiten in de provincie.

Om de (versnelling van) woningbouw tot een succes te kunnen maken, moeten we met elkaar werken aan een aantal belangrijke condities. Het gaat met name om investeren in bereikbaarheid, groen en maatschappelijke voorzieningen in de nabijheid van de woning, ondersteunen bij financiële tekorten (onrendabele top bij betaalbare woningbouw en inzet rijkssubsidies), versnellen van procedures, sturingsmogelijkheden op grondposities en realiseren van stikstofruimte. Voor een evenwichtige groei is het van belang dat deze investeringen worden gedaan gelijktijdig met het realiseren van de woningen. Wonen is meer dan bouwen alleen.

Wat vragen we van de provincie?

In lijn met de U10-reactie op het indicatieve bod programma Woningbouw d.d. 29 september 2022.

- Financiële investeringen in noodzakelijke mobiliteitsmaatregelen, een toekomstbestendige mobiliteitstoets (zie onderdeel 'mobiliteit') en groenmaatregelen (zie onderdeel 'landschap, water en groen').
- Een actieve en stimulerende rol in de samenwerking bij de realisatie van woningbouw via het provinciaal Programma Wonen en Werken. Dit met ruimte voor initiatief 'van onderop' en met oog voor regionaal, provinciaal en lokaal belang.
- Maatwerk voor het bouwen nabij kernen: het realiseren van woningbouw aansluitend aan kernen buiten de rode contour onder voorwaarden mogelijk maken voor het versterken en behouden van de leefbaarheid en vitaliteit en voor de verbetering van het omliggende landschap. Een integrale afweging is daarbij van belang.
- Samen te werken aan een strategie om medewerkers langer te binden aan onze regio; bijvoorbeeld door een breed ondersteunings- en versnellingsteam woningbouw op te zetten.
- Samen werken met gemeenten aan het vereenvoudigen en verkorten van procedures voor woningbouwontwikkeling.
- Langjarige betrokkenheid via het woondealproces om de woningbouw de komende jaren te kunnen realiseren en versnellen. En hierin gezamenlijk optrekken richting het Rijk, bijvoorbeeld voor de benodigde condities rond het vereenvoudigen van subsidieregelingen, veranderingen in

Economie

Regio Utrecht is een aantrekkelijke regio om te wonen en werken. Het aantal toekomstige arbeidsplaatsen moet groeien om in de pas te lopen met een groeiende beroepsbevolking. Dit werk moet landen op de juiste plek in de regio en bijdragen aan de transitie naar een duurzame en circulaire economie. Daarmee werken we onder andere aan een toekomstbestendige economie en arbeidsmarkt. De Economic Board Utrecht (EBU), de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht Region (ROM) en de Utrecht Talent Alliantie (UTA) zetten zich hier vanuit een netwerk van kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven nadrukkelijk voor in.

Meer ruimte voor werklocaties

De bedrijven in de regio hebben voldoende werklocaties nodig. Er is een tekort aan werklocaties en dit tekort dreigt de komende jaren verder op te lopen. Het is daarom essentieel dat er meer plannen voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen in voorbereiding en uitvoering kunnen komen om aan de toekomstige vraag te kunnen voldoen. Dit vraagt een combinatie van verdichting (intensivering en herstructurering) op bestaande bedrijventerreinen en (intensieve) programmering van nieuwe terreinen.

- Hierbij is een realistische inschatting van ruimtewinst als gevolg van verdichting door herstructurering van bestaande bedrijventerreinen nodig. De provincie wil op dit moment minder nieuwe ruimte laten ontwikkelen dan de berekende behoefte en daarmee gemeenten aanzetten tot het realiseren van 20-30% van die behoefte door ruimtewinst als gevolg van intensivering en herstructurering van bestaande bedrijventerreinen. Ruimtewinst door verdichting is echter een kostbaar, tijdrovend en kennisintensief proces en vereist beschikbaarheid van nieuwe locaties als 'schuifruimte'. Uit landelijk onderzoek blijkt dat het realiseren van (maximaal) 10% ruimtewinst realistischer is, onder de voorwaarde van substantiële financiële middelen om de onrendabele top van deze investeringen weg te nemen.
- Ruimte toevoegen voor nieuwe locaties is gericht op de groei van het huidige bedrijfsleven en gekoppeld aan de herstructurering van bestaande terreinen wat leidt tot verplaatsingen. Bovendien geeft dit ruimte voor de transitie naar een meer circulaire economie. Voor het realiseren van deze locaties is de komende jaren veel extra ruimte nodig, zeker in combinatie met een meer realistische inschatting van de ruimtewinst door verdichting. Dit vraagt meer ruimte in het ruimtelijk beleid van de provincie.

De kantorenvorraad staat op een aantal plekken in onze regio op weinig toekomstbestendige locaties. Transformatie of sloop-nieuwbouw is dan de meest logische optie, ook om daarmee grootschalige binnenstedelijke woningbouwambities mogelijk te maken. Het bestaande kantoorvolume hebben we echter hard nodig gezien de groei van de beroepsbevolking zonder dat er onnodige druk op de mobiliteit ontstaat. Daarom zetten we in op vervanging van kantoren op bestaande locaties door kantoren op nieuwe toekomstbestendige locaties die voorzien zijn van hoogwaardig openbaar vervoer en voorzieningen. De provincie kan een belangrijke rol spelen bij het versterken van de regionale economie en de ontwikkeling van toekomstbestendige werklocaties.

Om de opgaven voor werklocaties effectief en voortvarend te kunnen oppakken is het noodzakelijk dat de provincie ook een bijdrage levert in de vorm van (co-)financiering. Gemeenten opteren voor een fonds voor het uitplaatsen van hinderlijke bedrijven uit woongebieden. Zo'n fonds genereert ook kansen voor andere maatschappelijke belangen zoals binnenstedelijke vernieuwing, de leefbaarheid van het centrum van stad of dorp en vergroening.

Uitgangspunt is dat werklocaties en clusters of campussen elkaar aanvullen. Zo komen we tot een gezond economisch 'ecosysteem' waarbij ieder bedrijf op de juiste plek zit en we zo goed mogelijk

UTRECHT10

inspelen op de huisvestingswensen van bedrijven. Op die manier versterken we de economische profielen in de regio wat bijdraagt aan de economie als geheel. We zoeken daarbij naar verschillende soorten banen voor mensen met verschillende opleidingsniveaus en dichtbij (op fietsafstand van) woningen.

Met name in kernen speelt het lokale midden- en kleinbedrijf een belangrijke rol in de maatschappelijke structuur. Het behouden van voldoende werkgelegenheid, vooral in de doe- en maakindustrie, is voor verschillende gemeenten een belangrijk thema. Dit zijn namelijk ook de bedrijven die een belangrijke rol vervullen bij opgaven als de energietransitie en circulaire economie.

Wat vragen we van de provincie?

- Ruimtelijk beleid voor bedrijventerreinen dat aansluit bij wat in de praktijk nodig is: een meer realistische inschatting van de ruimtewinst door verdichting van bestaande terreinen en meer ruimte voor het programmeren van nieuwe terreinen.
- Een actieve en stimulerende rol in de samenwerking bij de verdichting op bestaande terreinen en de realisatie van voldoende nieuwe regionale bedrijventerreinen via het provinciaal Programma Wonen en Werken. Dit specifiek met ruimte voor circulaire bedrijven, initiatief 'van onderop' en met oog voor regionaal, provinciaal en lokaal belang.
- Een actieve en stimulerende rol in het creëren van schuifruimte voor kantoorlocaties op plekken met hoogwaardig openbaar vervoer en voorzieningen.
- Opzetten van een fonds voor het uitplaatsen van hinderlijke bedrijven uit (woon)gebieden.
- De Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht (OMU) meer financiële armslag en capaciteit geven om bij te dragen aan het intensiveren van bestaande werklocaties.
- Blijvend en langdurig investeren in de gerichte en herkenbare positionering van regio: Utrecht, het hart van een gezonde samenleving (in het kort: "Utrecht, Heart of Health"). Het is belangrijk dat de actieagenda's van EBU en Metropoolregio Utrecht in Den Haag, Brussel en ook internationaal worden uitgedragen.
- Samen met de gemeenten en marketingorganisaties van de provincie inzetten op het uitdragen van deze positionering (Heart of Health) door het collectief programmeren van congressen en culturele evenementen (bijvoorbeeld rond de Dutch Health Week en de Utrecht Science Week).
- Blijvend investeren in de ontwikkeling van een toekomstbestendige economie en arbeidsmarkt waarin gezonde mensen, gezonde leefomgeving en gezonde samenleving centraal staan. Bijvoorbeeld door investeringen in de Economic Board Utrecht, ROM, International Welcome Centre Utrecht Region, Utrecht Talent Alliantie.
- Stimuleren van onze inwoners tot 'een leven lang leren'. Concreet verkennen we graag of het mogelijk is om in onze provincie een regionaal talentfonds op te richten, waarbij overstappers op de arbeidsmarkt worden ondersteund vanuit een gezamenlijk fonds in de kosten van scholing en mogelijk ook in (een deel van hun) persoonlijke lasten. Dit met als doel om het overstappen aantrekkelijker te maken.
- Samen met gemeenten, kennisinstellingen en private partners een meerjarenplan maken voor werklocaties en campussen met een thematische focus (zoals bijvoorbeeld het Utrecht Science Park (USP) in Utrecht en De Bilt en de maakindustrie in Utrecht West), thematische acquisitierichtlijnen en duurzaamheidscriteria en hierop samen met hen regie voeren.
- Blijvend ondersteunen van het mkb bij een toekomstbestendige bedrijfsvoering en inzet op initiatieven gericht op voldoende en goed opgeleide vakmensen.
- Het in kaart brengen van de behoefte voor scholen (locaties) voor internationale scholieren (kinderen van nieuwkomers) en het aanbod aanpassen aan de vraag in de komende coalitieperiode verdeeld over de regio. Dit is essentieel voor het verminderen van de arbeidsmarktkrapte, het aantrekkelijker maken van het vestigingsklimaat en uit maatschappelijke noodzakelijkheid (ieder kind heeft goed onderwijs).

UTRECHT10 Energie en klimaat

Met elkaar zetten we ons in voor een klimaatneutrale regio. Gemeenten, waterschappen en provincie werken via de Regionale Energie Strategie (RES) intensief samen aan regionaal gedragen keuzes voor de opwekking van duurzame energie (zoals zon en wind), de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de opslag en energie-infrastructuur die daarvoor nodig is. De context waarbinnen deze energietransitie moet worden uitgevoerd, is de afgelopen periode drastisch veranderd. De prijzen voor fossiele brandstoffen zijn sterk gestegen waardoor energiearmoede binnen een jaar tijd een issue is geworden en we willen minder afhankelijk zijn van buitenlandse energiebronnen. Met een groeiend maatschappelijk draagvlak voor duurzame energie tot gevolg.

De piekbelasting op het elektriciteitsnet door duurzaam opgewekte energie en de toename daarvan vraagt veel van ons energiesysteem. De regio loopt op dit moment tegen de grenzen aan van wat er mogelijk is binnen de huidige capaciteit op het elektriciteitsnet. Deze zogeheten netcongestie heeft gevolgen voor het tempo en de manier waarop we de plannen en ambities uit de RES kunnen realiseren. Daarom is het noodzakelijk het netwerk voortvarend te verzwaren en slimme oplossingen te bedenken. De doelen van de RES zijn nog steeds haalbaar maar tijdige uitvoering staat wel onder druk. De provincie kan conform de eerdere ingezette lijn de uitvoering van de RES ondersteunen door te blijven werken aan het versnellen van ruimtelijke procedures voor versterking van de energie infrastructuur en innovatieve pilots rond de netcongestie.

Daarnaast kan de provincie een regierol op zich nemen bij het beter integraal programmeren van energie, wonen, mobiliteit, groen en landschap en economie. Ambities op deze thema's doen allemaal een beroep op dezelfde schaarse ruimte. Samenwerking en innovatie dwars door deze thema's heen is noodzakelijk om zo beter af te stemmen op de effecten van investeringen van netbeheerders in het elektriciteitsnet. De schaarste van de ruimte in de regio en de beschikbare capaciteit binnen het net vereisen dat deze vraagstukken nog beter in samenhang met elkaar worden gezien. Dit kan ook door het scheppen van heldere kaders voor gebieden waar gemeenten wel en geen duurzame elektriciteitsopwekking kunnen realiseren. Bijvoorbeeld door het verhelder en concretiseren van kaders en afspraken die er gelden voor gebieden met voorwaarden in de POVI (zoals stilte-, weidevogelkern-, ganzenrust- en waterliniegebied).

Tenslotte werken de gemeenten in diverse samenwerkingsverbanden intensief samen met de provincie aan de realisatie van nationale klimaatdoelen. Bijvoorbeeld op het gebied van duurzame mobiliteit in het Regionaal Mobiliteitsprogramma en op het gebied van circulariteit in de Alliantie Cirkelregio. De provincie is een belangrijke partner in deze netwerken met een rol als kennisdeler, facilitator, aanjager en financier van projecten.

Wat vragen we van de provincie?

- Versnellen van ruimtelijke procedures ter versterking van de energie-infrastructuur en stimuleren van innovatieve pilots rond netcongestie.
- De regie nemen bij beter integraal programmeren van de energietransitie in relatie tot energie, wonen, mobiliteit, groen en landschap en economie.
- Blijvend ondersteunen (met onder andere subsidies en kennis) van initiatieven van inwoners, bedrijven, kennisinstellingen en medeoverheden gericht op het zetten van stappen richting een klimaatneutrale regio.
- Blijvend investeren in projecten gericht op het zetten van stappen richting een klimaatneutrale provincie (bijvoorbeeld rond de verduurzaming van maatschappelijk vastgoed).

Datum 1 juni 2023

UTRECHT10

Stationsplein 90, 3511 ED Utrecht

Onderwerp Vitale kernen als gezamenlijke kernopgave

Aan De formateurs de heer Van Eijk en de heer Vermeulen

Beste heren Van Eijk en Vermeulen,

Van harte gefeliciteerd met uw benoemingen als formateur voor de vorming van een nieuw college van Gedeputeerde Staten in Utrecht.

Bij de te voeren gesprekken, vragen wij uw aandacht voor het volgende. Vrijwel alle partijen noemden in hun verkiezingsprogramma's de noodzaak van het 'bouwen' en 'het behoud van de leefbaarheid/vitaliteit van de kleinere en middelgrote kernen in onze regio'. Wij vragen u dan ook om dit onderwerp een prominente plaats te geven in de gesprekken over het coalitieakkoord.

Woningbouw: óók het antwoord voor behoud van vitale dorps- en stadskernen Het Rijk roept regio's op om mee te werken aan het terugdringen van het woningtekort door woningen te bouwen. Woningbouw is ook wat nodig is om onze stads- en dorpskernen vitaal te houden. Jongeren trekken weg uit onze gemeenten omdat zij geen betaalbare woning kunnen vinden. Samen met de vergrijzing leidt dit tot minder vrijwilligers bij verenigingen, minder sporters, minder nabije mantelzorgers, minder leerlingen voor basisscholen, geen huisarts meer in de directe omgeving, minder theaterbezoekers en een winkelgebied waar zelfstandige ondernemers steeds vaker hun deuren moeten sluiten. Vaak zijn deze ontwikkelingen nu al zichtbaar en soms voltrekt zich dit in een sluipend proces. Om hierop in te grijpen en ons aandeel in de woningbouw te ondersteunen, doen we mee in de Woondeal. Naast inbreiding en verdichting binnen de kernen is daarom ook uitbreidingsruimte nodig binnen onze regio en invulling van de cruciale condities als bereikbaarheid, groen en recreatie.

We staan voor dezelfde uitdaging

Met het onderschrijven van de Woondeal, staan wij als zestien U10-gemeenten zij aan zij met de provincie om dit nijpende probleem op te lossen. Als dit onderwerp van woningbouw en vitaliteit wordt opgenomen in het coalitieakkoord kan enige mate van flexibiliteit rond factoren zoals mobiliteit en gebiedscontouren de gemeenten ruimte bieden om u te helpen bij het woningbouwvraagstuk en bij het gezamenlijk invullen van de condities. Want ook mobiliteit stelt overheden voor de nodige uitdagingen en kan ook niet los worden gezien van woningbouw en werkgelegenheid.

biedt kansen voor nieuwbouwprojecten. Op de conferentie vitale middelgrote gemeenten van 23

Geen nieuwe ontwikkelingen, wel nieuwe inzichten

In het Manifest Utrechtse Gemeenten (VNG Utrecht maart 2023) wordt genoemde problematiek geadresseerd en worden voor het mobiliteitsvraagstuk innovatieve oplossingen aangedragen. Dit

UTRECHT10

februari jl. in het Zendstation van Lopikerkapel, voerden wij waardevolle gesprekken met verschillende lijsttrekkers/fractievoorzitters waar inzichten over bouwen en mobiliteit, maar waar ook het behoud van natuur en landschap vanuit ieders perspectief voorbijkwamen. Want als het aantal woningen groeit, dienen de gebieden voor natuur en recreatie mee te groeien.

Hoe nu verder?

Wij zijn van harte bereid om onze standpunten nader toe te lichten in een gesprek, zodat u een goed beeld krijgt van de problematiek en de oplossingsrichtingen die wij zien. Wij wensen u veel succes met uw opdracht.

Met vriendelijke groet,

Peter Bekker, thematrekker Vitale kernen

Dolf Smolenaers, voorzitter bestuurstafel Gezonde woon-en leefomgeving

Datum 1 juni 2023

Onderwerp Voldoende werklocaties voor werk voor iedereen

Aan De formateurs de heer Van Eijk en de heer Vermeulen

Beste heren Van Eijk en Vermeulen,

Graag benadrukken wij als wethouders economie, vertegenwoordigd aan de U10 Bestuurstafel Economische Positionering, het belang van het thema werklocaties bij de formatie van het nieuwe college van Gedeputeerde Staten. De economische ontwikkeling in onze regio is voorspoedig en we zijn onlangs door de EU uitgeroepen tot meest competitieve regio van Europa. Om die positie vast te houden is het cruciaal om het bedrijfsleven perspectief te bieden op ruimte voor verplaatsing en/of groei. Het is van groot belang dat de ruimte voor werkgelegenheidsontwikkeling van de U10 in pas blijft lopen met de groei van het aantal woningen/inwoners. We willen voldoende werkgelegenheid en bedrijvigheid faciliteren voor onze regio, zodat mensen hier kunnen wonen én werken en we de mobiliteit beheersbaar houden. Vandaar dat wij in deze brief graag aandacht vestigen op een aantal belangrijke punten.

Voor onze reactie en suggesties is het Integraal Ruimtelijk Perspectief 2021 – 2040 (IRP) het uitgangspunt. Alle U10-gemeenten hebben ingestemd met het IRP en bij de realisering van de regionale koers werken we nauw samen met de provincie (het IRP is ook afgestemd op de Regionaal Economische Agenda van de provincie Utrecht).

Onze oproep op het thema werklocaties is gebundeld met die van andere beleidsvelden in het VNG Manifest Utrechtse Gemeenten wat op 8 februari 2023 is aangeboden aan de commissaris van de koning, Hans Oosters. De U10 bijdrage aan dit Manifest is in de bijlage toegevoegd.

Wij brengen graag onder uw aandacht wat volgens ons de belangrijkste punten zijn voor een toekomstbestendige ontwikkeling.

1. Tijdige beschikbaarheid van voldoende nieuwe bedrijventerreinen in de provincie Utrecht.

Dit is essentieel om perspectief te bieden aan het bedrijfsleven dat wil opstarten, zich wil vestigen of uitbreiden en als schuifruimte voor herstructurering en transformatie van bestaande terreinen en tenslotte voor het groeiend aantal circulaire bedrijven.

2. Bedrijventerreinen als vestigingslocatie voor bedrijven in MKB, ambacht en maakindustrie die een sleutelrol vervullen in de transitie naar de circulaire economie.

Bij elkaar zijn bedrijventerreinen goed voor ruim dertig procent van onze werkgelegenheid. Het belang wordt onderstreept in de brief Ruimte voor economie van 14 oktober 2022 van de

3. Een realistische ambitie en meer tijd, capaciteit en financiële middelen voor intensivering van bestaande bedrijventerreinen.

Herstructurering is kostbaar, vergt capaciteit, kennis en ervaring. Dit pleit voor verdubbeling van de capaciteit en middelen van de Ontwikkelings Maatschappij Utrecht (OMU) en meer tijd om tot succesvolle projecten te komen.

4. Een ambitieus, stimulerend en initiërend provinciaal bedrijventerreinenbeleid. De provincie zou meer proactief gericht moeten zijn op toekomstbestendige ontwikkeling van bedrijventerreinen en gemeenten moeten stimuleren om tijdig voldoende planvoorraad voor goede werklocaties beschikbaar te hebben.

5. Een nieuwe visie en benadering bij de provincie Utrecht: van 'bedrijventerreinen' naar 'toekomstbestendige werklandschappen'.

De provincie moet handreikingen bieden voor de ontwikkeling van 'toekomstbestendige werklandschappen'. Hierin staan een gezonde werkomgeving, kwaliteit van openbare ruimte, circulariteit, duurzaamheid, dubbel grondgebruik, combinatie met energielandschappen en landschappelijke inpassing centraal. Zo wordt er waarde toegevoegd aan economie en landschap. Deze ambitie vergt extra financiële middelen en versnelling van planologische procedures.

6. Hergebruik van het volume van kantoorruimtes na sloop of transformatie op nieuwe toekomstbestendige locaties die voorzien zijn van hoogwaardig openbaar vervoer en voorzieningen.

Het bestaande kantoorvolume is hard nodig om met werkgelegenheid in de pas te blijven lopen met de groei van de beroepsbevolking, ook om onnodige druk op de mobiliteit te voorkomen.

7. Oprichting van een en fonds voor het uitplaatsen van bepaalde typen bedrijven uit (woon)gebieden.

Deze verplaatsingen zijn kostbaar en kunnen niet altijd (volledig) worden gedekt uit de opbrengst van de transformatie. Bedrijven in (woon)gebieden, die bijvoorbeeld voor omwonenden hinder veroorzaken, passen beter op bedrijventerreinen en op de achterblijvende locaties ontstaan kansen voor transformatie naar woningbouw. Verplaatsingsmogelijkheden voor deze bedrijven is in belang van de werkgelegenheid en economische vitaliteit van de regio.

Tenslotte

We wensen u constructieve onderhandelingen toe en vertrouwen erop dat het thema werklocaties een inhoudelijke en prominente plek krijgt in het provinciaal beleid voor de komende bestuursperiode. Wij zien ernaar uit de goede samenwerking met de provincie te continueren en zo een gezamenlijke bijdrage te leveren aan de toekomstbestendige ontwikkeling van economie en bedrijvigheid in de provincie Utrecht.

Hoogachtend,

De wethouders Economische Positionering van de regio Utrecht, namens dezen,

Susanne Schilderman
wethouder Utrecht

Anja Vijselaar
wethouder De Ronde Venen

Ton van Maanen
wethouder Vijfheerenlanden

Ponten: verbinden en beleven

Veerpontencoalitie 16-06-2023

Inzet provincies cruciaal!

Juist provincies hebben een belang om het waardevolle netwerk van ponten en pontjes te behouden en versterken en hebben daartoe ook de mogelijkheden en capaciteit. **Ponten zijn van waarde voor**

- Duurzaamheid van mobiliteit vergroten door:
  - o Verkorten woon/werk-, school- voorzieningen routes
  - o Preventie onnodig autogebruik bijvoorbeeld bij het brengen en halen van scholieren
- Verbinden van gemeenschappen plus vergroten van bereikbaarheid en het draagvlak van voorzieningen voor deze gemeenschappen.
- Versterken van gebruik en beleving van Fiets- en Wandelroutes en knooppunten, en daarmee o Bijdragen aan meer beweging, gezondheid
  - o Versterken lokale recreatie o Versterken binnenlandse recreatie o Versterken lokale economie
- Bedrijven en agrariërs met zware werkzaamheden aan beide kanten van het water vergemakkelijken met minder verkeershinder
- Versterkt en vertegenwoordigt in veel gevallen grote historische en culturele waarde als verbinding
- Gemeenschapsvorming

Ponten worden uitgedaagd door:

- Behouden betaalbaarheid bij gelijktijdige scherpe stijging van energie, loon en onderhouds- en baggerwerken
- Vernieuwing vloot/walvoorziening voor o Vervanging verouderde schepen o Verduurzaming/elektrificatie o Verbreding wachtcomfort
  - o Aanpassing aan extreem hoog- en laag water
- Bemensing ponten met bevoegde vrijwilligers en professionals
- Opvolging oudere exploitanten
- Een dienstverlening met vaartijden die aansluiten bij de behoeften van de gebruikers
- Bewaken en zo nodig versterken van de veiligheid van personen en goederen bij het vervoer over het water
- Verwerven alternatieve inkomsten
- Bekendmaking pont, vaarperiode, vaartijden, toegankelijkheid, prijzen, continuïteit en voorspelbaarheid

Ponten maken deel uit van vele provinciale beleidsterreinen, maar staan in geen enkel overheidsbeleid centraal. Oevergemeenten kijken en handelen m.b.t. “hun” ponten vanuit hun lokaal perspectief en zijn niet toegerust voor specifieke expertise m.b.t. financiering, verduurzaming, werven bemanning, bestuur, opvolging e.d. en/of hebben onvoldoende oog voor bredere belangen.

Wij noemen o.a. LF's/LAW's, bijdragen aan beperken automobilititeit, bevorderen bewegen, gezondheid en binnenlands toerisme. Oevergemeenten zijn meer aan zet voor de bewegwijzering en routes naar de ponten en walvoorzieningen. Het rijk heeft veelal weer te veel afstand en geen gebiedskennis, maar wel veel beleidsbudgetten en vormt de poort naar Europese steun. Juist de provincie kan de regie op zich nemen om ponten in alle relevante beleidsterreinen de juiste plek te geven en van daaruit een toekomstvisie en ontwikkelplan voor "hun" ponten op te stellen met lokale gemeenten, rijk en organisaties van veelvuldige gebruikers van ponten en pontexploitanten. Tevens kan de provincie ambtelijke capaciteit vrijmaken of ontsluiten voor ondersteuning van de lokale gemeenten en ponten bij het hoofd bieden aan de uitdagingen.

Wij tippen de provincies nog het rapport "Perspectief voor de Veren" van de VNG Gelderland. Dat is weliswaar opgesteld n.a.v. de Gelderse situatie, toch staat daar onze mening veel in waar alle provincies met een groot belang bij én een warm hart voor hun ponten hun voordeel mee kunnen doen.

De Veerpontencoalitie¹ verzoekt alle provinciefracties

een passage m.b.t. de rol en inzet van de provincie in het nieuwe Coalitieakkoord 2023-2027 op te nemen en als oppositiepartijen deze passage te steunen:

"De provincie ontwikkelt op korte termijn een visie op haar actieve en structurele (regie)rol gericht op het behoud en doorontwikkeling van de veerponten. Zij consulteert jaarlijks de aanpak, voortgang en knelpunten met oevergemeenten, exploitanten en groepen pontgebruikers m.b.t. het doel om alle veerponten in de vaart te houden. Tevens wordt in deze visie opgenomen hoe partijen de veerponten structureel en betaalbaar houden en verder versterken en ontwikkelen. Hiervoor wordt voor 2024 en volgende jaren een structureel bedrag* gereserveerd voor bijdragen aan maatschappelijk gewenste edoch onrendabele investeringen en een revolving investeringsfonds. Daarnaast wordt ambtelijke capaciteit vrijgemaakt voor de provinciale regie en deskundige ondersteuning van de direct betrokken partijen bij hun inzet"

*Opname en de hoogte van een bedrag in de financiële paragraaf is aan u uiteraard.

---

¹ De Veerpontencoalitie is een initiatief en samenwerkingsverband van ANWB, Fietsersbond, Fietsplatform, NFTU, TeVoet, Vrienden van de Veerponten en Wandelnet op het gebied van (veer)ponten in Nederland

---

Toelichting bedrag, taken

Wij zien de volgende posten, taken:

- Exploitatiebijdragen jaarlijkse uitgaven aan te behouden structureel onrendabele veerponten. De bijdrage voor 20 ponten bedroeg in 2021 in Gelderland €1 miljoen (€15.000-€400.000), de lasten zijn sindsdien sterk gestegen en de investeringsnoodzaak is gegroeid. De betaalbaarheid en prijselasticiteit stellen grenzen aan hogere prijzen voor de overtochten. Bij het aantal ponten zoals in Gelderland kom je bij een goede ambitie al snel uit op het dubbele gezien de investeringen
- Eenmalige investeringssubsidies in walstroomvoorzieningen, aanpassen aanlegplaatsen aan extremer laag- en hoog water op basis ontwikkelplan
- Ambtelijke capaciteit behandelen en administreren, bewaken aanvragen subsidie- en revolving investeringsfund
- Ambtelijke capaciteit Inhoudelijke en proces ondersteuning oevergemeenten/exploitanten bij overleg over de jaarlijkse afspraken/gunningen. Bijvoorbeeld op basis van de exploitatie analyse met het VNG Gelderland ontworpen knoppenmodel. Zie hun rapport "Perspectief voor de Veren"
- Ambtelijke capaciteit voor ondersteuning ontwikkeling visie, overleg met buurprovincies (veel gedeelde ponten) en rijk (baggeren, doeluitkeringen, opnemen ponten in diverse beleidsterreinen) en jaarlijkse overleg over de ontwikkelingen en jaarplan met oevergemeenten, exploitanten en gebruikersgroepen
- Ambtelijke capaciteit versterking inkomsten veerponten door gezamenlijke bekendmaking en ondersteuning werving lokale inkomsten van derden (vervoerafspraken, sponsoring, reclame)
- Ambtelijke ondersteuning werving en opleiding vrijwilligers en professional met lokaal onderwijs, toeleiding samen met oevergemeenten, vrijwilligersinstellingen, mbo opleidingen en pontorganisaties.

OP WEG NAAR EEN DUURZAME, BEDRIJVIGE EN BEREIKBARE PROVINCIE

Inbreng voor de Provinciale
Statenverkiezingen 2023

Op weg naar een duurzame, bedrijvige en bereikbare provincie

Transport en Logistiek Nederland (TLN) bekijkt de Provinciale Statenverkiezingen in het licht van de belangrijke verduurzamingsopgaven, ingewikkelde ruimtelijke vraagstukken en een alsmaar toenemende druk op het wegennet. De stikstofcrisis houdt Nederland bovendien letterlijk in zijn greep: het land zit op slot. De voortdurende problemen vanwege het stikstofdossier maken dat er weinig perspectief is op een snelle aanpak van de knelpunten in de infrastructuur en veel sectoren hard aan de slag moeten met verduurzaming. Provincies spelen een cruciale rol bij de aanpak van deze complexe uitdagingen. De transport- en logistieksector denkt graag mee over de verschillende oplossingsrichtingen. Deze inzet en een goede samenwerking tussen de provincie en het bedrijfsleven zijn onmisbaar.

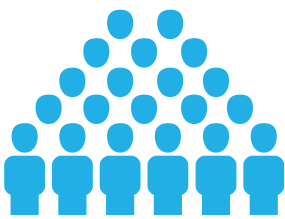
TLN ziet verschillende mogelijkheden voor logistiek en goederen-transport om vanuit de sector onverminderd bij te blijven dragen aan deze maatschappelijke opgaven. Onze ambitie: laat Nederland haar logistieke toppositie in Europa en de regio behouden, door te werken aan en met een efficiënt, slim en duurzaam logistiek systeem.

Op 15 maart 2023 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. TLN brengt met dit manifest een aantal punten onder uw aandacht alsook oplossingen die bijdragen aan de duurzame, bedrijvige en bereikbare provincie.

OVER TRANSPORT EN LOGISTIEK IN NEDERLAND

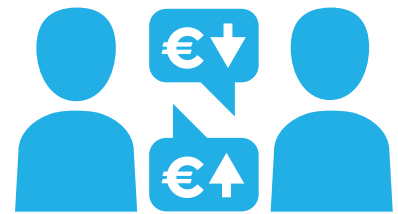

Transport en Logistiek Nederland (TLN) werkt aan een gunstig ondernemersklimaat in Nederland en Europa. Wij ondersteunen en verbinden ondernemers in de transport- en logistieksector.

TLN is een vereniging met ongeveer

5.000
leden

cao

TLN is tevens de grootste werkgeversorganisatie van transporterend Nederland en voert cao-onderhandelingen om te zorgen voor een verantwoorde cao voor haar leden.

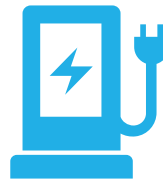
In 2030 zullen bijna

12.000

elektrische vrachtwagens

30 tot 40 steden emissievrij bevoorraden.

Om dit te realiseren zijn er ongeveer

7.400

laadpalen nodig. Dat zijn er nu circa 500.

In Nederland waren er in 2020 circa

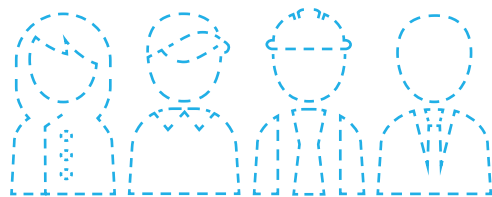
875.000

mensen werkzaam in logistieke functies.

Dit komt neer op ongeveer 10% van het totaal aantal banen in Nederland.

Helaas heeft ook de transport en logistiek sector last van de krapte op de arbeidsmarkt. Er is onder andere een schrijnend tekort aan chauffeurs. In totaal zijn er zo'n

16.000 **openstaande vacatures**

DUURZAME PROVINCIE

TLN heeft zijn handtekening onder het klimaat-akkoord gezet. De sector zet zich volop in om alle gebouwen en voertuigen, waarmee we ons werk doen, CO₂-neutraal te maken. Deze beweging gaat ons land in 2030 een besparing van 2,9 miljoen ton CO₂ opleveren ten opzichte van 1990. De sector staat voor de uitdaging om in deze onzekere tijden verdere stappen in de verduurzaming te zetten. Dit is niet alleen van belang vanwege de klimaatafspraken, maar ook voor het creëren van stikstofruimte.

Verduurzaming van transport en logistiek blijft de komende jaren daarmee dus een heel belangrijk speerpunt. Wij werken onder andere aan:

1. De transitie van diesel naar zero-emissie
2. De overgang van fossiel naar hernieuwbaar
3. Zo efficiënt mogelijke kilometers
4. Energiezuinige en multifunctionele gebouwen

Om dit verantwoord te kunnen realiseren in uw provincie heeft de sector behoefte aan duidelijkheid, stimuleringsmaatregelen en voldoende aanbod van zero-emissie voertuigen, oplaadmogelijkheden en (groene) elektriciteit. De provincie kan hier een coördinerende rol in oppakken en zo samen met de sector werken aan de verdere verduurzaming.

Stikstof

Ondanks dat de uitstoot en depositie van stikstof de afgelopen decennia fors is gedaald, is deze nog steeds te hoog. Onder andere de landbouw, industrie en transport zijn sectoren die bijdragen aan uitstoot van stikstof. De transport- en logistieksector neemt haar verantwoordelijkheid bij het terugdringen hiervan en denkt na over oplossingsrichtingen. De keuzes die gemaakt worden hebben impact op de businessmodellen van de sector.

De NO_x-emissionormen voor dieselmotoren op vrachtwagens zijn de laatste 30 jaar met 95% verlaagd. Investerings in schonere voertuigen hebben ertoe geleid dat in onze sector inmiddels 72% van het wagenpark de schoonste Euro-6 motoren heeft. Hiermee is de uitstoot van NO_x in het Nederlandse wegvervoer de laatste 25 jaar met bijna tweederde teruggebracht. Daarnaast wordt in de sector, daar waar mogelijk, een versnelling naar zero-emissie ingezet.

Wat kan uw provincie doen?

- > Wanneer uw provincie aan de slag gaat met het toereikend maken van de capaciteit van het energienetwerk en het realiseren van voldoende laad- en tankinfrastructuur voor vrachtauto's op bedrijventerreinen en andere plekken in de provincie, kunnen transportondernemers met meer zekerheid investeren in duurzame alternatieven. Pas de regelgeving die dit in de weg staat aan.
- > Geef als provincie het goede voorbeeld door goederen zoveel mogelijk gebundeld te laten bezorgen, betaal hiervoor een reële prijs en maak uniforme en betrouwbare afspraken bij de bevoorrading van binnensteden.

BEDRIJVIGE PROVINCIE

Logistiek is onmisbaar voor het functioneren van onze samenleving. Bevolkingsgroei, groei van e-commerce (waaronder online shoppen) en de inzet op circulaire economie stellen steeds meer eisen aan logistieke processen. Terwijl de ruimte steeds schaarser wordt. Wij zetten ons in voor het slim en creatief benutten van de ruimte. Het is hierbij belangrijk dat het vervoeren, organiseren en opslaan van goederen standaard en tijdig wordt meegenomen in provinciale toekomstvisies en plannen.

Distributiecentra zijn en blijven van cruciale betekenis om steden en regio's te kunnen bevoorraden. De bezwaren tegen distributiecentra, met name die over vorm en grootte gaan, moeten serieus worden genomen. Dit kan door bij nieuwe grootschalige logistieke ontwikkelingen in een vroeg stadium te kijken naar clustering, slim en meervoudig ruimtegebruik, herontwikkeling van bestaande terreinen, inpassingsmaatregelen en duurzaamheidseisen aan de gebouwen. De sector kijkt graag samen met de provincie naar de mogelijkheden voor het creëren van maatschappelijke meerwaarde.

Logistieke gebouwen, ook wel logistiek vastgoed genoemd, aan de rand van de stad en in de regio zijn noodzakelijk voor de duurzame bevoorrading van de binnensteden. Vanuit deze stads- en regiohubs kunnen zero-emissie voertuigen de binnenstad bevoorraden. Een strategische plaats is hiervoor essentieel. Zo kan de aan- en afvoer van goederen zoveel mogelijk buiten de bebouwde kom plaatsvinden. Dat is efficiënter en beter voor de luchtkwaliteit in de stad.

De provincie dient daarom bij haar ruimtelijk beleid rekening te houden met voldoende ruimte voor stads- en regiohubs en de aan- en afrijd-routes naar deze locaties. Tevens kan er gebruik worden gemaakt van bestaande stadshubs, zie www.stadshubs.nl. Ruimtelijk beleid vraagt om goede samenwerking tussen provincie, gemeenten en de logistieke sector.

De ontsluiting van gebieden moet niet alleen gekoppeld zijn aan woningbouw. Naast het beter benutten van infrastructuur, is ook het optimaal benutten van de beschikbare grond een kans. In een ideaalscenario kan er vierentwintig uur per dag van de grond gebruik gemaakt worden.

Wat kan uw provincie doen?

- › Blijf (grootschalig) logistiek vastgoed mogelijk maken en benut de ruimte zo efficiënt en optimaal mogelijk. Hou daarbij rekening met de samenhang tussen infrastructuur en ruimtelijke ordening.
- › Kijk bij nieuwe (grootschalige) logistieke ontwikkelingen naar clustering, slim en meervoudig ruimtegebruik, herontwikkeling van bestaande terreinen, inpassingsmaatregelen en duurzaamheidseisen aan de gebouwen. Trek hierin samen op met logistieke bedrijven en vastgoedpartijen.
- › Zorg, samen met gemeenten en de (vertegenwoordigers van) logistieke sector, voor voldoende ruimte voor stads- en regiohubs op strategische locaties.

BEREIKBARE PROVINCIE

Nu de coronamaatregelen al enige tijd geleden zijn opgeheven, staat de doorstroming op het wegennet op veel trajecten als vanouds weer fors onder druk. Mede door de bevolkings- en economische groei denkt het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KIM) dat de problemen in de komende jaren alleen maar groter worden. Nu de aanleg van nieuwe infrastructuur in verband met stikstof voorlopig beperkt tot uitvoering kan komen, is het van belang om de bereikbaarheid toch zo goed mogelijk op peil te houden. Er moet ingezet worden op een totaalpakket, waarin optimalisering, een werkgeversaanpak, goede ov-verbindingen en tijdig onderhoud gecombineerd dienen te worden. Het is belangrijk om samen met bedrijven en inwoners na te denken over de mogelijkheden om zelf bij te dragen aan minder verkeersbewegingen.

Ook de enorme opgave voor onderhoud en renovatie van verouderde wegen, bruggen, tunnels

en viaducten is urgent. Wegen en kunstwerken worden vaker plotseling afgesloten of er wordt onverwachts een gewichtsbepijking ingesteld. Met negatieve effecten voor het vrachtverkeer en verstoringen in de doorstroming tot gevolg. Voor weggebruikers en transportondernemers zorgt achterstallig onderhoud voor onveilige situaties, onbetrouwbare reistijden, extra kilometers en fors hogere extra kosten. Voor de omgeving van de omleidingsroute betekent dit ook onveiligere situaties en hogere emissies. Tijdig overleg en goede communicatie over onderhoud zijn voor de transport- en logistieksector essentieel.

Infrastructuur en wegcapaciteit kan daarnaast efficiënter worden benut door intelligente verkeerslichten en data-uitwisseling. Elke keer dat een beladen vrachtwagen optrekt, gebruikt deze extra diesel. Dat is onnodig. Slimme verkeerslichten (IVRI's) en 'groene golven' verbeteren de doorstroming en verminderen de CO₂-uitstoot.

Wat kan uw provincie doen?

- > Als de provincie werkt aan de prioritering en planmatige aanpak van het onderhoud en renovatie van de infrastructuur, met aandacht voor informatie over werk in uitvoering, kan de transport- en logistieksector hier in de planning beter rekening mee houden.
- > Samen met de sector kan de provincie kijken naar trajecten met kansen voor intelligente verkeerslichten en data-uitwisseling, waardoor de ritten nog efficiënter en duurzamer worden.
- > Het realiseren van capaciteitsuitbreiding van parkeerplaatsen voor vrachtwagens, zodat chauffeurs prettig en veilig de verplichte rust kunnen doorbrengen.
- > Het scheiden van verkeersstromen met verschillende snelheden en de aanleg van passeerstroken om de verkeersveiligheid en doorstroming te verbeteren.

Omdat veel N-wegen zowel snel als langzaam verkeer faciliteren, pleit TLN ook voor infra-structurele aanpassingen zoals het scheiden van verkeersstromen met verschillende snelheden en de aanleg van passeerstroken om zo de veiligheid en doorstroming te verbeteren.

Helaas bestaat er een groot tekort aan parkeerplaatsen voor vrachtwagenchauffeurs. Om de veiligheid en rustvoorziening van vrachtwagenchauffeurs te waarborgen is het van belang dat de provincie, in samenwerking met de markt, capaciteitsuitbreiding van parkeerplaatsen voor vrachtwagens realiseert. Het realiseren van voldoende beveiligde truckparkings is een grote uitdaging. Onlangs heeft het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat de mogelijkheid geboden om beveiligde truckparkings via het hoofdwegenet te ontsluiten. Het is aan de provincie om dit op te pakken zodat vrachtwagenchauffeurs hun verplichte rust prettig en veilig kunnen doorbrengen.

Conclusie

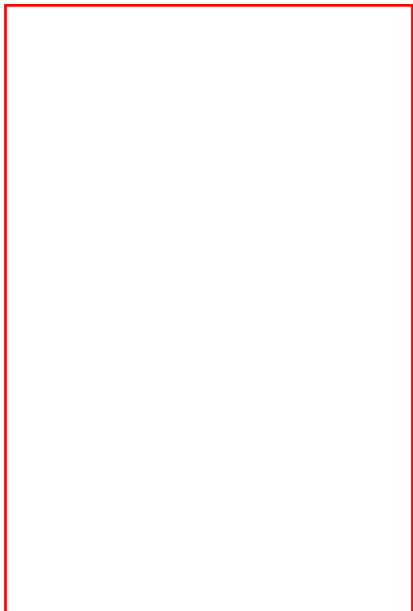
TLN is een kennisorganisatie met ongeveer 5.000 leden en denkt graag mee over hoe de transport- en logistieksector het beste uit zichzelf kan halen. Daarmee zijn we een logische gesprekspartner voor beleidsmakers en de politiek, zowel internationaal, nationaal als in de regio. Werk samen met ons aan een duurzame, bedrijvige en bereikbare provincie. TLN ziet verschillende mogelijkheden om vanuit de sector onverminderd bij te blijven dragen aan deze maatschappelijke opgaven. Meer weten? Neem contact met ons op.

**Een goede samenwerking
tussen de provincie en het
bedrijfsleven is onmisbaar**

De transport- en logistieksector is voortdurend in beweging. Of het nu gaat om het bevoorraden van de lokale supermarkt of het duurzamer inrichten van de keten middels regiohubs.

Waar beweging is, zijn uitdagingen. Van groot tot klein. Brancheverenigingen als Transport en Logistiek Nederland kunnen in hun rol als vertegenwoordiger van de sector meedenken met oplossingen voor de uitdagingen waar provincies mee te maken hebben of krijgen. Onze ambitie is om Nederland haar logistieke toppositie in Europa en in de regio te behouden, door te werken aan en met een efficiënt, slim en duurzaam logistiek systeem.

Formatie

Van:
Verzonden: donderdag 29 juni 2023 07:52
Aan:
Onderwerp: Bericht van XR Utrecht voor de Staten van de provincie Utrecht

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Utrecht, 29 juni 2023

Geachte Staten van de provincie Utrecht,

Nu u bezig bent met het formeren van een nieuw college, vraagt Extinction Rebellion Utrecht u met klem om in het coalitieakkoord voor de komende periode opvolging te geven aan de door Staten aanvaarde motie 79 'Code Rood voor Klimaat, uitwerking op maat'. De wetenschap is klip en klaar. De ernst van de klimaat- en biodiversiteitscrisis laat geen uitstel meer toe. We zijn feitelijk al te laat en het huidige klimaatakkoord schiet schromelijk te kort. Breng daarom de uitwerking van uw klimaat- en energieplannen in overeenstemming met de eisen van Extinction Rebellion:

- Fundamentele eis Klimaatrechtvaardigheid voor iedereen: We eisen een rechtvaardige transitie die de behoeften en stemmen van diegenen die het meest getroffen worden door de klimaatcrisis centraal stelt en de meest verantwoordelijke overheden/bedrijven/organisaties voor de ecologische verwoesting ter verantwoording roept.
- Eis 1 Wees eerlijk over de klimaatcrisis en de ecologische ramp die ons voortbestaan bedreigen. Maak de bevolking bewust van de noodzaak tot ingrijpende veranderingen.
- Eis 2 Doe wat nodig is om het verlies van biodiversiteit te stoppen en verminder de uitstoot van broeikasgassen naar netto nul in 2025. Zorg dat dit op een rechtvaardige manier gebeurt.
- Eis 3 Laat burgers meebeslissen over een rechtvaardige transitie door een Burgerberaad op te richten dat een voortrekkersrol in de besluitvorming speelt.

Ten aanzien van onze eis 2 'Doe wat nodig is', is er een variëteit aan mogelijkheden om dit te verwezenlijken. Wij noemen als suggestie een aantal concrete acties:

- Pak mobiliteit aan, de grootste bron (49%) van de CO₂-uitstoot in de provincie Utrecht, waarvan 90% wegverkeer is. Ga verder dan het voorsorteren op Zero-emissie vervoer in de nieuwe concessie. Maak openbaar vervoer gratis en ga over op 100% Zero-emissie. Dit kunt u financieren door de opcenten te verdubbelen. Het autobezit moet immers toch sterk gereduceerd worden. Voorkóm de verbreding van de A27 bij Amelisweerd.
- Intensiveer energiebesparing door zwaar in te zetten op isoleren en duurzame warmteopwekking. Investeer daarom in een provinciaal warmtenet en het isoleren van woningen en bedrijven. Stel maatwerkregels op voor de isolatie van nieuwe bedrijfspanden, kantoren en woningen.
- Ga over op duurzame energieopwekking. Daarvoor is meer ruimte voor zon en wind nodig. Verplicht zon op de daken bij nieuwbouw. Betrek burgers bij de besluitvorming en zorg voor draagvlak.
- Pak de uitstoot van broeikasgassen door verdroging aan. Methaanuitstoot en veenoxidatie dragen in hoge mate bij aan de uitstoot van CO₂equivalenten in de provincie Utrecht. Ga dit tegen door waterschappen het grondwaterpeil te laten stijgen.
- Maak werk van natuurherstel. Stikstofdepositie trekt een zeer zware wissel op de biodiversiteit in de provincie Utrecht. Maatregelen om aan de habitatrictlijn te voldoen en Natura2000 gebieden te beschermen zitten in een flinke impasse. Ook de instandhoudingsplicht voor beschermde diersoorten is in het geding door de huidige stikstofuitstoot. Stop de bio-industrie en ga aan de laag met de bossenstrategie. Koop zo veel mogelijk land op, desnoods met onteigenen, om bossen te planten. Uiteindelijk is dit de enige manier om CO₂ uit de lucht te halen.

Is dit voldoende? Zeker niet, er is veel meer nodig om het klimaat te redden en de provincie Utrecht zal het nooit alleen kunnen. Wel is een rijke provincie als de provincie Utrecht, die volgens de Europese Commissie de meest competitieve regio van Europa is, het aan zichzelf verplicht om er alles aan te doen om inwoners van nu en morgen te beschermen tegen de ontvruchting die de klimaat- en biodiversiteitscrisis met zich meebrengt. Bij al het beleid van de provincie Utrecht zou de vraag moeten zijn 'Draagt dit bij aan klimaat en biodiversiteit en zo nee, wat staat ons te doen om verdere schade te voorkomen?' U heeft op 29 juni 2022 de motie "Code Rood voor Klimaat, uitwerking op maat" aangenomen. Precies een jaar later hebben wij nog weinig inzet van u gezien. We verwachten daarom dat u in het komende coalitieakkoord tot het uiterste inspannt om het tij te keren. De provincie Utrecht moet nu klimaatneutraal worden. Want de provincie, Nederland en de wereld hebben geen vier jaar meer de tijd.

De crisis is nu! Handel er maar!

Met liefde en in woede,